

MEETCON-GALATA

INTERNATIONAL CONGRESS OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

NOVEMBER 28-30 2025
İSTANBUL/ TÜRKİYE

ISBN: 979-8-89695-253-4

EDITORS

Assoc. Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Assoc. Prof. Dr. Hacer AKER

www.meetcon.org

INDEX

CONGRES ID		II-IV
PROGRAM		V-XIX
GALLERY		XX-XXII
ACADEMIC INCENTIVE		XXIII
ACADEMIC REPRESENTATIVE APPOINTMENT LETTER		XXIV
NOTIFICATIONS		XXV-XXVIII

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

**MEETCON - GALATA
INTERNATIONAL CONGRESS OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES**

DATE AND PLACE

**NOVEMBER 28-30, 2025
ISTANBUL, TURKEY**

ORGANIZATION

MEETCON CONFERENCE

GENERAL COORDINATOR

Uzm. Esin BÖCEK

EDITOR

**Assoc. Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ
Assoc. Prof. Dr. Hacer AKER**

ORGANIZING COMMITTEE

**Dr. Hasan ŞAHİN, Harran University
Dr. Selminaz ADIGÜZEL, Harran University
Dr. Sultan GÖKTAŞ,
Dr. Songül MOLLAOĞLU, Sivas Cumhuriyet University
Dr. Akın YİĞİN, Harran University**

ISBN: '979-8-89695-253-4'

Copyright © Liberty

Date: 20.12. 2025

Liberty Publishing House

Water Street Corridor New York, NY 10038

www.libertyacademicbooks.com

+1 (314) 597-0372

ALL RIGHTS RESERVED NO PART OF THIS BOOK MAY BE REPRODUCED IN ANY FORM, BY PHOTOCOPYING OR BY ANY ELECTRONIC OR MECHANICAL MEANS, INCLUDING INFORMATION STORAGE OR RETRIEVAL SYSTEMS, WITHOUT PERMISSION IN WRITING FROM BOTH THE COPYRIGHT OWNER AND THE PUBLISHER OF THIS BOOK.

© Liberty Academic Publishers 2025

The digital PDF version of this title is available Open Access and distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits adaptation, alteration, reproduction and distribution for noncommercial use, without further permission provided the original work is attributed. The derivative works do not need to be licensed on the same terms.

adopted by Mariam Rasulan

Issued: 20.12.2025

ISBN: '979-8-89695-253-4 '

SCIENCE AND ADVISORY COMMITTEE

- Prof. Dr. İryna Dryga - National Academy of Sciences, India
Prof. Dr. İlke TAŞÇIOĞLU- İstanbul Topkapı University, Türkiye
Prof. Dr. Celil ABUZAR, Harran University, Türkiye
Prof. Dr. Ahmet İLYAS, Harran University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir AYDIN, Dicle University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Zeynep Şilan TURHAN, Iğdır University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Sertaç ERCİŞ, Ataturk University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Akın YİĞİN, Harran University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Ebru ÇOBAN, Bingöl University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Muhammed Yaşar DÖRTBUDAK, Harran University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Hasan ŞAHİN, Harran University, Türkiye
Dr. Akbar VALADBİGI-Urumiye University, Iranian
Dr. Ana Leonor Santos-Beira-Interior University, Portugal
Dr. Bashir Ali SALEHAL-Jabal Al-Gharbi University, Libya
Dr. Dostnazar KHIMMATALIEV-Chirchik Devlet Pedagoji University, Uzbekistan
Dr. Gulizar IBRAHIMOVA-Baku Eurasia University, Azerbaijan
Dr. Samariddin KORAIEV-Chirchik State Pedagogical University, Uzbekistan
Dr. Sehrane KASIMİ-Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan
Dr. Arzu KALAFAT ÇAT, Bolu Abant İzzet Baysal University, Türkiye
Dr. Ayten AKCAN- Hitit University, Türkiye
Dr. Çınarə QƏHRƏMANOVA, Azerbaijan University of Languages, Azerbaijan
Dr. Elvan CAFEROV - ADPU
Dr. Güller ŞAHİN, Kütahya Sağlık Bilimleri University, Türkiye
Dr. Hüseyin ERİŞ, Harran University, Türkiye
Dr. Kazi Md. Salim Newaz-Malaya University, Malezya
Dr. M. Hakan CEVHER, Ege University, Türkiye
Dr. Maha Hamdan ALANAZI, Riyadh King Abdulaziz University
Dr. Sarash KONYRBAEVA, Kazakh State Women's Pedagogy University
Dr. Şahin FİLİZ, Akdeniz University, Türkiye
Dr. TalehHALİLOV, Nakhchivan State University, Nakhchivan
Dr. Vaqif ƏLİYEV, Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan
Dr. Xatirə ƏLİYEVA, Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan
Dr. Yunus DOĞAN, Fırat University, Türkiye
Dr. Zongxian FENG-Xi'an Jiatong University, China

www.meetcon.org

MEETCON - GALATA INTERNATIONAL CONGRESS OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

NOVEMBER 28-30, 2025 / ISTANBUL, TURKEY

CONGRESS PROGRAM

Meeting ID: 325 629 5864
Passcode: meetcon

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/3256295864?pwd=cYbbqlXT67joNliGNyeB4d7XTs1o6K.1&omn=86710175883>

PARTICIPANT COUNTRIES (12):

**Nigeria/Bangladesh/Indonesia/Algeria/India/Pakistan/Ethiopia/Russia/Morocco/
Ukraine/Cyprus /Azerbaijan**

Total Rejected Papers: 9

Total Accepted Papers from Türkiye: 32

Total Accepted Papers from other Countries: 41

Total Accepted Papers: 73

İLETİŞİMDE GÜNCEL ÇALIŞMALAR-4

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Mihalıs (Michael) KUYUCU

Doç. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

SON BAŞVURU TARİHİ: 17.12.2025
YAYINLANMA TARİHİ: 27.12.2025

BAŞVURU E POSTA:
iksadhasanciftci@gmail.com
YAYINEVİ:
www.iksadyayinevi.com

İLETİŞİMDE GÜNCEL ÇALIŞMALAR-4

✓DİL: İNGİLİZCE/TÜRKÇE

✓Son Kabul Tarihi: 17 ARALIK 2025

✓Yayın Tarihi: 27 ARALIK 2025

Bölüm mail adres: iksadhasanciftci@gmail.com

Yayinevi: www.iksadyayinevi.com

✓İKSAD YAYINEVİ 2014 yılından itibaren uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmektedir. Yayınladığımız kitaplar Türkiye ve birçok Ülkenin Yükseköğretim kurumlarında dijital ve fiziksel ortamda katolaglanmaktadır.

✓NOT: "İksad Yayınevi" DOÇENTLİK ve AKADEMİK TEŞVİK Kriterlerini sağlamaktadır.

✓Kitabımız Açık Erişimle Yayımlanacaktır.

✓Bölümlerinizi, Sorularınızı iksadciftcihasan@gmail.com adresine gönderebilirsiniz.

Yazım Kılavuzu: <https://iksadyayinevi.com/wp-content/uploads/2025/07/agustos-IKSAD-YAYINEVI-YAYIN-KILAVUZU-2025.pdf>

Dicoj

Digital Communication Journal

ISSN: 2757-5780

www.dicoj.com

dicojournal@gmail.com

Year : 2025

Volume : 8

Issue : 14

EDITOR:

Assoc. Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

HAKKINDA----- DERGİ KÜNYESİ

Derginin orijinal adı: Dijital Comunication Journal

Kuruluş Yılı: 2018

ISSN: 2757-5780

Sınıfı: Uluslararası İndexli ve Uluslararası Hakemli

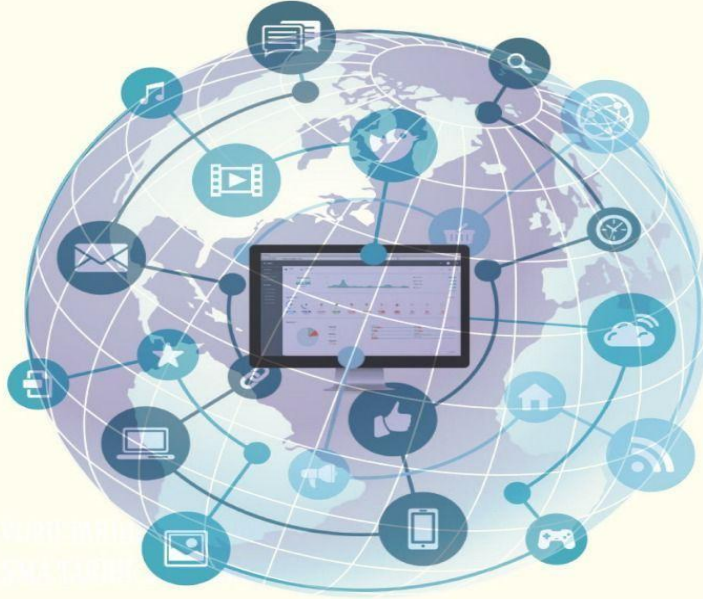
Yayım Dili: Türkçe, İngilizce, Rusça, Almanca, Azerbaycan ve Kazakistan Türkçesidir.

Yayım Dönemleri: HAZİRAN, ARALIK

Değerlendirme Süreci: Çift kör hakem

SOSYAL BİLİMLERDE GÜNCEL ÇALIŞMALAR -12

EDİTÖRLER
Prof Dr Sadettin PAKSOY
Doç. Dr. Hasan ÇİFTÇİ
Dr. Tirab Abbkar TİRAB

SON BAŞVURU TARİHİ: 17.12.2025
YAYINLANMA TARİHİ: 27.12.2025

BAŞVURU E POSTA:
iksadciftcihasan@gmail.com
YAYINEVİ:
www.iksadyayinevi.com

SOSYAL BİLİMLERDE GÜNCEL ÇALIŞMALAR-12

✓DİL: İNGİLİZCE/TÜRKÇE

✓Son Kabul Tarihi: 17 ARALIK 2025

✓Yayın Tarihi: 27 ARALIK 2025

Bölüm mail adres: iksadciftcihasan@gmail.com

Yayınevi: www.iksadyayinevi.com

✓İKSAD YAYINEVİ 2014 yılından itibaren uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmektedir. Yayınladığımız kitaplar Türkiye ve birçok Ülkenin Yükseköğretim kurumlarında dijital ve fiziksel ortamda katolaglanmaktadır.

✓NOT: "İksad Yayınevi" DOÇENTLİK ve AKADEMİK TEŞVİK Kriterlerini sağlamaktadır.

✓Kitabımız Açık Erişimle Yayımlanacaktır.

✓Bölümlerinizi, Sorularınızı iksadciftcihasan@gmail.com adresine gönderebilirsiniz.

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ◆ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ◆ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ◆ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ◆ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and HALL number:

exp. Hall-1, Seda BEYAZ

28.11.2025 / ONLINE / SESSION-1 / HALL-1

Ankara Local Time: 13:30 – 14:30

Zoom Meeting ID: 325 629 5864 / Zoom Passcode: meetcon

HEAD OF SESSION: **Assoc. Prof. Dr. Muhammed Enes SAYIN**

Authors	Presentation Title	Affiliation
Assoc. Prof. Dr. Volkan TEMİZKAN	Content Analysis Of Second-Hand Car Ad Titles: Evaluation Of Themes In The Context Of Marketing Communications And Consumer Behavior	Karabük University
Hulisi AYLUÇTARHAN Assoc. Prof. Dr. Ural Gökay ÇİÇEKLİ	Identifying Repetitive Motion Patterns In Mtm-Coded Operations Using The Prefixspan Algorithm	Ege University
İsmail ÖZDER Prof. Dr. Dilek SUREKCI YAMACLI	Environment And Sustainability: Conceptual Framework And Policy Analysis In Turkey And In The World	Izmir Democracy University
Assoc. Prof. Dr. Muhammed Enes SAYIN	The Role Of Perceived Religiosity And Demographic Variables İn Conscious Consumption	Karabük University
M.A., Mina MAMMADOVA Assoc. Prof. Dr. Hilal UYGURTÜRK	A Literature Study Aimed At Examining The Relationship Between Brand Loyalty And Brand Evangelism	Karabük University

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

28.11.2025 / ONLINE / SESSION-1/ HALL-2

Ankara Local Time: 13:30 – 14:30

Zoom Meeting ID: 325 629 5864 / Zoom Passcode: meetcon

HEAD OF SESSION: **Assoc. Prof. Ebru CAYMAZ**

Authors	Presentation Title	Affiliation
Lecturer Sümeyra ÖZİNCE	Optical Advantages Of Multifocal Lenses, User Experience And Business Implications In The Optical Industry	Istanbul Gelisim University
Lecturer Sümeyra ÖZİNCE	Review Of Thesis On Sustainability In Businesses	Istanbul Gelisim University
Asst. Prof. Burcu BÜGE Psyc. Beyza SARI	The Mediating Effect Of Sport Motivation In The Relationship Between Transmitted Psychological Trauma And Mental Toughness	Istanbul Sabahattin Zaim University, Istanbul Bilgi University
Asst. Prof. Dr. Burcu BÜGE Psyc. Betül YILMAZ	The Mediating Role Of Emotional Intelligence In The Relationship Between Bullying Consequences And Psychological Distress In Adults	Istanbul Sabahattin Zaim University, Istanbul Bilgi University
Assoc. Prof. Ebru CAYMAZ	Critical Research On Disaster Logistics	Canakkale Onsekiz Mart University
Muhammed Abdullah TÜRKKAN	The Arbitrability Conflict: Assessing The Validity Of Arbitration Agreements In Precious Metals Disputes Under Turkish Public Policy	Altınbaş University
Assoc. Prof. Dr. Mesut ŞÖHRET	Nato's Equal Burden Sharing Problem	Gaziantep University

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

28.11.2025 / ONLINE / SESSION-1 / HALL-3

Ankara Local Time: 13:30 – 14:30

Zoom Meeting ID: 325 629 5864 / Zoom Passcode: meetcon

HEAD OF SESSION: **Prof. Dr. Ahmet İŞLER**

Authors	Presentation Title	Affiliation
Prof. Dr. Doğan KUTUKIZ Ebru OKÇU Beyaz Simge ÇALIK	Examining The Savings, Expenditures And Investments Of Individuals In Terms Of Sustainability During The Covid-19 Period	Muğla Sıtkı Koçman University
Assoc. Prof. Dr. Ahmet İŞLER	Eisenhower Doktrini'nin Ortadoğu'daki Hegemonya Ve Darbe Dinamikleri Bağlamında Analizi	Bitlis Eren University
Assoc. Prof. Dr. Ahmet İŞLER	1953 Ajax Operasyonu Bağlamında Ortadoğu Modern Tarihini Yeniden Okumak	Bitlis Eren University
Assoc. Prof. Dr. Abdülkadir ÖZTÜRK Lect. Dr. Arif KIRMIZIKAYA	Variations In Fomo Among Consumer Groups In Online Shopping Contexts	Recep Tayyip Erdogan University, Avrasya University
Asst. Prof. Dr. Funda ŞEHİRLİ Mehmet SANCAR	The Impact Of Sustainable Marketing Orientation On Green Marketing In The Retail Sector: The Case Of Zonguldak Province	Zonguldak Bülent Ecevit University
Gülxani (Pənah) ŞÜKÜROVA	Universal Traces In Nowruz	Filoloji Bilimler Akademisi Azerbaijan

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

28.11.2025 / ONLINE / SESSION-1 / HALL-4

⌚ Ankara Local Time: 13:30 – 14:30

Zoom Meeting ID: 325 629 5864 / Zoom Passcode: meetcon

HEAD OF SESSION: **Prof. Dr. Gülay EKİCİ**

Authors	Presentation Title	Affiliation
Assist. Prof. Dr. Nihal ŞEN Beyza YETKİN İlayda SAVAS İrem DEMREN	Using Machine Learning In The Assessment Of Children With Learning Disabilities: A Narrative Study	Harran University
Assist. Prof. Dr. Nihal ŞEN İzel Zeliha YENER Zekiye HAKAN	Artificial Intelligence In Education From Past To Present: Encountered Challenges And Innovative Solution Suggestions	Harran University
Assoc. Prof. Dr. Berna YÜNER	Teacher Candidates Views On The Recruitment Process	Yozgat Bozok University
Assoc. Prof. Dr. Berna YÜNER	An Examination Of Teachers Opinions Regarding The Effectiveness Of Schools And School Principals	Yozgat Bozok University
Prof. Dr. Gülay EKİCİ	A Systematic Compilation Study: “Students’ Resistance Behaviors”	Balıkesir University
Prof. Dr. Gülay EKİCİ	A Bibliographic Analysis Of Studies On Habits Of Mind In Turkey	Balıkesir University
Dr. Pelin AYKUT	Sustainability And Quality In Special Education For Individuals With Intellectual Disabilities: A Systematic Review	Cyprus International University
Gizem ÇAVUŞ Prof. Dr. Ünsal Umdü TOPSAKAL	The Effect of STEAM-Based Activities on 6th-Grade Students’ Attitudes Toward STEAM	Yıldız Technical University

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

28.11.2025 / ONLINE / SESSION-1 / HALL-5

Ankara Local Time: 13:30 – 14:30

Zoom Meeting ID: 325 629 5864 / Zoom Passcode: meetcon

HEAD OF SESSION: **Assoc. Prof. Dr. Selahattin YAKUT**

Authors	Presentation Title	Affiliation
Assoc. Prof. Dr. Hacer AKER Ecrin ELDEKÇİ	Between Mechanic Discipline and Emotional Improvisation: Bergsonian Humor in Ölümlü Dünya	Selcuk University
Assoc. Prof. Dr. Hacer AKER Koray TUNÇ	Dexter's Resurrection: When Antiheroism Meets Fatherhood	Selcuk University
Ezgi AKGÜL	A Living Tradition In Zile: The Tinning Craft Of Cafer Akay	Tokat Gaziosmanpaşa University
Lect. Dr. Yusuf Mertcan ALTINSOY	Distinctions Between Structural Linguistics And Sociolinguistics At The Emergence Of The Latter	Galatasaray University
Assist. Prof. Dr. Zeynep KURNAZ	The Rise Of Interpretation In The Social Sciences: Contributions By Geertz And Gadamer	Karabük University
Dr. Muhammed Ömer TÜRKOĞLU	A New Model In Family Establishment In The Light Of The Qur'an	Muğla University
Assoc. Prof. Dr. Selahattin YAKUT İdris YAKUT	Effective Communication With Adolescents: Analysis Of Families' Needs And Competencie	Yozgat Bozok University, Ph.D., Ministry of National Education
Assoc. Prof. Dr. Selahattin YAKUT İdris YAKUT	Families' Capacity To Manage Religious Doubt During Adolescence: A Needs Analysis Study	Yozgat Bozok University, Ph.D., Ministry of National Education

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

28.11.2025 / ONLINE / SESSION-1 / HALL-6

Ankara Local Time: 14:00 – 16:00

Zoom Meeting ID: 325 629 5864 / Zoom Passcode: meetcon

HEAD OF SESSION: **Assoc. Prof. Dr. C. VIJAI**

Authors	Presentation Title	Affiliation
VANISRI .M Dr. R. SRINIVASAN Dr. R. SARAVANAN	The Role Of Pharmacist In Medication Safety	Bharath University, India
Olena BUDIAKOVA Diana PRYHARSKA	Bioeconomy: Prospects For Implementation At Pharmaceutical Enterprises	Kyiv National University, Ukraine
Djellouli AMİR Berredjem YAMİNA Hattab ZHOUR Guesmia HADJER Mehenni MOKTHAR	The Process Of Turning Vegetable Bio-Waste Into Activated Carbons And Using Them In Environmental Applications	Université mohammed chérif mesaadia de Souk-Ahras / Badji Mokhtar-Annaba University, CRSTRA, (LPMR) Algeria
Djellouli AMİR Berredjem YAMİNA Hattab ZHOUR Guesmia HADJER Mehenni MOKTHAR	Employ Inexpensive Bioadsorbents To Eliminate Colorants, Medications, And Heavy Metals	Université mohammed chérif mesaadia de Souk-Ahras / Badji Mokhtar-Annaba University, CRSTRA, (LPMR) Algeria
K. DHANUSHA M. K. VIJAYALAKSHMI Dr. R. SRINIVASAN	A Comprehensive Overview Of Intellectual Property Rights (IPR) And Drug Regulatory Affairs	Bharath University, India
Assoc. Prof. Dr. C. VIJAI Assist. Prof. Dr. Mr. M. ELAYARAJA	Health, Climate Change, And Sustainability- A Systematic Review	Vel Tech Rangarajan Dr. Sagunthala R&D Institute/ St.Peter's Institute, India
Gupta Swati SANJAYKUMAR Rishabha MALVIYA	Role of Artificial Intelligence in Neurological Disorders	Galgotias University, India
Intan Athiyatul MAULA Dian NOFITASARI Karina Atha NABILA Muhammad Sultan MUBAROK	The Role Of Zakat In Islamic Economic Axiology	UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

28.11.2025 / ONLINE / SESSION-1 / HALL-7

Ankara Local Time: 14:00 – 16:00

Zoom Meeting ID: 325 629 5864 / Zoom Passcode: meetcon

HEAD OF SESSION: **Prof. Dr. R. SARAVANAN**

Authors	Presentation Title	Affiliation
Prof. Dr. R. SARAVANAN	Synthesis and Evaluation of Silver Nanoparticles from Ethanolic Leaf Extract of <i>Tridax Procumbens</i> .L	Government college university faisalabad instead of Bharath institute chennai, India
Prof. Dr. R. SARAVANAN	Edible Banana Vaccine Against Cholera	Bharath Institute Of Higher Education And Research, India
V. SELVAKUMAR Dr. R. SARAVANAN	Bubonic Plagu(Black Dead)	Government college university faisalabad instead of Bharath institute chennai, India
Asst. Prof. Dr. Rozina KHATTAK	Removal of Triphenylmethane Dye from Water by Shells-Peels Based Biosorbent	Shaheed Benazir Bhutto Women University, Pakistan
Asst. Prof. Dr. Rozina KHATTAK	Kinetics of the Biosorption of Basic Violet 10 Dye from Water	Shaheed Benazir Bhutto Women University, Pakistan
Sriram. R. Mohamed Ashik Ali. M. Assoc. Prof. Dr. Devi. R.	Curcumin Application In Cancer Treatment	Government college university faisalabad instead of Bharath institute chennai, India
Shuaibu, U. Abdullahi, A. Jibrin, S.	Federal University of Technology, Nigeria	Gender Analysis of Resources-Use Efficiency among Sesame Farmers in Agricultural Zone One Area Niger State, Nigeria
Shubha SINGH Dr. Chitranshu PANDEY	Screening Of Traditionally Used Medicinal Plants For Potential Antibacterial / Antifungal / Antioxidant Activity	Amity University Uttar Pradesh, India

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

28.11.2025 / ONLINE / SESSION-1 / HALL-8

Ankara Local Time: 14:00 – 16:00

Zoom Meeting ID: 325 629 5864 / Zoom Passcode: meetcon

HEAD OF SESSION: **Assist. Prof. Dr. Mansoor AHMED**

Authors	Presentation Title	Affiliation
Dung Rondong MANGAI Rasheed Babatunde ISA Abdulkabir Opeyemi BELLO	Living Condition Of Workers In the Construction Industry: A Systematic Literature Review And Bibliometric Analysis	Federal University of Technology, Minna, Nigeria
Assist. Prof. Dr. Mansoor AHMED	Role Of Scientific Innovations For Women Empowerment In Pakistan 1947-1977	Government College University, Faisalabad
Muhammad Umar ANDREANTO Jihan Mifta SABILA	Ambition To Make Indonesia A Center For Halal Cosmetics	UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
Murugan SHANTHAKUMAR Vidya PADMAKUMAR	Exploring Cutting-Edge Approaches for Jerdon's Courser Conservation and Research	Bangalore University, Bangalore, India
Rokhmatus SOLEKHA Fara LUSTIANI Winata PRASETYO Muhammad Sultan MUBAROK	Consumption Ethics In The Perspective Of Islamic Economic Philosophy	UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
Abdullahi, A., Shuaibu, U. Muhammad, H.U., Ahmed, I.I. Jibrin, S.	Assessment of Farmers' Adaptation Strategies to Flood Related Losses in Zone One Area of Ekiti State, Nigeria	Federal University of Technology, Nigeria
Hanane TOUDAMRINI Ahmed ALGOUTI Abdellah ALGOUTI	Modeling Groundwater Potential Using Novel Gis-Based Machine-Learning Ensemble Techniques Chichaoua, Morocco	Cadi Ayyad University, Morocco

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

28.11.2025 / ONLINE / SESSION-1 / HALL-9

Ankara Local Time: 14:00 – 16:00

Zoom Meeting ID: 325 629 5864 / Zoom Passcode: meetcon

HEAD OF SESSION: **Prof. Dr. Alexander LAGEREV**

Authors	Presentation Title	Affiliation
Prof. Dr. Igor LAGEREV Prof. Dr. Alexander LAGEREV	Experience In Creating Digital Twins Of Rope Machines For Logging On Steep Slopes	I.G. Petrovskii Bryansk State Univercity, Russia
Pushkar PANDEY Renu KUNDU	UX study on Handheld Augmented Reality Games by Applying Spradley's Nine Dimensions Design Principle	Indian Institute of Technology, India
Dr. Binyam ZIGTA	The Influence of Thermal Radiation and Chemical Reaction on MHD Micropolar Fluid in The Presence of Heat Generation/ Absorption	Wachemo University, Ethiopia
Najeeb Ullah KHAN, Usman HAIDER, Wania NASIR, Rehan SAJID, Saad TARIQ, Bilal ASLAM, Muhammad Naeem FAISAL	Impact Of Dietary Modulations On Gut Health In Commercia Broiler Birds	University of Agriculture, Pakistan
Foudil KHELIL, Fatima BENAOU, Khaldi MOKHTAR, Baltache ABDELGHANI, Zengah SAHNOUN	The Fin Efficiency In A Forced Heat Convection And Natural Heat Convection	Universityof Mascara, Algeria
Foudil KHELIL, Fatima BENAOU, Khaldi MOKHTAR, Baltache ABDELGHANI, Zinelabidine HARCHOUCHE	Measurement Of The Heat Transfer Characteristics Of Water Flow In Heat Exchangers	Universityof Mascara, Algeria
Ahlem ADOUI, Rabah KHALDI, Assia GUEZANE-LAKOUD	Analysis Of A Mixed Sequential Caputo Fractional Boundary Value Problem	University of Badji Mokhtar-Annaba, Algeria
Subhashish DEY	Mechanical Properties Of Concrete Replacing Fine Aggregate With Marble Powder And Coarse Aggregate With Recycled Aggregate	Gudlavalleru Engineering College, India

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

28.11.2025 / ONLINE / SESSION-1 / HALL-5

Ankara Local Time: 14:00 – 16:00

Zoom Meeting ID: 325 629 5864 / Zoom Passcode: meetcon

HEAD OF SESSION: **Research Scholar Fr. Baiju THOMAS**

Authors	Presentation Title	Affiliation
AKASH KUMAR. G. SARAVANAN. R. SRINIVASAN. R.	Nano Fluids	Government college university faisalabad instead of Bharath institute chennai, India
Research Scholar Fr. Baiju THOMAS	Facilitating Cross-Disciplinary Research Education: Prospects and Challenges for Sustainable Development in Modern Classroom Settings	Ramakrishna Mission Vivekananda Educational and Research Institute, India
Muhammad SHULTHONI Ferida RAHMAWATI Hendri Hermawan ADINUGRAHA Wahid Wachyu Adi WINARTO	Assisting Micro, Small, And Medium Enterprises In Increasing Business Production In Pekalongan	UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
Baratadewa SAKTI PERDANA, Hendri Hermawan ADINUGRAHA, SUSMININGSIH, Ali MUHTAROM	Cooperative Based On Corporate Waqf Shares: A Case Study In Sukabumi, West Java – Indonesia	UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
Kazi Araf SAYEED, A.K.M Abirul HAQUE, Md. Iqbal HOSSAIN	Synthesis And Characterization Of Psyllium Husk Grafted Co- Polymers For The Application As Bio-Adsorbent Of Heavy Metals	Bangladesh University, Bangladesh
Karima SENNOUR, Khadidja CHIALI- CHARIF, Sabrine BOUCETTA, Faiza BENABI, Ahmed KERFOUF	University of Sidi Bel Abbes, Annaba University, Algeria	Diversity and Community Structure of Microalgae and Cyanobacteria in Oglet Eddaira Wetland (South-Western Algeria)
TASKEEN Fatima ADNAN Sarwar	Hajvery University	The Clinical Significance Of Normal Physiological Blood Parameters In Health Assessment
GANYA, Adamu Hauni DAUDA, Hauwa ANGO, Monica ASABE Ibrahim	Usmanu Danfodiyo University, Shehu Shagari University, Federal University of Agriculture, Nigeria	Teachers and the Teaching Profession in Nigeria: An Assessment of STATUS

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

FOTO GALERY

zoom Workplace

Hall-2.M.Abdullah Turkan adlı ki

Giriş yapın Kayıt duraklatıldı Görüntüle

MEET-CON TEBLİĞ-20... Olup

Paylaşılan içerik ekranınıza sığdırdı. Orijinal boyutu görmek için menüde "Orijinal boyut"a tıklayın.

Metin veya araç bul

Paylaş

Bir uyuşmazlığın kaderi, 'tahkime elverişli' olup olmadığına bağlıdır.

"Tahkime elverişlilik, bir uyuşmazlığın mahkemeler yerine tarafların serbest iradeleri ile hakemler aracılığıyla çözülüp çözölemeyeceğini belirler." (Kaynak: Erdem, 2017: 189)

Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK) Madde 1'e göre iki temel sınır vardır:

1. Türkiye'de bulunan taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklara ilişkin uyuşmazlıklar.
2. Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği, yani iradelerine tabi olmayan uyuşmazlıklar.

Tahkim

Devlet Yargısı

Tahkime Elverişlilik?

Elverişli Olanlar:
Sözleşmeden doğan alacaklar, tazminat talepleri, teslimat sorunları.

Elverişli Olmayanlar:
Cezai uyuşmazlıklar, iflas hukuku ihtilafları, işçiyi koruma amaçlı iş hukuku ihtilafları.

Windows'u Etkinleştir

Windows'u etkinleştirmek için Ayarlar'a gidin.

Odadan çı

17°C Güneşli

Ara

13:53 28.11.2025

H-3Ebru Okçu

Doç. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

h- 3AHMET İŞLER

H- 3 DOĞAN KUTUKIZ

H- 3 MEHMET SANCAR

ARIF KIRMIZIKAYA

Windows'u Etkinleştir
Windows'u etkinleştirmek için Ayarlar'a gidin.

17°C Güneşli

zoom Workplace Toplantı - Oda 5 Giriş yapın Kayıt duraklatıldı Görüntüle 15:08 28.11.2025

H-4 Gülay Ekici MEETCON SEÇİL TOPÇU Hall-4 Nihal Şen

Hall-4 İrem Demren Hall-4 İlayda Savaş hall-4 Zekiye Hakan

berna yüner Hall-4 gizemcavus hall-4 Dr. Pelin AYKUT

H-5 Zeynep Kurnaz MEETCON SEÇİL TOPÇU Sesize al Hall 5 - Mert Altınsoy

H-5 Muhammed Ömer Türkoglu Hall-5 Koray TUNÇ Ezgi Akgül

Selahattin Yakut HALL-5, ECRİN ELDEKÇİ

Windows'u Etkinleştir
Windows'u etkinleştirmek için Ayarlar'a gidin.

Ses Video Katılımcılar Sohbet Tepki ver Paylaş Toplantı bilgileri Uygulamalar Ara odalar Kaydı devam ettir/durdur Daha fazla Odadan çı

17°C Güneşli 14:13 28.11.2025

zoom Workplace Toplantı - Oda 4 Giriş yapın Kayıt duraklatıldı Görüntüle

Windows'u Etkinleştir Windows'u etkinleştirmek için Ayarlar'a gidin.

Ses Video Katılımcılar Sohbet Tepki ver Paylaş Toplantı bilgileri Uygulamalar Ara odalar Kaydı devam ettir/durdur Daha fazla Odadan çı

17°C Güneşli Ara 13:54 28.11.2025

zoom Workplace Toplantı H-2 Mesut ŞÖHRET adlı kişinin ekranı Giriş yapın Kayıt duraklatıldı Görüntüle

Windows'u Etkinleştir Windows'u etkinleştirmek için Ayarlar'a gidin.

Ses Video Katılımcılar Sohbet Tepki ver Paylaş Toplantı bilgileri Uygulamalar Ara odalar Kaydı devam ettir/durdur Daha fazla Odadan çı

17°C Güneşli Ara 14:01 28.11.2025

INTERNATIONAL CONFERENCE NETWORK

REF: Akademik Teşvik

20.12.2025

İLGİLİ MAKAMA

MEETCON – GALATA ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ 28-30 KASIM 2025 tarihleri arasında **İstanbul, TÜRKİYE**'de online olarak **12** farklı ülkeden (**Türkiye: 32 ve Diğer Ülkeler: 41; Toplam: 73** akademisyen/araştırmacıların katılımı ile gerçekleşmiştir. Kongre, 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen ‘’ Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurtdışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışından en az 5 ülkeden farklı tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yaridan fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır. ‘’ değişikliğine uygun düzenlenmiştir.

Bilgilerinize arz edilir. Saygılarımla.

Assoc. Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ
Head Of MeetCon Conference

Evrak Tarih ve Sayısı: 02.09.2025-475762

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Birecik Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü

Sayı : E-23449751-622.99-475762
Konu : Görev İsteği

Sayın Öğr. Gör. Dr. Kübra AKIN TOSUN
Öğretim Görevlisi Doktor

İlgi : 01.09.2025 tarihli ve 3486 sayılı yazı,

İlgi yazıya istinaden; Bölümünüz öğretim üyelerinden Öğr.Gör.Dr. Kübra Akın TOSUN' nun 28- 30 KASIM 2025 tarihleri arasında MeetCon Conference tarafından İSTANBULTÜRKİYE' de Online ve Yüz yüze düzenlenecek olan "MEETCON-GALATA INTERNATIONAL CONGRESS OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES AND INTERNATIONAL CONGRESS OF APPLIED SCIENCES" kongresinde Düzenleme Kurulu Üyesi ve Akademisyen Temsilcisi olarak görev alması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Gereğini rica ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Nedim
AĞAÇKESEN
Müdür

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSPNRD0ZBV* Pin Kodu :42592

Belge Takip Adresi :

https://ebys.harran.edu.tr/envision/Validate_Doc.aspx?eD=BSPNRD0ZBV&eS=47576

2

Adres: Karşıyaka Mah.Prof.Dr.İ. Halil Mutlu Cad. Birecik/Şanlıurfa Telefon:414 318 3229 Faks:0414 318 3228

e-Posta:birecik@harran.edu.tr Web:http://birecik.harran.edu.tr/ Kep Adresi:harranuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Halil UÇAKTÜRK
Unvanı: Memur Tel No: 2537

NOTIFICATIONS

AUTHORS	TITLE	NO
Volkan TEMİZKAN	Content Analysis Of Second-Hand Car Ad Titles: Evaluation Of Themes In The Context Of Marketing Communications And Consumer Behavior	1-11
Hulisi AYLUÇTARHAN Ural Gökay ÇİÇEKLİ	Identifying Repetitive Motion Patterns In Mtm-Coded Operations Using The Prefixspan Algorithm	12
İsmail ÖZDER Dilek SUREKCI YAMACLI	Environment And Sustainability: Conceptual Framework And Policy Analysis In Turkey And In The World	13-27
Muhammed Enes SAYIN	The Role Of Perceived Religiosity And Demographic Variables In Conscious Consumption	28-40
Mina MAMMADOVA Hilal UYGURTÜRK	A Literature Study Aimed At Examining The Relationship Between Brand Loyalty And Brand Evangelism	41-52
Sümevra ÖZİNCE	Optical Advantages Of Multifocal Lenses, User Experience And Business Implications In The Optical Industry	53-62
Sümevra ÖZİNCE	Review Of Thesis On Sustainability In Businesses	63-68
Ebru CAYMAZ	Critical Research On Disaster Logistics	69-73
Muhammed Abdullah TÜRKKAN	The Arbitrability Conflict: Assessing The Validity Of Arbitration Agreements In Precious Metals Disputes Under Turkish Public Policy	74-75
Doğan KUTUKIZ Ebru OKÇU Bevaz Simge ÇALIK	Examining The Savings, Expenditures And Investments Of Individuals In Terms Of Sustainability During The Covid-19 Period	76-86
Ahmet İŞLER	Eisenhower Doktrini'nin Ortadoğu'daki Hegemonya Ve Darbe Dinamikleri Bağlamında Analizi	87-97
Ahmet İŞLER	1953 Ajax Operasyonu Bağlamında Ortadoğu Modern Tarihini Yeniden Okumak	98-106
Abdülkadir ÖZTÜRK Arif KIRMIZIKAYA	Variations In Fomo Among Consumer Groups In Online Shopping Contexts	107
Funda ŞEHİRLİ Mehmet SANCAR	The Impact Of Sustainable Marketing Orientation On Green Marketing In The Retail Sector: The Case Of Zonguldak Province	108-110
Gülxani (Pənah) ŞÜKÜROVA	Universal Traces In Nowruz	111-117
Nihal ŞEN Beyza YETKİN İlayda SAVAŞ İrem DEMREN	Using Machine Learning In The Assessment Of Children With Learning Disabilities: A Narrative Study	118-120
Assist. Prof. Dr. Nihal ŞEN İzel Zeliha YENER Zekiye HAKAN	Artificial Intelligence In Education From Past To Present: Encountered Challenges And Innovative Solution Suggestions	121-123
Berna YÜNER	Okul Etkililiğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi	124-129
Berna YÜNER	Öğretmen Adaylarının Gözünden Öğretmen Atama Süreci	130-134
Gülşay EKİCİ	A Systematic Compilation Study: “Students’ Resistance Behaviors”	135-151
Gülşay EKİCİ	A Bibliographic Analysis Of Studies On Habits Of Mind In Turkey	152-171
Pelin AYKUT	Sustainability And Quality In Special Education For Individuals With Intellectual Disabilities: A Systematic Review	172-174
Gizem ÇAVUŞ Ünsal Umdu TOPSAKAL	The Effect of STEAM-Based Activities on 6th-Grade Students’ Attitudes Toward STEAM	175
Hacer AKER Ecrin ELDEKÇİ	Between Mechanic Discipline and Emotional Improvisation: Bergsonian Humor in Ölümlü Dünya	176-181
Hacer AKER Koray TUNÇ	Dexter’s Resurrection: When Antiheroism Meets Fatherhood	182-187

Ezgi AKGÜL	A Living Tradition In Zile: The Tinning Craft Of Cafer Akay	188-189
Yusuf Mertcan ALTINSOY	Distinctions Between Structural Linguistics And Sociolinguistics At The Emergence Of The Latter	190-191
Zeynep KURNAZ	The Rise Of Interpretation In The Social Sciences: Contributions By Geertz And Gadamer	192
Muhammed Ömer TÜRKOĞLU	A New Model In Family Establishment In The Light Of The Qur'an	193
Selahattin YAKUT İdris YAKUT	Effective Communication With Adolescents: Analysis Of Families' Needs And Competencie	194-202
Selahattin YAKUT İdris YAKUT	Families' Capacity To Manage Religious Doubt During Adolescence: A Needs Analysis Study	203-215
Burcu BÜGE Beyza SARI	The Mediating Effect Of Sport Motivation In The Relationship Between Transmitted Psychological Trauma And Mental Toughness	216-229
Burcu BÜGE Betül YILMAZ	The Mediating Role Of Emotional Intelligence In The Relationship Between Bullying Consequences And Psychological Distress In Adults	230-246
Mesut ŞÖHRET	Nato's Equal Burden Sharing Problem	247-265
VANISRI .M R. SRINIVASAN R. SARAVANAN	The Role Of Pharmacist In Medication Safety	266
Olena BUDIAKOVA Diana PRYHARSKA	Bioeconomy: Prospects For Implementation At Pharmaceutical Enterprises	267
Djellouli AMİR Berredjem YAMİNA Hattab ZHOOR Guesmia HADJER Mehenni MOKTHAR	The Process Of Turning Vegetable Bio-Waste Into Activated Carbons And Using Them In Environmental Applications	268
Djellouli AMİR Berredjem YAMİNA Hattab ZHOOR Guesmia HADJER Mehenni MOKTHAR	Employ Inexpensive Bioadsorbents To Eliminate Colorants, Medications, And Heavy Metals	269
K. DHANUSHA M. K. VIJAYALAKSHMI R. SRINIVASAN	A Comprehensive Overview Of Intellectual Property Rights (IPR) And Drug Regulatory Affairs	270
C. VIJAI Mr. M. ELAYARAJA	Health, Climate Change, And Sustainability- A Systematic Review	271-276
Gupta Swati SANJAYKUMAR Rishabha MALVIYA	Role of Artificial Intelligence in Neurological Disorders	277
Intan Athiyatul MAULA Dian NOFITASARI Karina Atha NABILA Muhammad Sultan MUBAROK	The Role Of Zakat In Islamic Economic Axiology	278
R. SARAVANAN	Synthesis and Evaluation of Silver Nanoparticles from Ethanolic Leaf Extract of Tridax Procumbens.L	279
R. SARAVANAN	Edible Banana Vaccine Against Cholera	280
V. SELVAKUMAR R. SARAVANAN	Bubonic Plagu(Black Dead)	281
Rozina KHATTAK	Removal of Triphenylmethane Dye from Water by Shells-Peels Based Biosorbent	282
Rozina KHATTAK	Kinetics of the Biosorption of Basic Violet 10 Dye from Water	283
Sriram. R., Mohamed Ashik Ali. M., Devi. R.	Curcumin Application In Cancer Treatment	284
Shuaibu, U., Abdullahi, A. Jibrin, S.	Federal University of Technology, Nigeria	285-296

Shubha SINGH Chitranshu PANDEY	Screening Of Traditionally Used Medicinal Plants For Potential Antibacterial / Antifungal / Antioxidant Activity	297
Dung Rondong MANGAI Rasheed Babatunde ISA Abdulkabir Opeyemi BELLO	Living Condition Of Workers In the Construction Industry: A Systematic Literature Review And Bibliometric Analysis	298-313
Mansoor AHMED	Role Of Scientific Innovations For Women Empowerment In Pakistan 1947-1977	314
Muhammad Umar ANDREANTO Jihan Mifta SABILA	Ambition To Make Indonesia A Center For Halal Cosmetics	315
Murugan SHANTHAKUMAR Vidya PADMAKUMAR	Exploring Cutting-Edge Approaches for Jerdon's Courser Conservation and Research	316-317
Rokhmatus SOLEKHA Fara LUSTIANI Winata PRASETYO Muhammad Sultan MUBAROK	Consumption Ethics In The Perspective Of Islamic Economic Philosophy	318
Abdullahi, A., Shuaibu, U. Muhammad, H.U., Ahmed, I.I. Jibrin, S.	Assessment of Farmers' Adaptation Strategies to Flood Related Losses in Zone One Area of Ekiti State, Nigeria	319-330
Hanane TOUDAMRINI Ahmed ALGOUTI Abdellah ALGOUTI	Modeling Groundwater Potential Using Novel Gis-Based Machine-Learning Ensemble Techniques Chichaoua, Morocco	331
Igor LAGEREV Alexander LAGEREV	Experience In Creating Digital Twins Of Rope Machines For Logging On Steep Slopes	332
Pushkar PANDEY Renu KUNDU	UX study on Handheld Augmented Reality Games by Applying Spradley's Nine Dimensions Design Principle	333
Binyam ZIGTA	The Influence of Thermal Radiation and Chemical Reaction on MHD Micropolar Fluid in The Presence of Heat Generation/ Absorption	334
Najeeb Ullah KHAN, Usman HAIDER, Wania NASIR, Rehan SAJID, Saad TARIQ, Bilal ASLAM, Muhammad Naeem FAISAL	Impact Of Dietary Modulations On Gut Health In Commercial Broiler Birds	335
Foudil KHELIL, Fatima BENAOUM, Khaldi MOKHTAR, Baltache ABDELGHANI, Zengah SAHNOUN	The Fin Efficiency In A Forced Heat Convection And Natural Heat Convection	336
Foudil KHELIL, Fatima BENAOUM, Khaldi MOKHTAR, Baltache ABDELGHANI, Zinelabidine HARCHOUCHE	Measurement Of The Heat Transfer Characteristics Of Water Flow In Heat Exchangers	337
Ahlem ADOUL, Rabah KHALDI, Assia GUEZANE-LAKOUD	Analysis Of A Mixed Sequential Caputo Fractional Boundary Value Problem	338
Subhashish DEY	Mechanical Properties Of Concrete Replacing Fine Aggregate With Marble Powder And Coarse Aggregate With Recycled Aggregate	339
AKASH KUMAR. G. SARAVANAN. R. SRINIVASAN. R.	Nano Fluids	340
Fr. Baiju THOMAS	Facilitating Cross-Disciplinary Research Education: Prospects and Challenges for Sustainable Development in Modern Classroom Settings	341-342
Muhammad SHULTHONI Ferida RAHMAWATI Hendri Hermawan ADINUGRAHA Wahid Wachyu Adi WINARTO	Assisting Micro, Small, And Medium Enterprises In Increasing Business Production In Pekalongan	343
Baratadewa SAKTI PERDANA, Hendri Hermawan ADINUGRAHA, SUSMININGSIH, Ali MUHTAROM	Cooperative Based On Corporate Waqf Shares: A Case Study In Sukabumi, West Java – Indonesia	344
Kazi Araf SAYEED, A.K.M Abirul HAQUE, Md. Iqbal HOSSAIN	Synthesis And Characterization Of Psyllium Husk Grafted Co-Polymers For The Application As Bio-Adsorbent Of Heavy Metals	345

Karima SENNOUR, Khadidja CHIALI-CHARIF, Sabrine BOUCETTA, Faiza BENABI, Ahmed KERFOUF	University of Sidi Bel Abbes, Annaba University, Algeria	346
TASKEEN Fatima ADNAN Sarwar	Hajvery University	347
GANYA, Adamu Hauni DAUDA, Hauwa ANGO, Monica ASABE Ibrahim	Usmanu Danfodiyo University, Shehu Shagari University, Federal University of Agriculture, Nigeria	348-349

İKİNCİ EL OTOMOBİL İLANI BAŞLIKLARININ İÇERİK ANALİZİ: TEMALARIN PAZARLAMA İLETİŞİMİ VE TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Volkan TEMİZKAN

Karabük Üniversitesi Safranbolu Şefik Yılmaz Dizdar MYO, Karabük, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-1162-7912

ÖZET

Tüketici davranışlarının şekillenmesinde dilin ve söylemin rolü göz önüne alındığında, ilan başlıklarında kullanılan temaların ve ifadelerin hangi stratejik anlamlar taşıdığı önemli bir araştırma konusudur. Çalışma, bir ilan sitesinden alınan 372 adet ikinci el otomobil ilan başlığının (Karabük, 8-23 Eylül 2025) içerik analizi tekniğiyle incelenmesi sonucu elde edilmiştir. İlan başlıklarında en çok tekrar eden ifadeler (kodlar) pazarlama iletişimi ve tüketici davranışları açısından değerlendirildiğinde dört temanın öne çıktığı görülmüştür. Analiz sonuçları, güvenilirlik temasının %45,16 oranla en baskın kategori olduğunu, bunu sırasıyla sahiplik ve geçmiş (%27,42), özellik ve performans (%14,78), fırsat ve fiyat (%12,63) temalarının izlediğini göstermektedir. Bulgular, ilan başlıklarının yalnızca bilgi aktarmakla sınırlı olmadığını; güven inşa etme, risk algısını azaltma, değer oluşturma ve satın alma kararlarını hızlandırma gibi işlevlere sahip stratejik bir pazarlama aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, ikinci el otomobil ilan başlıklarının tüketici davranışlarını etkileyen önemli bir iletişim unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. Gelecekte sadece ilan başlıkları değil ilan açıklamaları üzerinden de ortaya çıkacak temaların tespit edilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İkinci el otomobil ilanları, Güvenilirlik vurgusu, Pazarlama iletişimi

CONTENT ANALYSIS OF SECOND-HAND CAR AD TITLES: EVALUATION OF THEMES IN THE CONTEXT OF MARKETING COMMUNICATIONS AND CONSUMER BEHAVIOR

ABSTRACT

Considering the role of language and discourse in shaping consumer behavior, the strategic implications of the themes and expressions used in ad headlines are an important research topic. The study was conducted through a content analysis analysis of 372 used car ad headlines (Karabük, September 8-23, 2025) obtained from an ad website. When the most frequently repeated phrases (codes) in the ad headlines were evaluated in terms of marketing communication and consumer behavior, four themes emerged. The analysis results show that the theme of reliability was the most dominant category at 45.16%, followed by ownership and history (27.42%), features and performance (14.78%), and opportunity and price (12.63%). The findings reveal that ad headlines are not limited to conveying information; they are a strategic

marketing tool with functions such as building trust, reducing risk perception, creating value, and accelerating purchase decisions. These results demonstrate that used car ad headlines are a significant communication element influencing consumer behavior. In the future, it is recommended to identify themes that will emerge not only from ad headlines but also from ad descriptions.

Keywords: Used car ads, Emphasis on reliability, Marketing communications

GİRİŞ

İlan sitelerinde ikinci el otomobil bakan alıcılar ilk olarak kriterlerini belirler. Ardından da bu kriterlere göre olası alternatiflerini belirlemektedirler. Ancak bir çok alternatif arasından seçim yapmak zor olduğundan dolayı çeşitli filtrelemeler yoluyla alternatifleri daraltır. Daha sonra bu alternatifleri değerlendirerek bir seçim yapmak durumundadır (Prihatno vd., 2024). Bu seçimin sonunda da her kullanıcı gibi satın aldığı ürünün arıza çıkarmamasını arzulamaktadır. Bu güçlü arzu ile ilk olarak ilan başlıklarına göz atmaktadır. İlan ile ilgili ilk detayı ve imajı ilan başlığı vermektedir. İlan başlığı adeta mağazanın vitrini gibidir diğer bir ifade ile ilk kanının ve imajın olduğu yerdir. Vitrin ilgi çekici ise potansiyel müşteri içeri girerek ürünlere göz atmak ve daha detaylı incelemek isteyecektir. Alıcının ilgisini çeken ilan başlıkları da tıklanma sayısını arttıracaktır. İlana tıklayan alıcı ilan açıklamalarını da okuduktan sonra ikna olduğu takdirde satıcı ile temasa geçecektir. Bu açıdan ilk teması tetikleyen ilan başlıkları ilgi çekici olmalıdır. Burada da en önemli kriter satıcının güven vermesi veya ürünün fiyat ya da özellik olarak cazibesini sergilemesidir (Li vd., 2023). AIDA (Attention/Dikkat, Interest/İlgi, Desire/Arzu ve Action/ Eylem) modelinde olduğu gibi dikkat çeken ilan başlıkları alıcının ilgisini o ilana çekecektir (Wijaya vd., 2022). Bu açıdan ilan başlıkları dikkat çekme ve ilgi uyandırma aşamalarında son derece önemlidir.

İkinci el piyasasında alıcının en büyük endişesi, aracın potansiyel arızası ve buna bağlı yüksek masraflar ile karşı karşıya kalma korkusudur. Bu durum satıcı ve alıcı arasında güçlü bir güven inşa etme ihtiyacını doğurmaktadır (Hidayat ve Peridawaty, 2021). Çevrim içi ilan sitelerinde de satıcılar bunu ilk olarak ilan başlığı ile sağlamak durumundadır. Bu noktada ilan başlığı, potansiyel müşterinin ilana tıklama kararını tetikleyen kilit unsurdur. İlan başlıklarının stratejik önemi açık olsa da, satıcıların tercih ettiği söylemlerin (temaların) ne olduğu ve bu tercihlerin tüketicilerin hangi motivasyonlarını hedeflediği sistematik olarak incelenmelidir.

Buradan hareketle çalışmanın amacı satıcı ile alıcı arasında kurulan ilk iletişim köprüsü olan ilan başlıklarını içerik analizine tabi tutarak pazarlama iletişimi ve tüketici davranışları bağlamında temaları belirleme ve değerlendirmektir. Bu nedenle çalışma ikinci el pazarlarda

satıcıların ilan başlığı yazarken kullandığı pazarlama stratejilerinin anlamlandırılmasını sağladığından dolayı önem arz etmektedir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

İlan sitesine satışa konu olan otomobilin ilan başlığını giren satıcının nihai ve tek amacı, elindeki aracı en kısa sürede, en yüksek fiyata satmaktır. Bu noktada duygusal, rasyonel ve stratejik davranışlar içeren satıcı psikolojisini iyi anlamak gerekmektedir (Liao vd., 2021).

İkinci el ürün ilanlarının yayınlandığı çevrimiçi ilan sitelerinde ilk göze çarpan ilan başlıklarıdır. Bu nedenle ilan başlıkları alıcı ile en kritik temas noktasıdır. İlan başlığındaki kelimelerin gücü ilk algıyı oluşturacaktır (Singh vd., 2021). Bu algıya göre alıcı ilanın detaylarına göz atıp atmayacağına karar verecektir. Alıcının kriterleri ile eşleşen başlıklar bir adım öne çıkacaktır. Alıcı satın alma karar sürecinde alternatifleri değerlendirirken birtakım kriterlere sahiptir (Hamdani vd., 2022). Bu kriterler fiyat, marka algısı, ürün özellikleri gibi birçok değişkene bağlı olabilir (Mukherjee ve Chatterjee, 2021). Tüketiciler satın alma karar sürecinin ikinci basamağı olan bilgi arama aşamasında zihnindeki ihtiyaçlarını (örneğin “aile arabası” veya “yakıt cimrisi”) nicel kriterler ile tanımlamaya başlamaktadır (Han, 2021; von Böhlen ve Šimberová, 2023). Bu noktada ilan sitelerinin filtreleme araçları bu aşamanın anahtarıdır. Filtrelemenin ardından azalan alternatifler arasından da eleme yapılacağı için ilan başlıkları ürünle ilgili ilk izlenimi vermektedir (Prihatno vd., 2024). Hatasız, boyasız, değişensiz, orjinal gibi güvenilirlik vurgusu taşıyan ifadeler, tüketicinin algıladığı riski azaltarak satın alma niyetini olumlu yönde etkileyebilmektedir (Featherman, 2021). Bununla birlikte, güvenilirliği transfer etmek için “doktordan, öğretmenden, sahibinden” gibi satıcı kimliğine referans veren ifadeler tercih edilmektedir. Böylece satıcı, aracın geçmişine dair bilinmezliği kendi kişisel ve meslek itibarı üzerinden azaltmaya çalışmaktadır (Hidayat ve Peridawaty, 2021).

Satıcıyı yönlendiren temel psikolojik dinamiklerin başında güven inşa etme ve risk algısını azaltma psikolojisi gelmektedir (Hidayat ve Peridawaty, 2021; Liao vd., 2021; Li vd., 2023). Çünkü satıcı arka planda alıcının birçok şüphe (kazalı mı? bakımları yapılmış mı?) taşıdığını bilmektedir. Bu nedenle satıcı alıcının zihnindeki şüpheleri gidermek için ilan başlığında hasarsız, kazasız, yetkili servis bakımlı gibi ifadeler kullanmayı tercih etmektedir. Bu nedenle ilan başlıklarında ilk sırada güvenilirlik vurgusu gelmektedir.

İkinci sırada ise sahiplik ve geçmiş vurgusu psikolojisi gelmektedir. Satıcının aracını bir ürün olmaktan çıkarıp kanıtlanmış bir hikâyeye dönüştürme çabası vardır. Satıcı, “Bu sadece bir otomobil değil, size güvenle devrettiğim bir değerdir” mesajını vermeye çalışır. Böylece satıcı

belirsizliğin hakim olduğu ikinci el piyasalarda kendini güvenli liman olarak göstermek istemektedir.

Üçüncü sırada ise özellik ve performans vurgusu ile satıcı aracının rakiplerinden daha değerli olduğunu göstermek ve öne çıkmak için full+full, az yakar gibi ifadeler ile diğer rakiplerine göre belirlemiş olduğu yüksek fiyatı meşrulaştırmaya çalışır.

Son sırada ise fırsat ve fiyat vurgusu gelmektedir. Bu ilan başlığı içindeki “acil”, “son fiyat” veya “fiyat düştü” gibi ifadelerin altında yatan mesaj ise alıcıda aciliyet ve kıtlık (FoMO- Fear of Missing Out-Bir şeyleri kaçırma korkusu) psikolojisini harekete geçirmektir (Platon, 2024). Böylece süre dolmadan ya da başkası almadan fırsatı kaçırmamak isteyen tüketicilerin satın alma eğilimlerini artırabilmektedir. Aracını belirli sebepler veya nakit ihtiyacından dolayı acil satmak isteyen kişiler olabilir. Bu kişiler aciliyetlerini gidermek için piyasa fiyatının altında satış yaparak aciliyetlerini giderebilirler. Ancak bu tür başlık yazanların alıcıyı manipüle etmek ve alıcıda bir “kaçırma korkusu” oluşturarak teklifleri hızlandırmak gibi bir niyetleri olabilir. Fırsat ve fiyat vurgusu içeren ifadeler, pazarlama ve davranışsal iktisat yazınında kıtlık ve fırsat algısı kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir.

2.METODOLOJİ

Bu çalışmanın temel amacı, çevrimiçi ikinci el otomobil ilan başlıklarında satıcılar tarafından kullanılan pazarlama stratejilerini içerik analizi ile sistematik olarak inceleyerek, metinlerin ardındaki anlamları pazarlama iletişimi ve tüketici davranışları teorileri bağlamında temalar üzerinden ortaya koymaktır.

Veri Toplama

Çalışmanın verileri, belirlenen çevrimiçi ilan sitesi üzerinden otomobillerini satışa çıkaran kullanıcıların oluşturduğu ilan başlıklarından toplanmıştır. İlan sitesinin anasayfasından sırasıyla vasıta ve otomobil seçeneklerine tıklanmıştır. Otomobil sekmesine gelindiğinde kategorideki bütün marka otomobiller ilanlara dahil edilmiştir. Ardından sadece şahısların kendi vermiş olduğu ilanlar seçilmiştir. Galerî ilanları dahil edilmemiştir. Filtreleme seçeneklerine gelindiğinde ise yerel pazar dinamiklerini incelemek amacıyla il olarak Karabük seçilmiştir. Veri toplama sırasında, Karabük ilinde son 30 günde listelenen toplam 665 ilan tespit edilmiştir. Ancak güncel durumu yansıtmak amacıyla, bu çalışmada sadece 8 Eylül 2025 ve 23 Eylül 2025 tarihleri arasında yayımlanan 372 ilan incelenmeye alınmıştır.

Kategorilendirme ve Kodlama

Çalışmaya ait veriler ilan sitesinden manuel olarak çekilmiş ve herhangi bir veri çekme aracı kullanılmamıştır. Bu çalışmada ilan başlıklarının içerik analizi tematik kodlama tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Kodlama süreci dedüktif (pazarlama iletişimi ve tüketici davranışları

literatürüne dayalı olarak) bir şekilde yürütülmüştür. Toplanan verilerde yer alan tüm anahtar kelimeler ilk olarak kodlanmış, ardından bu kodlar ilgili literatür ışığında dört ana temada yapılandırılmıştır. Her ilan başlığı, en baskın olduğu düşünülen (en belirgin ikna ögesine dayalı) veya barındırdığı kodlar içinde öncelik sırasına göre yalnızca bir ana temaya atanmıştır. Güvenilirlik vurgusu: İkinci el ürün alımında tüketicinin en çok endişe ettiği psikolojik risk belirsizlik ve arıza riskidir (Liao vd., 2021). Satıcı da alıcının bu psikolojik riskini minimuma indirmek için “hatasız, değişsiz, masrafsız” gibi ifadeler kullanarak garanti sinyali vermek istemektedir.

Sahiplik ve geçmiş vurgusu: Satıcı olumlu bir izlenim oluşturmak için sosyal itibarını (memur, doktor, öğretmen vb.) veya kişisel sorumluluğunu (sahibinden) araca aktarmaktır. Satıcı, mesleğini belirterek karşı tarafta güvenilirlik inşa etmek istemektedir.

Fırsat ve fiyat vurgusu: Alıcıyı iyi ve hızlı bir karar vermeye teşvik etmek amacıyla kıtlık veya aciliyet duygusu oluşturan başlıklar (acil satılık, fiyatı düştü, kaçırılmayacak fırsat) bu kategoride incelenmiştir. Psikolojideki kıtlık prensibi (sınırlı zaman veya stok) devreye girer ve alıcının rasyonel düşünme süresini kısaltarak duygusal ve hızlı bir karara yönlendirebilmektedir.

Özellik ve performans vurgusu: Başlık, bir tür filtreleme mekanizmasıdır. Alıcının zihnindeki ön eleme sistemini tetiklemektedir. Alıcı, aradığı özellikleri başlıkta görürse daha fazla dikkat kesilecektir. Aracın özelliklerini, teknik detaylarını öne çıkaran başlıklar (full paket, otomatik, yakıt cimrisi) bu kategoride toplanmıştır.

Veri analizi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi kullanılmıştır. Verilerin analizi, içerik analizi tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Belirlenen 4 ana tema (Güvenilirlik Vurgusu, Sahiplik ve Geçmiş Vurgusu, Fırsat ve Fiyat Vurgusu, Özellik ve Performans Vurgusu) ilan başlıklarındaki belirli anahtar kelimeler ve ifadeler aracılığıyla kodlanmıştır. Başlıklardaki metinler anlamlandırılarak, her bir ilanın pazarlama amacı ve hedeflediği tüketici motivasyonu tespit edilmiştir.

BULGULAR

Aşağıdaki tablo, 8 Eylül 2025 ile 23 Eylül 2025 tarihleri arasında Karabük ilinde yayımlanan ikinci el otomobil ilanlarının marka bazında dağılımını ve frekansını göstermektedir.

Tablo 1. Belirlenen tarihlerdeki Karabük ili otomobil ilanlarına ait marka ve ilan sayıları

Marka	İlan Sayısı	%	Marka	İlan Sayısı	%
Fiat	59	15,86	Mercedes-Benz	7	1,88
Renault	54	14,51	Chevrolet	5	1,34
Volkswagen	37	9,95	Citroen	5	1,34
Opel	35	9,41	Skoda	4	1,08
Hyundai	31	8,33	Seat	3	0,81
Toyota	30	8,06	Volvo	3	0,81
Ford	23	6,18	Dacia	2	0,54
Honda	18	4,84	Lada	2	0,54
Tofaş	16	4,30	Audi	1	0,27
BMW	14	3,76	Mazda	1	0,27
Peugeot	11	2,96	Suzuki	1	0,27
Toplam				372	100

Tablo 1 incelendiğinde ilk sırada Fiat ve Renault marka otomobillerin yer aldığı görülmektedir. İlk iki sırayı bu markaların paylaşmasının birkaç nedeni olduğu tahmin edilmektedir. Bu markaların Türkiye pazarında uzun yıllardır var olması ve ekonomi sınıfında fiyat performans dengesini yakalamış olmalarıdır. Diğer nedenleri arasında ise yaygın satış ve servis ağlarının olması, yerel üretim yaptıklarından dolayı Türk tüketicisi tarafından benimsenmiş olmalarıdır. Bu nedenle bu araçlara karşı güçlü bir sosyal kabul ve güven oluşmuştur. Bu markaların ilan sayısının fazla olması da tüketicide bu araçların çok alınıp satıldığı ve piyasasının oturmuş olduğu algısını pekiştirmektedir. Buradan hareketle bu iki markanın ilk sırada olmasına dayalı olarak şu çıkarımda bulunulabilir: ekonomik koşullar ve yerel pazarlara entegre olabilmek tüketici tercihleri ve kararları üzerinde etkilidir.

Tablo 2 toplam 372 adet otomobil ilan başlığının içerik analizi sonucunda belirlenen dört ana pazarlama teması altında kullanılan spesifik anahtar kelimelerin frekansını (ilan sayısını) göstermektedir.

Tablo 2. Temaları oluşturmada kullanılan ve en sık tekrar eden örnek anahtar kelimeler ve frekansları (f)

Anahtar Kelime	f	Anahtar Kelime	f
<i>Güvenilirlik Vurgusu</i>		<i>Sahiplik ve Geçmiş Vurgusu</i>	
Hatasız	24	Sahibinden	16
Temiz / Tertemiz	22	Memurdan	3
Değişensiz / Değişen Yok	20	Öğretmenden	2
Boyasız	6	Doktordan	1
Hasarsız	3	İlk / İkinci Sahibi	1
Masrafsız	3	<i>Fırsat ve Fiyat Vurgusu</i>	
<i>Özellik ve Performans Vurgusu</i>		Acil	7
Düşük km	6	Son Fiyat	3
Full / Dolu Paket	5	Fırsat	2
Yakıt Cimrisi	3	Fiyat Düştü	1
Otomatik	3		
Toplam			117*

* Bu listede yer alan 117 frekans değeri, dört ana temayı oluşturan tüm kod setinin bir bölümünü (en sık kullanılan anahtar kelimeleri) temsil etmektedir. Analiz edilen 372 ilanının tamamı, Tablo 3'te belirtildiği gibi, kullanılan kodlara göre dört ana temadan yalnızca birine atanmıştır.

Güven Odaklı İfadeler: İlan başlıklarında en çok kullanılan kelimelerin “Hatasız” (24), “Temiz” (22) ve “Değişensiz” (20) olduğu görülmektedir. Bu durum ikinci el araç alım satım sürecinde alıcı ve satıcının en önemli endişesinin aracın genel durumu ve temizliği etrafında toplandığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle taraflar en çok aracın hasar durumu ve geçmişini merak etmektedir. İlanlarda da aracın genel sağlık durumunu anlatan bu tür anahtar kelimeler kullanılarak güven oluşturulmak istenmiştir.

Sahiplik ve geçmiş vurgusu: “Sahibinden” (16) kelimesi meslek ifadelerinden daha çok kullanılmıştır. Bunun temel nedeni aracın belirli bir binicisinin olduğu ticari amaçlar ile kullanılmadığı vurgulanmak istenmiştir. Diğer yandan da ticari amaç ile alınıp satılan bir araç değil sahibi ve binicisi tarafından satıldığı vurgulanarak güven telkin edilmek istenmektedir.

Özellik Vurgusu: Satıcı, aracın “düşük km” ya da “full/dolu paket” olduğunu vurgulayarak belirli talebi olan alıcıları hedefleyebilmektedir. Donanım sevenler, düşük kilometre arayanlar, yakıt hassasiyeti olanlar şeklinde kategorilendirerek belirli müşteri kitleleri hedeflenmektedir. Ayrıca ürünün belirli niteliği ve özellikleri ön plana çıkartılarak değer oluşturulmak istenmektedir. Araca değer biçilirken belirtilen özelliklerinin göz önüne alınması gerektiğinde

vurgulanmaktadır. Ancak bu gibi ifadeler güven ve sahiplik temalarına kıyasla daha az kullanılmaktadır.

Fırsat Sinyalleri: İlan başlıklarında “acil” (7) kelimesi vurgulanarak aciliyetinden dolayı uygun bir fiyat belirlendiği, bu nedenle de alıcının kaçırmaması gereken bir fırsat olduğu (FoMO) algısı oluşturulmaktadır. Genel olarak acelesi olan kişinin nakite ihtiyacı olacağından dolayı pazarlık payının da daha yüksek olacağı düşünülmektedir. Kişinin bu aciliyetini belirtmesi zafiyetini de açığa veren bir mesaj olarak algılanabilmektedir.

Analiz edilen 372 ilan başlığı, satıcıların alıcıları etkileme stratejilerine göre, dört ana temada toplanmıştır: güvenilirlik vurgusu, sahiplik ve geçmiş vurgusu, fırsat ve fiyat vurgusu ve özellik ve performans vurgusu.

Tablo 3. İlan Başlıklarındaki kodlara dayalı olarak oluşturulan temaların dağılımı

Tema	İlan Sayısı (Frekans)	Yüzdelik Oran (%)
Güvenilirlik vurgusu	168	%45,16
Sahiplik ve geçmiş vurgusu	102	%27,42
Özellik ve performans vurgusu	55	%14,78
Fırsat ve fiyat vurgusu	47	%12,63
Toplam	372	%100

Güvenilirlik Vurgusu: İlanların %45,16'ı gibi bir çoğunluğunda en önemli temanın “Güvenilirlik Vurgusu” olduğu görülmektedir. Bu temanın kodları incelendiğinde ilan başlıklarında aracın “kazasız”, “hasarsız”, “masrafsız” veya “orijinal” olduğu vurgulanmıştır. Bu vurgu ikinci el otomobil satışlarında en önemli unsurun, karşı tarafa güven vermek olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak kullanılmış bir otomobil alınırken algılanan en büyük risk otomobilin arızalı olacağı bundan dolayı da yüksek masraflar çıkaracağıdır. Bu nedenle satıcılar karşı tarafı rahatlamak ve güven duygusu oluşturmak için ilan başlıklarında sıklıkla (nerdeyse ilanların yarısı %45,6) bu kodları vurgulamıştır. Anlaşılacağı üzere ikinci el satışlarda ürünün sorunsuz olduğunu belirtmek ve güven vermek satışın önemli bir parçasıdır.

Sahiplik ve Geçmiş Vurgusu: İlanlar içinde ikinci sırada %27,42'lik bir oran ile ilan başlıklarında en çok kullanılan kodların “sahibinden”, “memurdan” ve “doktordan” gibi ifadeler olduğu görülmüştür. Toplumda titiz ve düzenli olarak bilinen meslek gruplarının, sahip olduğu araçlara da aynı özeni göstereceği düşüncesiyle sahip olan kişi ön plana çıkarılmıştır. Bu durum aracın geçmişini ortaya koyarak çok fazla el değiştirmedeğini, yıpranmadığını ve temiz olduğunu vurgular.

Özellik ve Performans Vurgusu: %14,78’lik bir oran ile üçüncü sırada “Özellik ve Performans Vurgusu” yer almaktadır. Bu temanın kodları incelendiğinde “düşük km”, “full paket”, “yakıt cimrisi” gibi ifadeler ile karşılaşılmaktadır. Bu ifadeler aracın teknik ve donanımsal üstünlüklerine dikkat çekmektedir.

Fırsat ve Fiyat Vurgusu: %12,63’lük bir oran ile son sırada “Fırsat ve Fiyat Vurgusu” yer almaktadır. Bu temanın kodları incelendiğinde “acil satılık” veya “fiyat düştü” gibi ifadeler ile karşılaşılmaktadır.

Bu ifadeler alıcının hızlı karar verme motivasyonunu tetiklemeyi amaçlamaktadır. Anahtar kelimelere dayalı olarak ortaya çıkan dört tema genel olarak değerlendirildiğinde, ikinci el araç ilanlarında satıcıların ana stratejisinin, alıcıların en büyük endişesi olan güven ve şeffaflık duygularına hitap etmek olduğu anlaşılmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada çevrimiçi bir ilan sitesinde yer alan ikinci el otomobil ilan başlıkları içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın temel amacı satıcıların bilinçli ya da sezgisel olarak ilan başlığı girer iken kullanmış olduğu anahtar kelimelerin (kodların) pazarlama iletişimi ve tüketici davranışları literatüründeki karşılığına denk düşen temalar altında toplamaktır. Bulgular incelendiğinde dört ana tematik kategori ortaya çıkmıştır. İlk sırada %45,16 ile “güvenilirlik vurgusu” yer alırken %27,42 ile de ikinci sırada “sahiplik ve geçmiş vurgusu” yer almaktadır. Sadece bu iki tema toplamda %72,58’lik bir oranla güvenin mutlak öncelik olduğu göstermiştir. Bu sonuç, tüketici davranışları literatüründeki algılanan risk yönetimi kuramını güçlü bir şekilde desteklemektedir (Featherman, 2021). Bu nedenle satıcılar karşı tarafa “hatasız”, “değişensiz” veya “sahibinden” gibi kelimelerle güven sinyalleri göndermektedir. Üçüncü sırada ise %12,63’lük bir oran ile “fırsat ve fiyat vurgusu” yapıldığı görülmüştür. İlan başlıklarında “acil” ve “fiyat düştü” gibi ifadeler kullanılarak alıcının zihnine aciliyet, kıtlık (FoMO) mesajının gönderilmesi hedeflenmektedir. Dördüncü ve son sırada ise %14,78’lik bir orana sahip olan “özellik ve performans vurgusu” yer almaktadır. “Otomatik”, “dolu paket” gibi ürün ve değer odaklı ifadelerle aracı rakiplerinden ayırt ederek, somut faydalar üzerinden daha yüksek bir değer ve fiyat meşrulaştırma yapılmak istenmektedir.

Satıcıların ilan başlıklarını sadece bilgi aktarmak için değil alıcının risk algısını azaltma ve aracının değerini artırma saiki ile de yaptığı görülmüştür. Örneğin, “hatasız, dolu paket, doktordan, fırsat” gibi ifadeler güven inşa etmek, rakiplerine göre daha değerli göstermek, sahibi ve geçmişi bilindiğinden dolayı temiz olacağı düşüncesini uyandırmak, bu fiyata kaçırılmaması gereken fırsat bir araç algısı mesajlarını vermektedir. Bu mesajlar adeta satıcının vitrinidir. Satıcı burada kelimelerin gücünü kullanarak kodladığı mesajı karşı tarafa vermek için

kısıtlı bir kelime sayısına sahiptir. Bu nedenle burada seçeceği anahtar kelimeler karşı tarafa göndereceği ilk ve en önemli mesajdır. Çoğu satıcı aracının geçmiş kazalarından dolayı hatasız, orjinal gibi çok güçlü ilan başlıkları yazamamaktadır. Bu noktada satıcılar, aracının özelliklerini ön plana çıkartabilmekte, fiyatının makul ve kaçırılmaması gerektiğini ifade edebilmekte ya da araca iyi bakıldığını ve güvenilir bir kişi olduğunu vurgulamak için mesleğini ifade edebilmektedir. Bu durum, ilan başlıklarının yalnızca betimleyici bir unsur olmadığını, aynı zamanda tüketici karar süreçlerini etkileyen önemli bir pazarlama iletişimi ögesi haline geldiğini göstermektedir.

Ayrıca satıcıların yazmış olduğu başlıklar, alıcılarının karar verme kriterlerini de ortaya koymaktadır. Bunun sebebi de bugünün satıcılarının dünün alıcıları olduğudur. Bu bilgilere dayalı olarak çalışmanın özellikle de ikinci el otomobil satıcıları için de etkili ilan stratejileri geliştirmeleri noktasında rehber olacağı düşünülmektedir. İlan başlıklarında hangi temanın, hangi tüketici endişesine karşı kullanılabileceğini göstermesi açısından, satış sürecini optimize etmelerine yardımcı olabilir. Bu çalışmada sadece ilan başlıklarının değerlendirilmeye alınması ilan açıklamalarının değerlendirmeye alınmaması en önemli kısıtlarından biridir. Bu kısıttan hareketle gelecek çalışmalarda sadece ilan başlıklarının değil ilan açıklamalarının da analiz edilmesi ile satıcı psikolojisinin pazarlama iletişimi ve tüketici davranışları açısından hangi teorileri karşıladığı araştırılabilir. Ayrıca farklı şehirler veya araç segmentleri karşılaştırılarak, temaların bölgesel ya da ürün bazlı farklılıkları da analiz edilebilir.

KAYNAKÇA

- von Böhlen, R., & Šimberová, I. (2023). Analysis of factors influencing car purchases on the Internet by automotive customers in Germany. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 10(3), 340.
- Featherman, M., Jia, S. J., Califf, C. B., & Hajli, N. (2021). The impact of new technologies on consumers beliefs: Reducing the perceived risks of electric vehicle adoption. *Technological Forecasting and Social Change*, 169, 120847.
- Hamdani, N. A., Muladi, R., & Maulani, G. A. F. (2022, July). Digital marketing impact on consumer decision-making process. In *6th Global Conference on Business, Management, and Entrepreneurship (GCBME 2021)* (pp. 153-158). Atlantis Press.
- Han, W. (2021, October). Purchasing decision-making process of online consumers. In *2021 international conference on public relations and social sciences (ICPRSS 2021)* (pp. 545-548). Atlantis Press.
- Hidayat, D. R. and Peridawaty, P. (2021). Analisis faktor-faktor perilaku pembelian online (e-commerce) konsumen mahasiswa fakultas ekonomi dan bisnis universitas palangka raya. *JEMBA: Jurnal Ekonomi Pembangunan, Manajemen Dan Bisnis, Akuntansi*, 1(2), 64-74.
- Li, X., Ma, J., Zhou, X., & Yuan, R. (2023). Research on consumer trust mechanism in China's B2C e-commerce platform for second-hand cars. *Sustainability*, 15(5), 4244.
- Liao, S. H., Hu, D. C., Chung, Y. C., & Huang, A. P. (2021). Risk and opportunity for online purchase intention-A moderated mediation model investigation. *Telematics and Informatics*, 62, 101621.
- Mukherjee, S., & Chatterjee, S. (2021). Webrooming and showrooming: a multi-stage consumer decision process. *Marketing Intelligence & Planning*, 39(5), 649-669.

- Platon, O. E. (2024). Understanding the influence of hedonic motivation and Fear of Missing Out (FoMO) on online impulse purchase intentions of discounted products. *Challenges of the Knowledge Society*, 17(1), 684-695.
- Prihatno, I., Supriadi, B., Setyadi, S., & Hadiansyah, H. (2024). The Influence of Brand Image and Attributes of Passenger Cars on Purchase Decisions through Online Consumer Review. *Innovation Business Management and Accounting Journal*, 3(3), 361-370.
- Singh, A., Vij, T. S., Kaur, R., & Kaur, D. (2021). Impact of social media on Consumer Behaviour. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 12(5), 1216-1225.
- Wijaya, A., Tj, H. W., & Wahyoedi, S. (2022). The effect of car sales e-commerce platform on new car buying decisions mediated by digital advertising media and youtube media. *Daengku: Journal of Humanities and Social Sciences Innovation*, 2(5), 596-607.

IDENTIFYING REPETITIVE MOTION PATTERNS IN MTM-CODED OPERATIONS USING THE PREFIXSPAN ALGORITHM

Hulisi AYLUÇTARHAN

Ege University, Institute of Social Sciences (PhD Student), Izmir, Turkey

ORCID ID: 0000-0002-0394-8089

Assoc. Prof. Dr. Ural Gökay ÇİÇEKLİ

Ege University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business
Administration, Izmir, Turkey

ORCID ID: 0000-0002-6032-9540

ABSTRACT

This study aims to identify repetitive motion patterns in labor-intensive manufacturing environments by integrating the Methods-Time Measurement (MTM) system with the PrefixSpan sequential pattern mining algorithm. The research contributes to bridging traditional motion-time studies and modern data-driven manufacturing analytics under the Industry 4.0 framework. A total of 516 MTM-coded operation sequences, were analyzed to discover frequent motion structures that contribute to process standardization, ergonomic improvement, and performance optimization.

The PrefixSpan algorithm was implemented in Python to extract frequent subsequences based on a minimum support threshold of 5%, revealing repetitive motion chains that represent nearly two-thirds of total operation time. The most frequent pattern $\langle R, G, M, P \rangle$ (reach–grasp–move–position) was found to dominate manual tasks, while longer cycles such as $\langle R, G, M, P, F \rangle$ indicated repetitive handling loops. These findings reveal the presence of systematic redundancies in manual operations and suggest that human motions follow predictable, structured sequences.

The integration of sequential pattern mining with MTM data provides a quantitative framework for analyzing human motion efficiency beyond time measurements. This approach enhances the objectivity of work design and operator training by identifying inefficient motion combinations. Overall, the proposed methodology supports the development of intelligent, human-centered manufacturing systems that utilize analytical insights to improve productivity, safety, and ergonomic quality.

Key Words: Methods-Time Measurement (MTM); PrefixSpan; Sequential Pattern Mining; Motion Analysis; Ergonomics

ÇEVRE VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: TÜRKİYE VE DÜNYADA KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE POLİTİKA ANALİZİ

İsmail ÖZDER

İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü, Yöneticiler İçin İşletme Yüksek Lisans Programı, İzmir, Türkiye

ORCID ID: 0009-0002-9171-3681

Prof. Dr. Dilek SÜREKÇİ YAMAÇLI

İzmir Demokrasi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, İzmir, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-8224-1144

ÖZET

Bu çalışma, çevre ve sürdürülebilirlik kavramlarını ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla ele alarak Türkiye’de ve dünyada uygulanan politikaları karşılaştırmalı bir perspektifle incelemektedir. Sanayileşme ile hız kazanan çevresel bozulma, sürdürülebilir kalkınma anlayışının küresel düzeyde stratejik bir gereklilik haline gelmesine yol açmıştır. Çalışmada, Türkiye’nin çevre mevzuatının temelini oluşturan 2872 sayılı Çevre Kanunu, kalkınma planları, Paris İklim Anlaşması kapsamındaki yükümlülükler, Yeşil Mutabakat Eylem Planı ve yenilenebilir enerji yatırımlarının mevcut durumu değerlendirilmiştir. Bulgular, Türkiye’nin politika belgelerinde sürdürülebilir kalkınma perspektifini büyük ölçüde benimsediğini, ancak uygulama performansının uluslararası endekslerde düşük seyrettiğini göstermektedir. Dünya örnekleri incelendiğinde, özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinin karbon nötr hedefler, enerji verimliliği, karbon vergisi, yenilenebilir enerji yatırımları ve sürdürülebilir şehircilik politikalarıyla öne çıktığı görülmektedir. Paris Anlaşması, COP süreçleri ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları gibi küresel mekanizmaların ülkelerin iklim politikalarını önemli ölçüde şekillendirdiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak araştırma, ekonomik büyümenin uzun vadede sürdürülebilir olabilmesi için çevresel ve sosyal maliyetlerin politika yapım sürecine bütüncül bir yaklaşımla dâhil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Sürdürülebilir Kalkınma, Yeşil Mutabakat, İklim Politikaları

ABSTRACT

This study examines the concepts of environment and sustainability through their economic, social, and ecological dimensions and evaluates environmental and sustainability policies implemented in Türkiye and around the world. The environmental degradation accelerated by industrialization has made sustainable development a global strategic priority. The study analyzes Türkiye’s environmental legislation, notably the Environmental Law No. 2872, development plans, commitments under the Paris Climate Agreement, the Green Deal Action

Plan, and the current state of renewable energy investments. Findings indicate that although Türkiye has integrated sustainability into its strategic policy documents, its performance remains low in international environmental indices. A review of global practices shows that Northern European countries stand out with ambitious carbon-neutral targets, carbon taxation, energy efficiency measures, renewable energy investments, and sustainable urbanization strategies. Global frameworks such as the Paris Agreement, COP negotiations, and the United Nations Sustainable Development Goals significantly influence national climate policies. Overall, the study highlights that long-term economic growth requires incorporating environmental and social costs into policymaking through a holistic and integrated approach.

Keywords: Environment, Sustainable Development, Green Deal, Climate Policies

GİRİŞ

Günümüzde çevre ve sürdürülebilirlik kavramları, küresel ölçekte ekonomiden siyasete hemen her alanda öncelikli bir yer edinmiştir. Sanayileşme ile hız kazanan çevre sorunları, iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi, kirlilik vb., ekonomik büyüme modelinin uzun vadede gezegenin taşıma kapasitesini zorladığını ortaya koymuştur. Bu durum, kalkınma politikalarının çevresel sınırları dikkate alacak şekilde yeniden düşünülmesini zorunlu kılmıştır. Özellikle 1970’lerden sonra dünyada çevre krizleri ve ekonomik kalkınma arasındaki dengenin sorgulanması ile “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımı doğmuş; çevreyi koruma ile ekonomik büyüme arasında uzlaşma arayışı başlamıştır (Bolayır & Eroğlu, 2024). Sürdürülebilirlik insan refahını artıran aynı anda doğal çevrenin korunmasını ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarının gözetilmesini hedefleyen bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada öncelikle çevre ve sürdürülebilirlik kavramları incelenmekte daha sonra Türkiye’de ve dünyada yürütülen çevre ve sürdürülebilirlik politikaları çeşitli ülke örnekleriyle değerlendirilecektir.

1.ÇEVRE KAVRAMI

Çevre, insanı ve diğer canlıları doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal faktörler olarak tanımlanabilir. Bu tanım, çevrenin doğal unsurları olan hava, su, toprak, canlılar yanında insan faaliyetlerinden kaynaklanan unsurları da içerdiğine işaret eder. Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan hızlı nüfus artışı ve teknolojik gelişme ile ortaya çıkan üretim-tüketim ilişkileri, doğanın kendini yenileme kapasitesini azaltarak bazı önemli çevre sorunlarına yol açmıştır. Hava, su ve toprak kirliliği, ormansızlaşma, biyolojik çeşitlilik kaybı gibi ortaya çıkan bu sorunlar insan sağlığını ve ekosistem dengesini tehdit eder boyutlara ulaşmıştır (Erten, 2004).

Türkiye’de çevre politikalarında kurumsallaşma alanındaki düzenlemeler 1980’li yıllarda başlamıştır. 1983 yılında yürürlüğe giren 2872 sayılı Çevre Kanunu, çevrenin korunması,

kirliliğin önlenmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacını ortaya koymaktadır (Bolayir & Eroğlu, 2024; Mevzuat.gov.tr, 1983). Bunun yanı sıra Anayasada da çevrenin korunması hem devletin hem vatandaşların ödevi olarak belirtilmiştir (Resmî Gazete, 1982). Çevre Kanunu'nun amaç maddesinde Türkiye'nin ulusal çevre politikasının, "bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak" olduğu vurgulanmıştır (Mevzuat.gov.tr, 1983). Bu ifade, çevre politikasının sürdürülebilirlik prensipleriyle bütünleşik olması gerektiğini ortaya koyar. Dolayısıyla çevre kavramı günümüzde, yalnız biyofiziksel unsurları değil, bunların ekonomi ve toplumla etkileşimini de kapsayan bütüncül bir çerçevede ele alınmaktadır.

2.SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI

Sürdürülebilirlik bir durumun ya da sürecin uzun vadede devam edebilme yeteneğinin sağlanmasıdır (Gedik, 2020). Günümüzde bu kavram ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde çevresel ve toplumsal faktörlerin katkısının önemini vurgulamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Sürdürülebilir Kalkınma Portalı'nda sürdürülebilirlik bugünün gereksinimlerini karşılarken, gelecek kuşakların kendi yaşamlarını idame ettirme haklarına zarar vermeyen bir kavram olarak tanımlanmıştır (T.C. Sürdürülebilir Kalkınma Portalı, 2024). Sürdürülebilirliğin küresel ölçekte tanınması ve yaygınlaşması, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayımlanan "Ortak Geleceğimiz" (Brundtland Raporu) ile gerçekleşmiştir. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma, "bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılama yetisinden ödün vermeksizin temin edebilen kalkınma" olarak tanımlanmıştır. Gedik'e (2020) göre sürdürülebilirlik, ekonomik faaliyetlerin doğa üzerindeki etkilerini gözeterek ve yenilenebilirlik ilkesine dayanan bir kalkınma modelini temsil etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ekonomik sürdürülebilirlik, sosyal sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik olarak sınıflandırılmaktadır. Ekonomik refah, toplumsal adalet ve çevresel bütünlük sürdürülebilir ekonomiler için birarada korunması gereken unsurlardır.

Türkiye'de sürdürülebilirlik çalışmaları, kurumsal çerçevede bilhassa 11. Kalkınma Planı dahilinde ele alınmıştır. Bu planda, doğal kaynakların uzun vadeli ekonomik, sosyal ve çevresel faktörler gözetilerek yönetilmesi gerektiği belirtilmektedir (Çevre ve Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi Çalışma Grubu Raporu, 2018). İlgili raporda; çevresel tahribatın, hızlı kaynak tüketiminin ve artan ekolojik baskıların kalkınma süreçlerini sekteye uğratabileceği, bu sebeple sürdürülebilir yönetim anlayışının stratejik bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma verileri değerlendirildiğinde, Türkiye'nin bazı sosyal ve ekonomik alanlarda ilerleme kaydettiği; ancak çevresel performans bakımından ek uygulamalara ihtiyaç duyulacağı belirtilmiştir (Yale University, 2022a, 2022b).

Birleşmiş Milletler'in 2015 yılında yayınladığı sürdürülebilir kalkınma amaçlarında sürdürülebilirlik sadece çevresel bir kavram olmaktan çıkıp; yoksullukla mücadele, eşitsizliklerin giderilmesi, nitelikli eğitime erişim, su altı ve üstü kaynakların etkin kullanımı, temiz enerji ve sürdürülebilir sanayileşme gibi çok boyutlu hedeflerle ilişkilendirmiştir (UN, 2015). Bu bağlamda sürdürülebilirlik işletmelere sosyal maliyet yönetimi, rekabet avantajı ve verimlilik artışı sağlarken, kamu yönetimi için stratejik kalkınma politikası kapsamında değerlendirilmesi gereken görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Tablo 1'de sürdürülebilir kalkınma kriterleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1: Sürdürülebilir Kalkınma Kriterleri			
	Kriterler	Ölçü Birimi	Kod
Ekonomik Göstergeler	Kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Oranı	Oran	E1
	İşsizlik Oranı	Oran	E2
	Enflasyon	Oran	E3
	İhracat/İthalat	Oran	E4
	Satın Alma Gücü Paritesi	Oran	E5
Sosyal Göstergeler	Eğitim Seviyesi	Lise düzeyi/25-64 yaş oranı	S1
	Hastane Yatak Sayısının Nüfusa Oranı	Kişi Sayısı/Nüfus	S2
	Sağlık Çalışanları Sayısının Nüfusa Oranı	Kişi Sayısı/Nüfus	S3
	Bebek Ölüm Oranı	Oran	S4
	Yoksulluk Oranı	Oran	S5
	Kadın Parlamenter Sayısı	Oran	S6
Çevresel Göstergeler	CO2 Emisyonu	mtCO2/Twh	C1
	En Az Temel İçme Suyu Hizmetlerini Kullanan Nüfus	Oran	C2
	Doğal Kaynak Tüketimi	Oran	C3
	Kullanılabilir Tatlı Su Kaynaklarının % Olarak Tatlı Su Çekilmesi	Oran	C4
	Toplam Elektrik Üretimine Göre Yakıt Yanmasından Kaynaklanan CO2 Emisyonları	mtCO2/Twh	C5
	Toplam Birincil Enerji Arzındaki Yenilenebilir Enerjinin Payı	Oran	C6
	Üretim Tabanlı Azot Emisyonları	Kg/sermaye	C7
	Geri dönüşüm Yapılmamış Belediye Katı Atıklar	Kg/sermaye/gün	C8

Kaynak: OECD 2022 Sürdürülebilir Kalkınma Raporu

<https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2022/2022-sustainable-development-report.pdf>

3.DÜNYADA ÇEVRE VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK POLİTİKALARI

Küresel düzeyde çevre ve sürdürülebilirlik politikaları, uluslararası anlaşmalar ve öncü ülke uygulamaları ekseninde şekillenmektedir. Tarihsel olarak ilk büyük adım, 1972 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Stockholm Konferansı olup çevre konusunu uluslararası gündeme taşımıştır (UNEP, 2023). Bunu, 1987’de Brundtland Raporu ve 1992’de Rio de Janeiro’daki Yeryüzü Zirvesi (UNCED) takip etmiştir. Rio Zirvesi’nde kabul edilen Rio Deklarasyonu ve Gündem 21 belgesi, sürdürülebilir kalkınma ilkelerini somut politika önerileriyle ortaya koymuştur (UN, 1992a; UN, 1992b). Yine Rio Zirvesi’nde imzaya açılan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve daha sonra bu sözleşme altında yapılan 1997 Kyoto Protokolü, sera gazı emisyonlarının azaltılmasını hedefleyen ilk küresel çevre politikaları olmuştur (UNFCCC, 1997; UNFCCC, 2023). 2015 yılında imzalanan Paris Anlaşması ise iklim değişikliğiyle mücadelede yeni dönemi başlatmış; neredeyse tüm ülkelerin katılımıyla küresel ısınmayı 2°C’nin altında tutma hedefi benimsenmiştir (UNFCCC, 2015; IPCC, 2021). Paris Anlaşması sonrasında ülkeler her 5 yılda bir ulusal katkı beyanlarını güncelleyerek iklim politikalarını sıkılaştırma yoluna gitmektedir. Ayrıca 2015’te Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), sürdürülebilirlik politikalarının küresel referans çerçevesini oluşturmuş ve ülkelerin kalkınma planlarına entegre edilmeye başlanmıştır (UN, 2015; UNDP, 2022).

Dünyada sürdürülebilirlik konusunda öncü ülkeler, hem çevre koruma standartları hem de düşük karbonlu ekonomiye geçiş uygulamalarıyla dikkat çekmektedir. Özellikle Kuzey Avrupa ülkeleri, sürdürülebilirlik performansında üst sıralarda yer almaktadır. 2025 yılı Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi verilerine göre dünyada ilk 20’deki ülkelerin 19’u Avrupa’dadır; Finlandiya üst üste beşinci kez birinci olurken onu Danimarka, İsveç, Avusturya ve Norveç takip etmektedir (Sachs et al., 2023; SDSN, 2023). Benzer şekilde 2022 EPI çevresel performans sıralamasında ilk 5’te Danimarka, Birleşik Krallık, Finlandiya, Malta ve İsveç bulunmaktadır (2022 Environmental Performance Index (EPI): Country rankings and analysis. Yale University, 2022a). Bu ülkeler, yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, karbon vergileri ve doğa koruma alanlarında uzun süredir etkin politikalar uygulamaktadır. Örneğin Danimarka, 2030’a kadar emisyonlarını 1990 seviyesine kıyasla %70 azaltma gibi dünyanın en iddialı hedeflerinden birini yasa haline getirmiş ve rüzgâr enerjisinde lider konuma gelmiştir. İsveç, 1991’den bu yana uyguladığı karbon vergisi ve yenilenebilir enerji yatırımları sayesinde karbon ayak izini ciddi ölçüde düşüren bir diğer öncü ülkedir. 2020’lerin başı itibarıyla İsveç enerjisinin büyük bölümünü hidroelektrik, rüzgâr ve nükleer gibi fosil-dışı kaynaklardan sağlamaktadır. Norveç ise ulaşımında fosil yakıt kullanımını azaltmak için elektrikli araçların yaygınlaşmasında dünya

lideridir; hükümet teşvikleri sayesinde ülkede satılan yeni araçların %80'inden fazlası elektrikli olup ulaşım kaynaklı emisyonlar önemli ölçüde azalmıştır. Finlandiya ve İzlanda da benzer şekilde enerji sistemlerini karbonsuzlaştırmış, orman ve su kaynaklarının korunmasında başarılı politikalara imza atmıştır.

Dünyada sürdürülebilirlik politikalarında öne çıkan bazı ülkelere ve uygulamalarına ekonomik açıdan bakıldığında: İsveç, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımında dünyada öncü ülkelerden biri olarak görülmektedir. Enerji ihtiyacının büyük kısmını hidroelektrik, rüzgâr ve jeotermal gibi temiz kaynaklardan karşılamakta, 1990'lardan itibaren uyguladığı yüksek karbon vergisi ile fosil yakıt tüketiminin azalmasına katkı sağlamıştır (OECD, 2022a). İsveç, karbondioksit emisyonlarını düşürmeyi hem de yeşil teknolojilerde inovasyonu teşvik etmeyi başaran öncü ülkelerdendir. Norveç, elektrikli araçların yaygınlaşmasına yönelik sıkı politikalarıyla dikkat çekmektedir. Vergi indirimleri, ücretsiz şarj ve otopark imkânları gibi teşviklerle elektrikli otomobil kullanımını hızla artırmıştır. Günümüzde Norveç'te yeni satılan araçların ezici çoğunluğu elektrikli ve bu durum ulaşım sektöründen kaynaklanan emisyonları önemli ölçüde azaltmıştır (IEA, 2023). Norveç ayrıca bol hidroelektrik kaynakları sayesinde elektrik üretiminde neredeyse tamamen yenilenebilir enerjiye dayanarak temiz bir enerji profili sergilemektedir. İzlanda, jeotermal enerji potansiyelini elektriğe ve ısıtmaya çevirerek enerji ihtiyacının büyük bölümünü fosil yakıtsız karşılamaktadır. Jeotermal ve hidroelektrik kaynaklar, ülkenin elektrik üretiminin neredeyse tamamını oluşturmaktadır. Ayrıca İzlanda, doğal güzelliklerini koruma altına alan sürdürülebilir turizm politikaları ile de önem kazanmaktadır (OECD, 2022b). Kosta Rika, biyolojik çeşitliliğin korunması ve yenilenebilir enerji kullanımı konularında dünyaya örnek adımlar atmıştır. Ülke, elektrik enerjisinin neredeyse tamamını hidroelektrik, rüzgâr ve jeotermal gibi yenilenebilir kaynaklardan üretmekte, dönem dönem %100 yenilenebilir elektrik hedefine ulaşmaktadır. Ayrıca ormanlık alanlarını genişletmeye yönelik politikaları sayesinde karbon yutak kapasitesini artırmıştır (UNEP, 2023; IRENA, 2023). Uruguay, enerji portföyünü dönüştürerek sürdürülebilirlik başarısı elde etmiştir. 2000'lerin ortalarından itibaren neredeyse tamamen fosil yakıtlara dayalı elektrik üretimini, yenilenebilir enerji yatırımları gerçekleştirmektedir (IRENA, 2021). Uruguay'da bu dönüşüm rekabetçi ve özel sektör katılımını teşvik eden piyasa mekanizmalarıyla sağlanmıştır.

Bu ülkelere benzer olarak Yeni Zelanda, Kanada, Almanya, Japonya gibi ülkelerde de sürdürülebilirlik politikaları önem taşımaktadır. Yeni Zelanda, 2019’da kabul ettiği Sıfır Karbon Yasası ile 2050’de karbon nötr olma hedefini yasal zorunluluk haline getirmiştir. Güney Kore, 2020’de başlattığı Yeşil Yeni Anlaşma (Green New Deal) programı kapsamında yenilenebilir enerji, enerji verimliliği ve yeşil altyapıya büyük yatırımlar yaparak hem ekonomik canlanma hem de emisyon azaltımı sağlamayı amaçlamaktadır (OECD, 2021). Avrupa Birliği ise 2019 sonunda açıkladığı Avrupa Yeşil Mutabakatı ile 2050’de iklim nötr ilk kıta olma hedefini benimsemiş ve tüm üye ülkeleri kapsayan kapsamlı dönüşüm politikalarını devreye sokmuştur (European Commission, 2019; 2021). AB, “Fit for 55” paketinde 2030’a kadar emisyonlarını %55 azaltma, karbon sınır mekanizması ile karbon kaçağını önleme, döngüsel ekonomi eylem planı ile sürdürülebilir ürün standartları getirme gibi pek çok yenilikçi düzenlemeyi eş zamanlı yürütmektedir (European Commission, 2021). Küresel ölçekte bakıldığında, sürdürülebilirlik lideri ülkelerin ortak noktası, uzun vadeli politik kararlılık ve bütüncül yaklaşımlar sergilemeleridir. Bu ülkeler, ekonomik kalkınma hedeflerini çevresel ve sosyal hedeflerle bir arada düşünerek yeşil teknoloji inovasyonunu teşvik etmekte, ekonomik enstrümanlar (ör. karbon vergisi, sübvansiyonlar) yoluyla piyasayı dönüştürmekte ve kamuoyunda çevre bilincini yüksek tutmaktadır. Öte yandan, gelişmekte olan pek çok ülke için finansman ve teknoloji erişimi sorunları nedeniyle sürdürülebilirlik politikalarını uygulamak daha zor olabilmektedir. Bu noktada uluslararası iş birliği ve iklim finansmanı mekanizmaları (yeşil iklim fonları, teknoloji transferi vb.) kritik rol oynamaktadır. Nitekim Paris Anlaşması çerçevesinde gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere iklim eylemleri için mali ve teknolojik destek sağlama taahhüdü bulunmaktadır (UNFCCC, 2015; OECD, 2022c).

Dünya genelinde sürdürülebilirlik gündemi 2020’lerde daha da hız kazanmıştır. Her yıl düzenlenen BM Taraflar Konferansları (COP), hükümetleri daha iddialı taahhütler ortaya koymaya yöneltmektedir. 2021’deki Glasgow Zirvesi (COP26) ve 2022’deki Mısır Şarm El-Şeyh Zirvesi (COP27), uluslararası müzakerelerde kayıp ve zarar finansmanı, kömürden çıkış ve karbon piyasalarının geliştirilmesi gibi konularda önemli ilerlemelere sahne olmuştur (UNFCCC, 2021; UNFCCC, 2022). Aralık 2023’te gerçekleştirilen COP28 ise fosil yakıtlardan kademeli çıkış konusunda tarihi nitelikte bir anlaşma sağlamış; ayrıca iklim değişikliğinin etkilerine uyum ve zararların tazmini için fonların operasyonel hale getirilmesi kararlaştırılmıştır (UNFCCC, 2023). Bu gelişmelerin devamı olarak, 2024 yılında Bakü’de gerçekleştirilen COP29’da iklim finansmanı öncelikli gündem olmuş ve yıllık en az 300 milyar ABD doları büyüklüğünde Yeni Kolektif Nicel Finans Hedefi (NCQG) üzerinde uzlaşı sağlanmıştır. Aynı zirvede, Paris Anlaşması’nın 6. maddesi kapsamında uluslararası karbon

piyasası kurallarının tamamlanması yönünde mutabakat açıklanmıştır (UNFCCC, 2024). Bu karar, gelişmekte olan ülkeler için iklim dostu projeler yoluyla yeni finansman kaynaklarına erişim fırsatı sunarken; Türkiye açısından finansal kaynaklardan yararlanabilmek adına ulusal proje geliştirme kapasitesinin güçlendirilmesi ve mevzuat uyumunun artırılması gereğini ortaya koymuştur. 2025 yılında Belém’de düzenlenen COP30’da ise iklim değişikliğine uyum finansmanının 2035’e kadar en az üç katına çıkarılması hedeflenmiş, ayrıca küresel uyum hedefi (Global Goal on Adaptation) kapsamında 60 gösterge kabul edilmiştir. Bu zirvede aynı zamanda ormansızlaşmanın durdurulması ve fosil yakıt kullanımının azaltılması için yol haritaları açıklanmıştır (UNFCCC, 2025). Türkiye açısından bu kararlar; özellikle su kaynakları yönetimi, iklim dirençli şehirleşme, tarımsal sürdürülebilirlik ve biyolojik çeşitlilik alanlarında uluslararası finansman, teknik iş birliği ve politika uyumunu geliştirebilecek stratejik fırsatlar yaratmaktadır. Ayrıca COP31’in 2026 yılında Türkiye’de düzenlenecek olması, ülkeye yalnızca bölgesel değil küresel ölçekte de sürdürülebilirlik politikalarının şekillenmesinde önemli bir diplomatik rol kazandıracaktır. Bu durum Türkiye’nin, COP30’da alınan kararların uygulama süreçlerinde örnek teşkil etmesi, politika hazırlama ve koordinasyon kapasitesini artırması ve uluslararası iklim platformlarında görünürlüğünü güçlendirmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Tüm bu gelişmeler, küresel ekonomik sistemin düşük karbonlu ve iklim dirençli bir modele yöneldiğini göstermektedir. Sürdürülebilirlik politikaları artık yalnızca çevresel bir konu olarak değil, ülkelerin küresel rekabetçiliğini belirleyen stratejik bir bileşen olarak değerlendirilmektedir. Yenilenebilir enerji ve yeşil teknolojilere öncülük eden ülkeler yeni büyüme fırsatları elde ederken, fosil yakıta bağımlılık gösteren ekonomiler artan karbon maliyetleri ve ticari kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadır. Benzer şekilde, döngüsel ekonomi modelini benimseyen ülkeler kaynak verimliliği avantajı sağlarken, geleneksel “alıp-kullanıp-at” üretim yaklaşımını sürdüren ekonomiler uzun vadede kaynak kıtlığı ve atık yönetimi sorunlarıyla mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

4.TÜRKİYE’DE ÇEVRE VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK POLİTİKALARI

Türkiye’de 1970’li yıllardan itibaren kalkınma planlarında çevre politikalarına yer verildiği görülmektedir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) çevrenin muhafazası, devletin bireylerin ortak ödevi olarak nitelendirilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları, 1979; Resmi Gazete, 1982). 1983 yılında yürürlüğe giren 2872 sayılı Çevre Kanunu, çevre kirliliğinin engellenmesi ve çevrenin korunmasını hukuki bir zemine taşımış; Beşinci Kalkınma Planı (1985-1989) sürecinde çevre konusu çok daha detaylı bir biçimde değerlendirilmiştir (mevzuat.gov.tr, 1983; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları, 1985). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında (1990-1994) sürdürülebilir

kalkınma yaklaşımını benimseyerek, çevre politikaları ile ekonomik kalkınma hedefleri arasında bir bağ kurulmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları, 1989). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996–2000) Türkiye için kritik bir dönüm noktası teşkil etmiş, bu dönemde ilk defa Ulusal Çevre Eylem Planı (UÇEP) oluşturularak çevre yönetiminde uzun dönemli bir perspektif ortaya konulmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları, 1995). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2000-2005) ekonomik büyüme amaçlarını çevresel dengeleri gözeterek kurgularken; Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007–2013) sürecinde Avrupa Birliği'nin sürdürülebilir kalkınma stratejileriyle uyum sağlama çabası öne çıkmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları, 2000; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları, 2006). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014–2018) ile birlikte “yaşanabilir mekânlar ve sürdürülebilir çevre” kavramı temel kalkınma eksenlerinden biri konumuna gelmiş, Onbirinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019–2023) ise Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının (SKA) Türkiye'nin kalkınma planlarına entegrasyonu hususunda en güncel ve kapsayıcı stratejik çerçeveyi sunmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları, 2013; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları, 2019).

Türkiye, son zamanlarda uluslararası sürdürülebilirlik gündeminde daha faal bir rol üstlenmektedir. Paris İklim Anlaşması 2015 yılında imzalanmış olmasına rağmen, anlaşmanın onayı ve yürürlüğe girişi Ekim 2021'de gerçekleşmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023). Bunun süreçte Cumhurbaşkanı tarafından ilan edilen 2053 Net Sıfır Emisyon Hedefi, Türkiye'nin uzun vadeli enerji ve kalkınma stratejilerinde bir milat olarak kabul edilmektedir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023a). Bununla birlikte, Türkiye'de 2022 yılında Ulusal Katkı Beyanı'nı (NDC) revize ederek emisyon azaltma hedefin %21 seviyesinden %41'e çıkartmıştır (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023b). Yapılan bu düzenleme Türkiye'nin uluslararası iklim finansman kaynaklarına ulaşabilmesi kapsamında önem taşımaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022a; 2022b). Türkiye'nin yeşil dönüşüm stratejileri, Avrupa Birliği'nin Yeşil Mutabakat hedefleriyle uyumlu olarak 2021/15 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile duyurulan Yeşil Mutabakat Eylem Planı çerçevesinde daha sistematik bir yapıya kavuşmuştur. Söz konusu plan, 9 temel eylem başlığı altında 81 stratejik adımı kapsamaktadır. Planın odak alanları arasında sınırda karbon düzenlemesi, yeşil ve döngüsel ekonomi, yeşil finansman, temiz ve güvenli enerji arzı, sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir akıllı ulaşım, iklim değişikliği ile mücadele, diplomasi ve farkındalık artırma faaliyetleri yer almaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022c).

Ayrıca 2017 yılında hayata geçirilen Sıfır Atık Projesi, döngüsel ekonomiyi teşvik eden mühim bir girişim olup 2022 yılında Birleşmiş Milletler nezdinde küresel çapta örnek bir uygulama olarak gösterilmiştir (UNEP, 2023).

Türkiye’de yenilenebilir enerji yatırımları son senelerde ivme kazanmış olup, 2023 sonu itibarıyla toplam elektrik kurulu gücünün %56’sı yenilenebilir kaynaklardan elde edilmiştir. Üretim bazında yenilenebilir kaynakların payı ise %42 seviyesine ulaşmıştır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2024a). 2035 vizyonu çerçevesinde, kurulu yenilenebilir enerji kapasitesinin %65’e, üretimdeki payının ise %55’e yükseltilmesi hedeflenmektedir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2024b, 2024c). Bununla beraber, Türkiye enerji üretiminde halen ciddi oranda kömür bağımlılığını korumaktadır; bu durum enerji dönüşümünün finansman ve geçiş süreci bağlamındaki zorluklarını gözler önüne sermektedir. Türkiye’nin iklim değişikliğiyle mücadele, hava kalitesi ve biyolojik çeşitlilik gibi alanlarda alması gereken önemli tedbirler devam etmektedir. ARAS yöntemiyle yapılan 2023 yılına air bir çalışmada, Yeni Zelanda, Güney Kore ve İzlanda sürdürülebilir kalkınma politikaları açısından en başarılı ülkeler arasında sayılmıştır (Alpdoğan, 2023).

Dünyada ve Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma politikaları kapsamında değerlendirmelerde bulunabilmek amacıyla Tablo 2’de ülkelerin ekonomik, sosyal, çevresel ve toplam kriterlere göre performanslarına yer verilmiştir.

Tablo 2: Ülkelerin Ekonomik, Sosyal, Çevresel ve Toplam Kriterlere Göre Performans Sıralaması

Ekonomik Kriterler	Sosyal Kriterler	Çevresel Kriterler	Toplam Değerlendirme	Sıralama
Kore	Yeni Zelanda	İzlanda	Yeni Zelanda	1
İzlanda	Hollanda	Kore	Kore	2
Macaristan	Lüksemburg	Japonya	İzlanda	3
Lüksemburg	İzlanda	İsveç	Hollanda	4
Japonya	Finlandiya	İsviçre	Lüksemburg	5
İsviçre	Litvanya	Litvanya	Japonya	6
Norveç	Slovenya	Norveç	İsviçre	7
Danimarka	Çek Cum.	Slovak Cum.	İsveç	8
İsveç	Estonya	Hollanda	Litvanya	9
Hollanda	Danimarka	İtalya	Norveç	10
Almanya	Slovak Cum.	Fransa	Macaristan	11
Çek Cum.	Letonya	İngiltere	Slovenya	12
Avusturalya	Avusturya	Lüksemburg	Slovak Cum.	13
İrlanda	Belçika	Letonya	Letonya	14
Avusturya	Norveç	Slovenya	Belçika	15
Belçika	İsveç	Portekiz	İtalya	16
Finlandiya	İsviçre	Belçika	Avusturya	17
İtalya	İrlanda	İspanya	Çek Cum.	18
Fransa	Polonya	Meksika	Finlandiya	19
Slovenya	Fransa	İrlanda	İngiltere	20
Kanada	Macaristan	Macaristan	İrlanda	21
İngiltere	Almanya	Yunanistan	Fransa	22
Yeni Zelanda	Portekiz	Almanya	Almanya	23
İspanya	İtalya	Avusturya	Danimarka	24
Letonya	Kanada	Türkiye	Portekiz	25
Estonya	Yunanistan	Çek Cum.	İspanya	26
Portekiz	İngiltere	Avusturalya	Polonya	27
Polonya	Meksika	ABD	Estonya	28
Yunanistan	Avusturalya	Finlandiya	Meksika	29
Türkiye	İspanya	Polonya	Yunanistan	30
Slovak Cum.	ABD	Danimarka	Avusturalya	31
Litvanya	Kore	Kanada	Türkiye	32
Meksika	Japonya	Yeni Zelanda	Kanada	33
ABD	Türkiye	Estonya	ABD	34

Kaynak: OECD 2022 Sürdürülebilir Kalkınma Raporu

<https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2022/2022-sustainable-development-report.pdf>

SONUÇ

Günümüzde sürdürülebilirlik yalnızca çevresel bir zorunluluk olmaktan çıkmış, ekonomik rekabet, sosyal refah ve uluslararası görünürlük açısından stratejik bir dönüşüm alanı haline gelmiştir. Türkiye son yıllarda 2053 Net Sıfır Emisyon hedefi, Yeşil Mutabakat Eylem Planı ve yenilenebilir enerji yatırımlarındaki artış gibi uygulamalarla bu dönüşüm sürecine güçlü bir şekilde yönelmiş; genç nüfusu, enerji potansiyeli ve Avrupa pazarına yakınlığı sayesinde sürdürülebilir kalkınma modeli açısından önemli avantajlar kazanmıştır. Mevcut göstergeler, politika süreçlerinde gelişime ihtiyaç olduğunu gösterse de bu durum geri adım olarak değil, dönüşümü hızlandırabilecek stratejik bir fırsat olarak görülmelidir. Başarının anahtarı; uygulama ve izleme mekanizmalarının güçlendirilmesi, kurumlar arası iş birliği ve özel sektör katılımının artırılması ile yeşil finansman ve teknoloji temelli dönüşüm projelerinin etkin şekilde hayata geçirilmesi olacaktır. COP31'in 2026 yılında Türkiye'de düzenlenecek olması, ülkemizin küresel iklim politikalarına hen uyum sağlayan hem de yön veren bir aktör olması için önemli bir fırsat sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alpdoğan, H. (2023). OECD ülkelerinde sürdürülebilir kalkınma politikalarının ARAS metodu ile performans analizi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 11(3), 1079–1103. <https://www.bmij.org/index.php/1/article/view/2285/1804>
- Bolayır, S., & Eroğlu, İ. (2024). Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma. *Sakarya İktisat Dergisi*, 13(1), 1–22. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3801300>
- Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) (1987). *Brundtland Raporu. Ortak geleceğimiz [Our Common Future]*. . <https://www.are.admin.ch/en/1987-brundtland-report>
- Çevre ve Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi Çalışma Grubu Raporu. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019–2023)*. Ankara https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/Cevre_ve_DogalKaynaklarınSurdurulebilirYonetimiCalismaGrubuRaporu.pdf
- Erten, S. (2004): Çevre Eğitimi Ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?, Çevre ve İnsan Dergisi, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı. Sayı 65/66. 2006/25 <https://yunus.hacettepe.edu.tr/~serten/makaleler/cevre.pdf>
- European Commission. (2019). *The European Green Deal*. Brussels: European Commission. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- European Commission. (2021). *Fit for 55 package: Delivering the EU's 2030 climate target on the way to climate neutrality*. Brussels: European Commission. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fit-for-55/#:~:text=The%20Fit%20for%202055%20package%20is%20a%20set%20of%20laws,just%20and%20socially%20fair%20transition>
- Gedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 3(3), 197–212. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1200582>
- IEA. (2023). *Global EV Outlook 2023*. International Energy Agency. <https://iea.blob.core.windows.net/assets/dacf14d2-eabc-498a-8263-9f97fd5dc327/GEVO2023.pdf>
- IPCC. (2021). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*. Intergovernmental Panel on Climate Change. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_FullReport.pdf
- IRENA. (2021). *Renewable energy statistics 2021*. International Renewable Energy Agency. https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2021/Aug/IRENA_Renewable_Energy_Statistics_2021.pdf

- IRENA. (2023). World energy transitions outlook 2023: 1.5°C pathway. International Renewable Energy Agency. https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2023/Jun/IRENA_World_energy_transitions_outlook_2023.pdf
- Mevzuat.gov.tr (1983). 2872 Sayılı Çevre Kanunu. Resmî Gazete, Sayı: 18132. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- OECD. (2021). Korea's Green New Deal: An inclusive transition towards a low-carbon economy. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/02/inclusive-growth-review-of-korea_632789cf/4f713390-en.pdf
- OECD. (2022a). Environmental taxation and green growth in Sweden. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/en/publications/tax-co-operation-for-development-progress-report-on-2022_4c26833d-en.html
- OECD. (2022b). Sustainable tourism policy review: Iceland. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-tourism-trends-and-policies-2022_a8dd3019-en/full-report/iceland_fda063b4.html
- OECD. (2022c). Financing climate action in developing countries. Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/en/topics/development-finance-for-climate-and-the-environment.html>
- Resmî Gazete (1982). T.C. Anayasası. Resmî Gazete, Sayı: 17863. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17863_1.pdf
- Sachs, J. D., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., & Woelm, F. (2023). Sustainable Development Report 2023: Implementing the SDGs. Cambridge University Press & Sustainable Development Solutions Network (SDSN). <https://sdgtransformationcenter.org/reports/sustainable-development-report-2023>
- SDR.(2022) Sürdürülebilir Kalkınma Raporu 2022 <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2022/2022-sustainable-development-report.pdf>
- SDR. (2025) Sürdürülebilir Kalkınma Raporu 2025 <https://dashboards.sdgindeks.org/downloads/>
- SDSN. (2023). Sustainable Development Index 2023: Country profiles and rankings. Sustainable Development Solutions Network. <https://files.unsdsn.org/sustainable-development-report-2023.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları. (1979). III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973–1977). Devlet Planlama Teşkilatı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma-Plani_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları. (1985). V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985–1989). Devlet Planlama Teşkilatı. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-1985-1989.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları. (1989). VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990–1994). Devlet Planlama Teşkilatı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları. (1995). VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996–2000). Devlet Planlama Teşkilatı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları. (2000). VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları.(2006). IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007–2013). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2025/03/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani_2007-2013.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları.(2013). X. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014–2018). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2025/06/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları.(2019). XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019–2023). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023a). “2053 yılı itibarıyla net sıfır emisyon hedefini gerçekleştirmeyi öngörüyoruz” (Basın açıklaması). <https://iklim.gov.tr/2053-yili-itibariyla-net-sifir-emisyon-hedefini-gerceklestirmeyi-ongoruyoruz-haber-4173>
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023b) Türkiye’nin ulusal katkı beyanı (NDC) güncellemesi. <https://iklim.gov.tr/db/turkce/dokumanlar/turkiye-cumhuriyeti--8230-102-20230512125223.pdf>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2023). Paris İklim Anlaşması ve Türkiye’nin yükümlülükleri. <https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2024a). 2023 yılı ulusal enerji denge tabloları <https://enerji.gov.tr/eigm-raporlari>
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2024b). Türkiye Ulusal Enerji Planı 2035. https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EIGM/tr/Raporlar/TUEP/Turkiye_Ulusal_Enerji_Planı.pdf
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2024c). Yenilenebilir enerji stratejisi ve eylem planı. https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/BHIM/tr/Duyurular/Yenilenebilir%20Enerjide%202035%20Yol%20Hartası%20Lansman%20Sunumu_202410221014.pdf
- T.C. Sürdürülebilir Kalkınma Portalı. (2024). Temel Tanımlar. <http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/temel-tanimlar/>
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022a). Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021/15 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210716-8.pdf>
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022b). Yeşil dönüşüm ve AB sınırda karbon düzenlemesi bilgilendirme raporu. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/ab-sinirda-karbon-duzenleme-mekanizmasi>
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022c). Yeşil Mutabakat Eylem Planı: Eylem alanları ve stratejik hedefler. <https://ticaret.gov.tr/data/643ffd6a13b8767b208ca8e4/YMEP%202022%20Faaliyet%20Raporu.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları. (1979). III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973–1977). Devlet Planlama Teşkilatı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma-Planı_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları. (1985). V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985–1989). Devlet Planlama Teşkilatı. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Planı-1985-1989.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları. (1989). VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990–1994). Devlet Planlama Teşkilatı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1990-1994.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları. (1995). VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996–2000). Devlet Planlama Teşkilatı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1996-2000.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları. (2000). VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-2001-2005.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları.(2006). IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007–2013). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2025/03/Dokuzuncu_Kalkinma_Planı_2007-2013.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları.(2013). X. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014–2018). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2025/06/Onuncu_Kalkinma_Planı-2014-2018.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları.(2019). XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019–2023). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf
- UN. (1992a). Rio Declaration on Environment and Development. United Nations. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf

- UN. (1992b). Agenda 21: Programme of action for sustainable development. United Nations. <http://www.un-documents.net/agenda21.htm>
- UN. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations. <https://digitallibrary.un.org/record/1654217?v=pdf>
- UNDP. (2022). Human Development Report 2022: Uncertain times, unsettled lives. United Nations Development Programme. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22overviewen.pdf>
- UNEP. (2023). Global Environment Outlook 7. United Nations Environment Programme. <https://www.unep.org/geo/global-environment-outlook-7>
- UNFCCC. (1997). Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change. United Nations Framework Convention on Climate Change. <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>
- UNFCCC. (2015). The Paris Agreement. United Nations Framework Convention on Climate Change. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/parisagreement_publication.pdf
- UNFCCC. (2021). COP26 Glasgow Climate Pact. United Nations Framework Convention on Climate Change. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-glasgow-climate-pact-key-outcomes-from-cop26>
- UNFCCC. (2022). COP27 Sharm El-Sheikh Implementation Plan. United Nations Framework Convention on Climate Change. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cop27_auv_2_cover%20decision.pdf
- UNFCCC. (2023). COP28 UAE Consensus and outcomes. United Nations Framework Convention on Climate Change. <https://unfccc.int/cop28/outcomes>
- UNFCCC. (2024) . COP29 UN Climate Change Conference Baku - November 2024 <https://unfccc.int/cop29/auvs>
- UNFCCC. (2025). UN Climate Change Conference - Belém, November 2025 <https://unfccc.int/cop30/auvs>
- Yale University. (2022a). 2022 Environmental Performance Index (EPI): Country rankings and analysis. Yale Center for Environmental Law & Policy. <https://epi.yale.edu/epi-results/2022/country/tur>
- Yale University. (2022b). EPI 2022 data explorer. <https://epi.yale.edu/epi-results/2022/component/epi>

ALGILANAN DİNDARLIK VE DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERİN BİLİNÇLİ TÜKETİM ÜZERİNDEKİ ROLÜ

Assoc. Prof. Dr. Muhammed Enes SAYIN

Karabük Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, Karabük, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-8423-8352

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, algılanan dindarlık ve demografik değişkenlerin bireylerin bilinçli tüketim davranışları üzerindeki etkisini incelemektir. Bilinçli tüketim, bireylerin tüketim faaliyetlerini çevresel, toplumsal ve etik sorumluluk bilinciyle yürütmesini ifade etmektedir. Araştırma nicel yöntemle dayalı nedensel-karşılaştırmalı bir desenle yürütülmüş ve veriler, 1–30 Nisan 2024 tarihleri arasında Karabük ve Ankara illerinde yaşayan 388 katılımcıdan çevrimiçi anket aracılığıyla toplanmıştır. Bilinçli tüketim düzeyleri 25 ifadeden oluşan Bilinçli Tüketici Ölçeği ile ölçülmüştür. Elde edilen veriler SPSS programında t-testi ve ANOVA analizleriyle değerlendirilmiştir. Bulgular, bilinçli tüketim davranışlarının cinsiyet, medeni durum, yaş, çalışma durumu, bireysel dindarlık ve arkadaş çevresinin dindarlık düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Kadınlar, evli bireyler, ileri yaş grupları, kamu çalışanları ve ev hanımları daha yüksek düzeyde bilinçli tüketim eğilimi sergilemiştir. Ayrıca, dindarlık düzeyi arttıkça bilinçli tüketim davranışının da yükseldiği belirlenmiştir. Buna göre, hem bireysel hem de sosyal çevrede algılanan dindarlık, etik, çevreci ve sosyal sorumluluk temelli tüketim alışkanlıklarını güçlendiren bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Araştırma sonuçları, sürdürülebilir tüketim politikalarının geliştirilmesi ve toplumsal farkındalığın artırılmasına yönelik önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilinçli tüketim, algılanan dindarlık, demografik değişkenler, tüketici davranışı

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the effect of perceived religiosity and demographic variables on individuals' conscious consumption behaviors. Conscious consumption refers to individuals conducting their consumption activities with environmental, social, and ethical responsibility awareness. The research was conducted using a quantitative, causal-comparative design, and data were collected online from 388 participants living in Karabük and Ankara provinces between April 1 and 30, 2024. Conscious consumption levels were measured using the Conscious Consumer Scale, consisting of 25 statements. The data obtained were evaluated using t-tests and ANOVA analyses in the SPSS program. The findings revealed that conscious consumption behaviors showed significant differences according to gender, marital status, age,

employment status, individual religiosity, and the religiosity level of the social circle. Women, married individuals, older age groups, public employees, and housewives exhibited a higher tendency toward conscious consumption. Furthermore, it was determined that conscious consumption behavior increased as the level of religiosity increased. Accordingly, religiosity perceived both individually and in the social environment is considered a factor that strengthens ethical, environmentally friendly, and socially responsible consumption habits. The research results offer important insights for the development of sustainable consumption policies and the raising of social awareness.

Keywords: Conscious consumption, perceived religiosity, demographic variables, consumer behaviour

GİRİŞ

Günümüzde çevresel sorunlar, kaynakların tükenmesi ve sürdürülebilir kalkınma ihtiyacı, tüketim davranışlarının yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda bilinçli tüketim, bireylerin sadece kendi ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda çevresel, toplumsal ve etik sonuçları da dikkate alarak sosyal sorumlu bir anlayışla gerçekleştirdikleri tüketim biçimi olarak önem kazanmaktadır. Bilinçli tüketiciler, satın alma kararlarında sadeliği, etik üretim koşullarını, sosyal sorumluluğu ve çevreye duyarlılığı öncelikli ölçütler arasında değerlendirmektedir.

Bireylerin tüketim tercihlerini şekillendiren çeşitli psikolojik, kültürel ve sosyodemografik etmenler mevcuttur. Bu çerçevede dindarlık, bireyin yaşam tarzını, değer sistemini ve tüketim alışkanlıklarını etkileyen önemli bir değişken olarak öne çıkmaktadır. Özellikle dindarlığın algılanış biçimi, bireylerin tüketim pratiklerine yön verebilir; israf karşıtlığı, sade yaşam, adil üretim gibi kavramlarla daha yakın bir ilişki kurmalarına neden olabilir. Algılanan dindarlık, kişinin kendi dindarlık seviyesine ilişkin öznel değerlendirmesini ifade eder ve bu algının tüketim tercihlerine nasıl yansıdığı, araştırma açısından önemli bir soru alanı oluşturmaktadır.

Öte yandan, demografik değişkenler de (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir seviyesi vb.) bireylerin bilinçli tüketim davranışlarını belirlemede etkili olabilmektedir. Bu değişkenler, bireylerin çevresel farkındalık düzeylerinden bilgiye erişimlerine kadar pek çok faktörü etkileyerek tüketim kararlarını yönlendirebilir.

Bu çalışma, algılanan dindarlık ve demografik değişkenlerin, bireylerin bilinçli tüketim davranışları üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Elde edilecek bulguların, tüketici davranışlarının çok boyutlu doğasını anlamaya katkı sağlaması ve sürdürülebilir tüketim politikaları geliştirilmesine yönelik öneriler sunması beklenmektedir.

BİLİNÇLİ TÜKETİM

Tüketim faaliyeti, insan yaşamının kesintisiz bir parçası olarak süreklilik arz eden bir olgudur. Bireyler, yaşamlarını sürdürebilmek için ortaya çıkan temel ve sosyal ihtiyaçlarını tüketim yoluyla karşılamaktadır. Ancak tüketim, yalnızca insanın gereksinimlerini karşılamaya yönelik bir eylem olmanın ötesinde, insanın içinde bulunduğu ekosistemi ve bu ekosistemde yer alan diğer canlıları, doğal kaynakları, havayı, suyu ve toprağı da doğrudan etkilemektedir. Zira insan, doğal çevresiyle karşılıklı etkileşim içinde varlığını sürdüren bir canlıdır. Sanayi Devrimi ile birlikte hız kazanan kitlesel üretim ve buna paralel biçimde artan tüketim, günümüzde çevresel dengeyi tehdit eder boyutlara ulaşmıştır. Bu durum, sürdürülebilir bir yaşamın sağlanabilmesi adına bireylerin tüketim davranışlarında daha bilinçli ve sorumlu bir tutum sergilemelerini zorunlu kılmaktadır.

Bireyin davranışlarını sorumluluk duygusu ile gerçekleştirerek sürdürülebilir bir yaşama katkı sunması tüketim faaliyetinde bilinçli hareket etmesinden geçmektedir. İnsanın kendini tanıma yetisi ve aklın sağladığı kavrama gücü sayesinde evrende gerçekleşen olguları anlayıp bunlardan genel geçer sonuçlar çıkarabilmesi, bilinç kavramıyla açıklanabilir (Eroğlu, 2012). Bilinç, insanın kendini tanıma kapasitesiyle birlikte aklın sağladığı kavrayış gücü aracılığıyla evrendeki oluşumları anlamlandırması ve bu süreçlerden evrensel çıkarımlar yapabilme yetisidir (Sayın, 2024). Sözlük anlamında ise bilinç bireyin kendisini ve çevresini tanıma yeteneği, şuur, algı ve bilgilerin zihinde duru ve aydınlık olarak izlenme süreci anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2024).

Bilinçli tüketim kavramı ise insanın yukarıda yer alan bilinç kavramının özelliklerini dikkate alarak tüketim ve satın alma davranışlarını şekillendirmesidir. Bilinçli tüketim, bireylerin tüketim faaliyetlerini yürütürken ihtiyaçlarını önceliklendiren; topluma, çevreye, doğal kaynaklara ve diğer canlılara zarar vermemeyi esas alan sorumlu ve sade bir tüketim anlayışıdır. Bu yaklaşım, yalnızca satın alma eylemini değil; ihtiyaçların belirlenmesinden alternatiflerin değerlendirilmesine, satın alma sürecinden tüketim sonrası ürünlerin elden çıkarılmasına kadar uzanan bütüncül bir süreci kapsamaktadır. Dolayısıyla bu sürecin herhangi bir aşamasını bilinç olgusunun dışında tutmak, bilinçli tüketim felsefesiyle çelişen bir tutum olacaktır (Sayın, 2025). Bilinçli tüketim bireylerin içerisinde bulundukları çevreye ve hayatlarını devam ettirdikleri topluma karşı sorumluluk bakış açısıyla, israftan ve savurganlıktan uzak, haklarının bilincinde olarak yaptıkları tüketim faaliyeti olarak tanımlanabilir (Özbölük, 2010).

Bilinçli tüketici ise tüketim faaliyetinin, kendisi, içinde bulunduğu toplum ve yaşadığı dünya üzerinde etkisinin olduğunun farkında olan kişidir (Kozinets ve Handelman, 2004). Bilinçli

tüketici, ürün ve hizmet satın alma süreçlerinde ihtiyaçlarını ön planda tutan; kaliteli, dayanıklı, güvenli ve fiyat açısından makul seçenekleri tercih eden bireydir. Tüketimle ilgili haklarının bilincinde olan ve bu hakları koruma konusunda duyarlılık gösteren bilinçli tüketici, reklamlar ve medya aracılığıyla oluşturulan yönlendirmelere eleştirel bir bakışla yaklaşarak rasyonel tercihlerde bulunur. Ayrıca, her türlü israfı reddeder, tasarrufu bir yaşam biçimi haline getirir ve gelir-gider dengesini gözeterek tüketim ve harcamalarını bu doğrultuda düzenler (Gülmez, 2006).

Bilinçli bir tüketicinin satın alma kararları ve tercih ettiği ürünler, onun üzerinde taşıdığı erdemleri yansıtır. Bu tür bir birey, tüketim tercihlerini doğruluk, dürüstlük, eşitlik ve çevreye duyarlılık gibi erdemler doğrultusunda şekillendirir (Gogia, 2014). Bireyler bilinçli olma sayesinde eylem, davranış ve tutumlarının farkında olur. Tüketim faaliyeti ise bilinçli yaklaşıldığında kontrol altında tutulabilir bir faaliyet haline gelir. Bu doğrultuda bilinçli tüketim davranışı, toplumun refahını yakından ilgilendirmektedir. Ayrıca sorumsuzca ve düşünülmeden gerçekleştirilen tüketim çevresel, toplumsal ve etik açıdan birçok riskleri de beraberinde getirmektedir (Buğday ve Babaoğlu, 2016).

YÖNTEM

Çalışmada nicel araştırma yaklaşımına dayalı bir nedensel-karşılaştırmalı araştırmadır. Bu desende, mevcut gruplar (algılanan dindarlık, cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu, yaş) arasında anlamlı fark olup olmadığı incelenmektedir.

Çalışma kapsamında veriler anket yardımıyla toplanmıştır. Katılımcıların bilinçli tüketim davranışını ölçmek için Buğday (2015) tarafından geliştirilen ve 25 ifadeden oluşan Bilinçli Tüketici Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek orijinal çalışmada çevre bilinçli tüketim (1-7 arası ifadeler), etik tüketim (8-12 arası ifadeler), sade tüketim (13-17 arası ifadeler) ve sosyal sorumlu tüketim (18-25 arası ifadeler) başlıklarında 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Çalışmada alt boyutların güvenilirlik değerleri (Cronbach alfa) çevre bilinçli tüketim boyutunda %84, etik tüketim boyutunda %75, sade tüketim boyutunda %79, sosyal sorumlu tüketim boyutunda ise %85 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin genel güvenilirlik düzeyi ise %85 olarak bulunmuştur (Buğday, 2015). Bu çalışmada da analizler toplam ortalama puan üzerinden yapılmıştır ve çalışmada ölçeğin güvenilirliği %87 olarak tespit edilmiştir. Ölçek ifadelerine yanıt şekli olarak kesinlikle katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum arasında 5'li Likert tipi çoklu ölçek kullanılmıştır.

Çalışmada veriler Karabük ilinde ikamet eden bireylerden kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak çevrimiçi anket aracılığıyla toplanmıştır. Veri toplamanın öncesinde çalışmanın etik açıdan incelenmesi için 12.03.2024 tarihinde Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşerî

Bilimler Araştırmaları Etik Kuruluna başvuru yapılmıştır. Kurulun 01.04.2024 tarihli 2024/04(26,27) sayılı kararı (Belge Sayı No.: E-78977401-050.04-332424) ile çalışmanın etik kurallara uygunluğu oy birliği ile kabul edilmiştir. Anket verileri 1-30 Nisan 2024 tarihleri arasında Karabük ve Ankara’da yaşayan katılımcılardan gönüllülük esası gözetilerek elde edilmiştir.

VERİ ANALİZİ VE BULGULAR

Çalışma kapsamında anket aracılığıyla toplamda 405 kişiden veri toplanmıştır. Veriler üzerinde yapılan incelemeler neticesinde eksik veya hatalı verilerin çıkarılması ile uç değerlerin atılmasından sonra analizler 388 kişi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analizler SPSS programı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analizler kapsamında öncelikle demografik değişkenlere ait tanımlayıcı bulgulara yer verilmiş ve güvenilirlik testleri yapılmış, sonrasında gruplar arasındaki farklılıkları incelemeye yönelik T-Testi ve varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bütün analizler %95 güven aralığında gerçekleştirilmiş, istatistiksel anlamlılık için $p<0,05$ anlamlılık düzeyi aranmıştır.

Çalışmada bilinçli tüketim davranışında algılanan dindarlık ve demografik değişken grupları arasındaki farklılıkların ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen anket sonucunda çalışmaya katılan bireylere ait sosyodemografik bulgular şu şekildedir;

Tablo 1: Ankete katılan bireylere ait sosyodemografik bulgular

Değişkenler		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	207	53,4
	Erkek	181	46,6
Medeni Durum	Evli	110	28,4
	Bekar	278	71,6
Çalışma Durumu	Kamu Çalışanı	70	18
	Özel Sektör Çalışanı	47	12,1
	Serbest Meslek	10	2,6
	Öğrenci	217	55,9
	Ev Hanımı	25	6,4
	Çalışmıyor	19	4,9
Yaş	18-22 Yaş	135	34,8
	23-27 Yaş	121	31,2
	28-35 Yaş	85	21,9
	36 Yaş ve Üstü	47	12,1
Eğitim Durumu	İlköğretim	13	3,4
	Lise	168	43,3
	Ön lisans	38	9,8
	Lisans	109	28,1

	Yüksek Lisans	44	11,3
	Doktora	16	4,1
Aylık Toplam Hane Geliri	17.000 ₺ ve altı	70	18
	17.001- 25.000 ₺	72	18,6
	25.001 – 40.000 ₺	81	20,9
	40.001 – 55.000 ₺	70	18
	55.001 ₺ ve üstü	95	24,5
Sosyoekonomik Seviye	Alt	19	4,9
	Ortanın Altı	54	13,9
	Orta	233	60,1
	Ortanın Üstü	73	18,8
	Üst	9	2,3
	Toplam	388	100

Çalışmaya katılan bireylerin sosyodemografik özelliklerine ilişkin veriler tablo 1’de gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu kadınlardan (207 kişi - %53,4) oluşurken, önemli ölçüde bekar (278 kişi - %71,6) oldukları görülmektedir. Meslek bakımından değerlendirildiğinde katılımcıların büyük bölümü öğrencilerden (217 kişi - %55,9) oluşmakta, bunu kamu çalışanları (70 kişi - %18) takip etmektedir. Yaş aralığı bakımından 18-22 yaş (135 kişi - %34,8) ile 23-27 yaş (121 kişi - %31,2) aralığı öne çıkarken; eğitim durumunda sırasıyla lise (168 kişi - %43,3) ve lisans mezunlarının (109 kişi - %28,1) önde olduğu anlaşılmaktadır. Aylık gelir düzeyinde dağılım her bir seçenekte yaklaşık olarak yakın sayılarda dağılırken çoğunluğun 55.001 ₺ ve üzeri (95 kişi - %24,5) gelire sahip olduğu, ayrıca katılımcıların önemli bir çoğunluğunun kendisini orta düzeyde (233 kişi - %60,1) bir sosyoekonomik seviyede gördüğü belirlenmiştir.

Tablo 2: Bilinçli tüketici ölçeğine ait güvenilirlik analizi

Ölçek	Ölçeğin Alt Boyutlar	Cronbach’s Alpha Katsayısı	Cronbach’s Alpha Katsayısı
Bilinçli Tüketici Ölçeği	Çevre Bilinçli Tüketim	0,83	0,87
	Etik Tüketim	0,76	
	Sade Tüketim	0,84	
	Sosyal Sorumlu Tüketim	0,85	

Bilinçli tüketici ölçeğine ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları incelendiğinde, hem ölçeğin tamamının hem de ölçeğin tüm alt boyutlarının Cronbach’s Alpha katsayılarının kabul edilebilir düzeyin üzerinde olduğu görülmektedir. Çevre Bilinçli Tüketim alt boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,83 ile oldukça yüksek bir iç tutarlılık göstermektedir. Etik Tüketim alt boyutunda bu değer 0,76 olup kabul edilebilir sınırın üzerinde fakat diğer boyutlara göre görece

daha düşük çıkmıştır. Sade Tüketim (0,84) ve Sosyal Sorumlu Tüketim (0,85) alt boyutları ise yüksek düzeyde güvenilirlik sergilemektedir. Bu sonuçlar, ölçeğin genel olarak güvenilir bir yapıya sahip olduğunu, alt boyutların da bilinçli tüketim davranışlarını ölçmede tutarlı ve geçerli bir şekilde işlediğini ortaya koymaktadır.

Bilinçli tüketici ölçeği 4 alt boyuta sahip olmakla birlikte ölçeğin geliştirildiği orijinal çalışmada ölçeğin bütünü ile analizler gerçekleştirilmiştir. Buradan hareketle bu çalışmada yapılan analizlerden bilinçli tüketici ölçeği bütün olarak değerlendirilecektir. Bu kapsamda bilinçli tüketici davranışının dindarlık düzeyleri ve demografik özelliklere ait gruplar arasında farklılık olup olmadığı T-testi ve ANOVA testi aracılığıyla analiz edilmiştir. Bilinçli tüketici değişkeni üzerinde yapılan farklılık testlerinde aylık gelir, eğitim durumu ve sosyo-ekonomik seviye grupları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunamazken; cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu, yaş, dindarlık seviyesi ve arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi grupları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Değişken arasındaki farklılığa yönelik gerçekleştirilen analizlere ait sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 3: Cinsiyete göre bilinçli tüketime ilişkin t testi sonuçları

Değişkenler	Kadın		Erkek		t	sd
	ort.	ss	ort.	ss		
Bilinçli Tüketim	4,25	0,48	3,95	0,54	-5,63*	386

* $p < 0,05$

Tablo 3'te yer alan bağımsız örneklem t-testi sonuçları incelendiğinde, cinsiyet değişkenine göre bilinçli tüketime ilişkin anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($t = -5,63$; $sd = 386$; $p < 0,05$). Kadın katılımcıların bilinçli tüketim ortalaması ($\bar{X} = 4,25$; $ss = 0,48$) erkek katılımcıların ortalamasından ($\bar{X} = 3,95$; $ss = 0,54$) daha yüksek çıkmıştır. Bu bulgu, kadınların erkeklere kıyasla tüketim davranışlarında çevresel, etik, sade yaşam veya sosyal sorumluluk gibi bilinçli tüketim unsurlarını daha fazla dikkate aldığını göstermektedir. Elde edilen sonuç, literatürde de sıklıkla vurgulanan kadınların tüketim tercihlerinde daha duyarlı ve sorumluluk odaklı eğilimler sergiledikleri yönündeki bulgularla uyumlu olup, cinsiyetin bilinçli tüketim davranışlarında ayırt edici bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 2: Medeni duruma göre bilinçli tüketime ilişkin t testi sonuçları

Değişkenler	Evli		Bekar		t	sd
	ort.	ss	ort.	ss		
Bilinçli Tüketim	4,32	0,45	4,03	0,54	4,96*	386

* $p < 0,05$

Tablo 4’te medeni duruma göre yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçları incelendiğinde, evli ve bekar katılımcıların bilinçli tüketim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($t=4,96$; $sd=386$; $p<0,05$). Evli bireylerin bilinçli tüketim ortalaması ($\bar{X}=4,32$; $ss=0,45$), bekar bireylerin ortalamasından ($\bar{X}=4,03$; $ss=0,54$) daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuç, evli bireylerin tüketim kararlarında çevresel duyarlılık, etik sorumluluk, sade yaşam ve toplumsal fayda gibi bilinçli tüketim unsurlarını bekar bireylere kıyasla daha fazla dikkate aldığını göstermektedir. Bulgular, evli kişilerin aile sorumluluğu ve uzun vadeli düşünme eğilimi nedeniyle tüketim davranışlarında daha dikkatli ve duyarlı yaklaştıklarını, dolayısıyla medeni durumun bilinçli tüketim eğilimlerini farklılaştıran bir değişken olabileceğini ortaya koymaktadır.

Tablo 5: Çalışma durumuna göre bilinçli tüketime ilişkin ANOVA testi sonuçları

Değişkenler	Kamu Çalışanı (1)		Özel Sektör (2)		Serbest Meslek (3)		Öğrenci (4)		Ev Hanımı (5)		Çalışmıyor (6)		F	Fark (Tukey)
	ort	ss	ort	ss	ort	ss	ort	ss	ort	ss	ort	ss		
Bilinçli Tüketim	4,25	0,45	4,18	0,48	4,32	0,44	3,98	0,54	4,53	0,37	4,22	,055	7,97*	1,5>4

* $p<0,05$

Tablo 5’te çalışma durumuna göre gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA sonuçları incelendiğinde, gruplar arasında bilinçli tüketim düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($F=7,97$; $p<0,05$). Ortalama değerler incelendiğinde en yüksek bilinçli tüketim düzeyine ev hanımlarının ($\bar{X}=4,53$; $ss=0,37$), en düşük düzeye ise öğrencilerin ($\bar{X}=3,98$; $ss=0,54$) sahip olduğu belirlenmiştir. Kamu çalışanları ($\bar{X}=4,25$), özel sektör çalışanları ($\bar{X}=4,18$), serbest meslek sahipleri ($\bar{X}=4,32$) ve çalışmayan bireyler ($\bar{X}=4,22$) ise orta düzeyde benzer değerler göstermektedir. Tukey testi sonuçlarına göre anlamlı farkın kamu çalışanları (1) ile ev hanımları (5) lehine öğrencilerden (4) kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu, özellikle kamu çalışanı yani memurlar ve ev hanımlarının tüketim davranışlarında çevresel, etik ve sosyal sorumluluk boyutlarını daha fazla dikkate aldıklarını, öğrencilerin ise görece daha düşük bilinçli tüketim eğilimi sergilediklerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla çalışma durumunun bireylerin bilinçli tüketim düzeylerini etkileyen önemli bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 6: Yaşa göre bilinçli tüketime ilişkin ANOVA testi sonuçları

Değişkenler	18- 22 Yaş (1)		23-27 Yaş (2)		28-35 Yaş (3)		36 Yaş ve Üzeri (4)		F	Fark (Tukey)
	ort	ss	ort	ss	ort	ss	ort	ss		
Bilinçli Tüketim	3,98	0,53	4,02	0,54	4,27	0,47	4,40	0,39	11,31*	3,4>1,2

* $p<0,05$

Tablo 6’da yaş gruplarına göre yapılan tek yönlü ANOVA sonuçları incelendiğinde, bilinçli tüketim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($F=11,31$; $p<0,05$). Ortalama değerler dikkate alındığında, en düşük bilinçli tüketim düzeyi 18-22 yaş katılımcılarda ($\bar{X}=3,98$; $ss=0,53$) görülürken, bu grubu 23-27 yaş aralığındaki katılımcılar ($\bar{X}=4,02$; $ss=0,54$) takip etmektedir. Daha yüksek yaş gruplarında ise bilinçli tüketim eğiliminin arttığı, 28-35 yaş grubunun ortalamasının 4,27 ($ss=0,47$) ve 36 yaş ve üzerinin ortalamasının 4,40 ($ss=0,39$) olduğu belirlenmiştir. Tukey testi sonuçlarına göre anlamlı fark, 28-35 yaş (3) ve 36 yaş ve üzeri (4) gruplarının, 18-22 yaş (1) ile 23-27 yaş (2) gruplarına kıyasla daha yüksek bilinçli tüketim düzeyine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sonuç, yaş ilerledikçe bireylerin tüketim davranışlarında çevresel, etik ve sosyal sorumluluk unsurlarını daha fazla dikkate aldıklarını ve genç yaş gruplarına göre daha bilinçli tüketim eğilimi sergilediklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 7: Dindarlık düzeyine göre bilinçli tüketim ile ilişkin ANOVA testi sonuçları

Değişkenler	Dindar Değil (1)		Az Dindar (2)		Çok Dindar (3)		F	Fark (Tukey)
	ort	ss	ort	ss	ort	ss		
Bilinçli Tüketim	3,92	0,58	4,06	0,53	4,21	0,50	5,65*	3>1,2

* $p<0,05$

Tablo 7’de dindarlık düzeyine göre yapılan tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre, bilinçli tüketim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($F=5,65$; $p<0,05$). Ortalama değerlere bakıldığında, en düşük bilinçli tüketim ortalamasının dindar olmadığını belirten katılımcılarda ($\bar{X}=3,92$; $ss=0,58$) olduğu, bunu az dindar bireylerin ($\bar{X}=4,06$; $ss=0,53$) izlediği, en yüksek ortalamanın ise çok dindar bireylerde ($\bar{X}=4,21$; $ss=0,50$) bulunduğu görülmektedir. Tukey testi sonuçları, anlamlı farkın çok dindar katılımcıların (3) bilinçli tüketim düzeylerinin hem dindar olmayanlardan (1) hem de az dindar bireylerden (2) daha yüksek olmasından kaynaklandığını göstermektedir. Bu bulgu, dindarlık düzeyi yükseldikçe bireylerin tüketim tercihlerinde çevresel duyarlılık, etik ilkelere bağlılık ve toplumsal sorumluluk gibi bilinçli tüketim unsurlarına daha fazla önem verdiklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 8: Arkadaş çevresinin dindarlık düzeyine göre bilinçli tüketim ile ilişkin ANOVA testi sonuçları

Değişkenler	Dindar Değil (1)		Az Dindar (2)		Çok Dindar (3)		F	Fark (Tukey)
	ort	ss	ort	ss	ort	ss		
Bilinçli Tüketim	3,89	0,52	4,08	0,53	4,27	0,49	7,80*	3>1,2

* $p<0,05$

Tablo 8’de arkadaş çevresinin dindarlık düzeyine göre yapılan tek yönlü ANOVA sonuçları incelendiğinde, bilinçli tüketim düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($F=7,80$; $p<0,05$). Ortalama değerler incelendiğinde, en düşük bilinçli tüketim düzeyinin dindar olmayan arkadaş grubuna sahip katılımcılarda ($\bar{X}=3,89$; $ss=0,52$) olduğu, bunu az dindar arkadaşlara sahip olanların ($\bar{X}=4,08$; $ss=0,53$) izlediği ve en yüksek ortalamanın ise çok dindar arkadaş grubuna sahip katılımcılarda ($\bar{X}=4,27$; $ss=0,49$) bulunduğu görülmektedir. Tukey testi sonuçları, çok dindar arkadaş grubuna sahip bireylerin (3) bilinçli tüketim düzeylerinin hem dindar olmayan (1) hem de az dindar (2) arkadaş grubuna sahip bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, bireylerin sosyal çevresindeki arkadaşlarının dindarlık düzeyi arttıkça tüketim tercihlerinde çevresel, etik ve toplumsal sorumluluk odaklı bilinçli tüketim eğilimlerinin de güçlendiğini ortaya koymaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada bilinçli tüketim davranışında algılanan dindarlık ve demografik değişken grupları arasındaki farklılıkların ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Bilinçli tüketim, bireylerin tüketim faaliyetlerini haklarının bilincinde olarak, toplumsal ve çevresel etkileri dikkate alıp israfı önleme duyarlılığıyla sürdürdükleri bir tüketim anlayışını ifade etmektedir. Bilinçli tüketici ise bilinçli tüketim tanımında yer alan ilke ve prensipler çerçevesinde hareket eden ve satın alma faaliyetlerini rastgele bir şekilde değil bilinçli bir karar alma sürecinin sonucu olarak ortaya koyan, benzer bir duruşu ürünlerin kullanımı diğer bir ifade ile tüketimi sırasında da kendine düstur edinmiş kişi olarak ifade edilebilir.

Çalışmada ilk olarak bilinçli tüketici ölçeğin güvenilirlik düzeyi Cronbach Alpha değeri üzerinden test edilmiş; analiz sonucunda bilinçli tüketici ölçeğinin ve alt boyutlarının yüksek iç tutarlılık değerlerine sahip olduğu ($\alpha=0,76-0,87$) tespit edilmiştir. Bu sonuç ölçeğin geliştirildiği orijinal çalışmada (Buğday, 2015) bulunan güvenilirlik değeri ile paralellik göstermektedir.

Bilinçli tüketici ölçeğine verilen puanların demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymaya yönelik ilk olarak cinsiyet grupları (erkek-kadın) arasında T-Testi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre, kadınların ($\bar{X}=4,25$) erkeklere ($\bar{X}=3,95$) kıyasla daha yüksek bilinçli tüketim eğiliminde oldukları ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Kadınların erkeklere göre daha yüksek bilinçli tüketim düzeyine sahip olmaları, önceki çalışmalarda kadınların çevresel ve etik duyarlılık ile yeşil satın alma niyeti açısından daha sorumlu davranışlar sergilediğini gösteren literatürle paralellik göstermektedir (Stofejova vd., 2025). Benzer şekilde bilinçli tüketimin kişilik özellikleri ile ilişkisine yönelik yapılan bir

çalışmada kadınların erkeklerden daha yüksek düzeyde bilinçli tüketim davranışı sergiledikleri tespit edilmiştir (Akdoğan ve Durmaz, 2021).

Medeni duruma göre yapılan karşılaştırmalarda evli bireylerin ($\bar{X}=4,32$), bekar bireylere ($\bar{X}=4,03$) kıyasla daha yüksek bilinçli tüketim davranışları sergiledikleri belirlenmiştir. Evli bireylerin tüketim tercihlerindeki bilinç düzeyinin daha yüksek olması, aile sorumluluklarının karar alma süreçlerini daha planlı ve dikkatli biçimde yönlendirdiğine işaret etmektedir. Yılmaz (2020) yaptığı çalışmada yeşil ürün satın alma niyetinde evli bireylerin bekarlara kıyasla daha yüksek ortalamaya sahip olduklarını bulmuştur. Öte yandan çalışma durumu grupları arasındaki farklılığa yönelik yapılan analiz sonuçlarına göre, en yüksek bilinçli tüketim düzeyinin ev hanımlarında ($\bar{X}=4,53$), en düşük düzeyin ise öğrencilerde ($\bar{X}=3,98$) olduğu görülürken; gruplar arasındaki anlamlı farkın ise kamu çalışanları ve ev hanımları lehine öğrencilerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bilinçli tüketim ve sosyal sorumlu tüketim davranışlarının sosyo-demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen bir çalışmada ev hanımları ve kamu çalışanları öğrencilerden farklılaşarak daha yüksek düzeyde bilinçli ve sosyal sorumlu tüketim faaliyeti içerisine girdikleri tespit edilmiştir (Karaca, 2019). Çalışma durumu bağlamında ev hanımlarının en yüksek bilinçli tüketim düzeyine sahip olmaları, onların aile bütçesini yönetme sorumluluğu nedeniyle daha duyarlı tercihler geliştirdiklerine işaret ederken, öğrencilerin en düşük ortalamaya sahip olmaları ise genç yaşta ekonomik kısıtlar, deneyim eksikliği ve kısa vadeli tüketim eğilimleriyle açıklanabilir.

Yaş değişkeni açısından bulgular, bilinçli tüketim eğiliminin yaş ilerledikçe arttığını ortaya koymuş; 28–35 yaş ($\bar{X}=4,27$) ve 36 yaş ve üzeri ($\bar{X}=4,40$) gruplarının 18-22 yaş ($\bar{X}=3,98$) ile 23–27 yaş grubuna ($\bar{X}=4,02$) göre daha yüksek düzeyde bilinçli tüketim sergilediği saptanmıştır. Yaş ilerledikçe bilinçli tüketim eğiliminin yükselmesi, bireylerin yaşam tecrübeleri ve artan sorumluluklarının tüketim davranışlarını daha bilinçli kıldığını göstermektedir. Z kuşak üzerinde gerçekleştirilen benzer bir çalışmada da yaş arttıkça duygusal anlamda daha dengeli hareket ettiği, ve çevresel konulara daha duyarlı olduğu sonucu bulunmuştur (Beyaz, 2020). Bir diğer çalışma Ticaret Bakanlığı tarafından Tüketici Profili ve Bilinç Düzeyi Araştırma Raporu (2020) kapsamında yapılmıştır. Buna göre, yaş gruplarına göre tüketicilerin bilinç düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı, 25-34 yaş grubunun daha küçük yaşlara göre daha yüksek bilinç düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, sade tüketim eğilimi de yaş ile ilişkilendirilmektedir. Tüketicilerin sosyo-demografik özelliklerinin sade yaşam tarzı ile ilişkisini inceleyen bir çalışma, tüketicilerin yaş sınıfı arttıkça, daha sade ve kullanım amacına uygun olan ürünlere eğilim gösterdiklerini ifade etmektedir (Özgül, 2011). Yaşça büyük bireylerin, gösterişten uzak, fonksiyonel ve dayanıklı

ürünleri tercih etme, israftan kaçınma ve gereksiz mülk edinmeye daha mesafeli durma eğilimleri, bu çalışmada elde edilen genel bilinçli tüketim artışı bulgusunu desteklemektedir.

Araştırmanın temel odak noktalarından biri olan dindarlık düzeyi değişkenine göre yapılan analizlerde ise, dindarlık arttıkça bilinçli tüketim eğiliminin de yükseldiği görülmüştür. Dindar olmadığını belirten katılımcılar en düşük ortalamaya sahipken ($\bar{X}=3,92$), çok dindar bireyler en yüksek bilinçli tüketim düzeyine ulaşmıştır ($\bar{X}=4,21$). Benzer şekilde, katılımcıların arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi de bilinçli tüketim davranışlarını anlamlı biçimde farklılaştırmıştır. Çok dindar arkadaş grubuna sahip bireyler ($\bar{X}=4,27$), dindar olmayan ($\bar{X}=3,89$) ve az dindar ($\bar{X}=4,08$) arkadaş grubuna sahip bireylerden daha yüksek bilinçli tüketim eğilimi sergilemiştir. Bu konuda yapılan bir çalışmada dindarlık ve buna bağlı değerlerin çevre bilinçli tüketim davranışını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği, dindarlık düzeyi arttıkça bireylerdeki bilinçli tüketim düzeyinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Ateş, 2019). Benzer şekilde dini inanç ve dini pratiğin etik tüketim ve çevreci davranışlarla ilişkisini ele alan Endonezya'daki bir çalışma, dindarlık düzeyi arttıkça bireylerin etik tüketim normlarına ve çevre bilgisinin davranışa dönüşmesine ilişkin motivasyonlarının da arttığını ortaya koymuştur (Sari vd., 2023). Genel olarak, hem bireysel dindarlık hem de sosyal çevrede algılanan dindarlık, bilinçli tüketim davranışlarını güçlendiren önemli faktörler olarak ortaya çıkmıştır. Dindarlık düzeyine ilişkin bulgular, dini değerlerin yalnızca bireysel düzeyde değil, sosyal etkileşim yoluyla da tüketim davranışlarını şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Çok dindar bireylerin ve çok dindar arkadaş çevresine sahip katılımcıların daha yüksek bilinçli tüketim eğilimi göstermesi, dini değerlerin etik, çevresel ve toplumsal sorumluluk boyutlarında yönlendirici olduğunu göstermektedir.

Bu bulgular ışığında uygulamaya yönelik bazı öneriler sunulabilir. Öncelikle bilinçli tüketim davranışlarını artırmaya yönelik politikalar ve farkındalık çalışmaları geliştirilirken demografik farklılıklar mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda genç yaş grupları ve öğrenciler arasında bilinçli tüketimi artırmaya yönelik eğitim programları planlanabilir. Sosyal çevrenin etkisi dikkate alınarak, topluluk temelli faaliyetler veya grup etkisine dayalı sosyal medya stratejileriyle bilinçli tüketim kampanyaları desteklenebilir. Ayrıca, dini ve kültürel değerlerin bilinçli tüketimle uyumlu yönlerinin vurgulanması, bireysel ve toplumsal düzeyde daha sorumlu tüketim alışkanlıklarının gelişmesine katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, L. ve Durmaz, L. (2021). Kişilik Özelliklerinin Bilinçli Tüketim Davranışı Üzerine Etkisinin İncelenmesine Yönelik Bir Çalışma. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 8(2), 782–814.
- Ateş, S. (2019). Dindarlık ve Tüketim Algıları Arasındaki İlişki. *Necmettin Erbakan Üniversitesi*.

- Beyaz, R. (2020). Z Kuşağı Tüketicilerin Kişilik Özellikleri ve Bilinçli Tüketim Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 8(22), 51–69.
- Buğday, E. B. (2015). Bilinçli Tüketici Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Buğday, E. B. ve Babaoğlu, M. (2016). Bilinçli Tüketim Kavramının Boyutları: Bilinçli Tüketim Davranışının Yeniden Tanımlanması. *Sosyoekonomi*, 24(30), 187–206.
- Eroğlu, A. (2012). Henri Bergson’da Bilinç-Sezgi İlişkisi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 81–102.
- Gogia, J. (2014). Conscious Consumption: A Behavioral Transformation Approach for Sustainable Development. *Journal of Research in Commerce & Management*, 3(10), 26–33.
- Gülmez, M. (2006). Pazarlama Yönü İtibariyle Bilinçli Tüketim ve Bilinçli Tüketicilere İlişkin Bir Saha Araştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9(1–2), 153–178.
- Karaca, Ş. (2019). Bireysel Sosyal Sorumluluğun Bilinçli Tüketim Davranışı Üzerindeki Etkisini İncelemeye Yönelik Bir Çalışma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 147–172.
- Kozinets, R. ve Handelman, J. (2004). Adversaries of Consumption: Consumer Movement , Activism and Ideology. *Journal of Consumer Research*, 31(3), 691–704.
- Özbölük, T. (2010). Pazarlamada Bilinçli Tüketim ve Tüketicilerin Bilinçli Tüketime İlişkin Tutumlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi*.
- Özgül, E. (2011). Tüketicilerin Sosyo-Demografik Özelliklerinin Hedonik Tüketim ve Gönüllü Sade Yaşam Tarzları Açısından Değerlendirilmesi. *Ege Academic Review*, 11(1), 25–38.
- Sari, N. S., Ratnasari, R. T., Osman, I. ve Rusanti, E. (2023). Materialism and Environmental Knowledge as a Mediator for Relationships between Religiosity and Ethical Consumption. *Jurnal Ekonomi Syariah Teori dan Terapan*, 10(5), 467–481.
- Sayın, M. E. (2024). Sürdürülebilir Bir Gelecek için Bilinçli Tüketimin Rolü ve Önemi. *Tüketim ve Dönüşüm: Pazarlama Dünyasının Yeni Kodları içinde* (ss. 32–53). Ankara: Bidge Yayınları.
- Sayın, M. E. (2025). The Impact of Frugality and Materialism on Conscious Consumption. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 23(3), 19–35. doi:<https://doi.org/10.11611/yead.1625036>
- Stofejova, L., Gavurova, B., Kral, S., Bacik, R. ve Fedorko, R. (2025). Gender Differences in Environmentally Sustainable Consumer Behaviour in the Context of Electronic Commerce. *Montenegrin Journal of Economics*, 21(1), 169–178.
- Ticaret Bakanlığı. (2020). Tüketici Profili ve Bilinç Düzeyi Araştırma Raporu. Ankara.
- Türk Dil Kurumu. (2024). Bilinç. TDK. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Yılmaz, Z. (2020). Green Product Consumption Analysis: Awareness, Interest Level and Sensitivity of Consumers. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, (74), 594–614.

MARKA SADAKATI VE MARKA EVANGELİZMİ ARASINDAKİ İLİŞKİYİ İNCELEMeye YÖNELİK BİR LİTERATÜR ÇALIŞMASI

M.A Mina MAMMADOVA

Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Girişimcilik Anabilim Dalı,
Karabük, Türkiye

ORCID ID: 0009-0009-3873-5233

Doç. Dr. Hilal UYGURTÜRK

Karabük Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü,
Karabük, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-6925-0150

Özet

Marka evangelizmi, markaya yönelik sadakatin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Tüketicilerin markayla kurdukları duygusal bağlılık, sosyal etkileşimler ve güven unsurları, marka evangelizmini güçlendirmekte; bu durum da markaya yönelik sadakat düzeyinin artmasına katkı sağlamaktadır. Marka sadakati, tüketicilerin belirli bir markayı sürekli olarak tercih etme ve bu markaya bağlı kalma eğilimini ifade etmektedir. Bu kavram, tüketicilerin aynı markayı tekrar satın alma davranışlarını ve alternatif markalara yönelmek yerine tercih ettikleri markaya duygusal ve işlevsel bir bağlılık geliştirmektedir. Sajoy (2018) marka evangelizmini, mevcut müşterilerin markayı yeni tüketicilere tanıtmak ve onları markaya dahil etmek amacıyla kullandıkları bir strateji olarak ifade etmiştir. Bu stratejinin temel hedefi, markaya yeni müşteriler çekmek, onların sadakatini kazanmak ve bir marka evangelistleri topluluğu oluşturmaktır. Marka toplulukları, marka evangelizmini destekleyen kritik bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Schouten ve McAlexander (1995), Harley-Davidson gibi güçlü marka topluluklarının, sadık müşteriler ve evangelistler arasında nasıl sosyal bağlar oluşturduğunu ve bu bağların marka savunuculuğunu nasıl güçlendirdiğini araştırmıştır. Bu bağlamda, evangelistler topluluk içinde hem markayı yaymakta hem de topluluğun güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda evangelist kavramı, yalnızca markayı düzenli olarak tercih eden kişileri değil, aynı zamanda markayı aktif biçimde tanıtan ve yeni tüketicileri markaya çekmeye çalışan bireyleri de kapsamaktadır. Marka evangelizmi, çoğunlukla marka sadakatiyle ilişkilendirilen ya da onunla kıyaslanan bir kavramdır. Ancak, marka evangelizmi marka sadakatinin ötesine geçen, daha ileri düzeyde bir bağlılık biçimini ifade etmektedir. Marka sadakati ile marka evangelizmi kavramlarının zaman zaman karıştırılmasının nedeni, her iki durumda da müşterilerin markaya karşı güçlü bir duygusal bağlılık sergilemeleridir. Bu çalışmada, marka sadakati ve marka evangelizmi kavramsal çerçevede açıklanmaya çalışılmış ve literatürde yer alan araştırmalar temelinde bu iki kavram arasındaki ilişki incelenerek değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Marka Sadakati, Evangelizm, Marka Evangelizmi, Literatür Çalışması

ABSTRACT

Brand evangelism plays a significant role in the formation of brand loyalty. The emotional attachment that consumers develop toward a brand, along with social interactions and elements of trust, strengthens brand evangelism; this, in turn, contributes to an increase in brand loyalty levels. Brand loyalty refers to consumers' tendency to consistently prefer and remain committed to a particular brand. This concept encompasses consumers' repeated purchasing behavior toward the same brand and their development of both emotional and functional attachment, rather than turning to alternative brands. Sajoy (2018) defined brand evangelism as a strategy employed by existing customers to promote the brand to new consumers and to engage them with the brand. The primary objective of this strategy is to attract new customers, foster their loyalty, and create a community of brand evangelists. Brand communities emerge as a critical structure that supports brand evangelism. Schouten and McAlexander (1995) investigated how strong brand communities, such as those surrounding Harley-Davidson, establish social bonds among loyal customers and evangelists, and how these bonds reinforce brand advocacy. In this context, evangelists not only spread the brand within the community but also contribute to the strengthening of the community itself. Within this framework, the term evangelist encompasses not only individuals who regularly prefer a brand but also those who actively promote the brand and attempt to attract new consumers to it. Brand evangelism is often associated with or compared to brand loyalty. However, brand evangelism represents a deeper and more advanced form of commitment than brand loyalty. The confusion between brand loyalty and brand evangelism arises from the fact that, in both cases, customers display strong emotional attachment toward the brand. In this study, brand loyalty and brand evangelism are explained within a conceptual framework, and the relationship between these two concepts is examined and evaluated based on existing research in literature.

Key Words: Brand Loyalty, Evangelism, Brand Evangelism, Literature Study.

1. GİRİŞ

Yoğun rekabetin hakim olduğu pazar koşullarında markaların varlıklarını sürdürebilmeleri ve büyüebilmeleri, büyük ölçüde tüketicilerin markalara yönelik sadakat (bağlılık) düzeylerini artırmalarına bağlıdır. Marka sadakati, tüketicilerin belirli bir markayı tekrar tekrar tercih etmelerine ve mevcut alternatifleri göz ardı etmelerine neden olan stratejik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, marka sadakati yalnızca bir tercih davranışından ibaret olmayıp, aynı zamanda marka ile tüketici arasındaki ilişkiyi güçlendiren, süreklilik kazandıran ve marka performansını destekleyen temel bir kavram niteliğindedir.

Marka sadakati üzerine yapılan çalışmalar oldukça kapsamlıdır ve farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Literatürde, müşteri memnuniyeti, duygusal bağlılık ve marka güveni gibi unsurların marka sadakati üzerindeki etkileri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Özellikle müşteri memnuniyeti, marka sadakati araştırmalarında en fazla üzerinde durulan faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Fornell (1992) ve Anderson & Sullivan (1993) gibi araştırmacılar, müşteri memnuniyetinin marka sadakatini güçlendiren temel etmenlerden biri olduğunu ileri sürmüşlerdir (Altaş, 2024: 2).

Marka evangelizmi, bir markanın müşterileri tarafından gönüllü, tutkulu ve sürekli bir şekilde savunulması, başkalarına tavsiye edilmesi ve markanın yayılması için aktif rol alınması anlamına gelen bir pazarlama kavramıdır. Bu kavram, markaların sadakat oluşturma ve sürdürme süreçlerinde stratejik bir önem taşımaktadır. Marka evangelistleri ise markayı sadece kullanmakla kalmayıp sıradan tüketicilerden farklı olarak markayı aktif biçimde destekleyen, aynı zamanda çevrelerine olumlu söylemler üreten, markanın doğal yollardan yayılımına katkı sağlayan, sosyal medyada destekleyen, markayı eleştiriler karşısında savunan ve yeni müşteriler kazandıran en etkili gönüllü marka elçileri konumundadır.

Kirby & Marsden (2006), marka evangelizmi olgusunu açıklayabilmek için mevcut müşterileri markaya yönelik memnuniyet düzeyleri doğrultusunda sınıflandırarak piramitsel bir yapı önermiştir. Bu modelde piramidin en alt basamağında, markayı benimseyen ve sunulan ürün ya da hizmetten memnuniyet duyarak düzenli biçimde tercih eden tüketiciler bulunmaktadır. Orta basamakta yer alan grup ise markayla daha güçlü bir duygusal ilişki kurmuş olan marka hayranlarıdır; bu tüketiciler markaya yüksek düzeyde sadakat göstermektedir. Piramidin en üst noktasında ise markaya yönelik memnuniyeti en yüksek seviyede olan, markayı aktif biçimde savunan ve başkalarına gönüllü olarak tavsiye eden marka evangelistleri yer almaktadır. Bu yapı, tüketicilerin markayla ilişkilerinin hangi aşamada olduğunu sistematik biçimde açıklamayı amaçlamaktadır.

Literatürde, marka sadakati ve marka evangelizmi ile bağlantılı olarak marka aşkı, marka güveni, ağızdan ağıza iletişim, marka bağımlılığı ve marka imajı gibi kavramlara ilişkin çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu araştırma, özellikle marka evangelizmi ile marka sadakati arasındaki ilişkiyi daha ayrıntılı bir biçimde inceleme olanağı sunmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 MARKA SADAKATI

Marka sadakati, tüketicilerin bir markaya duydukları bağlılığın derecesini ifade eden bir kavramdır. Rekabetin yoğun olduğu piyasalarda faaliyet gösteren işletmeler için marka sadakati oluşturmak temel hedeflerden biridir. Çünkü markasına sadık müşteriler, alternatif markaları

araştırma ya da deneme eğilimi göstermeyip, alışverişlerinde uzun vadede aynı markayı tercih etmeye devam ederler. Bu nedenle marka sadakatine sahip tüketiciler, satın alma davranışlarında sürekli ve düzenli biçimde aynı markayı seçmeleri ve markaya yönelik olumlu düşünce ile duygularını çevrelerindeki insanlarla paylaşarak onları etkileme çabaları sayesinde diğer müşteri gruplarından farklılaşmaktadır (Kııabanián & Karakadılar, 2016:59). Marka sadakati, zaman içinde bir markanın yeniden satın alınması deneyimi aracılığıyla gelişmektedir (Bennett vd, 2005:7).

Tüketici, markayı kapsamlı bir değerlendirme ve karar verme sürecinden geçirdikten sonra olumlu bir algıya sahip olursa, o markaya yönelik bir bağlılık geliştirmektedir. Bu durumda kişi, belirli bir markayı seçme konusunda kendini adamakta ve o tercihe sadık kalmaktadır. Dolayısıyla, bir tüketici aynı markayı yeniden satın alıyorsa, bu durum onun gerçek marka sadakati sergilediğini göstermektedir (Bloemer & Kasper, 1994:314). Böylece tüketici, edindiğı olumlu deneyimlerle karar sürecini daha hızlı tamamlayarak hem zaman kazanmakta hem de alışveriş sürecini daha verimli hale getirmektedir (Yaprak & Dursun, 2018: 620-621).

Pazarlama literatüründe uzun yıllardır ilgi odağı olan marka sadakati kavramı, tüketicinin satın alma niyeti, ürüne daha fazla ödeme istekliliğı ve çevresindekilere markayı tavsiye etme davranışıyla da tanımlanmaktadır. Özellikle işlemsel pazarlamanın yetersiz görülmeye başlanmasıyla birlikte, yeni bir yaklaşım olarak ortaya çıkan ilişkisel pazarlama anlayışı çerçevesinde marka sadakati yeniden ele alınmış ve araştırmalarda önemli bir konu haline gelmiştir. Ürün pazarında işletmeyi temsil eden ve işletme ile tüketici arasında ilişkinin kurulmasına, güçlenmesine ve sürdürülmesine katkı sağlayan temel unsur markadır. Tüketiciler çoğu zaman ürünlerle değil, markalarla duygusal bağ kurmakta; bu bağlamda markaya duyulan sadakat, tüketici-marka ilişkisinin en temel yapı taşlarından birini oluşturmaktadır (Kurtoğılu & Sönmez, 2016:1129). Ayrıca, markanın tüketici beklentilerini karşıladığı ve müşteri memnuniyetinin sağlandığı durumlarda marka sadakatinin geliştiğı görülmüştür. Marka sadakatine sahip bireylerin, markayı çevrelerine önerdikleri ve bu markayı tercih edebilmek için daha yüksek fiyat ödemeye istekli oldukları da belirlenmiştir (Yıldırır, 2021:101).

2.2 EVANGELİZM KAVRAMI

Yunanca kökenli “evangelos” sözcüğünden türeyen “evangelist” kelimesi, “iyi haberleri getiren” ya da “olağanüstü şeylerin habercisi” anlamına gelmektedir. Bu terim, M.Ö. 300’lü yıllara kadar uzanan bir geçmişe sahiptir ve İncil’de “müjdeyi yayan kişi” olarak tanımlanmıştır. İncil bağlamında ise, inananların inanmayanlara inançlarını aktarması, onları bilgilendirmesi, coşkulandırması ve ikna etmesi anlamında kullanılmıştır. 1990’lı yılların sonlarında internetin hızla yayılmasıyla birlikte “evangelist” kavramı yeniden gündeme gelmiş, çağdaş kullanımda ise

“evangelizm” terimi bir düşünceyi, fikri veya markayı tutkuyla savunmak ve yaymak anlamını kazanmıştır (Göktaş & Tarakçı, 2020:127). Bununla birlikte evangelizm kavramı, yalnızca Hristiyanlıkla sınırlı bir olgu değildir. Kavram, zamanla dinin ötesine geçerek siyaset, sosyoloji ve modern toplumun çeşitli alanlarında da kendini göstermiştir. Bu yönüyle evangelizm, farklı fikirlerin, ideolojilerin veya markaların benimsenmesini teşvik eden geniş kapsamlı bir etki alanına sahiptir (Kutlu, 2024:9).

Guy Kawasaki, “Rakiplerinizi Çıldırtmanın Yolları” (1996) ve “Girişimcinin El Kitabı” (2004) adlı eserlerinde evangelizm kavramını ilk kez pazarlama bağlamında ele almıştır. Apple’ın eski yöneticilerinden ve Macintosh pazarlama ekibinin önde gelen isimlerinden biri olan Kawasaki, “evangelist pazarlama” anlayışının öncüsü olarak kabul edilmektedir (Yılmaz & Yıldız, 2022:47).

2.2.1 MARKA EVANGELİZMİ

Marka evangelizmi, tüketicilerin bir marka hakkındaki olumlu görüşlerini yayarak diğer insanları da o markayla bağ kurmaya yönlendirmelerini ifade eden etkin ve bilinçli bir süreçtir. Çünkü marka evangelistleri, markalarına karşı güçlü bir tutku beslemekte ve bu duygularını çevrelerindeki kişilerle paylaşma eğilimindedirler (Çelik & Eş, 2021:1400). Literatürde marka evangelizmi kavramını çağrıştıran “ilham veren tüketiciler”, “marka avukatları”, “marka tutucuları”, “gönüllü satış elemanları” gibi benzer kavramlar bulunmaktadır (Balıkcıoğlu & Oflazoğlu, 2015:22).

Doss & Carstens (2014) marka evangelizminin yalnızca bir markaya bağlılıkla sınırlı olmadığını, aynı zamanda tüketicinin deneyimlerini başkalarıyla paylaşmasını teşvik eden pozitif duygusal bir bağın marka ile tüketici arasında kurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Marka evangelistleri, markayla güçlü bir duygusal bağ geliştirmiş, tercih ettikleri markayı aktif olarak tanıtan ve kendilerini markaya adanmış tüketicilerdir (Çelik & Eş, 2021:1400).

Ağızdan ağıza iletişim, markalar için kritik bir öneme sahiptir. Dijitalleşmenin etkisiyle elektronik ağızdan ağıza iletişim (e-WOM) giderek yaygınlaşmış ve bu durum, marka evangelizmi kavramının önemini artırmıştır. Markalar, başlangıçta sınırlı bir kitleye ulaşırsa da zamanla kendilerine güçlü bir bağlılık gösteren, aktif topluluklar oluşturan ve inanç temelli sadakat talep eden yapılara dönüşmektedir. Bu bağlamda, marka evangelizmi devreye girmektedir. Marka evangelizmi, bir markanın gönüllü savunucular tarafından hem sözlü hem de davranışsal olarak desteklenmesini ifade etmektedir. Bu destek, markanın tercih edilmesi, başkalarına önerilmesi ve rakip markaların olumsuz değerlendirilmesini içeren davranışları kapsamaktadır (Altın & Süzer, 2023: 460). Marka evangelizmi, geleneksel ağızdan ağıza iletişimden farklı olarak, yalnızca markayla ilgili olumlu bilgilerin aktarılmasını değil, aynı

zamanda markaya dair duygu ve düşüncelerin bilinçli ve çoğu zaman tutkuyla paylaşılmasını kapsamaktadır. Bu tür paylaşımların temel hedefi, diğer tüketicilerin satın alma kararlarını etkilemektir. Güçlü bir marka evangelisti ise, bağlı olduğu markaya yönelik tüketicilerin satın alma eğilimlerini şekillendirme gücüne sahiptir (Choudhury vd., 2019:3).

Tüketicilerin bir marka adına başkalarına yönelik taahhütlerde bulunması kolay gerçekleşen bir durum değildir. Bu nedenle, markayla ilgili taahhüt gösteren tüketicilerin varlığı, önce marka topluluklarının, ardından marka evangelistlerinin oluşumunu sağlayarak diğer tüketicilerin davranışlarını etkilemede önemli bir rol oynamaktadır (Göktaş & Tarakçı, 2020:128). Marka evangelistleri, belirli bir markaya yüksek düzeyde duygusal bağlılık gösteren, bu markayı gönüllü biçimde çevrelere tavsiye eden ve diğer tüketicilerin aynı markayı tercih etmesinden memnuniyet duyan özel bir tüketici segmentini ifade etmektedir. Bu bağlamda, pazarlama uygulamalarında öncelikli hedeflerden biri, marka evangelizminin geliştirilmesi ve uzun vadede sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. İşletmeler, müşterilerin marka ile etkileşim düzeylerini yükseltmeye ve onların aktif katılımını teşvik etmeye yönelik stratejik girişimler aracılığıyla marka-tüketici arasında daha derin, anlamlı ve karşılıklı değer üretmeye dayalı bir ilişki yapısı oluşturmaya odaklanmalıdır (Mohan Raj vd., 2013: 56).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Literatür taramasında, marka sadakati ve marka evangelizmi kavramlarını derinlemesine incelemek amacıyla sistematik bir araştırma yöntemi izlenmiştir. Bu kapsamda “marka sadakati”, “marka bağlılığı”, “evangelizm”, “marka evangelizmi” ve “marka savunuculuğu” gibi anahtar kelimelerle yapılan tarama sonucunda konuya ilişkin çalışmalar değerlendirilmiştir.

Çilingir & Yıldız (2010), tarafından geliştirilen Tüketici İlgilenimi Profili Ölçeğini temel alarak tüketicilerin kot pantolon ürününe yönelik ilgilenim düzeylerinin marka sadakati üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma kapsamında İstanbul’da yaşayan 400 tüketiciden yüz yüze anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Araştırma sonucunda, ürün ilgilenimi değişkenlerinden ilgi ve hedonik değer tek bir faktör altında toplanırken, sembolik değer, risk önemi ve risk olasılığı değişkenleri ayrı ayrı faktörler altında toplandığı ifade edilmiştir. Ayrıca çalışmanın bir diğer ölçeği olan marka sadakatinin de geçerli ve güvenilir bir yapı olduğu görülmüş, ürün ilgileniminin marka sadakati üzerinde güçlü ve pozitif yönde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Becerra & Badrinarayanan (2013), tüketici-marka ilişkisinin marka evangelizmi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada marka güveni ve marka kimliğinin, marka evangelizmini oluşturan satın alma niyeti, olumlu ağızdan ağıza iletişim ve rakip markalara yönelik tutum üzerindeki rolleri değerlendirilmiştir. Bulgular, marka güveninin özellikle satın alma niyeti ve

olumlu referans davranışlarını; marka kimliğinin ise olumlu referanslar ve rakip markalara yönelik olumsuz tutumları etkilediğini göstermiştir. Genel olarak, tüketici–marka ilişkisinin marka evangelizmi üzerinde bireysel faktörlere göre daha güçlü bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Riorini & Widayati (2015) tarafından yürütülen çalışmada, marka ilişkisi, marka güveni, marka kimliği, marka katılımı ve marka sadakatının marka evangelizmi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırma bulguları, söz konusu faktörlerin marka evangelizmini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, marka evangelizmini en güçlü biçimde etkileyen unsurun marka sadakati olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ongkowidjoyo (2015) tarafından yapılan çalışmada, marka değerinin marka sadakati üzerindeki etkisi Surabaya'daki Starbucks örneği üzerinden incelenmiştir. Araştırmada, en az bir kez Starbucks'ı ziyaret etmiş 228 kişiye çevrimiçi anket uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, marka değerinin (algılanan kalite ve marka bilinirliği) müşteri memnuniyetini artırdığını ve bunun sonucunda müşteri memnuniyetinin marka sadakati ile bağlılığını olumlu şekilde etkilediğini göstermiştir.

Ali & Muqadas (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Pakistan'ın Lahor kentinde müşteri memnuniyetinin marka sadakati ve marka değeri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmada marka değeri; fiziksel kalite, personel davranışı, benlik uyumu, yaşam tarzı uyumu, güven ve çevre gibi boyutlar kapsamında değerlendirilmiştir. Restoran ve işletmelerden hizmet alan 400 katılımcıyla anket uygulanmış ve elde edilen bulgulara göre, yaşam tarzı ve çevre uyumunun müşteri memnuniyetinde anlamlı bir aracı etkisi bulunmamıştır. Buna karşın, fiziksel kalite, personel davranışı, ideal benlik uyumu, marka kimliği ve güvenin marka sadakati üzerinde belirleyici olduğu ve müşteri memnuniyetinin bu ilişkiye tam aracılık ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Balıkçioğlu & Oflazoğlu (2015) tarafından yapılan araştırma, marka evangelizmi ile benlik–marka imajı uyumu ve marka sadakati arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma, iPhone ve Samsung Galaxy kullanıcılarından oluşan iki ana grup kapsamında toplam 246 katılımcı ile yürütülmüştür. Araştırma sonuçları, marka evangelizmi ile hem benlik–marka imajı uyumu hem de marka sadakati arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, marka sadakatının benlik–marka imajı uyumu ile marka evangelizmi arasındaki ilişkide kısmi bir aracılık rolü üstlendiği tespit edilmiştir.

Tosun & Elmasoğlu (2015) rekabet yoğun pazarlarda işletmelerin marka sadakatini artırmak amacıyla kullandığı duyusal markalama stratejisinin etkililiğini incelemiştir. İlk aşamada odak grup çalışması yapılarak duyusal markalamayı en başarılı uygulayan markalar Coca-Cola,

Nutella ve Nescafé olarak belirlenmiştir. Ardından bu markaları tanıyan üniversite öğrencilerine anket uygulanmış ve analizler sonucunda duyuşal markalamanın marka sadakati üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çetintürk (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, müşteri değeri ve bu değerin alt bileşenlerinin müşteri memnuniyeti ile marka sadakati üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ayrıca müşteri memnuniyetinin marka sadakati üzerindeki rolü değerlendirilmiştir. Çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Tesislerinde konaklayan 270 katılımcıdan elde edilen anket verilerine dayanmaktadır. Bulgular, müşteri değeri ile müşteri memnuniyeti ve marka sadakati arasında güçlü ilişkiler bulunduğunu; müşteri memnuniyetinin de marka sadakatini anlamlı biçimde etkilediğini göstermektedir. Araştırma sonucunda, müşteri değeri boyutları içinde kalite ve itibarın en etkili faktör olduğu belirlenmiştir.

İgwe & Nwamou (2017), marka evangelizmine ilişkin unsurların müşteri sadakati üzerindeki etkisini ampirik olarak incelemiştir. Araştırma kapsamında Rivers Eyaletinde görev yapan 304 öğretim görevlisinden anket yoluyla veri toplanmış ve elde edilen veriler analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, marka kimliği ve marka bilinirliği gibi marka evangelizmiyle ilişkili faktörlerin müşteri bağlılığıyla güçlü, pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler taşıdığını göstermiştir. Bu bulgular, marka evangelizminin müşteri sadakatini artıran önemli bir unsur olduğunu göstermektedir.

Huang (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, marka sevgisi ve marka güveni, marka deneyimi ile marka sadakati arasındaki ilişkide aracılık eden değişkenler olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar, marka sevgisinin tüketicilerin davranışsal sadakatini güçlendirdiğini, marka güveninin ise tutumsal sadakati olumlu biçimde etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca bulgular, uzun vadeli marka sadakati oluşturma sürecinde marka güveninin, marka sevgisine kıyasla daha belirleyici bir faktör olduğunu göstermiştir. Marka sevgisi ve marka güveninin, marka deneyimi ve marka sadakati arasındaki ilişkilerde aracılık etkisine sahip olduğu ifade edilmiştir.

Durmaz & Dağ (2018) tarafından yürütölen araştırmada, marka özgönlüğü ile bu kavramın alt boyutları olan süreklilik, orijinallik, özgönlük ve doğallık incelenmiş; ayrıca marka özgönlüğünün tüketicilerin marka sadakati üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmanın örneklemini, Gaziantep ilinde yaşayan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 400 cep telefonu kullanıcısı oluşturmuştur. Elde edilen bulgular, marka özgönlüğünün doğallık boyutu dışında kalan tüm alt boyutlarının marka sadakatini olumlu yönde etkilediğini; tüketicilerin özellikle özgün olarak algıladıkları markalara karşı daha güçlü bağlılık geliştirdiklerini göstermiştir.

Anggarini (2018) tarafından yürütülen araştırma, marka evangelizmini incelemeyi ve tüketicilerin marka evangelisti olmasına etki eden boyutları belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada veriler, Endonezya’da en az altı aydır Apple iPhone kullanan 468 katılımcıdan çevrimiçi anket yöntemiyle elde edilmiştir. Bulgular, marka memnuniyeti, tüketici-marka kimliği, marka farkındalığı, marka güveni ve fikir liderliğinin marka evangelizmi üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu göstermektedir.

Ünalan, Yapraklı & Keser (2020), araştırmalarında marka güveni ile marka özdeşleşmesinin marka evangelizmi üzerindeki etkileri incelemişlerdir. Bursa ve Ağrı il merkezlerinde toplam 429 katılımcıdan anket yoluyla veri toplanmıştır. Bulgular hem marka güveninin hem de marka özdeşleşmesinin marka evangelizmi üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğunu; ayrıca marka güveninin marka özdeşleşmesini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Uygurtürk & Topçuoğlu (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada marka sadakati ile satın alma niyeti arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlanmıştır. Bu kapsamda, içme suyu sektörü inceleme konusu olarak seçilmiştir. Araştırma, Karabük ilinde Sağlık Bakanlığı’na bağlı olarak hastane öncesi acil sağlık hizmetlerinde görev yapan 169 sağlık personelinin elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Yapısal eşitlik modeli kullanılarak yapılan analizler sonucunda, içme suyu tüketicilerinde markaya yönelik sadakat ile markayı satın alma niyeti arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Özdemir (2023) tarafından yapılan çalışmada marka imajı, marka kimliği, algılanan kalite ve elektronik ağızdan ağıza pazarlamanın marka sadakati üzerindeki etkileri incelenmektedir. Ayrıca, bu değişkenler ile marka sadakati arasındaki ilişkide marka güveninin düzenleyici bir rol oynayıp oynamadığı değerlendirilmektedir. Tüm bu unsurlar bir araya getirilerek, giyim sektöründe tüketicilerin satın alma niyetini açıklayan bir model önerilmektedir. Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin en sık tercih ettikleri giyim markalarına yönelik olarak, elektronik ağızdan ağıza pazarlama, marka imajı, marka kimliği ve algılanan kalitenin marka sadakati üzerindeki etkileri çoklu regresyon analiziyle değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda, elektronik ağızdan ağıza pazarlamanın marka sadakatini olumlu ve anlamlı şekilde etkilediği belirlenmiştir.

Kutlu (2024) tarafından gerçekleştirilen çalışmada marka evangelizmi, literatürdeki yaklaşımlardan farklı olarak, tüketici odaklı bir eğilim olarak ele alınmış ve bu eğilimi tanımlayıp ölçebilecek geçerli bir ölçek geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla öncelikle evangelizm kavramı dini bağlamda kökeniyle birlikte incelenmiş; teoloji, sosyoloji ve psikoloji gibi alanlarda farklı açılardan değerlendirilerek kavramın temel özellikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan analizler, evangelistik davranışın özgecilik ve samimiyet boyutları içerdiği sonucuna ulaşmıştır.

4. SONUÇ

Marka evangelizmi, bireylerin ya da toplulukların bir markaya güçlü bir duygusal bağ ve olumlu bir tutum geliştirmesiyle ortaya çıkan bir olgudur. Bu süreçte kişiler, herhangi bir maddi beklenti olmadan markayı gönüllü biçimde desteklemekte, savunmakta ve çevresine tanıtarak markanın olumlu imajının yayılmasına katkı sağlamaktadır. Böylece marka evangelistleri, markanın bilinirliğini ve itibarını artırmada önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu kavram, marka sadakati açısından da büyük bir öneme sahiptir; çünkü evangelist tüketiciler sadece markayı tercih etmekle kalmaz, aynı zamanda onu çevrelerine de tavsiye ederler. Dolayısıyla marka evangelizmi, markalar açısından stratejik bir avantaj sunarken, tüketicilere de güvendikleri markalarla olan olumlu deneyimlerini paylaşma imkanı tanımaktadır. Bu nedenlerle, marka evangelizmi kavramı pazarlama literatüründe giderek daha fazla ilgi görmekte ve konuya yönelik akademik çalışmaların sayısı artmaktadır. Literatürde yer alan araştırmalar doğrultusunda, marka evangelizmi; tüketicilerin markaya olan bağlılıklarını güçlendiren, markayla duygusal bir ilişki kurmalarına olanak tanıyan ve markanın değerlerini savunmaya yönlendiren stratejik bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, markaların toplumsal gelişmelere ve olaylara karşı duyarlı bir tutum sergilemeleri, tüketici sadakatini artırmada belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Yapılan çalışmalar, marka sadakatinin marka evangelizmi üzerinde olumlu bir etkisi bulunduğunu göstermektedir. Ancak her sadık tüketicinin bir marka evangelisti haline geldiğini söylemek doğru değildir. Bununla birlikte, sadık müşterilerin marka evangelistine dönüşme olasılığı daha yüksek olduğundan, marka evangelistlerinin çoğunlukla sadık tüketicilerden oluştuğu söylenebilir. Bu doğrultuda, marka sadakati ile marka evangelizmi arasındaki ilişki, etkili pazarlama stratejilerinin oluşturulmasında kilit bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Markaların, sadık müşteri kazanma ve bu müşterileri zamanla marka evangelistine dönüştürme çabaları hem müşteri bağlılığını pekiştirmekte hem de markanın genel imajını güçlendirmektedir.

KAYNAKÇA

- Ali, F., & Muqadas, S. (2015). The impact of brand equity on brand loyalty: The mediating role of customer satisfaction. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences (PJCSS)*, 9 (3), 890-915.
- Altaş, E. S. (2024). Marka sadakati oluşturmada marka evangelizminin etkisi üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altın, S., & Süzer, Ö. Ö. (2023). Genç tüketicilerde e-ticaret sitelerine yönelik marka güveni ve tüketici-marka özdeşleşmesinin marka evangelizmi üzerine etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(3), 459-468.
- Anggraini, L. (2018). Understanding brand evangelism and the dimensions involved in a consumer becoming brand evangelist. *Sriwijaya International Journal of Dynamic Economics and Business*, 2(1), 63-84.
- Balıkçıoğlu, B., & Oflazoğlu, S., (2015). Marka evangelizmi, benlik-marka imajı uyumu ve marka sadakati ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma, *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 7(2),19-45.

- Becerra, E. P., & Badrinarayanan, V. (2013). The influence of brand trust and brand identification on brand evangelism. *Journal of Product & Brand Management*, 22(5/6), 371-383.
- Bennett, R., Härtel, C. E., & McColl-Kennedy, J. R. (2005). Experience as a moderator of involvement and satisfaction on brand loyalty in a business-to-business setting 02-314R. *Industrial Marketing Management*, 34(1), 97-107.
- Bloemer, J. M., & Kasper, H. D. (1995). The complex relationship between consumer satisfaction and brand loyalty. *Journal of Economic Psychology*, 16(2), 311-329.
- Choudhury, M., Mishra, B. B., & Mohanty, P. K. (2019). An empirical study of brand evangelism for recommending cars-a qualitative & systematic review of literature. *International Journal of Technical Research & Science*, 4(3), 1-12.
- Çelik, I. K., & Eş, A. (2021). Marka özdeşleşmesinin marka evangelizmi üzerindeki etkisinde: marka aşkının aracılık rolü. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(3), 1398-1418.
- Çetintürk, İ. (2017). Müşteri değeri, müşteri tatmini ve marka sadakati: Üniversite sosyal tesisleri üzerine bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 93-109.
- Çilingir, Z., & Yıldız, S. (2010). Tüketicilerin ürünlere olan ilgileniminin marka sadakati üzerindeki etkisi: sembolik nitelikteki bir ürün grubu için İstanbul ili pilot çalışması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(11), 79-100.
- Doss, S. K., & Carstens, D. S. (2014). Big five personality traits and brand evangelism. *International Journal of Marketing Studies*, 6(3), 13-22.
- Durmaz, Y., & Dağ, K. (2018). Marka özgünlüğünün marka sadakati üzerindeki etkileri: cep telefonu markaları üzerine bir araştırma. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 10(19), 489-501.
- Foroudi, P., Jin, Z., Gupta, S., Foroudi, M. M., & Kitchen, P. J. (2018). Perceptual components of brand equity: Configuring the Symmetrical and Asymmetrical Paths to brand loyalty and brand purchase intention. *Journal of Business Research*, 89, 462-474.
- Göktaş, B., & Tarakçı, İ. E. (2020). Marka evangelizminin satın alma bağımlılığı, satın alma niyeti ve tavsiyede bulunma üzerindeki etkisi: taraftar ürünleri örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 126-145.
- Huang, C. C. (2017). The impacts of brand experiences on brand loyalty: mediators of brand love and trust. *Management Decision*, 55(5), 915-934.
- Igwe, S. R., & Nwamou, C. C. (2017). Brand evangelism attributes and lecturers loyalty of automobiles in Rivers State. *Covenant Journal of Business & Social Sciences (CJBSS)*, 8(2), 23-39.
- Khiabani, Y. H., & Karakadılar, İ. S. (2016). Marka sadakati yaklaşımlarına etki eden öncül faktörlerin incelenmesine yönelik bir ampirik çalışma. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 6(1), 56-66.
- Kirby, J. & Marsden, P. (Eds.). (2006). *Connected marketing: the viral, buzz and word of mouth revolution* (1st Edition). Elsevier.
- Kurtoğlu, R., & Sönmez, A. (2016). Marka imajı ve marka faydasının marka sadakati ve pozitif ağızdan ağıza iletişim (wom) üzerindeki etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1127-1138.
- Kutlu, E. (2024). *Marka Evangelizmi Eğilimi: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü.
- Mohan Raj, P., Sasikumar, J., & Sriram, S. (2013). A study on customers brand preference in Suvs and Muvs: effect of marketing mix variables. *Researchers World: Journal of Arts, Science and Commerce*, 4(1), 48-58.
- Ongkowidjoyo, H. (2015). The impact of brand equity towards customer loyalty of Starbucks: testing the role of customer satisfaction as the mediate variable. *Ibuss Management*, 3(2), 186-195.
- Özdemir, Z. (2023). *Üniversite Öğrencilerinin Marka Sadakatini Belirleyen Unsurların İncelenmesi: Giyim Sektörü Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü.
- Riorini, S. V., & Widayati, C. C. (2015). Brand relationship and its effect towards brand evangelism to banking service. *International Research Journal of Business Studies*, 8(1), 33-45.
- Sajoy, P. B. (2018). Evangelist marketing: concepts and emerging trends. *International Journal of Research and Analytical Reviews*, 5(3), 866-869.
- Schouten, J. W., & McAlexander, J. H. (1995). Subcultures of consumption: An ethnography of the new bikers. *Journal of Consumer Research*, 22(1), 43-61.
- Tosun, N. B., & Elmasoğlu, K. (2015). Duyusal markalamanın marka sadakati üzerindeki rolü. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 91-111.

- Uygurtürk, H., & Topçuoğlu, Ü. (2022). Marka sadakatının satın alma niyetine etkisi: içme suyu markalarına yönelik bir araştırma. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 25-35.
- Ünalın, M., Yapraklı, T. Ş., & Keser, E. (2020). Marka güveni ve marka özdeşleşmesinin marka evangelizmi üzerindeki etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (27), 35-54.
- Yaprak, İ., & Dursun, Y. (2018). Tüketicilerin kişilik özelliklerinin marka sadakati ile ilişkisi: Kayseri’de yaşayan üniversite öğrencileri üzerinde bir uygulama. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 618-632.
- Yıldırım, S. C. (2021). Algılanan kalite ve marka güveninin, marka sadakati üzerindeki etkisinde referans grubun aracılık rolü. *Güncel Pazarlama Yaklaşımları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 98-109.
- Yılmaz, G., & Yıldız, E. (2022). Müşteri vatandaşlığı davranışlarının marka evangelizm üzerindeki etkileri: kahve sektörüne yönelik bir araştırma. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 44-60.

MULTİFOKAL GÖZLÜK CAMLARININ OPTİK AVANTAJLARI, KULLANICI DENEYİMİ VE OPTİK SEKTÖRÜNDEKİ İŞLETMESEL YANSIMALARI
OPTICAL ADVANTAGES OF MULTIFOCAL LENSES, USER EXPERIENCE AND BUSINESS IMPLICATIONS IN THE OPTICAL INDUSTRY

Öğr. Gör. Sümeyra ÖZİNCE

İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Optisyenlik, İstanbul/Türkiye

ORCID ID: 0009-0002-7799-3859

ABSTRACT

Multifocal lenses are advanced optical products that combine distant, intermediate, and near vision zones within a single lens. Thanks to these features, they provide both aesthetic and functional solutions for individuals with multiple visual needs, such as those with presbyopia. These lenses, which facilitate focusing at different distances in daily life, offer significant comfort by eliminating the need to constantly switch between different pairs of glasses. In recent years, advancements in multifocal lens technology have attracted attention not only in terms of optical quality but also with design options tailored to personal needs. Digital measurement systems and lens-centering techniques optimized according to facial and ocular structures have significantly increased user satisfaction.

These developments have not only enhanced the visual comfort of eyeglass users but have also led to notable changes in the optical retail sector in terms of service quality, customer satisfaction, and personalized product offerings. Visual technology products are no longer solely medical solutions; they have become strategic business products that stand at the center of marketing, sales, customer relations, and consultancy services. In this context, both the technical and economic aspects of multifocal lenses are considered together. This study will address the technical structure, optical advantages, and user experiences of multifocal spectacle lenses, as well as the business dimension of the optical sector, and will include literature-supported evaluations within the context of service delivery and customer satisfaction.

Key Words: Optics; Opticianry; Business; Customer Satisfaction; Multifocal Spectacle Lenses

1. GİRİŞ

Multifokal camlar, uzak, orta ve yakın görüş alanlarını tek bir camda birleştiren gelişmiş optik ürünlerdir. Bu özellikleri sayesinde presbiyopi gibi çoklu görme gereksinimi olan bireyler için hem estetik hem de fonksiyonel çözümler sunmaktadır. Günlük yaşamda farklı mesafelere odaklanmayı kolaylaştıran bu camlar, kullanıcıya sürekli gözlük değiştirme zorunluluğunu ortadan kaldırarak önemli bir rahatlık sağlar. Son yıllarda multifokal cam teknolojisindeki ilerlemeler, yalnızca optik kalite açısından değil, aynı zamanda kişisel ihtiyaçlara göre

uyarlanabilir tasarım seçenekleriyle de dikkat çekmektedir. Dijital ölçüm sistemleri, yüz ve göz yapısına göre optimize edilen cam merkezleme teknikleri, kullanıcı memnuniyetini belirgin biçimde artırmıştır.

Bu gelişmeler, gözlük kullanıcılarının görsel konforunu artırırken, optik perakende sektöründe de hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve kişiselleştirilmiş ürün sunumu açısından önemli değişimlere yol açmıştır. Görsel teknoloji ürünleri artık yalnızca tıbbi bir çözüm değil, aynı zamanda pazarlama, satış, müşteri ilişkileri ve danışmanlık hizmetlerinin merkezinde yer alan stratejik işletme ürünleri hâline gelmiştir. Bu bağlamda, multifokal camların hem teknik hem de ekonomik yönü bir arada değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, multifokal gözlük camlarının teknik yapısı, optik avantajları ve kullanıcı deneyimlerinin yanı sıra, optik sektöründeki işletmecilik boyutu da ele alınacak; hizmet sunumu ve müşteri memnuniyeti bağlamında literatürle desteklenen değerlendirmelere yer verilecektir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Son bir yıl içinde (2024–2025) Dergipark, YÖK Tez ve Google Scholar gibi akademik veri tabanlarında yapılan taramalarda multifokal gözlük camlarına doğrudan veya dolaylı olarak değinen toplam beş çalışma tespit edilmiştir:

- Boz (2024), prizmatik bifokal camların çocuklarda miyopi kontrolüne etkisini araştırmıştır. Bu camların etkili olduğunu ancak uzun vadeli değerlendirmelerin yetersiz kaldığını ifade etmiştir.
- Aytekin ve Dumanlı (2025), multifokal camların yapısal tasarımını teknik olarak incelemiştir. Çalışmaları, cam teknolojisinin kullanıcı görsel konforu üzerindeki etkisine odaklanmıştır.
- Can ve Bayhan (2025), göz içi cerrahi ile yerleştirilen monofokal ve trifokal lenslerin karşılaştırmasını yaparak multifokal tasarımların optik performansını değerlendirmiştir.
- Erbakan (2025), modern katarakt cerrahisinde multifokal lenslerin teknolojik gelişmelerle birlikte güvenlik ve etkinlik açısından önemli kazanımlar sağladığını belirtmiştir.
- Mutlu Sönmez ve Ertan Baydemir (2024), miyopi progresyonunu önlemede hekimlerin tercihlerini inceledikleri çalışmada, multifokal gözlük veya kontakt lens uygulamalarının az tercih edilmesine karşın, özellikli camlar (periferik defokus) kullanımının öne çıktığını belirtmişlerdir. Çalışmada, multifokal gözlük öneren hekimlerin oranı yalnızca %6 iken, periferik defokus özelliği olan camları önerenlerin oranı %84'tür.

Bu literatür ışığında, multifokal camların hem tedavi edici yönü hem de optik sektöründe ürün çeşitliliği ve danışmanlık hizmetlerinin gelişimi açısından önemi net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

3. MULTİFOKAL GÖZLÜK CAMLARININ YAPISI

Multifokal camlar, farklı terimlerle de anılmaktadır. Bu terimler arasında “çok odaklı”, “üç odaklı”, “progresif (progressive)” gibi tanımlar yer alırken, Varilux ifadesi ise aslında bu teknolojiyi geliştiren bir cam markasının ticari serisidir. Zamanla bu isim, multifokal cam teknolojisiyle özdeşleşmiş ve halk arasında genel bir kullanım hâline gelmiştir (Optisyenin sesi, 2025).

Multifokal camlar, kullanıcının farklı mesafelerde net görüş sağlayabilmesi için üç ana görüş alanına sahiptir:

Üst bölge (uzak görüş): Uzak mesafeye odaklanmak için tasarlanmıştır. Yürürken, araç kullanırken ya da uzaktaki nesnelere bakarken bu alan kullanılır. Bu bölge, günlük yaşamda kullanılan monofokal gözlüklerin görevini üstlenir.

Orta bölge (ara mesafe): Genellikle bilgisayar ekranı, masa başı çalışmaları ve sohbet mesafesi gibi 60–100 cm arası görme ihtiyacı için optimize edilmiştir.

Alt bölge (yakın görüş): Yakın mesafeli işler için tasarlanmıştır. Özellikle kitap okuma, telefon kullanma, gazete inceleme gibi aktivitelerde devreye girer. Aynı zamanda terzilik, ressamlık gibi el becerisi gerektiren meslek gruplarında da etkin şekilde kullanılmaktadır.

Bu üç bölge cam yapısında belirli bir düzende yer alır ve aralarında keskin geçiş çizgileri bulunmaz. Bu sayede kullanıcıya hem doğal bir görüş deneyimi hem de estetik bir görünüm sunar. Ancak bu geçişlere alışmak bazı kullanıcılar için zaman alabilir. (Akdağ, 20217, s.3)

Alışma süreci kişiden kişiye değişmekle birlikte, genellikle 7 ila 10 gün arasında tamamlanır. Gözde görmeyi olumsuz etkileyen herhangi bir patolojik durum ya da cam montajında hata yoksa ve bireye özel alınan ölçülere sadık kalınarak montajlama yapılmışsa, bu süreç çok daha kısa sürede tamamlanabilir.

3.1. Optik Geçiş Yüzeyi ve Tasarım Mantığı

Multifokal camların en önemli teknolojik özelliği, **görüş alanları arasındaki kademeli geçişin**, cam yüzeyine özel olarak işlenmiş olmasıdır. Bu geçiş alanına “**progressive corridor**” yani **progresif kanal** adı verilir. Bu kanal sayesinde, kullanıcı uzak mesafeden başlayarak orta ve yakın mesafeye kadar herhangi bir keskin geçiş çizgisi olmadan görüş sağlayabilir.

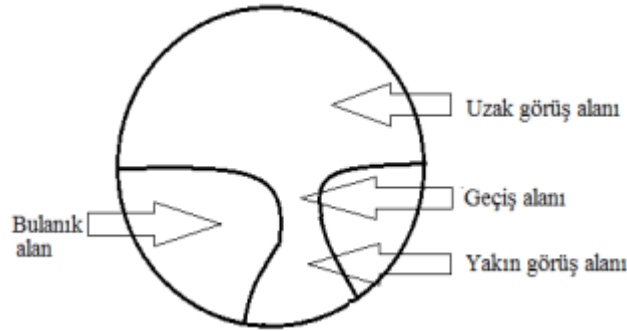
Bifokal ve trifokal gibi camlarda, uzak ve yakın bölümler arasındaki geçiş çizgisi net şekilde dıştan gözlenebilirken, multifokal camlarda bu geçiş, **optik olarak yumuşatılmıştır** ve

dışarıdan bakıldığında çizgi görünmez bir yapıda düzdür. Bu da hem **estetik açıdan daha şık bir görünüm** hem de **daha doğal bir görme hissi** sağlar (Hoya optik, 2025)

Günümüzde multifokal camlar, çoğunlukla **free-form teknolojisi** kullanılarak üretilmektedir. Bu teknoloji, camın her noktasına özel kavis ve güç dağılımı hesaplayarak, kişinin reçete değerlerine, pupilla aralığına, pandoskopik açısına, retreskopik açısına, verteks mesafesine, kullanım alışkanlıklarına (okuma mesafesi, baş pozisyonu vb.) göre özel tasarım yapılmasına olanak tanır. Bu kişiye özel üretim, özellikle **yüksek dereceli** ya da **asimetrik göz kusurları** olan bireylerde görüş konforunu artırır (İşbir optik, 2025).

Ancak progresif camların periferik alan genişliği ve kanal (geçiş alanı) tasarımı camın genel kullanılabilirliğini doğrudan etkiler. Periferik alan ne kadar dar olursa, kullanıcı o kadar rahat görüş geçişi yaşar. Periferik alan genişledikçe, görüş alanı kısıtlanabilir ve bazı bireylerde baş hareketiyle yön bulma ihtiyacı artar.

Bu nedenle cam seçiminde sadece reçete değil; **yaşam tarzı, mesleki ihtiyaçlar ve gözlük kullanım alışkanlıkları** da göz önünde bulundurulmalıdır.

Şekil 1. Multifokal Camların Yapısı (Akdağ, A. s.3)

3.2. Kanal Genişliği ve Görüş Konforu

Multifokal camların en kritik tasarım özelliklerinden biri, **progresif kanalın genişliği**dir. Bu kanal, cam üzerinde uzak görüş alanından yakın görüş alanına kademeli geçişin sağlandığı optik bölgedir. Kanal genişliği, kullanıcının farklı mesafelerde net ve konforlu bir şekilde odaklanabilmesi açısından doğrudan etkilidir.

3.2.1. Kanal Genişliğinin Önemi

Geniş bir progresif kanal, kullanıcının baş ve göz hareketlerini minimize ederek daha geniş bir net görüş alanı sunar. Bu, özellikle yoğun görsel aktivite gerektiren işlerde veya uzun süreli kullanımda göz yorgunluğunu azaltır.

Dar bir kanal ise, görüş alanını sınırlandırabilir ve kullanıcının başını veya gözünü daha fazla hareket ettirmesini gerektirebilir. Bu durum alışma sürecini zorlaştırabilir ve bazı kullanıcılar için rahatsızlık yaratabilir (Opak optik, 2025).

3.2.2. Kanal Genişliği ile Kullanıcı Profili

Kanal genişliği seçimi, kullanıcının **yaşam tarzı, mesleki ihtiyaçları ve gözlük kullanma alışkanlıklarına** göre değişiklik gösterir. Örneğin:

Bilgisayar başında uzun saatler geçiren kullanıcılar, daha geniş ara mesafe ve progresif kanala ihtiyaç duyar (Beta optik, 2025).

Sadece günlük kısa süreli kullanım için gözlük alan bireylerde daha dar kanallar tercih edilebilir.

3.2.3. Teknolojik Gelişmeler

Günümüzde gelişmiş üretim teknikleri sayesinde, cam yüzeyine özgün kavisler işlenerek, geniş kanal yapıları ve yüksek optik konfor sunulabilmektedir. “Free-form” üretim teknolojisi ile kişiye özel camlar, kullanıcının göz ve çerçeve ölçülerine göre optimize edilir (İşbir optik, 2025).

4. OPTİK AVANTAJLARI

Multifokal gözlük camları, geleneksel monofokal, bifokal ve trifokal camlara kıyasla birçok optik avantaja sahiptir. Bu avantajlar hem görsel konfor hem de günlük yaşamda fonksiyonellik açısından önemli faydalar sağlar. Bu bölümde, multifokal camların optik üstünlükleri teknik açıdan ele alınmaktadır.

4.1. Kademeli Görüş Geçişi

Multifokal camların en temel avantajı, **farklı görüş mesafeleri arasında kesintisiz ve yumuşak bir geçiş** sağlamasıdır. Uzak, orta ve yakın görüş alanları cam üzerinde belirli bir düzende yer alır ve aralarında keskin sınırlar bulunmaz. Bu durum:

Gözün odak değişikliklerine daha kolay uyum sağlamasını,

Görme sırasında ani görüntü kırılmalarının veya “sıçramaların” önlenmesini,

Gözün doğal görme alışkanlıklarını destekleyen bir optik yapı oluşturulmasını mümkün kılar.

Hasta bakmak ve görmek istediği objeyi bir zorlanma olmaksızın, atlama sorunu yaşamadan algılayabilir. Ayrıca cam üzerinde orta ve yakın bölümleri ayıran sınırların bulunmaması nedeniyle dışarıdan görüntü estetik ve tek odaklı camlara benzemektedir (Büyükyıldız, H. Z., s.31).

4.2. Estetik ve Görsel Netlik Dengesi

Bifokal camlarda bulunan belirgin çizgiler, estetik açıdan bazı kullanıcılar için olumsuz bir izlenim bırakabilir. Multifokal camlarda ise **çizgisiz geçiş yapısı**, hem daha estetik bir görünüm hem de daha doğal bir görme deneyimi sunar. Özellikle:

Gözlük kullanımını gizlemek isteyen kullanıcılar için cazip bir çözümdür.

Gözlemlenen görüntülerde ani büyüme veya küçülme etkisi yaşanmaz (Baykın, 2024, s.55).

4.3. Günlük Yaşamda Fonksiyonellik

Multifokal camlar, tek bir camla çoklu görme ihtiyaçlarını karşılayabildiği için günlük yaşamı büyük ölçüde kolaylaştırır. Kullanıcılar:

Araç kullanırken, hem yolu hem de gösterge panelini net görebilir,

Market alışverişinde, raflardaki ürünleri ve etiket yazılarını rahatça ayırt edebilir,

Toplantılarda, hem uzaktaki sunumu hem de önündeki notları takip edebilir.

Bu çok yönlülük, özellikle **40 yaş ve üzeri bireylerde** yaşam kalitesini artıran önemli bir faktördür (Baykın, 2024, s.55).

4.4. Kişiselleştirilebilir Optik Yapı

Modern multifokal camlar, **kişiye özel üretim** olanakları sayesinde bireysel ihtiyaçlara göre optimize edilebilmektedir. Özellikle free-form teknolojisi sayesinde:

Her kullanıcının reçete değerleri, pupilla aralığı, baş eğim pozisyonu, okuma mesafesi ve çerçeve yapısı dikkate alınarak cam üretimi yapılabilir.

Bu kişiselleştirme, netlik ve konfor düzeyini önemli ölçüde artırır.

Aynı zamanda görme alanlarındaki sapmaları minimize ederek daha doğal bir görsel deneyim sunar (Kayın, 2004, s.36).

4.5. Göz Yorgunluğunu Azaltma

Multifokal camların doğru tasarımı sayesinde, özellikle bilgisayar başında uzun süre çalışan bireylerde göz yorgunluğu belirgin şekilde azalabilir. Orta mesafe alanın özel olarak optimize edilmesi, ekran takibi sırasında göz kaslarının gereksiz çaba sarf etmesini engeller. Bu da:

Gözde kuruluk, baş ağrısı, odaklanma problemleri gibi şikayetlerin azalmasına katkı sağlar (Baykın, 2024, s.55).

4.6. Görme Alanlarının Genişliği ve Kalitesi

İleri teknolojiyle üretilen multifokal camlarda, görüş alanlarının genişliği kullanıcıya daha **panoramik ve kesintisiz bir bakış açısı** kazandırır. Özellikle:

Spor aktiviteleri yapanlar,

Açık hava çalışanları,

Araç kullanan bireyler için bu geniş görüş açısı oldukça avantajlıdır.

Bu sayede, çevresel farkındalık artar ve kullanıcı daha güvenli bir görüş deneyimi yaşar (Kayın, 2004, s.36).

5. KULLANICI DENEYİMİ VE HİZMET YÖNETİMİ BAĞLANTISI

Multifokal camlar, optik olarak birçok avantaj sunsa da kullanıcı deneyimi açısından alışma süreci kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle daha önce sadece monofokal ya da bifokal cam kullanmış bireyler için bu geçiş, kısa bir adaptasyon süreci gerektirebilir. Kullanıcının bu süreçte yaşadığı deneyimler, cam tasarımı kadar kişinin göz yapısı, yaşam tarzı ve beklentilerine de bağlıdır.

Bu bölümde, multifokal camlara kullanıcı alışma süreçleri üzerinden bakılmakla birlikte, optik sektörü açısından hizmet sunumu ve müşteri memnuniyetine odaklanılmıştır.

5.1. Alışma Süreci ve Müşteri Beklentileri

Her bireyin göz yapısı ve görsel alışkanlıkları farklı olduğu için multifokal camlara alışma süreci de kişiden kişiye değişiklik gösterir. Genel olarak:

Alışma süresi ortalama **7–10 gün** arasında değişir.

Bazı bireyler ilk birkaç gün içinde tam uyum sağlarken, bazıları için bu süreç birkaç hafta sürebilir.

Gözlük camı kişiye özel ölçülerle ve doğru çerçeveye üretiliyse, alışma süreci ciddi ölçüde kısalmır.

Her bireyin göz yapısı ve kullanım alışkanlığı farklı olduğu için, alışma süreci işletmelerin sunduğu danışmanlık hizmetinin niteliğini doğrudan etkiler. İyi bilgilendirilmiş müşteri, yeni camlara daha hızlı adapte olur. Bu durum, işletmelerdeki eğitimli personel istihdamının ve sürekli mesleki gelişimin önemini vurgular (Sezer, 20219).

5.2. İlk Kullanımda Karşılaşılan Yaygın Durumlar

Yeni multifokal kullanıcıları başlangıçta bazı geçici görsel zorluklar yaşayabilir:

Merdiven inip çıkarken veya yokuş yürürken zeminin eğimi yanlış algılanabilir.

Baş pozisyonunun yanlış ayarlanması durumunda, bulanık görme yaşanabilir.

Kitap, telefon ya da ekran gibi nesneleri okurken **görüş alanını yakalamak** için baş pozisyonu ve göz hareketleri ayarlanmalıdır (Kim, 2021).

Bu tür şikayetler genellikle geçicidir ve doğru kullanım eğitimiyle hızla ortadan kalkar.

5.3. Alışmayı Kolaylaştıran İpuçları

Kullanıcının multifokal camlara daha kolay adapte olabilmesi için aşağıdaki öneriler dikkate alınmalıdır:

Yeni gözlüğü sık sık takmak: Gün içinde uzun süreli kullanmak, beynin yeni odak sistemine uyum sağlamasını kolaylaştırır.

Baş yerine göz hareketiyle bakış yönü değiştirmek yerine, özellikle yakın objeler için başı hafifçe eğerek görüş alanını kullanmak.

Gözlükle kitap okurken baş pozisyonunu ayarlamak, görüşü netleştirmek açısından önemlidir.

Özellikle ilk günlerde, **araba kullanmak veya gece yürümek gibi yüksek dikkat gerektiren işler**, alışma tamamlanana kadar sınırlı tutulmalıdır (Glasseslakoh, 2025).

5.4. Danışmanlık Hizmetinin İşletme Üzerindeki Etkisi

Multifokal cam satış süreci, sadece bir ürün satışı değil, aynı zamanda danışmanlık temelli bir hizmet modelidir. Optik işletmeler, müşterinin yaşam tarzını analiz ederek doğru cam tipi önerdiğinde:

Müşteri memnuniyeti artar, şikayet oranı azalır, sadık müşteri kitlesi oluşur (Barutçu, 2002, s.43).

Bu noktada, müşteri ilişkileri yönetimi ve ürün sonrası destek hizmetleri, optik işletmeler için rekabet avantajı yaratır.

5.5. Kullanıcı Memnuniyetini Etkileyen Faktörler

Multifokal cam kullanıcılarının deneyimleri, aşağıdaki faktörlerden önemli ölçüde etkilenmektedir:

Faktör	Kullanıcıya Etkisi
Cam tasarımı ve kanal genişliği	Görüş konforunu ve adaptasyon süresini doğrudan etkiler
Çerçeve seçimi	Camın doğru pozisyonda durması, görüş alanlarının etkin kullanımı açısından önemlidir
Reçete doğruluğu	Yanlış veya eksik reçete, bulanık görme veya baş ağrısına neden olabilir
Kişisel alışkanlıklar	Sürekli gözlük takma alışkanlığı olan bireyler daha hızlı adapte olur
Meslek ve yaşam tarzı	Örneğin öğretmen, bilgisayar programcısı veya ressam gibi mesleklere sahip bireylerde görüş alanlarının tasarımı kritik rol oynar

5.6. Personel Eğitimi ve Marka İmajı

Free-form teknolojisi gibi yüksek hassasiyet gerektiren ürünlerin doğru uygulanması, ancak iyi eğitilmiş personel ile mümkündür. Bu nedenle işletmelerin teknik bilgiye sahip danışman kadrosu oluşturması, marka güvenilirliği açısından kritik rol oynar. Yanlış ölçüm ya da danışmanlık eksikliği, ürün iadesine ve müşteri kaybına yol açabilir (Barutçu, 2002, s.56).

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde çalışmaya ait değerlendirmeye yer verilmiştir.

6.1. Optik Avantajların İşletme Değerine Katkısı

Multifokal camların sunduğu teknik avantajlar (kademeli geçiş, geniş görüş alanı, estetik yapı) kullanıcı deneyimine olumlu yansıdığı gibi, işletmelerin sunduğu hizmet kalitesini de farklılaştırma potansiyeline sahiptir. Bu camların doğru danışmanlıkla sunulması, yüksek müşteri memnuniyeti ve sadakati sağlar.

6.2. Literatür Taramasının Gösterdiği Eğilimler

2024–2025 literatüründe, multifokal camlara doğrudan odaklanan sınırlı sayıda çalışma olmasına rağmen, bu teknolojinin sağlık, estetik ve fonksiyonel yönlerinin giderek daha fazla vurgulandığı görülmektedir. Özellikle, tedavi edici etkileri, teknolojik üretim süreçleri ve kullanıcıya özel tasarım olanakları öne çıkmaktadır.

6.3. İşletme Bölümü Perspektifinden Sonuç

Multifokal camlar sadece bir medikal ürün değil, aynı zamanda müşteri odaklı hizmet sunumunu zorunlu kılan bir pazarlama aracıdır. Optik mağazalarının bu ürünleri sunarken:

- Hedef kitlenin analizini iyi yapması,
- Danışmanlık süreçlerini kişiselleştirmesi,
- Eğitimli personel ile profesyonel hizmet sunması gerekmektedir.

Bu yönleriyle multifokal camlar, sadece göz sağlığı değil, aynı zamanda hizmet kalitesi, müşteri ilişkileri ve işletme başarısı açısından da stratejik bir ürün konumundadır.

7. KAYNAKÇA

- Akdağ, A.E. (2017). *Çok Odaklı Lenslerin Özellikleri ve Avantajları*, SDU Teknik Bilimler Dergisi, S.3.
- Aytekin, N. Ö., & Dumanlı, F. T. Ş. (2024) *Cam Malzemelerin Optisyonlukta Uygulamaları*. Nobel Bilimsel Eserler, s.74-76.
- Barutçu, S. (2002). *Hizmet Sektöründe Müşteri Bağlılığının Önemi ve Müşteri Bağlılığının Sağlanmasında İlişki Pazarlamasının Rolü: Banka İşletmelerinde Bir Uygulama*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, İşletme Doktora Tezi.
- Baykın, Y., (2024). *Optisyenler İçin Baş Ucu Kitabı Optik Camlar*, Adellens, s.s.109, s.55.
- Beta Optik, (2025). <https://www.betaoptik.com/> (Erişim tarihi: 19.08.2025)
- Boz, A. A. E., (2024). *The Efficacy of Prismatic Bifocal Spectacle Lenses in Controlling Myopia Progression in Children*. Sakarya Tıp Dergisi.
- Büyükyıldız, H. Z., (2010). *Gözlük Camları, Cam Materyalleri ve Kişiyeye Özel Gözlük Camları*, Türk Oftalmoloji Dergisi, S.s.26-34, s.31
- Can, İ., - Bayhan, H. A., (2024). *Mini-Monovizyon Tekniği ile Enhanced Monofokal (Mono-EDOF) Göz İçeri Lens Uygulaması Klinik Sonuçlarının Trifokal Göz İçeri Lens Uygulamalarıyla Karşılaştırılması*. Turkish Journal of Ophthalmology, 54(4), 190-197.
- Erbakan, G. (2025). *Katarakt Yönetimi ve Güncel Tedavi Yaklaşımları*, Duvar Yayınları, Ss.54
- Glasseslakoh, (2025). <https://www.lakoh.com/blogs/all/how-to-adapt-to-progressive-lenses>
- Hoya Vision, (2024) <https://www.hoyavision.com/tr/> (Erişim tarihi: 19.08.2025)
- İşbir Optik, (2025). <http://www.isbiroptik.com> (Erişim Tarihi: 19.08.2025)

- Kayın, N., (2004). *Optik ve Optometrik Meslek Kitapları Serisi, Optisyenin El Kitabı NO:1*, Mars Matbaa, s.s.135, s.36
- Kim, B. (2021). <https://www.delloptique.com/blog/progressive-lens-problems> (Erişim tarihi: 20.08.2025).
- Mutlu Sönmez, M., - Ertan Baydemir, E., (2024). *Türkiye'deki Göz Hekimlerinin Miyopi Progresyonuna Yaklaşımı: Kesitsel Çalışma*. Türkiye Klinikleri Journal of Ophthalmology, 33(4).
- Opak Optik, (2025). <https://www.opakoptik.com/> (Erişim tarihi: 19.08.2025)
- Optisyenin Sesi, (2025). <https://optisyeninsesi.com/cam-ve-plastik-lens-materyalleri/> (Erişim tarihi: 19.08.2025)
- Sezer, (2019). <https://gozbakimi.com/multifokal-cam-hakkinda-her-sey/> (Erişim tarihi: 20.08.2025)

İŞLETMELERDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNE YAPILMIŞ TEZLERİN İNCELENMESİ REVIEW OF THESIS ON SUSTAINABILITY IN BUSINESSES

Öğr. Gör. Sümeyra ÖZİNCE

İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Optisyenlik, İstanbul/Türkiye
ORCID ID: 0009-0002-7799-3859

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine postgraduate theses in Turkey that address the concept of sustainability in businesses, in order to identify trends, thematic focuses, and methodological approaches in the field. As a result of a search conducted in the Council of Higher Education Thesis Center (YÖK Thesis Database) using the keyword “sustainability in businesses,” three theses were identified and analyzed. The selected studies were compared in terms of their subjects, objectives, research methods, and findings.

Firstly, the study examining sustainability practices in small and medium-sized enterprises (SMEs) in the province of İzmir was analyzed. Secondly, the thesis investigating the perception of sustainability and nepotism in family businesses with a family constitution was evaluated. Finally, the study focusing on the integration of enterprise risk management processes into sustainability practices within the banking sector was reviewed.

This study aims to contribute to the literature by summarizing the current tendencies in postgraduate research on sustainability in businesses and by creating awareness for adopting more practical and interdisciplinary approaches in future studies. In addition, this review is expected to serve as a reference point for researchers and practitioners who seek to develop sustainability-oriented strategies within the business context.

Key Words: Sustainability, business, thesis review, sustainability

1. GİRİŞ

Sürdürülebilirlik kavramı, ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınmanın dengeli biçimde sürdürülmesini ifade eder. Ekolojik sistemin korunması ve kaynakların gelecek kuşaklara aktarılması bu anlayışın temelini oluşturur. İşletmeler açısından sürdürülebilirlik, yalnızca kârlılık değil, toplumsal ve çevresel sorumluluk bilinciyle faaliyet göstermeyi gerektirir (Üye, 2019, s26). İşletmelerin sürdürülebilirlik performanslarını artırmak, hem uzun vadeli kârlılık hem de kurumsal itibar açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilirlik; üretim süreçlerinden insan kaynakları yönetimine, pazarlamadan finansal kararlara kadar geniş bir alanı kapsamaktadır.

Bu çalışma, Türkiye’de işletmelerde sürdürülebilirlik konusunun akademik düzeyde nasıl ele alındığını ortaya koymak amacıyla, ilgili tezlerin içerik yönünden incelenmesine dayalı bir değerlendirme sunmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, betimsel nitelikte bir **tez inceleme çalışmasıdır**. Veriler, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nde yapılan “işletmelerde sürdürülebilirlik” anahtar kelimesi taramasıyla elde edilmiştir. 25.10.2025 tarihinde tarama yapılmıştır. 3 (üç) adet yüksek lisans tezine ulaşılmıştır. Elde edilen bilgiler özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

İncelenen tezler, 2019-2025 yılları arasında hazırlanmıştır.

Tezlerin tümü yüksek lisans düzeyindedir.

Konu başlıkları daha çok **kurumsal sürdürülebilirlik, yeşil pazarlama ve çevresel performans** üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Tezlerde işletmelerin sürdürülebilirlik uygulamalarını benimsemesinde **kurumsal sosyal sorumluluk** kavramı önemli bir referans noktası olarak kullanılmaktadır.

Tezlerin bir kısmı sürdürülebilirlik raporlaması ve performans ölçümü üzerine odaklanmıştır.

Tez sayısının azlığı, konunun Türkiye’de akademik olarak yeterince çalışmadığını göstermektedir.

Küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ) yönelik uygulamalı tezlerin az olduğu gözlemlenmiştir.

4. İŞLETMELERDE SÜRDÜREBİLİRLİKLE İLGİLİ TEZLER

Yapılan incelemeler sonrasında ulaşılan üç adet tezin yazarları ve konu başlıkları ile ilgili detaylar tablo 1 de gösterilmiştir.

Tablo 1: Tezler

Yazar	Yıl	Okul	Fakülte	Ana Dah	Bilim	Tez	Başlık
Elif ÜYE	2019	Yaşar Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Uluslararası Ticaret ve Finansman		Yüksek Lisans Tezi	Küçük ve Orta Büyükteki İşletmelerde Sürdürülebilirlik Uygulamaları: İzmir İline Yönelik Bir Araştırma
Ecem YILDIRIM	2021	İstanbul Gelişim Üniversitesi	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	İşletme		Yüksek Lisans Tezi	Aile Anayasası Olan İşletmelerde Sürdürülebilirlik ve Nepotizm Algısının İncelenmesi
Fatma AKSOY	2025	İstanbul Ticaret Üniversitesi	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	Muhasebe		Yüksek Lisans Tezi	İşletmelerde Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Kurumsal Risk Yönetim Süreci: BİST Sürdürülebilirlik 25 Endeksi Bankacılık Sektörü Üzerine Bir

Bu üç teze ait yazarlardan biri olan Üye'nin (2019) çalışmasında, İzmir ilinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmelerin sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde attıkları adımlar incelenmiştir. Araştırmada, İzmir'de kurulan ve faaliyet gösteren KOBİ (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler)'lerden veri elde edilerek bu işletmelerin sürdürülebilirlik uygulamaları değerlendirilmiştir. Çalışmada özellikle işletmelerin ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik alanlarındaki yaklaşımları analiz edilmiştir.

Üye'nin bulgularına göre, KOBİ'lerin sürdürülebilirlik bilincinin giderek arttığı; ancak uygulamada çeşitli yapısal ve kurumsal eksikliklerin devam ettiği belirlenmiştir. İşletmelerin sürdürülebilirliği sağlamada yazılı kuralların, belirli standartların ve kurumsal düzenlemelerin önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır. Ayrıca sürdürülebilirlik kriterlerinin, firmaların uzun vadeli varlıklarını sürdürmelerine ve rekabet güçlerini artırmalarına katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu yönüyle Üye'nin (2019) çalışması, KOBİ'lerde sürdürülebilirlik farkındalığının gelişimine ilişkin literatüre önemli bir katkı sunmakta ve sonraki araştırmalar için kapsamlı bir temel oluşturmaktadır.

Ecem Yıldırım'ın (2021) bu çalışmasında aile işletmeleri ile ilgili olarak, hem dünya ekonomilerinde hem de Türkiye'de istihdam ve ekonomik büyüme açısından önemli bir paya sahip olduğundan bahsedilmiştir. Çalışmaya göre yapılan araştırmalar da, aile işletmelerinin büyük bir kısmının ikinci veya üçüncü kuşağa ulaşmadan faaliyetlerini sonlandırdığını göstermektedir. Bu durumun temel nedenleri arasında aile üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar, yetki ve kararların tek bir kişide toplanması, nepotizm (akraba kayırmacılığı) ve adalet algısındaki bozulmalar olduğuna yer verilmiştir.

Yıldırım'a ait bu çalışma da amaç, İstanbul'da faaliyet gösteren aile işletmelerinde nepotizmin düzeyini belirlemek ve işletmelerin sürdürülebilirliğini sağlamak için uyguladıkları yöntemlerin incelenmektedir. Araştırmada nepotizm, iş tatmini ve adalet algısı değişkenlerini içeren bir anket uygulanmış; elde edilen veriler istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, aile işletmelerinde sürdürülebilirliğin sağlanmasında kurumsal kuralların ve yazılı bir aile anayasasının oluşturulmasının önemli olduğu belirlenmiştir. Bu tür uygulamaların nepotizmi azaltarak çalışanların iş tatmini ve adalet algısını güçlendirdiği, dolayısıyla işletmenin uzun ömürlü olmasına katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Aksoy'un (2025) çalışmasında, BİST (Borsa İstanbul) Sürdürülebilirlik 25 Endeksi kapsamındaki bankalarda kurumsal risk yönetimi süreçlerinin sürdürülebilirlik çerçevesinde

nasıl şekillendiği incelenmiştir. Çalışmada öncelikle sürdürülebilirlik kavramı; kurumsal sürdürülebilirlik, etik değerler, paydaş katılımı, sürdürülebilirlik stratejisi ve raporlama gibi temel unsurlar üzerinden ele alınmıştır. Ardından, ESG [Environmental, Social, and Governance (Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetim)] kriterlerine bağlı risklerin tanımlanması, değerlendirilmesi ve yönetilmesinde kurumsal risk yönetimi süreçlerinin etkinliğinin önemi vurgulanmıştır. Bu bağlamda, COSO [The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (Treadway Komisyonunu Destekleyen Kuruluşlar Komitesi)] ERM [Enterprise Risk Management (Kurumsal Risk Yönetimi)] Çerçevesi'nin beş bileşeni ve yirmi ilkesi esas alınarak bankacılık sektöründeki uygulamalar değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında, BİST Sürdürülebilirlik 25 Endeksi'nde yer alan beş bankanın 2023 yılı entegre faaliyet raporları nitel araştırma yöntemlerinden içerik ve betimsel analiz teknikleriyle incelenmiştir. Bulgular, sürdürülebilirlik hedeflerinin risk yönetimi süreçlerine entegrasyonunun bankalar arasında farklı düzeylerde gerçekleştiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Aksoy'un (2025) araştırması, sürdürülebilirlik odaklı risk yönetimi anlayışının finansal kurumlarda nasıl uygulandığına dair kapsamlı bir çerçeve sunmakta; akademik literatüre, politika yapıcılara ve sektör temsilcilerine yol gösterici nitelik taşımaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu üç çalışma, Türkiye'de işletmelerde sürdürülebilirlik konusunun farklı ölçeklerde ve farklı kurumsal yapılarda nasıl ele alındığını ortaya koyarak, alan yazına önemli katkılar sunmaktadır. Genel olarak, KOBİ'lerden aile işletmelerine ve büyük ölçekli kurumsal yapılara kadar tüm işletme türlerinde **sürdürülebilirlik uygulamalarının hem ekonomik hem de sosyal hem de çevresel boyutlarda geliştirilmesi gerektiği** sonucuna ulaşılmıştır.

Elif Üye'nin (2019) çalışması, İzmir'deki küçük ve orta ölçekli işletmelerin sürdürülebilirlik adımlarını analiz ederek, bu işletmelerin teşviklerden yeterince yararlanmadığını (%29 oranında) ancak yine de sürdürülebilirlik kriterlerini beklenenden yüksek düzeyde karşıladığını ortaya koymuştur. Bu durum, KOBİ'lerin sınırlı kaynaklara rağmen sürdürülebilirlik bilincine sahip olduklarını, ancak politika desteği ve finansal teşviklerin artırılmasının bu başarıyı daha da güçlendirebileceğini göstermektedir. Ayrıca yapılan faktör ve regresyon analizleri, ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik boyutlarının işletme performansı üzerinde doğrudan etkili olduğunu kanıtlamıştır.

Ecem Yıldırım'ın (2021) çalışması ise sürdürülebilirlik konusunu **aile işletmeleri** bağlamında ele almış; nepotizmin işletme içi adalet ve iş tatmini algılarını olumsuz etkilediğini, bunun da işletmenin sürdürülebilirliğini tehdit ettiğini ortaya koymuştur. Bulgular, kuralların ve şeffaf bir yönetim anlayışının aile işletmelerinde uzun ömürlülüğü sağladığını göstermektedir. Özellikle

bir **aile anayasası** oluşturulması, kuşaklar arası çatışmaları azaltmakta ve profesyonel yönetim kültürünün yerleşmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, sürdürülebilirliğin yalnızca çevresel veya ekonomik bir kavram değil; aynı zamanda **örgütsel adalet ve yönetim** boyutunu da kapsadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Fatma Aksoy'un (2025) tezi, sürdürülebilirlik kavramını **kurumsal risk yönetimi** perspektifinden inceleyerek, bankacılık sektöründe sürdürülebilirliğin stratejik bir yönetim unsuru haline geldiğini göstermektedir. Çalışmada yer alan BİST Sürdürülebilirlik 25 Endeksi kapsamındaki bankalarda sürdürülebilirlik hedeflerinin risk yönetimi süreçlerine entegrasyonunun farklı düzeylerde gerçekleştiği belirlenmiştir. Bu bulgu, Türkiye'deki büyük ölçekli finans kuruluşlarında sürdürülebilirlik politikalarının kurumsal yapıya entegre edildiğini, ancak uygulama düzeyinde homojenlik sağlanamadığını göstermektedir. COSO ERM çerçevesi üzerinden yapılan değerlendirmeler, çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) risklerinin etkin biçimde yönetilmesinin uzun vadeli kurumsal başarı için kritik olduğunu vurgulamaktadır.

Yapılan bu üç çalışmanın bütüncül değerlendirmesi, Türkiye'de işletmelerin sürdürülebilirlik konusunda farkındalık kazandığını, ancak uygulamaların ölçek, sektör ve kurumsallaşma düzeyine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de işletmelerin sürdürülebilirlik yaklaşımı büyük ölçüde ekonomik temelli olup, çevresel ve sosyal boyutlarda gelişmeye ihtiyaç duymaktadır.

KOBİ'ler kaynak kısıtlılığı nedeniyle daha sınırlı ama istekli adımlar atarken; aile işletmeleri kurumsal yönetim eksikliğinden dolayı sürdürülebilirliği uzun vadede sürdürememektedir.

Devlet desteklerinin, teşvik programlarının ve sürdürülebilirlik odaklı finansal araçların yaygınlaştırılması KOBİ'lerin sürdürülebilirlik performansını artıracaktır.

Aile işletmelerinde kurumsal yönetim ilkelerinin, yazılı aile anayasalarının ve profesyonel yönetici istihdamının teşvik edilmesi sürdürülebilirliği güçlendirecektir.

Büyük ölçekli kurumlar ise stratejik düzeyde sürdürülebilirliği benimsemekte, ancak bu politikaların tüm organizasyon katmanlarına yayılmasında zorluk yaşamaktadır. Sürdürülebilirlik politikalarının kurumsal risk yönetimi süreçleriyle bütünleştirilmesi, sürdürülebilir performansın izlenebilirliğini artıracaktır.

Gelecekte yapılacak araştırmaların sektörel karşılaştırmalar, saha temelli analizler ve sürdürülebilirlik performans göstergelerinin ampirik ölçümü üzerine odaklanması önerilmektedir.

Sonuç olarak, sürdürülebilirlik; yalnızca çevresel veya ekonomik bir hedef değil, aynı zamanda **etik, yönetsel ve toplumsal bir dönüşüm sürecidir**. Türkiye'de işletmelerin bu süreci

benimsemesi, yalnızca işletme düzeyinde değil, aynı zamanda ülke ekonomisinin uzun vadeli istikrarı açısından da büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Aksoy, F. (2025), İşletmelerde Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Kurumsal Risk Yönetim Süreci: BİST Sürdürülebilirlik 25 Endeksi Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Muhasebe Ana Bilim Dalı, Muhasebe ve Denetim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Üye, E. (2019), Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde Sürdürülebilirlik Uygulamaları: İzmir İline Yönelik Bir Araştırma. Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Ve Finansman Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Yıldırım, E. (2021), Aile Anayasası Olan İşletmelerde Sürdürülebilirlik ve Nepotizm Algısının İncelenmesi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, İşletme Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

CRITICAL RESEARCH ON DISASTER LOGISTICS

Assoc. Prof. Dr. Ebru CAYMAZ

Canakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Health Sciences, Department of Emergency Aid and Disaster Management, Canakkale, Turkey

ORCID ID: 0000-0002-9119-7659

ABSTRACT

Disaster logistics can be defined as the planning, implementation, and control of the efficient flow of goods, aid, and related information to the final destination to meet the needs of disaster victims in an affected area. Disaster logistics is similar to operational logistics in terms of operations. It involves procuring the necessary materials, storing them in distribution centers for use when needed, and tracking and delivering them to the relevant locations when necessary. However, due to the extraordinary circumstances, disaster logistics is much more challenging. In particular, there is significant uncertainty regarding demand and supply. Delivering aid, supplies, and services to disaster victims in a timely and complete manner is crucial, as it can sometimes require traveling long distances. Damaged transportation infrastructure and/or inadequate air or sea flights due to overcrowding, disruptions caused by transportation vehicles not operating at full capacity, and height limits on tunnels and bridges hinder the successful execution of logistics activities. Therefore, identifying alternative transportation vehicles, routes, and distribution channels for different scenarios is crucial. Accordingly, based on previous disaster experiences in Türkiye, this study aims to examine disaster logistics process from a critical perspective.

Key Words: Disaster, Disaster Logistics, Humanitarian Aid, Integrated Disaster Management.

INTRODUCTION

Due to its geopolitical location, Turkey is located in a region of the world considered at high risk for earthquakes. On average, an earthquake that causes widespread loss of life and property occurs every five years. In addition to earthquakes, disasters such as landslides, floods, rockfalls, and avalanches are also extraordinary events that occur regionally and seasonally (AFAD, 2018).

In order to minimize disaster risks, the 2014 World Risk Report (UN, 2014) by the Institute for Environment and Human Security at the University of the United States (UNU-EHS) is worth examining. This comprehensive report ranks the vulnerability and damage to disasters across countries. Covering 171 countries, the report assesses the risk of being victimized by natural disasters such as sea level rise, drought, floods, storms, and earthquakes. If a region is prone to nature-related disasters and a society is vulnerable to damage, then the risk is considered very

high. The index concept is intended not only to indicate the severity of severe natural events but also to include in the analysis the social, economic, and environmental factors that play a significant role in the lives of societies.

Integrated disaster risk management offers significant benefits from a logistics support perspective. Needs are met based on the principles of stock, inventory, logistics, personnel planning, and supply chain management. Data from the disaster area is stored (EM-DAT) for later use in the recovery and prevention phases, and there are many databases where this data is stored. The most well-known are OCHA, established by the UN; NGDC, established by the US; EM-DAT/CRED, established by the EU; and ADRC, used by Japan. Accordingly, based on previous disaster experiences in Türkiye, this study aims to examine disaster logistics process from a critical perspective.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

Disaster Logistics

The concept of logistics can be broadly defined as the delivery of supplied products or equipment to the right people, at the right time, in the right quantity, and at the right location. Disaster logistics, on the other hand, is the planning, implementation, and control of the efficient flow of goods, aid, and related information to the final destination to meet the needs of disaster victims in the affected area (Wassenhove, 2006). In terms of activities, disaster logistics is similar to business logistics. It involves procuring the necessary materials, storing them in distribution centers for use when needed, and delivering and tracking them to the relevant locations when necessary. However, due to the extraordinary circumstances in which we are operating, disaster logistics is much more challenging. In particular, there is significant uncertainty regarding demand and supply (Kovacs and Spens, 2007).

Türkiye ranks fourth worldwide in terms of major earthquakes that have occurred since 1900, with 77 recorded. In an environment of high uncertainty, constantly changing conditions, it is crucial to ensure that all kinds of aid, materials, and services are delivered to disaster victims in a timely and complete manner, sometimes requiring long distances to travel. Damage to transportation infrastructure and/or inadequate air or sea flights due to overcrowding, disruptions caused by vehicles not operating at full capacity, and height limits on tunnels and bridges hinder the successful execution of logistics activities. Therefore, identifying alternative transportation vehicles, routes, and distribution channels for different scenarios is crucial (Altay et. al., 2006).

To provide the necessary health support in a disaster area, advance planning is undertaken to dispatch a mobile health unit with medical personnel to the disaster area, if requested. To

ensure that permanent military hospitals in the disaster area or nearby areas can provide the necessary health support during a disaster, the necessary planning is made in advance. These plans take into account the need for specialists in other surgical disciplines, particularly orthopedics and general surgery, for the first 72 hours, and later, internal medicine and infectious diseases specialists.

The fire at the Tüpraş İzmit Refinery following the Kocaeli Earthquake in 2001 and the fire at the Naphtha Refinery following the Hokkaido Earthquake in Japan in 2003 are similar. As can be seen in these examples, the language of emergencies and disasters is common; in other words, it is universal. Therefore, regardless of the type of emergency, the aim should be to develop proactive resilience capacity in light of international emergency management principles and to minimize potential damage from emergencies. The greater the existing capacity to address risks in the workplace and the more manageable the risk, the more potential damage can be mitigated.

There are also academic studies addressing the importance of distribution centers in the context of disaster logistics and the appropriate location selection for these centers. For example, Owen and Daskin (1998) focused on strategic facility location in disaster logistics. Various analyses were conducted based on distance, time, demand, and cost criteria. Nozick and Turnquist (2001) studied the correct allocation and distribution problems of distribution centers for multi-product systems, while Yi and Ozdamar (2004) proposed a dynamic and fuzzy coordination logistics model using earthquake data collected for Istanbul to manage post-disaster logistics activities.

In addition, Hale and Moberg (2005) examined the cluster pavement layout model using planning, mitigation, detection, intervention, and recovery criteria in safe location selection. Balcik and Beamon (2008) studied the fixed warehouse characteristics model as a derivative of the maximal pavement location model for rapid and effective response. Therefore, when looking at the methods used to select the location of a distribution center in disaster logistics, mathematical modeling, simulation, fuzzy logic, queuing theory, decision theory, and multi-criteria decision-making methods are mainly used.

METHODOLOGY

Analysis of the research problem

In this study, which was designed as an exploratory research, systematic literature review, document analysis and descriptive analysis methods were used. Within the scope of this study, the focus was solely on disaster logistics and Turkish and English studies that would contribute to the development of this concept in parallel with the foreign literature were scanned.

In a disaster environment where uncertainty is very high, it is crucial to deliver all kinds of aid, materials, and services to disaster victims in a complete and timely manner, sometimes requiring long distances to be traveled, in parallel with the instantly changing conditions. Therefore, this study focuses on disasters logistics, and aims to examine disaster logistics process of Türkiye from a critical perspective.

CONCLUSION AND DISCUSSION

While each country has its own unique disaster management system, various countries have come together to define minimum response standards in order to share a common language and to respond more quickly, effectively, and efficiently in large-scale operations following international calls for assistance. Classical disaster management models, which prioritize strategic planning based on risks and information gathered before a disaster strike, may prove inadequate. Pre-disaster risk management, governance, mitigation, and damage reduction plans are not included in classical disaster management models. Therefore, modern disaster management models are needed that include identifying, classifying, rating, and mitigating risks before a disaster strike; in short, developing mitigation plans; developing early warning systems; coordinating post-disaster search and rescue and humanitarian aid; and implementing an effective recovery process.

In order to operate an effective disaster management process, the need for a national mechanism that is regularly tested and approved at both the local and national levels is essential. The aforementioned national mechanism regularly tests rescue teams using methods such as scenario planning, desktop exercises, and field exercises. The participation of key stakeholders, such as local communities, NGOs, and relevant government institutions, is essential in these activities. By "stakeholder," as defined in the Turkish Disaster Management Strategy Document (2015), it means all central and local public institutions and organizations, the private sector, academic institutions, NGOs, the media, the entire society, especially families and individuals, and international organizations. It is a scientifically proven fact that Türkiye, like other countries, is occasionally affected by various nature-related and human-induced events. It is critical to adopt a comprehensive and systematic approach to emergency management and disaster response, rather than a fatalistic one, to take realistic and practical measures, to constantly update knowledge and experience through scenario-based training and exercises based on a strategic plan, and to ensure the full participation of the public in this process.

This study concluded that in order to develop an effective disaster logistics strategy, it is crucial to identify alternative transportation vehicles, routes, and distribution channels according to

different scenarios. Additionally, it is also crucial to identify, evaluate, and report on the functioning and applicability of plans prepared in coordination with disaster preparedness and response units after the disaster, and to contribute to the capacity building of logistics centers.

REFERENCES

- AFAD. (2015). Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (UDSEP). URL: <https://deprem.afad.gov.tr/content/75>
- AFAD. (2018). Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri, AFAD Yayını: Ankara.
- Altay, N., Prasad, S., Sounderpandian, J. (2006). Strategic Planning for International Disaster Relief Logistics: Implications for Research and Practice, *International Journal of Services Sciences*, 2(2).
- Balcik, B., Beamon, B. M. (2008). Facility Location in Humanitarian Relief. *International Journal of Logistics: Research and Applications*, 11(2).
- Hale, T. S., Moberg, C. R. (2005). Improving Supply Chain Disaster Preparedness: A Decision Process for Secure Site Location. *International Journal of Physical Distribution and Logistics Management*, 35(3).
- Kovacs, G., Spens, K. M. (2007). Humanitarian Logistics in Disaster Relief Operations, *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 37(2).
- Nozick, L. K., Turnquist, M. A. (2001). Inventory, Transportation, Service Quality and the Location of Distribution Centers. *European Journal of Operational Research*, 129(2).
- Owen, S. H., Daskin, M. S. (1998). Strategic Facility Location: A Review. *European Journal of Operational Research*, 111(3).
- UN. (2014). World Risk Report 2014- Focus: The City as a Risk Area. URL: <https://reliefweb.int/report/world/world-risk-report-2014-focus-city-risk-area>
- Yi, W., Özdamar L. (2004). Fuzzy Modeling for Coordinating Logistics in Emergencies, *International Scientific Journal of Methods and Models of Complexity-Special Issue on Societal Problems in Turkey*, 7(1).
- Wassenhove, V. L. N. (2006). Humanitarian Aid Logistics: Supply Chain Management in High Gear. *Journal of the Operational Research Society*, 57.

**THE MEDIATING EFFECT OF SPORT MOTIVATION IN THE RELATIONSHIP
THE ARBITRABILITY CONFLICT: ASSESSING THE VALIDITY OF
ARBITRATION AGREEMENTS IN PRECIOUS METALS DISPUTES UNDER
TURKISH PUBLIC POLICY**

Muhammed Abdullah TÜRKKAN
Yüksek Lisans Öğrencisi, Altınbaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Özel Hukuk Anabilim Dalı

ABSTRACT

The increasing globalization of the precious metals trade necessitates efficient dispute resolution mechanisms like international commercial arbitration. However, the application of mandatory public law provisions, notably the Turkish Law on the Protection of the Value of the Turkish Currency (TPKKHK), often raises critical questions regarding the arbitrability of disputes. This study hypothesizes that the public policy implications of TPKKHK create a significant constraint on the objective arbitrability of contractual disputes within this sector. Therefore, the objective of the present study was to assess the scope of the objective arbitrability principle under Turkish International Arbitration Law (Law No. 4686) when applied to civil law disputes that are closely linked to TPKKHK's administrative and criminal prohibitions. Employing a doctrinal legal analysis and examining recent Turkish Court of Appeals (Yargıtay) case law, the research first defines the public policy nature of the TPKKHK. The findings revealed that while disputes directly concerning the imposition of administrative fines or criminal liability are non-arbitrable, underlying contractual disputes related to price, quality, or delivery are not inherently excluded from arbitration. Furthermore, the study suggests that the strict application of public policy limitations should be narrowly construed to uphold the fundamental principles of international commerce and the New York Convention. In conclusion, the scope of arbitrability in precious metals trade requires a careful distinction between the public and private law nature of the dispute to ensure effective resolution.

Key Words: Arbitrability, TPKKHK, Public Policy, Precious Metals, International Commercial Arbitration.

**TÜRK KAMU DÜZENİ KAPSAMINDA KIYMETLİ MADENLER
UYUŞMAZLIKLARINDA TAHKİM ANLAŞMALARININ GEÇERLİLİĞİ
ÇATIŞMASI**

ÖZET

Kıymetli madenler ticaretinin artan küreselleşmesi, uluslararası ticari tahkim gibi etkin uyuşmazlık çözüm mekanizmalarını zorunlu kılmaktadır. Ancak, Türk Parasının Kıymetini

Koruma Hakkında Kanun (TPKKHK) gibi emredici kamu hukuku hükümlerinin uygulanması, uyuşmazlıkların tahkime elverişliliği konusunda kritik soruları gündeme getirmektedir. Bu çalışma, TPKKHK'nın kamu düzeni etkilerinin, sektördeki sözleşmesel uyuşmazlıkların objektif tahkime elverişliliğine önemli bir kısıtlama getirdiği hipotezini öne sürmektedir. Bu nedenle, mevcut çalışmanın amacı, TPKKHK'nın idari ve cezai yasaklarıyla yakından bağlantılı olan özel hukuk uyuşmazlıklarına uygulandığında, Milletlerarası Tahkim Kanunu (4686 sayılı Kanun) kapsamındaki objektif tahkime elverişlilik ilkesinin sınırlarını değerlendirmektir. Doktrinel hukuki analiz yöntemi ve yakın tarihli Yargıtay içtihatları incelenerek, araştırma öncelikle TPKKHK'nın kamu düzeni niteliğini tanımlamaktadır. Elde edilen bulgular, doğrudan idari para cezası veya cezai sorumluluk doğuran uyuşmazlıkların tahkime elverişli olmamakla birlikte, fiyat, kalite veya teslimat gibi temel sözleşmesel uyuşmazlıkların tahkimden dışlanmadığını ortaya koymuştur. Çalışma ayrıca, uluslararası ticaretin temel ilkelerini ve New York Sözleşmesi'ni korumak amacıyla kamu düzeni sınırlamalarının dar yorumlanması gerektiğini öne sürmektedir. Sonuç olarak, kıymetli madenler ticaretinde tahkime elverişliliğin kapsamı, etkili bir çözüm sağlamak için uyuşmazlığın kamu hukuku ve özel hukuk niteliği arasında dikkatli bir ayırım yapılmasını gerektirmektedir.

COVID-19 DÖNEMİNDE BİREYLERİN TASARRUF, HARCAMA VE YATIRIMLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN İNCELENMESİ

Prof. Dr. Doğan KUTUKIZ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Muğla-Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-8363-2681

Yüksek Lisans Öğr. Ebru OKÇU

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğr. Beyaz Simge ÇALIK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

2019 yılında başlayan COVID-19 salgını, Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmiştir (WHO, 2020a). Dünya Sağlık Örgütü raporuna göre, 24 Kasım 2023 itibarıyla 6.990.067 kişi hayatını kaybetmiştir (WHO, 2023). Bu salgının özellikle sağlık sektöründe, ancak aynı zamanda finans, ticaret ve eğitim gibi sosyal ve ekonomik alanlarda da olumsuz etkileri olmuştur. COVID-19 salgını, salgının neden olduğu gelir kayıplarının yakın tarihteki en büyük ikinci küresel durgunluk, COVID-19 kısıtlamaları nedeniyle hizmet sektöründeki işlerde yaşanan düşüş ve 2020 borsa çöküşü de dahil olmak üzere bazı önceden var olan ekonomik kırılmalıkları açığa çıkardığı ve daha da kötüleştirdiği gelişmekte olan ekonomilerde özellikle şiddetli olmuştur. Bu dönemde, ülke bazında farklı tasarruf, yatırım ve harcamaların olduğu ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilirlik açısından bunun birçok nedeni bulunmaktadır. Bu dönemde bireylerin risk algılarının, finansal eğitim düzeylerinin ve korku ve kaygıya yönelik davranışsal tutumlarının etkili olduğu söylenebilir. Bireylerin belirli durumlarda rasyonel mi yoksa duygusal mı davrandıkları, tasarruf, harcama ve yatırım tercihlerini değiştirmiştir. 2007 yılında tüm dünyada başlayan küresel krizin ardından, bireylerin bu tür krizlere karşı daha rasyonel kararlar alabilmeleri için birçok ülkede finansal eğitimler sağlanmıştır. Verilen eğitimlere rağmen, birçok ülkede insanların tasarruf, harcama ve yatırım konusunda rasyonel davranmadığı, aksine duygusal davrandığı ortaya çıkmıştır.

Çalışma, bu dönemde bireylerin tasarruf, harcama ve yatırım tercihleri ile ülkelerin finansal okuryazarlık düzeylerini karşılaştıracak ve farklılıkların nedenlerini ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasarruf, Harcama, Yatırım, Covid 19 ve Finansal okuryazarlık

EXAMINING THE SAVINGS, EXPENDITURES AND INVESTMENTS OF INDIVIDUALS IN TERMS OF SUSTAINABILITY DURING THE COVID-19 PERIOD

ABSTRACT

The COVID-19 outbreak, which started in 2019, was declared a pandemic by the World Health Organization (WHO, 2020a). According to the World Health Organization report, 6,990,067

people have lost their lives as of November 24, 2023 (WHO, 2023). This outbreak has negative effects especially in the health sector, but also in social and economic areas such as finance, trade and education. The COVID-19 outbreak has been particularly severe in developing economies, where income losses caused by the outbreak have exposed and worsened some pre-existing economic vulnerabilities, including the second largest global recession in recent history, the decline in service sector jobs due to COVID-19 restrictions and the 2020 stock market crash. During this period, it has been revealed that there were different savings, investments and expenditures on a country basis. There are many reasons for this in terms of sustainability. It can be said that individuals' risk perceptions, financial education levels and behavioral attitudes towards fear and anxiety were effective during this period. Whether individuals acted rationally or emotionally in certain situations has changed their saving, spending and investment preferences. After the global crisis that started all over the world in 2007, financial training was provided in many countries so that individuals could make more rational decisions against such crises. Despite the training provided, it was revealed that in many countries, people did not act rationally in saving, spending and investing, but acted emotionally.

The study will compare the saving, spending and investment preferences of individuals and the financial literacy levels of countries during this period and reveal the reasons for the differences.

Keywords: Saving, Spending, Investment, Covid 19 and Financial Literacy

GİRİŞ

Bireylerin tasarruf, harcama ve yatırım kararlarında bireyin her zaman rasyonel olmadığını ortaya koyan ve Nobel Ekonomi ödülünü alan Daniel Kahneman ve Amos Tversky tarafından “Beklenti Teorisi” geliştirilmiştir. Beklenti teorisine göre, bireylerin her zaman rasyonel davranmadıkları, riskten kaçınma, korku, çevreden etkilenme ve kültürel farklılıklar nedeniyle duygular doğrultusunda davranacakları ifade edilmiştir(Kahneman ve Tversky, 1979). Covid-19 Salgın döneminde bireylerin gelirlerinin kısmen düşmesi, işten çıkarılması gibi nedenlerle farklı piyasalarda gelir artırma çabası içerisine girdikleri görülmüştür. Bu teoriler doğrultusunda ortaya çıkan davranışsal finans; psikoloji, sosyal psikoloji ve antropoloji bilimlerini kapsayan bir alan olarak ortaya çıkmıştır(Cornicello, 2003: 23).

Aslında finansal ekonomistler, yatırımcıların her zaman rasyonel davranmadıklarını çevreden, kültürden ve diğer birçok olaydan etkilendiğini düşünerek tahmin ve analiz yapmaktadırlar. Dolayısıyla harcama, tasarruf ve yatırımlarda bireyin karar alma sürecinde psikolojik faktörlerin etkisi olabilmektedir. Covid-19 salgın dönemi de kısıtlamaların, korku, endişe

kapsadığından bu dönemde bireylerin tasarruf, harcama ve yatırım tercihlerinde çok rasyonel davranmadıkları duyguların daha ön plana çıktığı görülmektedir.

Bireylerin harcama ve yatırım tercihlerinde aynı zamanda sahip oldukları finansal bilgi düzeyini kapsayan finansal okuryazar düzeyi de etkin olmaktadır (Abreu ve Mendes, 2010). Finansal okuryazar bir bireyin bilgi, tutum ve davranışları şu şekilde sıralanabilir (Gökmen, 2012); paralarını doğru yönetebilen, finansal sistemin nasıl işlediğini anlayabilen, finansal planlar yapabilen ve finansal kurumlar ve bireylerle iyi iletişim kurabilen kişi olarak ifade etmektedir.

1. COVID-19 Döneminde Tasarruf - Harcama – Yatırım

1.1. Covid 19 Dönemi

2019 yılı sonlarına doğru tüm dünyayı etkisi altına alan corona virüs (Covid-19) salgını ülkeleri birçok açıdan yıkıma uğratmıştır. Covid-19 salgınının nüfus üzerinde yıkıcı bir etkisi olması dışında ülkeleri en fazla ekonomik açıdan da olumsuz yönde etkilemiştir. Covid-19 salgını ekonomik kararları etkileyen belirsizlik düzeyini tarihte ender rastlanan bir seviyeye taşımıştır. Bu sebeple pandemi dönemi hane halklarının ve işletmelerin tasarruf, harcama ve yatırım davranışlarını yeniden değerlendirmelerine olanak sağlamıştır (Chetty, 2020).

Kaynak: COVID-19 Rehberi | Yeditepe Üniversitesi

Devam eden Covid-19 salgınının ekonomik etkilerini daha iyi anlayabilmek için hikâyenin başlangıcına bakmakta fayda vardır. Aralık 2019'un başında Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan şehrinde ilk defa Covid-19 virüsü tespit edilmiştir. Hızla yayılarak çoğu ülkedeki bireyleri enfekte etmesi uzun sürmemiştir (Adams ve Diğerleri, 2020). Yaklaşık dört ay gibi kısa bir süre içerisinde bütün dünyaya yayılmıştır. Hem genç hem de yaşlı bireyleri öldürebildiği ve normal gripten daha fazla ölüm riskine (%1) sahip olduğu için Covid-19 virüsü yüzyılın patojeni olarak kabul edilmiştir. (Bakırtaş ve Ozan, 2021).

2019 yılında başlayan Covid-19 salgını, Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edildi (WHO, 2020a). Dünya Sağlık Örgütü, yayınladığı rapora göre, 24 Kasım 2023 itibarıyla 6.990.067 kişi hayatını kaybetmiştir (WHO, Reported 2023). Bu salgının sağlık sektörü başta olmak üzere eğitim, ticaret ve finans gibi sosyal ve ekonomik alanlarda etkin olmuştur. Covid-19 salgını, küresel ölçekte ekonomik belirsizliklere neden olmakla birlikte iş hayatı, günlük yaşam ve tüketim alışkanlıklarında da birçok şeyi değiştirmiştir (Kubar, 2022). COVID-19 pandemisi, bireylerin gelir kayıplarına, Covid-19 karantinaları sırasında hizmet sektöründe düşüşlerine ve 2020 borsa çöküşü de dahil olmak üzere ekonomik durumların gelişmekte olan ekonomilerde daha etkin olmuştur (Dünya Bankası Raporu, 2022).

1.2. Tasarruf

Tasarrufu kısaca bireylerin ya da kurumların elde ettikleri gelirlerinden tüketmedikleri kısmı, birikimleri olarak tanımlayabiliriz. Bir başka ifadeyle bugünkü gelirin gelecekteki ihtiyaçlar, belirsizlikler veya olası yatırım fırsatları için ayrılmasıdır. Klasik iktisatta tasarruf genellikle hane halklarının gelir düzeyi ve faiz -oranlarıyla ilişkilendirilirken, günümüzde modern yaklaşımlar tasarrufu daha çok bireylerin beklentileri, risk algıları ve yaşam döngüsü içindeki planları şeklinde ele alır (Smiles, 1975). Pandemi dönemine baktığımızda ise tasarruf davranışlarında değişimler yaşanmıştır. Bu değişimleri yalnızca belirsizlikle açıklamak elbette yeterli olmayabilir. Özellikle salgının başladığı ilk aylardaki sert kapanmalar sırasında birçok kişi bu beklenmedik ekonomik şok karşısında finansal olarak büyük krizler yaşamıştır. Bu finansal kırılma sonrasında zorunlu tasarruf artışının ötesinde insanlarda daha çok gönüllü diyebileceğimiz birikim isteği yaratmıştır. Eski tasarruf davranışları olan gelirin büyük kısmını tüketime ayıran bireylerde bile gelecekte benzer durumların tekrar yaşanabileceği endişesiyle küçük de olsa düzenli tasarruf yapma isteğinin ortaya çıktığı gözlenmiştir (Caldwell, 1977). Bu süreçte yine bilindiği üzere sosyal medyanın da etkisi büyük olmuştur. Bu etkiyle tasarruf yapmanın bir tür güvenlik önlemi alma algısı güçlenmiştir. Bu durum pandemi sonrasında dahi tamamen eski alışkanlıklara dönmeyen bir tasarruf davranışı olarak kalmıştır. Kısaca kriz geçmiş olsa bile ekonomik davranışların bir bölümü kalıcı biçimde değişmiştir.

Türkiye’de Covid-19 ve ekonomik etkileri hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmaların incelenen makro göstergelerin sonuçlarına bakıldığında ekonomik olarak en fazla Çin ve İngiltere’nin olumsuz etkilendiği görülmüştür. Türkiye de ekonomik büyüme anlamında ciddi hasarlar almasına rağmen 2021 yılında hızla toparlanma sürecine girmiştir. Bu süreçte insanlar hem harcama yapamadıkları için hem de risk algısının yüksek olmasından dolayı tasarruflarını artırmışlardır. Ayrıca devlet desteklerinin büyük kısmı harcamaya değil tasarrufa gitmiştir.

1.3. Harcama

Harcama bireylerin veya hane halklarının günlük yaşamlarını sürdürebilmek için yaptıkları tüketim faaliyetlerinin toplamıdır. Kısacası gelirimizin mal ve hizmet satın alırken kullandığımız kısmını ifade eder ekonomide harcamalar genellikle zorunlu ve isteğe bağlı olmak üzere ikiye ayrılır zorunlu harcamalar gıda barınma ulaşım gibi temel ihtiyaçlara yöneliktir ve ekonomik koşullar değişse bile tamamen ortadan kalkmaz isteğe bağlı harcamalar ise daha çok gelir seviyesine beklentilere ve kişisel tercihlere göre şekillenir. Tatil eğlence ya da lüks tüketim buna örnektir. Harcama davranışı sadece gelire bağlı değildir. İnsanların geleceğe yönelik beklentileri ekonomik güvenleri ve hatta sosyal çevreleri bile tüketim kararlarını etkileyebilir özellikle belirsiz dönemlerde hane halkları harcamalarını kısma eğiliminde olurken ekonomik güvenin arttığı dönemlerde tüketimin de canlandığı görülür bu nedenle harcama ekonomik hayattaki en temel göstergelerden biri olarak önemli bir yere sahiptir.

Pandemi döneminde harcama davranışı normal zamanlardan oldukça farklı bir şekilde gelişmiştir. Öncelikle birçok ülkede uygulanan kısıtlamalar nedeniyle insanlar bazı harcamaları yapamaz hale gelmiştir. Özellikle ulaşım turizm yeme- içme eğlence ve perakendenin belirli bölümlerinde harcamalar neredeyse durma noktasına inmiştir. Bu durum tüketimin kişilerin kendi isteğine bağlı olarak değil çoğu zaman fiziksel kısıtlamalar nedeniyle azaldığını göstermektedir. Öte yandan kapanmalar ve gelir kaybı riskinin artması hane halklarını daha temkinli davranmaya yönlendirmiştir. Ekonomik belirsizliğin yükseldiği dönemlerde tüketiciler isteğe bağlı harcamalarını ertelemeye ve temel ihtiyaçlara yönelmeye eğilimlidir. Pandemi sürecinde de benzer bir tablo ortaya çıkmıştır. Gıda, temizlik ürünleri ve sağlık harcamaları artarken dayanıklı tüketim ve hizmet harcamaları önemli ölçüde gerilemiştir. Ayrıca harcamanın kanalında da değişim yaşanmıştır. Fiziksel alışveriş yerini büyük ölçüde online alışverişe bırakmıştır genel olarak bakıldığında pandemi hem tüketim miktarını azaltmış hem de tüketim alışkanlıklarının yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir.

1.4. Yatırım

Ekonomide yatırım gelecekte gelir sağlamak ya da üretim kapasitesini artırmak amacıyla yapılan harcamaları ifade eder. Başka bir deyişle bugünkü kaynakların ileride daha yüksek bir getiri elde etmek için kullanılmasını kapsar. İşletmeler açısından yatırım; makine alımı, teknoloji yenilemesi, kapasite artırımı gibi uzun vadeli kararları içerirken bireyler için tasarrufları değerlendirme ve birikim oluşturma amacıyla yapılan finansal tercihler olarak da görülebilir. Yatırım kararları yalnızca ekonomik göstergelere bakılarak verilmez; geleceğe yönelik beklentiler, piyasa koşulları, risk algısı ve genel ekonomik ortam kararları doğrudan

şekillendirir. Bu nedenle yatırım, ekonominin hem bugünkü dinamikleri hem de gelecekteki büyüme potansiyeli hakkında önemli sinyaller veren temel göstergelerden biridir.

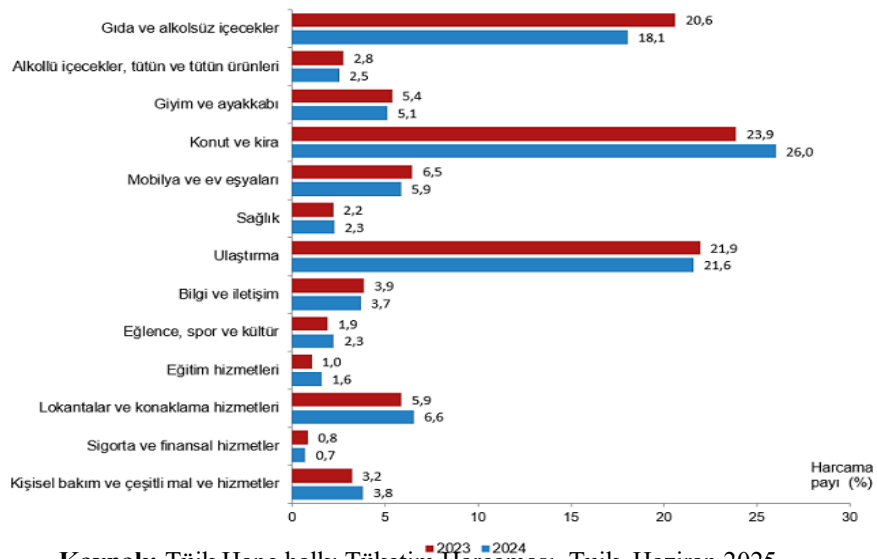
Pandemi süreci yatırım kararlarını etkileyen koşulları köklü biçimde değiştirmiştir. Belirsizlik düzeyinin aniden yükselmesi, işletmelerin hem mevcut faaliyetlerini hem de geleceğe yönelik planlarını gözden geçirmesine yol açmıştır. Normal zamanlarda büyümeyi desteklemek amacıyla yapılan yatırımlar, salgının ilk dönemlerinde daha çok ‘bekleme ve görme’ anlayışıyla ertelenmiştir. Talep daralması nedeniyle üretim kapasitesinin düşmesi ve ekonomik görünümün netleşmemesi, firmaların yeni yatırım yapma riskini artırmıştır. Bunun yanında piyasalardaki dalgalanmalar, yatırımcıların güvenli arayışını güçlendirmiş ve reel sektör yatırımları yerine daha temkinli finansal araçlara yönelim artmıştır(Batty, 2021).

2.METODOLOJİ

2019 yılında başlayan Covid 19 pandemisiyle bütün dünyada olumsuz durumlar gerçekleşmeye başlamıştır. Seyahat kısıtlamaları ve belirsizlikler nedeniyle bireyler ihtiyaçlarını gereğinden fazla stoklamışlardır. Bu dönemde bireyler rasyonel davranmak yerine duyguları ve çevrenin etkisinde kaldıkları görülmektedir. Çalışma bu dönemde ülke bazında tasarruf, harcama ve yatırımlarda nasıl bir değişim olduğunu sebepleriyle ortaya koymaktır. Çalışmada veriler gerek ülkelerin gerekse uluslararası kurum ve kuruluşların yayınladıkları veriler kullanılarak analiz edilmiştir.

Bu dönemde, ülke bazında farklı tasarruf, yatırım ve harcamaların olduğu ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilirlik açısından bunun birçok nedeni bulunmaktadır. Bu dönemde bireylerin risk algılarının, finansal eğitim düzeylerinin ve korku ve kaygıya yönelik davranışsal tutumlarının etkili olduğu söylenebilir. Bireylerin belirli durumlarda rasyonel mi yoksa duygusal mı davrandıkları, tasarruf, harcama ve yatırım tercihlerini değiştirmiştir.

Hane halkı Bütçe Araştırması'nın 2024 yılı sonuçlarına göre; Türkiye genelinde hane halklarının tüketim amaçlı yaptığı harcamalar içinde en yüksek payı %26,0 ile konut ve kira harcamaları alırken, ikinci sırayı %21,6 ile ulaştırma harcamaları, üçüncü sırayı ise, %18,1 ile gıda ve alkolsüz içecekler harcamalarını aldığı, toplam tüketim harcamalarında en düşük payı %0,7 ile sigorta ve finansal hizmetler, %1,6 ile eğitim hizmetleri ve %2,3 ile eğlence, spor ve kültür ile sağlık harcamaları aldığı görülmüştür.

Grafik. hane halkı tüketim harcamasının dağılımı (2023-2024 Yılları)

Kaynak: Tük Hane halkı Tüketim Harcaması, Tuik, Haziran 2025.

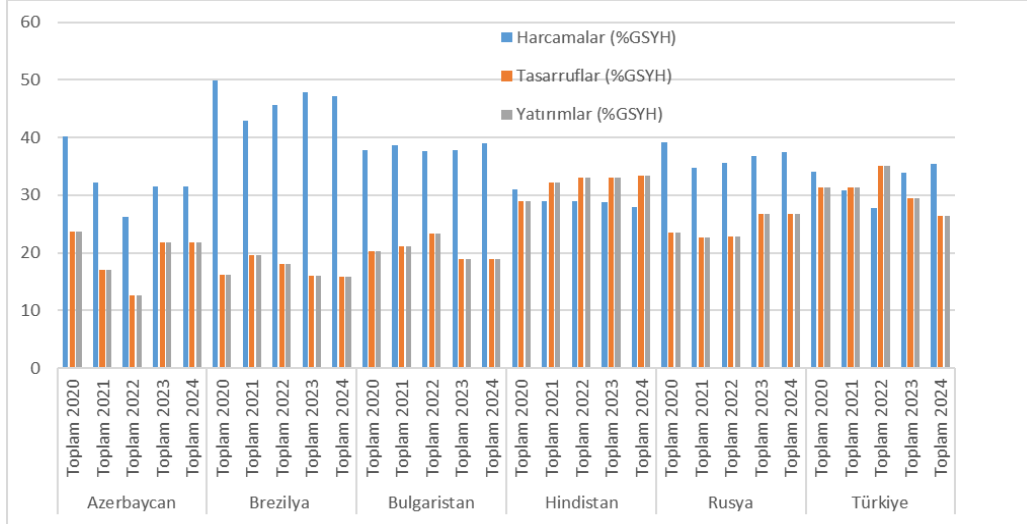
Covid -19 süreci, ekonomik davranışları hem teorik hem pratik açıdan yeniden şekillendirmiştir. Belirsizlik kaynaklı ihtiyati tasarruf, zorunlu harcama kısıtları ve ertelenmiş yatırımlar, dönemin belirleyici özellikleri olmuştur. Tasarruf harcama yatırım döngüsündeki bu kırılma ekonomilerin toparlanma hızında belirleyen ana mekanizmadır.

Pandemi dönemi bu üç değişken arasındaki dengenin klasik konjonktür dönemlerinden oldukça farklı işlediği bir süreçtir. Tasarruflar yükselirken tüketim harcamaları sert biçimde düşmüş; bu durum toplam talebi azaltarak ekonomik aktivitenin daralmasına yol açmıştır. Talepteki zayıflık ise firmaların yatırım iştahını daha da azaltmış ve süreç kendi içinde bir kısır döngü oluşturmuştur.

Pandemi dönemi ve sonrası gelişmiş ve gelişmekte olan bazı ülkelerin tasarruf, harcama ve yatırım oranları aşağıdaki gibidir.

Tablo.1. Seçilmiş Ülkelerde Tasarruf, Harcama ve Yatırım (GSMH %)

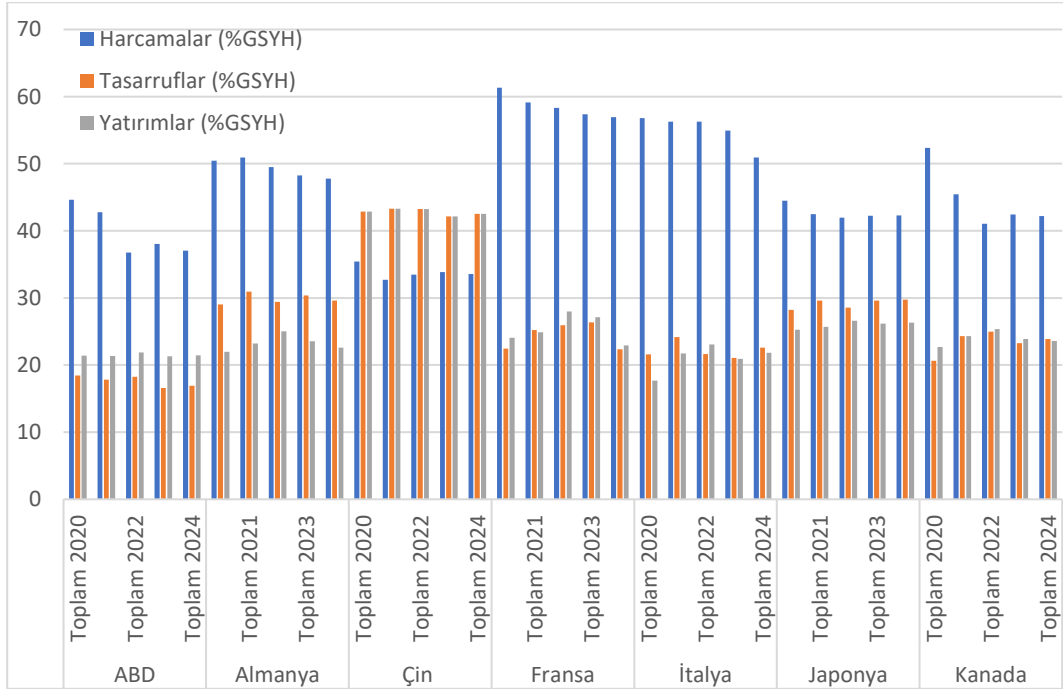
Gösterge	Ülke	2020	2021	2022	2023	2024
Tasarruflar	Türkiye	31,341	31,404	35,04	29,406	26,46
Harcamalar	Türkiye	34,112	30,822	27,7	33,852	35,39
Yatırımlar	Türkiye	31,341	31,404	35,04	29,406	26,46
Tasarruflar	Azerbaycan	23,666	17,079	12,646	21,825	21,842
Harcamalar	Azerbaycan	40,157	32,168	26,202	31,512	31,461
Yatırımlar	Azerbaycan	23,666	17,079	12,646	21,825	21,842
Tasarruflar	Brezilya	16,116	19,522	18,088	16,086	15,87
Harcamalar	Brezilya	49,915	42,944	45,626	47,85	47,194
Yatırımlar	Brezilya	16,116	19,522	18,088	16,086	15,87
Tasarruflar	Bulgaristan	20,346	21,079	23,376	18,85	18,958
Harcamalar	Bulgaristan	37,811	38,607	37,69	37,742	39,034
Yatırımlar	Bulgaristan	20,346	21,079	23,376	18,85	18,958
Tasarruflar	Çin	42,857	43,289	43,227	42,147	42,54
Harcamalar	Çin	35,403	32,686	33,481	33,856	33,564
Yatırımlar	Çin	42,857	43,289	43,227	42,147	42,54
Tasarruflar	Hindistan	28,922	32,116	33,024	32,986	33,333
Harcamalar	Hindistan	31,019	28,998	29,008	28,779	27,958
Yatırımlar	Hindistan	28,922	32,116	33,024	32,986	33,333
Tasarruflar	Rusya	23,456	22,708	22,769	26,764	26,74
Harcamalar	Rusya	39,153	34,67	35,521	36,824	37,525
Yatırımlar	Rusya	23,456	22,708	22,769	26,764	26,74

Grafik.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Tasarruf, Harcama Ve Yatırımları

Yukarıdaki grafikte yer alan ülkelerde gayrisafi yurt içi hasılanın bir yüzdesi olarak tasarruf, harcama ve yatırımlara baktığımızda, 2020 yılında harcamaların yükseldiği, daha sonraki yıllarda harcamalarda bir düşme buna karşılık tasarruf ve yatırımlarda harcamalara nazaran daha yüksek oranda bir artış olduğunu görmekteyiz.

Tablo.2. Gelişmiş Ülkelerde Tasarruf, Harcama Ve Yatırım Analizi

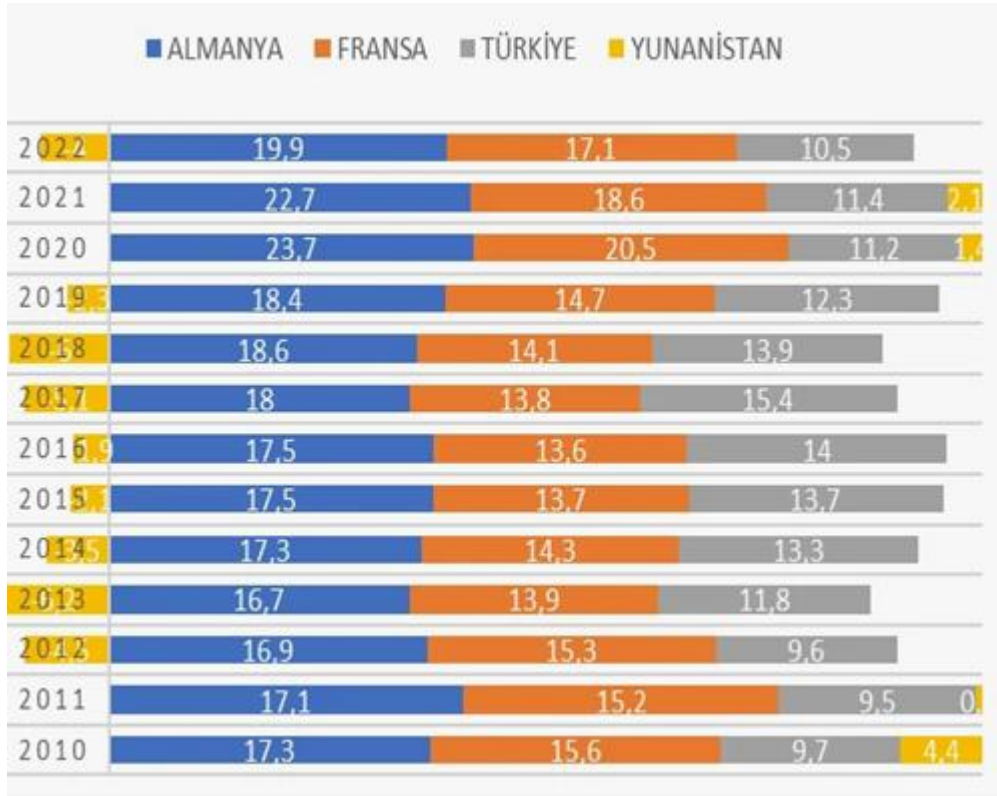
Gösterge	Ülke	2020	2021	2022	2023	2024
Tasarruflar	ABD	18,463	17,804	18,256	16,584	16,909
Harcamalar	ABD	44,637	42,783	36,786	38,067	37,048
Yatırımlar	ABD	21,408	21,374	21,882	21,331	21,467
Tasarruflar	Japonya	28,212	29,62	28,573	29,596	29,774
Harcamalar	Japonya	44,504	42,485	41,95	42,241	42,312
Yatırımlar	Japonya	25,246	25,719	26,588	26,161	26,305
Tasarruflar	Almanya	29,027	30,921	29,438	30,373	29,591
Harcamalar	Almanya	50,462	50,937	49,477	48,267	47,778
Yatırımlar	Almanya	21,969	23,217	25,029	23,571	22,583
Tasarruflar	Fransa	22,468	25,238	25,935	26,362	22,347
Harcamalar	Fransa	61,347	59,118	58,33	57,344	56,927
Yatırımlar	Fransa	24,086	24,878	27,977	27,112	22,919
Tasarruflar	İtalya	21,584	24,16	21,636	21,072	22,595
Harcamalar	İtalya	56,781	56,277	56,259	54,957	50,928
Yatırımlar	İtalya	17,701	21,738	23,089	20,917	21,812
Tasarruflar	Kanada	20,658	24,329	24,997	23,288	23,895
Harcamalar	Kanada	52,362	45,438	41,034	42,442	42,202
Yatırımlar	Kanada	22,675	24,314	25,364	23,903	23,575

Grafik.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Tasarruf, Harcama Ve Yatırım Analizi

Yukarıdaki grafikte gelişmiş olan kabul edilen ülkelerde gayrisafi yurt içi hasılanın bir yüzdesi olarak tasarruf, harcama ve yatırımlara baktığımızda, 2020 yılında Çin dışındaki ülkelerde harcamaların yükseldiği, daha sonraki yıllarda harcamalarda bir düşme buna karşılık tasarruf ve yatırımlarda harcamalara nazaran daha yüksek oranda bir artış olduğunu görmekteyiz. Çin’de ise pandeminin başladığı dönemden itibaren harcamalarda bir yükselme olmadığı gibi harcama, tasarruf ve yatırımların birbirine yakın oranda istikrarlı olarak devam ettiğini görmekteyiz.

2022'den sonra harcama ve tasarruf oranlarında tam tersi bir durum yaşanmaya başlandı. COVID-19 salgını döneminin ilk dönemindeki kaygı ve korku, yerini daha mantıklı kararlara bıraktı ve insanlar ortaya çıkabilecek daha kötü durumlar için harcamalarının bir kısmını kısımaya başladı. Buna karşılık tasarruf eğilimi arttı ve tasarruf oranlarındaki artışların sonraki dönemlerde de devam ettiği görülmüştür. Bu dönemde ortaya çıkan bir diğer farklı durum ise, tüm Avrupa ülkelerinde insanların gelirlerinin bir kısmını ihtiyati tasarruf olarak ayırdıkları ve COVID-19 salgınıyla birlikte ortaya çıkabilecek olumsuzluklara karşı yaşlılık tasarruflarından daha önemli gördükleri gözlemlenmiştir (Euronews, 2023).

Grafik.3. Gelişmiş Bazı Ülkelerde Tasarruf, Harcama Ve Yatırım Düzeyleri

Tasarruflardaki artışa katkıda bulunan önemli faktör, 2020 boyunca ve 2021 başlarında normal trendin altında kalan nominal tüketim harcamalarındaki düşüş oldu. Bu dönemde tüketim, trendin altında kaldı ve eğlence ve konaklama hizmetlerine yapılan harcamalar da dahil olmak üzere hizmet tüketiminde büyük düşüşler yaşandı. Salgının başlangıcından bu yana temel gıda tüketiminin ortalama trendin oldukça üzerinde seyrettiğini ve bunun da fiyatların artmasına neden olduğunu görüyoruz.

KAYNAKÇA

Abreu, Margarida - MENDES, Victor (2010), "Financial literacy and portfolio diversification", Quantitative Science, Vol. 10, No. 5, October, pp. 515-528.

- Adams, R.& Vitaly, B. (2020). The Effects of the COVID-19 Shutdown on the Consumer Credit Card Market: Revolvers versus Transactors, FEDS Notes. Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System, October <https://www.federalreserve.gov/econres/notes/feds-notes/the-effects-of-the-covid-19-shutdown-on-the-consumer-credit-card-market-revolvers-versus-transactors-20201021.html>.
- Bakırtaş, İ; Ozan, Engin Can(2021). Aksaray İİBF dergisi, sayı.13- 4, doi: 10.52791/aksarayıibd.984183)
- Caldwell, M.: The VVealth of Some Nations, 2ed Press, London 1977.
- Chetty, R., Et Al(2020). The Economic Impacts of COVID-19: Evidence from a New Public Database Built Using Private Sector Data. NBER Working Paper 27431. Cambridge.
- Covid-19 Rehberi | Yeditepe Üniversitesi
- Batty, M., Ella, D., & Henriques Volz, A. (2021). "Wealth Inequality and COVID-19: Evidence from the Distributional Financial Accounts," FEDS Notes. Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System, August 30. <https://www.federalreserve.gov/econres/notes/feds-notes/wealth-inequality-and-covid-19-evidence-from-the-distributional-financial-accounts-20210830.html>.
- Chetty, R., Et Al(2020). The Economic Impacts of COVID-19: Evidence from a New Public Database Built Using Private Sector Data. NBER Working Paper 27431. Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research, November, <https://www.nber.org/papers/w27431>.
- Cornicello, G. (2003). Behaviorual Finance And Speculative Buble. Unpublished Master Thesis. Università Commercial Luigi Bocconi, Milano.
- Euronews (2022). <https://www.euronews.com/search?query=covid-19>.
- Fama, E.(1969), Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work. The Journal of Finance, Vol. 25, No. 2, Papers and Proceedings of the Twenty-Eighth Annual Meeting of the American Finance Association New York, N.Y. <http://www.jstor.org/stable/2325486>
- Gökmen, Habil(2012). Finansal Okuryazarlık, Hiperlink Yayınları, ISBN: 9789944157414
- Kahneman, D. ve Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. Econometrica: Journal of the Econometric Society, 263-291
- Karataş, Zeki (2020). COVID-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi. USHAD Cilt 4 Sayı 1.
- Kubar, Y.&Döğer Toprak, Y. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinin Seçilmiş Kripto Paralar Ve Emtia Fiyatları Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz. International Journal Of Economics And Political Sciences
- OECD (2023). <https://data.oecd.org/hha/household-savings.htm#indicator> & Euronews, 2023
- OECD (2023), Support Materials - OECD/INFE 2023 International Survey of Adult Financial Literacy, OECD Business and Finance Policy Papers, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-infe-2023-international-survey-of-adult-financial-literacy_56003a32-en.html
- Smiles, S.(1975). Tasarruf Veya Para Biriktirme Sanatı, (Çev: Mustafa Ertem), Akbank Kültür Yayınları, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul, sh.8.
- Worldbank (2022). World Development Report.
- Ipsos. (2021). Many Of Us Are Spending More Time At Home <https://www.ipsos.com/sites/default/files/2021-12/Keys-the-year-in-review-2021.pdf>
- The World Bank (2022). World Development Report 2022. Chapter 1. The economic impacts of the COVID-19 crisis www.abs.gov.au. "Population and COVID-19 | Australian Bureau of Statistics". 17 December 2020. Retrieved 2 July 2022.
- World Health Organization (2023). <https://www.who.int/europe/emergencies/situations/covid-19>. <https://www.who.int/initiatives/sdg3-global-action-plan/progress-and-impact/progress-reports/2023>

EISENHOWER DOKTRİNİ'NİN ORTADOĞU'DAKİ HEGEMONYA VE DARBE DİNAMİKLERİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

Doç. Dr. Ahmet İŞLER

Bitlis Eren University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations. 13000, Bitlis, Turkey

ORCID ID: 0000-0002-9742-1260

ÖZET

Bu çalışma, 1957'de ilan edilen Eisenhower Doktrini'nin, Soğuk Savaş koşullarında Ortadoğu'da inşa edilmek istenen ABD hegemonyasının yapısal bir çerçevesini nasıl oluşturduğunu incelemektedir. Doktrin, komünizm tehdidine karşı askeri ve ekonomik yardım ile doğrudan müdahale yetkisi vaaz ederken, aynı zamanda bu hegemonyayı tesis etmek ve sürdürmek için "darbeleri" gizli ve etkili bir araç olarak kurumsallaştırmıştır. Doktrinin mantığı, doğrudan müdahalenin (Lübnan, 1958) riskli ve maliyetli olması nedeniyle, rejim değişikliğini hedefleyen dolaylı müdahalelere kapı aralamıştır. 1953 İran Darbesi (AJAX Operasyonu), bu zihniyetin prototipi olarak hizmet ederken, 1957'de Suriye'deki başarısız darbe girişimi ve 1958 Irak Darbesi'nin yarattığı şok, bu stratejinin somut tezahürleri olmuştur. Özellikle Irak'taki Batı yanlısı monarşinin devrilmesi, bir müttefiğin kaybının, doktrinin doğrudan askeri müdahale ayağını (Lübnan çıkarması) nasıl tetiklediğini göstermiş; böylece darbe ve doğrudan müdahale dinamiği arasındaki nedensellik ortaya konmuştur.

Çalışmanın temel argümanı, Eisenhower Doktrini'nin, günümüzdeki ABD-Ortadoğu ilişkilerini şekillendiren hegemonya stratejisinin kodlarını belirlediğidir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, "komünizm" retoriğinin yerini "terörle savaş" ve "insani müdahale" gibi söylemler almış; klasik askeri darbelerin yerini ise "yumuşak darbeler", "renkli devrimler", hedef suikastlar (drone operasyonları) ve kapsamlı ekonomik yaptırımlar almıştır. Ancak, hegemonyayı sürdürme amacı, enerji kaynaklarına erişimi güvence altına alma gerekliliği ve rakip küresel güçleri dışlama stratejisi değişmemiştir.

Anahtar kelimeler: Eisenhower Doktrini, Hegemonya, Darbe Dinamikleri

ABSTRACT

This study examines how the Eisenhower Doctrine, proclaimed in 1957, established a structural framework for the US hegemony intended to be built in the Middle East during the Cold War. While the Doctrine advocated for military and economic aid and the authority for direct intervention against the communist threat, it also institutionalized "coups d'état" as a covert and effective tool to establish and sustain this hegemony. The logic of the Doctrine opened the door

to indirect interventions aimed at regime change, as direct intervention (e.g., Lebanon, 1958) was risky and costly. The 1953 Iranian Coup (Operation AJAX) served as the prototype for this mindset, while the failed coup attempt in Syria in 1957 and the shock caused by the 1958 Iraqi Coup were concrete manifestations of this strategy. Crucially, the overthrow of the pro-Western monarchy in Iraq demonstrated how the loss of an ally could trigger the direct military intervention aspect of the Doctrine (the Lebanon landings), thus revealing the causality between coup dynamics and direct intervention.

The core argument of this study is that the Eisenhower Doctrine defined the codes of a hegemonic strategy that continues to shape contemporary US-Middle East relations. In the post-Cold War era, the rhetoric of "communism" has been replaced by discourses such as the "war on terror" and "humanitarian intervention." Similarly, classic military coups have given way to "soft coups," "color revolutions," targeted assassinations (drone operations), and comprehensive economic sanctions. However, the overarching objectives—maintaining hegemony, securing access to energy resources, and excluding rival global powers—have remained constant.

Keywords: Eisenhower Doctrine, Hegemony, Coup Dynamics

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, uluslararası sistemde köklü bir dönüşüme sahne olmuş ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD), küresel gücün yeni merkezi olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte ABD'nin temel hedefi, Soğuk Savaş konjonktüründe Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) yayılmacılığını çevrelemek ve özellikle enerji kaynakları açısından hayati önem taşıyan Ortadoğu üzerindeki hegemonyasını pekiştirmek olmuştur. Bu çalışmanın odak noktası, ABD'nin Ortadoğu'daki kontrol gücünü İngiltere ve Fransa'dan devraldığı kritik bir dönüm noktası olan Eisenhower Doktrini'nin (1957) ilanı ve bu doktrinin bölge dinamikleri ile bölgesel krizler üzerindeki etkileridir. Eisenhower Doktrini, Türkiye'nin Ortadoğu'daki krizlerde bizzat özne veya dolaylı özne olmasına yol açmıştır (Güzel, 2021: 475). Çalışma, doktrinin bölgesel krizleri (Süveyş, Suriye, Irak) nasıl hızlandırdığını, ABD'nin hegemonyayı sağlamlaştırma stratejilerini ve bu stratejilerin uzun vadede yarattığı siyasal ve ekonomik sonuçları incelemektedir.

Dünya, 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan iki büyük savaşın ardından yeni bir siyasal ve ekonomik düzen arayışına girmiştir. Bu yeni düzen, daha açık bir siyasi düzen ve daha liberal bir ekonomi modeli lehine değişmiş ve ABD dünyanın en büyük gücü olarak belirmiştir. ABD, ulusal güvenliğini korumak ve uygarlık düzeyine geçmek adına doktrinler vasıtasıyla politikalarını açıklamıştır. ABD başkanlık doktrinleri, ülkenin değişen küresel koşullar

karşısında dış politika yaklaşımını şekillendiren temel belgeler olarak ortaya çıkmıştır. Bu doktrinler tarihsel süreçte üç ana dış politika ekolü etrafında gelişmiştir: kontrol odaklı müdahalecilik, şekillendirici işbirliği ve karışmazlık yanlısı izolasyonizm. Monroe Doktrini (19. yüzyıl) ile başlayan süreç, ABD'nin Avrupa'nın iç işlerine karışmama politikasını benimsediği izolasyonist bir dönemi temsil etmiştir. Wilson Prensipleri (1918) ise bu anlayışı değiştirerek ABD'nin uluslararası kuruluşlar aracılığıyla dünya düzenini şekillendirme çabalarının başlangıcı olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Truman Doktrini (1947) ile komünizme karşı çevreleme politikası benimsenmiş, Marshall Planı ve NATO'nun kuruluşuyla bu politika kurumsallaştırılmıştır. Eisenhower Doktrini (1957) ise aynı stratejiyi Ortadoğu'ya taşıyarak bölgedeki komünist etkiye karşı askeri ve ekonomik yardımı öngörmüştür. Nixon Doktrini (1969), Vietnam Savaşı'nın yarattığı yıpranma sonucunda müttefiklerin kendi savunmalarını üstlenmesi gerektiği prensibini getirmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Bush Doktrini (2001), 11 Eylül saldırılarına tepki olarak “önleyici savaş” kavramını ortaya atmış ve terörle mücadeleyi küresel politikanın merkezine yerleştirmiştir. Obama Doktrini ise askeri müdahaleler yerine uluslararası koalisyonlarla hareket etmeyi ve vekalet savaşlarını tercih etmiştir. Trump'ın Milli Güvenlik Stratejisi (2017) ise önceki doktrinlerden farklı olarak tüm politik stilleri (kontrolcü, şekillendirici ve çekinik) aynı anda uygulayan bir “her şey dahil” yaklaşımı benimsemiştir. Bu dönemde Çin ve Rusya açıkça rakip ülkeler olarak tanımlanmış, Ortadoğu'da geleneksel müttefiklik ilişkilerinden uzaklaşmıştır. Günümüzde etkisini sürdüren Soğuk Barış kavramı, devletlerin doğrudan sıcak çatışmaya girmeden vekâlet savaşları, ekonomik yaptırımlar ve siber operasyonlarla mücadele ettiği yeni bir küresel sistemi tanımlamaktadır. ABD'nin terör örgütlerini araçsallaştırma stratejisi, ittifaklar içinde güven erozyonuna yol açmış ve çok kutuplu bir dünya düzeninin kapısını aralamıştır. Tarihsel perspektiften bakıldığında, ABD doktrinlerinin ülkenin küresel konumuna göre şekillendiği görülmektedir (Önder, 2020: 28-35).

EISENHOWER DOKTRİNİ'NİN ORTADOĞU'DAKİ HEGEMONYA VE DARBE DİNAMİKLERİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

Soğuk Savaş dönemi, ABD ve SSCB'nin çoğu zaman karşı karşıya geldiği bir jeopolitik rekabet sahası olmuştur; ancak 1956 Süveyş Krizi, iki süper gücün geçici olarak aynı tarafta yer aldığı nadir örneklerden biridir. Kriz, Mısır'ın Süveyş Kanalı üzerindeki egemenlik hakkını ilan etmesi ve İngiltere ile Fransa'nın bölgeden çekilmek istenmesiyle yeni bir safhaya geçmiştir. Bu süreç, bölgesel güç dengelerinde ciddi bir kaymaya neden olmuş ve Batı karşıtlığının artmasına yol açmıştır. Söz konusu gelişmelerin etkileri, günümüz krizlerine kadar uzanmıştır. Örneğin, 2011'de başlayan Suriye krizinde, Suriye hükümetinin Rusya'dan destek talep etmesi,

esasen 1956 Süveyş Krizi'nden kaynaklanan stratejik hesapların bir devamı olarak değerlendirilebilir. Bu tarihsel bağlam, ABD'nin kriz sırasında İngiltere ve Fransa'nın arkasında durmamasının, Fransa'nın NATO'nun askerî kanadından çekilmesine ve İngiltere'nin Falkland Krizi dışında gelecekteki müdahalelerde tek başına hareket etmek zorunda kalmasına zemin hazırladığını göstermektedir. Bu çerçevede Eisenhower Doktrini, sadece bir güvenlik doktrini olmanın ötesinde, ABD'nin bölgesel politikalarını güçlendirme ve küresel stratejik etki alanını genişletme amacını da taşımaktadır. Soğuk Savaş döneminde, Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikalarına karşı kendisini dünyayı korumakla görevli güç olarak gören ABD'nin dış politikasında, Orta Doğu ülkeleri stratejik rekabet açısından önemli bir konum kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası yükselen pan-Arabizm ve bağımsızlık talepleri karşısında İngiltere, bölgedeki askerî varlığını, üs ve personelinin korumak amacıyla Türkiye öncülüğünde bir Orta Doğu Komutanlığı kurulmasını talep etmiştir. Bölge ülkelerinin katılımıyla oluşturulacak askeri bir pakt sayesinde, Batı'nın askerî varlığı güvence altına alınacak ve işbirliğine yanaşan rejimler bu sisteme entegre edilecektir. Aynı zamanda, bağımsızlıkçı ve demokratik hareketler de bu çerçevede bastırılacak; böylece Soğuk Savaş'ın askerî kuşatması Orta Doğu, Avrupa ve Asya'yı paktlar aracılığıyla birbirine bağlamış olacaktır. Uluslararası sistemdeki bu çabanın bir uzantısı olarak, Balkan Paktı (1953) ile Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye arasında tesis edilen işbirliği, daha sonra Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilâtı (SEATO) ve NATO aracılığıyla Orta Doğu'da güvenlik alanında bütünlük sağlayabilecek bir savunma ittifakının temellerini oluşturmuştur. Bu dönemde, SSCB'nin yayılmacı tehdidine karşı NATO, bölge için önemli bir güvenlik kalkanı sağlamış ve Türk dış politikası açısından NATO üyeliği öncelikli bir hedef hâline gelmiştir. Üyelik sürecinin başlaması, Türkiye için yeni bir dönemin başlangıcını simgelemiştir. Bu süreçten sonra Türkiye, NATO'nun güney kanadında Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgelerindeki güvenlik ve savunma sistemlerinin geliştirilmesinde ön plana çıkmıştır. 1951 yazında başlayan bu gelişmeler, 12 Ocak 1955'te Türkiye ile Irak arasında yayımlanan Türk-Irak Deklarasyonu ile sonuçlanmıştır. Sürecin ilk aşaması, bölgesel bir savunma tasarısı olarak Orta Doğu Komutanlığı'nı (Middle East Command – MEC) ortaya çıkarmıştır. Haziran 1951'den itibaren yaklaşık bir yıl devam eden bu askeri örgütlenme, bölgedeki stratejik savunma düzenlemelerinin temelini oluşturmuştur (Özdemir, 2022: 208–209).

ABD'nin bu yükselişi, Soğuk Savaş'ın başlamasıyla küresel hâkimiyet mücadelesine evrilmiş, bu mücadele Ortadoğu coğrafyasını dikey olarak tam Türkiye'nin üstünden bölen bir eksen oluşturmuştur. Ortadoğu, özellikle zengin petrol rezervleri ve jeo-stratejik konumu nedeniyle küresel güçlerin iştahını kabartan bir mücadele alanı olmuştur. Bu durum, DP iktidarını,

özellikle ekonomi ve güvenlik merkezli tehdit algılamaları ile bezenmiş bir ruh içinde, Batı eksenli pragmatist bir kimliğe bürünmeye zorlamıştır (Güzel, 2021: 476). ABD, geleneksel dış politikasını bir kenara bırakarak dünya siyasetinde daha etkin bir rol üstlenmeye başlamıştır. Bu dönüşümün somut göstergeleri ise Truman Doktrini ile Marshall Planı'nın ortaya çıkmasıdır. İngiltere'nin, Mart 1947 itibarıyla komünist güçlere karşı iç savaş yürüten Yunan hükümetine artık askerî ve ekonomik destek sağlayamayacağını açıklaması üzerine, ABD yönetimi Sovyetler Birliği'nin Yunanistan'daki komünistleri desteklediği kanaatine varmıştır. Bu gelişme, Türkiye'yi de kapsayan kapsamlı bir yardım programının hazırlanması yönündeki çalışmaları hızlandırmış ve Washington yönetimini bölgeye yönelik yeni bir strateji benimsemeye sevk etmiştir (Coşkun, 2017: 20).

Eisenhower Doktrini'nin ilanına yol açan en önemli gelişmelerden biri, ABD'nin Ortadoğu'daki SSCB yayılmasını çevrelemek amacıyla kurguladığı Bağdat Paktı girişimidir. ABD, Ortadoğu'yu SSCB'ye kaptırmamak adına, bölgede "güvenlik kordonu" oluşturmayı amaçlamıştır. Bu pakt, Dulles'in "Kuzey Seddi/Kuşağı" (Northern Tier) olarak adlandırdığı bölge ülkelerine kaymıştır. Türkiye, bu süreçte ABD'yi bölgeye çekme ve bölgede liderlik rolü kazanma düşüncesiyle aktif rol oynamıştır. 1954 Genel Seçimlerinden sonra iktidarını sağlamlaştıran Başbakan Menderes, ABD ziyaretinde artık Ortadoğu'daki "Dükkânın başına geçmişti, hem de ortakları 'Araplar' olacaktı" ifadesiyle yeni bir diplomasi trafiği başlatmıştır. Bağdat Paktı, 1955 yılında somutlaşmasına rağmen, bölgeye güvenlik yerine kriz ve bölünme getirmiş, SSCB ve komünizme karşı bir kurgu olmasına rağmen, ABD'nin beklentilerini karşılayamamıştır (Güzel, 2021: 476-82).

Eisenhower Doktrini'nin ilanı diğer bir önemli gelişmesi de 1956'da yaşanan Süveyş Krizi sonrasında Batı'nın (İngiltere ve Fransa) Ortadoğu'daki prestijinin büyük bir darbe almasıyla ortaya çıkan güç boşluğunu doldurma ihtiyacıdır. Bu krizde, Mısır lideri Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi, uluslararası hukuka göre doğal hakkı olsa da, İngiltere, Fransa ve İsrail'in askeri müdahalesine yol açmıştır. ABD, Süveyş Krizi'nde reaktif ve paradoksal bir tepki göstererek, geleneksel söylemlerini bir kenara bırakmış, İngiltere, Fransa ve İsrail'in askeri güç kullanmasını onaylamamıştır. ABD, Süveyş Krizi'nde SSCB ile şeklen de olsa ortak bir paydada buluşmuş ve bu üç devlete geri çekilme çağrısı yapmıştır (Özdemir, 2022: 224-225; Çetinkaya, 2019: 8). Bu kriz, Batı'nın Ortadoğu'daki petrol kaynaklarına erişimde aksama yaşama riskini doğurmuş, ABD'nin bölgeye olan ilgisini artırmıştır. Krizin sonunda, Batılı aktörlerin itibarı sarsılırken, SSCB prestij kazanmış, Nasır ise Arap ve Müslüman dünyalarında lider konumuna gelmiştir. İngiltere ve Fransa'dan boşalan kontrol gücünü doldurmak ve SSCB'nin Ortadoğu'yu domine etmesine engel olmak isteyen ABD, Eisenhower Doktrini'ni

ilan etmek için harekete geçmiştir. Eisenhower, kongreye gönderdiği mesajda bu tehdidi engellenmenin bir Amerikan yükümlülüğü olduğunu ve bunun için bölge ülkelerine ekonomik yardım sağlamak ve komünizm hegemonyasının neler getirebileceğini anlatmak gerektiğini belirtmiştir (Çetinkaya, 2019: 5-7).

Başkan Eisenhower, 5 Ocak 1957’de Kongre’ye gönderdiği mesajla Ortadoğu’da komünist saldırısını ve yayılmasını önleyecek yeni bir formül olan Eisenhower Doktrini’ni ilan etmiştir. Doktrin, Sovyet yayılcılığını gerekçelendirirken iki ana konunun altını çizmiştir: Birincisi, Ortadoğu’nun jeo-stratejik öneminin bölgedeki zengin petrol rezervleri üzerinden ortaya konulmasıdır. Eğer Ortadoğu ülkeleri bağımsızlıklarını kaybeder ve özgürlüğe karşı olan yabancı güçlerin (SSCB) kontrolüne girerse, bunun sadece Ortadoğu için değil, ekonomik olarak bölgeye bağımlı pek çok hür ülke için de büyük bir trajedi olacağı vurgulanmıştır. İkinci olarak, Eisenhower, ABD’nin geleneksel söylemlerinden uzakta, din temelli duygusal bir pragmatizm ortaya koymuştur. Ortadoğu’nun üç büyük semavi dinin doğduğu yer olduğu ve Mekke ile Kudüs’ün harita üzerinde birer yer/şehir olmaktan çok daha fazlasını ifade ettiği belirtilmiştir. Doktrine göre, Ortadoğu’nun kutsal bölgelerinin materyalist ateizmi yücelten Komünist bir yönetim altına girmesi asla kabul edilemezdi (Güzel, 2021: 485; Mertek, 2017: 218).

Başkan Eisenhower, Kongre’den üç konuda yetki talep etmiştir:

1. Hükümetin, Ortadoğu’ya yönelik askeri/ekonomik yardım ve iş birliği programları hazırlaması ve bunlardan yararlanmak isteyen tüm ülkeler ve topluluklarla iş birliği yapması hususunda yetkiye sahip olması.
2. ABD Başkanının, uluslararası komünizm tarafından kontrol edilen herhangi bir devletten gelecek “açık bir saldırıya karşı koymak için yardım talebi” karşısında, Amerikan askeri kuvvetlerinin kullanılması da dâhil olmak üzere, gerekli yardım ve iş birliğini sağlayabilmesi.
3. Karşılıklı Güvenlik Yasası çerçevesinde, 1958-59 döneminde Ortadoğu bölgesine yönelik ekonomik ve askeri yardımların nasıl kullanılacağına dair sürece bizzat Başkan tarafından karar verilebilmesi. Eisenhower, bu yetkilere ek olarak, Kongre’den üç yıl boyunca her yıl 200 milyon dolar harcama yetkisi de talep etmiştir. Doktrinin Amerikan askerinin Ortadoğu’da kullanılmasına yönelik kısmı Kongre’de büyük tartışmalara neden olsa da, Doktrin Mart 1957’de büyük oy çoğunluğu ile kabul edilerek Başkana istediği yetkiler verilmiştir. Doktrin ile birlikte ABD, Ortadoğu’da İngiltere ve Fransa’dan boşalan kontrol gücünü doldurmuş ve bu bölgede SSCB ile tam anlamıyla karşı karşıya gelmiştir (Güzel, 2021: 486).

Doktrinin ilanından sonra Ortadoğu’da Türkiye’nin öznesi olduğu ilk büyük kriz Suriye ile yaşanmıştır. Mısır ile olan özel ilişkiler, Arap milliyetçiliğinin sosyalizm temelinde giderek artması ve 6 Ağustos 1956’da SSCB ve Suriye arasında teknik ve ekonomik iş birliği antlaşması imzalanması, ABD ve Türkiye için tehlike sinyali anlamına gelmiştir. Suriye’nin Amerikalı diplomatları meşru hükümeti devirmeye çalıştıkları gerekçesiyle sınır dışı etmesiyle diplomatik gerginlik başlamıştır. Bu krizde, SSCB de Türkiye’nin Suriye sınırında yoğunlaşan askeri tedbirlere karşı tepkisiz kalmayacağını bildirmiştir. Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, "Suriye gerektiğinde başkalarının kullanacağı bir silah deposu haline gelmektedir" sözleriyle Türkiye’nin endişesini dile getirmiştir. SSCB lideri Kruşçev ise ABD’yi Suriye üzerinden savaş çıkarmaya çalışmakla ve Türkiye-Suriye arasında bir çatışma oluşturmaya çalışmakla suçlamıştır. Kruşçev, Türkiye’ye yönelik silah satışına atıfta bulunarak “tüfekler ateşlenirse roketler uçmaya başlalar” tehdidini savurmuştur. Buna karşılık ABD, Kuzey Atlantik Anlaşması gereğince yüklendiği taahhütleri hafife almaması konusunda Kruşçev’i uyarmıştır. ABD’nin Akdeniz’e çıkardığı 6. filonun varlığı ve Adana’daki askeri üsse hava kuvvetlerini artırması da Nasır’ın endişelerini artırmıştır. Türkiye-Suriye arasında yaşanan bu kriz sonrasında, Eisenhower Doktrini’nin Türkiye’deki uygulamaları Menderes hükümeti için daha da önem kazanmış ve ikili ilişkileri ilerletmek için yeni anlaşmalar imzalamıştır (Özdemir, 2022: 220-225).

Eisenhower Doktrini’nin ilanından kısa bir süre sonra Ortadoğu’da yaşanan bir diğer büyük gelişme, ABD’nin Ortadoğu’yu disipline etme yöntemlerinden biri olan askeri darbelerdir. Irak darbesi, Bağdat’taki Haşimi hanedanlığını devirmiş ve darbe sırasında Kral Faysal ve Başbakan Nuri Said öldürülmüştür. Darbe, başta Türkiye olmak üzere Bağdat Paktı üyeleri ve ABD tarafından büyük bir endişe ile karşılanmış, darbenin Pakt’ı yıkmaya yönelik olduğu izlenimi oluşmuştur. Darbe sonrasında yayımlanan tebliğlerde ihtilalin amacı "Milletin gasp edilen mallarının ve hürriyetinin iade edilmesi" olarak gösterilmiş, sömürgeciliğe karşı mücadele edileceği ve petrol haklarına saygı gösterileceği vurgulanmıştır. Ancak General Kasım’ın SSCB ile anlaşmalar yapması ve BAC’yi selamlaması, darbenin Batı karşıtı boyutunu net bir şekilde ortaya koymuştur. Irak radyosundan okunan darbe bildirisi, "Irak ulu Tanrının yardımı ve halk ile silahlı kuvvetlerin desteğiyle emperyalistler tarafından başa getirilen doğru yoldan uzak yöneticilerin tahakkümünden kurtarıldı. Allah’ın düşmanları öldürüldü" ifadeleriyle Batılılara ve bölgedeki işbirlikçilerine duyulan nefreti yansıtmıştır. Bu darbenin doğal bir sonucu olarak General Kasım, 1959’da Bağdat Paktı’ndan çekildiğini duyurmuş; Paktın adı Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) olarak değiştirilmiş ve merkezi Bağdat’tan Ankara’ya taşınmıştır (Öztürkçi, 2017: 380-382; Özdemir, 2012: 217).

Irak'taki darbenin ardından, ABD ve İngiltere, Ortadoğu'daki müttefiklerine karşı ihtiyatsız/sert bir tutum sergilemelerini önlemek amacıyla Türkiye, İran ve Lübnan'a bir memorandum bildirmiştir. Özellikle İngiltere, Irak'taki yeni durumun Nasır etkisini Kuveyt ve Basra Körfezi petrol sahalarındaki çıkarlarına tehlikeli bir şekilde yaklaştırdığını düşünmüştür. Lübnan'da 1958'de Hristiyan-Müslüman çatışmasına dönüşen bir iç savaş yaşanmıştır. Lübnan, Doktrini ilk kabul eden ülkelerden biri olmasına rağmen, Arap milliyetçiliği ve Nasırizm'in hızla yayılmasıyla 1958'de bir siyasal bunalıma girmiştir. ABD, Lübnan'daki iç savaş tehdidi karşısında askeri müdahalede bulunmuş, bu durum ABD'nin bölgede meydan okuma ile karşılaştığında bir adım ileri, iki adım geri gitmek durumunda kaldığını göstermiştir. Ürdün'de ise Kral Hüseyin, Nasırizm ve pan-Arabizm fikirlerinin yayıldığı bir dönemde, hükümeti ile kraliyetin karşı karşıya gelmesiyle siyasal bunalım yaşamıştır. Kral Hüseyin, Batı yardımlarını ve Eisenhower Doktrini'ni kabul etmiştir. Kral, ülkesindeki kriz süresince Haşimi ailesine sadık Bedevi birliklerine ve Müslüman Kardeşler'e güvenmiş, İngiliz desteğinin ulaşmasıyla kontrolü tekrar ele geçirmiştir (Mertek, 2017: 213; Öztürkçi, 2017: 385; Özdemir, 2012: 217). Ortadoğu özelinde darbelerde ABD'nin temel aktör olarak devreye girmesi, Soğuk Savaş ortamında kritik ülkeleri yanına çekmek için başvurduğu bir yöntem olarak açıklanmıştır. ABD'nin darbelerdeki rolünün en somut örneklerinden biri, 1953 yılında İran'da petrolü millileştiren Başbakan Musaddık'ın devrilmesidir. Bu darbe (Ajax Operasyonu), CIA ve MI6 işbirliğiyle organize edilmiş; görünüşte İran'ı komünist tehdidinden kurtarma harekâtı olarak lanse edilse de, gerçekte Batı'nın petrol piyasalarındaki kontrolünü garanti altına almayı amaçlamıştır. Darbeden sonra İran petrolünün ABD şirketleri tarafından bölüşülmesi, darbenin asıl gayesini net olarak ortaya koymuştur. Bu, ABD'nin demokrasi ve özgürlük söylemlerinin tersine, seçilmiş hükümetleri devirme politikasının Ortadoğu'ya yansımasıdır. Ortadoğu'daki askeri darbelerin, SSCB ile yaşanan hâkimiyet mücadelesi ve Arap milliyetçiliğinin Batı karşıtı direnci arasında bir "modus vivendi" (yaşama biçimi) bulduğu ifade edilmiştir. ABD'nin kendisiyle "bağımlılık ilişkisi" geliştirmeyen her devletin komünist olacağı yanılgısı, bağlantısızlık politikası güden devletlerin SSCB ile pragmatik ilişkilerini ideolojik olarak algılamasına neden olmuştur. Oysaki bu ülkelerin SSCB ile işbirliği, Batı'nın emperyalist politikalarına bir karşı duruş ve askeri/teknik yardım sağlama amacı gütmüştür. Petrol, Ortadoğu ülkelerinde iktidar elitleri için mali bir dayanak noktası, 1973 krizinde olduğu gibi siyasal bir silah ve Batılı ülkeler için ise hayati bir enerji kaynağı olmuştur. ABD, dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Ortadoğu'ya komünizmin yayılmasını engellemeyi amaçlamıştır. Carter Doktrini, "Herhangi bir dış gücün İran körfezinin kontrolünü ele almaya teşebbüs etmesi, ABD'nin yaşamsal çıkarlarına bir saldırı olarak değerlendirilecek ve bu

teşebbüs askeri güç dahil her yolla engellenecektir” diyerek ABD’nin bu kaynaklar üzerindeki kararlılığını ifade etmiştir. Petrol yataklarının kontrolü, ABD’nin küresel hegemonyasını muhafaza etmesi için merkezi bir amaçtır (Balcı, 2016, 48-49; Öztürkçi, 2017: 379). Ortadoğu’da ordu-siyaset ilişkisi, genellikle otoriter rejimlerin modernleşme tecrübelerini ordu üzerinden yaşaması ve petrol gelirlerinin savunma harcamalarına ayrılması gibi nedenlerle demokratik ülkelerden farklı ve karmaşık bir formda gelişmiştir. Darbelerin yoğun yaşandığı 1970’lere kadar olan dönemde, siyasi istikrarsızlığın önüne ancak ordunun siyaseti domine etmesiyle geçilebilmiştir (Kurt, 2017: 8-9)

Askeri darbelerin nedenleri arasında sivil hükümetin meşruiyetinin zayıflaması, yaygın yoksulluk ve sosyal eşitsizlik, siyasi bunalım, milli birlik duygusunda kırılma ve en önemlisi yabancı güç odaklarının etki ve yönlendirmeleri bulunmaktadır. Askeri darbeler, çoğu zaman kurumsallaşmamış ve konsolide olamamış genç devletlerde, orduyu ülkeyi yönetsel alanda sahiplenme duygusuna iten seçkinlik duygusuyla birleşerek gerçekleşmiştir. Darbeciler, Batı’nın Ortadoğu statükosunun kurucusu ve sürdürücüsü olması nedeniyle Batı’ya karşı başkaldırı retoriğini kullanarak eylemlerini meşrulaştırmışlardır (Aktaş, 2019: 155; Öztürkçi, 2017: 390).

Eisenhower Doktrini (1957), Soğuk Savaş döneminde ABD’nin Ortadoğu’daki gücünü İngiltere ve Fransa’dan devraldığı, bölgeye askeri müdahale hakkını Kongre’den aldığı ve SSCB ile doğrudan rekabete girdiği kritik bir dönemi işaret eder. Doktrin, Ortadoğu’nun petrol kaynakları ve kutsal değerleri üzerinden ABD’nin çıkarlarını meşrulaştırmıştır. Doktrin sonrasında yaşanan bölgesel krizler (Süveyş, Suriye, Irak Darbesi), ABD hegemonyasının bölgede yarattığı istikrarsızlığın ve Arap Milliyetçiliği ile Komünizm arasındaki gerilimin somut sonuçlarıdır. Özellikle Irak Darbesi, Bağdat Pakti’nin (CENTO) sonunu getirmiş ve ABD’nin bölgedeki rejim değişikliklerindeki rolü (1953 İran darbesinde olduğu gibi) netleşmiştir. ABD hegemonyası, günümüzde bile devam eden, krizleri ve vekâlet savaşlarını kullanarak, ekonomik bağımlılık yaratan ve Ortadoğu’yu siyasi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışan küresel bir stratejinin temelini oluşturmuştur. Türkiye’nin bu jeopolitik arenada ayakta kalabilmesi için, içeride ortak aklı yeniden tesis etmesi, hukuk devleti ve demokrasiden kopmaması ve uluslararası toplumdan uzaklaşmaması gerekmektedir. Truman Doktrini, Avrupa merkezli bir komünizm karşıtı çevreleme politikası olarak tasarlanmışken, Eisenhower Doktrini benzer bir stratejinin Ortadoğu odaklı uygulandığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eisenhower, komünist parti ve ülkeler tarafından tehdit altında bulunan Ortadoğu ülkelerine ABD’nin ekonomik ve askerî destek sağlamasının zorunluluğunu savunmuştur. Doktrinin temel ilkesine göre, “Bir ülke başka bir ülke tarafından tehdit ediliyorsa, o ülke ABD’den ekonomik ve askerî

yardım talep edebilir; ABD de bu talep doğrultusunda gerekli desteği sağlar.” Bu yaklaşım, uluslararası komünizm kaynaklı tehditlere karşı geliştirilen bir savunma mekanizması olmasının ötesinde, ABD’nin Ortadoğu’daki stratejik etkinliğini artırma amacıyla da şekillendirilmiş bir politika olarak değerlendirilebilir (Önder, 2020: 34).

ABD’nin hegemonyasını sürdürme çabaları, Soğuk Savaş dönemiyle sınırlı kalmamış, 20. yüzyıl boyunca devam etmiştir. ABD, dünyaya düzen getirme misyonunu üstlenmiş ve bu, genellikle yüksek oranda savunma harcaması, teröristleri ele geçirme ve diktatörleri devirme gibi bir uygarlaştırma görevi olarak sunulmuştur. Ancak, ABD’nin dünya kaynaklarını ele geçirmek için uyguladığı stratejilerde komünizm karşıtlığı ve İsrail’in güvenliği politik kozlar olarak kullanılmıştır. Ortadoğu’nun ve Kuzey Afrika’nın milli devletlerinin yıkılarak yerlerine mezheplere ve etnik kökenlere dayalı, mikro milliyetçiliği esas alan küçük devletlerin kurulması süreci hızla yürümektedir; bu durum “ne kadar parçalı o kadar güdümlü” mantığına hizmet etmektedir. Bu projelerle birlikte Ortadoğu halkları etnik ve mezhepsel krizlerle karşı karşıya kalarak gelişimlerini sürdüremeyecek konuma getirilmektedir. ABD’nin bölgedeki politikaları, genellikle kendi siyasi ve iktisadi çıkarlarını ön plana alan ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Bu durum, sömürüye dayalı büyüme ve ‘sömürücü kurumlar’ ile sınırlı bir zenginlik sunarak küçük bir elitin bundan faydalanmasını sağlarken, halkın çoğunluğunu mahrum bırakmaktadır (İşler, Savaş, 2018: 762-765).

SONUÇ

Eisenhower Doktrini, ABD’nin Ortadoğu’daki stratejik çıkarlarını güvence altına aldığı, İngiltere ve Fransa’dan devraldığı kritik bir dönemi temsil etmektedir. Doktrin, bölgenin petrol kaynakları ve kutsal değerleri üzerinden ABD’nin hegemonyasını meşrulaştırmış, Süveyş Krizi, Suriye gerginlikleri ve 1958 Irak Darbesi gibi olaylarla somutlaşmıştır. Türkiye açısından doktrin, hem bölgesel bir aktör olarak güvenlik ve stratejik konumunu yeniden tanımlamasına hem de NATO çerçevesinde Batı ile ilişkilerini güçlendirmesine imkân sağlamıştır. Aynı zamanda, ABD’nin müdahaleci stratejilerinin Türkiye dâhil birçok ülkenin iç siyaseti üzerinde doğrudan etkili olabileceğini göstermiştir. Eisenhower Doktrini bir güvenlik ve savunma mekanizmasının ötesinde ABD’nin Ortadoğu’daki stratejik üstünlüğünü pekiştirme ve krizler aracılığıyla hegemonyasını güçlendirme aracı olarak işlev görmüştür. Doktrinin etkileri, günümüzde ABD’nin Ortadoğu politikalarını ve bölgesel krizleri anlamak açısından güncelliğini korumaktadır.

Eisenhower Doktrini ve bu dönemde yaşanan bölgesel gelişmeler, ABD’nin Ortadoğu’daki çıkarlarını ekonomik ve stratejik parametreler üzerinden meşrulaştırdığını ortaya koymaktadır. Petrol kaynakları ve kutsal mekânlar üzerinden inşa edilen bu strateji, ABD’nin bölgedeki

politik etkisini artırırken, yerel aktörlerin bağımsızlık ve demokratik taleplerini sınırlamış; aynı zamanda Arap milliyetçiliği ve Sovyet etkisinin yayılmasını engellemeyi amaçlamıştır. ABD'nin başkanlık doktrinleri, Soğuk Savaş boyunca yalnızca güvenlik kaygılarına değil, aynı zamanda bölgesel hegemonyayı pekiştirme stratejilerine de hizmet etmiştir. Bu durum, Türkiye gibi stratejik öneme sahip ülkelerin dış politika ve güvenlik kararlarını şekillendirmiş, bölgedeki güç dengelerinin ABD lehine değişmesine zemin hazırlamıştır. Eisenhower Doktrini, Soğuk Savaş dönemi Ortadoğu'sunda ABD'nin hegemonik politikalarının somut bir aracı olarak ortaya çıkmıştır. Doktrin, bölgesel krizlerin yoğunlaşmasına ve ABD'nin bölgedeki askeri ve ekonomik varlığının güçlenmesine yol açmıştır. Türkiye'nin bu süreçte üstlendiği rol, hem ulusal güvenlik hem de bölgesel denge açısından kritik olmuştur. Eisenhower Doktrini, ABD'nin Ortadoğu stratejisinin temel taşlarından biri olarak, günümüzde dahi bölgedeki güç ilişkilerini ve müdahale politikalarını anlamada önemli bir referans noktası teşkil etmektedir.

REFERENCES

- Aktaş, E. H. (2019). Askerî darbelerin sebepleri, dinamikleri ve ideolojik temelleri: Irak örneği. *Avrasya Etüdleri*, 25(6), 155–178.
- Balcı, A. (2016). Darbeler ve ABD'nin rolü. *Ortadoğu*, 8(76), Eylül–Ekim.
- Coşkun, Y. (2017). Amerikan belgelerine göre Eisenhower Dönemi'nin ilk yıllarında ABD'nin Türkiye politikası (1953–1955). *Journal of History Studies*, 9(4), 19–32.
- Çetinkaya, G. (2019). Soğuk Savaş döneminde Türkiye ve Eisenhower Doktrini. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD)*, 3(2).
- İşler, A. & Savaş, A. R. (2018). 20. yy. uluslararası güç odağında Ortadoğu ve Batı ülkelerinin gelişmişliğine tarihsel bir bakış. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 757–772.
- Kurt, V. (2017). Ortadoğu'da ordu-siyaset ilişkilerinin dönüşümü, SETA Kitapları (No. 24). SET Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Mertek, S. (2017). 1945–1957 Orta Doğu sorunları ekseninde Türk dış politikası ve 1957 Suriye buhranı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(48), 207–220.
- Önder, E. (2020). Başkanların doktrinleri çerçevesinde ABD'nin yeni güvenlik anlayışı ve soğuk barış. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 27–39.
- Özdemir, S. (2022). Eisenhower Doktrini çerçevesinde bölgesel krizler: Suriye–Irak–Ürdün–Lübnan. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10(31), 205–228.
- Öztürkci, A. (2017). Soğuk Savaş'ın 1950'li yıllarda Orta Doğu'da yaşanan askerî darbelere etkileri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 373–394.
- Vurmay Güzel, M. (2021). Eisenhower Doktrininin Demokrat Parti dönemi Türk dış politikasına etkileri. *Atatürk Yolu Dergisi*, 69, 471–494.

1953 AJAX OPERASYONU BAĞLAMINDA ORTADOĞU MODERN TARİHİNİ YENİDEN OKUMAK

Doç. Dr. Ahmet İŞLER

Bitlis Eren University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations. 13000, Bitlis, Turkey

ORCID ID: 0000-0002-9742-1260

ÖZET

Bu çalışma, 1953'te İran'ın demokratik yollarla seçilmiş başbakanı Muhammed Musaddık'ı deviren AJAX Operasyonu'nun, Modern Ortadoğu tarihinin şekillenmesindeki belirleyici rolünü eleştirel bir perspektifle analiz etmeyi amaçlamaktadır. Soğuk Savaş dönemi gölge savaşlarının tipik bir örneği olan bu operasyon, istihbarat servisleri eliyle yürütülen gizli müdahalelerin bölge siyasetinde yol açtığı derin kırılmaları anlamak açısından kritik bir eşik teşkil etmektedir.

Operasyonun sömürge sonrası dönemde Ortadoğu devletlerinin egemenlik anlayışı üzerinde yarattığı aşındırıcı etki ve uluslararası hukukun açık ihlalinin bölgede tetiklediği derin güven bunalımı tartışmaya açılmaktadır. Bu bağlamda çalışma günümüz Ortadoğu'daki devam eden istikrarsızlığın köklerini anlamada AJAX Operasyonu'nun merkezi bir öneme sahip olduğunu savunmaktadır. Operasyon, modern tarihin yönünü değiştiren kritik bir dönüm noktası olmanın yanı sıra, günümüz uluslararası ilişkilerinde halen uygulanan müdahale stratejilerinin anlaşılması için temel bir vaka çalışması sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: AJAX Operasyonu, Rejim Değişikliği, Batı Müdahaleleri, Ortadoğu,

REREADING MIDDLE EAST MODERN HISTORY IN THE CONTEXT OF 1953 AJAX OPERATION

ABSTRACT

This study aims to critically analyze the decisive role of the 1953 Operation AJAX, which overthrew Iran's democratically elected Prime Minister Mohammad Mosaddegh, in shaping the modern history of the Middle East. A quintessential example of Cold War-era shadow wars, this operation represents a critical threshold for understanding the profound fractures that clandestine interventions by intelligence services have caused in the region's politics.

The study examines the corrosive impact of the operation on the conception of sovereignty among post-colonial Middle Eastern states and the deep crisis of trust triggered in the region by the blatant violation of international law. In this context, the work argues that Operation AJAX is central to understanding the roots of the ongoing instability in the contemporary Middle East. Serving as a critical turning point that altered the course of modern history, the operation also provides a fundamental case study for understanding intervention strategies that continue to be applied in modern international relations.

Keywords: Operation AJAX, Regime Change, Western Interventions, The Middle East

GİRİŞ

Modern Ortadoğu'nun siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısı, 20. yüzyılın ortalarından itibaren hem bölgesel aktörlerin milliyetçi ve bağımsızlıkçı hareketleri hem de küresel güçlerin müdahaleleri tarafından şekillendirilmiştir. Bu çerçevede, 1953 yılında gerçekleştirilen AJAX Operasyonu, yalnızca İran'ın demokratik yollarla seçilmiş başbakanı Muhammed Musaddık'ın devrilmesine yol açmakla kalmamış, aynı zamanda bölgedeki ulusal egemenlik anlayışı, siyasi meşruiyet ve süper güçler arası stratejik dengeler üzerinde kalıcı etkiler yaratmıştır (Mutlu, 2020). Soğuk Savaş döneminde ABD ve Britanya, ideolojik ve ekonomik çıkarlarını koruma amacıyla istihbarat kurumlarını etkin bir şekilde kullanmış ve böylece dış müdahale stratejilerini geliştirmişlerdir.

Musaddık'ın petrol millileştirme politikası, hem İran'ın ekonomik bağımsızlığını güçlendirmeyi hedeflemiş hem de bölgesel milliyetçilik dalgasının sembolü hâline gelmiştir. Öte yandan, süper güçler açısından bu durum, özellikle stratejik enerji kaynaklarının kontrolü ve bölgesel nüfuz açısından kabul edilemez bir tehdit olarak görülmüştür (Tomak, 2020; Revell, 2018). AJAX Operasyonu, bu bağlamda, modern tarihin yönünü değiştiren kritik bir dönüm noktası olmasının yanı sıra, ABD ve Britanya tarafından Guatemala, Kongo, Brezilya ve Şili gibi ülkelerde uygulanacak müdahale modelleri için deneysel bir örnek teşkil etmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, AJAX Operasyonu'nun planlanması, uygulanması ve sonuçlarını hem uluslararası hukuk bağlamında hem de bölgesel jeopolitik ve toplumsal etkileri açısından ele almaktır. Özellikle operasyonun Musaddık'ın devrilmesine yol açan iç ve dış dinamikler ile birlikte, Türkiye ve bölgedeki diğer aktörler açısından taşıdığı stratejik anlam incelenecektir. Ayrıca, operasyonun Soğuk Savaş dönemindeki müdahale stratejilerinin gelişiminde oynadığı rol ve modern uluslararası ilişkilerde hâlen gözlemlenebilen etkileri tartışılacaktır. Bu bağlamda, çalışmada AJAX Operasyonu hem tarihsel bir vaka çalışması olarak hem de modern Ortadoğu'nun şekillenmesinde belirleyici bir olgu olarak ele alınacaktır.

1953 AJAX OPERASYONU BAĞLAMINDA ORTADOĞU MODERN TARİHİNİ YENİDEN OKUMAK

1953 yılının Ağustos ayında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Birleşik Krallık (Britanya) istihbarat servisleri tarafından organize edilip gerçekleştirilen ve İran'ın demokratik yollarla seçilmiş Başbakanı Muhammed Musaddık'ı deviren AJAX Operasyonu'nun, Modern Ortadoğu tarihinin şekillenmesindeki merkezi ve belirleyici bir role sahiptir. AJAX Operasyonu, Musaddık'ın 1951 yılında başlattığı İran petrolünün millileştirilmesi krizi ve uluslararası siyasetin Soğuk Savaş konjonktürü ile birleşimi neticesinde ortaya çıkmıştır (Mutlu, 2020: 62).

Operasyon, Soğuk Savaş döneminde başat güçlerin çıkarlarını kontrol etme konusunda nasıl davrandıklarının ve istihbarat kurumlarını kullanarak ülke çıkarlarını geri kazanma yönteminin vazgeçilmez bir metot olduğunun en önemli örneklerinden biridir. Musaddık'ın millileştirme politikası, Britanya için özellikle ticari olarak kabul edilemez bir durumdu, zira İran'daki petrol ticareti İngiliz-İran Petrol Şirketi'nin (AIOC) yıllık kârının dörtte üçünü oluşturmaktaydı (Tomak, 2020: 2226). Bu durum, operasyonun temelinde yatan ekonomik ve stratejik çıkarları ortaya koymaktadır. Öte yandan ABD ve Britanya, bir devletin iç ve dış işlerine cebir yoluyla müdahale ederek uluslararası hukukun temel prensiplerinden biri olan karışmama ilkesini açıkça ihlal ettiğini göstermektedir. Musaddık'ın devrilmesi, sömürge sonrası dönemde Ortadoğu devletlerinin egemenlik anlayışı üzerinde yarattığı aşındırıcı etki ve bölgede tetiklediği derin güven bunalımı bağlamında incelenecektir. Operasyon, modern tarihin yönünü değiştiren kritik bir dönüm noktası olmasının yanı sıra, ABD tarafından Guatemala, Kongo, Brezilya ve Şili gibi başka ülkelerde gerçekleştirilecek müdahaleler için bir deneme tahtası işlevi görmüş olması bakımından, günümüz uluslararası ilişkilerinde halen uygulanan müdahale stratejilerinin anlaşılması için temel bir vaka çalışması sunmaktadır (Mutlu, 2020: 64-66).

Ortadoğu coğrafyasında jeopolitik ve jeoekonomik açıdan önemli bir konumda bulunan İran, 20. yüzyıl boyunca Britanya'nın çıkarları için hayati bir değere sahip olmuştur. Zira Petrol, Britanya donanmasının buhardan içten yanmalı motorlara geçişiyle vazgeçilmez bir kaynak haline gelmiştir. İngiliz William Knox D'arcy'nin girişimleriyle imzalanan 60 yıllık bir kontrat neticesinde kurulan AIOC, zamanla İran politikası, ekonomisi ve Şah üzerinde etkili bir güç haline gelmiştir. 1940'ların sonunda AIOC, dünyanın en büyük petrol rafinelerine sahipken, dünya petrol ihracatında ise ikinci sıraya yerleşmiş ve Britanya'nın devasa enerji kaynağı olmasının yanı sıra önemli bir gelir kalemi teşkil etmiştir. Ancak, İran yapılan antlaşmalarla petrol gelirinin sadece yaklaşık %17'sine sahip olabilmıştır. Suudi Arabistan'da kurulan Arabian-American Oil Company (ARAMCO) ile yapılan yarı yarıya ortaklık anlaşmaları (50/50) karşısında Britanya'nın imtiyazı paylaşmayı reddetmesi, 1949 yılına gelindiğinde İran'da millileştirme düşüncesinin temellerini atmıştır. Bu toplumsal huzursuzluk, parçalı haldeki İran muhalefetini Milli Cephe arkasında toplayan ve Musaddık'a millileştirme için gerekli desteği sağlayan temel itici güç olmuştur (Kuduoğlu, 2019: 44-45; Mutlu, 2020: 60-66). Arı'nın (2012: 23) vurguladığı üzere, bölgesel egemenlik yalnızca bir devletin kendi sınırları içindeki kontrolünü sağlaması anlamına gelmez; aynı zamanda ona dünya hegemonyasını elde etme veya sürdürme, dünya ekonomisini yönlendirme ve üretim-tüketim kararlarını belirleme imkânı sağlar. Bu bağlamda, İran'ın petrol kaynakları üzerindeki kontrolünü tesis etme çabası, Musaddık hareketinin ekonomik bir girişim olmasının yanısıra ülkenin uluslararası güç

dengelerinde söz sahibi olma arzusunun bir yansıması olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, AJAX Operasyonu gibi müdahaleler, salt ekonomik veya ideolojik motivasyonla açıklanamayacak kadar karmaşık jeopolitik sonuçlar doğurmuş ve bölgesel egemenlik anlayışını ciddi biçimde sarsmıştır.

Dr. Muhammed Musaddık, 1951 yılının Nisan ayında Parlamento tarafından yeni başbakan olarak seçilmiş ve Şah atamasını yapmak zorunda kalmıştır. Musaddık'ın millileştirme hedefinde sadece maddi kaygılar değil, Britanya'nın AIOC aracılığıyla İran'ın iç işlerine sürekli müdahalede bulunması da etkili olmuştur. Musaddık, Eylül 1951 tarihinde petrol şirketine el koyarak AIOC'u İranlılaştırmıştır. Bu politika, Parlamentoda "İran petrolü İranlılarındır" söylemleriyle desteklenmiş, hatta Ayetullah Abul Quasim Kashani gibi önemli bir dini ve politik figür de bu yasayı desteklemiştir (Mokhtari, 2008, akt. Mutlu, 2020, 62). Musaddık'ın bu hamlesine karşılık Britanya, iki ana strateji izlemiştir: İlki, konuyu Lahey Adalet Divanı'na taşımak olmuştur; ancak Divan, İran'ın doğal kaynaklar üzerindeki kontrol hakkını vurgulayarak eylemin meşruiyetini onaylamıştır. İkinci ve daha geniş kapsamlı strateji ise, iç aktörlerle birlikte ekonomik, siyasi ve dışsal baskılarla Musaddık rejiminin altını oymak olmuştur. Londra, Avrupalı şirketleri yaptırımlarla tehdit ederek İran ile ticaretten men etmiş, Basra Körfezi'ndeki donanmayı mobilize ederek askeri tatbikatlar gerçekleştirmiş ve ekonomik ambargo uygulamıştır. Musaddık, buna karşılık 1952 Ocak ayında Britanya ile ilişkileri keserek tüm Britanya personelini person non grata ilan etmiştir (Mutlu, 2020, 60-64).

ABD, başlangıçta (Truman yönetimi döneminde) Musaddık'ın millileştirme hamlesini egemenlik hakkı olarak görmüş ve Britanya'nın askeri müdahalesini rasyonel bulmayarak reddetmiştir. Truman, İran'ı karşılarına almanın, onları SSCB'ye yaklaştıracılabileceğini düşünüyordu (Tomak, 2020: 2232). Ancak 1952'de Cumhuriyetçi Dwight Eisenhower'ın başkan seçilmesiyle ABD'nin tutumu değişmiştir. Yeni yönetim, demokratların Çin ve Doğu Avrupa'yı "kaybettikleri" gibi İran'ın da kaybından çekinmekteydi. Eisenhower yönetimini ikna etmek için MI6 adına Christopher Montague Woodhouse, darbenin İngiliz petrollerini kurtarmak için değil, İran'ın Sovyet destekli bir darbe karşısında tamamen komünizme kaybedilmesi tehdidi yüzünden gerçekleştirilmesi gerektiği kartını oynamıştır. Woodhouse, sonradan ortaya çıkan kaynaklara göre, "İran'daki darbe için destek verin çünkü İngiliz çıkarları tehdit altında diyemezdim. Bu yüzden İran petrollerinin kurtarılması konusunda komünizm kartımı kullandım" demiştir (Tomak, 2020: 2232; Mutlu, 2020: 64). ABD'nin İran'ın Komünizme kaybetme tehlikesi altında olduğuna dair yüksek sesli itirazlarının, ABD'nin ekonomik ve stratejik çıkarlarını korumak için İran petrol arzının kontrolünü sürdürme birincil hedefi için bir paravan olduğunu savunmaktadır. (Revell, 2018: 5)

Eisenhower yönetimi, diplomatik yöntemler yerine Soğuk Savaş'ın gerekliliklerini yerine getiren bir politika izlemeyi tercih etmiş ve ABD'nin İran'daki güç boşluğunu doldurması gerektiği düşüncesiyle operasyonda aktif rol almıştır. CIA Direktörü Allen Dulles ve Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Musaddık'ın komünizm yanlısı olup olmadığı konusundaki şüpheleri nedeniyle, Eisenhower'ı darbe konusunda ikna etme çabalarında başarılı olmuşlardır (Kinzer, 2013, akt. Tomak, 2020: 2231). Bu operasyon egemen eşit devletler sistemi çerçevesinde her devletin toprakları üzerindeki hakimiyetini ihlal etmiştir. Uluslararası sistemin anarşi olduğu göz önüne alındığında, karışmama ilkesi devletlerarası ilişkilerin en önemli boyutlarından birini teşkil etmektedir (Kınacıoğlu, 2005: 15). Karışmama ilkesinin en önemli hukuki dayanağı, uluslararası barış ve güvenliğin teminini görev edinmiş olan Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'dır. BM Şartı'nın 2/4 maddesi, üyelerin uluslararası ilişkilerinde herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanma tehdidine veya kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınmalarını emreder. Buna göre, karışma sadece kuvvet kullanarak değil, ekonomik ve siyasi yollarla da yapılabilir. Siyasi karışma; propaganda, ülke içerisindeki siyasi partilere yardım ve iç aktörlerle iş birliği halinde politik değişim yaratma fiillerini içerirken; ekonomik karışma ise ekonomik yardımların kesilmesi, finansal baskılar ve ambargo fiillerini kapsamaktadır (Mutlu, 2020: 63-66). AJAX Operasyonu, uluslararası hukuk nezdinde illegal bir eylem olarak değerlendirilmektedir, zira operasyon BM Şartı'nın buyruk kurallarından biri olan karışmama ilkesine aykırıdır ABD ve Britanya'nın Musaddık hükümetini düşürmeyi ve batı yanlısı bir hükümeti göreve getirmeyi amaçlayan bu operasyonunda, İran'ın iç işlerine önemli derecede müdahil olduğu, istihbarat birimleri aracılığıyla birçok bağlantı kurduğu ve meşru rejimi değiştirdiği tespit edilmiştir. Operasyon sürecinde uygulanan eylemler, uluslararası hukukun kuvvet kullanma ve tehdidi yasağına aykırı olarak icra edilmiştir. 1986 Uluslararası Adalet Divanı'nda (UAD) görülen Nikaragua Davası kararı, "bir devlet içerisindeki muhaliflerin yıkıcı yahut terörist faaliyetlerinin desteklenmesiyle gerçekleştirilen karışmaların" hem kuvvet kullanma hem de karışma yasağına aykırı olduğunu bildirmektedir. ABD ve Britanya, AJAX Operasyonu kapsamında, siyasi partilere yardım etmek, propaganda yapmak ve şiddet eylemleri düzenlemeye teşvik etmek gibi faaliyetlerde bulunarak bu hukuki kaideleri ihlal etmiştir. Ajax Operasyonu'nun karışmama ilkesine istisna gösterilerek meşruiyet sağlanacak hiçbir duruma sahip olmadığını iddia etmektedir; zira müdahalenin insani bir yönü bulunmamakta, iki ülkenin de İran içerisinde korunmaya ihtiyacı olan vatandaşları bulunmamakta, müşterek bir meşru müdafaa söz konusu olmamakta ve İran yönetimi tarafından herhangi bir yardım çağrısı

yapılmamıştır. Dolayısıyla, operasyonun salt ekonomik çıkarlar (petrol) ve ideolojik (komünizm) gayelerle gerçekleştirildiği ileri sürülmektedir (Mutlu, 2020: 66-67).

Britanya'nın ilk darbe planı olan "Operasyon Boot", Musaddık'ın Britanya personelini persona non grata ilan etmesiyle CIA desteğine bağımlı hale gelmiştir. ABD sürece dahil olduğunda, General Feyzullah Zahedi, Musaddık'ın yerine geçecek isim olarak belirlenmiştir. 25 Mayıs 1953'te başlatılan TH-AJAX operasyonu, beş kademeli sistematik bir destabilizasyon programını içermiştir. ABD, bu amaçla CIA Tahran merkezine, provokasyon gösterileri de dahil olmak üzere tüm gizli aktiviteler için milyonlarca dolar harcamıştır (Revell, 2018: 57). Britanya'nın operasyonun kendi ayağı için 700 bin sterlin harcadığı da belirtilmiştir (Mutlu, 2020: 62).

Planın temel aşamaları şunlardır:

1. Kitlesele Propaganda ve Prestij Azaltma: Tahran CIA karargâhı tarafından kitlesele gri propaganda başlatılarak Musaddık hükümetinin prestiji azaltılmış ve istikrarsızlaştırılmıştır. Basın yayım kontrolünün kritik olduğu belirtilmiş; Musaddık'ı yılın adamı seçen medya dahi, darbeye hazırlık kapsamında Musaddık'ı Hitler'e benzeterek diktatör şeklinde sunmuştur. ABD sadece propaganda faaliyetleri için 45.000 dolar finansman sağlamıştır

2. Zahedi'ye Finansal Destek ve Subayların Örgütlenmesi: General Feyzullah Zahedi'ye finansal destek verilerek Musaddık karşıtı subayların örgütlenmesi sağlanmıştır. Norman Schwarzkop gibi orduda güçlü bağlantıları bulunan Amerikalılar, Zahedi'ye destek olması için görevlendirilmiştir.

3. Şah'ın İkna Edilmesi: Şah Muhammed Rıza Pehlevi, Musaddık'ın görevden alınması ve Zahedi'nin atanması için ikna edilmiştir. CIA Ortadoğu Şefi Kermit Roosevelt, Şah ile doğrudan iletişime geçerek tahtı için garanti vermiştir (Ruehsen, 1993, akt. Mutlu, 2020: 64). Britanya ise Şah'ın ikiz kardeşi Prenses Ashraf'ı kullanmıştır.

4. Meclisteki Bağlantıların Kullanılması: Darbeyi meşrulaştırmak için parlamentodaki bağlantılar kullanılmıştır. Britanya'nın en önemli bağlantısı olan Rashidian kardeşler (Asadollah, Saifollah ve Qodratollah), Britanya ve daha sonra CIA ile işbirliği yapan ajanlardı ve yaklaşık yirmi gazetenin içeriğini anti-Musaddık propagandası için manipüle etmişlerdir (Özkan, 2024: 13).

5. Kitlesele Gösterilerin Tertiplenmesi: CIA, BEDAMN adlı örgütü (bine yakın ajanı ve yıllık 1 milyon dolar bütçesiyle olası Sovyet işgaline karşı kurulmuştur) kullanarak fiili eylemlerde bulunmuştur. Yerel provokatörler (Djalili ve Keyvani), kiralık kalabalık yaratılmasında büyük rol oynamışlardır). Britanya ayrıca Fada'ıyan-e İslam gibi aşırı radikal İslamist çeteler dahil

olmak üzere Musaddık karşıtı gruplarla kontak kurmuştur (Mutlu, 2020: 65; Tomak, 2020, s. 2231, 2232).

Musaddık'ı devirmek için yapılan faaliyetler içinde CIA'nin 1952 yılındaki çalışma kağıtlarında da İran'da darbe yapma, organize etme ve ABD'nin Musaddık'tan sonra başa gelecek kişiyi desteklemek için önlemler almasıyla ilgili çokça belgeye ulaşılmıştır. Ayrıca Batı yanlısı bir hükümet kurma ile ilgili yol haritası çizilmiştir (Norouzi, 2022). Tüm bu altyapıdan sonra darbenin gerçekleşmesine sıra gelmişti. AJAX Operasyonu'nun ilk girişimi 15 Ağustos'ta başarısızlığa uğramış ve Şah ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır. ABD yönetimi bunun üzerine harekatin durdurulması yönünde emir vermiş olsa da, Kermit Roosevelt emri yerine getirmemiş ve inisiyatif alarak ikinci bir darbe planı hazırlamıştır. 19 Ağustos'ta kiralık kalabalıklar yaratılmış ve gösteriler şah yanlısı gösterilere dönüştürülmüştür. Musaddık'ın bu gösterileri bastırmak amacıyla orduyu meydanlara indirmesi, rüşvet almış üst rütbeli subayların şehir merkezine girmesine ve darbe için dönüm noktası oluşturmaya neden olmuştur. Musaddık, teslim olmuş ve tutuklanmıştır Operasyon sonucunda İran'da demokratik sistem tamamen yok edilmiş ve yerine General Zahedi'nin başbakanlığında otoriter bir diktatörlük tayin edilmiştir. ABD, yeni hükümete 45 milyon dolarlık iyileşme yardımı yaparak desteğini açıkça ortaya koymuştur Öte yandan Şah, CIA desteğiyle kurduğu gizli teşkilat olan SAVAK aracılığıyla dictator rejimini güçlendirmeye çalışmıştır (Doğan, 2014: 23; Aydın, 2023).

Musaddık'ın devrilmesine yol açan gelişmeler, askeri darbeleri tetikleyen yaygın faktörlerle örtüşmektedir.

1. Sivil Yönetimin Meşruiyetinin Zayıflaması: Bir ülkede sivil iktidar etkisini yitiriyorsa, ordunun ön plana çıkma ihtimali vardır. Musaddık döneminde yaşanan siyasi bunalım, ekonomik gerilik ve şiddet eylemleri, hükümetin meşruiyetini azaltmıştır (Aktaş, 2019, s. 157; Nergiz, 2023, s. 12, 14, 20). Batı bloğunun uyguladığı ambargo da İran ekonomisini sıkıntıya sokarak Musaddık'ın meşruiyetinin zayıflamasına yol açmıştır (Aktaş, 2019, s. 161).

2. Ordusal Faktörler (İç Çatışma): Musaddık'ın toprak reformu (topraksız çiftçilere toprak verilmesi) gibi adımları, toprak sahibi seçkinlerin ve üst sınıfların desteğini kaybetmesine neden olmuştur. En önemlisi, Musaddık'ın Savaş Bakanlığı'nın adını Savunma Bakanlığı olarak değiştirmesi, askeri bütçeyi %15 oranında kısıtlaması ve 136 subayı tasfiye etmesi, Şah'ın askeriyedeki etkisini sınırlama girişimi olarak görülmüş ve askeri grupların kendilerini dışlanmış hissetmesine yol açmıştır. Bu durum, ordunun müdahaleye girişmesi için gerçek bir sebep olabilmıştır.

3. Dış Faktörler: En önemli dış faktör, Soğuk Savaş döneminde blok lideri ülkelerin, nüfuz alanlarındaki ülkeleri siyasi satrancın taşları olarak görmesi ve darbe dahil hiçbir taktiği

denemekten geri durmamasıdır. ABD'nin sosyalizme karşı savaş ilan etmesi ve sol eğilim içerisinde gördüğü ülkelerin ordularına yardımda bulunup, o ülkeyi etkisi altına almak istemesi, AJAX Operasyonu'nu doğrudan tetiklemiştir (Tomak, 2020, s. 2231, 2232).

AJAX Operasyonu, ABD ve Britanya'nın çıkarları doğrultusunda siyasi yapıyı domine etmeyi amaçlayan, Eric Nordlinger'in tasnifine göre "Hükümran" (Ruling) tipolojide bir örnek teşkil edebilir. Hükümran tipolojide askeri müdahale, hükümeti alaşağı etmekle kalmaz, rejimi domine eder ve siyasi, ekonomik ve sosyal alanları kontrol altında tutmak amacıyla mobilizasyon yapıları kurar. AJAX, aynı zamanda dış odaklar (ABD ve Britanya) ile içerdeki bazı mihraklar (Rashidian kardeşler, Zahedi) arasındaki açık bir işbirliğinin sonucu olmak bakımından farklı tipolojide bir darbedir (Aktaş, 2019: 158,161; Kurt, 2017: 7-8).

AJAX Operasyonu, Musaddık'ın devrilmesinin yanında Soğuk Savaş döneminde Ortadoğu'da yaşanan askeri müdahalelerin tipik bir örneğidir. Bu operasyonla hedeflenen, sadece iktidarı değiştirmek değil, aynı zamanda siyasi ve ekonomik yapıyı yeniden şekillendirerek uzun vadeli bir kontrol mekanizması tesis etmektir. ABD ve Britanya'nın açık müdahalesi ile iç aktörlerin iş birliğinin bir sonucu olan bu model, bölgedeki diğer darbeleri anlamak için de kritik bir çerçeve sunar. Nitekim Ortadoğu'da gerçekleşen birçok askeri müdahale, benzer şekilde, sivil meşruiyetin kasten zayıflatılması, ordunun iç dinamiklerinde yaratılan kırılmalar ve küresel güçlerin jeopolitik çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Bu nedenle, bölge tarihindeki darbeleri okurken, iç siyasi krizlerin ötesine geçerek, AJAX Operasyonu'nda olduğu gibi dış mihrakların rolünü ve rejimi domine etme amacını merkeze alan bir analiz gereklidir.

SONUÇ

1953 AJAX Operasyonu, modern Ortadoğu tarihinin dönüm noktalarından biri olarak, hem bölgesel hem de küresel düzeyde derin etkiler yaratmıştır. Musaddık'ın demokratik yollarla iktidara gelmesi ve petrol millileştirme politikası, İran'ın ekonomik ve siyasi bağımsızlığını güçlendirmiştir. Ancak ABD ve Britanya, Soğuk Savaş konjonktüründe stratejik çıkarlarını koruma amacıyla, istihbarat ve diplomasi aracılığıyla müdahalede bulunmuş; bu müdahale uluslararası hukukun temel prensiplerinden biri olan karışmama ilkesini açıkça ihlal etmiştir. Operasyon, yalnızca İran'ın demokratik sistemini ortadan kaldırmakla kalmamış, aynı zamanda bölgedeki siyasi istikrarın ve ulusal egemenlik anlayışının aşındırılmasına yol açmıştır.

AJAX Operasyonu'nun uygulama biçimi, dış müdahale stratejilerinin karmaşıklığını ve çok katmanlı doğasını ortaya koymaktadır. Operasyonda kitlesel propaganda, finansal destek, askeri ve siyasi bağlantıların kullanılması, yerel ve uluslararası aktörler arasındaki koordinasyon, modern darbelerin tipolojisine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu durum, operasyonun

ekonomik çıkar ve ideolojik hedefler yanında siyasi güç projeksiyonu ve bölgesel hâkimiyet sağlama stratejileri çerçevesinde yürütüldüğünü göstermektedir.

Operasyon, ayrıca Türkiye ve bölgedeki diğer aktörlerin Soğuk Savaş dönemindeki politikalarını şekillendirmiştir. Türkiye, Musaddık'ın tarafsızlık ve bağımsızlık yönelimlerini, Batı yanlısı bölgesel güvenlik stratejilerine aykırı bulmuş ve bu bağlamda diplomatik müdahalelerde bulunmuştur. Dolayısıyla AJAX Operasyonu, sadece bir darbe girişimi olmanın ötesinde, bölgesel ittifakların, güvenlik paktlarının ve süper güçler arası stratejik hesapların tarihsel gelişimini anlamak için kritik bir vaka çalışmasıdır. Ayrıca, küresel güçlerin Ortadoğu'daki müdahalelerinin büyük bir kısmının benzer yöntemlerle hegemonyayı tesis etme stratejilerini yansıttığını göstermektedir. Son olarak AJAX Operasyonu modern Ortadoğu'da dış müdahalenin, jeopolitik stratejilerin ve ulusal egemenlik mücadelelerinin kesişim noktasını temsil etmektedir. Bu operasyon, uluslararası hukuk, demokratik meşruiyet ve bölgesel istikrar açısından hâlen tartışılması gereken örnek bir vakadır. Operasyonun etkileri, günümüz Ortadoğu siyaseti ve süper güç müdahaleleri açısından bir uyarı niteliği taşımakta ve benzer stratejilerin anlaşılması için temel bir analiz zemini sunmaktadır

REFERENCES

- Aktaş, H. E. (2019). Askeri darbelerin sebepleri, dinamikleri ve ideolojik temelleri - Irak örneği. *Avrasya Etüdları*, (56), 155–178.
- Aydın, H. (2023). İran'da başbakan Musaddık dönemi politik gelişmelerinin Türk basınına yansıması (1951–1953). *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (30), 126–142.
- Arı, T. (2012). Geçmişten günümüze Orta Doğu: Siyaset, savaş ve diplomasi (5. baskı). MKM Yayınları.
- Doğan, H. (2014). İran siyasi tarihi. S. Tamçelik (Ed.), İran: Değişen iç dinamikler ve Türkiye-İran ilişkileri (s. 13–41). Gazi Kitabevi.
- Kınacıoğlu, M. (2005). The principle of non-intervention at the United Nations: The charter framework and the legal debate. *Perceptions*, 113–139.
- Kuduoğlu, A. (2019). İran'da Musaddık dönemi 1951–1953. *İran Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 37–62.
- Kurt, V. (Ed.). (2017). Ortadoğu'da ordu ve siyaset. SETA.
- Mutlu, O. (2020). Uluslararası hukukta karışmama ilkesi bağlamında Ajax Operasyonu. *Yeni Fikir Dergisi*, 12(25), 59–69.
- Nergiz, B. (2023). II. Dünya Savaşı sonrası dünyadaki askeri darbeler. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Özkan, F. (2024). Turkish foreign policy during the Iranian oil crisis, 1951–1953. *New Perspectives on Turkey*, 1–19.
- Revell, S. (2018). The 1953 coup in Iran: U.S. and British foreign policy in Iran, 1951–1953 and the covert operation to overthrow the elected government of Mohammad Mosaddeq [Unpublished master's thesis, Canterbury Christ Church University].
- Tomak, Ö. (2020). İstihbarat kurumlarının askeri darbelere etkisi: Ajax Operasyonu örneği. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(4), 2224–2238.
- Norouzi, A. (2022). Musaddık'ın düşüşünün nedenleri ve koşulları CIA'nın Çelişkili Raporu (1953). <https://www.mohammadmosaddegh.com/news/central-intelligence-agency/causes-and-circumstances-of-mossadeq-s-downfall/>

VARIATIONS IN FOMO AMONG CONSUMER GROUPS IN ONLINE SHOPPING CONTEXTS

Assoc. Prof. Dr. Abdülkadir ÖZTÜRK

Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Business Administration, Rize, Turkey

ORCID ID: 0000-0002-1855-8892

Lecturer Dr. Arif KIRMIZIKAYA

Avrasya University, Vocational School, Department of Marketing and Advertising, Trabzon, Turkey

ORCID ID: 0000-0002-1445-9643

ABSTRACT

With the ongoing digital transformation, online shopping has become deeply embedded in consumers' daily routines. However, the rise of fear of missing out (FOMO) in this context can disrupt rational decision-making, increasing the propensity for emotional and impulsive purchases. From this perspective, FOMO functions not only as a marketing tool influencing consumer behavior but also as a psychological trigger for negative emotional outcomes such as dissatisfaction and post-purchase regret.

This study investigates how FOMO levels vary among different consumer groups in online shopping environments. Specifically, it explores whether FOMO-driven purchasing tendencies differ based on demographic factors such as age, gender, income, and education. Using a convenience sampling method, data were collected via an online survey from 230 participants aged 18 and above. The dataset was analyzed using inferential statistical techniques, including independent samples t-tests and ANOVA.

The results indicate that FOMO levels do not significantly differ across demographic groups. ANOVA tests revealed no statistically significant differences related to age, education, or income, while t-tests showed that gender and marital status also had no significant impact. Moreover, monthly online shopping frequency was not significantly associated with FOMO. These findings suggest that FOMO is more strongly associated with individual psychological or contextual variables than with demographic characteristics.

The study concludes that relying solely on demographic variables offers a limited understanding of online consumer behavior. Future research should investigate psychological responses such as post-purchase regret and explore FOMO across different platforms or product categories to provide deeper insights and practical implications.

Key Words: FOMO (Fear of Missing Out); Online Shopping; Demographic Analysis; Consumer Groups

PERAKENDE SEKTÖRÜNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR PAZARLAMA YÖNELİMİNİN YEŞİL PAZARLAMAYA ETKİSİ: ZONGULDAK İLİ ÖRNEĞİ

Dr. Funda ŞEHİRLİ

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü,
Zonguldak, Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-4972-9583

Mehmet SANCAR

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Disiplinlerarası Pazarlama İletişimi
ve Halkla İlişkiler Bölümü, Zonguldak, Türkiye

ORCID ID: 0009-0006-6802-1037

ÖZET

Perakende sektörü, sürdürülebilir ekonomik gelişme doğrultusunda, pazarlama stratejilerini güncellemektedir. Yeşil pazarlama, çevresel farkındalık ve yeşil tüketici segmentinin yükselişi koşullarında, tüm işletme fonksiyonları ve tüm paydaşlar arasında iş birliğini gerektiren bir strateji olarak ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir pazarlama yönelimi, çevresel, sosyal ve ekonomik yönelimi bir araya getirerek daha kapsayıcı bir çerçeveden kâr yönelimini çevresel ve toplumsal konularla uzlaştırmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın konusu, Zonguldak ilinde faaliyet gösteren perakende sektöründe çalışan yöneticilerin sürdürülebilir pazarlama yöneliminin yeşil pazarlamaya olan etkisinin istatistikî yöntemlerle analiz edilmesidir. Araştırmamızın amacı ise, Zonguldak'taki perakende sektörü yöneticilerinin sürdürülebilir pazarlama yöneliminin, yeşil pazarlama üzerinde doğrusal ve anlamlı bir etkisinin var olup olmadığını ortaya koyarak güncel verilerin sağlanmasıdır. Araştırmanın örneklemini Zonguldak ilinde faaliyet gösteren perakende gıda sektörü yöneticileridir. Bu çalışmada, 350 yöneticiye yüz yüze anket uygulanmıştır. Elde edilen tüm veriler, 350 veri üzerinden SPSS istatistiksel paket programıyla ve doğrulayıcı faktör analizi için AMOS ile analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler gösterilirken (ort±std. sapma), Frekans (Yüzde %) ve ortanca (medyan değeri) kullanılmıştır. Sayısal verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov, Shapiro Wilk'le, Skewness (çarpıklık) ve Kurtosis (basıklık) testleriyle, varyansların homojenliği ise Levene Testiyle incelenmiştir. Parametrik testler ortalama ve standart sapmayla parametrik olmayan testler ise ortanca, minimum-maksimum değerleriyle gösterilmiştir. Ölçekler arasındaki etki düzeyleri regresyon analiziyle test edilmiştir. Ölçeklere ait güvenilirlik için Cronbach Alpha katsayısı incelenmiştir. Ölçeklerle demografik değişkenler arasındaki farklılığa bakmak için 2 kategorili değişkenlerde T-Testi, 2'den fazla kategorililerde ANOVA analizi kullanılmıştır. Sayısal veriler arasındaki ilişki değerlendirilirken Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Normal dağılım göstermeyen veriler için testlerin parametrik olmayan

karşılıkları kullanılmıştır (Mann Whitney U Testi, Kruskal Wallis Testi, Spearman Korelasyon Testi). Tüm testler için anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ kabul edilmiştir. Araştırma sonucunda, perakende sektörü yöneticilerinin sürdürülebilir pazarlama yöneliminin, stratejik bütünleşme, toplumsal katılım ve etik yetenekler faktörlerinin, yeşil pazarlama üzerinde doğrusal ve anlamlı etkisi olduğu saptanmıştır. Türkçe literatürde benzer çalışmadan az olması nedeniyle, araştırmamızın bulgularının literatüre ve işletmelerin sürdürülebilirliğine sağladığı katkı önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Pazarlama Yönelimi; Sürdürülebilir Ekonomik Gelişme; Pazarlama Stratejileri; Yeşil Pazarlama; Perakende Sektörü

THE IMPACT OF SUSTAINABLE MARKETING ORIENTATION ON GREEN MARKETING IN THE RETAIL SECTOR: THE CASE OF ZONGULDAK PROVINCE

ABSTRACT

The retail sector is updating its marketing strategies in line with sustainable economic development. Green marketing has emerged as a strategy driven by environmental awareness and the rise of a green consumer segment, and it requires collaboration among all business functions and stakeholders. Sustainable marketing orientation combines environmental, social, and economic considerations, reconciling profit orientation with environmental and social issues within a more comprehensive framework. Within this framework, the subject of this study is to analyze the impact of sustainable marketing orientation on green marketing among managers in the retail sector operating in Zonguldak province using statistical methods. The aim of our research is to provide up-to-date data by revealing whether the sustainable marketing orientation of retail sector managers in Zonguldak province has a linear and significant effect on green marketing. The study sample consists of retail food sector managers operating in Zonguldak province. Face-to-face surveys were conducted with 350 managers. All data obtained were analyzed using the SPSS statistical package program and AMOS for confirmatory factor analysis. Descriptive statistics are presented using (mean $\pm$ standard deviation), frequency (%), and median (median value). The conformity of numerical data to normal distribution was examined using the Kolmogorov-Smirnov, Shapiro-Wilk, Skewness, and Kurtosis tests; and the homogeneity of variances was examined using the Levene test. Parametric tests are shown with mean and standard deviation, while nonparametric tests are shown with median and minimum-maximum values. Inter-scale effect levels were tested using regression analysis. Cronbach's alpha coefficient was examined for the reliability of the scales.

To examine the differences between scales and demographic variables, t-test was used for variables with 2 categories, and ANOVA analysis was used for variables with more than 2 categories. Pearson correlation test was used to evaluate the relationship between numerical data. For data that did not show a normal distribution, nonparametric equivalents of the tests were used (Mann Whitney U Test, Kruskal Wallis Test, Spearman Correlation Test). $P < 0.05$ was accepted as the significance level for all tests. As a result of the research, it was determined that the sustainable marketing orientations of retail industry managers, namely strategic integration, social participation and ethical competence factors, have a linear and significant effect on green marketing. Since there are few similar studies in the Turkish literature, the contribution of our research findings to the literature and the sustainability of businesses is important.

Key Words: Sustainable Marketing Orientation; Sustainable Economic Development; Marketing Strategies; Green Marketing; Retail Industry

NEVRUZ'UN EVRENSEL İZLERİ

Filoloji bilimler doktoru. dos.Gülxani (Pənah) Şükürova
Azərbaycan Respublikası. Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti,
Azərbaycan dili və pedaqogika kafedrası.
ORCID ID: 0000-0002-7766-7247.

XÜLASƏ. “Novruzda ümumbəşəri izlər” adlı bu məqalədə zəngin quruluşa, dərin məzmun və mahiyyətə malik olan, Azərbaycan xalqının milli bayramı Novruzun keçdiyi böyük bir inkişaf yolu araşdırılır. Novruzda üzü Adəmdən bəri bu zamana qədər yaşayıb gələn insan nəslinin həm bədii, mədəni, estetik, mənəvi böyüklüyü, həm də qloballaşmaqda olan dünyanın global məsələlərinin həllinə kömək edəcək məsələlər tədqiqata cəlb edilir. Dünya xalqlarının ümumi kökü, dili, mədəniyyəti məsələsinə diqqət çəkilir. Şumer, akkad, türk, yunan və adını çəkmədiyimiz bir çox xalqların dili, mədəniyyəti, kökü haqqında aparılan araşdırmalar, mübahisəli mülahizələr araşdırılır. Dünyanın yaranması haqqında dünya xalqlarının çoxunda mətn oxşarlığı, mif mətnlərində insan, onun yaranması haqqında bir-birinə oxşar süjetlər məsələlərinə toxunulur.

Açar sözlər: Novruz, Azərbaycan, mif, şumer, türk

UNIVERSAL TRACES IN NOWRUZ

Abstrakt. This article, titled “Universal Traces in Novruz” examines the great development path of the Azerbaijani people’s national holiday, Novruz, which has a rich structure, deep content and essence. In Novruz, both the artistic, cultural, aesthetic, and spiritual greatness of the human race that has lived since the birth of Adam and the issues that will help solve the global issues of the globalizing world are brought into the study. Attention is drawn to the issue of the common root, language, and culture of the peoples of the world. Studies and controversial opinions on the language, culture, and root of Sumerian, Akkadian, Turkic, Greek, and many other peoples that we have not mentioned are examined. The issues of similarity of texts about the creation of the world in most of the peoples of the world, and similar plots about man and his creation in myth texts are touched upon.

Key words: Novruz, Azerbaijan, myth, Sumerian, Turkish

GİRİŞ

Antik ve Orta çağ insan uygarlığının gelişimine baktığımızda, sosyal ve kültürel gelişimlerinin karmaşık bir karaktere ve gelişme dinamiklerine sahip olduğunu görürüz. Evrensel kültürün ayrılmaz bir parçası olan tüm Türk kültürü, bu kültürün sadece üst düzey yaratıcı, gelişen bir koruyucusu olmakla kalmaz, aynı zamanda onu korur. Yaşadıkça ve yaşattıkça, milli düşüncesinin zenginliğine göre daha da parlatmış ve daha yüksek bir mertebeye ulaştırmıştır.

Etnik-milli kültür sisteminin önemli yapısal birimlerinden biri olan folklorunu her zaman korumuş, geleneklerinin ve toplumsal yaşam koşullarının ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir.

NEVRUZ'UN EVRENSEL İZLERİ.

Ömer Uluçay, Osman'ı saraylarında Nevruz kutlamalarının yapıldığını aktararak, o gün devlet görevlilerine, saray mensuplarının evlerine taslarda özel olarak hazırlanmış macunlar gönderilirdi: Abbasoğlu devrinde de Nevruz'da sarayda şenlikler yapılır, armağanlar alınıp verilirdi. Yerel halk yumurta boyayıp, helva pişirip ikramda bulunurdu. Yolda karşılaştıkları herkese kokulu sular serpip, havai fişek patlatırdı. (Celal Beydili. 2007)

Türk folklorunda Nevruz, “Sultan Nevruz”, “Yılsirti”, “Mart Bozumu”, “Mart Dokuzu”, “Mereke”, “Ergene-kon”, “Yörük bayramı”, diğer Türk halklarında “Baba Marta”, “Yazbaş”, “Yeni gün”, “Ulustin ulu Künü”, “Çil pazı”, “Çiltayak”, “Lsiakh” (bax. Salahattin Bekki “Ateş etrafında oluşan inanışlar ve Nevruz ateşi”, “Hacı Bektaş Veli” dergisi, Bahar, 2007(41), s. 252), “Navruz”, “Zamanın Sultanı”, “Nevris”, “Nevrus”, “Novruz”, “Meyram”, “Nartukan”, “Nartavan”, “İshak Bayramı”, “Altay Ködürgeni”, “Bahar Bayramı”, “Yörük Bayramı”, “Kırlar Bayramı”, “Ulusun Ulu Kani”, “Ulusun Ulu Günü”, “Ulu Kun”, “Bozkurt”, “Çağan”, “Baba Marta”, “Tanasia”, “Köklü Marta”, “İlk yaz”, “Yortusu”, “Yeni Gün”, “Mervis”, “Mart Bozumu” vs. (H.E.Aşa. 2000) adları bilinmekte.

Nevruz, tüm dünya halklarını birleştiren kutsal bir bayramdır. Tarihin belirli dönemlerinde Hristiyanlık, Budizm ve İslam dinine geçiş yapmış insanların ortak bayramıdır. Nevruz aslında bir nevi genetik koddur. Dinleri, mezhepleri ne olursa olsun Türk halkları bu bayramı geleneklerinde yaşatarak günümüze kadar getirmeyi başarmıştır. Mustafa Ulus şöyle yazıyor: “Atatürk döneminde (1926’ya kadar) mavi ve kırmızı rozetler ve bayraklarla süslenmiş Nevruz kutlamaları yapıldı. Mart 1926 ocak ayından itibaren hem Şii hem Sünni Türkler arasında yakın zamana kadar mart ayı (Mali yılbaşı) olarak kutlanmıştır. (Türk Dünyası tarih dergisi, no:4, 1987”.)

Mezhep farketmezsin kutlanan bu bayram bir daha Türk töresine ait olduğunun ispatıdır. Her Türk dininden, itikadından bağımsız olarak bu bayrama kutsal duygularla yaklaşmış, damarlarında akan kanda bile Nevruzu duymuş, bir yasaymış gibi bayramı nesilden nesile aktarmayı misyon edinmiş ve asrımızın en muhteşem manevi hazinesi gibi, korunmasına hizmet etmiştir.

Tüm dünya halkları Âdem ve Havva’nın soyundan gelmektedir. Böylece birbirine benzerlik büyük olasılık. Ayrıca benzer manevi değerler, ortak folklor süjetler, mitler, Büyük Taşkın devrinin kalıntılarına, elimizde mevcut olan bilgilere baktığımızda görüyoruz ki, insanoğlu

tarihinin geçtiği yolu milletlere, halklara, devletlere parçalanmadan önceki tarihini öğrenmesi belki daha doğru olur. Nevruz'un ruhunda, geçmişte milliyetlerin ve halkların, toplumsal oluşumların olmadığı bir zamanda, toplu yaşayan insanların genel toplumun karşılıklı uyumunu ve doğa ile karşılıklı uyumunu görüyor ve hissediyoruz.

Tarihçi N.İ. Konrad şu düşüncesinde haklıdır: “Ezelden beri öncül ve geride kalmış hiçbir halk yoktur. Doğu ve Batı'nın çok gelişmiş uygarlıkları tarihleri boyunca bazen hızlı bazen de yavaş gelişmiştir, buna sebep belirli dönemlerde çeşitli sebepler (savaşlar, ekonomik krizler) gelişim hızlarının durmuş olması. Sonuç olarak tüm bunlar onların geçici olarak geri kalmasına yol açmıştır. Onun için kimsenin kendisini özel, üstün bir millet olarak görme hakkı yoktur”. (Konrad İ.1966.)

F.İ.D. Profesör Muharrem Gasımlı, Türk Nevruz'u ile Slav Paskalyası arasındaki benzerlik ve paralelliklerin ilkel zamanların efsanevi dünyasından gelen tipolojik bir benzerlik olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşünde haklıdır.

Yunanistan'da yılbaşında erkeğe ait tüm hak ve ayrıcalıkların kadınlara verilmesi adeti vardır. Bu adet Azerbaycan'da da var. Nevruz'un son Çarşamba'sında ve Nevruz bayramı akşamında (bazı bölgelerde) kızlar toplanıp içlerinden birine makyaj yapıp, köse giysisi giydirilir, role bürünüp gezmeye çıkar. Bazı genç erkekler de tam tersi olarak kadın kılığına girip, kapı-kapı gezip şenlikler düzenler. (bak. “İnsan ve Cemiyet” gazetesi, 19-26 Mart, Bakü, 2011).

Nevruz görüldüğü üzere sadece Türkler tarafından korunmuş ve günümüzde hala güncel bir bayram. Âdem oğullarından bir tek Türk soydaşlarımız emanete böyle gönül bağı ile sahip çıkmış, hatta git gide bu bayram daha da zengin bir hal almış. Gelenek ve inançlarına hazine olarak bakan, ona sahip çıkan Türk evladının sadakati dikkat çekmektedir.

Nevruz'a dikkatle bakalım. Onun ruhunda ilkel insanın inanç şekli yoğun bir şekilde duyuluyor. Bu bayramın ritüellerinde bu inançların çok yönlü ve sistematik bir görüntüsünü görüyoruz. Örneğin, Nevruz'un ilk Çarşamba'sı olan Su Çarşamba'sında yapılan ritüellerin çoğu diğer çarşamba günlerinde de yapılıyor. Kutsallığı görüyoruz yine, suya tükürmüyorlar, ateş burada kötülükleri, musibetleri, hastalıkları yakma ve yok etme gücüne sahiptir. O ateşe tükürmez, ateşle oynayamazsın. Toprak kutsaldır, sev, dik, ek. Ayrık otunu temizle, onu güllük gülistanlığa çevir. Bu insanoğlunun en önemli görevlerinden biridir. Toprağın simgesi olan Semeni kuruduktan sonra yere ve çöpe atılmamalı. Ya suya bırakılır ya da toprağa gömülür. Rüzgâra lanet okuyamazsın, onu gönderen ilahi bir güç vardır...

Yeri ve göğü var eden, ona rızık veren, bereket veren Güç, sorusunu, sözünü insanlara rüzgâr aracılığıyla ulaştırır. Bu inançlarla dolu bir törendir. İnsanlar bu törenleri Nevruz, Yeni Gün gibi muhteşem bir bayram çerçevesinde yaşıyorlar. Belki de ilk insanlar Nevruz'u bir bayram

olarak değil, dini bir süreç olarak düzenlemişlerdir. İnsani ve toplumsal yasaları birleştiren Nevruz tarzı kim bilir kaç tane “anayasa” tarihin dolaplarındadır. Ancak zamanla hafızadan hafızaya aktarılan bu “anayasa”nın maddeleri unutulmuş, izleri belleklerde kalmıştır. Hayata dair her kavramın Nevruz’da izleri vardır. Nevruz, inanç ve gelenekler açısından zengindir. İnsanın Nevruzu başından beri bu şekilde sistematize etmesi mümkün değil. Nevruz manevi değerlerimizin, geleneklerimizin, yaratılan toplumun kanun ve kaidelerin, doğa kanunlarının toplamıdır. Her şeyden önce insan hayatında kendisinden daha güçlü olan doğa varlıklarını dahil olmak üzere Öldüren ve Diriltiren Yaratıcı’ ya ilişkin inançlar bütünüdür. Nevruz o kadar güçlü hayat felsefesine sahiptir ki, onu bayram ilan etmeden önce araştırmacıları ciddi bir işin beklediğini söyleyebiliriz. Aslında Nevruz ile ilgili yüzlerce doktora tezi yazıldı, araştırmalar yapıldı. Ama yine de bana göre yetersizdir. Nevruz’un ruhunda Adem’den bu yana yaşamış olan insan neslinin sanatsal, kültürel, estetik ve manevi büyüklüğü kadar küreselleşen dünyanın genel sorunlarının çözümüne yardımcı olacak konular da vardır.

Söylediğimiz gibi, Nevruz’da tüm dünya halklarının milli bayramlarının izleri vardır. Milletimizin büyüklüğü, o köke ve geçmişe bağlılığıyla ayırt edilir. O, milli düşüncüyü günlük yaşantısında muhafaza edip yaşattığı için tüm dünya halkları arasında saygıyı hak ediyor. Çünkü o, büyüklerine, atalarına Tek Tanrı sevgisiyle muamele etmiş, hürmet etmiş, korumuş, kollamış ve bunu sonraki nesillere aktarmıştır. Milletimizin harika bir kültürü, zengin insanlık tarihi, kurucu insanları ve devletleri vardı. Elmettin Alibeyzade “Dünya Tarihi Yeniden Yazılmalıdır” adlı makalesinde Sümer’in keşfiyle birlikte insanlık tarihi araştırma ve inceleme alanında yeni bir dönemin başladığını belirtiyor. Evren, insanlar, canlılar dünyasının bir bütün olarak yaratılışı ve insanlık tarihi hakkındaki bilimsel görüşlerin değiştiğini belirtiyor. Zenin Kasidovski, “Yakın zamana kadar Yahudi kültürünün bir bütün olarak Yunanistan’a borçlu olduğunu düşünüyorduk. En son araştırmalar, birçok bakımdan, beş bin yıl önce Sümer halkının dehası tarafından yaratılan bu kültürün mirasçıları olduğumuzu göstermiştir”. (Zenin Kasidovski.1975; 17).

Araştırmacı N.D. Filitner, beş bin yıl önceki o zengin kültür ve uygarlık birdenbire ortaya çıkmadı, aynı zamanda derin kökleri ve antik çağlardan gelen kaynakları da vardı diye yazıyor (N.D. Filinter. 1958; 17). Fikirlerine dikkat çekerken insanlığın başlangıcı olan insanlık tarihini “insan eliyle” belirlemeyi zor ve imkânsız bulan araştırmacı akademisyen A.R. Okladnikovun araştırmacı grubu 200 bin yıl önce radyoaktif yöntemle elde edildiğine ilişkin “Altay eteklerinde ve Güney Sibiry’a’nın diğer bölgelerindeki mağaralarda bulunan devekuşu yumurta kabuğundan yapılmış boncuklar ve diğer kadın süs eşyalarının 40-50 bin yıllık olduğunu

belirledi (Murad Adci. 1997; 94-95). Mucize yaratan dünyanın yaşı nasıl doğru hesaplanır? İnsanlık” - diye ekliyor.

Türklerin ecdadı sayılan Sümerlerin yaklaşık 40-50 bin yıl önce ortaya çıktığına inanan araştırmacıların dayanakları hala dünyanın ilk insanları sayılan Sümerlerin anıtlarıdır. Elmettin Alibeyzade “Kâinatın yaratılışı - Yerin gökten ayrılması, insanın doğumu, geçtiği gelişim yolu, aklı, anlayışı, ilk dünya görüşü ve bunun hakkında düşünmesi, az çok makul sözler söylemesi, fikirleri ifade etmek bize 19 Yüzyılda yeryüzünün derin anlayışını verdi. Katmanlarında korunan Sümer-Babil yazıtları, mitlerin daha yakından yardımcı olduğunu gösteriyor, zenginlere dayanarak dünya tarihinin yeniden yazılması gerektiğini söylüyor. Sümer sanatsal düşüncesi, tarihi ve kültürü ile tarihsel gerçeği tamamlayan bir dizi bulguya, fikirleri araştırıyor. Önce Sümer’in keşfi hakkındaki fikirleri araştırıyor. Klasik mitolojideki Altın Çağ’a odaklanır. Diyor ki: Uzun zaman önce, dünyada barış ve dayanışma hüküm sürüyordu. Bütün insanlar aynı dili konuşuyor ve birbirleriyle barış içinde yaşıyordu. Korku ya da kıskançlık yoktu. Hiçbir insan bir başkasının itibarını ve mülkünü kıskanmadı. Büyük Sümer ilahi kanunların ülkesiydi. İnsanlar bolluk ve refah içinde yaşar, nesillerini çoğaltır, evler ve kaleler yapar, tek bir dilde konuşur, Enlil’in önderliğinde güçlerini yüceltmişler” (E.Ölibeyzade. 2009; 181).

Araştırmacı burada tüm insanların tek lisanda konuştuğu fikrine dikkat çekmek istemiştir. Bu tek dilin Sümerce olduğunu söyleyen S.N. Kramer, Y.İ. Lloyd, K. Çayld, İ. Bulli, Z. Kasidovski, K. Vinkler, M. Belitski, D. Beder, A. Cavat, T. Deliç ve diğerleri şu sonuca vardılar: Sümerler modern Türk halklarının atalarıdır, büyük büyükbabaları olan Sümer dili bir Proto Türk dilidir. Esas olarak Sümerlerin yazı kültürü, arkeolojik kazılar sırasındaki “Pasta resminde” yazıtın (şöyle yazıyor: Ateşe tapınırken, tek tanrıyı buldular) Orhun-Yenisey yazıtlarının 4500 yıllık tarihinin de bu alfabeye yazıldığını belirtir. Sorbonne Üniversitesinde düzenlenen “Alfabenin Başlangıcı ve Global Yazıtları” konulu konferansta Türklerin çok eski çağlardan beri ateşe taptıkları ve dini inançlarının ateşe tapmak olduğu açık ve tartışmasız bir şekilde doğrulanmıştır. Bu dini inanç ve ibadet milattan çok önce de vardı. M.Ö. 2500 yılında İskit-Türk “Vahşi hayvan üslubu” tablosunda ve eski Türk alfabesinde yansımaları ve ifadesini bulmuş, fikir tahtaya kazınmış, şöyle ki, ezberden yazıya geçilerek resimiyet kazanmıştır.

Fransız topraklarında bulunan Glozel yazıtlarının Fransızların ataları mı yoksa Türklerin kültürel etkisi mi olduğunu araştıran araştırmacı E. Alibeyzade, bu sorulara cevap verebilmek için dünya tarihinin yeniden yazılması gerektiğinde ısrarcı.

1970 yılında Alma Atı yakınlarındaki Issık köyünde bulunan maddi kültür hazinesi- mezarda bulunan nesneler göz kamaştırıcıydı. İlk dikkat çeken parlak altın bir giysiydi. Ama bu

herhangi bir altın kıyafet değildi. Tacın üzerinde kuş ve ok resimleri vardı. Belindeki kemerin sol tarafında ise kılıç asılıydı. Kapüşonun ön kısmına koç, geyik ve at resimleri işlenmişti. Yine kemer, sadak kılıfında ve diğer eşyaların üzerinde de resimler mevcuttu. Kapüşonundan çoraplarına, kemerinden silahlarına kadar her şey saf altındandı. Model, yüzlerce üçgen altın parçanın altın iplerle birleştirilmesiyle oluşturulmuştu. Çorabın etek ucu ile düz kemik arasındaki kısmı üçgen parçalardan ibaretken, etek ucunda dört kare altın parçası bulunuyordu. Altınları saymışlar, tamı tamına 4800 parça!... Bu mezar kimin? Altın giysi kimin? Bu soruların cevaplarını bulmak için diğer nesneleri incelemeye başladılar. Altın giysilerin yanı sıra tabaklar, vazolar, aynalı ve taraklı taslar, gümüş kaşıklar ve tabii ki altın giysili adamın kemikleri de vardı (“Türkün Altın Kitabı”. 1992; 46). Altın elbiseli adamın mezarında bulunan milattan önceki yüzyıllarda Türk tarihini anlatan bir yazı var, işte 26 harf ve iki satırlık o yazı: “Ağa sana uçug. Bez çök, bukun içre azuk”. Bilim insanları yıldızlararası mesafeleri lazerle ölçmekle kalmıyor, milyonlarca yıl önceki eşyaların yaşını da doğru bir şekilde belirleyebiliyorlar. Lazer radyokarbon analizi yapılarak hem höyük hem de onun içindeki eşyaların, objelerin M.Ö. 5. yüzyıla ait oldukları anlaşılmıştır. Bu yazı eski Türk alfabesiyle yazılmıştır, tıpkı Orhun-Yenisey kitapları gibi.

20. yüzyılın sonlarında Altay dağlarında bulunan bir prensese (şehzade hanım) ait mumyayla (“İzvestiya” gazetesi, 2004. 31 Mart) ilgili makaleyi incelemek için dünyanın birçok ülkesinden arkeologlar bir araya geldi ve mezarın 2500 yaşında olduğu anlaşıldı. Mezar hazneye yerleştirilmişti, içerisi soğuktu. Tazyikli kar suyuyla yıkanmış ve sterilize edilmiş. Aynı odada koşum takımlı bir ata ait kalıntılar vardı. Ve yine bronz çivilerle sabitlenmiş bir novdan (bir nevi çatı) bulunuyordu. Bu tür karaçam dallarından yapılmış novdanlar önemli kişiler tarafından muhafıza ediliyordu. Mumya sağ tarafında yatıyor, bacakları hafif kıvrılmış ve kollarında dövmelemler var. Mumyanın üzerinde ipek gömlek, yün etek ve kafasında takma saç var.

SONUÇ. Altay, Kazakistan, İran’dan Alman ve Rus arkeologların bulduğu “İskit Çarlarının Mezarları” isimli sergisinde dünya halkları, milletleri, soyağacı, kökenleri ve dağılımları hakkındaki kaynakları araştıran E. Alibeyzade Güney Urallar, Sibirya, Kuban, Tuva ve Moğolistan’ın “Almanlar, Türkler ve Slavlar aynı köklere sahiptir” (bak. “Ekspress”, 13 Haziran, 2007) fikrini, Almanya’da bu serginin büyük önem taşıdığı gerçeğini tekrar hatırlatmıştır. Deutsche Welle’in yorumcusu anlatıyor: “Korkarım Almanlar için İskitleri ataları olarak kabul etmek zor olacak. Yunanlıları ve Romalıları büyük babalarımız olarak görmek daha uygundur. Ve bir daha Türkçe konuşan kabilelerin soyundan geldiğimiz ortaya çıktı, üstelik Slavlarla kardeşiz”.

Araştırmacı, Alman Arkeoloji Enstitüsü başkanı ünlü bilim insanı Hermann Parzinger'in görüşlerini paylaştı: "Eski çöl göçebelerinin 70-80 % Güney Asya'dan Avrupa'ya gelen İskitler Avrupalılardı ve Berlin'de bulunan eşyalar, burada eski İskitlerin en Batı'daki mezarları Doğu'da keşfedilmiştir". İnsanlık tarihinde her zaman göçler olmuştur. Avrupalılar İskitler dönemine kadar Orta Asya, Sibiry ve Altay dağlarında yaşadılar. Atalarının Türkçe konuştuğuna inanılıyor. Ama Almanya'da ve Avrupa'da insanlar genellikle bunu bilmiyorlar ya da anlamak istemiyorlar. Oysa, sergide yer alan bir buluntu eski Türkler hakkında Avrupa'da şimdiye kadar yerleşmiş olan kavramları alt üst ediyor. Altay Dağları'nda 2600 metre yükseklikte bir höyükte bulunan İskit savaşçısına ait mumya daha çok ilgi çekti. Zengin olduğuna inanılan savaşçının üzeri kunduz, koyun ve fok derileriyle kaplıydı. Vücudunda yara izi yokken, birçok dövme izine rastlandı. İşin en ilginç yanı ise, o İskit savaşçısının beyaz ve sarışın olması (Hermann Parzinger), diğer bilim insanlarının görüşlerini de inceleyen E. Alibeyzade, insanlık tarihinin yeniden incelenmesi ve yeniden bakılması gerektiği fikrinde haklıdır.

KAYNAKÇA

1. Celal Beydili (Memmedov). "Türk Mitoloji Obrazlar Sistemi. Strüktür ve fonksiyon". "Mütercim" yayınları, Bakü, 2007.
2. H. E. Aşa. "Nevruz-Avrasya'nın ortak bayramı". "Yeni Avrasya" dergisi, no:2; 2000
3. Mustafa Uslu. Türklerde Nevruz. Türk Dünyası tarih dergisi, no:4, 1987".
4. Konrad İ. Zapad i Vostok (Batı ve Doğu). Moskova, 1966.
5. Zenin Kasidovski. "Bibleyskie Skazaniya" ("İncil Efsaneleri", Moskova, 1975.
6. N.D. Filinter. "Kultura i İskustvo Dvureçya" ("Mezopotamiyada Medeniyet ve Sanat"). M. L. 1958.
7. Murad Adci. "Kıpçak Çölünün Yavşanı". Rusçadan çeviren: Prof. T. Hacıyev. "Gençlik", Bakü, 1997.

ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN ÇOCUKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİNDE MAKİNE ÖĞRENMESİNİN KULLANILMASI: BİR ANLATI ARAŞTIRMASI

Asst. Prof. Nihal ŞEN

Harran University, Faculty of Education, Department of Special Education, Şanlıurfa, Turkey

ORCID ID: 0000-0002-9511-8401

Beyza YETKİN

Harran University, Faculty of Education, Department of Primary Education, Şanlıurfa, Turkey

ORCID ID: 0009-0008-2840-9584

İlayda SAVAŞ

Harran University, Faculty of Education, Department of Primary Education, Şanlıurfa, Turkey

ORCID ID: 0009-0000-0628-1809

İrem DEMREN

Harran University, Faculty of Education, Department of Primary Education, Şanlıurfa, Turkey

ORCID ID: 0009-0003-4097-7326

ÖZET

Makine öğrenmesi, öğrenme güçlüğü olan çocukların tanılama ve değerlendirme süreçlerinde etkili bir araç hâline gelerek eğitim alanında yenilikçi dönüşümlere öncülük etmektedir. Bu teknoloji, büyük veri analitiği, örüntü tanıma ve tahminleme algoritmaları aracılığıyla bireylerin öğrenme süreçlerini çok boyutlu bir şekilde inceleme olanağı sunmaktadır. Dolayısıyla, makine öğrenmesi, geleneksel değerlendirme yöntemlerinin ötesine geçerek öğrencilerin öğrenme özelliklerini daha ayrıntılı biçimde ortaya koymayı mümkün kılmaktadır. Bu araştırma, makine öğrenmesi uygulamalarının öğrenme güçlüğü olan çocukların tanılama ve değerlendirme süreçlerinde oluşturduğu yenilikçi etkileri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Mevcut araştırmada, ilgili alan yazın incelenerek makine öğrenmesi tekniklerinin çeşitli uygulama alanlarına ilişkin örnekler analitik bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Ayrıca, makine öğrenmesi uygulamalarının hayata geçirilmesi sürecinde ortaya çıkan zorluklar eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmiş; bu incelemeler sonucunda, gelecekteki araştırma yönelimlerine katkı sağlayacak öneriler geliştirilmiştir. Araştırma sonuçları, makine öğrenmesinin öğrenme güçlüğü olan çocukların değerlendirilmesinde geleneksel ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarına kıyasla daha hassas, nesnel ve derinlemesine bir analiz imkânı sunduğunu göstermektedir. Alan yazındaki çalışmalar, makine öğrenmesi tabanlı yaklaşımların öğrenci verilerini derinlemesine analiz ederek öğrenme güçlüklerini erken dönemde belirleyebildiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, söz konusu yaklaşım, hızlı, hedefe yönelik ve etkili müdahalelerin gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca, makine öğrenmesi tabanlı sistemlerin öğrencilerin öğrenme süreçlerini sürekli olarak izlediği, gerçek zamanlı veriler aracılığıyla gelişim düzeylerini değerlendirdiği ve anında geri bildirim sunduğu görülmektedir. Son olarak, alan yazında yer alan çalışmalar, makine öğrenmesinin öğrenme güçlüğü olan

çocukların değerlendirilmesinde kullanılmasının algoritmik önyargılar, etik ilkeler, model şeffaflığı ve veri güvenliği gibi çok boyutlu zorlukları da beraberinde getirdiğini ortaya koymaktadır. Bu zorlukların aşılabilmesi için modellerin çeşitli örneklem grupları üzerinde test edilmesi, karar alma süreçlerinin açıklanabilir hâle getirilmesi ve kişisel verilerin korunmasına yönelik yasal ve teknik önlemlerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenme Güçlüğü, Özel Eğitim, Değerlendirme, Makine Öğrenmesi, Yapay Zeka.

USING MACHINE LEARNING IN THE ASSESSMENT OF CHILDREN WITH LEARNING DISABILITIES: A NARRATIVE STUDY

ABSTRACT

Machine learning has become an effective tool in the diagnosis and assessment processes of children with learning disabilities, pioneering innovative transformations in the field of education. This technology offers the opportunity to examine individuals' learning processes in a multidimensional way through big data analytics, pattern recognition, and prediction algorithms. Therefore, machine learning goes beyond traditional assessment methods, making it possible to reveal students' learning characteristics in greater detail. This research aims to reveal the innovative effects of machine learning applications in the diagnosis and assessment processes of children with learning disabilities. In the current study, the relevant literature was reviewed, and examples of machine learning techniques in various application areas were analyzed from an analytical perspective. Furthermore, the challenges encountered in the implementation of machine learning applications were critically evaluated; as a result of these reviews, recommendations were developed that will contribute to future research directions. The research results show that machine learning offers a more sensitive, objective, and in-depth analysis opportunity in the assessment of children with learning disabilities compared to traditional measurement and assessment approaches. Studies in the literature reveal that machine learning-based approaches can identify learning disabilities at an early stage by deeply analyzing student data. In this context, this approach enables rapid, targeted, and effective interventions. Furthermore, machine learning-based systems continuously monitor students' learning processes, assess their development levels through real-time data, and provide immediate feedback. Finally, studies in the field reveal that the use of machine learning in the assessment of children with learning disabilities brings with it multidimensional challenges such as algorithmic bias, ethical principles, model transparency, and data security.

To overcome these challenges, models must be tested on diverse sample groups, decision-making processes must be made explainable, and legal and technical measures must be developed to protect personal data.

Keywords: Learning Disabilities, Special Education, Assessment, Machine Learning, Artificial Intelligence.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE EĞİTİMDE YAPAY ZEKA: KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE YENİLİKÇİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Asst. Prof. Nihal ŞEN

Harran University, Faculty of Education, Department of Special Education, Şanlıurfa, Turkey

ORCID ID: 0000-0002-9511-8401

İzel Zeliha YENER

Harran University, Faculty of Education, Department of Primary Education, Şanlıurfa, Turkey

ORCID ID: 0009-0001-4096-7991

Zekiye HAKAN

Harran University, Faculty of Education, Department of Primary Education, Şanlıurfa, Turkey

ORCID ID: 0009-0002-1697-4662

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, yapay zekânın eğitimdeki tarihsel gelişim sürecini ele alarak karşılaşılan sorunları ve olası çözüm yollarını değerlendirmektir. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımına dayalı analitik bir alan yazın incelemesi niteliğindedir. Bu doğrultuda, araştırmada yapay zekânın eğitimdeki kullanım alanlarını ortaya koymak amacıyla ulusal ve uluslararası alan yazında yer alan güncel çalışmalar gözden geçirilmiştir. Uygulama sürecinde ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri de ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Yapay zekanın gelişim süreci, 1950'lerde Alan Turing'in hesaplama teorileri ve 1956'daki Dartmouth Konferansı ile başlamıştır. Bu dönemde yapılan ilk çalışmalar, yapay zekânın sunduğu olanakları ortaya koymuş; ancak dönemin teknolojik koşulları çeşitli zorluklara yol açmıştır. 1970'ler ve 1980'lerdeki "yapay zeka kışları" bu alandaki ilerlemeleri geçici olarak yavaşlatarak araştırmaların duraklamasına neden olmuştur. 1990'ların sonlarına doğru bilgi işlem alanında yaşanan gelişmeler, yapay zekâ araştırmalarında yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuş; bu durum, derin öğrenme algoritmalarının olgunlaşmasını hızlandırarak büyük veri analitiğinin eğitim alanında etkili bir şekilde kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Günümüzde yapay zekâ, kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimlerinden öğretmen destek sistemlerine kadar uzanan geniş bir uygulama alanı sunmaktadır. Ancak, bu uygulamalarının hayata geçirilmesiyle birlikte çeşitli sorunlar da ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar arasında, yapay zekâ sistemlerinin eğitim ortamlarında güvenilir bir şekilde çalışmasını sağlamak için gerekli olan altyapı ve destek eksiklikleri, veri güvenliği ve gizliliği ile ilgili endişeler, algoritmalarındaki yanlılığın ve hataların yönetilmesi, öğretmenlerin yeni teknolojilere uyum sağlama zorlukları ve öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını karşılamada yaşanan güçlükler yer almaktadır. Eğitimde yapay zekânın etkililiğini artırmak amacıyla, ortaya çıkan bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu öneriler arasında, veri güvenliği ve gizliliğinin sağlanması için güçlü şifreleme ve anonimleştirme yöntemlerinin uygulanması, algoritmalarındaki önyargıların

azaltılması için düzenli denetim ve düzeltme süreçlerinin yürütülmesi, öğretmenlerin teknolojiye uyum sağlamalarını desteklemek için eğitim programlarının hazırlanması ve öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını daha iyi karşılamak için kişiselleştirilmiş öğrenme yaklaşımlarının geliştirilmesi yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Eğitim, Eğitim Teknolojisi, Eğitimde Yapay Zeka.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EDUCATION FROM PAST TO PRESENT: ENCOUNTERED CHALLENGES AND INNOVATIVE SOLUTION SUGGESTIONS

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate the problems encountered and possible solutions by examining the historical development process of artificial intelligence in education. The study is an analytical literature review based on a qualitative research approach. In this context, current studies in the national and international literature were reviewed in order to reveal the areas of application of artificial intelligence in education. The problems that arose during the implementation process and the proposed solutions to these problems are also discussed in detail. The development process of artificial intelligence began in the 1950s with Alan Turing's computational theories and the 1956 Dartmouth Conference. The initial studies conducted during this period revealed the possibilities offered by artificial intelligence; however, the technological conditions of the time led to various difficulties. The “AI winters” of the 1970s and 1980s temporarily slowed progress in this field, causing research to stagnate. Developments in computing in the late 1990s marked the beginning of a new era in artificial intelligence research, accelerating the maturation of deep learning algorithms and paving the way for the effective use of big data analytics in education. Today, artificial intelligence offers a wide range of applications, from personalized learning experiences to teacher support systems. However, the implementation of these applications has also brought about various problems. These problems include the lack of infrastructure and support necessary to ensure that artificial intelligence systems work reliably in educational environments, concerns about data security and privacy, managing bias and errors in algorithms, difficulties for teachers in adapting to new technologies, and difficulties in meeting the individual needs of students. In order to increase the effectiveness of artificial intelligence in education, it is necessary to develop solutions to these problems. These proposals include implementing strong encryption and anonymization methods to ensure data security and privacy, conducting regular monitoring and correction processes to reduce biases in algorithms, preparing training programs to support

teachers in adapting to technology, and developing personalized learning approaches to better meet students' individual needs

Keywords: Artificial Intelligence, Education, Education Technology, Artificial Intelligence in Education

OKUL ETKİLİLİĞİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Ph.D. Berna YÜNER

Yozgat Bozok University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences

ORCID ID: 0000-0001-7162-8397

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, okul etkililiğine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesidir. Araştırma 2025-2026 yılında Yozgat ilinde ortaöğretim okullarında görev yapan 10 öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veriler içerik analizi incelenmiştir. İçerik analizi sonucunda okul etkililiğine ilişkin öğretmen görüşlerinin üç tema on bir kategori altında toplandığı belirlenmiştir. Sonuç olarak, okulun etkililiğinin, tek bir faktöre değil; öğretim kalitesi, olumlu okul kültürü ve güçlü paydaş katılımının birbiriyle uyum içinde çalıştığı bütünlük bir sistem anlayışı ile mümkün olduğu görülmektedir.

GİRİŞ

Eğitim etkililiği çağdaş araştırma ve politika tartışmalarının odak noktası haline gelmiştir. Zira yüksek performanslı eğitim sistemleri, öğrencilerin öğrenimini teşvik etmek, sosyal gelişimi desteklemek ve ulusal rekabet gücünü güçlendirmek için temel oluşturmaktadır. Etkili eğitim, okulların sadece yüksek kaliteli eğitim sunmasını değil, aynı zamanda tüm öğrencilerin tam potansiyellerine ulaşabilecekleri eşitlikçi ve destekleyici ortamlar oluşturmaktır. Akademik başarı konusundaki beklentiler artmaya devam ederken, eğitim etkinliğini anlamak ve iyileştirmek eğitimciler, politika yapımcılar ve topluluklar için giderek daha önemli hale gelmiştir.

1966 Coleman Raporu, bir öğrencinin akademik başarısını belirleyen temel faktörün, okulunun kalitesi değil, aile geçmişi olduğu sonucu ile alanyazında büyük bir yankı oluşturmıştır. Bu bulgu, "Okulların bir fark yaratmadığı" fikri, sosyoekonomik durumları ne olursa olsun tüm öğrencilere başarıyla eğitim veren okulları incelemeye başlayan eğitim araştırmacılarından güçlü bir tepkiye neden olmuştur. Bu araştırmalar, tüm çocukların öğrenebileceği ve okulların, öğrencilerin temel müfredatta uzmanlaşmalarını sağlamak için gerekli faktörleri kontrol ettiği fikrini savunan Etkili Okul Hareketi'nin temelini oluşturmıştır.

Etkili Okul Hareketi'ndeki araştırmacılar, tüm öğrenciler için etkili olan okullarda ortak olan belirli özelliklere odaklanmıştır. Edmonds tarafından Etkili Okulların İlişkileri olarak resmileştirilen bu özellikler arasında, müdürden gelen güçlü öğretim liderliği, net ve paylaşılan bir okul misyonu, her öğrenci için yüksek beklentiler, güvenli ve düzenli bir ortam ve okulun

programlarını değerlendirmek için kullanılan öğrenci başarısının sıkı izlenmesi yer almaktadır. Bu ilişkilerin odak noktası öğrenci başarısını artırmak için okulların uygulayabileceği felsefe ve uygulamaları belirlemektir.

Okullar, öğrenci başarısını artırmada önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir ve bir okulun etkinliği genellikle genel performansı üzerinden değerlendirilmektedir (Polatcan & Cansoy, 2018). Etkili okul araştırmalarından elde edilen bulgular, bir okulun net bir vizyonu, müdür rolünde bir eğitim lideri, toplumun beklentilerini karşılama kapasitesi, öğrenmeye elverişli bir ortam ve öğrencilerin akademik, sportif ve sanatsal gelişimini destekleyen fırsatlar yoksa etkili kabul edilemeyeceğini göstermektedir. Bir okulun “etkili okul” olarak sınıflandırılabilmesi için tüm bu temel nitelikleri sergilemesi gerekir. Türkiye’de okul etkinliği üzerine çalışmalar 1990’larda ortaya çıkmış ve özellikle 2000’lerin başından sonra önemli bir ivme kazanmıştır (Polatcan & Cansoy, 2018).

İnsan sermayesinin nitelikli şekilde yetiştirilebilmesi için okulların etkili bir şekilde hizmet vermesi beklenmektedir. Bu kapsamda okulların etkililiklerinin incelenmesi, mevcut durumun belirlenmesi ve eksikliklerin tespit edilebilmesi açısından önemlidir. Bu amaçla bu araştırmada okul etkililiğine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma, incelenen durumların derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde araştırılarak içeriğinin ne olduğunun ortaya konulmasına olanak tanımaktadır. Nitel araştırma sürecinde, araştırma problemi merkezi bir role sahiptir ve araştırma modeli ile deseninin belirlenmesinde etkilidir. Mevcut çalışmanın amacı, öğretmen görüşlerine dayalı olarak etkili bir okulun sahip olduğu özelliklerin incelenmesidir. Bu bağlamda problemi göz önüne alındığında, fenomenoloji (olgubilim) araştırma deseninin benimsenen modele uygun olduğu değerlendirilmiştir. Fenomenoloji deseni, günlük hayatta aşına olduğumuz ancak derinlemesine bir kavrayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmamızı sağlar (Hancock & Algozzine, 2006). Bu nedenle, öğretmenlerin deneyimleri üzerinden etkili okul kavramlarının anlamını derinlemesine araştırmayı amaçlayan bu çalışma için fenomenolojik yaklaşım uygun bir zemin oluşturmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2005).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklem ile belirlenmiştir. Okullarındaki etkililiğe ilişkin görüşlerinin belirlenebilmesi belirlenebilmesi için en az 3 yıldır aynı okulda görev yapmakta olan öğretmenler seçilmiştir. Ayrıca farklı düzeydeki okullardaki öğretmenler görüşülerek maksimum çeşitlilik sağlanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda 3 ilkokul, 4 ortaokul, 3 lisede

görev yapmakta olan öğretmen ile görüşülmüştür. Katılımcılara ilişkin veriler Tablo 1.'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcı Öğretmenlerin Demografik Özellikleri (n=10)

Katılımcı Kodu	Görev Türü	Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Müdür ile Çalışma Süresi (Yıl)
K1	İlkokul	Kadın	Lisans	3
K2	İlkokul	Kadın	Yüksek Lisans	4
K3	İlkokul	Erkek	Lisans	5
K4	Ortaokul	Kadın	Yüksek Lisans	3
K5	Ortaokul	Kadın	Lisans	4
K6	Ortaokul	Kadın	Lisans	5
K7	Ortaokul	Erkek	Yüksek Lisans	6
K8	Lise	Kadın	Lisans	3
K9	Lise	Kadın	Yüksek Lisans	5
K10	Lise	Erkek	Lisans	3

Tablodan da izlenebileceği üzere katılımcı grubu, görev türü, cinsiyet, eğitim düzeyi ve müdürle çalışma süresi açılarından çeşitlilik gösteren 10 öğretmenden oluşmaktadır. Katılımcıların 7'si kadın, 3'ü erkektir. Eğitim düzeyi bakımından 4 öğretmen yüksek lisans, 6 öğretmen ise lisans mezunudur. Görev türlerine göre dağılım 3 ilkokul, 4 ortaokul ve 3 lise şeklindedir. Öğretmenlerin müdürleriyle birlikte çalışma süreleri incelendiğinde ise 4 öğretmenin 3 yıl, 2 öğretmenin 4 yıl, 3 öğretmenin 5 yıl ve 1 öğretmenin ise 6 yıldır aynı müdürle çalıştığı görülmektedir.

Veri Toplama

Bu araştırmada da katılımcıların çalışma konusu ile ilgili algılarını açığa çıkarmak amacı ile görüşme yöntemi benimsenmiştir. Veri toplamak amacı ile araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, önceden belirlenmiş sorular çerçevesinde sondaj sorularla konunun farklı boyutları ortaya çıkarmaya çalışılır (Coşkun vd., 2017). Araştırmada katılımcılara etkili okula ilişkin görüşleri sorulmuştur. Görüşmeler gönüllülük esasına dayalı olarak on beş dakika sürmüştür.

Veri Analizi

Görüşmelerde kaydedilen veriler yazıya dönüştürülmüş ve içerik analizi ile incelenmiştir.

BULGULAR

İçerik analizi sonucunda okul etkililiğine ilişkin öğretmen görüşleri üç tema on bir kategori altında incelenmiştir. Temalar ve kategoriler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo2. Etkili okul niteliklerine ilişkin öğretmen görüşleri

Temalar	Kodlar	Frekans (f)	Örnek Öğretmen İfadeleri
1. Öğretim ve Öğrenme Ortamı	Kaliteli ve Verimli Öğretim	9	"Derslerde sadece müfredatı işlemiyoruz, öğrencinin yaratıcılığını geliştirecek projelere de yer veriyoruz. Öğrenmeyi öğretmeye odaklanıyoruz."
	Olumlu ve Disiplinli Sınıf İklimi	8	"Sınıflarda kesinlikle bir öğrenme disiplini var. Öğrenciler ne yapmaları gerektiğini biliyor, bu da verimi ve huzuru artırıyor."
	Bireysel Farklılıklara Duyarlılık	6	"Her öğrencinin öğrenme hızı ve stilini dikkate alan, farklılaştırılmış öğretim yöntemleri uyguluyoruz. Bu, her çocuğun başarı hissini tatmasını sağlıyor."
	Teknoloji Entegrasyonu	5	"Derslerde etkileşimli tahta ve eğitim yazılımlarını aktif şekilde kullanıyoruz. Teknoloji, öğrenmeyi daha çekici hale getiriyor."
2. Okul Kültürü ve İklimi	Güçlü İletişim ve İş Birliği	10	"Öğretmenler arasında inanılmaz bir dayanışma var. Bir sorun olsa hep birlikte çözüm arıyor, birbirimizin deneyimlerinden faydalıyoruz."
	Olumlu ve Güvenli Ortam	9	"Okul, hem fiziksel hem de duygusal olarak herkes için güvenli bir sığınak. Öğrenciler ve öğretmenler kendilerini rahatça ifade edebiliyor."
	Paylaşılan Normlar ve Değerler	7	"Bu okulda saygı, sorumluluk ve dürüstlük sadece sözde kalmıyor, duvarlarda asılı olmaktan çıkıp hepimizin davranışına yansıyor."
	Sosyal Kültürel Etkinlikler	5	"Düzenli yapılan bilim şenlikleri, tiyatrolar ve spor turnuvaları okul ruhunu canlı tutuyor ve aidiyet duygusunu güçlendiriyor."
3. Paydaş Katılımı ve İlişkiler	Aktif Veli Katılımı ve Desteği	8	"Veliler sadece sorun olduğunda değil, sürekli okulun bir parçası. Etkinliklere, atölyelere ve karar süreçlerine aktif katılıyorlar."
	Okul-Çevre İlişkisi	5	"Okul olarak bulunduğumuz mahalle ile iç içeyiz. Yerel esnafı, kütüphaneyi ve müzeleri eğitimin bir parçası haline getirmeye çalışıyoruz."

Temalar	Kodlar	Frekans (f)	Örnek Öğretmen İfadeleri
	Öğrenci Görüşlerine Önem Verme	4	"Öğrenci meclisimiz var ve alınan birçok kararda onların fikirleri de soruluyor. Kendilerini 'okulun sahibi' olarak görüyorlar."

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın bulguları, etkili okul literatüründe vurgulanan birçok unsuru destekler niteliktedir. Öncelikle, "Kaliteli ve Verimli Öğretim" ile "Olumlu ve Disiplinli Sınıf İklimi" vurgusu, akademik odaklılık ve düzenin okul etkililiğinin temel göstergeleri olduğu yönündeki görüşlerle örtüşmektedir (Scheerens, 2000). Öte yandan, okulun sadece akademik çıktılara değil, "Bireysel Farklılıklara Duyarlılık" göstererek her çocuğun başarı hissini tatmasına olanak tanınması, çağdaş eğitim anlayışının bir gereğidir.

Araştırmada en yüksek frekansa (f=10) sahip olan "Güçlü İletişim ve İş Birliği" kodu, etkili okulların en belirgin özelliklerinden biri olan "iş birlikçi okul kültürü" ile doğrudan bağlantılıdır. Öğretmenler arasındaki bu dayanışmanın hem öğretmenlerin mesleki doyumunu artırdığı hem de yenilikçi uygulamaların yaygınlaşmasına zemin hazırladığı düşünülebilir. Ayrıca, "Olumlu ve Güvenli Ortam" yaratılması, öğrencilerin öğrenmeye açık olmaları için ön koşul olan psikolojik güvenliği sağlaması açısından kritiktir.

"Aktif Veli Katılımı" ve "Öğrenci Görüşlerine Önem Verme" bulguları, okulun demokratik ve paydaş odaklı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Epstein ve arkadaşlarının (2019) Okul-Aile-Topluluk Ortaklıkları modeli bağlamında değerlendirildiğinde, velilerin karar süreçlerine dahil edilmesi ve öğrencilere söz hakkı verilmesi, başarı ve okula bağlılık üzerinde güçlü bir pozitif etkiye sahiptir. "Okul-Çevre İlişkisi" ise öğrenme süreçlerini gerçek dünya ile ilişkilendirerek anlamlı öğrenmeyi desteklemektedir.

Sonuç olarak, bu okulun başarısı, tek bir faktöre değil; öğretim kalitesi, olumlu okul kültürü ve güçlü paydaş katılımının birbiriyle uyum içinde çalıştığı bütünsel bir sistem anlayışına dayanmaktadır. Diğer okullar için model teşkil edebilecek bu yapı, eğitim politikalarının odağının fiziksel altyapı ve müfredatın ötesine geçerek, "okul iklimi" ve "insan ilişkileri" gibi daha soyut ancak bir o kadar etkili değişkenlere kayması gerektiğini bir kez daha göstermektedir. İleride yapılacak çalışmalarda, bu faktörlerin öğrenci başarısı üzerindeki doğrudan etkisinin nicel yöntemlerle ölçülmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

Epstein, J.L., et al. (2019) *School, Family, and Community Partnerships: Your Handbook for Action*. 4th Edition, Corwin Press, Thousand Oaks.

Hancock, D.R. and Algozzine, B. (2006) *Doing Case Study Research: A Practical Guide for Beginning Researchers*. Teachers College, New York and London.

Polatcan, M., & Cansoy, R. (2018). Türkiye’de Etkili Okul Araştırmaları: Ampirik Araştırmaların Analizi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(3), 8-24. <https://doi.org/10.19126/suje.370352>

Scheerens, J. (2000). *Improving school effectiveness*. UNESCO IIEP.

Yıldırım, A. & Simsek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5th ed.). Ankara: Seckin Yayınevi.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÖZÜNDEN ÖĞRETMEN ATAMA SÜRECİ

Ph.D. Berna YÜNER

Yozgat Bozok University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences

ORCID ID: 0000-0001-7162-8397

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, öğretmen adaylarının giderek zorlaşan öğretmen atama süreciyle ilgili deneyimlerini, algılarını ve duygularını, ürettikleri metaforik ifadeler aracılığıyla derinlemesine incelemek ve analiz etmektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji kullanılmıştır. Veriler içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklem ile belirlenmiştir. Eğitim Fakültesi üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmaya 30 öğrenci katılmıştır. Analiz sonucunda Öğretmen adaylarının metaforlarından Zorluk ve Mücadele, Belirsizlik & Şans, Çaba & Sabır, Dönüşüm & Başarı olarak dört ana tema ortaya çıkmıştır. Öğretmen adayları atanma sürecini büyük oranda zorluk, belirsizlik ve yoğun bir çaba gerektiren bir deneyim olarak algıladıkları, Bununla birlikte tüm bu zorluklara rağmen ulaşılan başarının değerli ve dönüştürücü olduğu inançlarını da göstermektedir

GİRİŞ

Bireyin toplumda statü sağlayan, düzenli bir gelir kaynağı yaratan ve geleceğe dair güvence oluşturan bir mesleğe sahip olması, psiko-sosyal iyi oluş hali üzerinde kritik bir role sahiptir. Bu durum, bireyin geleceğe yönelik umut beslemesi, aile kurması ve toplumsal bir kimlik edinmesi için temel bir zemin teşkil etmektedir (Şahin, 2011). Aksinin gerçekleşmesi, yani istihdam belirsizliği ise, bireyde kaygı, kararsızlık ve geleceğe dair olumsuz duygudurumlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. alanyazın, bu durumun Türkiye'deki üniversite öğrencileri arasında yaygın bir gelecek kaygısı kaynağı olduğunu doğrulamaktadır (Çakmak ve Hevedanlı, 2005).

Özellikle kamuda istihdam edilmeyi bekleyen bireyler için bu belirsizlik süreci, hayata dair birçok kişisel ve profesyonel planın ertelenmesine yol açmakta, bireyi psikolojik olarak olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda, atama bekleyen öğretmen adayları, mesleki geleceklerinin belirsiz olmasından ötürü benzer bir süreçle karşı karşıyadır. Öğretmen adayları, atanma gerçekleşene kadar geleceğe dair planlarını askıya almakta, bu süre zarfında hem içsel bir stres yaşamakta hem de aile ve sosyal çevrelerinden gelen baskılarla baş etmek durumunda kalmaktadırlar. Türkiye'de öğretmen adayı sayısının mevcut ihtiyaçtan fazla olması, atanma sürecini son derece rekabetçi ve zorlu bir hale getirmekte ve bu sorun her geçen gün daha da

derinleştirmektedir. Bu sürecin birincil aktörler olan öğretmen adaylarınca değerlendirilmesi, onların nasıl hissettiklerinin belirlenmesi açısından anlamlıdır.

Metafor, temelde bilinmeyen veya soyut bir kavramın, bilinen ve somut bir kavram yardımıyla açıklanması ve anlamlandırılması sürecidir (Goodman, 2003). Metafor, bireyin soyut ve karmaşık olguları anlamlandırmada kullandığı güçlü bir bilişsel araçtır (Saban et al., 2006). Metaforlar, yaratıcı ve imgesel bir anlam alanı yaratır. Soyut bir deneyimi somut bir imge üzerinden ifade etmek, bireylerin zihnindeki karmaşık duygu ve düşünceleri daha net bir şekilde ortaya koymayı mümkün kılar. Bu nedenle metaforlar, eğitim araştırmalarında sıklıkla başvurulan bir yöntem haline gelmiştir. Bu çalışma, öğretmen adaylarının atama sürecine ilişkin deneyim ve algılarını derinlemesine anlamak için nitel bir araştırma yöntemi olan metafor analizini temel almaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, giderek zorlaşan öğretmen atama sürecine ilişkin olarak öğretmen adaylarının sahip olduğu deneyim, algı ve duyguları, onların ürettikleri metaforik ifadeler aracılığıyla derinlemesine incelemek ve analiz etmektir. Çalışma, sürecin birincil aktörleri olan öğretmen adaylarının perspektifinden, atanma bekleyişinin nasıl anlamlandırıldığını metaforik bir lensle ortaya koymayı hedeflemektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma yöntemi bir olguyu olduğu haliyle incelemeyi ve mevcut durumu betimlemeyi hedeflemektedir. Nitel araştırmacılar, belirli bir probleme odaklanmak, verileri doğal ortamlarında toplamak ve tümevarımsal bir analizle kod, kategori ve temaları belirlemek için bu modeli kullanmaktadır (Creswell, 2012).

Nitel araştırma sürecinde, araştırma problemi merkezi bir role sahiptir ve araştırma modeli ile deseninin belirlenmesinde etkilidir. Mevcut çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının perspektifinden, atanma bekleyişinin nasıl anlamlandırıldığını metaforik olarak incelemektir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklem ile belirlenmiştir. Eğitim Fakültesi üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmaya 30 öğrenci katılmıştır.

Veri Toplama

Bu çalışmada 30 öğretmen adaylarının, öğretmen atama sürecine ilişkin görüşleri metaforik söylemler üzerinden incelenmiştir. Araştırmada öğretmen adaylarına “Türkiye’de öğretmen olarak atanabilmek ... gibidir çünkü...” ifadesi verilmiş ve boşlukları doldurarak açıklamaları istenmiştir.

Veri Analizi

Öğretmen adaylarının atama sürecine ilişkin görüşlerini metaforik olarak ifade ettikleri söylemler içerik analizi ile incelenmiştir. Kodlar ve temalar oluşturulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde atanma sürecine ilişkin öğretmen adaylarının metaforik ifadelerinin içerik analizi sonuçları sunulmaktadır. Analiz sonuçları tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1 Öğretmen Atanma Sürecine İlişkin Metaforların Tematik Analizi

Ana Tema (Frekans)	Kategori (Frekans)	Metaforik Örnekler	Çıkarılan Anlam / Tematik Vurgu
& Zorluk Mücadele (22)	Zorlu Ve Engembeli Yol (7)	-Taşlı bir yolda yürümek -Yokuş yukarı yürümek -Uzun ve engembeli yol -Kaos ortamında çıkış bulmak	Sürecin fiziksel ve psikolojik olarak yıpratıcı, zahmetli ve meşakkatli olması
	Dayanıklılık Gerektiren Faaliyet (8)	-Dağa tırmanmak -Zirveye ulaşmak -Maraton koşusu -İnce ip üzerinde yürümek -Survivor parkuru	Uzun soluklu çaba, süreklilik, denge, odaklanma ve fiziksel/mental dayanıklılık gerektirmesi
	Aşılması Gereken Engel (7)	- Dar kapıdan geçmek - Dar köprüden geçmek - İğne deliğinden geçmek - Denizden tuz ayıklamak	Kontenjanların kısıtlı, sistemin seçici ve geçiş imkanlarının son derece sınırlı olması
& Belirsizlik Şans (13)	Sonucu Belirsiz Beklenti (6)	- Piyango bileti almak - Dipsiz kuyuya taş atmak - Freni boş araba ile yolculuk - Körebe oynamak	Kişisel çabanın yeterli olmaması, sonucun öngörülemezliği ve şans faktörünün belirleyici olması
	Gizem Ve Keşif (3)	- Gizli kapının anahtarını aramak - Sisli yolda yürümek - Belirsizliklerle dolu yol	Doğru strateji, zamanlama ve kuralları anlamının önemi; geleceği görememe durumu

Ana Tema (Frekans)	Kategori (Frekans)	Metaforik Örnekler	Çıkarılan Anlam / Tematik Vurgu
	Karanlık Ve Umut Işığı (4)	- Karanlık tüneldeki mum ışığı - Tünelin sonundaki ışık - Anahtar deliğinden geçmek	Sürecin kasvetli ve zorlu olmasına rağmen sonunda bir umut ışığının varlığı
& Çaba Sabır (3)	Emek Ve Beklentisi (2)	- Tohum eken çiftçi	Sürekli emek, özveri ve sabırla yatırım yapma ve sonucu beklemek zorunda olma
	Yoğun Çaba Gerektiren İş (1)	- Yokuş yukarı taş taşımak	Ağır, mekanik ve yorucu bir emek süreci gerektirmesi
& Dönüşüm Başarı (4)	Zorluktan Doğan Zafer (3)	- İlkbahar gibi yeniden doğuş - Hayalin gerçeğe dönüşmesi - Madalya gerektiren başarı	Zorlu sürecin ardından gelen başarının değeri, yeniden doğuş ve nihai hedefe ulaşmanın onuru
	Stratejik Mücadele (1)	- Bilgisayar oyunu boss'u yenmek	Aşılması gereken çoklu engellerden oluşan stratejik bir mücadele alanı olarak görülmesi

TARTIŞMA VE SONUÇ

Tablodan da görüleceği üzere, öğretmen adayları atanma sürecini büyük oranda zorluk, belirsizlik ve yoğun bir çaba gerektiren bir deneyim olarak algılamaktadır. Metaforların büyük çoğunluğu, sürecin bireyi fiziksel ve duygusal olarak yıpratıldığını, kişisel emeğin tek başına yeterli olmadığını ve sonucun bir şans unsuruna bağlı olduğu hissini yansıtmaktadır. Bununla birlikte, "ilkbahar", "madalya" ve "hayalin gerçekleşmesi" gibi metaforlar, tüm bu zorluklara rağmen ulaşılan başarının değerli ve dönüştürücü olduğu inancını da göstermektedir. Kısacası, atanma süreci öğretmen adayları için hem bir dayanıklılık sınavı hem de bir kader ve şans alanı olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

Creswell, J. W. (2012). Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research (4th ed.). Boston, MA: Pearson.

Çakmak, Ö. & Hevedanlı, M. (2005). Eğitim ve fen-edebiyat fakülteleri biyoloji bölümü öğrencilerinin kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 115–127.

Goodman, N. (2003). Ay aydınlığı olarak eğretilme. (Çev. Doğan, M. H.), *Kitap-lık*, 65, 71- 74.

Hancock, D.R. and Algozzine, B. (2006) Doing Case Study Research: A Practical Guide for Beginning Researchers. Teachers College, New York and London.

Saban, A, Koç-Beker, B. N., & Saban A. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6 (2), 461-522.

Şahin, İ. (2011). Öğretmen adaylarının öğretmen istihdamı ve mesleki geleceklerine ilişkin görüşleri, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(3), 1167-1184.

Yıldırım, A. & Simsek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5th ed.). Ankara: Seckin Yayınevi.

A SYSTEMATIC COMPILATION STUDY: “STUDENTS’ RESISTANCE BEHAVIORS”

Prof. Dr. Gülay EKİCİ

Balıkesir University, Necatibey Education Faculty, Department of Educational Sciences,
Balıkesir, Turkey,

ORCID ID: 0000-0003-2418-1929

ABSTRACT

Resistance behaviors are crucial in student responses to educational activities. Student resistance behaviors identified in educational activities not only lead to student underachievement but also impact the quality of the teaching-learning process, creating significant challenges for all stakeholders in the learning process, including teachers, administrators, and families.

The overall objective of this research is to systematically compile and analyze research on student resistance behaviors. The research was designed using a systematic review design within the scope of a qualitative research model. Descriptive analysis was used in data analysis. The National Thesis Center of the Council of Higher Education (YÖK) constituted the data source. When selecting studies examining student resistance behaviors, a selection was made based solely on dimensions within the formal education process. A total of 16 master's and doctoral theses were identified within this scope. A "systematic classification form" developed by the researcher was used in this study. Matching was performed using the contextual categorization process within the systematic classification form, and descriptive analysis was preferred.

It was determined that the studies were conducted at various universities and institutes in Türkiye. Students registered with the Ministry of National Education, prospective teachers, teachers, and parents participated in the studies, and multiple-choice measurement tools were used. Data analysis programs such as SPSS, NVivo, and Lisrel were used in qualitative, quantitative, and mixed-model studies. The results of the studies, conducted between 2012 and 2024, identified a wide variety of resistance behaviors with highly detailed and high-quality data on the subject. A significant finding is that resistance behaviors differ across participant groups. In this context, numerous sources of causes were identified, including teacher-related reasons, student-related reasons, family-related reasons, administrator-related reasons, and other factors. Recommendations are provided for conclusions.

Key Words: Resistance Behavior; Descriptive Analysis; Systematic Classification

BİR SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI: “ÖĞRENCİLERİN DİRENÇ DAVRANIŞLARI”

ÖZET

Eğitim-öğretim faaliyetlerinde öğrenci tepkileri kapsamında direnç davranışları önemli bir anlam ifade etmektedir. Eğitim faaliyetlerinde belirlenen öğrenci direnç davranışları, yalnızca öğrenci başarısızlığına yol açmakla kalmayıp, aynı zamanda öğretme-öğrenme sürecinin kalitesini de etkileyerek, öğretmenler, yöneticiler ve aileler gibi öğrenme sürecinin tüm paydaşları için önemli zorluklara neden olmaktadır.

Bu araştırmanın genel amacı; öğrencilerin direnç davranışlarıyla ilgili hazırlanmış araştırmaların sistematik derlemesini yaparak analiz etmektir. Araştırma nitel araştırma modeli kapsamında sistematik derleme deseniyle tasarlanmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Veri kaynağını Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi oluşturmuştur. Öğrencilerin direnç davranışlarını inceleyen çalışmalar seçilirken sadece örgün eğitim süreci kapsamında yer alan boyutlar dikkate alınarak bir tercih yapılmıştır. Bu kapsamda toplam 16 yüksek lisans ve doktora tez çalışması tespit edilmiştir. Bu araştırmada araştırmacı tarafından hazırlanan “sistematik sınıflama formu” kullanılmıştır. Sistematik sınıflama formu kapsamında içeriksel kategorilendirme işlemi ile eşleştirmeler yapılmış olup betimsel analiz yönteminin kullanımı tercih edilmiştir.

Araştırmaların Türkiye’de farklı üniversite ve enstitülerde hazırlandığı belirlenmiştir. Araştırmalarda MEB’e kayıtlı öğrenciler, öğretmen adayı, öğretmen ve velilerin katılımı sağlanmış olup çoktan seçmeli ölçme araçları tercih edilmiştir. Nitel, nicel ve karma model araştırmalar kapsamında SPSS, NVivo, Lisrel gibi veri analizi programları kullanılmıştır. 2012-2024 yılları arasında hazırlanan araştırma sonuçlarında konuyla ilgili oldukça detaylı ve nitelikli verilerle çok çeşitli direnç davranışları tespit edilmiştir. Direnç davranışlarının katılımcı grupları açısından farklılıklar gösterdiği önemli sonuçlardandır. Bu kapsamda öğretmenden kaynaklanan nedenler, öğrenciden kaynaklanan nedenler, aileden kaynaklanan nedenler, yöneticilerden kaynaklanan nedenler ve diğer pek çok kaynaklı nedenler olmak üzere pek çok neden kaynağı belirlenmiştir. Sonuçlar yönünde önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Direnç Davranışı; Betimsel Analiz; Sistematik Sınıflama

GİRİŞ

Eğitim-öğretim faaliyetlerinde öğrenci tepkileri kapsamında direnç davranışları önemli bir anlam ifade etmektedir. Eğitim faaliyetlerinde belirlenen öğrenci direnç davranışları, yalnızca öğrenci başarısızlığına yol açmakla kalmayıp, aynı zamanda öğretme-öğrenme sürecinin kalitesini de etkileyerek, öğretmenler, yöneticiler ve aileler gibi öğrenme sürecinin tüm

paydaşları için önemli zorluklara neden olmaktadır. Direnç kavramının çıkış noktası eğitimciler tarafından öğrencinin yaşadığı toplumun ve okulun kuralları arasındaki çelişkilerden kaynaklı öğrenci davranışlarına yönelik açıklanmalar olduğu vurgulanırken (Yüksel, 2003), öğrencinin direnç davranışları öğrencinin sınıf içinde gerçekleşen eğitim faaliyetlerine karşı tepki yönündeki davranışları şeklide anlamlandırılmaktadır (Giroux, 1983; Giroux, 2001). Diğer taraftan direnç davranışları ile istenmeyen olumsuz öğrenci davranışları birbirine karıştırılmakta ancak birbirinden farklılık gösteren davranışlardır ki, direnç davranışlarının önceden düşünülerek, planlanarak ve sürekli olarak şartlar uygun olduğunda yapılan davranışlar olduğu vurgulanmaktadır (Yüksel, 2004).

Eğitim-öğretim sistemi içerisinde yer alan öğrencilerin direnç davranışlarının ortadan kaldırılabilmesi bu davranışlara neden olan ve kaynaklık eden pek çok faktöre bağlıdır. Dolayısıyla direnç davranışlarının olmaması isteniyorsa mutlaka bu kaynaklık eden nedenlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu konuda hazırlanmış olan çalışmalarda bu konularda önemli vurgular belirtmektedir. Belirlenen öğrenci direnç davranışlarının göstergelerinden biri öğrenci başarısızlığı olmakla birlikte, eğitim-öğretim sürecinde yer alan öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler ve aileler gibi tüm paydaşları etkilemekte ve onların tepkilerinden etkilenmektedir. Eğitim sisteminin kalitesini etkileyen en önemli faktörlerden biri öğrenci direnç davranışlarıdır ki direncin genellikle öğretmen kaynaklı nedenlerden ortaya çıktığı belirlenmiştir. Araştırmalarda; öğretim yöntemlerinin, öğretmenlerin otoriter davranışlarının, öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyine uygun olmayan konuların, zor ve sıkıcı olduğu düşünülen öğretim etkinliklerinin, öğretmene yönelik olumsuz duyuşsal özelliklerin öğrencilerin gösterdiği direnç davranışlarının oluşmasında etkili olduğu ifade edilmektedir (Alpert, 1991; Mc Fadden, 1995; Spaulding, 1995; Aktaran, Yavuz Konokman, 2015; Lee, Levine & Cambra, 1997). Direnç konusunda çalışan bilim insanlarının görüşlerine göre, okulun sahip olduğu kültürel özelliklerle öğrencinin ailesinin ve yaşadığı çevresinin kültürel özellikleri uyumlu olmadığında öğrencinin okul sistemine karşı olumsuz davranışlar gösterdiği ve süreçte direnç davranışları göstermeyi tercih ettiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla öğrencilerin direnç davranışlarının olumsuz durumlar düzeltilmediğinde, yanlış durumun devam ettirildiğinde daha fazla ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Öğrencilerin direnç davranışlarının önlenbilmesinde hem yöneticilerin hem de öğretmenlerin eğitim-öğretim faaliyetlerini sürekli kontrol altında tutmaları ve belirlenen yanlışlıkların düzeltilerek ancak en az seviyelere indirilebileceği belirtilmektedir (Yüksel, 2003).

Öğrencilerin direnç davranışlarıyla ilgili çalışmaların yoğun olarak ilk, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyindeki okullardaki öğrencilerin katılımıyla hazırlandığı (Alpert, 1991;

Burroughs, 2007; Hendrickson, 2012; Kearney & Plax, 1992; Otuz, 2022; Tolman & Kremling, 2017; Yüksel, 2006) ancak yapılan çalışmaların sistematik analiziyle ilgili bir çalışmanın hazırlanmadığı belirlenmiştir. Bu nedenle Türkiye’de özellikle akademik içeriği güçlü olan yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları incelenerek yıllar içerisinde öğrencilerin direnç davranışları konusunda hazırlanmış olan çalışmalardaki yönelimlerin tespit edilerek ilgili literatüre nitelikli veriler kazandıracağı beklentisiyle bu çalışmanın hazırlanmasının oldukça önemli olduğu düşüncesindeyim. Ancak öğrenme-öğretme faaliyetlerinin verimini ve niteliğini istenmeyen yönde etkilediği vurgulanan önemli faktörlerden biri olan öğrenci direnç davranışları konusundaki sistematik analiz çalışmaların yeterli olmadığı söylenebilir. Bu değerlendirmeler ışığında bu araştırmanın amacı; öğrencilerin direnç davranışlarıyla ilgili 2012-2024 yılları arasında hazırlanmış olan yüksek lisans tezlerinin ve doktora tezlerinin sistematik derlemesini yaparak analiz etmektir.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmanın temel amacı; öğrencilerin direnç davranışlarıyla ilgili 2012-2024 yılları arasında hazırlanmış olan yüksek lisans tezlerinin ve doktora tezlerinin sistematik derlemesini yaparak analiz etmektir. Bu kapsamda mevcut araştırma, nitel araştırma modeli kapsamında sistematik derleme deseniyle hazırlanmıştır. Sistematik derleme; bir konuda yapılan araştırmaların geniş ve çok detaylı olarak taranıp, konu ile ilgili önceden hazırlanan dahil olma kriterleri kullanılarak, bulgularını sentezleyen ve konuya ilişkin geniş bir perspektif sunan bilimsel bir araştırmadır (Aslan, 2018). Sistematik derleme araştırmaları, genellikle ilgili alanda uzman olan literatüre hakim araştırmacılar tarafından ilgili literatürde mevcut olan farklı veri kaynaklarından elde edilen bilgilerin toplanarak analiz edildiği araştırmalar olarak ifade edilmektedir (Aktaran, Karaçam, 2013).

Veri kaynağını Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi oluşturmuştur. Öğrencilerin direnç davranışlarını inceleyen çalışmalar seçilirken sadece örgün eğitim süreci kapsamında yer alan boyutlar dikkate alınarak bir tercih yapılmıştır. Bu kapsamda toplam 16 yüksek lisans ve doktora tez çalışması tespit edilmiştir. Bu araştırmada araştırmacı tarafından hazırlanan “sistematik sınıflama formu” kullanılmıştır. Sistematik sınıflama formu kapsamında içeriksel kategorilendirme işlemi ile eşleştirmeler yapılmış olup betimsel analiz yönteminin kullanımı tercih edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz yönteminin tercih nedeni çalışmaların yöntemsel başlıkları dikkate alınarak bir inceleme yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde analiz edilen araştırmalar öncelikle tüm genel bilgileri içerecek şekilde bir tabloda verildikten sonra yöntemsel temel özellikler dikkate alınarak başlıklar altında incelenmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de öğrencilerin direnç davranışlarıyla ilgili hazırlanmış ilişkin yüksek lisans ve doktora tez araştırmalarının dağılımı

No	Yıl	Tez Adı	Yazar Adı	Üniversite-Enstitü	Anabilim Dalı-Bilim Dalı	Danışman Unvanı
DR1	2012	İlköğretim fen ve teknoloji dersinde araştırma temelli öğrenme yaklaşımının öğrenci dirençlerine etkisi	Demet Sever	Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı	Doç. Dr.
DR2	2015	Araştırma temelli öğrenme yaklaşımına dayalı dijital öykü oluşturma öğretmenin adaylarının direnç davranışlarına ve öğrenme yaklaşımlarına etkisi	Gamze Yavuz Konokman	Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı	Prof. Dr.
DR3	2018	Türkiye’de yoksul çocukların akademik dirençliliğinde sosyal politikaların ve seçicilik uygulamasının rolü	Sema Bölükbaş	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Sosyal Politika Anabilim Dalı	Doç. Dr.
DR4	2021	İlkokul dördüncü sınıf düzeyinde öğretmenlerin karşılaştığı direnç davranışlarının incelenmesi	Aslı Özgök	Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı	Prof. Dr.
DR5	2022	Meslek lisesi öğrencilerinin alan/meslek ve ortak/kültür derslerine yönelik dirençlerini etkileyen faktörlerin incelenmesi	Berna Otuz	Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı	Prof. Dr.
DR6	2024	Yaratıcı müzik stratejisinin ortaokul öğrencilerinin müzik performansını öz yeterliklerine ve müzik dersi dirençlerine etkisinin incelenmesi: bir karma yöntem çalışması	Alican Güle	Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı	Doç. Dr.
DR7	2024	Türkiye’de EMI üniversitelerinde İngilizce hazırlık programı öğrencilerinin sabit zihniyet, başarı hedefleri, yeniden kavramsallaştırılmış ikinci dil motivasyonel benlik sistemi, akademik dayanıklılık, direnç ve başarısı: bir yapısal denklem modelleme çalışması	Sinem Maden Tuna	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim	Dr. Öğr. Üyesi ve Doç. Dr.
YL1	2012	Öğretmen adaylarının öğretmenlik meslek bilgisi derslerine yönelik direnç davranışları	Mehmet Eroğlu	Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim	Yrd. Doç. Dr.
YL2	2016	Türkiye’de okul ve öğretmen ile ilgili hangi faktörler sosyo-ekonomik düzeye karşı oluşan öğrenci dirençliliğini teşvik eder?	Delal Kasınoğlu Demir	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim	Yrd. Doç. Dr.
YL3	2019	Okul yaşam kalitesi algısı, okula aidiyet duygusu ve direnç davranışları: ortaokul öğrencileri üzerinde bir inceleme	Emine Yıldız	Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı	Prof. Dr.
YL4	2020	İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen yükseköğretim düzeyindeki öğrencilerin akademik engellerle mücadele gücü, akademik direnci, yeniden kavramsallaştırılmış ikinci dil motivasyonel benlik sistemi ve akademik başarısı üzerine bir yapısal eşitlik modeli	Esmâ Toprak Çelen	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim	Dr. Öğr. Üyesi
YL5	2018	Öğretmenlerin okullarındaki yaşam kalitesine ve öğrenci direnç davranışlarına ilişkin algılarının incelenmesi	Emre Canoğulları	Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı	Doç. Dr.
YL6	2022	Ortaokul öğrencilerinin direnç davranışları: öğretmen ve öğrenci görüşlerine dayalı karma bir araştırma	Zeynep Dağhan	Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı	Doç. Dr.
YL7	2022	Yoksul ve başarılı öğrenciler: akademik direncin oluşumundaki sosyolojik etkenler	Uğur Kılınç	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Sosyoloji Anabilim Dalı	Prof. Dr.
YL8	2023	Omurgahlarda kalp anatomi ve fizyolojisinin öğretiminde STEM tabanlı ARDUINO robotik uygulamaların fen bilgisi öğretmen adaylarının akademik başarı ve teknolojiye yönelik direnç davranışları üzerindeki etkileri	Ayşe Özel	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı	Dr. Öğr. Üyesi
YL9	2024	Okulların akademik iyimserlik düzeyi ile öğrenci direnç davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi	Fatma Sorgül Kıvanç	Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı	Doç. Dr.

Tablo 1 incelendiğinde; bazı noktalar dikkat çekmektedir. Tezlere göre bu analizi yaptığımızda aşağıdaki bulgular tespit edilmiştir.

Doktora tezleri; Doktora tezlerinin toplam sayısı 7’dir. Bu tezlerin 2012-2024 yılları arasında hazırlandığı belirlenmiştir. 2024 yılında 2 tane doktora tezi hazırlandığı tespit edilmiştir. 3 tane tez Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde hazırlanmış ve 2 tane tez olup üniversitelerde 1’er tez olarak Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü ve İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde hazırlandıkları belirlenmiştir. Diğer taraftan tezlerin 6 tanesinin Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı’nda hazırlanırken 1 tezin Sosyal Politika Anabilim Dalı’nda hazırlanmış olması oldukça anlamlı dikkat çekicidir. Çünkü tezin başlığı **“Türkiye’de Yoksul Çocukların Akademik Dirençliliğinde Sosyal Politikaların ve Seçicilik Uygulamasının Rolü”** olarak belirtilmiştir ki tezin hazırlandığı anabilim dalıydı oldukça uygun bir uyum ifade etmektedir. Ayrıca doktora tezlerinin doçent ve profesör danışmanların kontrolünde hazırlandıkları belirlenirken 1 tanesinin Dr. Öğretim üyesi ve doçent unvanlarına sahip iki danışmanla birlikte hazırlandığı belirlenmiştir.

Yüksek lisans tezleri; Yüksek lisans tezlerinin toplam sayısı 9’dur. Bu tezlerin 2012-2024 yılları arasında hazırlandığı belirlenmiştir. 2022 yılında 2 tane yüksek lisans tezi hazırlandığı tespit edilmiştir. 3 tane tez Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde hazırlanmış olup 2 tane yüksek lisans tezi İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde hazırlanmış ve diğerler üniversitelerde 1’er tez olarak Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Enstitüsü ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde hazırlandıkları belirlenmiştir. Ayrıca yüksek lisans tezlerinin çoğunluğunun Yrd. Doç. Dr. ve Dr. Öğrt. Üyesi danışmanlar tarafından hazırlattırıldığı belirlenirken doçent ve profesör danışmanların kontrolünde de hazırlandıkları belirlenmiştir. Diğer taraftan hazırlanmış olan tez çalışmalarının 2022 ve 2024 yıllarında yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Bu bulgu öğrenci direnç davranışlarının 2020’li yıllarda akademik literatürde dikkat çektiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 2 değerlendirildiğinde, araştırmaların amaçları yönünden bazı noktalar dikkat çekmektedir. Bu noktaların özellikle öğrencilerin direnç davranışlarını etkileyen ve etkilenen noktalar olduğu belirlenmiştir. Bunlar;

- Öğrencilerin direnç davranışlarının farklı öğretim yaklaşımlarına göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesini amaçlayan araştırmalar. Örnek: Dr1, Dr2, Dr6, YLh gibi.

- Sosyal faktörlerin öğrencilerin direnç davranışlarına etkisini belirlemeyi amaçlayan araştırmalar: Örnek: Dr3, YLb, YLc, YLg gibi.
- Belli bir akademik branşa göre direnç davranışlarının analiz edildiği araştırmalar: Örnek: Dr1, Dr6, Dr7, YLh gibi.
- Farklı öğretim kademelerine göre öğrencilerin akademik direnç davranışlarını inceleyen araştırmalar. Örnek: Dr1, Dr2, Dr3, Dr4, Dr5, Dr6, Dr7, YLa, YLb, YLc, YLd, YLe, YLf, YLg, YLh, YLı olmak üzere tüm araştırmalar farklı öğretim kademelerinde hazırlanmıştır.
- Öğretmenlerin öğrencilerin direnç davranışlarında önemli bir faktör olduğunun araştırıldığı/belirlendiği çalışmalar. Örnek: Dr4, YLb, YLe, YLf gibi.
- Meslek okullarında öğrencilerin direnç davranışlarının incelendiği araştırmalar. Örnek: Dr5 gibi
- Klasik okullarda öğrencilerin direnç davranışlarının incelendiği araştırmalar. Örnek: Dr1, Dr2, Dr3, Dr4, Dr6, Dr7, YLa, YLb, YLc, YLd, YLe, YLf, YLg, YLh, YLı gibi.
- Akademik başarı ile öğrencilerin akademik direnç davranışlarının karşılaştırıldığı araştırmalar. Örnek: Dr3, Dr7, YLb, YLd, YLg, YLh gibi.
- Öğrencilerin direnç davranışlarıyla ilişkili olduğu düşünülen değişkenlerin belirlendiği araştırmalar. Örnek: Dr5, Dr6, Dr7, YLa, YLb, YLc, YLd, YLe, YLg, YLh, YLı gibi.

Belirlenen bu veriler incelendiğinde, araştırmaların oldukça farklı katılımcı gruplarıyla, öğretim kademelerinde ve bireysel faktörlere göre değişir şekilde hazırlandıkları belirlenmiştir.

Tablo 2. Araştırmada incelenen yüksek lisans tezlerinin ve doktora tezlerinin amaçlarına ait verilerin dağılımı

Tez no	Amaç
Dr1	İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Fen ve Teknoloji dersi öğretme-öğrenme süreçlerinde sergiledikleri direnç davranışlarının belirlenmesi ve belirlenen direnç davranışlarının araştırma temelli öğrenme yaklaşımına göre yapılandırılan öğretme-öğrenme süreçleriyle ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağını belirlenmesi
Dr2	Araştırma temelli öğrenme yaklaşımına dayalı dijital öykü oluşturma ve dijital öyküyü öğretime entegre etmenin öğretmen adaylarının direnç davranışlarına ve öğrenme yaklaşımlarına etkisinin belirlenmesi
Dr3	Sosyal politikaların yoksul çocukların akademik dirençliliği üzerindeki etkileri ile öğrencilerin merkezi yerleştirme sınavında aldıkları puanlara göre liselere yerleştirilmesi uygulamasının bu öğrencilerin akademik dirençlilikleri için ne ifade ettiğini analiz etmek
Dr4	İlkokul dördüncü sınıf düzeyinde öğretmenlerin karşılaştığı direnç davranışlarının incelenmesi
Dr5	Meslek liselerinde öğrenim gören öğrencilerin alan/meslek ve ortak/kültür derslerine yönelik dirençlerinin ve dirençlerini etkileyen faktörlerin incelenmesi
Dr6	Yaratıcı müzik stratejisinin ortaokul öğrencilerinin müzik performansı öz yeterliklerine ve müzik dersine karşı dirençlerine olan etkisini incelemek
Dr7	Türkiye’de EMI Üniversitelerindeki İngilizce Hazırlık Programı Öğrencilerinin Sabit Zihniyet, Başarı Hedefleri, Yeniden Kavramsallaştırılmış İkinci Dil Motivasyonel Benlik Sistemi, Akademik dayanıklılık, Direnç ve Başarı arasındaki ilişkinin Yapısal Denklem Modelleme ile incelenmesi
YL a	Öğretmen adaylarının öğretmenlik meslek bilgisi (ÖMB) derslerine yönelik direnç davranışlarını ortaya koyarak dirence sebep olan durumların belirlenmesi
YL b	Türkiye’de sosyoekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin okuryazarlık alanında başarılarını etkileyen öğretmen ve okulla ilgili etkenleri incelemek
YL c	Farklı sosyo-ekonomik okullarda eğitim gören 6.-7.-8. sınıf öğrencilerin okul yaşam kalitesi algılarının, okul aidiyet duygularının ve öğrenci direnç davranışlarının incelenmesi
YL d	Yükseköğretim düzeyindeki öğrencilerin akademik engellerle mücadele gücü, akademik direnci ve yeniden kavramsallaştırılmış ikinci dil motivasyonel benlik sistemi ve akademik başarıları arasındaki ilişkiyi yapısal eşitlik modeli ile incelemek
YL e	Ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin okullarındaki yaşamın kalitesine ve öğrencilerin direnç davranışlarına ilişkin algılarının incelenmesi
YL f	Ortaokul 6, 7, 8. sınıf düzeyindeki öğrencilerin sergiledikleri ve öğretmenlerin karşılaştıkları direnç davranışlarına ilişkin algılarının incelemek
YL g	Akademik olarak başarılı olan yoksul lise öğrencilerinin eğitim-öğretim deneyimlerini ve akademik başarılarını etkileyen okul içi ve okul dışı pratikleri keşfetmektir. Bu araştırma boyunca yoksul öğrencilerin eşitsizlik sarmallarından çıkarak fen liselerini nasıl kazandıklarına ilişkin süreç anlaşılmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır.
YL h	STEM tabanlı Kalp ARDUİNO Robotik Model Tasarımları’nın (KARDUİNO) fen bilgisi öğretmen adaylarının akademik başarı ve teknolojiye yönelik direnç davranışları üzerine etkisini belirlemek
YL ı	Orta öğretim kurumlarında okul akademik iyimserlik düzeyi ile öğrenci direnç davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek

Tablo 3. İncelenen tezlerin araştırma yöntemleri açısından özelliklerinin dağılımı

Model	Desen	Katılımcı grubu	Tez no	Veri toplama araçları	Veri analizi teknikleri ve programları
Nitel Model	Durum çalışması	Sınıf öğretmenleri Örnekleme tabaka örnekleme yöntemi	Dr4	Öğrenci Direnç Davranışları Ölçeği Öğretmen Formu Gözlem-Görüşme formu	Mann Whitney-U testi Kruskal Wallis-H testi İçerik analizi ve Betimsel analiz
	İlişkisel tarama	İngilizce Hazırlık Okulu öğrencileri	Dr7	Çoktan seçmeli ölçme arası	Yapısal eşitlik modeli
	Durum çalışması	Eğitim fakültesi ve teknik eğitim fakültesi öğrencileri	YL a	Öğretmenlik meslek bilgisi derslerine yönelik direnç ölçeği Öğretmenlik meslek bilgisi derslerinde karşılaşılan sorunlar ölçeği	SPSS 15.0 Nvivo 8 Varyans analizi t-testi Kruskal Wallis-H Mann Whitney U SPSS programı
	Tarama çalışması	2012 yılında PISA sınavına Türkiye'den katılan öğrenci grubunun verileri	YL b	PISA öğrenci anketi	
	Tarama modelinde betimsel bir çalışma	Ortaokul öğrencisi	YL c	Okul Yaşam Kalitesi Ölçeği Okula Aidiyet Duygusu Ölçeği Öğrenci Direnç Davranışları Ölçeği Kişisel Bilgi Formu	SPSS Betimsel istatistikler Mann Whitney-U testi Kruskal Wallis testi Korelasyon analizi Regresyon analizi
	Tarama çalışması	Üniversite öğrencisi	YL d	Anket	SPSS.25 SmartPLS.3.2.9
	Betimsel bir çalışma	Ortaokul öğretmenleri	YL e	Okul yaşam Kalitesi Ölçeği Öğrenci Direnç Davranışları Ölçeği	SPSS 25 Betimsel istatistikler Mann Whitney-U testi Kruskal Wallis-H testi Regresyon analizi
	Tek gruplu ön test- son test yarı deneysel desen	Eğitim fakültesi fen bilgisi öğretmenliği öğrencileri	YL h	Eriş test Teknoloji Destekli Öğretime Yönelik Direnç Davranış Ölçeği	Aritmetik Ortalama Standart Sapma t-testi Wilcoxon İşaretler Sıralı Testi
Nitel Model	İlişkisel tarama modeli	Ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler	YL1	Okul Akademik İyimserlik Ölçeği Öğrenci Direnç Davranışları Ölçeği Öğretmen Formu Kişisel Bilgi Formu	SPSS Aritmetik ortalama Standart sapma t-testi Tek yönlü ANOVA
	Keşfedici nitel araştırma deseni	Lise öğrencileri veliler, öğretmen ve okul yöneticileri	Dr3	Derinlemesine mülakat ölçeği	Betimsel analiz
	Nitel araştırma- Durum çalışması	Lise öğrencileri	YL g	Yarı yapılandırılmış görüşme	MAXQDA programı
Karma Model	Tarama deseni, eşitlenmemiş kontrol gruplu yarı deneysel desen	Amaçlı örnekleme yöntemi- İlköğretim 7. sınıf öğrencileri	Dr1	Gözlem formu Görüşme formu (Öğretmen ve Öğrenci) Kişisel bilgiler anketi Başarı testi Öğrenci izleme formu	SPSS 18.0 ANOVA testi Nvivo 9.0 Betimsel analiz
	Deneysel desen	Okul öncesi öğretmeni adayları	Dr2	Araştırmaya Yönelik Direnç Ölçeği Teknoloji Destekli Öğretime İlişkin Direnç Ölçeği Öğrenme Yaklaşımları Ölçeği Açık Uçlu Anket Görüşme soruları	SPSS 17 t testi Nvivo 7 Miles ve Huberman güvenirlilik değeri
	Açıklayıcı desen Betimsel desen İlişkisel tarama deseni Çoklu durum çalışması deseni	Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinden öğrenci ve öğretmen	Dr5	Meslek Lisesi Öğrencilerinin Alan/Meslek Derslerine Yönelik Direnç Ölçeği Meslek Lisesi Öğrencilerinin Ortak/Kültür Derslerine Yönelik Direnç Ölçeği Yarı yapılandırılmış görüşme formu	Ölçek geliştirme için AFA ve DFA İçerik analizi SPSS 21.0 LISREL 8.8 Mann Whitney U-testi Kruskal Wallis H-testi Miles ve Huberman güvenirlilik değeri
	Karma yöntem/deneysel desen	Ortaokul öğrencileri	Dr6	Açık uçlu soru formu Odak grup görüşme formu Gözlem formları Müzik performansı öz yeterlik ölçeği Müzik dersi direnç ölçeği	Ölçek geliştirme için AFA ve DFA analizi Betimsel istatistikler İki yönlü varyans analizi İçerik analizi, Betimsel analiz
	Karma yöntem çalışması	Ortaokul öğrenci ve öğretmenleri	YL f	Öğrenci Direnç Davranışları-Öğretmen Formu Öğrenci Direnç Davranışları-Öğrenci Formu Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşme formu Öğrenci odak grup görüşme formu	t-testi Mann-Whitney-U Tek yönlü varyans analizi Kruskal-Wallis İçerik analizi

Tablo 3 incelendiğinde, analizi yapılan araştırmaların yöntemsel olarak analizi yönünden bazı noktalar dikkat çekmektedir. Bu noktalar araştırmaların amaç ve alt amaçları yönünde uygun özellikler olduğu dikkat çekmektedir. Bunlar;

- Araştırmaların model olarak üç farklı modelde hazırlandıkları belirlenmiş olup nicel modelde 8 araştırmanın, nitel modelde 2 araştırmanın ve karma modelde 5 araştırmanın hazırlandığı belirlenmiştir.
- Modellerine göre araştırmaların desen özelliklerinin uyumlu olduğu belirlenmiştir. En fazla araştırmanın hazırlandığı nicel modelde hazırlanmış olan araştırmaların, ilişkisel tarama deseni, durum çalışması deseni, betimsel çalışma ve deneysel desende hazırlanmış çalışmalar olduğu belirlenmiştir. Nitel modelde hazırlanmış olan araştırmaların, keşfedici nitel araştırma deseninde ve nitel araştırma-durum çalışması deseniyle hazırlandığı belirlenmiştir. Karma model araştırmalarında ise ilişkisel tarama deseni, çoklu durum çalışması, deneysel desenlerin kullanımı tercih edilmiştir.
- Araştırmaların farklı öğretim kademelerinden ve farklı okul türlerinden öğrenci, öğretmen ve öğretmen adaylarının, üniversite öğrencilerinin katılımıyla hazırlandığı belirlenmiştir. Diğer taraftan YLb numaralı tez çalışmasında 2012 yılında PISA sınavına Türkiye’den katılan öğrenci grubuna ait doküman verileri katılımcı grubu olarak alınarak analiz edilmiştir.
- Araştırmaların model ve deseniyle uyumlu olarak veri toplama araçları kullanılmış olup ölçme araçlarının öğrenci ve öğretmen odaklı oldukları tespit edilmiştir. Bu kapsamda öğrenci direnç davranışları ölçeği öğretmen-öğrenci formu, çoktan seçmeli ölçme araçları, öğrenci izleme formu, yarı yapılandırılmış görüşme formu, başarı testi, gözlem formları, öğrenme-öğretme yaklaşımları ölçeği, odak grup görüşme formu gibi pek çok ölçme aracı kullanılmıştır.
- Tezlerin veri analizinde hem nicel hem de nitel veri analizi programlarının kullanıldığı belirlenirken, bu kapsamda SPSS, Nvivo, Lisrel, MAXQDA gibi sosyal bilimler alanında kullanımı tercih edilen en önemli analiz programlarının kullanımı tercih edilmiştir. Bu programlarla araştırmaların amaç ve alt amaçları doğrultusunda nicel ve nitel veri analizleri tercih edilmiştir. Ayrıca bazı çalışmalarda ölçek geliştirme yönünde istatistiksel analizler yapılmıştır.

Tablo 4. İncelenen doktora tezlerinin sonuçlarına göre dağılımı

Tezlerin elde edilen önemli sonuçları	Tez no
Dirençli öğrenciler dersle ilgilenmediklerinden çoğunlukla arkadaşlarıyla konuşmayı tercih etmektedirler	Dr1
Araştırma temelli öğrenme yaklaşımı öğrenci direnç davranışları üzerinde olumlu etkiye sahiptir.	Dr2
Sosyal politika uygulamalarının yoksul çocukların içinde bulundukları risklilik durumunu önemli ölçüde hafiflettiği ve bu çocukların akademik dirençliliğini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Ancak çocukların maruz kaldığı riskin düzeyi arttıkça sosyal politika uygulamalarının akademik dirençliliğe etkisinin azaldığı bulunmuştur. Ayrıca farklı müfredat farklı başarı düzeylerindeki okullarda farklılaşmakta ve düşük başarılı okullarda daha fazla disiplin sorunları ve okul terkler yaşanmaktadır. Tüm lise öğrencilerini başarılarına göre gruplandırmak, düşük ve orta düzey başarılı öğrencilerin akademik dirençliliklerinin önünde aşılması gereken yeni engeller yaratmaktadır.	Dr3
Öğretmenlerin algılarına göre öğrenci direnç davranışlarıyla karşılaşma sıklığı arasında cinsiyete, kıdeme ve mezun olunan okul türüne göre anlamlı farklılık bulunmamıştır. Öğrenci direnç davranışı düşük sınıfta en fazla öğretmenin sözünü bilerek kesme davranışının sergilendiği, öğrenci direnç davranışı yüksek sınıfta ise en fazla öğretmenin sözünü (uyarısını) dinlememe davranışının sergilendiği görülmüştür. Öğretmenler, öğrencilerin ailelerini direnç davranışlarının temel kaynağı olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin direnç davranışları karşısında gösterdiği tepkiler genel olarak kızmak, bağırarak uyarmak ve ceza vermek şeklinde benzerlik göstermektedir.	Dr4
Öğrencilerin hem alan/meslek hem ortak/kültür derslerinde daha çok kaçınma şeklinde direnç gösterdikleri, direnç düzeyleri arasında erkeklerin lehine anlamlı bir fark olduğu ve not ortalaması düştükçe, öğrencilerin alan/meslek derslerine yönelik kaçınma şeklindeki dirençlerinin arttığı saptanmıştır. Araştırma sonuçları, meslek lisesi öğrencilerinin ortak/kültür derslerine yönelik direnç düzeylerinin, alan/meslek derslerine yönelik direnç düzeylerinden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Araştırmanın nitel sonuçlarına göre, meslek lisesi öğrencilerinin okul ve çevresinin güvenliğine yönelik algıları, alan/meslek ve ortak/kültür derslerine yönelik dirençlerini etkilemektedir. Okullarından geleceğe dönük daha fazla beklenti içinde olan öğrencilerin derslere yönelik dirençlerinin daha az, okuldaki beklentisi olmayan ya da çok düşük beklenti düzeyine sahip öğrencilerin ise daha fazla dirençli oldukları da ulaşılan sonuçlar arasındadır. Meslek lisesi öğrencilerinin alan/meslek ve ortak/kültür derslerine yönelik dirençlerini etkileyen faktörlere yönelik öğretmen görüşlerine ilişkin sonuçlardan bazıları ise şu şekildedir: Öğrencilerin geleceğe yönelik bir hedefleri bulunmaması, onların derslere yönelik motivasyonlarını azaltarak dirençlerini artırmaya katkıda bulunmaktadır. Alan/meslek derslerine en yüksek dirençli bulunan okulda görev yapan alan/meslek dersi öğretmenlerine göre, öğrenciler eğitime gereken değeri vermemekte ve kolay para kazanılan işlere hevesli görünmektedirler. Her iki okuldaki alan/meslek ve ortak/kültür dersi öğretmenlerine göre, öğrencilerin aileleri genellikle düşük sosyoekonomik düzeye ve sorunlu yapılara sahiptirler. Öğretmenler, öğrencilerin derslerdeki dirençli tutum ve davranışlarını, genellikle cesaret ya da güç gösterisi, ilgi isteği, kendini öne çıkarma ve dikkat çekme çabası olarak kabul etmektedirler.	Dr5
Ortaokul öğrencilerinin müzik dersine yönelik olumsuz deneyimler gerçekleştirdiği; müzik dersine karşı direnç davranışları oluşturup müzik performansı öz-yeterliklerinde problem olduğu; öğrencilerin ders sürecine etkin katılımını sağlayıp yaratıcı becerilerini ortaya çıkarabilen bir öğretim yöntem-teknik-stratejiden yararlanılması gerektiği; deneysel işlem süreci sırasında iken deney grubundaki öğrencilerin yaratıcı müzik stratejisi uygulamasını benimsemeye ve müzik dersine karşı direnç davranışları ile müzik performansı öz yeterliklerinde değişimlerin oluşmaya başladığı; deney grubundaki öğrencilerin müzik performansı öz yeterliklerinde, müzik dersine karşı dirençlerinde yüksek ve anlamlı bir farklılık oluşturduğu; deney grubunun müzik performansı öz yeterliklerinin, kontrol grubunun müzik performansı öz yeterliklerine göre anlamlı derecede farklılaştığı; deney grubunun müzik dersine karşı dirençlerinin, kontrol grubunun müzik dersine karşı dirençlerine göre anlamlı derecede farklılaşmadığı, sonuçlarına ulaşılmıştır.	Dr6
Akademik başarının akademik direnç ile pozitif, fakat korkulan yabancı dil benliği ile negatif bir ilişkisi vardır. Öğrencilerin ideal yabancı dil benlikleri yaklaşma hedeflerine, korkulan yabancı dil benlikleri ise akademik dayanıklılık ve dirençle ilişkileri açısından kaçınma hedeflerine benzerdir.	Dr7

Tablo 4'ün devamı; İncelenen yüksek lisans tezlerinin sonuçlarına göre dağılımı

Öğretmen adaylarının öğretmenlik meslek bilgisi derslerine yönelik direnç gösterdikleri ve bu direncin öğretim elemanlarından kaynaklandığı belirlenmiştir. Öğretim elemanlarının özellikle dersin işleniş, öğrencilerle ilişkiler, akademik yeterlik konusunda sorunların olduğu ve öğretmen adaylarının bu sorunlara paralel olarak öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin geliştirilmesini önermektedirler.	YLa
Direnç sosyoekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin düşük ya da üstün başarılı olmalarında etkili olabileceği görülmüştür. Sosyoekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin akademik dirençliliğini arttıracak eğitim politikaları planlanmalıdır.	YLb
Öğrencilerin direnç davranışlarının orta düzeyin altında düşüğe yakın olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin direnç davranışları cinsiyete göre erkek öğrenciler lehine, sınıf düzeyine göre sekizinci sınıf öğrenciler ile altıncı sınıf öğrenciler arasında sekizinci sınıf öğrenciler lehine ve sekizinci sınıf öğrenciler ile yedinci sınıf öğrenciler arasında yedinci sınıf öğrenciler lehine anlamlı fark göstermiştir. Anne-baba eğitim düzeyine, okulun sosyo-ekonomik düzeyine ve ailenin aylık gelir düzeyine göre ise anlamlı farklar görülmemiştir. Öğrencilerin okul yaşam kaliteleri algıları, okula aidiyet duyguları ve öğrenci direnç davranışları arasında yapılan korelasyon analizi sonucunda öğrencilerin okul yaşam kalitesi algısı ile okula aidiyet duygusu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilirken, okul yaşam kalitesi algısı ile direnç davranışları arasında negatif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Öğrencilerin okula aidiyet duygusu ve direnç davranışları arasında da negatif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Okul yaşam kalitesi ve okul aidiyet duygusu değişkenlerinin öğrenci direnç davranışlarının anlamlı birer yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir.	YLc
Öğrencilerin akademik engellerle mücadele gücü ile akademik başarıları ve korkulan dil öz benlikleri ile akademik engellerle mücadele gücü arasında belirgin bir ilişki göstermiştir. Katılımcıların ideal dil öz benlikleri, İngilizce öğrenme ortamları ile akademik zorluklar karşısında gösterdikleri azim arasında doğrudan bir ilişki saptanmıştır.	YLd
Ortaokul öğretmenlerinin okullarında az sıklıkta öğrenci direnç davranışları ile karşılaştıkları tespit edilmiştir. Öğretmenlerin algılarına göre öğrenci direnç davranışları ile karşılaşma sıklığı, branşa ve mezun olunan okul türüne göre farklılaşmamaktadır. Direnç davranışlarıyla karşılaşma sıklığı öğretmenin cinsiyetine göre anlamlı fark göstermemesine karşın, erkek öğretmenlerin tüm boyutlarda daha yüksek ortalamalara sahip olduğu, dolayısıyla direnç davranışları ile daha sık karşılaştıkları belirlenmiştir. Ayrıca mesleki kıdeme göre 10 yıl altı kıdeme sahip öğretmenlerin direnç davranışları ile daha sık karşılaştıkları; sosyo-ekonomik düzeye göre ise alt sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda görev yapan öğretmenlerin algılarına göre öğrenci direnç davranışlarının sık görüldüğü belirlenmiştir. Yapılan regresyon analizi sonucunda “Öğretmen Otoritesine Direnç” ve “Sürekli Öfkeli Olma” boyutlarının öğretmenlerin okul yaşam kalitesi algılarının anlamlı yordayıcıları olduğu belirlenmiştir.	YLE
Öğretmenlerin karşılaştıkları direnç davranışları ile cinsiyet, branş, kıdem ve mezun olunan okul türü arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Çalışmada öğrenci direnç davranışları cinsiyete ve sınıf düzeyine göre farklılaşırken, ailenin aylık gelir düzeyine göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Nitel verilerin analizi sonucunda, öğretmenler direnç davranışlarının kaynağı olarak aileyi görmektedirler, fakat direnç davranışları ile başa çıkmada öğrenme öğretme sürecini iyileştirme ile ilgili durumlara başvurumaktadırlar. Ayrıca direnç davranışlarını önlemede öğretmen tutumunun önemine dikkat çekmişlerdir. Öğrenciler direnç davranışlarının kaynağı olarak öğretmenlerine, arkadaşlarına ve kendileri ile ilgili durumlara işaret etmişlerdir.	YLf
Öğrencilerin aile içerisinde anneleriyle kurdukları samimi ilişkilerin ve annelerin çocuklarının ders çalışmalarına yönelik izledikleri stratejilerin akademik dirençliliği olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Bununla birlikte katılımcıların bir kısmının kendileri gibi akademik başarıları yüksek kardeşlere sahip olduğu ve bu dirençli abilerin veya ablaların evde bir öğretmen rolü üstlenerek katılımcıların akademik birikimlerini arttırdıkları gözlemlenmiştir. Araştırmada en temelde akademik dirençliliğin tesadüfi bir şekilde ortaya çıkmadığı; ders çalışma alışkanlığı kazanmalarında etkili olan aile, okul ve sosyal çevre gibi toplumsal etkenlerin akademik dirençliliğin oluşmasına zemin hazırladığı sonucuna ulaşılmıştır.	YLg
Deneysel sürecin akademik başarıyı arttırdığı ve ileri düzey eğitim teknolojisinin ve robotik STEM yaklaşımının fen bilimleri eğitimde kullanılmasına dönük olumlu davranışları geliştirdiğini göstermiştir.	YLh
Ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin direnç davranışlar sergileme düzeylerinin düşük olduğu, öğretmenlerin direnç davranışlarıyla karşılaşma sıklıklarında cinsiyet, medeni durum, mezun olunan fakülte, branş, ve okulun öğretim şekli değişkenlerine göre anlamlı bir fark bulunmadığı, Fen liseleri ve meslek liselerinde görev yapan öğretmenler genel olarak öğrenci direnç davranışlarıyla daha az karşılaştığı, Öğrenci başarısına yönelik algının çok zayıf algılandığı sınıflarda öğrenci direnç davranışları daha sok sergilendiği, Okulların akademik iyimserlik düzeyleri ile öğrenci direnç davranışları arasında orta düzeyde, negatif yönlü, anlamlı bir ilişki bulunduğu, okulların akademik iyimserlik düzeyi arttıkça öğrenci direnç davranışlarının azaldığı saptanmıştır.	YLı

Tablo 4 incelendiğinde; öğrenci direnç davranışları konusunda hazırlanmış olan yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarında oldukça önemli sonuçlar belirlendiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki noktalar vurgulanabilir:

- Öğrencilerin direnç davranışlarının ortaya çıkmasında okul şartları oldukça etkili. Bu noktada özellikle öğrenciyi okula ve derse karşı ilgi çekici/anlamlı hale getiremeyen bir sistemde öğrenci direnç davranışları göstermektedir.
- Özellikle meslek liselerindeki öğrencilerin direnç davranışları diğer okul türlerindeki öğrencilerin direnç davranışlarına göre daha fazla ve daha çeşitli olmaktadır.
- Akademik başarı düşük olan öğrencilerin direnç davranışı gösterme eğitimi daha yüksek olmaktadır.
- Öğrenci direnç davranışlarının her öğretim kademesinde olduğu, birbirine hem benzerlik gösterdiği hem de birbirinden farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Özellikle yükseköğretimde akademik yönde beklentisi karşılanmayan öğrencilerin direnç davranışları gösterdikleri belirlenirken, daha alt kademelerdeki öğretim kademelerindeki öğrencilerin öğretmen odaklı, aile odaklı, idare odaklı, okulun şartları odaklı, arkadaşları odaklı, sosyoekonomik şartlar odaklı, dersin içeriği odaklı, okulun türü odaklı, öğretmenin tutum ve davranışları odaklı...vb olmak üzere pek çok boyutlardan kaynaklı direnç davranışları gösterdikleri belirlenmiştir.
- Direnç davranışlarında çok önemli bir faktör olarak ailenin etkili olduğu belirlenmiştir.
- Öğretmenlerin karşılaştıkları öğrenci direnç davranışları ile öğretmenin cinsiyeti, branşı, kıdemi ve mezun olduğu okul türü arasında anlamlı bir farklılık belirlenmezken, öğrenci direnç davranışlarının öğrencinin cinsiyetine ve sınıf düzeyine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ancak ailenin sosyoekonomik değişken kapsamındaki aylık gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir.
- Öğretmenler direnç davranışlarının kaynağı olarak aileyi görmektedirler.
- Öğretmenleri mesleki kıdemlerine göre 10 yıl ve altı kıdeme sahip öğretmenlerin öğrencilerin direnç davranışlarıyla daha fazla karşılaştıkları belirlenirken, sosyo-ekonomik düzeye göre alt sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda görev yapan öğretmenlerin öğrenci direnç davranışlarıyla daha fazla karşılaştıkları belirlenmiştir.

SONUÇ

Günümüz eğitim sistemlerinde öğrenci direnç davranışları öğrenme-öğretme ortamlarında oldukça sık düzeylerde karşılaşılan, öğretme-öğrenme sürecinde yer alan farklı bileşenleri istenmeyen yönde etkileyen en önemli duyuşsal (duygusal temelli) problemlerden biri olarak kabul edilmektedir. Hem yurtdışında hem de Türkiye’de oldukça fazla çalışmalar yapılan öğrenci dirençleri konusu literatürde dikkat çekmektedir. Öğrenci dirençleri konusunda

ülkemizde yapılmış olan lisansüstü tez çalışmalarının sistematik analizini yapmayı amaçlayan bu çalışmayla oldukça nitelikli verilere ulaşılmıştır.

Araştırmada elde edilen önemli sonuçlar şu şekilde belirtilebilir;

Araştırmaların genel özellikleri boyutunda;

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezinde toplam 7 doktora tezine ve 9 yüksek lisans tezine ulaşılmıştır. Tez çalışmalarının 2022 ve 2024 yıllarında yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Bu sonuç öğrenci direnç davranışlarının 2020’li yıllarda akademik literatürde daha çok dikkat çektiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Tezlerin pek çok üniversitede ve farklı unvanlarda pek çok akademisyenin danışmanlığında hazırlandığı belirlenmiştir. Diğer taraftan öğrenci dirençleri oldukça farklı boyutları olan bir konu olduğundan hem eğitim bilimleri hem de sosyal bilimler enstitüsü kapsamında yer alan farklı anabilim dallarında tez konusu olarak seçilmiştir.

Araştırmaların amaçları boyutunda;

Araştırmaların amaçları yönünden özellikle öğrencilerin direnç davranışlarını etkileyen ve etkilenen noktalar belirlenmiştir. Bunlar arasında; öğrencilerin direnç davranışlarına farklı öğretim yaklaşımlarının etkisi, sosyokültürel faktörlerin etkisi, akademik başarının etkisi, okul türlerinin etkisi, farklı branşların etkisi, farklı öğretim kademelerinin etkisi, öğretmenin-ailenin-arkadaşların vb etkisi....gibi pek çok değişkenin öğrencilerin direnç davranışlarına olan etkisinin araştırıldığı belirlenmiştir.

Araştırmaların model-desenleri boyutunda;

Araştırmaların model olarak üç farklı modelde hazırlandıkları belirlenmiş olup nicel modelde 8 araştırmanın, nitel modelde 2 araştırmanın ve karma modelde 5 araştırmanın hazırlanmış olduğu belirlenmiştir.

En fazla araştırmanın hazırlandığı nicel modelde hazırlanmış olan araştırmaların, İlişkisel tarama deseni, durum çalışması deseni, betimsel çalışma ve deneysel desende hazırlanmış çalışmalar olduğu belirlenmiştir. Araştırmaların farklı öğretim kademelerinden ve farklı okul türlerinden öğrenci, öğretmen, öğretmen adaylarının, üniversite öğrencilerinin ve dokümanların katılımıyla hazırlandığı belirlenmiştir. Araştırmaların model ve deseniyle uyumlu olarak veri toplama araçları kullanılmış olup ölçme araçlarının öğrenci ve öğretmen odaklı oldukları tespit edilmiştir. Bu kapsamda öğrenci direnç davranışları ölçeği öğretmen-öğrenci formu, çoktan seçmeli ölçme araçları, öğrenci izleme formu, yarı yapılandırılmış görüşme formu, başarı testi, gözlem formları, öğrenme-öğretme yaklaşımları ölçeği, odak grup görüşme formu gibi pek çok ölçme aracı kullanılmıştır.

Tezlerin veri analizinde hem nicel hem de nitel veri analizi programlarının kullanıldığı belirlenirken, bu kapsamda SPSS, Nvivo, Lisrel, MAXQDA gibi sosyal bilimler alanında kullanımı tercih edilen en önemli analiz programlarının kullanımı tercih edilmiştir. Bu programlarla araştırmaların amaç ve alt amaçları doğrultusunda nicel ve nitel veri analizleri tercih edilmiştir. Ayrıca bazı çalışmalarda ölçek geliştirme yönünde istatistiksel analizler yapılmıştır.

Araştırmaların sonuçları boyutunda;

Öğrencilerin direnç davranışlarının ortaya çıkmasında okul şartları oldukça etkili. Bu noktada özellikle öğrenciyi okula ve derse karşı ilgi çekici/anlamlı hale getiremeyen bir sistemde öğrenci direnç davranışları göstermektedir.

Meslek liselerindeki öğrencilerin direnç davranışları diğer okul türlerindeki öğrencilerin direnç davranışlarına göre daha fazla ve daha çeşitli olmaktadır.

Akademik başarı düşük olan öğrencilerin direnç davranışı gösterme eğitimi daha yüksek olmaktadır.

Öğrenci direnç davranışlarının her öğretim kademesinde olduğu, birbirine hem benzerlik gösterdiği hem de birbirinden farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Özellikle yükseköğretimde akademik yönde beklentisi karşılanmayan öğrencilerin direnç davranışları gösterdikleri belirlenirken, daha alt kademelerdeki öğretim kademelerindeki öğrencilerin öğretmen odaklı, aile odaklı, idare odaklı, okulun şartları odaklı, arkadaşları odaklı, sosyoekonomik şartlar odaklı, dersin içeriği odaklı, okulun türü odaklı, öğretmenin tutum ve davranışları odaklı...vb olmak üzere pek çok boyutlardan kaynaklı direnç davranışları gösterdikleri belirlenmiştir.

Direnç davranışlarında ailenin çok önemli bir faktör olduğu belirlenmiştir. Çünkü ilgili araştırmalarda bu nokta özellikle vurgulanmaktadır.

Öğretmenlerin karşılaştıkları öğrencilerin direnç davranışlarıyla öğretmenlerin cinsiyetleri, branşları, kıdemleri ve mezun oldukları okul türü arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken, öğrenci direnç davranışlarının öğrencilerin cinsiyetlerine ve sınıf düzeylerine göre farklılık gösterdiği ailenin aylık gelir düzeyine göre farklılaşmadığı bulunmuştur.

Öğretmenler direnç davranışlarının kaynağı olarak aileyi görmektedirler.

Mesleki kıdeme göre 10 yıl altı kıdeme sahip öğretmenlerin direnç davranışları ile daha fazla karşılaştıkları; sosyo-ekonomik düzeye göre ise alt sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda görev yapan öğretmenlerin öğrenci direnç davranışlarıyla daha fazla karşılaştığı belirlenmiştir.

Araştırmada belirlenen sonuçlar oldukça dikkat çekici niteliktedir. Alpert (1991), direnç davranışlarının, öğrencilerin yaşamları ile okul deneyimleri arasındaki duyuşsal çatışmadan kaynaklanan uzun süreçte gerçekleşen, amaçlı ve üstesinden gelinmesi zor tepkiler olduğunu;

istenmeyen öğrenci davranışlarının ise, dikkat çekmeyi veya dersi aksatmayı amaçlayan plansız direnç davranışlarından daha kolay üstesinden gelinebileceği şeklinde açıklamıştır. Bununla birlikte, öğrencilerin eğitim faaliyetlerine karşı dirençlerini ortadan kaldırmak için öğrenme ortamları ve öğretim etkinlikleri geliştirmenin ve iyileştirmenin önemi vurgulanmıştır (Burroughs, Kearney & Plax, 1989; Goodboy & Bolkan 2011; Seidel & Tanner, 2013). Öğrencilerin direnç davranışları okulda yer alan öğretmenler ve diğer öğrenciler olmak üzere herkesi olumsuz yönde etkilemekte, onların özerklik/otorite ve kişisel yeterliliklerini doğrudan tehdit etmekte olup (Furrer, Skinner & Pitzer, 2014; Paulsel & Chory-Assad, 2005).) okul içi sistemin düzenini bozmaya odaklı davranışlar olarak dikkat çekmektedir maalesef. Bu araştırmada da bu konuda çalışmış olan bilim insanların tespitlerini destekler şekilde sonuçlar elde edilmiştir.

Öneriler boyutunda aşağıdaki noktalar belirtilebilir;

- * Öğrenci direnç davranışları konusunda her kademede ve her branşta araştırmaların yapılması desteklenmeli.
- * Öğrenci direnç davranışlarının araştırıldığı çalışmaların özellikle nitel araştırma modeli kapsamında tasarlanması ve bu yönde derinlemesine nitelikli verilerin toplanması sağlanabilir.
- * Özellikle öğrenci direnç davranışları konusunun işlendiği dersler eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarına sunulmalıdır.
- * Öğrenci direncinin farklı boyutlarını inceleyen araştırmalar tasarlanabilir.
- * Öğrenci direncinin boyutlarını inceleyen uzun yıllar devam edebilecek ekip çalışmaları türünden araştırmalar tasarlanabilir. Çünkü özellikle duyuşsal özellikle kısa süreli ve sadece çoktan seçmeli ölçme araçlarıyla tespit edilebilecek ve kesin sonuçların ifade edilebileceği konu niteliği taşımamaktadır.

KAYNAKÇA

- Alpert, B. (1991). Students' resistance in the classroom. *Anthropology and Education Quarterly*, 22(10), 350-366.
- Aslan, A. (2018). Sistematiik derleme ve meta-analizi. *Acta Medica Alanya*, 2(2), 62-63.
- Burroughs, F.N. (2007). A reinvestigation of the relationship of teacher nonverbal immediacy and student compliance-resistance with learning. *Communication Education*, 56(4), 453-475.
- Burroughs, S.D., Kearney, P. & Plax, T.G. (1989). Compliance resistance in the college students. *Communication Education*, 38, 214-229.
- Furrer, C.J., Skinner, E.A. & Pitzer, J.R. (2014). The influence of teacher and peer relationships on students' classroom engagement and everyday motivational resilience. *National Society for the Study of Education*, 113(1), 101-123.
- Giroux, H.A. (1983b). Theories of reproduction and resistance in the new sociology of education. A critical analysis. *Harvard Educational Review*, 53(3), 257- 293.
- Giroux, A.H. (2001). *Theory and resistance in education*. London: Bergin and Garvey.

- Goodboy, A. K. & Bolkan S. (2011). Leadership in the college classroom: The use of charismatic leadership as a deterrent to student resistance strategies. *The Journal of Classroom Interaction*, 2(46), 4-10.
- Hendrickson, K.A. (2012). Student resistance to schooling: Disconnections with education in rural Appalachia. *High School Journal*, 95(4), 37-49.
- Karaçam, Z. (2013). Sistemik derleme metodolojisi: Sistemik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6 (1), 26-33.
- Kearney, P. & Plax, T.G. (1992). Student resistance to control. Richmond, V.P. and McCroskey, J.C. (Eds.), *Power in the classroom*. USA: Lawrence Erlbaum Associates.
- Lee, C. R., Levine, T. R. & Cambra, R. (1997). Resisting compliance in the multicultural classroom. *Communication Education*, 46(1), 29-43.
- McFadden, M. (1995) Resistance to schooling and educational outcomes: Questions of structure and agency. *British Journal of Sociology of Education*, 16(3), 293- 308.
- Otuz, B. (2022). Meslek lisesi öğrencilerinin alan/meslek ve ortak/kültür derslerine yönelik dirençlerini etkileyen faktörlerin incelenmesi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Paulsel, M. L. & Chory-Assad, R. M. (2005). Perceptions of instructor interactional justice as a predictor of student resistance. *Communication Research Reports*, 22(4), 283-291.
- Seidel, S. B. & Tanner, K. D. (2013). “What if students revolt?”- Considering student resistance: Origins, options, and opportunities for investigation. *CBE-Life Sciences Education*, 12(4), 586-595.
- Spaulding, A. (1995). A qualitative case study of teacher-student micropolitical interaction: The strategies, goals and consequences of student resistance. *Bildiri, The American Educational Research Association*, San Francisco, CA, USA.
- Tolman, A.O. & Kremling, J. (2017). *Why students resist learning: A model for understanding and helping students*. Stylus publishing.
- Yüksel, S. (2003). Öğrencilerin öğrenme öğretme sürecine yönelik direnç davranışları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 235-251.
- Yüksel, S. (2004). Eğitim Fakültesi öğrencilerinin öğrenme-öğretme süreçlerine yönelik direnç davranışları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2(3), 431-354.
- Yüksel, S. (2004). Resistance behaviors among the faculty of education students toward the teaching certificate courses. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4(1), 192-200.

A BIBLIOGRAPHIC ANALYSIS OF STUDIES ON HABITS OF MIND IN TURKEY

Prof. Dr. Gülay EKİCİ

Balıkesir University, Necatibey Education Faculty, Department of Educational Sciences,
Balıkesir, Turkey,

ORCID ID: 0000-0003-2418-1929

ABSTRACT

Habits can generally be defined as behaviors that individuals consistently engage in throughout their lives. Over time, the brain establishes connections between the same situations and their behaviors, and as they engage in the same behavior, the thought-planning-doing process gradually decreases. These behaviors eventually become automatic and become habits. Our habits generally stem from our cognitive, emotional, and psychomotor behaviors. At the core of every behavior in life lies the experiences we acquire from birth. About 95% of our behaviors occur automatically and unconsciously. Habits of mind are the tendency to act wisely when faced with a problem that cannot be answered immediately. However, using these habits requires a variety of attitudes, skills, experiences, and cues.

The general purpose of this research is to conduct a bibliographic analysis of studies conducted on habits of mind in Turkey. The research was designed using a systematic review design within the scope of the qualitative research model. Descriptive analysis was used in data analysis. The data source was the Council of Higher Education (YÖK) National Thesis Center. A total of 22 master's and doctoral theses were identified. A "systematic classification form" developed by the researcher was used in this research. Matching was performed using the systematic classification form using content categorization, and descriptive analysis was preferred.

It was determined that the studies were prepared at different universities and branches in Türkiye. It was determined that students from different classes registered with the Ministry of National Education, teachers from different branches, teacher candidates from different branches, university students, academics, and Syrian refugee students participated in the research. It was determined that statistical analyses focusing on demographic characteristics were conducted within the scope of qualitative, quantitative, and mixed model research, particularly using the SPSS data analysis program. Studies conducted between 2013 and 2025 generally used the habits of mind model outlined by Costa and Kallick (2008), and it was determined that the largest number of studies, particularly in the field of mathematics, were conducted. Suggestions are included in the results.

Key Words: Habit of Mind; Bibliographic Analysis; Systematic Compilation

TÜRKİYE’DE ZİHİN ALIŞKANLIKLARI KONUSUNDA YAPILMIŞ OLAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOGRAFİK ANALİZİ

ÖZET

Alışkanlıklar, genellikle bireylerin hayatında devamlı olarak yaptığı davranışlar olarak ifade edilebilir. Sonraki zamanlarda beyin, aynı durumlarla ve davranışları arasında bağlantılar kurarak aynı davranışta bulundukça düşünme-planlama-yapma eylemi giderek azalma eylemi gösterir. Bu davranışlar sonunda otomatikleşir ve alışkanlık haline gelir. Alışkanlıklarımız genellikle bilişsel, duygusal ve psikomotor davranışlarımızdan kaynaklanır. Hayattaki her davranışın özünde, doğumdan itibaren edindiğimiz deneyimler yer alır. Davranışlarımızın %95 kadarı otomatik ve bilinçsiz gerçekleşir. Zihin alışkanlıkları, hemen cevaplanamayan bir sorunla karşı karşıya kalındığında akıllıca davranma eğilimidir. Ancak bu alışkanlıkları kullanmak birçok tutum, beceri, deneyim ve ipucu gerektirir.

Bu araştırmanın genel amacı; Türkiye’de zihin alışkanlıkları konusunda yapılmış olan çalışmaların bibliyografik analizini yapmaktır. Araştırma nitel araştırma modeli kapsamında sistematik derleme deseniyle tasarlanmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Veri kaynağını Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi oluşturmuştur. Toplam 22 yüksek lisans ve doktora tez çalışması tespit edilmiştir. Bu çalışmada araştırmacı tarafından hazırlanan “sistematik sınıflama formu” kullanılmıştır. Sistematik sınıflama formu kapsamında içeriksel kategorilendirme işlemi ile eşleştirmeler yapılmış olup betimsel analiz yönteminin kullanımı tercih edilmiştir.

Araştırmaların Türkiye’de farklı üniversite ve branşlarda hazırlandığı belirlenmiştir. Araştırmalara MEB’e kayıtlı farklı sınıflardan öğrenciler ve farklı branşlardan öğretmenler, farklı branşlardan öğretmen adayları, üniversite öğrencileri, akademisyenler ve Suriyeli mülteci öğrencilerin katılımının olduğu belirlenmiştir. Nitel, nicel ve karma model araştırmalar kapsamında özellikle SPSS veri analizi programı kullanılarak demografik özellikler odaklı istatistik analizler yapıldığı belirlenmiştir. 2013-2025 yılları arasında hazırlanan araştırmalarda genelde Costa ve Kallick (2008)’in belirttiği zihin alışkanlıkları modeli kullanılmış olup özellikle matematik alanında en fazla araştırmanın hazırlandığı tespit edilmiştir. Sonuçlar yönünde önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zihin Alışkanlığı; Bibliyografik Analiz; Sistematik Derleme

GİRİŞ

“Düşüncelerine dikkat et, kelimelere dönüşürler. Kelimelerine dikkat et, eylemlere dökülürler. Eylemlerine dikkat et, alışkanlıklar haline gelirler. Alışkanlıklarına dikkat et, karakterin olurlar. Karakter ise her şeydir.” R.W. Enderson

Günümüzde öğrenme, doğru öğrenebilme, etkin öğrenebilme... vb kavramlar oldukça sık duyduğumuz kavramlardır. Ancak 2000'li yılların başında **“öğrenme gücü”** (learning power) modeli (Claxton, 2002) ilgili literatüre kazandırılmıştır. Bu modele göre günümüzde öğrencilere sunulan müfredat, içerik temelli (content curriculum)’den öğrenme temelli (learning curriculum) bir aktarıma geçiş yapmalıdır. Öğrencilerin bilinmeyene karşı sakin, güvenli ve yaratıcı bir bakış geliştirmesini hedefleyen (Claxton, 2002) bu geçişte **‘zihin alışkanlıkları’** öğrencilerin edinmeleri gereken en önemli eğilimlerden biridir.

Alışkanlıklarımız çoğu zaman bilişsel, duyuşsal ve psikomotor davranışlarımızın sonucunda oluşmaktadır. Konuşma, çalışma, araba kullanma, düşünme, diğer insanlarla etkileşimde bulunma, para harcama ve hayatımızdaki önemli insanlarla ilgilenme tarzımız ortaya koyduğumuz davranışlar sürecinde gelişmektedir. Çünkü hayatın her alanındaki davranışların temelinde, bebekliğimizden bu yana biriktirmiş olduğumuz deneyimlerimiz yer almaktadır. Çoğu davranışlarımız, fiziksel çevremiz ile etrafımızdaki insanlara verdiğimiz tepkilerin % 95 gibi yüksek bir oranı otomatik ve bilinçsiz tepkilerden oluşmaktadır. Düşünme süreci, bir amaç doğrultusunda sonuca ulaşmak yönünde var olan kavram ve ilkelerle temsil edilen zihinsel bir süreci ifade eder. Bu süreç, birçok farklı zihinsel yetenekle gelişir, çalışır ve evrimleşir. Bu süreçteki zihinsel yetenekler, bireyin akıl yürütme, azim, yaratıcılık ve bir sorun karşısında ustalıklı entelektüel davranışlara sahip olma becerisini ifade eder. Etkili modeller seçme ve dayanıklılık becerisini taşır, bu da zihinsel bölünmenin ve entelektüel kalıcılığın sona ermesine yol açar (Leikin, 2007; aktaran, Ekici, 2016).

Mason ve Spence (1999) alışkanlık kavramını "anlık gösterilen davranışların farkında olma" kavramıyla vurgularken, Lim (2008) bireyin bir sorun durumunda zihninde oluşan ilk düşünce ile kendiliğinden hareket etmesiyle ortaya çıkan "sezgi" kavramını vurgular. Lim ayrıca, zihin alışkanlığını belirli durumlarda belirli bir şekilde hareket etme yönündeki bilişsel bir eğilim olarak tanımlar. Lim (2008), alışkanlık kavramıyla "aklına gelen ilk şeyi yapma" veya "aklına gelen ilk düşüncenin etkisi altında hareket etme" eğilimini ifade eder (Akt. Watson & Mason, 2007).

Arthur L. Costa (Costa, 1991) kitabında zihin alışkanlıklarını 12 kategori olarak tanımlamıştır. Fakat devam eden çalışmalar sonunda zihin alışkanlıklarına 2008 yılında Bena Kallick ile birlikte eklemeler yaparak bu 12 kategoriye detaylandırarak toplam 16 kategori şeklinde açıklamışlardır (Akdeniz&Ekici, 2019; Costa & Kallick, 2008; Ekici, 2016).

Arthur L. Costa

Bena Kallick

Bu kapsamda, 2008 yılında Costa ve Kallick adlı bilim insanları tarafından hazırlanan 16 farklı zihin alışkanlığı sıralanmıştır. 16 zihin alışkanlığı şöyle sıralanmaktadır:

1. Israrcılık, 2. Düşünmeden Hareket Etmeyi Yönetme, 3. Başkalarını Anlama ve Empatiyle Dinleme, 4. Esnek Düşünme, 5. Metabilişsellik, 6. Doğruluk ve Kesinlik için Çabalama, 7. Soru Sorma ve Problemler Ortaya Atma, 8. Önceki Bilgileri Yeni Durumlara Uygulama, 9. Netlik ve Kesinlik ile Düşünme ve İletişim Kurma, 10. Tüm Duyular Aracılığıyla Veri Toplama, 11. Yaratma, Hayal Etme ve Yenilik Getirme, 12. Merak ve Korku İçinde Cevap Verme, 13. Sorumlu Olacağın Riskler Alma, 14. Mizah Yapma, 15. Birbirine Bağlı Bir Şekilde Düşünme ve 16. Sürekli Öğrenmeye Açık Olma olarak sıralanmaktadır.

Dikkat edileceği gibi; zihin alışkanlıklarının sırası arasında oldukça anlamlı bağlantı ve ilişkiler söz konusudur. Bu noktada bilişsel, duyuşsal ve psikomotor davranışlar gösterebilmeyi sağlayacak önemli zihin alışkanlıklarına vurgu yapılmaktadır. Genel olarak zihin alışkanlıkları, her disipline özel indirgenebilen **genel zihin alışkanlıkları** ve **matematiğe özgü zihin alışkanlıkları** olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır (Cuoco, Goldenberg & Mark, 1996). Ancak matematiğe yönelik zihin alışkanlıklarını detaylandırarak **matematiksel zihin alışkanlıkları**, **geometri temelli zihin alışkanlıkları** ve **cebir temelli zihin alışkanlıkları** olarak üç alt başlık altında belirtmektedirler. Diğer taraftan, özellikle fen alanındaki farklı disiplinlerin öğrenilmesinde ve bu disiplinlerde karşılaşılan problemlerin çözümünde farklı zihin alışkanlıklarının kullanılması gerektiğinden bu bölüm hazırlığı içinde bu sınıflandırmanın **genel zihin alışkanlıkları** ve **bilimsel zihin alışkanlıkları** [**matematiğe özgü zihin alışkanlıkları** (**matematiksel zihin alışkanlıkları**, **geometri temelli zihin alışkanlıkları** ve **cebir temelli zihin alışkanlıkları**) ve **fen alanına özgü zihin alışkanlıkları**] olarak iki ana alt başlık ve bu başlıklara ait alt başlıklar olarak incelenmesi uygun görülmektedir (Aktaran, Ekici, 2016).

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırmanın genel amacı; Türkiye’de zihin alışkanlıkları konusunda yapılmış olan çalışmaların bibliyografik analizini yapmaktır. Araştırma nitel araştırma modeli kapsamında sistematik derleme deseniyle tasarlanmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi

kullanılmıştır. Veri kaynağını Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi oluşturmuştur. Toplam 22 yüksek lisans ve doktora tez çalışması tespit edilmiştir. Bu araştırmada araştırmacı tarafından hazırlanan “sistemik sınıflama formu” kullanılmıştır. Sistemik sınıflama formu kapsamında içeriksel kategorilendirme işlemi ile eşleştirmeler yapılmış olup betimsel analiz yönteminin kullanımı tercih edilmiştir.

Bu kapsamda mevcut araştırma, nitel araştırma modeli kapsamında sistemik derleme deseniyle hazırlanmıştır. Sistemik derleme; bir konuda yapılan araştırmaların geniş ve çok detaylı olarak taranıp, konu ile ilgili önceden hazırlanan dahil olma kriterleri kullanılarak, bulgularını sentezleyen ve konuya ilişkin geniş bir perspektif sunan bilimsel bir araştırmadır (Aslan, 2018). Sistemik derleme araştırmaları, genellikle ilgili alanda uzman olan literatüre hakim araştırmacılar tarafından ilgili literatürde mevcut olan farklı veri kaynaklarından elde edilen bilgilerin toplanarak analiz edildiği araştırmalar olarak ifade edilmektedir (Aktaran, Karaçam, 2013).

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde analiz edilen tez çalışmalarının öncelikle genel bilgilerini içerecek şekilde bir tabloda verildikten sonra yöntemsel temel özellikler dikkate alınarak başlıklar altında incelenmiş ve son aşamasında da tezlerin yüksek lisans ve doktora tezleri olmak üzere sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde; bazı noktalar dikkat çekmektedir. Yüksek lisans tezleri analiz yapıldığında aşağıdaki bulgular tespit edilmiştir.

Yüksek lisans tezleri; Yüksek lisans tezlerinin toplam sayısı 14’tür. Bu tezlerin 2013-2025 yılları arasında hazırlandığı belirlenmiştir. 2023 yılında 4 tane yüksek lisans tezi hazırlandığı tespit edilmiştir. En fazla olarak 3’er tane tez Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde ve İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde hazırlanmıştır. Sonrasında Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde ve Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde konuyla ilgili yüksek lisans tezlerinin 2 ve 1 tane olarak hazırlandıkları belirlenmiştir. Özellikle yüksek lisans tezlerinin son yıllarda daha fazla hazırlandığı dikkat çekmektedir. Ayrıca yüksek lisans tezlerinin çoğunluğunun Doç. Dr. unvanına sahip danışmanlar tarafından hazırlatıldığı belirlenirken profesör danışmanların kontrolünde de hazırlandıkları belirlenmiştir.

Hazırlanmış olan tezlerin çoğunluğu İlköğretim Matematik Öğretmenliği alanında hazırlandığı belirlenmiştir. Bu durum zihin alışkanlıklarının özellikle matematik alanına yönelik geliştirilmiş olan modellerinin olduğunun bir göstergesidir.

Diğer taraftan hazırlanmış olan yüksek lisans tez çalışmalarının 2022-2023 yıllarında yoğunlukla hazırlandığı dikkat çekmektedir. Bu bulgu öğrencilerin zihin alışkanlıkları konusunun 2020’li yıllarda akademik literatürde daha çok dikkat çektiğinin ve ilgi duyulan bir konu olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 1. Türkiye’de *zihin alışkanlıkları* konusunda hazırlanmış yüksek lisans tez araştırmalarının özelliklerinin dağılımı

No	Yıl	Tez Adı	Yazar Adı	Üniversite-Enstitü	Anabilim Dalı- Dah- Anabilim Dalı	Danışman Unvanı
YL1	2023	İlkokul öğretmenlerinin acil uzaktan eğitim sürecindeki teknoloji kullanımlarında zihin alışkanlıkları	Amber Lee Tüysüzöğlu	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı	Doç. Dr. ve Dr. Öğr. Üyesi
YL2	2022	Acil uzaktan öğretim sırasında karşılaşılan zorlukları ele almak: deneyimli İngilizce dil öğretmenlerinin zihin alışkanlıklarını keşfetmek	Leyla Şahbaz	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı	Doç. Dr. ve Dr. Öğr. Üyesi
YL3	2023	Covid-19 uzaktan eğitim sürecinde çağrı eğitimi zihin alışkanlıkları ve bireysel çağrı çalışma alışkanlıklarının incelenmesi	Eeren Alparslan	Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı	Doç. Dr.
YL4	2019	Ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin problem çözme ve kurma bağlamında matematiksel zihin alışkanlıklarının gelişiminin incelenmesi	Nesrin Erdoğan	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	İlköğretim Anabilim Dalı İlköğretim Matematik Öğretmenliği Bilim Dalı	Doç. Dr.
YL5	2018	Ortaokul matematik öğretmenlerinin cebirsel zihin alışkanlıklarının belirlenmesi ve derslerine yansımaları	Hasret Doğanlar	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	İlköğretim Anabilim Dalı İlköğretim Matematik Öğretmenliği Bilim Dalı	Doç. Dr.
YL6	2015	Problem çözmede matematiksel zihin alışkanlıklarının matematik öğretmenleri ve sekizinci sınıf öğrencileri bağlamında incelenmesi	Samet Korkmaz	Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	İlköğretim Anabilim Dalı İlköğretim Matematik Öğretmenliği Bilim Dalı	Yrd. Doç. Dr.
YL7	2013	Matematik öğretmen adaylarının matematiksel muhakeme bağlamında matematik zihin alışkanlıklarının belirlenmesi	Nazlı Begüm Tıraşoğlu	Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	İlköğretim Anabilim dalı Matematik Öğretmenliği Bilim dalı	Doç. Dr.
YL8	2025	Matematiksel uzamsal kavramların problem bağlamında incelenmesi	Gonecağül Yıldırım	Neçmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Matematik Eğitimi Bilim Dalı	Doç. Dr.
YL9	2022	İlköğretim 8. sınıf matematik ders kitaplarının zihnin geometrik alışkanlıkları açısından incelenmesi	Esmâ Nur Şahintepe	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Matematik Eğitimi Bilim Dalı	Prof. Dr.
YL10	2023	7. sınıf öğrencilerinin zihnin cebirsel alışkanlıklarının belirlenmesi	Fatih Kayaçlı	Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Matematik Eğitimi Bilim Dalı	Dr. Öğr. Üyesi
YL11	2022	Ortaokul matematik öğretmeni ve 7. sınıf öğrencilerinin problem Çözme Süreçlerinin zihnin geometrik alışkanlıkları bakımından incelenmesi	Muhtin Zınlı	Neçmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Matematik Eğitimi Bilim Dalı	Prof. Dr.
YL12	2018	Aday ortaokul matematik öğretmenlerinin zihnin uzamsal alışkanlıkları düzeyleri	Faysal Çeker	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı	Doç. Dr.
YL13	2019	Suriyeli mülteci öğrencilere Türkçe öğretimi: öğretmen algıları	Mustafa Savaşkan	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı	Dr. Öğr. Üyesi
YL14	2023	Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen okuryazarlık algıları ile bazı demografik değişkenler ve bilişsel stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi	Seda Çalık	Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Matematik Eğitimi Bilim Dalı	Prof. Dr.

Tablo 2. Türkiye’de *zihin alışkanlıkları* konusunda hazırlanmış doktora tez araştırmalarının özelliklerinin dağılımı

No	Yıl	Tez Adı	Yazar Adı	Üniversite-Enstitü	Anabilim Dalı-Bilim Dalı	Danışman Unvanı
DRa	2012	Öğretmen mizaçları olarak zihin alışkanlıkları: Türk öğretmenlerin önemli hayat deneyimlerini içeren anlatı analizinden içgörüler	Servet Altan	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim	Yrd. Doç. Dr.
DRb	2015	Probleme dayalı argümantasyon destekli öğrenme ile matematiksel zihin alışkanlıklarının gelişimi ve uygulama tasarımı	Çiğdem Şatır Altınel	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Ana Bilim Dalı Matematik Öğretmenliği Bilim Dalı	Prof. Dr.
DRc	2020	Bilsem öğrencilerinin biyoloji dersini öğrenirken kullandıkları zihin alışkanlıklarının gelişimi üzerine eylem araştırması	Hasan Akdeniz	Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı	Prof. Dr.
DRd	2019	Müzik öğretmeni adaylarının çalgı eğitimine yönelik zihin alışkanlıklarının değerlendirilmesi	Ender Can DÖNMEZ	Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı	Prof. Dr.
DRe	2015	Zenginleştirilmiş öğrenme ortamında ortaokul öğrencilerinin matematiksel zihin alışkanlıklarının gelişiminin incelenmesi	Ezgi Körükçü	Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı	Prof. Dr.
DRf	2025	Ortaokul öğrencilerine yönelik zihin alışkanlıkları öğretim programı tasarımının hazırlanması ve uygulanması üzerine bir araştırma	Rabia Altıntaş	Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı	Prof. Dr.
DRg	2019	Ortaokul öğrencilerinin matematiksel düşünme süreç ve becerilerinin boylamsal incelenmesi	Niyazi Sezer	Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Matematik Eğitimi Bilim Dalı	Prof. Dr.
DRh	2024	Zihnin cebirsel alışkanlıkları çerçevesinde probleme dayalı cebir öğretiminin öğretmen adaylarının cebir öğretim bilgilerine etkisi	Begüm Özmuşul	Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı İlköğretim Matematik Eğitimi Bilim Dalı	Prof. Dr.

Tablo 2 incelendiğinde; bazı noktalar dikkat çekmektedir. Bu noktalar;

Doktora tezleri; Farklı üniversitelerde hazırlanmış olan doktora tezlerinin toplam sayısı 8’dir. Bu tezlerin 2012-2025 yılları arasında hazırlandığı belirlenmiştir. Yaklaşık her farklı yılda bir tane doktora tezinin hazırlanmış olduğu dikkat çekmektedir. 2 tane tez Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde hazırlanmış olup diğer üniversitelerde 1’er tez olarak İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü ve Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde hazırlanmışlardır. Ayrıca tezlerin Eğitim Programları ve Öğretim anabilim dalında, Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalında ve İlköğretim Matematik Eğitimi Bilim Dalı Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı İlköğretim Matematik Eğitimi Bilim Dalında hazırlanmış oldukları dikkat çekicidir. Ayrıca doktora tezlerinin 1’i dışında tamamının profesör danışmanların

kontrolünde hazırlandıkları belirlenmiştir. Diğer taraftan 2019 yılında hazırlanmış olan tez çalışmalarının diğer yıllara göre daha fazla hazırlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 3 değerlendirildiğinde, bazı noktalar dikkat çekmektedir. Özellikle öğrencilerin zihin alışkanlıklarını etkileyen noktalar olduğu belirlenmiştir. Bunlar;

- Covid-19 döneminde uzaktan eğitim sürecinde hazırlanmış olan çalışmalar. Örnek: YL1, YL2, YL3 gibi.
- Matematik, fen ve biyoloji alanında öğrencilerin zihin alışkanlıklarını belirlemeyi amaçlayan araştırmalar. Örnek: YL4, YL5, YL6, YL7, YL8, YL9, YL10, YL11, YL12, YL14, DRb, DRc, DRe, DRg, DRh gibi.
- Müzik alanında öğrencilerin zihin alışkanlıklarını belirlemeyi amaçlayan araştırmalar. Örnek: DRd, gibi
- Katılımcıların özellikle öğrencilerden, öğretmen adaylarından, öğretmenlerden vb oluştuğu belirlenmiştir. Örnek: YL14, DRh, gibi
- Türkiye’de yaşayan Suriyeli öğrencilerin Türkçe öğrenme durumlarının araştırıldığı tez hazırlanmıştır. Örnek: YL13, gibi
- Ölçek uyarlama çalışması olduğu belirlenmiştir. Örnek: YL12, gibi

Tablo 3. Araştırmada incelenen yüksek lisans ve doktora tezlerinin amaçlarının dağılımı

Tez no	Amaç
YL1	İlkokul İngilizce öğretmenlerinin COVID-19 salgınında acil uzaktan eğitim sırasında karşılaştıkları zorlukları nasıl tanımladıklarını ve bu zorlukların üstesinden nasıl geldiklerini analiz etmek
YL2	Öğretmenlerin acil uzaktan öğretim sırasında bildirdiği zorlukları ve stratejileri araştırmayı amaçlamakta ve öğretmenler bu zorlukları nasıl organize edip ele aldıklarını açıkladıklarında hangi akıllı davranışların ve Zihin Alışkanlıklarının belirgin olduğunu araştırmak
YL3	Covid-19 uzaktan eğitim sürecinde çalgı eğitimi zihin alışkanlıkları ve bireysel çalgı çalışma alışkanlıklarını çeşitli değişkenler ile incelemek
YL4	Problem çözme ve kurma bağlamında zenginleştirilmiş öğrenme ortamlarının 5. sınıf öğrencilerinin matematiksel zihin alışkanlıklarına etkisini incelemek
YL5	Ortaokul matematik öğretmenlerinin cebirsel zihin alışkanlıklarının belirlenmesi ve derslerine yansımaları yedinci sınıf öğrencilerinin alışkanlıklarının incelenmesi
YL6	Devlet ortaokullarında görev yapmakta olan matematik öğretmenlerinde görülen matematiksel zihin alışkanlıklarının neler olduğunu ve bu zihin alışkanlıklarının öğrencilerine yansımalarını belirlemek
YL7	İlköğretim matematik öğretmenliğinde öğrenim gören öğretmen adaylarının matematiksel muhakeme bağlamında matematik zihin alışkanlıklarının, sorularda Polya'nın (1957) problem çözme basamaklarından faydalanarak işlenen ders kapsamında nicel ve nitel olarak değerlendirilmesi
YL8	Zihnin uzamsal alışkanlıklarının alt bileşenlerinden biri olan matematiksel uzamsal kavramların ortaokul matematik öğretimindeki rolünü problem bağlamında incelemek ve öğrencilerin bu kavramlara ilişkin problem çözme başarılarını ve öğretmenlerin söz konusu kavramları değerlendirme biçimlerini belirlemek
YL9	8.sınıf matematik ders kitaplarında yer alan matematiksel görevlerin zihnin geometrik alışkanlıklarına göre incelenmesi
YL10	7. sınıf öğrencilerinin cebir öğrenme alanında yer alan problemlerin çözümünde kullandıkları zihnin cebirsel alışkanlıklarının neler olduğunu belirlemek
YL11	Matematik öğretmeni ve ortaokul öğrencilerinin zihnin geometrik alışkanlıklarının geliştirilmesine yönelik oluşturulan problem çözme tabanlı öğrenme ortamının, zihnin geometrik alışkanlıkları üzerine etkisini belirlemek
YL12	Spatial Habits of Mind Inventory (SHMI) ölçeğini Türkçeye uyarlamak ve bu ölçek aracılığıyla aday ortaokul matematik öğretmenlerinin zihnin uzamsal alışkanlıkları düzeylerinin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek
YL13	Suriyeli mülteci öğrencilerin Türkçe öğrenimini destekleyen öğretim eğilimi ve stratejilerini araştırma
YL14	Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen okuryazarlık algıları ile alan bağımlı alan bağımsız bilişsel stilleri arasındaki ilişkiyi incelemek
DRa	Öğretmenlerin mizaçları olarak zihin alışkanlıklarının gelişimine muhtemel katkısı olan önemli hayat deneyimlerinin rolünü incelemek
DRb	Probleme dayalı argümantasyon destekli öğrenme ortamında onuncu sınıf öğrencilerinin matematiksel zihin alışkanlıklarının gelişimini ve olasılık konusuna ait kavramsal anlamalarını incelemek
DRc	Zihin alışkanlıkları temelli biyoloji dersi öğretim yaklaşımına göre hazırlanmış öğretim etkinliklerinin öğrencilerin biyoloji dersini öğrenirken kullandıkları zihin alışkanlıkları gelişimine etkisini incelemek
DRd	Müzik öğretmeni adaylarının bireysel çalgı eğitimi derslerine yönelik zihin alışkanlıklarını tespit etmek ve bu zihin alışkanlıklarını çeşitli değişkenler ile değerlendirmek
DRe	Zenginleştirilmiş öğrenme ortamında ortaokul öğrencilerinin matematiksel zihin alışkanlıklarının gelişimini incelemek
DRf	Ortaokul 5. sınıf öğrencilerine yönelik zihin alışkanlıkları öğretim programı tasarısının hazırlanması, uygulanması ve uygulama sürecinin etkililiğinin değerlendirilmesi
DRg	Öğrencilerin 6. sınıftan başlayarak üç yıl boyunca (6-7-8. sınıfta) cebirsel ve geometrik düşünme süreç becerilerinin (zihinsel alışkanlıklarının) boylamsal incelenmesi, süreç içerisinde hazırlanan ders planlarının zihinsel alışkanlıkların gelişimine etkisinin belirlenmesi, cebirsel alışkanlık gelişimleri arasında ve geometrik alışkanlık gelişimleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığının incelenmesi
DRh	Zihnin cebirsel alışkanlıkları çerçevesinde probleme dayalı cebir eğitimlerinin ortaokul matematik öğretmen adaylarının cebir öğretim bilgilerine etkisi ve farklı cebir öğretim bilgisine sahip öğretmen adaylarının zihnin cebirsel alışkanlıkları düzeylerindeki gelişimini incelemek

Tablo 4. İncelenen tezlerin araştırma yöntemleri açısından özelliklerinin dağılımı

Model	Desen	Katılımcı grubu	Tez no	Veri toplama araçları	Veri analizi teknikleri ve programları
Nicel Model	İlişkisel tarama/ Durum çalışması	Eğitim fakültesi öğrencileri	YL3	Çalgı Eğitimi Zihin Aışkanlıkları Ölçeği Bireysel Çalgı Çalışma Aışkanlıkları Ölçeği Kişisel Bilgi Formu	SPSS programı Mann Whitney U testi, t Testi, Kruskal Wallis Testi ANOVA testleri
	Betimsel nitelikte bir durum çalışması	Ortaokul matematik öğretmenleri ve öğrencileri	YL6	Bir Matematikçi Olarak Kendi Aışkanlıklarımızı Bilme formu	SPSS Betimsel istatistikler Kruskal Wallis-H Mann Whitney U
	Betimsel tarama modeli	Öğrenci	YL10	Zihnin Cebirsel Aışkanlıkları Belirleme Testi	Betimsel analiz
	İlişkisel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır	Eğitim fakültesi öğrencileri	YL12	Zihnin Uzamsal Aışkanlıkları Ölçeği	Betimsel istatistikler t-testi ANOVA Pearson Korelasyon analizi Cronbach Alpha katsayısı Doğrulayıcı Faktör Analizi
	Tarama modeli	Öğretmen adayı	YL14	Fen okuryazarlık algısı ölçeği	SPSS Doğrulayıcı faktör analizi LISREL Cronbach Alpha t-testi ANOVA
	Öğretim deneyi yaklaşımı	Öğrenciler	DRb	Matematiksel Zihin Aışkanlıkları Bilişsel Beceriler rubriği Olasılık Kavram Testi	Betimsel analiz İçerik analizi
	Tarama modelinde	Farklı eğitim fakültelerinin müzik eğitimi bölüm öğrencileri	DRd	Müzik dersine yönelik zihin aışkanlıkları ölçeği	Açımlayıcı Faktör Analizi Doğrulayıcı Faktör Analizi
	Tasarım araştırması modelinde boylamsal bir çalışma	6-7-8. sınıf öğrencileri	DRg	Zihnin Cebirsel Aışkanlıkları Zihnin Geometrik Aışkanlıkları	Betimsel analiz İçerik analizi SPSS
Nitel Model	Anlatısal sorgulama deseni	İngilizce öğretmeni	YL1	Yarı yapılandırılmış görüşme formu	Betimsel analiz ve tematik analiz
	Durum çalışması	İngilizce öğretmeni	YL2	Yapılandırılmamış görüşme	İçerik analizi
	Durum çalışması	Ortaokul öğrencileri ve öğretmenler	YL5	Matematik alanıyla ilgili açık uçlu soru formu	Betimsel analiz
	Durum Çalışması	Öğretmenler	YL8	Başarı testi	Betimsel istatistikler içerik analizi
	Durum çalışması/ Doküman analizi	Matematik ders kitabı	YL9	Analiz formu	Betimsel veri analizi
	Durum çalışması	Öğretmenler	YL13	Görüşme formu	Betimsel analiz meta-etnografik inceleme
	Durum çalışması	Öğretmenler	DRa	Derinlemesine mülakat	İçerik analizi Betimsel analiz
	Durum çalışması	7.Sınıf öğrencileri	DRe	Bilişsel Zihin Aışkanlıkları Rubriği Duyuşsal Zihin Aışkanlıkları Kontrol Listesi	Betimsel istatistikler İçerik analizi Betimsel analiz
Karma Model	Tarama deseni, eşitlenmemiş kontrol gruplu yarı deneysel desen	5. sınıf öğrencileri	YL4	Bilişsel Zihin Aışkanlıkları Problem Kurma Rubriği Bilişsel Zihin Aışkanlıkları Rubriği Duyuşsal Zihin Aışkanlıkları Kontrol Listesi	Betimsel istatistikler
	Deneysel desen	Okul öncesi öğretmeni adayları	YL7	Akademik başarı sınavı Görüş formu	SPSS 17 t testi Nvivo 7 Miles ve Huberman güvenirlik değeri
	İç-içe karma yöntem	Matematik öğretmenleri ve 7.sınıf öğrencileri	YL11	Zihnin geometrik aışkanlıkları testi Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler Alan notları	betimsel analiz SPSS 25 Mann-Whitney U Testi Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi
	İç içe karma araştırma model nitel boyutunda eylem araştırması nicel boyutunda boylamsal tarama deseni	Biyoloji alanında yetenekli lise öğrencileri	DRc	Kişisel bilgi formu Zihin Aışkanlıkları Envanteri Zihin Aışkanlıkları Dereceli Puanlama Anahtarları Zihin Aışkanlıkları Akran Değerlendirme Formu Etkinlik Değerlendirme Formu Video kayıtları Araştırmacı notları Öz Değerlendirme Formu	SPSS 22.0 Friedman Testi Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Mann Whitney U testi Betimsel analiz İçerik analizi
	Keşfedici Ardışık Desen Doküman İnceleme-Tarama Yöntemi "Gömülü Karma Desen"- Eylem Araştırması-Deneysel Yöntem	Öğrenci	DRf	Zihnin Aışkanlıklar Başarı Testi Zihin Aışkanlıkları Öz Düzenleme Ölçeği Gözlem Formu Akran Değerlendirme Formu Araştırmacı Günlükleri Öğrenci Günlükleri Görüşme Formları Başarı Testi	SPSS İçerik Analizi Betimsel Analiz Ölçek Geliştirme
	Açııklayıcı sıralı desen	İlköğretim matematik öğretmenliği adayları	DRh	Cebir Öğretim Bilgi Testi Çözümü Cebirsel ve Cebirsel Olmıyacak Şekilde İstenen Problemler Cebir ve Cebirsel Düşünmeye Dair Görüş Formu Matematik Öğretim Yeterlik İnanç Ölçeği	SPSS ANCOVA Betimsel analiz İçerik analizi

Tablo 4 incelendiğinde, analizi yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin yöntemsel olarak analizinde önemli noktalar dikkat çekmektedir. Bu noktalar araştırmaların içeriği, amaç ve alt amaçları yönünde uygunluk gösteren özellikler olduğu dikkat çekmektedir. Bunlar;

- Hem yüksek lisans tezlerinin hem de doktora tezlerinin hazırlanmasında model olarak nitel, nicel ve karma araştırma modeli olmak üzere üç farklı model kullanılarak hazırlandıkları tespit edilmiş olup nicel modelde toplam 8 tezin, nitel modelde toplam 8 tezin ve karma modelde toplam 6 tezin hazırlanmış olduğu belirlenmiştir.
- Araştırmacıların tezlerinin amaçları-alt amaçları yönünde uygun modeli ve bu kapsamda desen/desenleri tercih ettikleri belirlenmiştir. Tezlerin en fazla hem nicel hem de nitel araştırmalar olarak hazırlandıkları belirlenmiştir. Karma model araştırmaların genelde kapsamlı doktora tezlerinde tercih edildiği tespit edilmiştir. **Nicel modelde hazırlanmış olan araştırmaların**, ilişkisel tarama/durum çalışması deseni, betimsel desen, tasarım araştırması modelinde boylamsal bir çalışma, betimsel çalışma, öğretim deneyi yaklaşımı, ilişkisel tarama deseni kullanımının tercih edildiği belirlenmiştir. **Nitel modelde hazırlanmış olan araştırmaların**, anlatısal sorgulama deseni ve durum çalışması deseninde hazırlandığı belirlenmiştir. **Karma modelde hazırlanmış olan araştırmaların** ise tarama deseni, nicel boyutunda boylamsal tarama deseni eşitlenmemiş kontrol gruplu yarı deneysel desen, iç-içe karma yöntem, iç içe karma araştırma model kullanılmış olup nitel boyutunda eylem araştırması, keşfedici ardışık desen doküman inceleme-tarama yöntemi “gömülü karma desen”-eylem araştırması- deneysel yöntem ve açıklayıcı sıralı desenlerin kullanımı tercih edilmiştir.
- Tezlerin farklı öğretim kademelerinden ve farklı okul türlerinden öğrenci, öğretmen ve öğretmen adaylarının, üniversite öğrencilerinin katılımıyla hazırlandığı belirlenmiştir. **Suriyeli öğrencilerin** katılımıyla hazırlanan bir tez çalışması diğer tezlerden farklılık göstermektedir.
- Tezlerin özellikle matematik ve fen ağırlıklı dersler bazında ve bu derslere katılan öğrencilerle onların öğretmenlerinin katılımıyla hazırlandığı tespit edilmiştir.
- Tezlerin hazırlandığı model ve desenlerin uyumlu olarak veri toplama araçları kullanılmış olup ölçme araçlarının öğrenci ve öğretmenlerin katılımıyla veri toplanmasına odaklı ölçme araçları oldukları tespit edilmiştir. Bu kapsamda öğrenci zihin alışkanlıkları ölçeği, zihnin uzamsal alışkanlıkları ölçeği, zihnin cebirsel alışkanlıkları belirleme testi, gözlem formu akran değerlendirme formu, araştırmacı günlükleri öğrenci günlükleri, öğretmen-öğrenci görüş belirtme formu, çoktan seçmeli ölçme araçları, öğrenci izleme formu, yarı yapılandırılmış görüşme formu, başarı testi, gözlem formları, öğrenme-öğretme yaklaşımları ölçeği, cebir öğretim bilgi testi, çözümü cebirsel ve cebirsel olmayacak şekilde istenen problemler, cebir ve

cebirsel düşünmeye dair görüş formu, matematik öğretim yeterlik inanç ölçeği formu gibi çok çeşitli ölçme aracının kullanıldığı belirlenmiştir.

- Tezlerin veri analizinde sosyal bilimler alanında kullanımı tercih edilen en önemli analiz programlarının kullanımı tercih edilmiş olup hem nicel hem de nitel verilerin analizinde kullanılan *SPSS*, *Nvivo*, *Lisrel*, *MAXQDA* gibi programların kullanıldığı belirlenmiştir. Bu programlarla tez çalışmalarının amaç ve alt amaçları yönünde nicel, nitel ve karma modelde kullanılan verilerin analiz işlemleri tercih edilmiştir. Ayrıca bazı tez çalışmalarında ölçek geliştirme bazılarında ölçeklerin geçerlik ve güvenirliğinin yapılması yönünde istatistiksel analizlerin yapıldığı belirlenmiştir. Diğer taraftan özellikle nitel araştırmalarda betimsel analiz ve içerik analizinin kullanımı tercih edilmiştir. Özellikle yüksek lisans tezlerinin nicel modelde hazırlandığı belirlenirken doktora tezlerinin daha fazla karma model ve nicel modelde hazırlandıkları belirlenmiştir.

Tablo 5. İncelenen yüksek lisans tezlerinin sonuçlarına göre dağılımı	Tez no
Öğretmen eğitimi programlarında öğretmenlerin teknolojik zorlukları fark edip aşmalarına yardımcı olabilen yapıcı ve destekleyici Zihin Alışkanlıklarını geliştirebilmeleri için bu eğitim teorilerinin vurgulanabileceğini göstermiştir.	YL1
Katılımcıların uzaktan öğretimi sırasında Zihin Alışkanlıkları ile ilişkili belirli davranışları belirlenmiştir. Uzaktan öğretimin yeniliği göz önüne alındığında, kurumların çevrimiçi ortamlarda etkili bir eğitimcinin sahip olması gereken profesyonel eğilimleri belirlemesi gerekebilir. Bu profesyonel eğilimlerin profilini çıkarmak, onların uzaktan öğretime yönelik eğilimlerini geliştirme olasılığını göstermektedir.	YL2
Bireysel çağrı çalışma alışkanlıklarında öğrencilerin cinsiyetine, öğrenim gördükleri üniversitelere göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak sınıf düzeylerine, haftalık ortalama çalışma sürelerine göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Çağrı eğitimi zihin alışkanlıklarıyla ilgili olarak ise öğrencilerin cinsiyetine, sınıf düzeylerine, öğrenim gördükleri üniversitelere göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır. Ancak çağrı eğitimi zihin alışkanlıklarının haftalık ortalama çalışma sürelerine göre anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.	YL3
Problem çözme ve kurma bağlamında zenginleştirilmiş ortamların matematiksel zihin alışkanlıklarını olumlu yönde etkilediği söylenebilir.	YL4
Ortaokul matematik öğretmenlerinin cebirsel zihin alışkanlıklarını kullandıkları ve bunları öğrencilerine de öğrettikleri belirlenmiştir.	YL5
Çalışmaya katılan öğretmenlerin, kendi matematiksel zihin alışkanlıklarıyla ilgili farklı düşüncelere sahip olduklarını ve öğretmenlerin büyük çoğunluğunun, zihin alışkanlıklarının hem sınıf içi hem de sınıf dışında etkili olduğunu düşündüklerini göstermiştir. Zihin alışkanlıklarının cinsiyete ve kıdeme göre farklılığının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur. Öğretmenlerin zihin alışkanlıklarının, karşılaştıkları problemlerde öğrencilerin çözüm yaklaşımlarını etkilediği söylenebilir.	YL6
Öğretmen adaylarının uygulama sonucunda akademik başarılarının arttığı belirlenmiştir. Ayrıca, öğrencilerin problem çözme basamakları üzerinde kendilerini geliştirdikleri belirlenmiştir.	YL7
Öğretmenlerin uzamsal kavramlara ilişkin algılarında özellikle sayı doğrusu, koordinat sistemi, simetri, prizma ve dönüşüm gibi kavramların öne çıktığı belirlenmiştir. Uzamsal kavramların çoğunlukla geometri öğrenme alanı ile ilişkilendirilmesine rağmen; sayı, cebir ve ölçme gibi diğer öğrenme alanlarıyla da ilişkili olarak değerlendirildiği görülmüştür. Öğretmenlerin bu kavramları tanımlarken sıklıkla zihinsel canlandırma, üç boyutlu düşünme ve problem çözme süreçlerine vurgu yaptıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, öğretim sürecinde en sık kullanılan yöntemlerin somut materyaller, görsel araçlar ve dijital teknolojiler olduğu belirlenmiştir. Matematiksel uzamsal kavramların öğretiminde yalnızca içerik temelli değil aynı zamanda görsel, zihinsel ve somut temsillere dayalı çok yönlü stratejilere ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Öğrenci ve öğretmen bulguları birlikte değerlendirildiğinde ise uzamsal düşünmenin problem çözme süreçlerine etkisinin hem bilişsel hem de pedagojik açıdan dikkate alınması gerektiği ortaya çıkmıştır.	YL8
Öğrencilerin geometrik düşünme becerilerinin geliştirilmesi için değişmezleri araştırma ile keşif ve yansıtma alışkanlıklarını kazandırabilecek matematiksel görevlerin eklenmesi önerilmektedir. Dönüşüm geometrisi ve geometrik cisimler alt öğrenme alanında tüm alışkanlıkları kazandırabilecek matematiksel görevler tespit edilmiştir. Üçgenler, eşlik ve benzerlik, dönüşüm geometrisi ve geometrik cisimler alt öğrenme alanındaki matematiksel görevlerin sayıca artırılmasının zihin alışkanlıklarının kalıcılığı sağlayacağı düşünülmektedir.	YL9
Öğrencilerin cebir problemlerini çözerken, zihnin cebirsel alışkanlıklarının birçok özelliğini kullanabildikleri görülmüştür. Öğrencilerin en fazla yapma alışkanlığını kullandıkları belirlenmiştir. Tezde az sayıda öğrencinin tersini yapma alışkanlığını kullandığı ve yanlış çözüm yapan öğrencilerin yaptıkları çözümü kontrol etmek gibi alışkanlıkları olmadığı için hatalarını giderip, doğru cevaba ulaşamadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin fonksiyonel kural oluşturma alışkanlığının örüntü arama, temsiller kullanma ve kuralı tanımlama gibi becerilerini temel düzeyde kullandıkları, işlemlerden soyutlama alışkanlığını ise sadece kısa yollar geliştirme ve kısa yolları doğrulama becerileri düzeyinde sergiledikleri tespit edilmiştir.	YL10
Zihnin geometrik alışkanlıklarının geliştirilmesinde probleme dayalı öğrenme ortamının deney grubu lehine anlamlı farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın uygulama sürecinin dördüncü haftasından sonra da öğrencilerin, matematik öğretmenine benzer zihnin geometrik alışkanlıkları gösterdikleri belirlenmiştir.	YL11
Ortaokul matematik öğretmenlerinin zihnin uzamsal alışkanlıkları düzeylerinin yüksek seviyede olduğunu ve normal dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ortaokul matematik öğretmenlerinin zihnin uzamsal alışkanlıkları düzeylerinin ölçek genelinde cinsiyete, en çok kullanılan ele, yaşa, üniversite giriş puanına, akademik not ortalamasına ve okul öncesi eğitim süresine göre farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır.	YL12
Araştırma öğretmenlerin tutkuları ve motivasyonları hakkında derinlemesine bilgi verirken, öğretmenlerin dil, uygunsuz davranış, materyal ve politika ile ilgili zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olan niteliklerini tanımlamıştır. Katılımcıların tavsiyelerine dayanarak, mültecilerle çalışan eğitimcilere mesleki gelişim için öneriler sunmaktadır. Türkiye'deki mülteci meselesi devam ettikçe, araştırmanın bulguları, daha fazla öğretmenin yerinden olmuş öğrencilerle çalışmaya hazırlanmalarında yardımcı olacaktır.	YL13
Ölçeğin fen bilgisi öğretmen adaylarının fen okuryazarlık algılarını belirlemeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca fen bilgisi öğretmen adaylarının fen okuryazarlık algıları ile çeşitli değişkenler (cinsiyet, sınıf düzeyi, fen okuryazarlığı ile ilgili ders alma durumu ve bilişsel stiller) arasındaki ilişki incelenmiştir. Ölçeğin Bilimin Doğası ve İşlevi, İnsan Uğraşı Olarak Bilim, Zihin Alışkanlıkları, Bilime İlişi, Ahlak ve Sosyal Sorumluluk Duygusu ve Bilimde Etik alt boyutlarında kadınlar lehine anlamlı fark görülmüştür.	YL14

Tablo 6. İncelenen yüksek lisans tezlerinin sonuçlarına göre dağılımı

Araştırma uygulama yapılan katılımcıların zihin alışkanlıklarının gelişimi ve öğretim yöntemleri üzerinde yapıcı katkıda bulunduğunu göstermiştir. Aday öğretmenlerin etkili mizaç ve öğretim yöntemleri geliştirebilmelerine katkıda bulunmak için; seyahat etmek, okumak, mesleki gelişim, doğada vakit geçirmek ve hobi edinmek ile ilgili deneyimlerin öğretmen eğitimi programlarına katılmasını önerir. Aynı zamanda bu çalışma için geliştirilen kavramsal çerçeve aday öğretmenlerin etkili mizaçları olan zihin alışkanlıklarını geliştirmelerini takip etmek ve değerlendirmek için kullanılabilir.	DRa
Öğrencilerin uygulama sırasındaki performansları, etkinliklere katılımları, grup içinde aktif rol almaları ile paralellik gösterdiği görülmüştür. Öğrenciler, kendi kendine öğrenme ve araştırma yapmayı öğrendiklerini belirtmiş; fikirlerini savunmayı ve sunum yapmayı deneyimlemenin ve bunu başarabildiklerini görmeyi öz güven kazanmalarını sağladığını ifade etmiştir. Öğrencilerin %60'ı arkadaşları ile tartışma ortamı içinde ve kendi kendine öğrenmeyi deneyimleyecekleri öğrenme ortamlarında daha iyi öğreneceklerini, %40'ı öğrendiklerinin daha kalıcı olduğunu düşündüklerini söylemiştir.	DRb
Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin zihin alışkanlıklarının gelişiminde biyoloji dersi öğretim etkinliklerinin önemli bir etkisi olduğu, kız ve erkek öğrencilerin kullandıkları her bir zihin alışkanlığının gelişiminde cinsiyet değişkeninin etkili olmadığı, öğrencilerin en sık karşılaştığı sorunların ise yazı yazma, öğretim etkinliklerinde kullanılan görsellerin yetersizliği, zaman kullanımı, zihin alışkanlıklarının kullanımı, metabilis etkinlikleri, öz değerlendirme, etkinliklerin içeriğinin yoğunluğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda zihin alışkanlıkları ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.	DRc
Müzik öğretmenliği adaylarının zihin alışkanlıkları puanlarında cinsiyet değişkeni açısından fark bulunamamıştır. Katılımcıların; sınıf düzeyi, ana dal çalgıları, mezun olunan lise türü, haftalık ortalama çalışma süresi ve çalgı çalma yılı değişkenleri açısından farklar bulunmuştur.	DRd
Zenginleştirilmiş öğrenme ortamı uygulamasından sonra öğrencilerin bilişsel becerileri (problem çözme, akıl yürütme, ilişkilendirme, iletişim kurma) başarılı biçimde kullanma oranı %24'ten %57,5'e ve duyuşsal becerileri (sebat etme, öğrenmede meraklı olabilmek, eleştirebilme-eleştirilebilme, düşüncede esnek olabilmek, öğrenme sürecinde sorumluluk bilinci ile risk alabilmek, başkalarının görüşlerini sorgulayabilmek, matematiğin estetik yönünü göz önüne alabilmek ve matematiğin eğlenceli yönünü göz önüne alabilmek) başarılı biçimde kullanma oranı ise %28,3'ten %58,78'e çıktığı görülmüştür. Öğrencilerin bu becerileri kullanım oranlarının ve düzeylerinin matematik konularına, becerinin türüne, etkinlik içeriğine bağlı olarak bireysel farklılık göstermekle birlikte genel anlamda öğrencilerin bu becerileri başarılı biçimde uygulamak için eğilim gösterdikleri görülmüştür. Araştırma sonucunda, zenginleştirilmiş öğrenme ortamı ile öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal zihin alışkanlıklarını başarılı biçimde ve daha fazla oranda kullandıkları görülmüştür. Buna göre, zenginleştirilmiş öğrenme ortamının öğrencilerin matematiksel zihin alışkanlıklarını olumlu olarak etkilediği düşünülmektedir.	DRe
Uygulanan zihin alışkanlıkları eğitiminin, öğrencilerin zihin alışkanlıklarına yönelik öz düzenleme becerileri ve zihin alışkanlıkları başarı düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Öğrenci görüşleri ve uygulayıcı gözlemleri sonucunda, öğrencilerin genel olarak kazanımlara yüksek düzeyde ulaştıkları ve tasarlanan programın öğrenciler üzerinde hedeflenen etkileri oluşturduğu belirlenmiştir.	DRf
Araştırmada kullanılan zihin alışkanlıkları testleri uygulandıktan sonra uygulamalarda nicel analiz testlerinde anlamlı farklılıklar ortaya çıktığı görülmüştür. Ayrıntılı analiz yapmak için uygulanan odak grup görüşmelerinin kayıtlarının analizi yapıldığında, öğrencilerin tüm zihin alışkanlıklarında başlangıçta sahip olduğu alışkanlıklara göre gelişme olduğu sonucuna varılmıştır. 3 yıl süren çalışma sonucunda zihin alışkanlıklarında <i>yapma-tersini yapma</i> ve <i>fonksiyonel kural oluşturma</i> becerilerinde ileri düzeyde gelişme gözlenirken; işlemlerden soyutlama alışkanlığı becerilerinden <i>"kısa yollar geliştirme"</i> ve <i>"kısa yollar doğrulama"</i> becerilerinde gelişme olduğu sonucuna varılmıştır. Zihin alışkanlıklarında <i>ilişkilerle muhakeme</i> , <i>keşif</i> ve <i>yansıtmayı dengeleme</i> ve <i>değişmezleri araştırma</i> becerilerinin daha çok geliştiği; geometrik fikirleri genelleme alışkanlığı becerilerinin ise <i>"özel durumlardan yola çıkarak genelleme"</i> becerilerinde sınırlı kaldığı sonucuna varılmıştır. Araştırma sonucunda tasarlanan öğrenme ortamının öğrencilerin zihin alışkanlıklarındaki becerilerini geliştirdiği sonucuna varılmıştır.	DRg
Zihnin cebirsel alışkanlıkları çerçevesinde probleme dayalı cebir öğretim yaklaşımının öğretmen adaylarının cebir öğretim bilgilerine, matematik öğretim yeterlik inançlarına, cebirsel düşünme alışkanlıklarının gelişimine ve problem çözme becerilerine katkı sağladığı söylenebilir.	DRh

Tablo 5 ve Tablo 6 incelendiğinde; yüksek lisans ve doktora tezlerinde aşağıdaki genel sonuçlar belirlenmiştir.

- Öğretmen eğitimi programlarında öğretmenlerin karşılaştıkları teknolojik zorlukları belirleyerek gidermelerinde yardımcı olabilen zihin alışkanlıklarını geliştirebilmeleri için uygun eğitim faaliyetleri hazırlanabilir.

- Uzaktan öğretim sırasında zihin alışkanlıkları ile ilişkili özel davranışlar bulunmaktadır. Uzaktan öğretimin uygulamaları dikkate alındığında, kurumların çevrimiçi ortamlarda görev yapan eğitimcilerin eğitimi konusundaki profesyonel uygulamalar belirlenerek bu yönde eğitimcilerin eğitimi sağlanabilir.
- Bireysel çalgı çalışma alışkanlıklarında öğrencilerin cinsiyetine ve öğrenim gördükleri üniversitelere göre anlamlı farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Fakat sınıf düzeylerine ve haftada ortalama müzik aleti çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir.
- Öğretmenler, kendi matematiksel zihin alışkanlıklarının sınıf dışında ve içinde kullanımlarının etkili olacağını düşündükleri belirlenmiştir. Zihin alışkanlıklarının cinsiyete ve kıdeme göre farklılığının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Öğretmenlerin zihin alışkanlıkları, karşılaşılan problemlere göre öğrencilerin çözüm yaklaşımlarını da etkilediği belirlenmiştir.
- Öğrencilerin Matematik alanındaki tüm zihin alışkanlıklarını kazanmaları ve farkındalığın artırılması yönünde etkinlikler yapılabilir.
- Zihin alışkanlıklarının gelişiminde öğretim yaklaşımları konusunda olumlu katkı sağlamaktadır. Öğretmen adaylarının etkili mizaç özellikleri ve kullanmayı tercih ettikleri öğretim yaklaşımları geliştirebilmelerine katkıda bulunmak amacıyla; okumak, doğada vakit geçirmek seyahat etmek, hobi edinmek ve mesleki gelişimiyle ilgili deneyimler kazanmaları öğretmen eğitimi programlarına dahil edilmesi gerektiği belirtilmiştir.
- Öğrencilerin zihin alışkanlıklarının gelişiminde biyoloji dersi öğretim faaliyetlerinin önemli bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Cinsiyetin farklı zihin alışkanlıklarının gelişiminde etkili olmadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin en sık karşılaştığı problemlerin zaman kullanımı, yazı yazma, öğretim etkinliklerinde kullanılan görsel öğelerin yetersizliği, metabilizasyon etkinlikleri, zihin alışkanlıklarının kullanımı, etkinliklerin içeriğinin yoğun olması ve öz değerlendirme gibi noktalar tespit edilmiştir.
- Özellikle matematiksel zihin alışkanlıklarının düzeyini ve çeşidini araştırmaya dönük araştırmaların yapılmasının yanında, farklı öğretim etkinliklerinin uygulanmasıyla bu zihin alışkanlıklarının gelişiminin durumunu tespit etmeyi amaçlayan araştırmalar belirlenmiştir.
- Matematik alanında özel tespitler yapılmıştır. Bu kapsamda incelenen bir tezde; zihin alışkanlıkları testleri uygulandıktan ve sonrasında 3 yıl boyunca uygulamalı etkinlikler yapıldıktan sonraki değerlendirmeler arasında anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. 3 yıl süren çalışma sonucunda zihin alışkanlıklarında *yapma-tersini yapma* ve *fonksiyonel kural oluşturma* becerilerinde ileri düzeyde gelişme gözlenirken; işlemlerden soyutlama alışkanlığı

becerilerinden “*kısa yollar geliştirme*” ve “*kısa yollar doğrulama*” becerilerinde gelişme olduğu belirlenmiştir. Zihin alışkanlıklarında *ilişkilerle muhakeme, keşif ve yansıtmayı dengeleme* ve *değişmezleri araştırma* becerilerinin daha çok geliştiği; geometrik fikirleri genelleme alışkanlığı becerilerinin ise “*özel durumlardan yola çıkarak genelleme*” becerilerinin gelişiminin sınırlı kaldığı belirlenmiştir.

SONUÇ

Ülkemizde zihin alışkanlıkları konusu akademik literatürde yeterli düzeyde güncel olmayan konulardan biri olarak dikkatimizi çekmektedir. Konu hakkında yapılan araştırmalar incelendiğinde; tez çalışması (Altıntaş; Özmuşul, 2024; Yıldırım, 2025;), kitap bölümü (Eren, 2015), makale (Köse & Tanışlı, 2013; Köse & Tanışlı, 2014) ve birkaç bildiri (Akdeniz & Ekici, 2021; Ekici & Akdeniz, 2017; Köse & Tanışlı, 2012; Korkmaz, Dünder & Yaman, 2015) gibi çalışmalara rastlanmıştır.

Bu konuda yapılan çalışmaların nicelik ve nitelik olarak artırılması önemlidir. Özellikle öğretmen yetiştirme ve görev yapan öğretmenlerin eğitimi konusunda YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın iş birliği içinde hazırlayacakları uygulamalarla zihin alışkanlıklarının kazandırılması yönünde eğitim faaliyetlerine önem verilmelidir. Bu kapsamda ders programlarında ve ders kitaplarında zihin alışkanlıklarına göre düzenlemelerin yapılmasına dikkat edilmelidir. Özellikle zihin alışkanlıkları dikkate alınarak hazırlanacak olan ders programları odaklı ders kitaplarının öğrencilerin zihin alışkanlıklarının dikkate alınarak hazırlanması, öğrencilerin bu alışkanlıkları daha kolay fark etmelerine, algılayabilmelerine ve öğrenmelerine neden olacaktır.

Cuoco (2008), zihin alışkanlıklarının öğretim programlarının önemli bir ögesi ve matematik programlarının örgütleyici bir ilkesi olduğunu savunmaktadır. Öte yandan öğretmenlerin de öğrencilerinin bu alışkanlıkları içselleştirebilmelerine yardımcı olmaları ayrıca önem taşımaktadır. Şüphesiz öğrencilere bu zihin alışkanlıklarının ya da daha açık ifadeyle, matematiksel düşünme yollarının kazandırılmaması, onların üst düzey düşünme becerilerini ve entelektüel gelişmişliği kazanmalarını da zorlaştıracaktır. Bu doğrultuda öğretmenlerin öğrencileri ile birlikte geometrik problemler üzerinde çalışmaları, onların kendi düşüncelerini dile getirmelerine yardımcı olmaları ve geometrik düşüncelerinin geliştirilmesine katkı sağlayacak öğretim deneyimleri geçirmelerini sağlamaları gerekmektedir. Öğretmen adaylarının da eğitim fakültelerinde zihin alışkanlıklarının önemini ve uygulanmasının ön plana çıkartıldığı bir eğitim süreci geçirmeleri oldukça önemlidir (Aktaran, Ekici, 2016; Cuoco, Goldenberg & Mark, 2010; Eren, 2015).

Ülkemizde eğitim faaliyetlerinde zihin alışkanlıklarının dikkate alındığını söylemek mümkün değildir. Öğretmenlerimizin, sınav odaklı eğitime odaklanmaları nedeniyle (Gündoğdu, Kızıлтаş ve Çimen, 2010; Kartal, 2013), öğrencileri gerçek yaşama hazırlayan kapsamlı zihin özelliklerini geliştirme konusunda yeterli uygulamanın olmadığı düşünülebilir. Araştırma sonuçları, öğretim programlarının, öğrenme-öğretme durumlarının, öğretme-öğrenme ortamlarındaki öğretim materyallerinin, öğrenci-öğretmen etkileşiminden kaynaklanan olumsuzlukların en aza indirilmesinin ve sınav odaklı eğitim sistemi yerine öğrencileri geleceğe hazırlayan kapsamlı zihin alışkanlıklarının kazandırılması gibi özelliklerin geliştirilmesi yönünde gerekli düzenlemelerin yapılmasının önemli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda öğretmenlerin hizmet içi eğitim kursları yoluyla zihin alışkanlıkları konusunda eğitim almaları sağlanabilir.

Araştırmalarda elde edilen genel sonuçlar şöyledir;

- Yüksek lisans tezlerinin toplam sayısı 14'tür. Bu tezlerin 2013-2025 yılları arasında hazırlandığı belirlenmiştir. 2023 yılında 4 tane yüksek lisans tezi hazırlandığı tespit edilmiştir. En fazla olarak 3'er tane tez Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde ve İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde hazırlanmıştır.
- Yüksek lisans ve doktora tezlerinin çoğunluğunun Doç. Dr. ve Prof. Dr. unvanına sahip danışmanlar tarafından hazırlattırıldığı belirlenmiştir.
- Öğrencilerin zihin alışkanlıkları konusunun 2020'li yıllarda akademik literatürde daha çok dikkat çektiğinin ve ilgi duyulan bir konu olduğu belirlenmiştir.
- Doktora tezlerinin toplam sayısı 8'dir. Bu tezlerin 2012-2025 yılları arasında hazırlandığı belirlenmiştir. Bu tezlerin 2 tanesi Gazi Üniversitesi'nde hazırlanmıştır.
- Tezlerin Eğitim Programları ve Öğretim anabilim dalında, Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalında ve İlköğretim Matematik Eğitimi Bilim Dalı Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı İlköğretim Matematik Eğitimi Bilim Dalında hazırlanmış oldukları dikkat çekicidir.
- Covid-19 döneminde uzaktan eğitim sürecinde hazırlanmış olan çalışmalar mevcuttur.
- Matematik alanında öğrencilerin zihin alışkanlıklarını belirlemeyi amaçlayan araştırmalar oldukça fazla sayıdadır. Diğer taraftan, biyoloji, fen alanında ve müzik alanında öğrencilerin zihin alışkanlıklarını belirlemeyi amaçlayan araştırmalar hazırlanmıştır.
- Araştırmaların oldukça farklı katılımcı gruplarıyla, öğretim kademelerinde, özellikle matematik olmak üzere farklı branşlarda, bireysel faktörlere göre değişip değişmediğini belirlemeyi amaçlayan araştırmalar olarak dikkat çekmektedir. Suriyeli mülteci öğrencilerin

Türkçe öğreniminin araştırıldığı tez çalışması da Türkiye'deki güncel bir konuyu araştırmaktadır.

- Hem yüksek lisans tezlerinin hem de doktora tezlerinin hazırlanmasında model olarak nitel, nicel ve karma model olmak üzere üç farklı modelin kullanılarak hazırlandıkları tespit edilmiş olup nicel modelde 8 tezin, nitel modelde 8 tezin ve karma modelde 6 tezin hazırlanmış olduğu belirlenmiştir.
- Tezlerin hazırlandığı öğrenci zihin alışkanlıkları ölçeği, zihnin uzamsal alışkanlıkları ölçeği, zihnin cebirsel alışkanlıkları belirleme testi, yarı yapılandırılmış görüşme formu, başarı testi vb gibi ölçme araçları kullanılmıştır.
- Tezlerin veri analizinde sosyal bilimler alanında kullanımı tercih edilen en önemli analiz programların kullanımı tercih edilmiş olup hem nicel hem de nitel verilerin analizinde kullanılan SPSS, Nvivo, Lisrel, MAXQDA gibi programların kullanıldığı belirlenmiştir

Öneriler

Araştırma sonuçları dikkate alınarak bazı öneriler belirtilebilir. Bu kapsamda;

- Öğrencilerin zihin alışkanlıkları belirlenerek ona uygun öğretim etkinlikleri düzenlenebilir.
- Hazırlanacak olan çalışmalarda bireysel olarak zihin alışkanlıklarının özelliklerinin belirlenebildiği çalışmalara yer verilebilir.
- Araştırmalarda kullanılabilecek ölçme araçlarının geliştirilmesine yönelik araştırmalara yoğunluk verilebilir.
- Zihin alışkanlıklarının genelde matematik alanında hazırlandığı belirlenmiştir. Sosyal alanlarda da hazırlanması gereken çalışmalar planlanabilir.
- Ülkemizde farklı derslerde farklı zihin alışkanlıklarının uygulanabilmesi yönünde ders materyalleri tasarlanarak uygulamaya konulabilir.
- Ders öğretim programlarında, kitaplarda ve öğrenme-öğretme süreçlerinde zihin alışkanlıklarının analizine yönelik ilişkisel çalışmalar hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

Akdeniz, H. & Ekici, G. (2021). Özel yetenekli öğrencilerin zihin alışkanlıklarının gelişimi. IGATE'21 International Congress on Gifted and Talented Education, Türkiye, 11-14 Ekim 2021.

Akdeniz, H. & Ekici, G. (2019). A development of the habits of mind inventory. *European Journal of Education Studies*, 5 (11), 198-215.

Altıntaş, R. (2025). Ortaokul öğrencilerine yönelik zihin alışkanlıkları öğretim programı tasarısının hazırlanması ve uygulanması üzerine bir araştırma. (Yayınlanmamış doktora tezi). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Aslan, A. (2018). Sistematiik derleme ve meta-analizi. *Acta Medica Alanya*, 2(2), 62-63.

Claxton, G. (2002). *Building learning power*. TLO Limited Bristol.

Costa, A.L. (1991) The search for intelligent life. In A. Costa, (Ed.) *Developing minds: A resource book for teaching thinking* (pp. 100-106). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Costa, A.L. & Kallick, B. (2008). *Learning and leading with habits of mind: 16 essential characteristics for success*. Alexandria, Va: Association for Supervision and Curriculum Development.

Cuoco, A. (2008). *Mathematical habits of mind: An organizing principle for curriculum design*. Paper presented at a Project Next Session on Helping Students Develop Mathematical Habits on Mind, Joint Mathematics Meetings, San Diego, CA. <http://www2.edc.org/CME/showcase.html>

Cuoco, A., Goldenberg, E.P. & Mark, J. (1996). Habits of mind: An organizing principle for mathematics curriculum. *Journal of Mathematical Behavior*, 15(4), 375-402.

Cuoco, A., Goldenberg, E.P. & Mark, J. (2010). Contemporary curriculum issues: Organizing a curriculum around mathematical habits of mind. *Mathematics Teacher*, 103(9), 682-688.

Ekici, G. (2016). Zihin alışkanlıklarına göre öğrenme-öğretme yaklaşımı. *Öğrenme-öğretme kuramları ve uygulamadaki yansımaları*. G. Ekici (Edt.). Ankara: PEGEM Akademi Yayıncılık.

Ekici, G. & Akdeniz, H. (2017). Öğretmen adaylarının zihin alışkanlıklarının analizi: Fen alanı branşlarından bir örnek. 9.Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi. Ordu: Ordu Üniversitesi, 11 - 14 May, 2017.

Eren, M. (2015). Zihin alışkanlıkları temelli öğrenme-öğretme yaklaşımı. Etkinlik örnekleriyle güncel öğrenme-öğretme yaklaşımları-III (Edt. Gülay Ekici). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Gündoğdu, K., Kızıldaş E. & Çimen, N. (2010). Seviye Belirleme Sınavına (SBS) ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri (Erzurum il örneği). *İlköğretim Online*, 9(1), 316-330.

Karaçam, Z. (2013). Sistematiik derleme metodolojisi: Sistematiik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 26-33.

Kartal, S. (2013). Öğretmen adaylarının görüşlerine göre eğitim sistemimizde değiştirilmesi gereken noktalar. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Özel Sayı, 248-262.

Korkmaz, S., DüNDAR, S. & Yaman, H. (2015). *Problem çözmede matematiksel zihin alışkanlıkları*. 2. Türk Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Sempozyumu'nu (TÜRKBİLMAT-2), 16-18 Mayıs 2015, Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi. www.bilmat.org. S. 177.

Köse, N.Y. & Tanışlı, D. (2012). Sınıf öğretmenleri adaylarının geometrik zihinsel alışkanlıkları. 11. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (24-26 Mayıs 2012), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.

Köse, N.Y. & Tanışlı, D. (2013). Geometrik düşünme = Geometrik zihinsel alışkanlık “Nasıl kazandırılır?” *Eğitimci Öğretmen Dergisi*, 18, 17-21.

Köse, N.Y. & Tanışlı, D. (2014). Sınıf öğretmenleri adaylarının geometrideki zihinsel alışkanlıkları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (KUYEB)*, 14(3), 1-28.

Leikin, R. (2007). *Habits of mind associated with advanced mathematical thinking and solution spaces of mathematical tasks*. In the proceedings of the Fifth Conference of the European Society for Research in Mathematics Education (pp.2330-2339), Larnaca, Cyprus.

Lim, K.H. (2008). *Students' mental acts of anticipating: Foreseeing and predicting while solving problems involving algebraic inequalities and equations*. Saarbrücken, Germany: VDM.

Mason, J. & Spence, M. (1999). Beyond mere knowledge of mathematics: The importance of knowing-to act in the moment. *Educational Studies in Mathematics*, 38, 135-161

Özmuşul, B. (2024). Zihnin cebirsel alışkanlıkları çerçevesinde probleme dayalı cebir öğretiminin öğretmen adaylarının cebir öğretim bilgilerine etkisi. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.

- Watson, A. & Mason, J. (2007). Taken-as-shared: A review of common assumptions about mathematical tasks in teacher education. *Journal of Mathematics Teacher Education*, 10, 205-215.
- Yıldırım, G. (2025). Matematiksel uzamsal kavramların problem bağlamında incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.

ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLER İÇİN ÖZEL EĞİTİMDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE KALİTE: SİSTEMATİK BİR DERLEME

Dr. Pelin AYKUT

Cyprus International University, Faculty of Education, Department of Special Education Teaching,
Lefkoşa, Northern Cyprus

ORCID ID: 0009-0009-7640-9535

ÖZET

Bu çalışma, özel eğitimde sürdürülebilirlik ve kalite kavramlarını, özellikle zihinsel yetersizliği olan bireyler bağlamında derinlemesine ele almayı amaçlayan bir sistematik derleme analizidir. İncelenen 34 çalışmanın analizi, 2021–2025 yılları arasında Türkçe ve İngilizce yayınlanan akademik makaleler, tezler ve bildiriler temelinde yürütülmüştür. Özellikle “zihinsel yetersizlik”, “özel eğitimde kalite”, “sürdürülebilir özel eğitim” ve “eğitimde kapsayıcılık” gibi anahtar terimler kullanılarak DergiPark, Ulakbilim, ERIC ve Google Scholar veri tabanlarında taramalar yapılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, sürdürülebilir özel eğitimin temel bileşenlerinden biri öğretmen niteliğidir: öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim planları (BEP) geliştirme konusundaki yeterlikleri ve karşılaştıkları zorluklar, kalite ve sürekliliği doğrudan etkiler. Örneğin, Çıkılı ve arkadaşlarının çalışması, öğretmenlerin BEP hazırlama sürecinde önemli güçlükler yaşadığını göstermektedir.

Ayrıca, aile katılımı sürdürülebilirliğin bir diğer merkezi eksenini olarak öne çıkmaktadır; okul yöneticileri özel eğitim sürecine ailelerin düzenli ve aktif katılımını sürdürmenin politik ve pratik engellerini tanımlamışlardır. Bu bulgu, özel eğitimde kapsayıcılığı artırmak için çok paydaşlı yaklaşımların gerekliliğini desteklemektedir.

Kalite göstergeleri bağlamında ise, bireysel başarı takibi, ölçme-değerlendirme uygulamaları, kaynak yönetimi ve mesleki gelişim öne çıkmaktadır. SP olarak politika belgeleri ve stratejik planlarında (ör. MEB stratejik planları) eğitimde kalite kriterleri olarak öğretmen niteliği ve yönetimde izleme-değerlendirme mekanizmalarının vurgulanması, bu bulgularla paralellik göstermektedir.

Sonuç olarak, zihinsel yetersizliği olan bireylere yönelik sürdürülebilir ve kaliteli özel eğitim sistemleri; veri temelli, uzun vadeli kamu politikaları, aile-okul iş birliği ve öğretmen mesleki gelişimi temelinde inşa edilmelidir. Politika yapıcılar ve uygulayıcılar için öneriler; düzenli BEP takibi, aile eğitim programlarının yaygınlaştırılması ve öğretmenlerin BEP hazırlama becerilerinin desteklenmesi yönünde yoğunlaşmaktadır. Gelecekteki araştırmalar için, özellikle kapsayıcı ve sürdürülebilir özel eğitimde nicel veri eksikliklerini gidermeye, çok paydaşlı

modelleri test etmeye ve politika uygulamalarının etkililiğini izlemeye odaklanılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Zihinsel Yetersizliği, Özel Eğitim, Sürdürülebilirlik, Kalite, Sistematik Derleme, Kapsayıcılık

SUSTAINABILITY AND QUALITY IN SPECIAL EDUCATION FOR INDIVIDUALS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES: A SYSTEMATIC REVIEW**ABSTRACT**

This study presents a systematic review that examines the concepts of sustainability and quality in special education, with a particular focus on individuals with intellectual disabilities. The analysis is based on 34 studies published between 2021 and 2025, including academic articles, theses, and conference papers written in Turkish and English. Searches were conducted in the DergiPark, Ulakbilim, ERIC, and Google Scholar databases using key terms such as “intellectual disability,” “quality in special education,” “sustainable special education,” and “educational inclusivity.”

The findings indicate that teacher competence constitutes one of the core components of sustainable special education. Teachers’ proficiency in developing Individualized Education Programs (IEPs) and the challenges they encounter directly influence the continuity and quality of educational practices. For instance, studies report that teachers frequently experience significant difficulties during the IEP preparation process.

Family involvement emerges as another central dimension of sustainability; school administrators highlight both political and practical barriers to ensuring consistent and active parental participation in special education. This finding underscores the need for multi-stakeholder approaches to strengthen inclusivity within educational systems.

In terms of quality indicators, individual progress monitoring, assessment and evaluation practices, resource management, and professional development appear as prominent factors. National policy documents and strategic plans, such as those of the Ministry of National Education, similarly emphasize teacher qualifications and monitoring–evaluation mechanisms as essential criteria for educational quality.

In conclusion, sustainable and high-quality special education systems for individuals with intellectual disabilities must be grounded in data-driven practices, long-term public policies, family–school collaboration, and ongoing professional development for teachers. Recommendations for policymakers and practitioners include regular IEP monitoring, expanding parent-training programs, and strengthening teachers’ IEP-related competencies.

Future research should address existing gaps in quantitative data, test multi-stakeholder models, and evaluate the effectiveness of policy implementations within inclusive and sustainable special education frameworks.

Keywords: Intellectual Disability, Special Education, Sustainability, Quality, Systematic Review, Inclusivity

THE EFFECT OF STEAM-BASED ACTIVITIES ON 6th-GRADE STUDENTS' ATTITUDES TOWARD STEAM

Gizem ÇAVUŞ

Yıldız Technical University, Faculty of Education, Department of Science Education, Istanbul, Turkey

ORCID ID: 0009-0004-5390-1002

Prof. Dr. Ünsal Umdü Topsakal

Yıldız Technical University, Faculty of Education, Department of Science Education, Istanbul, Turkey

ORCID ID: 0000-0002-0565-7891

ABSTRACT

STEAM education is a contemporary learning approach that integrates science, technology, engineering, arts, and mathematics. The purpose of this study is to examine the effect of STEAM-based activities on 6th-grade students' attitudes toward STEAM.

The research was conducted with a total of 64 sixth-grade students studying at a public middle school in the Esenler district of Istanbul. The study lasted for 5 weeks. A quasi-experimental design was employed, forming two groups: an experimental group and a control group. In the experimental group, STEAM activities designed in accordance with the 5E learning model were implemented within the "Motion Under the Influence of Force" unit of the Science course. These activities included engineering design, model creation, measurement–experimentation, data analysis, and artistic representation processes related to resultant force, balanced–unbalanced forces, and speed–velocity comparison. In the control group, activities were conducted in line with the current Ministry of National Education (MoNE) curriculum.

The STEAM Attitude Scale was used as the data collection tool, and it was administered to both groups as a pre-test and post-test.

According to the results, the post-test scores of the experimental group increased significantly, while no significant change was observed in the control group. These findings indicate that the STEAM approach positively influences 6th-grade students' attitudes toward STEAM. Overall, the results support that STEAM-based instruction is an effective and applicable method in science education.

Keywords: STEAM, science education, attitude, quasi-experimental design, 6th-grade students, force and motion.

DEXTER'İN DİRİLİŞİ: ANTI-KAHRAMANLIK BABALIKLA KARŞILAŞTIĞINDA**Assoc. Prof. Dr. Hacer AKER**Selcuk University, Faculty of Communication, Department of Radio, Television and Cinema,
Konya, Türkiye**ORCID ID:** 0000-0002-0116-6462**Koray TUNÇ**

Selcuk University, Institute of Social Sciences, Konya, Turkey

ORCID ID: 0009-0003-1365-672X**ÖZET**

Bu çalışma, popüler kültürün en çarpıcı anti-kahramanlarından biri olan Dexter Morgan'ın, on yılı aşkın süredir devam eden anlatısındaki karakter dönüşümünü incelemektedir. Analizin merkezinde, karakterin ilk dizi Dexter (2006-2013) ile devam yapımı Dexter: Resurrection (2025-) arasında yaşadığı evrim yer almaktadır. İlk dizide 'Harry'nin Kuralları' çerçevesinde hareket eden, duygusal bağlardan kaçınan bir seri katil olarak temsil edilen Dexter, yeni dizide babalık kimliğiyle birlikte sorumluluk, vicdan ve duygusal yakınlık temalarıyla yeniden inşa edilmektedir. Literatürde Dexter dizisi üzerine yapılan çalışmalar, karakterin etik ve psikolojik boyutlarına yoğunlaşsa da babalık deneyiminin anti-kahraman kimliğini nasıl dönüştürdüğüne dair sistematik bir analiz henüz sunulmamıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden betimsel içerik analizi kullanılarak yürütülen çalışmada, her iki diziden seçilen bölümler tematik olarak incelenmiştir. Analiz, duygusal gelişim, ahlaki çatışmanın evrimi, babalık kimliğinin inşası ve normallik performansı eksenlerinde yapılandırılmıştır. Bulgular, Dexter'ın Karanlık Yolcusunun içgüdüsel doğasının babalık motivasyonlarıyla bütünleştiğini ve bu birleşimin karakterin ahlaki yargılarında belirgin bir dönüşüm yarattığını göstermektedir. Artık normallik performansı yalnızca bir taktik değil, Dexter'ın insan olma arayışının trajik bir bileşeni haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dexter; anti-kahraman; karakter analizi; ahlaki dönüşüm; babalık; tematik analiz; Dexter: Resurrection

DEXTER'S RESURRECTION: WHEN ANTIHEROISM MEETS FATHERHOOD**ABSTRACT**

This study examines the character transformation of Dexter Morgan, one of the most striking anti-heroes in popular culture, throughout his narrative that has continued for more than a decade. The analysis focuses on the character's evolution between the original series Dexter (2006-2013) and its continuation Dexter: Resurrection (2025-). In the first series, Dexter is portrayed as a serial killer who acts according to "Harry's Rules" and avoids emotional attachments, whereas in the new series, he is reconstructed through the themes of

responsibility, conscience, and emotional intimacy shaped by his fatherhood identity. Although studies on Dexter in the literature mainly focus on the ethical and psychological dimensions of the character, a systematic analysis of how fatherhood transforms his anti-hero identity has not yet been presented. Using the qualitative research method of descriptive content analysis, selected episodes from both series were examined thematically. The analysis was structured around the axes of emotional development, the evolution of moral conflict, the construction of fatherhood identity, and the performance of normality. The findings reveal that the instinctive nature of Dexter's Dark Passenger has merged with his paternal motivations, and this fusion has led to a notable transformation in his moral judgments. His performance of normality is no longer merely a tactic but has become a tragic component of his search for humanity.

Key Words: Dexter; antihero; character analysis; moral transformation; fatherhood; thematic analysis; Dexter: Resurrection

Anti-kahramanlık babalıkla karşılaştığında

Dizinin anlatı yapısının ilk evreleri mercek altına alındığında ve başkarakter Dexter Morgan'ın psikososyal profili analiz edildiğinde, karakterin sosyal çevresiyle kurduğu ilişkinin organik bir bağdan ziyade, bütünüyle kurgusal ve yapay bir zemine oturduğu görülmektedir. Yaptığımız incelemeler, Dexter'ın bilişsel süreçlerinin ve düşünce sistematığının nörotipik bireylerden keskin çizgilerle ayrıldığını ortaya koymaktadır. Özellikle karakterin iç dünyası irdelendiğinde; aşık olma, romantik bir yakınlık kurma veya karşı cinse duyulan duygusal ilgi gibi temel insani dürtülerin ve affektif yetilerin mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda Dexter, toplumsal yaşamın içinde var olmasına rağmen, duygusal anlamda tam bir yalıtılmışlık halini temsil etmektedir.

Analiz süreci boyunca karşılaşılan en çarpıcı verilerden biri, karakterin sadece duygusal değil, biyolojik ve dürtüsel bir ihtiyaç olan cinselliğe karşı geliştirdiği mutlak kayıtsızlık durumudur. Dexter'ın dünyasında, yetişkin bir bireyin yaşamında merkezi bir rol oynaması beklenen bu tür arzular veya haz arayışları yer bulamamaktadır. Benzer bir duygu durumu, çocuklara veya çevresindeki diğer sosyal paydaşlara yaklaşımında da gözlemlenmektedir; bireylerle kurduğu iletişimde herhangi bir empati veya şefkat kırıntısına rastlanmamaktadır. Dolayısıyla Dexter'ın kurduğu tüm ikili ilişkiler, Harry'nin öğretileri doğrultusunda toplum içinde normal görünebilmek, dikkat çekmemek ve nihayetinde kendini kamufle edebilmek adına sürdürdüğü bilinçli bir performanstan ve taklitten ibarettir. Bu duygusal hiçlik hali ve gönüllü sosyal izolasyon, karakterin babalık olgusuyla tanışmadan önceki zihinsel durumunu ve sonraki dönüşümünü anlamlandırmak adına kritik bir referans noktası oluşturmaktadır.

Dönüşüm sürecinin ilk ve en stratejik basamağı incelendiğinde, Rita Bennett figürü analizin merkezine yerleşmektedir. Karakter dinamikleri üzerine yaptığımız çözümlemelerde, Dexter'in Rita ile başlattığı ilişkinin temellerinin, romantik bir çekimden veya duygusal bir ihtiyaçtan ziyade, tamamen pragmatik ve araçsal bir stratejiye dayandığı görülmektedir. Harry'nin Kodu uyarınca toplumsal normlara uyum sağlama zorunluluğu hisseden Dexter için, dışarıdan bakıldığında sıradan bir erkek profili çizmek hayati bir gerekliliktir ve bu profilin tamamlayıcı unsuru bir partnerdir. Rita, tam da bu noktada devreye giren kilit bir figürdür. Eski eşi Paul'den gördüğü sistematik şiddet nedeniyle derin travmalar yaşayan ve bu sebeple fiziksel/cinsel yakınlıktan korkan Rita'nın psikolojisi, cinselliğe ve duygusal derinliğe tamamen yabancı olan Dexter için ideal ve güvenli bir konfor alanı yaratmıştır. Bulgularımız, Dexter'ın Rita'yı tercih etmesindeki asıl motivasyonun, Rita'nın ondan geleneksel bir ilişkiden beklenen yakınlığı talep etmeyecek kadar yaralı olması olduğunu göstermektedir. Başlangıç evresinde Rita, Dexter için bir hayat arkadaşından öte, onu toplumun meraklı ve şüpheli gözlerinden saklayan kusursuz bir paravan işlevi görmüştür.

Ancak analizin seyri, Rita'nın hamileliğiyle birlikte dramatik ve geri dönülemez bir şekilde değişime uğramıştır. İncelemelerimiz, Dexter'ın baba olacağını öğrendiği anın, onun için sadece beklenmedik bir sürpriz değil, aynı zamanda derin bir varoluşsal kriz olduğunu ortaya koymaktadır. Kendini bir yaratıcı değil, aksine ölüm getiren ve yıkan bir varlık olarak tanımlayan Dexter için, hayat verme fikri zihnindeki tüm kodları ve savunma mekanizmalarını altüst etmiştir. Dizideki bu kırılma anı detaylandırıldığında, her adımı planlı olan karakterin ilk kez kontrol edemediği ve öngöremediği bir kaosla yüzleştiği görülür. Buradaki temel çatışma, ebeveynlik sorumluluğundan ziyade, Dexter'ın kendi genetik mirasına ve karanlık yolcusuna duyduğu derin korkuda yatmaktadır. Analizimiz göstermektedir ki Dexter, "Benim gibi bir canavar baba olabilir mi?" sorusuyla boğuşurken, asıl endişesi doğacak olan Harrison'ın da kendisine benzeyip benzemeyeceği, yani bu karanlığı miras alıp almayacağıdır. Yaşanan şok, içindeki kötülüğün masum bir varlığa bulaşma ihtimalinden kaynaklanmaktadır. Fakat tüm bu korkuya rağmen, karakterde daha önce gözlemlenmeyen bir merak ve koruma içgüdüsünün filizlendiği, bu durumun onu iradesi dışında da olsa insan olma haline bir adım daha yaklaştırdığı tespit edilmiştir.

Rita'nın trajik ölümü, Dexter'ın hayatında ve karakter gelişiminde keskin bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu olay, Dexter için sadece bir eşin kaybı değil, aynı zamanda kendi travmatik geçmişinin korkutucu bir tekrarı olarak gerçekleşmiştir. Oğlu Harrison'ın annesinin kanı içinde ağlarken bulunması, Dexter'ın kendi doğuş hikayesiyle, yani bir konteynerde annesinin vahşice öldürülüşüne tanıklık etmesiyle birebir örtüşmektedir. Bu travmatik özdeşleşme anı,

karakterin babalıkla kurduğu ilişkiyi kökten değiştirmiştir. Artık babalık onun için toplumsal bir kamuflaj olmaktan çıkıp, kader ortaklığına dayalı bir misyona dönüşmüştür. İncelemelerimiz, Dexter'ın Harrison'a karşı koruma içgüdüsünün radikal biçimde artmasının temel sebebinin, oğlunda kendi yaralı suretini görmesi olduğunu göstermektedir. Harrison'ın da kendisi gibi kandan doğmuş olması, Dexter'ı ona daha önce hiç olmadığı kadar güçlü ve kopmaz bir bağla itmiştir. Bu noktadan sonra Dexter sadece fiziksel ihtiyaçları karşılayan bir bakıcı değil, oğlunun aynı karanlık kaderi paylaşmasını engellemeye çalışan, suçluluk duygusuyla yoğrulmuş gerçek bir baba figürüne evrilmiştir. Dexter'ın babalık rolündeki bu dönüşüm, onun insanlaşma sürecinin en somut ve kanıtlanabilir göstergesi olmuştur. Kendi duygusal yoksunluğuna rağmen, Harrison'ın duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için gösterdiği yoğun çaba, karakter arkındaki en anlamlı değişim olarak kayda geçmiştir.

Rita'nın kaybindan sonraki süreç analiz edildiğinde, Dexter'ın uzun bir süre tehlikeli bir yanılsama içinde hareket ettiği gözlemlenmiştir. Karakter bu dönemde hem "Harry'nin Kodu"na sadık bir seri katil, hem de oğluna şefkat gösteren iyi bir baba olabileceğine inanarak, bu iki zıt kimliği bir arada sürdürmeye çabalamıştır. Ancak bu ikili yaşamın sürdürülemezliği, en büyük destekçisi ve ahlaki çıpası olan kız kardeşi Debra'nın ölümüyle kesinleşmiştir. Yaptığım analizler doğrultusunda, Debra'nın ölümü Dexter'ı kesin ve acı bir yargıya ulaştırmıştır: O, sevdikleri için bir koruyucu değil, aksine varlığıyla onları yok eden toksik bir güçtür. Bu noktada Dexter, içindeki Karanlık Yolcu nun etrafındaki herkesi yutan bir kara delik olduğunu kabullenmiştir. Bulgularım, Dexter'ın Harrison'ı Hannah McKay'e emanet edip kendini Laura Kasırgası'nın içine sürdüğü sahnenin, basit bir intihardan ziyade, babalık adına gerçekleştirilen bir kendini imha girişimi olduğunu ortaya koymaktadır. Dexter, oğlunun hayatta kalabilmesi ve normal bir yaşam sürebilmesi için, kendi varlığını denklemden tamamen çıkarması gerektiğine inanmıştır. Bu eylem, biyolojik bir babanın yapabileceği en acı verici fedakarlıktır; Harrison'ı kendi karanlığından korumak için onu babasız bırakmayı seçmiştir. Bu sahne, karakterin kendi varoluşundan vazgeçerek oğlunun geleceğini öncelediği, anti-kahramanlıktan trajik bir kahramanlığa geçiş yaptığı andır.

İnzivadan dönüş ve sosyal babanın inşası

Çalışmamızın bu yeni evresinde, Dexter'ın yıllar süren inzivasını sonlandırıp New York'a, oğlunun izini sürerek gitmesi ve yaşanan gelişmeler incelenmiştir. Burada karakterin temel motivasyonunun artık hayatta kalmak veya saklanmak değil, geride bıraktığı hasarlı mirası onarmak olduğu görülmektedir. Yaptığımız gözlemlerde, Dexter'ın Harrison ile yeniden bir araya gelmesi ve onun hayatına aktif olarak dahil olma çabası, karakterin geçmişteki asosyal ve içe kapalı yapısıyla tam bir tezat oluşturmaktadır. Özellikle Dexter'ın, Harrison'ın kız

arkadaşıyla tanışması, diyalog kurması ve oğlunu kendi yeni sosyal çevresine, arkadaş grubuna takdim etmesi çalışmamız açısından kritik bir bulgudur. Geçmişte insan ilişkilerini sadece bir maske ve manipülasyon aracı olarak kullanan Dexter, bu yeni dönemde oğlu için gerçek, şeffaf ve destekleyici bir sosyal ağ örmeye çalışmaktadır. Bu durum, Dexter'ın babalığı artık uzaktan ve gizli bir koruma görevi olarak değil, paylaşılması ve yaşanması gereken sosyal ve duygusal bir deneyim olarak algıladığını kanıtlamaktadır. Oğluyla kurduğu bu yeni ve şeffaf ilişki zemini, onun Canavar kimliğinden sıyrılıp İnsan ve Baba kimliğine tutunma çabasının en somut göstergesidir.

Analizimizin bu nihai noktasında, Dexter'ın babalık rolü uğruna kendi doğasına ve en temel içgüdülerine nasıl meydan okuduğu açığa çıkmaktadır. Harrison bir suça karıştığına, Dexter onu kurtarmak ve aklamak adına, yakaladığı ve masasında ritüeline uygun şekilde öldürmeye hazırlandığı bir başka katili öldürmekten vazgeçmiştir. Bu karar, dizi tarihinde ve karakterin gelişim sürecinde gördüğümüz en büyük kırılmalardan biridir. Zira Dexter, kendi öldürme dürtüsünü, tatmin arzusunu ve ritüelini tamamen bir kenara bırakarak, yıllardır sadık kaldığı Harry'nin Kodu"na bilerek ve isteyerek karşı gelmiştir. Normal şartlarda parçalanarak okyanusa atılması gereken bir avı, oğlunun geleceğini riske atmamak için canlı ve bütün bir şekilde polise teslim etmiştir. Burada asıl vurgulanması gereken husus, Dexter'ın içindeki o karşı konulamaz öldürme arzusunu, sırf oğlunun iyiliği için bastırabilmiş olmasıdır. Bu eylem, onun artık dürtüleriyle hareket eden mekanik bir seri katil den çok, çocuğunu korumak için kendi kurallarını, hazlarını ve hatta kimliğini bile yok sayabilen fedakâr bir baba ya dönüştüğünü nihai olarak tescillemektedir.

SONUÇ

Analizlerimizi ve süreç boyunca incelediğimiz tüm verileri bir araya getirdiğimizde Dexter Morgan karakterinin babalık serüveninin basit bir sosyal rol değişiminden ziyade varoluşsal bir başkalaşım olduğunu görüyoruz. Başlangıçta sadece normal görünmek ve hayatta kalmak için stratejik bir kamuflaj olarak kullanılan babalık kavramı Rita'nın kaybı ve Harrison'ın büyüme süreciyle birlikte karakterin en baskın kimliğine dönüşmüştür.

Bulgularımız açıkça gösteriyor ki Dexter'ın evrimi Harry'nin ona öğrettiği hayatta kalma kodlarından kademeli olarak kopuşuyla gerçekleşmiştir. Orijinal serinin finalinde oğlunu korumak için kendini yok sayarak uzaklaşması ve Diriliş döneminde kendi öldürme dürtülerini bastırıp oğlunun geleceği için hukuku bir araç olarak kullanması bu dönüşümün en somut kanıtlarıdır. Sonuç olarak Dexter içindeki önlenemez öldürme arzusunu sadece babalık içgüdüsüyle yenebilmiştir. Bu da bize anti kahramanın gerçek kurtuluşunun ve dirilişinin

suçtan arınmada değil bir başkasının hayatını kendi hayatının önüne koyabilme yetisinde yattığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abe, K. (2020). Family environment decides motives of serial killers. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 7(7), 82–96.
- Anderson, A. (2010). A very special kind of monster. D. L. Howard (Ed.), *Dexter: Investigating cutting edge television* (ss. 19–32). I.B. Tauris.
- Berryessa, C., & Goodspeed, T. (2019). The brain of Dexter Morgan: The science of psychopathy in Showtime's Season 8 of *Dexter*. *The Journal of Popular Culture*, 52(5), 1163–1184.
- Connelly, P. J. M. (2010). The representations of serial killers. Arrow@TU Dublin.
- Devine, T. (2015). *Serial killers: Human or monster*. The College at Brockport: State University of New York.
- Dicle, E. (2013). Kültürel farklılıklar bağlamında popüler kültürde anti-kahraman. Marmara Üniversitesi Erdoğan, B. (2021). Seri katiller ve medyadaki yansımaları. III. Uluslararası TURAZ Akademi Adli Bilimler, Adli Tıp ve Patoloji Kongresi, Bakü, Azerbaycan.
- Erol, V., & Terek Ünal, G. (2017). Dexter ve bates motel dizilerinde travma ve şiddetin sunumunun karşılaştırmalı analizi. *Kesit Akademi Dergisi* (11), 457-475
- Fassone, C. U. (2023). *Uncovering the distinguishing traits of serial killers: A comprehensive review*. University of Central Florida.
- Fox, J. A., & Levin, J. (2012). The causes and cures of serial murder. *Violence and Victims*, 27(6), 875–881. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.27.6.875>
- Gregoriou, C. (2012). 'Times like these, I wish there was a real Dexter': Unpacking serial murder ideologies and metaphors from TV's *Dexter* internet forum. *Language and Literature*, 21(3), 274–285.
- Haggerty, K. D. (2009). Modern serial killers. *Crime, Media, Culture*, 5(2), 168–187.
- Harrison, M. A., Murphy, E. A., Ho, L. Y., Bowers, T. G., & Flaherty, C. V. (2015). Female serial killers in the United States: Means, motives, and makings. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 26(3), 383–406.
- Lawrence, A. (2013). *A deconstruction of Dexter: An analysis of noble cause corruption within a crime drama* [Yüksek lisans tezi, University of Central Florida].
- Maniglio, R. (2010). The role of deviant sexual fantasy in the etiology of sexual homicide: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 15(4), 294–302.
- Mitchell, H., & Aamodt, M. G. (2005). The incidence of child abuse in serial killers. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 20(1), 40–47.
- Porter, S., & Woodworth, M. (2006). Psychopathy and the paradox of physical attractiveness in offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 21(11), 1461–1477.
- Raine, A. (2019). The neuromoral theory of antisocial, violent, and psychopathic behavior. *Current Opinion in Psychology*, 27, 39–43.
- Serdaroğlu, C. (2022). Farklı türdeki yabancı dizilerde antisosyallerin temsili: Netflix dizilerinin analizi. Ankara Üniversitesi.
- Simpson, P. L. (2000). Psycho paths: Tracking the serial killer through contemporary American film and fiction. *Journal of Popular Film and Television*, 28(2), 94–95.
- Sivrioğlu, Ş. (2016). Öz anlatıların iyileştirici gücü: *The Diary of a Young Girl* and *Dexter*. Pamukkale Üniversitesi.
- Tsay-Vogel, M., & Krakowiak, K. M. (2017). Moral disengagement and the enjoyment of anti-hero narratives. *Mass Communication and Society*, 20(1), 78–101.
- Tsay-Vogel, M., & Krakowiak, K. M. (2017). Moral disengagement and the enjoyment of anti-hero narratives. *Mass Communication and Society*, 20(1), 78–101. <https://doi.org/10.1080/15205436.2016.1200660>
- Wiest, J. B. (2016). Casting the die: A frame analysis of serial killer cinema. *Journal of Popular Culture*, 49(5), 1017-1036.
- Zülka, A. (2014). *Dexter: Beloved brother, father and serial killer. Zur Zuschaueridentifikation und der Visualisierung von Mord in der Quality-TV-Serie Dexter*. GRIN Verlag.

MEKANİK DİSİPLİN İLE DUYGUSAL DOĞAÇLAMA ARASINDA: ÖLÜMLÜ DÜNYA'DA BERGSONCU MİZAH

Assoc. Prof. Dr. Hacer AKER

Selcuk University, Faculty of Communication, Department of Radio, Television and Cinema,
Konya, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-0116-6462

Ecrin ELDEKÇİ

Selcuk University, Institute of Social Sciences, Konya, Turkey
0009-0006-6678-1251

ÖZET

Bu çalışma, popüler Türk sinemasının dikkat çekici örneklerinden Ölümlü Dünya (2018) ve Ölümlü Dünya 2 (2023) filmlerini, Henri Bergson'un "Gülme" (Le Rire) kuramı çerçevesinde çözümlemeyi amaçlamaktadır. Bergson'a göre gülme, toplumsal yaşamın doğallığını bozan "mekanik katılık"lara karşı bir düzeltme jestidir. Bu bağlamda araştırma, Mermer ailesinin iki zıt evreni -disiplin, gizlilik ve otomatizme dayalı "suikastçılık dünyası" ile duygusallık ve doğaçlamayla örülü "aile dünyası"- arasındaki uyumsuzluktan doğan komiği merkezine alır. Filmlerde, karakterlerin profesyonel alışkanlıklarının gündelik hayatın akışına sızması, Bergson'un deyimiyle "hayata kaplanmış mekaniklik" anlarını üretir. Bu anlar, duygusal mesafeyi harekete geçirerek izleyiciyi güldürürken, aynı zamanda toplumsal normların ve rollerin katılığını hicveder.

Anahtar Kelimeler: Henri Bergson; gülme; Ölümlü Dünya; mizah; mekaniklik; toplumsal uyumsuzluk.

BETWEEN MECHANIC DISCIPLINE AND EMOTIONAL IMPROVISATION: BERGSONIAN HUMOR IN ÖLÜMLÜ DÜNYA

ABSTRACT

This study aims to analyze Ölümlü Dünya (2018) and Ölümlü Dünya 2 (2023) -two remarkable examples of popular Turkish cinema- through the framework of Henri Bergson's theory of laughter (Le Rire). According to Bergson, laughter is a social gesture that corrects "mechanical rigidity" disrupting the natural fluidity of life. In this context, the research focuses on the comedy arising from the incompatibility between the two conflicting worlds of the Mermer family: the "world of assassination," characterized by discipline, secrecy, and automatism, and the "family world," shaped by emotion and improvisation. The intrusion of professional habits into daily life produces, in Bergsonian terms, moments of "mechanical encrustation upon the living." These moments activate emotional detachment, enabling the audience to laugh while simultaneously satirizing the rigidity of social norms and roles.

Keywords: Henri Bergson; laughter, Ölümlü Dünya; humor; mechanical rigidity; social incongruity.

Giriş

Mizah ve gülme olgusu; insanlık tarihi boyunca felsefi, psikolojik ve sosyolojik boyutlarıyla ele alınan çok katmanlı bir araştırma alanı olmuştur. Sosyal yaşamın anlaşılması ve sürdürülebilmesi adına merkezi bir rol üstlenen mizahın, evrensel nitelikler taşımasının yanında kültürel özgüllükler de barındırdığı görülmektedir (Baş ve Ulu Aslan, 2020, s. 143, 155). Bu bağlamda mizah, sadece bir edebi tür olarak değil, üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama gibi temel kuramlar çerçevesinde incelenmesi gereken köklü bir üslup olarak değerlendirilmektedir (Erken, 2020, s. 1145, 1150).

Gülme eyleminin kökenlerine dair tartışmalarda, aynı yüzyılın iki önemli düşünürü olan Henri Bergson ve Sigmund Freud'un yaklaşımları literatürde belirleyici bir konuma sahiptir. Çoştur (2020, s. 135, 154), bu iki düşünürü karşılaştırdığı çalışmasında; Bergson'a göre gülmenin mekanik bir katılığı düzeltmeye yarayan toplumsal bir ceza işlevi gördüğünü, Freud'a göre ise gülmenin bilinç dışından kaynaklanan ve haz sağlayan psikolojik bir rahatlama süreci olduğunu tespit etmiştir. Freudyen bakış açısıyla mizah, bireyin kaygı ve stres düzeyini düşürerek farkındalık yaratan, psikolojik ve fizyolojik açıdan rahatlatıcı bir unsur olarak tanımlanmaktadır (Karabulut, 2022, s. 11, 16).

Öte yandan Bergson'un kuramı, gülmeyi toplumsal bir perspektifle ele alması bakımından araştırmacılar tarafından sıkça irdelenmiştir. Aydoğdu (2010, s. 179, 183), Bergson felsefesinde sanatı, fayda kaygılarından arınmış ve "gerçeğin doğrudan doğruya görünüşü" olan yaratıcı-idealist bir alan olarak tanımlarken; Demir (2022, s. 438, 442), Bergson'un gülme eylemini duygusal hissizleşme ile ilişkilendirdiğini, ancak kuramın sadece komik olana odaklanarak toplumsal perspektifle sınırlı kalmasının bir eksiklik olduğunu belirtmiştir. Benzer bir eleştirel yaklaşımla Erkek (2017, s. 1, 15), Bergson'un kuramının gülmeye dair kuşatıcı bir bilgi sunmadığını, aksine gülmenin toplumsal yaşamla uyuşmayan eğilimleri cezalandırıp düzelterek farklılıklara karşı asimile edici bir işlev taşıdığını vurgulamıştır. Kaya (2021, s. 278, 299) da Bergson'un gülme teorisindeki cezalandırma mekanizmasının temelinde, teorinin üstünlük düşüncesi üzerine kurulmuş olmasının yattığını ifade etmiştir.

Mizahın yapısal çözümlemelerine bakıldığında, fıkra ve güldürü unsurlarının "eksiklik" ve "karşıtlık" kavramları üzerinden kurgulandığı görülmektedir. Deveci (2016, s. 1, 16), fıkralarda Durumu Yaratan Karşıtlık (DYK) ile ortaya çıkan eksikliğin, Gülmeceyi Yaratan Karşıtlık (GYK) yoluyla telafi edildiğini ve bu sürecin üstünlük duygusuyla birlikte gülmeyi doğurduğunu belirtmiştir. Benzer bir yapısal analiz Uçar (2014, s. 17, 43) tarafından Komedi Dükkanı programı özelinde yapılmış; kasıtlı üretilen sözcük oyunlarının çoğunlukla çok

anlamlılığa ve biçim-anlam örtüşmezliğinden kaynaklanan belirsizliğe dayandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Mizahın toplumsal işlevi; sadece bir güldürü aracı olmanın ötesinde, bir denetim ve direniş mekanizması olarak da karşımıza çıkmaktadır. Kılıç ve Özen (2020, s. 301, 318), alay etme edimini Elias, Goffman ve Bourdieu'nün kuramsal çerçevesinde inceleyerek; alayın toplumsal normları içselleştiren bireylerce farklılıkları törpüleyen ve toplumsal eşitsizliği yeniden üreten bir dışlama mekanizması olduğu sonucuna varmışlardır. Buna karşın mizah, hegemonik söyleme karşı bir direniş alanı da açabilmektedir. Aloğlu (2021, s. 121, 128), yeni medya ortamlarındaki parodi haberlerin, hegemonik söylemi tersyüz ederek demokratik bilinci güçlendirdiğini ve toplumsal direnişin nesnesi haline geldiğini tespit etmiştir. Karapınar (2022, s. 107, 120) da Nasreddin Hoca fıkralarının basit bir mizah ürünü olmanın ötesinde, toplumsal aklı anlamaya yarayan bir sosyal bilim hazinesi olduğunu vurgulamıştır.

Bergson'un "hayata kaplanmış mekaniklik" ve "toplumsal otomatizm" kavramları, edebi eserlerin ve sinemanın incelenmesinde de önemli bir zemin oluşturmuştur. Çelik (2023, s. 25, 33), Şakir Balkı'nın Büyük Usturlar romanında paranın egemen olduğu toplum düzeninin Bergsoncu bir yaklaşımla hicvedildiğini belirtirken; Emre Maldan, Şıpsevdi romanında Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın toplumsal sorunları eleştirmek için uyumsuzluk kuramı çerçevesinde mizah unsurlarına başvurduğunu ifade etmiştir. Tek (2018, s. 31, 49), Haldun Taner'in Sancho'nun Sabah Yürüyüşü hikayesinde, toplumsal normlara uymayan tiplerin mekanik katılık kavramı üzerinden hicvedildiğini; Dursun (2018, s. 38, 48) ise Keloğlan Hiç Alıyor masalında mizahın, kahramanın uyumsuz davranışlarına karşı verilen bir toplumsal ceza niteliği taşıdığını ortaya koymuştur.

Sinema alanındaki çalışmalarda ise mizah teorileri, karakter analizi ve beden temsilleri üzerinden tartışılmaktadır. Sim ve Göncü (2020, s. 105, 144), Erol Taş'ın canlandığı kötü karakterlerin kahkahalarını inceleyerek, bu kahkahaların genellikle üstünlük teorisiyle açıklandığını, ancak karakter derinliği arttıkça uyumsuzluk ve rahatlama teorilerinin de devreye girdiğini saptamışlardır. Güryuva (2013, s. 108, 119), Recep İvedik serisinde ideal beden kurgusunun tüketim toplumu normlarına göre şekillendiğini ve bu normlara uymayanların ötekileştirildiğini belirtmiştir. Son olarak Sönmez ve Bilge (2014, s. 34, 51), Çıplak Vatandaş ve Gişe Memuru filmlerinde karakterlerin toplumsal baskılar sonucu delirerek mevcut düzene karşı bir direniş alanı yarattıklarını vurgulamışlardır.

Bulgular

Bu çalışmada, Ölümlü Dünya ve Ölümlü Dünya 2 filmleri, Henri Bergson'un Gülme (Le Rire) adlı eserinde ortaya koyduğu mizah teorisi ekseninde incelenmiştir. Elde edilen bulgular;

“Mesleki Katılık ve Otomatizm”, “Kutudan Çıkan Yaylı Şeytan” ve “Serilerin Birbiri İçine Girmesi” olmak üzere üç ana başlık altında kategorize edilmiştir. Mermer ailesinin yaşadığı komik durumların temelinde, Bergson’un “canlının üzerine bindirilmiş mekanik” önermesiyle açıkladığı; esnek yaşam pratiği ile katı kurallar arasındaki uyumsuzluk yatmaktadır.

Mesleki katılık ve zihnin mekanikleşmesi

Bergson’a göre komik olan, karakterin esnekliğini kaybederek bir makine gibi davranması ve mesleki alışkanlıklarını bu alışkanlıkların geçerli olmadığı sivil alanlara taşımasıdır. Mermer ailesi üyelerinde, özellikle Gazanfer ve Serhan karakterlerinde bu duruma sıkça rastlanmaktadır.

Ailenin lideri Gazanfer; yasadışı bir suç örgütünü yönetmesine rağmen, kriz anlarında kullandığı dil ve yönetim biçimiyle bir “beyaz yakalı” yönetici profili çizer. Ölüm, kaçış veya çatışma gibi hayati risk taşıyan durumları; “prosedür”, “kurumsallık” ve “organizasyon şeması” gibi kavramlarla ele alması, trajik olanı bürokratik bir soğukluğa indirger. Gazanfer’in, cinayet veya suç planlamalarını bir ofis toplantısı ciddiyetinde sunması, karakterin zihninin mesleki formasyonla nasıl katılaştığını (deformasyon) gösterir.

Benzer bir mekanikleşme Serhan karakterinde de görülmektedir. Serhan, “hayatta kalma” güdüsünü o kadar mekanikleştirmiştir ki, eşi Begüm ile olan ilişkisinde insani reflekslerini yitirmiştir. İkinci filmde Begüm’ün hamilelik süreci ve duygusal patlamaları karşısında Serhan’ın takındığı tavır, bir eşin şefkatinden ziyade bir mühendisin teknik arızaya yaklaşımını andırır. Bu durum, insani olanın (duygu) üzerine mekanik olanın (görev bilinci) örtüldüğü anlarda mizahı doğurur.

Tekrarın mekaniği: kutudan çıkan yaylı şeytan

Bergson, bastırılan bir duygu veya fikrin, bir yay mekanizması gibi inatla geri gelmesini “Kutudan Çıkan Yaylı Şeytan” metaforuyla açıklar. Filmde bu mekanizmanın en somut karşılığı Serbest karakteridir.

Serbest, olay örgüsü içerisinde ne zaman ciddiyet gerektiren bir durum (sorgu, planlama vb.) oluşsa, bağlamdan kopuk şakaları, gafları veya yersiz çıkışlarıyla bu ciddiyeti bozar. Gazanfer veya diğer aile üyeleri tarafından sürekli susturulmasına rağmen, Serbest bir oyuncak mekanizması gibi her seferinde aynı enerjiyle ve aynı absürtlükle tepki verir. Bu durum, karakterin canlı bir zihnin esnekliğinden ziyade, kurulmuş bir otomatın direncine sahip olduğunu gösterir. Serbest’in bu “düzeltilemez” hali, izleyicide bir makinenin bozukluğunu izliyormuş hissi uyandırarak gülme refleksini tetikler.

Serilerin birbiri içine girmesi ve bağlam kayması

Bergson'a göre bir durumun aynı anda birbirinden tamamen bağımsız iki farklı olay dizisine ait olması ve zihnin bu ikisi arasında gidip gelmesi komiktir. Ölümlü Dünya serisinde bu durum, karakterlerin “profesyonel kiralık katil” kimlikleri ile “geleneksel esnaf/aile” kimliklerinin çatıştığı anlarda ortaya çıkar.

İlk filmdeki kurye takibi sahnesi bu bulguya tipik bir örnektir. Karakterler, yüksek gerilimli bir operasyon sırasında (suç serisi), radyoda aile işletmeleri olan “Anadolu Tat 1071” lokantasının reklam müziğini duyarlar. O andaki aksiyonu (adam kaçırma/takip) tamamen unutup, reklamdaki sese ve müziğin kalitesine odaklanmaları (esnaf serisi), iki zıt bağlamın iç içe girmesine neden olur.

Benzer şekilde Zafer karakterinin çatışma sırasında yaşadığı tuvalet krizi de serilerin çakışmasıdır. Mermilerin havada uçtuğu “ölüm-kalım” serisi ile Zafer'in sadece evinde tuvaletini yapabilmesi gibi “obsesif/fizyolojik” seri aynı anda yaşanır. Zafer'in hayatta kalma güdüsü ile tuvalet alışkanlığı arasındaki sıkışmışlığı, durumun trajedisini absürt bir komediye dönüştürür.

Sonuç olarak; Mermer ailesi, profesyonel olmaya çalıştıkça mekanikleşmekte, ancak insani zaafı (korku, açlık, tuvalet ihtiyacı, gevezelik) bu mekanik kabuğu kırarak yaşamsallığı geri getirmektedir. Mizah tam da bu kırılma anında ortaya çıkar.

KAYNAKÇA

- Aloğlu, A. (2021). Yeni Medyada Toplumsal Eleştirinin Bir Aracı Olarak Mizah: Resmigaste.com Örneği [Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi].
- Aydoğdu, H. (2006). Bergson'un Hakikat Araştırmasında Sanatın Fonksiyonu. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 179-191.
- Baş, B., & Ulu Aslan, E. (2020). Mizahın Sınırları: “Gülme”nin Memleketi Olur Mu?. Millî Folklor, 16(127), 143-155.
- Bergson, H. (1997). Gülme (M. Ş. Tunç, Çev.). MEB Yayınları.
- Bliss, S. H. (1915). The Origin of Laughter. The American Journal of Psychology, 26(2), 236-246.
- Burton, J. (2022). The Animal That Laughs at Itself: False False Alarms about the End of 'Man'. C. F. E. Holzhey & A. Wedemeyer (Ed.), Errans: Going Astray, Being Adrift, Coming to Nothing içinde (s. 49-74). ICI Berlin Press.
- Ceyhan Çoştur, F. (2020). Gülme Üzerine Bir Deneme: Bergson ve Freud. Felsefe Dünyası, (71), 135-154.
- Çelik, A. B. (2023). Şakir Balkı'nın “Büyük Usturalar” Romanındaki Güldürü Unsurlarına Bergson'un “Gülme”si İle Yaklaşmak. Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 8(1), 26-33.
- Demir, R. (2022). Henri Bergson, (2019) Gülme: Komiğin Anlamı Üstüne Deneme. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5(2), 438-442.
- Deveci, Ü. (2016). Fıkralarda Gülmeceyi Yaratın Karşıtlık. idil, 6(28), 1-16.
- Dursun, A. (2018). İnsan Neden, Nasıl, Neye Güler?: Keloğlan Hiç Alıyor Masalında Gülmece. TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 6(12), 38-48.
- Erken, J. (2020). Mizah Bunun Neresinde? Klasik Türk Edebiyatında Mizah. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 4(4), 1145-1150.
- Güryuva, D. (2013). Zorla Güzellik: Recep İvedik Serisinde Bedensel Güzellik ve Çirkinlik. Fe Dergi, 5(2), 108-119.

- Heyd, D. (1982). The Place of Laughter in Hobbes's Theory of Emotions. *Journal of the History of Ideas*, 43(2), 285-295.
- Karabulut, M. (2022). Psikanaliz ve Mizah. *Klasik Türk Edebiyatında Gülmece ve Mizah içinde* (s. 11-16). İKSAD Global Yayıncılık.
- Karapınar, A. (t.y.). Nasreddin Hoca'nın Bazı Fıkralarının Sosyal Psikolojik Açıdan Toplumsal Bilinç Bağlamında Değerlendirmesi. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 107-120.
- Kaya, B. (2021). Bergson'un Gülme Teorisi: Bir Cezalandırma Mekanizması Olarak Gülme. *Felsefe Dünyası*, (74), 278-299.
- Kılıç, G., & Özen, Y. (2020). Alay Etmenin Sosyolojik Yönü: Toplumsal Denetim, Damga ve Simgesel Şiddet Bağlamında Alay Etme. *Mediterranean Journal of Humanities*, 10(1), 301-318.
- Lee, E., Choi, M., & Kim, C. (2015). The Analysis of the Comical Factors of 'Olaf' the Snowman in Frozen - Based on the Laughter Theory of Henri Bergson. *International Journal of Smart Home*, 9(3), 71-82.
- Maldan, E. (t.y.). Gülme kuramları ve Bergson'un gülme fenomeni açısından Şipsevidi'nin yorumlanması. *Academia.edu*.
https://www.academia.edu/42769621/G%C3%BClme_Kuramlar%C4%B1_ve_Bergsonun_G%C3%BClme_Fenomeni_A%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan_%C5%9E%C4%B1psevidinin_Yorumlanması%C4%B1
- Morreall, J. (2009). Humor as Cognitive Play. *Journal of Literary Theory*, 3(2), 241-260.
- Shuster, M. (2013). Humor as an Optics: Bergson and the Ethics of Humor. *Hypatia*, 28(3), 618-632.
- Sim, Ş., & Göncü, S. (2020). Sinemada Kötünün Kahkahasının Erol Taş Örneği Üzerinden İncelenmesi. *sinecine*, 11(1), 105-144.
- Sönmez, S., & Bilge, D. (2014). Türkiye Sinemasında Aklın Sınırlarını Belirlemek: Çıplak Vatandaş ve Gişe Memuru Filmlerinde Delilik Temsilleri. *İleti-ş-im*, (20), 33-51.
- Tek, Z. (2018). Henri Bergson'un Gülme Kuramı Üzerinden Haldun Taner'in "Sancho'nun Sabah Yürüyüşü" Adlı Hikâyesinin İncelenmesi. *TYB Akademi*, (24), 31-49.
- Uçar, A. (2014). Gülmece ve Gülme Kaynağı Olarak Sözcük Oyunları. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 11(1), 17-43.
- Velten, H. R. (2009). Laughing at the Body: Approaches to a Performative Theory of Humor. *Journal of Literary Theory*, 3(2), 353-374.

A LIVING TRADITION IN ZİLE: THE TINNING CRAFT OF CAFER AKAY

Ezgi AKGÜL

Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Folklore, Tokat, Turkey

ORCID ID: 0009-0008-4099-1511

ÖZET

Kalaylama, bakır ve pirinç gibi metal kapların iç yüzeylerinin kalay ile kaplanması işlemidir. Bu işlem, özellikle bakır kapların paslanmasını, kararmasını ve zehirli maddeler üretmesini önlemek amacıyla yapılan bir el sanatıdır. Geleneksel bir zanaat olan kalaylama, geçmişte mutfak eşyalarının uzun ömürlü ve hijyenik bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Kapların iç kısmı eritilmiş kalayla kaplanarak hem dayanıklılıkları artırılmış hem de hijyenik kullanım sağlanmıştır. Sanayileşmeyle birlikte kullanım alanı azalmış olsa da, kalaylama günümüzde kültürel mirasın bir unsuru olarak önemini korumaktadır.

Özellikle Türkler, metal işçiliğini yalnızca teknik bir uğraş olmaktan çıkarıp ona estetik ve sanatsal bir değer kazandırmış, böylece kalaylamayı kültürel mirasın önemli bir parçası hâline getirmiştir. Bakırcılıkla yakın bir ilişkisi bulunan kalaycılık, Anadolu’da ustalık gerektiren zanaat dallarından biridir. Ancak Tokat’ın Zile ilçesinde bu zanaat, değişen tüketim alışkanlıkları ve usta sayısının azalması nedeniyle büyük ölçüde önemini yitirmiştir.

Bu çalışma, öncelikle gelenek ve geleneksel meslek kavramları üzerinde durmakta, ardından kalaycılık sanatı, teknikleri ve süreçleri hakkında bilgi vermekte ve son olarak mesleğin geleceğine ilişkin değerlendirmeler sunmaktadır. Yaklaşık altmış yıldır kalaycılıkla uğraşan Cafer Akay’ın yaşam öyküsü ve mesleki deneyimleri, Anadolu’da yavaş yavaş yok olmaya yüz tutan bu sanatın mevcut durumuna dair önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca çalışmada kalaycılığın geçmişi ve geleceğine yönelik çeşitli değerlendirmelere yer verilmiştir.

Kalaycılığın tarihsel süreçte geçirdiği dönüşüm, karşılaştığı ekonomik zorluklar ve zanaatın sürdürülebilirliğini tehdit eden etkenler de bu çalışmada ele alınmıştır. Bu yönüyle çalışma, geleneksel el sanatlarının korunması ve kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, Geleneksel Meslek, Kalaycılık

ABSTRACT

Tinning is the process of coating the inner surfaces of metal vessels such as copper and brass with tin. It is defined as a handicraft performed particularly to prevent copper utensils from rusting, tarnishing, and producing toxic substances. This traditional craft ensured the long-lasting and hygienic use of kitchenware in the past. The inner part of the vessels is coated with

melted tin, thereby increasing their durability and providing hygienic use. Although its usage has decreased with industrialization, tinning still maintains its importance today as a form of cultural heritage.

Turks, in particular, have carried metalworking beyond a mere technical occupation, giving it aesthetic and artistic value and thus making tinning an important part of cultural heritage. Tinning, which has a close relationship with coppersmithing, is one of the crafts in Anatolia that requires mastery. However, in the Zile district of Tokat, this craft has largely lost its significance due to changing consumption habits and the decline in skilled labor.

This study first focuses on the concepts of tradition and traditional occupations, then provides information about the tinning craft, tinning techniques, and processes, and finally presents evaluations regarding the future of the profession. The life story and professional experiences of Cafer Akay, who has practiced tinning for nearly sixty years, offer important insights into the current state of this gradually disappearing art in Anatolia. Furthermore, various assessments regarding the past and future of tinning are discussed.

The transformation of tinning throughout history, the economic difficulties it has faced, and the factors threatening the sustainability of the craft are addressed in this study. In this respect, the research serves as an important example in terms of preserving traditional handicrafts and transmitting cultural heritage to future generations.

Key words: Tradition, Traditional Occupation, Tinning

TOPLUMDİLBİLİM ORTAYA ÇIKIŞINDA YAPISALCI DİLBİLİM İLE AYRIMLARI

Dr. Öğr. Gör. Yusuf Mertcan ALTINSOY

Galatasaray Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu,

Toplumdilbilim, İstanbul, Türkiye,

ORCID ID: 0000-0003-1683-5099

ÖZ

Yapısalcı dilbilim araştırma nesnesini insana özgü sözlü iletişime olanak veren dil yetisinin, dillerin yapısı betimlenerek kavranması olarak betimlemektedir (Saussure 1995, s. 20; s. 38-39). Yapısalcı bakış açısına göre dil, bir dizge halinde kendi başına ve kendisi için, artsüremliliğin ikinci plana konulduğu ve yalnızca maddi olgulara dayanan bir çözümleme ile incelenmektedir (Yücel, 2016, s. 6). Dizgenin çözümü yanında biçimlerin işlevlerini de betimleyen yapısalcı dilbilim (Bayrav, 1998, s. 22), göstergelerin toplum içindeki anlamınıysa göstergebilimin alanı olarak ayırt eder (Perrot, 1998, s. 11). Öte yandan toplumdilbilim, genel/yapısalcı dilbilim gibi yapısal özellikleri betimlerken onu toplumsal dinamik, koşul ve işlevleri bakımından da ele alarak dil ve toplumsal yapılar arasındaki ilişkileri ortaya koymayı hedeflemektedir (Öztürk Dağabakan, 2019, s. 17-18). Bu bakımdan toplumdilbilim bir birleşimden öte, farklı bilimsel alanların kuramsal ve yöntembilimsel kaynaklarını da kullanarak, yapısalcı dilbilimin konuları dışında kendi odak ve çözümlemelerini de sunan dil bilimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmanın amacı böylece, yapısalcı/genel dilbilim ile toplumdilbilimin aynı olguyu kavrama ve çözümleme olanakları belirlerken geliştirdikleri farklı kuramsal ve yöntembilimsel yaklaşımları genel hatlarıyla çizmektir. Bu amaç doğrultusunda çalışma; Türkçe, İngilizce ve Fransızca dillerindeki temel kaynaklara dayanmaktadır, örneğin: yapısalcı dilbilim için Saussure (1995), Yücel (2016), Vardar (2011); toplumdilbilim için İmer (1990), Öztürk Dağabakan (2019), Labov (1972), Calvet (2017). Ayrımları ortaya somutça koymak amacıyla toplumdilbilimin kuramsal olarak artsüremliliği ele alışı, yöntembilimsel olarak – örneğin – saha araştırmasını öncesine değinilmektedir. Böylece, toplumdilbilimin dil olgusunu kavrama amacıyla geliştirdiği ve/veya katkıda bulunduğu değişke, çokdillilik, ikideğişkelilik, gibi konular çeşitlenmiş, yapısalcı dilbilimin çizdiği sınırlar genişletilmiştir. Son olarak çalışmada, iki alan arasındaki ayrım soyutluk/somutluk, dil/söz, artsüremlilik/eşsüremlilik ve ses/anlam ikilikleri üzerinden incelenmektedir. Toplumdilbilim ortaya çıkışından itibaren yapısalcı dilbilim ile arasındaki ayrımların, yürütülmüş saha araştırmaları ve araştırma konularına da değinilerek betimlenmesi, çalışmanın böylece temel hedef ve kapsamını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumdilbilim, Yapısalcı Dilbilim, Bilgibilim, Yöntembilim

DISTINCTIONS BETWEEN STRUCTURAL LINGUISTICS AND SOCIOLINGUISTICS AT THE EMERGENCE OF THE LATTER

ABSTRACT

Structuralist linguistics describes its object as the exploring of human verbal communication through the description of the structure of languages (Saussure 1995, p. 20; pp. 38-39). From a structuralist perspective, language is examined as a system in and of itself, with analyses based solely on material facts (Yücel, 2016, p. 6). Structural linguistics, which describes the functions of forms alongside the analysis of the system (Bayrav, 1998, p. 22), distinguishes the meaning of signs within society as the domain of semiotics (Perrot, 1998, p. 11). On the other hand, sociolinguistics aims to reveal the relationships between language and social structures by describing linguistic features while also addressing social dynamics, conditions and functions (Öztürk Dağabakan, 2019, pp. 17-18). In this respect, sociolinguistics is using the theoretical and methodological resources of different scientific fields and presenting its own focus and analyses beyond the subjects of structural linguistics. The aim of this study is thus to outline the different theoretical and methodological approaches developed by structuralist/general linguistics and sociolinguistics while determining their understanding and analyzing the same phenomenon. This study is based on fundamental sources in Turkish, English, and French, such as for structural linguistics, Saussure (1995), Yücel (2016), Vardar (2011); sociolinguistics: İmer (1990), Öztürk Dağabakan (2019), Labov (1972), Calvet (2017). Aiming to concretely highlight the distinctions, in terms of theoretical approach, diachrony considered in sociolinguistics is discussed as well as the prioritization of field research in terms of methodology. Thus, topics such as variation, multilingualism, and diglossia, which sociolinguistics has contributed to apprehend language, have diversified, and the boundaries drawn by structural linguistics have been expanded. Finally, the study examines the distinction through the dichotomies of abstraction/concreteness, language/speech, diachrony/synchrony, and sound/meaning. The study's fundamental objective and scope is to describe the distinctions between sociolinguistics and structural linguistics since the emergence of sociolinguistics.

Key Words: Sociolinguistics, Structural Linguistics, Epistemology, Methodology

THE RISE OF INTERPRETATION IN THE SOCIAL SCIENCES: CONTRIBUTIONS BY GEERTZ AND GADAMER

Assist. Prof. Zeynep KURNAZ

Karabük University, Department of Sociology, Karabük, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-7648-8992

ABSTRACT

A strong understanding of interpretation began to develop in the social sciences in the 1960s. Clifford Geertz made significant contributions to this development process within the discipline of anthropology, while Hans-Georg Gadamer did so within the discipline of philosophy. Thus, an interpretive framework was established for the study of social phenomena, departing from the natural sciences model. Building on Max Weber, Geertz defines culture as a web of meaning, which, according to him, is woven by individuals. Culture is essentially a system of interpretable signs. Its fundamental function is to impose meaning on the world and make it understandable. Geertz argues that culture can be read like a text. It is both a model of reality and a model for reality. The researcher's task is to reach the essence of meaning by interpreting culture. Gadamer, on the other hand, defines understanding as an action inherent in the nature of being. Gadamer's most important contribution is to give a positive and constructive meaning to the concepts of prejudice and tradition. According to Gadamer, prejudices are inevitable, and tradition indicates the position of the interpreter. It is very difficult for a researcher to conduct research on a world about which they know nothing. Therefore, Gadamer states that the power of interpretation is closely related to the researcher's prejudices. Tradition is important in the context of indicating the position from which the researcher reads the culture. The most fundamental difference between Gadamer and Geertz's approaches lies in their approaches to understanding. According to Geertz, meaning is not the cause of behavior, but rather the expression of action; whereas for Gadamer, meaning is a process that arises from the interpreter's preconceptions and is always an application.

Key Words: Gadamer, Geertz, Interpretation.

A NEW MODEL IN FAMILY ESTABLISHMENT IN THE LIGHT OF THE QUR'AN

Dr. Muhammed Ömer TÜRKOĞLU

Muğla University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Muğla, Turkey

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7854-1876>

ABSTRACT

In this article the need to develop a new family model compatible with today's socio-cultural transformations is discussed in the light of the basic principles about the family contained in the Noble Qur'an. In this article, the need to develop a new family model compatible with today's socio-cultural transformations is discussed in the light of the basic principles about this article, the need to develop a new family model compatible with today's socio-cultural transformations is discussed in the light of the basic principles about the family contained in the Noble Qur'an.

The family institution is not only a biological and legal union in Islam; it is also a divine structure shaped on the basis of love, compassion, trust and justice. However, in the modern era, factors such as individualization, digitalization, gender roles and globalization have deeply affected the traditional family structure and threatened the sustainability of this institution. This study proposes a flexible, functional and value-based family model that can respond to the changing dynamics of the age, by centering on the universal principles in the Quran. Study proposes a flexible, functional and value-based family model that can respond to the changing dynamics of the, by centering on the universal principles in the Quran.

In this study, which was prepared using a qualitative method, the interpretations of the relevant verses were examined; and the sociological literature and the approaches of contemporary Islamic thinkers were used. An alternative model has been constructed based on topics such as value education before marriage, relationship structures based on mutual consultation and justice, protection of digital privacy, adaptation to multicultural societies and psychological support mechanisms.

Key Words: Qur'an; Family; Model; Human; Theology

AİLELERİN ERGENLİKTE DİNİ ŞÜPHE SÜRECİNİ YÖNETME KAPASİTESİ: BİR İHTİYAÇ ANALİZİ ÇALIŞMASI

Doç. Dr. Selahattin YAKUT

Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
FDB Bölümü Din Psikolojisi ABD, Yozgat, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-3189-2123

Dr. İdris YAKUT

Milli Eğitim Bakanlığı, Din Sosyolojisi ABD, Ankara, Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8741-7842

ÖZET

Ergenlik dönemi, bireyin kimlik arayışının yoğunlaştığı, değer ve inanç sistemlerini sorguladığı, sosyal ve bilişsel gelişim açısından kritik bir evredir. Bu süreçte ergenler, dini inanç ve kanaatlerini sorgulama eğilimi gösterebilir; bu durum aileler için çoğu zaman belirsizlik ve çatışma kaynağı olabilmektedir. Ailelerin ergenlerin dini şüphe süreçlerine karşı sergiledikleri yaklaşım, hem ergenin psikososyal ve dini gelişimini hem de aile içi iletişim ve uyumu doğrudan etkiler. Dolayısıyla, ebeveynlerin bu konudaki bilgi, farkındalık ve baş etme becerilerini geliştirmeleri, ergenin sağlıklı bir şekilde dini sorgulamasını desteklemesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, ergenlikte ortaya çıkan dini şüphe ve inanç problemleri karşısında ailelerin baş etme kapasitelerini belirlemek ve bu alandaki eğitim ihtiyaçlarını tespit etmektir. Araştırmada nitel yöntem kullanılmıştır. Veriler, ergenlik döneminde çocuğu bulunan 25 aileyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Görüşmelerde, ebeveynlerin çocuklarının dini şüphe süreçlerini fark etme biçimleri, bu süreçlerde sergiledikleri pedagojik ve duygusal tepkiler ile rehberlik ve eğitim ihtiyaçları ele alınmıştır. Araştırma bulguları, ailelerin ergenlerin dini şüphe ve inanç sorgulama süreçlerini fark etmede, bu süreçlere uygun pedagojik ve duygusal tepkiler geliştirmede zorluk yaşadığını ortaya koymaktadır. Ebeveynlerin çoğu, çocuklarının dini şüphelerini yönetmede yeterli bilgiye sahip olmadıklarını, iletişim kurmada güçlük yaşadıklarını ve duygusal tepkilerini kontrol etmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca aileler, çocuklarının dini gelişimini desteklemek için rehberlik ve eğitim ihtiyaçları olduğunu ifade etmişlerdir. Bulgular, ebeveynlerin etkili iletişim, dini şüpheyi doğal bir süreç olarak anlama ve doğru kaynaklara yönlendirme konularında mesleki ve eğitimsel destek ihtiyacının bulunduğunu göstermektedir. Çalışma, ergenlik döneminde dini gelişimi destekleyen, aile odaklı eğitim programları ve rehberlik müdahaleleri tasarlamak için önemli bir temel sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik Dönemi, Dini Şüphe, İnanç Problemleri, Aile Baş Etme Kapasitesi.

ABSTRACT

Adolescence is a critical stage in an individual's social and cognitive development, characterised by an intensified search for identity and a questioning of value and belief systems. During this period, adolescents may tend to question their religious beliefs and convictions; this can often be a source of uncertainty and conflict for families. The approach families adopt towards adolescents' religious doubts directly affects both the adolescent's psychosocial and religious development and family communication and harmony. Therefore, it is crucial for parents to develop their knowledge, awareness, and coping skills in this area to support the adolescent's healthy religious questioning. The aim of this study is to determine families' coping capacities in the face of religious doubts and belief problems that arise during adolescence and to identify educational needs in this area. A qualitative method was used in the research. Data were collected through semi-structured interviews with 25 families with children in adolescence. The interviews addressed parents' ways of recognising their children's religious doubt processes, their pedagogical and emotional responses during these processes, and their guidance and educational needs. The research findings reveal that families experience difficulties in recognising adolescents' religious doubt and belief questioning processes and in developing appropriate pedagogical and emotional responses to these processes. Most parents stated that they did not have sufficient knowledge to manage their children's religious doubts, experienced difficulties in communicating, and struggled to control their emotional reactions. Families have also expressed the need for guidance and education to support their children's religious development. Findings indicate that parents require professional and educational support in effective communication, understanding religious doubt as a natural process, and directing children to appropriate resources. This study provides an important foundation for designing family-focused educational programmes and guidance interventions that support religious development during adolescence

Keywords: Adolescence, Religious Doubt, Faith Issues, Family Coping Capacity.

GİRİŞ

Ergenlik dönemi, bireyin biyolojik, psikolojik, zihinsel ve toplumsal yönden yoğun bir değişim yaşadığı, çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecidir (Şener, 1991). Bu dönem, bireyin hızlı bir gelişim ve olgunlaşma sürecine girdiği, kimliğini şekillendirmeye başladığı bir evre olarak görülmektedir (Yavuzer, 2003). Literatürde ergenlik, bireyin büyüme ve olgunlaşma sürecini kapsayan dinamik bir gelişim dönemi olarak tanımlanmaktadır (Kulaksızoğlu, 2002; Yavuzer, 2003).

Ergenlik dönemi, bireyin bedensel, bilişsel, duygusal, sosyal ve ahlaki açıdan hızlı bir değişim ve gelişim yaşadığı kritik bir evredir (Budak, 2000). Bu dönemde birey, bağımsızlık arayışı, kimlik oluşturma çabası ve toplumsal rollerini yeniden tanımlama süreci içindedir (Yörükoğlu, 2000; Köknel, 2001). Ergen, arkadaş ilişkilerine büyük önem verir ve akran grubunun desteğiyle benlik algısını ve sosyal kimliğini şekillendirir (Kulaksızoğlu, 2002). Duygusal dalgalanmalar, yalnızlık hissi ve yoğun iç çatışmalar bu dönemde sıklıkla görülür (Yavuzer, 2003; Yörükoğlu, 2000). Bilişsel olarak, ergenler soyut düşünme becerilerini geliştirir, olaylar arasında bağlantı kurabilir ve değerler sistemini sorgulamaya başlar (Gander & Gardiner, 2001). Ahlaki gelişim açısından ise ergen, otoriteye bağlı dışsal ahlak anlayışından, kendi ilkelerini belirlediği içsel ahlak sistemine geçiş yapar (Gündüz, 2003). Bu süreçte din, ergen için değerler sistemi ve yaşam rehberi işlevi görerek kimlik gelişiminde önemli bir yer tutar (Hökelekli, 2002; Gündüz, 2003).

Ergenlik dönemi, bireyin dini yaşamında uyanış, sorgulama ve yeniden yapılanma sürecinin yoğun olarak yaşandığı bir evredir. Bu dönemde bilişsel gelişimin etkisiyle ergen, soyut düşünme becerileri kazanır ve metafizik, tabiatüstü, kader, inanç gibi konular üzerinde derin düşünmeye başlar (Hökelekli, 1998; Yavuzer, 2003). Dini bilinç, bu bilişsel ve duygusal olgunlaşmayla birlikte çocukluk döneminin taklitçi inancından, daha şuurlu ve bireysel bir inanç anlayışına dönüşür (Hökelekli, 1998). Bu süreçte ergenler, ebeveynlerinden öğrendikleri dini değerleri sorgulama eğilimindedir ve kendi dini görüşlerini oluşturma çabası içindedir (Jersild, 1987). Ancak dini bilincin uyanışıyla birlikte, dini şüphe ve kararsızlıklar da ortaya çıkar. Ergenlik dönemi, bir yandan dini coşkunun yaşandığı, diğer yandan şüphe ve inanç bunalımlarının görüldüğü bir süreçtir (Kula, 2001; Bahadır, 2002a). Ergenin artan eleştirel düşünme gücü, bağımsızlık arzusu ve otoriteye karşı tutumu, dini değerlere yönelik sorgulayıcı bir yaklaşım geliştirmesine neden olur (Vergote, 1981; Hökelekli, 1998). Bu sorgulamalar çoğu zaman iman, kader, ölüm, ahiret, melek, ruh ve şeytan gibi soyut konular etrafında yoğunlaşmaktadır (Bahadır, 2002).

Araştırmalar, dini şüphelerin genellikle 14–18 yaş aralığında en yüksek düzeye ulaştığını, bu dönemin sonunda ise azalarak yerini daha olgun ve bilinçli bir inanç yapısına bıraktığını göstermektedir (Bahadır, 2002). Şüphe süreci çoğu ergen için geçici bir dini arayış ve kimlik inşası aşaması olarak işlev görmektedir. Bu yönüyle dini şüphe, uygun bir rehberlikle ele alındığında, bireyi daha sağlam bir inanç temeline yönlendiren olumlu bir gelişim fırsatı olarak değerlendirilebilir (Hökelekli, 1998; Bahadır, 2002).

Ergenlik döneminde dini bilinçte yaşanan uyanış, beraberinde yoğun bir sorgulama, şüphe ve inançta derinleşme sürecini getirmektedir. Bu süreç, ergenin kimlik oluşumunun doğal bir

parçası olmakla birlikte, çoğu zaman aile içinde dini iletişimi zorlaştıran bir döneme de dönüşebilmektedir. Ebeveynler, bir yandan çocuklarının bağımsız düşünme çabalarına saygı duymaya çalışırken, diğer yandan dini değerlerin korunması ve aktarılması konusunda güçlükler yaşayabilmektedir. Bu durum, ailelerin dini şüphe ve sorgulama süreçlerinde nasıl bir tutum sergiledikleri, hangi baş etme yollarını tercih ettikleri ve ne tür destek veya rehberlik ihtiyaçları duydukları sorularını önemli hâle getirmektedir. Bu çerçevede, bu araştırmanın amacı, ergenlik döneminde ortaya çıkan dini şüphe ve inanç sorgulama süreçlerinde ailelerin yaşadıkları güçlükleri, kullandıkları baş etme stratejilerini ve bu süreçte duydukları rehberlik ve eğitim ihtiyaçlarını nitel olarak ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması yaklaşımıyla yürütülmüştür. Durum çalışması, belirli bir olgunun doğal bağlamı içinde derinlemesine incelenmesine olanak tanır (Cresswell, 2017).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, ergenlik döneminde (12–18 yaş arası) çocuğu bulunan 25 ebeveyn oluşturmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ile seçilmiştir. Bu sayede farklı sosyoekonomik, eğitim ve dini yönelimlere sahip ailelerin deneyimlerine ulaşılması hedeflenmiştir.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından literatür taraması sonucunda geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu, ergenlik döneminde çocuklarının dinî şüphe ve sorgulama süreçleriyle karşılaşan ailelerin yaşadıkları güçlükleri, bu süreçte kullandıkları baş etme stratejilerini ve duydukları rehberlik ve eğitim ihtiyaçlarını ortaya koymaya yönelik açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Formda yer alan sorular aşağıdaki şekildedir:

- 1-) Çocuğunuzun dinî konularda şüphe veya sorgulama yaşadığını nasıl fark ediyorsunuz?
- 2-) Bu tür durumlarda çocuğunuza nasıl yaklaşıyor, hangi iletişim veya yönlendirme yöntemlerini kullanıyorsunuz?
- 3-) Çocuğunuzun dinî şüpheleriyle başa çıkma sürecinde en çok zorlandığınız durumlar nelerdir?
- 4-) Bu süreçte kendinizi yetersiz hissettiğiniz veya destek almaya ihtiyaç duyduğunuz alanlar nelerdir?

Verilerin analizi

Elde edilen veriler tematik analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Bu kapsamda, görüşme kayıtları öncelikle yazıya aktarılmış, ardından metinler dikkatlice okunarak anlamlı ifadeler kodlanmıştır. Kodlar arasındaki ilişkiler incelenmiş, benzer anlamlar taşıyan ifadeler ortak temalar altında birleştirilmiştir.

Bulgular

Yapılan tematik analiz sonucunda, ebeveynlerin ergenlik döneminde çocuklarının yaşadığı dinî şüphelerle ilgili deneyimleri, baş etme biçimleri ve bu süreçte duydukları gereksinimlere ilişkin veriler dört ana tema altında toplanmıştır.

Tema 1. Dinî Şüpheyi Fark Etme Biçimleri

Bu tema, ebeveynlerin “dinî şüphe” kavramını nasıl anlamlandırdıklarını ve çocuklarında bu durumu hangi göstergelerle fark ettiklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Ailelerin Dini Şüpheyi Fark Etme Biçimleri

Alt Temalar	n	Örnek İfadeler
İbadet ve dua davranışlarında azalma	14	“Eskiden namaz kılardı, artık unuttuğunu söylüyor.” (K1)
Sorgulayıcı konuşmaların artması	18	“Anne, Allah niye herkese aynı adil davranmıyor, diye sormaya başladı.” (K4)
İnternetteki içeriklerden etkilenme	10	“YouTube’daki videolardan sonra bazı şeyleri sorgulamaya başladı.” (K9)
Duygusal dalgalanma ve uzaklaşma	11	“Dini konular açıldığında hemen konuyu değiştirmek istiyor.” (K17)
Açık iletişimle fark etme	7	“Sorular sormaya başladığında fark ettim, dinlemek istedim.” (K3)

Tablo 1 incelendiğinde, ebeveynler ergenlerde dinî şüpheyi en çok sorgulayıcı konuşmaların artması (f=18) ve ibadet/dua davranışlarında azalma (f=14) ile fark etmektedir. Duygusal dalgalanma ve uzaklaşma (f=11) ile internetteki içeriklerden etkilenme (f=10) de önemli gözlem yollarıdır. Bazı ebeveynler ise açık iletişim yoluyla süreci fark etmektedir (f=7). Bulgular, ergenlerde dinî şüphenin bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlarıyla gözlemlendiğini göstermektedir.

Tema 2. Dini Şüpheyi Baş Etme Stratejileri

Bu tema, ailelerin çocuklarındaki dinî şüpheleri nasıl fark ettiklerini ve bu durumlarda hangi pedagojik ve duygusal tepkileri verdiklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Ailelerin Dini Şüpheyile Baş Etme Stratejileri

Alt Temalar	n	Örnek İfadeler
Sabırla dinleme ve empati kurma	12	“Yargılamadan dinlemeye çalışıyorum.” (K19)
Nasihat verme / öğüt verme	9	“Anlattım, inançtan şüphe etmenin yanlış olduğunu söyledim.” (K21)
Dini kaynaklara yönlendirme	8	“Beraber ilmiyal okuyoruz, yanlış bilgileri düzeltiyorum.” (K24)
Dua etme ve manevi destek arama	11	“Allah’tan yardım istiyorum, bu dönemi atlattır diye dua ediyorum.” (K7)
Profesyonel yardım arayışı	4	“Bir rehber öğretmenle konuşmayı düşündüm. Ayrıca cami hocasından yardım istedim.” (K2)

Tablo 2 incelendiğinde, ailelerin ergenlerdeki dinî şüpheyile yaklaşımında en çok sabırla dinleme ve empati kurma (f=12) ön plana çıkmaktadır. Bunu dua etme ve manevi destek arama (f=11) ile nasihat/öğüt verme (f=9) takip etmektedir. Ailelerin bir kısmı (f=8) öğrencileri dini kaynaklara yönlendirmekte, az bir bölüm ise (f=4) profesyonel yardım arayışına başvurmaktadır. Bulgular, pedagojik yaklaşımda empati ve rehberliğin ağırlıklı olduğunu, resmi destek arayışının ise sınırlı kaldığını göstermektedir.

Tema 3. Yaşanan Güçlükler

Bu tema, ailelerin çocuklarındaki dinî şüphelerle karşılaşma sürecinde yaşadıkları zorlukları, bu zorlukların nedenlerini ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Ailelerin Dini Şüpheyile İlgili Yaşadıkları Güçlükler

Alt Temalar	n	Örnek İfadeler
Dini bilgi eksikliği	16	“Bazı sorularına cevap veremiyorum, yanlış yönlendiririm diye korkuyorum.” (K9)
İletişim kurmada zorlanma	14	“Konu din olunca hemen savunmaya geçiyor.” (K10)
Şüpheyile inançsızlıkla karıştırma	10	“Sorgulamasını inançsızlık olarak algıladım, tepki verdim.” (K14)
Duygusal tepkileri yönetememe	12	“Kızıyorum, üzülüyorum ama nasıl davranacağımı bilemiyorum.” (K15)
Çevresel ve dijital etkiyi kontrol edememe	9	“Arkadaş çevresi ve sosyal medya çok etkiliyor.” (K22)

Tablo 3 incelendiğinde, ailelerin en çok çocuklarının dinî bilgisi konusundaki eksiklikleri fark ettiği (n=16) ve bu durumun iletişimde zorluk yaşamalarına (n=14) yol açtığı görülmektedir.

Ayrıca, bazı aileler (n=10) çocuklarının şüphelerini inançsızlık olarak yorumlamakta, duygusal tepkileri yönetmekte güçlük çekmekte (n=12) ve çevresel ile dijital etkileri kontrol etmekte zorluk yaşamaktadır (n=9). Bu bulgular, ergenlerdeki dinî şüphe sürecinde ailelerin hem bilgi hem de iletişim becerileri açısından desteklenmeye ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

Tema 4. Rehberlik ve Eğitim İhtiyacı

Bu tema, ailelerin ergenlerdeki dinî şüphe sürecinde hangi alanlarda rehberlik ve eğitim desteğine ihtiyaç duyduklarını, mevcut bilgi ve deneyimlerinin hangi yönlerden yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 4. Ailelerin Dini Şüphe Konusunda Rehberlik ve Eğitim İhtiyaçları

Alt Temalar	n	Örnek İfadeler
Etkili iletişim becerileri	18	“Nasıl konuşmam gerektiğini bilmiyorum, kırmadan anlatmak zor.” (K13)
Dini şüpheyi doğal süreç olarak anlama eğitimi	14	“Bu dönemin normal olduğunu bilmek isterdim.” (K6)
Uzmanlardan seminerler	13	“Bir uzmandan bu konuda eğitim almak isterim.” (K25)
Okul-aile iş birliği desteği	9	“Rehberlik servisinden destek almak faydalı olurdu.” (K5)
Dini kaynaklara erişim desteği	12	“Doğru bilgiyi nereden öğreneceğime ilişkin yönlendirmelere ihtiyacım var.” (K18)

Tablo 4 incelendiğinde, ailelerin en çok ihtiyaç duyduğu alanın etkili iletişim becerilerini geliştirmek olduğu (f=18) görülmektedir. Bunun yanı sıra, dinî şüpheyi gelişimsel ve doğal bir süreç olarak anlama eğitimi (f=14) ve uzmanlardan alınacak seminerler (f=13) de önemli destek ihtiyaçları arasında yer almaktadır. Aileler ayrıca dini kaynaklara erişim desteği (f=12) ve okul-aile iş birliği desteği (f=9) ile bu süreci daha sağlıklı yönetebileceklerini ifade etmektedirler.

SONUÇ

Yapılan nitel araştırma bulguları, ergenlik döneminde çocukların yaşadığı dinî şüphe süreçlerinde ailelerin hem pedagojik hem de duygusal olarak önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir. Aileler, çocuklarının dinî şüphelerini fark etmede farklı yöntemler kullanmakta; sabırla dinleme, empati kurma, nasihat verme ve dini kaynaklara yönlendirme gibi stratejilerle bu sürece müdahale etmektedirler. Ancak veriler, ailelerin bu süreçte çeşitli zorluklar yaşadığını da ortaya koymaktadır. Bunlar arasında dini bilgi eksikliği, iletişim kurmada güçlük, şüpheyi inançsızlıkla karıştırma, duygusal tepkileri yönetememe ve

çevresel/dijital etkiyi kontrol edememe öne çıkmaktadır. Bu zorluklar, ailelerin çocuklarına rehberlik ederken yetersiz kalmalarına neden olmaktadır.

Bulgular ayrıca, ailelerin mesleki ve eğitimsel destek ihtiyacının yüksek olduğunu göstermektedir. Etkili iletişim becerilerinin geliştirilmesi, dinî şüpheyi doğal bir gelişim süreci olarak anlama eğitimi, uzmanlardan alınacak seminerler, okul-aile iş birliği desteği ve dini kaynaklara erişim, ailelerin süreci daha bilinçli ve sağlıklı yönetebilmesini sağlayacak temel ihtiyaçlar olarak öne çıkmaktadır. Sonuç olarak, ergenlik döneminde yaşanan dinî şüphe süreçleri, sadece bireysel bir gelişim olayı değil, ailelerin rehberlik kapasitesi ve eğitim desteği ile yakından ilişkili bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Araştırma bulguları doğrultusunda, ergenlerin dinî şüphe süreçlerinde ailelere yönelik bir dizi öneri geliştirilebilir. Öncelikle, ailelerin bu süreci doğru anlayabilmeleri ve çocuklarına etkili rehberlik sunabilmeleri için eğitim programları düzenlenmelidir; bu programlarda dinî şüpheyi doğal bir gelişim süreci olarak değerlendirme, etkili iletişim teknikleri ve empati kurma becerileri öncelikli olarak ele alınmalıdır. Ayrıca ailelerin güvenilir dini kaynaklara ve rehberlik hizmetlerine erişimi kolaylaştırılmalı, çocukların sorularına doğru ve tutarlı yanıtlar verebilmeleri sağlanmalıdır. Okul-aile iş birliği güçlendirilerek, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri ile aileler arasında düzenli toplantılar ve rehberlik oturumları yapılmalı; böylece aileler karşılaştıkları güçlükleri paylaşarak çözüm yollarını birlikte geliştirebilmelidir. Bunun yanında uzman danışmanlar tarafından seminer ve bireysel danışmanlık desteği sunulmalı, ailelerin bilgi ve becerilerini artırmaları sağlanmalıdır. Ergenlerin dijital ortamdaki etkilenmesi de dikkate alınarak, aileler rehberlik ve denetim stratejileri geliştirmeli ve güvenilir dijital içeriklere yönlendirme yapmalıdır. Son olarak, ailelerin çocuklarının duygusal dalgalanmalarını ve sorgulamalarını sabır ve anlayışla karşılamaları, açık iletişimi teşvik etmeleri, ergenin dinî şüphe sürecini sağlıklı bir şekilde tamamlamasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Bahadır, A. (2002). Ergenlik döneminde dini şüphe ve tereddütler. İçinde H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik, din ve değerler* (ss. 255–306). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Creswell, J. W. (2017). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi* (H. Ekşi, Çev. Ed.). İstanbul: Edam Yayınevi.
- Gander, J. M., & Gardiner, W. H. (2001). *Çocuk ve ergen gelişimi* (B. Onur, Ed.; A. Dönmez, N. Çelen, & B. Onur, Çev.). İstanbul: İmge Yayınları.
- Gündüz, T. (2003). *İslam, gençlik ve din eğitimi*. Ankara: Düşünce Yayınları.
- Hökelekli, H. (1998). *Din psikolojisi*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2002). *Gençlik ve din*. In *Gençlik din ve değerler psikolojisi* (ss. 11–30). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

- Jersild, A. (1987). Gençlik psikolojisi (İ. N. Özgür, Çev.). İstanbul: Takıoğlu Matbacılık.
- Köknel, Ö. (2001). Kimliğini arayan gençliğimiz. İstanbul: Altın Kitapları Yayınları.
- Kula, N. (2001). Kimlik ve din. İstanbul: Ayıışığı Kitapları.
- Kulaksızozoğlu, A. (2002). Ergenlik psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şener, S. (1991). Türkiye’de gençlik olayı. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yavuzer, H. (2003). Çocuk psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yörükoğlu, A. (2000). Gençlik çağı ve ruh sağlığı ve ruhsal sorunları. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Vergote, A. (1981). Ergenlikte din. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 24, 583–590.

ERGENLERLE ETKİLİ İLETİŞİM: AİLELERİN İHTİYAÇ VE YETERLİLİKLERİNİN ANALİZİ

Doç. Dr. Selahattin YAKUT

Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, FDB Bölümü Din Psikolojisi ABD, Yozgat, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-3189-2123

Dr. İdris YAKUT

Milli Eğitim Bakanlığı, Din Sosyolojisi ABD, Ankara, Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8741-7842

ÖZET

İletişim, bireylerin duygu, düşünce ve ihtiyaçlarını karşılıklı olarak ifade etmelerini sağlayan temel bir süreçtir. Aile içinde kurulan iletişim, bireyin kimlik gelişiminden sosyal uyumuna kadar pek çok alanda belirleyici rol oynamaktadır. Ergenlik dönemi ise bireyin fiziksel, duygusal ve bilişsel açıdan hızlı değişimler yaşadığı; bağımsızlık, kimlik arayışı ve aidiyet gibi ihtiyaçların öne çıktığı kritik bir gelişim evresidir. Bu dönemde aile ile kurulan iletişimin niteliği, ergenin benlik algısı, psikolojik sağlamlığı ve sosyal ilişkileri üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Bu araştırmanın amacı, ebeveynlerin ergenlerle etkili iletişim konusundaki bilgi, tutum ve beceri düzeylerini belirlemek, iletişim sürecinde yaşadıkları güçlükleri ortaya koymak ve bu doğrultuda geliştirilebilecek eğitim programlarına veri sağlamaktır. Araştırma, karma yöntem modeliyle yürütülmüştür. Nicel veriler, 182 ebeveyn den çevrim içi anket aracılığıyla; nitel veriler ise 20 ebeveynle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Bulgular, ebeveynlerin genel olarak iletişim becerilerinde orta düzeyde yeterliliğe sahip olduklarını göstermektedir. Katılımcılar özellikle empati kurma, aktif dinleme, çatışma yönetimi ve duygusal düzenleme alanlarında güçlük yaşadıklarını belirtmiştir. Ayrıca ebeveynlerin büyük bir bölümü, etkili iletişim becerilerini geliştirmek için eğitime ve rehberliğe yüksek düzeyde ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir. Nitel veriler de bu bulguları desteklemekte; ebeveynlerin kuşak farkı, duygusal iletişimde yetersizlik ve zaman ayıramama gibi nedenlerle iletişimde zorlandıkları belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, ebeveynlerin iletişim yeterliliklerinin geliştirilmesine yönelik empati, dinleme, duygusal farkındalık ve çatışma çözme becerilerini içeren eğitim ve farkındalık programlarının hazırlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, ebeveyn-ergen iletişiminde dayalı müdahale ve destek programlarının oluşturulması için önemli bir ihtiyaç analizi sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik Dönemi, Aile İletişimi, Etkili İletişim Becerileri, Ebeveyn Eğitimi, İhtiyaç Analizi.

ABSTRACT

Communication is a fundamental process that enables individuals to express their emotions, thoughts, and needs mutually. Communication within the family plays a decisive role in various aspects of an individual's life, including identity development and social adaptation. Adolescence is a critical developmental stage characterized by rapid physical, emotional, and cognitive changes in which the needs for independence, identity formation, and belonging become prominent. During this period, the quality of family communication has a direct impact on adolescents' self-concept, psychological resilience, and social relationships. The purpose of this study is to determine parents' levels of knowledge, attitudes, and skills regarding effective communication with adolescents, to identify the challenges they experience during this process, and to provide data for developing educational programs to improve family communication. The study was conducted using a mixed-methods design. Quantitative data were collected through an online questionnaire administered to 182 parents, while qualitative data were obtained through semi-structured interviews with 20 parents. Findings indicate that parents generally possess a moderate level of communication competence. Participants reported experiencing difficulties particularly in empathy, active listening, conflict management, and emotional regulation. Moreover, a considerable number of parents expressed a high need for training and guidance to improve their communication skills. Qualitative results support these findings, revealing that parents face challenges such as generation gaps, emotional disconnection, and lack of time in their interactions with adolescents. The results emphasize the need for developing parent education and awareness programs that focus on enhancing empathy, listening, emotional awareness, and conflict resolution skills. In this regard, the study provides a valuable needs analysis for the development of family-based intervention and support programs aimed at strengthening adolescent-parent communication.

Keywords: Adolescence, Family Communication, Effective Communication Skills, Parent Education, Needs Analysis

GİRİŞ

İletişim, günümüz toplumlarında bireyin kendini ifade edebilmesi ve sosyal çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurabilmesi açısından en temel gereksinimlerden biri hâline gelmiştir. Kişinin kendini var edebilmesi, büyük ölçüde doğru ve etkili iletişim becerilerine sahip olmasına bağlıdır (Elkin, 2016). Bu durum, bireyin yaşamındaki ilk ve en önemli sosyal etkileşim alanı olan aile içi iletişimin niteliğini daha da anlamlı hâle getirmektedir. Aile, toplumsal yaşamın en temel kurumlarından biridir ve bireylerin değerlerini, ilişkilerini ve davranış biçimlerini şekillendiren

bir yapıya sahiptir. İnsanlar, içinde bulundukları toplumsal ve kültürel koşullara göre aile ilişkilerini sürekli biçimde yeniden oluşturur ve geliştirirler (Pehlivan, 2017). Her toplum için ruhsal ve bedensel açıdan sağlıklı bireyler yetiştirmek temel bir hedeftir. Bu hedefin gerçekleşmesinde, bireyin ilk sosyal deneyimlerini yaşadığı ve sevgi, güven ile aidiyet duygularını kazandığı aile büyük önem taşır. Özellikle çocukluk ve ergenlik dönemlerinde aile, bireyin kişilik gelişimini ve iletişim becerilerini doğrudan etkileyen en önemli sosyal çevredir (Cerit, 2007).

Aile ortamında kurulan iletişim biçimi, bireyin yaşamının ilerleyen dönemlerinde kuracağı ilişkilerin temelini oluşturur. Bu nedenle, aile içi iletişim sadece çocukluk döneminde değil, kimlik arayışının ve bağımsızlaşma çabasının yoğunlaştığı ergenlik döneminde de büyük önem taşır. Ergenlik, bireyin fiziksel, duygusal ve sosyal yönden hızlı değişimler yaşadığı; kimliğini oluşturma, bağımsızlık kazanma ve toplumsal rollerini tanımlama sürecidir (Erikson, 1968). Bu dönemde aile ile kurulan iletişimin niteliği, ergenin psikolojik sağlığı, benlik saygısı ve sosyal uyumunu önemli ölçüde belirlemektedir (Steinberg, 2014). Bu bağlamda araştırmanın temel amacı, ergenlik döneminde çocuğu bulunan ebeveynlerin etkili iletişim becerileri düzeyini belirlemek ve bu becerilere ilişkin ihtiyaç alanlarını analiz etmektir. Çalışma, ebeveynlerin iletişim becerilerini etkileyen demografik değişkenleri inceleyerek, hangi grupların daha fazla desteğe ihtiyaç duyduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Bu kapsamda, ailelerin ergenlerle etkili iletişim konusundaki bilgi, tutum ve yeterlilik düzeylerini betimlemeye yönelik olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

- 1-) Ebeveynlerin ergenlerle etkili iletişim konusundaki genel bilgi düzeyi ne düzeydedir?
- 2-) Ebeveynlerin empati kurma, aktif dinleme, çatışma yönetimi ve duygusal düzenleme gibi iletişim beceri düzeyleri nedir?
- 3-) Ebeveynlerin ergenlerle iletişimlerinde en çok zorlandıkları alanlar nelerdir?
- 4-) Ebeveynler, ergenlerle etkili iletişim konusunda kendilerini ne ölçüde yeterli görmektedirler?
- 5-) Ebeveynlerin etkili iletişim becerilerini geliştirme ihtiyaçlarına ilişkin algıları nasıldır?
- 6-) Ebeveynler, ergenlerle iletişim sürecinde hangi durumlarda güçlük yaşadıklarını ifade etmektedirler?
- 7-) Aileler, ergenlerle sağlıklı iletişim kurabilmek için hangi alanlarda desteğe veya eğitime ihtiyaç duymaktadırlar?.

Alan yazın incelendiğinde araştırmalar, aile içi iletişimin ve ilişkilerin ergenlerin psikolojik ve sosyal gelişiminde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Elkin (2016) tarafından yapılan çalışmada, aile içi iletişimin ergenlerin duygusal sağlığı üzerinde güçlü bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, ailede açık, samimi ve destekleyici bir iletişim ortamı, ergenlerin özgüven ve benlik saygısını artırmakta; duygusal uyumlarını güçlendirmektedir. Ayrıca aile iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik eğitimler, ergenlerin duygusal iyilik hâli ve psikososyal gelişimleri üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Empati kurma, aktif dinleme ve duyguların paylaşımı gibi beceriler, aile ortamında teşvik edildiğinde ergenlerin gelişimine anlamlı katkı sağlamaktadır.

Benzer şekilde, Kop (2025) çalışmasında aile içi ilişkilerin ve yapıların ergenlerin davranışları, kimlik gelişimi ve psikolojik sağlığı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bulgular, ailedeki olumsuz ilişkiler, çatışmalar ve stresli olayların ergenlerde depresyon, davranış sorunları ve kimlik karmaşasına yol açabileceğini göstermektedir. Sağlıksız iletişim ve ebeveynlerin aşırı katı veya tutarsız tutumları, ergenlerde stres ve olumsuz davranışların artmasına sebep olmaktadır. Öte yandan, çocuk ve ergenlerle doğru ve empatiye dayalı bir iletişim kurulması, onların duygularını anlamaya ve sağlıklı gelişmelerine katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmalar, aile içi pozitif iletişimin ve sağlıklı iletişim becerilerinin, ergenlerin kimlik gelişimi, duygusal sağlığı ve psikososyal uyumu açısından kritik öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Literatür, ailede empati, açıklık ve aktif dinleme gibi iletişim becerilerinin güçlendirilmesinin ergenlerin gelişim süreçlerini desteklemede etkili olduğunu göstermektedir. Mevcut literatürde, aile içi iletişimin ergenlerin psikososyal ve duygusal gelişimi üzerindeki etkisi çeşitli çalışmalarla ortaya konmuştur. Ancak bu çalışmalar genellikle ergenlerin algılarına veya genel aile ilişkilerine odaklanmakta, ailelerin kendi iletişim yeterlilikleri ve ihtiyaçlarını detaylı olarak incelememektedir. Araştırma, ergenlik döneminde bulunan öğrencilerin ebeveynlerini temel alarak, ailelerin kendi iletişim bilgi, tutum ve beceri düzeylerini hem nicel hem nitel yöntemlerle analiz etmektedir. Bu yaklaşım, aile içi iletişimi sadece ergen gelişimi bağlamında değil, ebeveynlerin kendi algıları ve ihtiyaçları üzerinden değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Ayrıca çalışma, demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, ekonomik durum, aile yapısı vb.) açısından ihtiyaçları ortaya koyarak, aile içi iletişim becerilerinin güçlendirilmesine yönelik eğitim ve müdahale programları için doğrudan veri sunmaktadır. Böylece araştırma, literatürdeki genel ergen-aile ilişkisi odaklı çalışmaların ötesine geçerek hem akademik hem de uygulamaya dönük bir katkı sağlamaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, hem nicel hem de nitel verilerin toplanmasını içeren karma yöntem yaklaşımı çerçevesinde tasarlanmıştır. Karma yöntem, araştırmacıya verileri farklı boyutlardan inceleme ve araştırma sorularını daha kapsamlı biçimde yanıtlayabilme imkânı sunmaktadır (Creswell, 2017).

Nicel Boyut

Araştırmanın nicel boyutu, betimsel tarama yöntemi kullanılarak, ebeveynlerin ergenlerle etkili iletişim konusundaki bilgi, tutum ve beceri düzeylerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Betimsel tarama yöntemi, geniş katılımcı gruplarında bireylerin belirli bir olgu hakkındaki görüş, tutum ve davranışlarını tanımlamak için uygulanır (Karakaya, 2012; Cohen, Manion & Morrison, 2007). Bu çalışmada da ebeveynlerin demografik özellikleri ve iletişim yeterlilikleri farklı değişkenler açısından değerlendirilmiştir.

Nitel Boyut

Araştırmanın nitel boyutu, temel nitel araştırma yaklaşımı kapsamında tasarlanmıştır. Elde edilen nicel verilerin derinlemesine yorumlanabilmesi için, örneklem grubundaki ebeveynlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu yöntem, katılımcıların deneyimlerini ve algılarını ayrıntılı biçimde anlamayı, benzerlik ve farklılıkları belirlemeyi ve bulguları zenginleştirmeyi amaçlamaktadır (Ekiz, 2003).

Örneklem Grubu

Araştırmanın örneklem grubunu ergenlik döneminde çocuğu olan 182 ebeveyn oluşturmaktadır. Örneklem grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri

Değişken	Grup	N	%
Cinsiyet	Kadın	100	54,9
	Erkek	82	45,1
Yaş	30-40	70	38,5
	41-50	85	46,7
	51 ve üzeri	27	14,8
Eğitim Durumu	İlkokul	11	6,1
	Ortaokul	19	10,4
	Lise	46	25,3
	Ön lisans /Lisans	92	50,5
	Lisansüstü (Yüksek lisans/Doktora)	14	7,7
Ekonomik Durum	Düşük	52	28,6
	Orta	118	64,8
	Yüksek	12	6,6
Ailenin Birlikte Yaşama Durumu	Anne-baba birlikte	160	87,9
	Anne-baba ayrı	22	12,1
Çocuk Sayısı	1	43	23,6
	2	78	42,8
	3	44	24,2
	4 ve üzeri	17	9,3

Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların %54,9'unun kadın, %45,1'inin erkek olduğu görülmektedir. Yaş gruplarına bakıldığında, ebeveynlerin %38,5'i 30–40 yaş aralığında, %46,7'si 41–50 yaş aralığında ve %14,8'i 51 yaş ve üzerindedir. Eğitim durumu incelendiğinde, katılımcıların %6,1'i ilkokul, %10,4'ü ortaokul, %25,3'ü lise, %50,5'i ön lisans/lisans ve %7,7'si lisansüstü (yüksek lisans/doktora) düzeyindedir. Ekonomik durum açısından, ebeveynlerin %28,6'sı düşük, %64,8'i orta ve %6,6'sı yüksek gelir grubuna dahil olmaktadır. Ailenin birlikte yaşama durumuna bakıldığında, katılımcıların %87,9'u anne ve babanın birlikte yaşadığı, %12,1'i ise ayrı yaşadığı ailelerden gelmektedir. Çocuk sayısı incelendiğinde, ebeveynlerin %23,6'sının 1, %42,8'inin 2, %24,2'sinin 3 ve %9,3'ünün 4 ve üzeri çocuğa sahip olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Nicel Verilerin Toplanması

Araştırmanın nicel verileri, ebeveynlerin ergenlerle iletişim konusundaki bilgi, tutum ve yeterliliklerini ölçmeye yönelik anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Anket, literatür taraması doğrultusunda hazırlanmış; ebeveynlerin çatışma yönetimi, empati kurma, aktif dinleme ve duygusal düzenleme gibi alanlardaki yeterliliklerini değerlendiren maddeler içermektedir.

Ölçek, 5’li Likert tipi derecelendirme (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) ile uygulanmıştır.

Veriler, çevrim içi ortamda (Google Form aracılığıyla) toplanmış ve katılımcılara araştırmanın amacı, gizlilik esasları ve gönüllülük ilkeleri hakkında bilgi verilmiştir. Katılımcı onayları alındıktan sonra veri toplama süreci yürütülmüştür.

Nitel Verilerin Toplanması

Araştırmanın nitel boyutunda, ebeveynlerin ergenlerle iletişim süreçlerine ilişkin deneyimlerini ve ihtiyaçlarını derinlemesine anlamak için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme formu, nicel verilerde öne çıkan temel ihtiyaç ve eksiklik alanlarını açıklayıcı nitelikte hazırlanmıştır. Görüşmeler, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenen 20 ebeveyn ile gerçekleştirilmiş ve katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve çocuk sayısı çeşitliliği dikkate alınmıştır. Görüşmeler çevrim içi ortamda yapılmış, ortalama 30–40 dakika sürmüş ve katılımcıların izni ile ses kaydı alınmıştır.

Verilerin analizi

Nicel veriler, SPSS 22.0 paket programında analiz edilmiş ve betimsel istatistikler (frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma) kullanılarak değerlendirilmiştir.

Nitel veriler ise önce yazıya aktarılmış ve doğruluk kontrolleri yapılmıştır. Daha sonra içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiş, veriler kodlanmış, temalar oluşturulmuş ve temalar arası ilişkiler belirlenmiştir. Bu süreç, ebeveynlerin ergenlerle iletişimdeki güçlü ve gelişime açık yönlerini detaylı biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bulgular

Ailelerin Eğitim Gereksinimlerine Yönelik Nicel Bulgular

Ebeveynlerin Genel Bilgi Düzeyleri

Tablo 2. Ebeveynlerin Ergenlerle İletişim Konusundaki Genel Bilgi Düzeyleri

Genel Bilgi Düzeyi	n	%	Standart Sapma (ss)	Ortalama ($\bar{X}$)
Çok Düşük	15	8,2	0,92	3.02
Düşük	50	27,5		
Orta	85	46,7		
Yüksek	25	13,7		
Çok Yüksek	7	3,8		

Tablo 2 incelendiğinde, ebeveynlerin ergenlerle etkili iletişim konusundaki genel bilgi düzeylerinin çoğunlukla orta ve düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Katılımcıların %46,7’si kendilerini “orta” düzeyde, %27,5’i ise “düşük” düzeyde değerlendirmiştir. “Yüksek”

ve “çok yüksek” düzeyde olduğunu belirten ebeveynlerin oranı ise %17,5 ile görece daha düşük kalmıştır. Bu durum, ebeveynlerin ergenlerle etkili iletişim konusunda bilgi düzeylerinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve farkındalık çalışmalarına ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Ortalama değer ($\bar{X} = 3,02$) ve standart sapma ($ss = 0,92$) sonuçları da, ebeveynlerin bilgi düzeylerinin orta seviyede yoğunlaştığını ve bireyler arasında bazı farklılıklar bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, ailelere yönelik iletişim becerilerini artırmaya yönelik müdahale programlarının önemini vurgulamaktadır.

Ebeveynlerin İletişim Becerilerini Kullanma Düzeyleri

Tablo 3. Ebeveynlerin İletişim Becerileri Düzeyleri

Düzye Beceriler	Çok Düşük		Düşük		Orta		Yüksek		Çok Yüksek		Standart Sapma (ss)	Ortalama (X)
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Empati Kurma	14	7,7	46	25,3	88	48,4	25	13,7	9	4,9	0,94	2,97
Aktif Dinleme	17	9,3	50	27,5	83	45,6	23	12,6	9	4,9	0,91	2,86
Çatışma Yönetimi	20	11	61	33,5	76	41,8	18	9,9	7	3,8	0,88	2,62
Duygusal Düzenleme	18	9,9	54	29,7	82	45,1	20	11	8	4,4	0,90	2,80

Tablo 3 incelendiğinde, ebeveynlerin empati kurma, aktif dinleme, çatışma yönetimi ve duygusal düzenleme becerilerinin genel olarak **orta düzeyde** olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı (%41–48 aralığında) bu becerilerini “orta” düzeyde değerlendirmiştir. Buna karşılık, “yüksek” ve “çok yüksek” düzeyde beceriye sahip olduğunu belirten ebeveynlerin oranı her beceri için %15’in altında kalmıştır. Bu bulgu, ebeveynlerin ergenlerle etkili iletişim kurarken özellikle çatışma yönetimi ve duygusal düzenleme alanlarında daha fazla gelişime ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Ortalama değerlerin ($\bar{X} = 2,62$ – $2,97$) orta alt düzeyde olması da ebeveynlerin bu becerilerinin geliştirilmesine yönelik destekleyici eğitim programlarının önemine işaret etmektedir.

Ebeveynlerin Ergenlerle İletişimde Zorlandıkları Alanlar

Tablo 4. Ebeveynlerin Ergenlerle İletişimde Zorlandıkları Alanlar

Zorlanılan Konu	f	%
Duygularını doğru ifade etme	54	29,7
Ergenin öfke ve tepkilerini yönetme	46	25,3
Empati Kurma ve anlamlı Dinleme	33	18,1
Kurallar ve sınırlar koyma	28	15,4
Dijital medya ve teknoloji kullanımı konusunda iletişim	21	11,5

Tablo 4 incelendiğinde, ebeveynlerin ergenlerle iletişimlerinde en çok duygularını doğru ifade etme (%29,7) ve ergenin öfke ve tepkilerini yönetme (%25,3) alanlarında zorlandıkları görülmektedir. Bu bulgu, aile içi iletişimde duygusal farkındalık ve duygu düzenleme becerilerinin önemini vurgulamaktadır. Katılımcıların daha az oranda zorlandıklarını belirttikleri alanlar ise kurallar ve sınırlar koyma (%15,4) ile dijital medya kullanımı konusunda iletişim kurma (%11,5) olmuştur. Genel olarak, ebeveynlerin ergenlerle iletişimde duygusal süreçleri yönetmede bilişsel süreçlere göre daha fazla güçlük yaşadıkları söylenebilir.

Ebeveynlerin Ergenlerle Etkili İletişim Konusunda Kendilerini Yeterli Görme Düzeyleri

Tablo 5. Ebeveynlerin Ergenlerle Etkili İletişim Konusunda Kendilerini Yeterli Görme Düzeyleri

Düzy	f	%
Çok düşük	15	8,2
Düşük	42	23,1
Orta	86	47,3
Yüksek	28	15,4
Çok yüksek	11	6

Tablo 5 incelendiğinde, ebeveynlerin çoğunluğunun (%47,3) ergenlerle etkili iletişim konusunda kendilerini “orta düzeyde” yeterli gördükleri anlaşılmaktadır. “Düşük” ve “çok düşük” düzeyde yeterli hissedenlerin toplam oranı %31,3 iken, “yüksek” ve “çok yüksek” düzeyde yeterli hissedenlerin oranı %21,4’tür. Bu dağılım, ebeveynlerin önemli bir bölümünün iletişim konusunda temel farkındalığa sahip olmakla birlikte gelişime açık olduklarını göstermektedir.

Ebeveynlerin Etkili İletişim Becerilerini Geliştirme İhtiyaçlarına İlişkin Algı Düzeyleri

Tablo 6. Ebeveynlerin Etkili İletişim Becerilerini Geliştirme İhtiyaçlarına İlişkin Algı Düzeyleri

İhtiyaç Düzeyi	f	%
Hiç ihtiyaç duymuyorum	6	3,3
Az ihtiyaç duyuyorum	19	10,4
Orta düzeyde ihtiyaç duyuyorum	66	36,3
Fazla ihtiyaç duyuyorum	61	33,5
Çok fazla ihtiyaç duyuyorum	30	16,5

Tablo 6 incelendiğinde, ebeveynlerin etkili iletişim becerilerini geliştirme konusunda yüksek düzeyde bir ihtiyaç hissettikleri görülmektedir. Katılımcıların yarısının (%50) “fazla” veya “çok fazla” düzeyde ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. “Orta düzeyde ihtiyaç” diyenlerin oranı %36,3 iken, yalnızca %13,7’si bu konuda düşük düzeyde bir ihtiyaç ifade etmiştir. Bu bulgu, ebeveynlerin önemli bir kısmının ergenlerle iletişimde kendilerini yeterli görmediklerini ve bu alanda eğitim veya destek programlarına ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır.

Ailelerin Eğitim Gereksinimlerine Yönelik Nitel Bulgular

Ebeveynlerin Ergenlerle İletişim Sürecinde Güçlük Yaşadıkları Durumlar

Tablo 7. Ebeveynlerin Ergenlerle İletişim Sürecinde Güçlük Yaşadıkları Durumlara İlişkin Temalar

Tema	Alt Temalar	f	Örnek Katılımcı Görüşü
Kuşak Farkı ve Anlayış Eksikliği	- Farklı değer yargıları - Teknoloji ve sosyal medya kullanımı - Ergenlerin özgürlük isteği	8	“Bizim zamanımızda böyle şeyler yoktu, ne söylesek karşı çıkıyorlar.” (K7)
Duygusal İletişimde Zorluk	- Duygularını ifade edememe - Kızgınlık veya öfke anlarında kopukluk	6	“Ne hissettiğini söylemiyor, susuyor ya da odasına kapanıyor.” (K12)
Çatışma Yönetimi ve Disiplin Sorunları	- Kuralların uygulanmasında zorluk - Sık tartışma yaşanması	5	“Kural koyduğumuzda hemen itiraz ediyor, tartışma çıkıyor.” (K18)
Zaman Ayıramama ve İlgisizlik	- İş yoğunluğu - Ortak etkinlik yapamama	4	“Çalışmaktan bazen onunla konuşmaya bile fırsat bulamıyorum.” (K20)
Akademik Baskı ve Beklentiler	- Başarı konusunda aşırı beklenti - Eleştirel yaklaşımın iletişimi zorlaştırması	3	“Notları düşünürken farkında olmadan onu çok sıkıyorum.” (K13)
Empati Eksikliği ve Aktif Dinleme Sorunu	- Ergeni anlamadan yargılama - Sürekli öğüt verme	2	“Dinlemek yerine nasihat etmeye başlıyorum, o da hemen kapanıyor.” (K10)

Tablo 7 incelendiğinde, ebeveynlerin ergenlerle iletişimde en çok kuşak farkı (%40) ve duygusal iletişim (%30) alanlarında güçlük yaşadıkları görülmektedir. Bu bulgu, ebeveynlerin modern yaşam koşulları ve teknolojik gelişmelerin getirdiği değişimlere uyum sağlamakta

zorlandıklarını göstermektedir. Çatışma yönetimi (%25) ve zaman ayıramama (%20) temaları da dikkat çekmekte olup, ebeveynlerin yoğun yaşam temposu içinde çocuklarına yeterli duygusal alan açamadıklarını ortaya koymaktadır.

Ebeveynlerin Ergenlerle Sağlıklı İletişim Kurmak İçin Desteğe İhtiyaç Duydukları Alanlar

Tablo 8. Ebeveynlerin Ergenlerle Sağlıklı İletişim Kurmak İçin Desteğe İhtiyaç Duydukları Alanlar

Tema	Alt Temalar	f	%
Etkili İletişim ve Dinleme Becerileri	- Aktif dinleme teknikleri - Ergeni yargılamadan dinleme - Duyguları doğru ifade etme	9	“Dinliyorum sanıyorum ama aslında cevap hazırlıyorum, onu gerçekten anlamıyorum.” (K4)
Duygusal Farkındalık ve Empati Eğitimi	- Ergenin duygularını tanıma - Empatik tepki verebilme	7	“Onun ne hissettiğini bazen anlayamıyorum, yanlış tepki veriyorum.” (K11)
Çatışma Yönetimi ve Problem Çözme	- Tartışmaları yapıcı biçimde sonlandırma - Ceza yerine uzlaşma	6	“Kavga etmeden konuşmayı öğrenmek istiyorum.” (K15)
Dijital Ebeveynlik ve Teknoloji Kullanımı	- Sosyal medya etkileri - Dijital sınırlar koyma	5	“Telefon yüzünden sürekli tartışıyoruz, nasıl denge kuracağımı bilmiyorum.” (K9)
Ergen Psikolojisi Hakkında Bilgilendirme	- Ergenlik dönemi özellikleri - Duygusal değişimleri anlama	4	“Bu yaşta neden bu kadar değiştiğini anlamakta zorlanıyorum.” (K19)
Sabır, Öfke Kontrolü ve Duygusal Düzenleme	- Tepki vermeden önce düşünme - Sakin iletişim kurma	3	“Bazen sinirlenip bağıryorum, sonra pişman oluyorum.” (K6)

Tablo 8 incelendiğinde, ebeveynlerin ergenlerle sağlıklı iletişim kurabilmek için en çok etkili iletişim ve dinleme becerileri (%45) ile duygusal farkındalık ve empati eğitimi (%35) alanlarında desteğe ihtiyaç duydukları görülmektedir. Bu bulgu, ebeveynlerin iletişimde genellikle dinleme ve anlama süreçlerinde zorlandıklarını göstermektedir. Ayrıca çatışma yönetimi (%30) ve dijital ebeveynlik (%25) temalarının da öne çıkması, günümüz ailelerinde iletişim güçlüklerinin hem duygusal hem de teknolojik boyutlar taşıdığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, ebeveynlerin empati, dinleme, ergen psikolojisini anlama ve dijital denge kurma alanlarında geliştirici eğitim programlarına ihtiyaç duydukları söylenebilir.

SONUÇ

Bu araştırmada, ergenlik döneminde çocuğu bulunan ebeveynlerin ergenlerle etkili iletişim konusundaki bilgi, tutum ve yeterlilik düzeyleri ile bu konudaki ihtiyaçları incelenmiştir. Elde edilen bulgular hem nicel hem nitel verilerle değerlendirildiğinde, ebeveynlerin genel iletişim

becerilerinin orta düzeyde olduğu, ancak özellikle duygusal düzenleme, empati kurma ve çatışma yönetimi alanlarında önemli gelişim gereksinimlerinin bulunduğu görülmüştür.

Nicel bulgulara göre, ebeveynlerin büyük çoğunluğu iletişim becerilerini “orta” veya “düşük” düzeyde değerlendirmiştir. Özellikle duygularını doğru ifade etme ve ergenin öfke ve tepkilerini yönetme konularında güçlük yaşadıkları belirlenmiştir. Bu sonuç, ebeveynlerin ergenlerle iletişimlerinde duygusal farkındalık eksikliğinin önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Ayrıca katılımcıların yarısına yakını, etkili iletişim becerilerini geliştirmek için yüksek düzeyde ihtiyaç hissettiklerini belirtmiştir.

Nitel bulgular da nicel sonuçları destekler niteliktedir. Görüşmelere göre ebeveynler, en çok kuşak farkı, duygusal iletişimde zorluk ve çatışma yönetimi konularında güçlük yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Modern yaşamın getirdiği yoğun tempo ve teknolojik etkileşim, aile içi iletişimin niteliğini olumsuz etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Ayrıca ebeveynlerin önemli bir bölümü, ergenlerle sağlıklı iletişim kurabilmek için etkili dinleme, empati, sabır ve öfke kontrolü gibi alanlarda desteğe ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir.

Araştırmanın genel sonuçları, ebeveynlerin ergenlerle iletişim sürecinde bilgi düzeyinden çok, duygusal farkındalık ve beceri kullanımında eksiklik yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum, ebeveynlerin iletişim becerilerinin geliştirilmesine yönelik yapılandırılmış eğitim ve farkındalık programlarının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, ebeveynlere yönelik eğitimlerde özellikle aşağıdaki alanlara odaklanılması önerilmektedir:

- Empati ve aktif dinleme becerilerinin geliştirilmesi,
- Duygusal düzenleme ve öfke kontrolü,
- Çatışma çözme ve problem çözme stratejileri,
- Dijital ebeveynlik ve teknolojiyle sağlıklı iletişim kurma,
- Ergenlik dönemi psikolojisi hakkında bilgilendirme.

Bu tür eğitim programları, ailelerin iletişim becerilerini güçlendirmenin yanı sıra ergenlerin psikolojik sağlamlıklarını, benlik saygılarını ve sosyal uyumlarını da destekleyecektir. Araştırma sonuçları, aile temelli müdahalelerin ve rehberlik çalışmalarının, ergenlerin sağlıklı gelişimi açısından önemli bir önleyici rol üstlenebileceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Cerit, T. (2007). Ergenlerin aile ilişkilerini algılamalarının bazı değişkenlere göre incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). Research methods in education (6th ed.). New York, NY: Routledge.
- Creswell, J. W. (2017). Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi (H. Ekşi, Çev. Ed.). İstanbul: Edam Yayınevi.
- Ekiz, D. (2003). Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Elkin, N. (2016). Olumlu ergen gelişiminde aile içi iletişimin önemi. STED, 25(3), 110–118.
- Erikson, E. H. (1968). Identity: Youth and crisis. W. W. Norton & Company.
- Karakaya, İ. (2012). Bilimsel araştırma yöntemleri (A. Tanrıöğen, Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kop, T. (2025). Aile içi ilişkilerin ergenlere etkisi. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 17(2), 245–279. <https://doi.org/10.55978/sobiadsbd.1545231>.
- Pehlivan, O. (2017). Aile tanımı ve ilişkilerinin toplumsal olarak inşası (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Steinberg, L. (2014). Age of opportunity: Lessons from the new science of adolescence. Houghton Mifflin Harcourt.

THE MEDIATING ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE RELATIONSHIP BETWEEN BULLYING CONSEQUENCES AND PSYCHOLOGICAL DISTRESS IN ADULTS

Asst. Prof., Burcu BÜGE

Istanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of
Psychology, Istanbul, Turkey

ORCID ID: 0000-0001-5756-0891

Psyc., Betül YILMAZ

Istanbul Bilgi University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Psychology,
Istanbul, Turkey

ORCID ID: 0009-0009-0381-6594

ABSTRACT

This study aims to examine the relationships among emotional intelligence, bullying consequences, and psychological distress in adults and to investigate whether emotional intelligence mediates the relationship between bullying consequences and psychological distress (depression symptoms, anxiety symptoms, stress symptoms, and overall psychological distress). A total of 403 adult individuals (262 women and 141 men) aged between 18 and 62 participated in this study. Participants were administered the Bullying Scale for Adults (BSA), Schutte Self-Report Emotional Intelligence Test (SSEIT), and Depression Anxiety Stress Scale (DASS-21). Data were analyzed using Pearson correlation and mediation analysis. Emotional intelligence negatively correlated with bullying consequences, depression symptoms, anxiety symptoms, stress symptoms, and overall psychological distress. In contrast, bullying consequences were positively correlated with all psychological distress dimensions. According to mediation analyses, bullying consequences had significant total effects on depression, anxiety, stress, and overall psychological distress; however, the inclusion of emotional intelligence in the models reduced the direct effects for each outcome, indicating partial mediation. The findings demonstrate the significance of emotional intelligence in alleviating the negative psychological effects of bullying in adults and highlight its potential in bullying prevention and intervention.

Keywords: Emotional Intelligence, Bullying Consequences, Psychological Distress.

INTRODUCTION

Bullying is a specific form of aggressive behavior characterized by intentional infliction of harm or discomfort on another individual. It is distinguished from general aggression by intentionality, repetitiveness, and power imbalance between the perpetrator and the victim (Olweus, 2013). Four main types of bullying behavior have been identified: physical, verbal, relational, and cyberbullying (Smith, 2014). Bullying occurs in various settings including

schools, homes, residential cares, prisons, workplaces (Monks et al., 2009) as well as online platforms (Johansson & Englund, 2020). Bullying has been associated with several negative consequences that affect both the perpetrators and victims. Adverse effects could be observed in academic performance, relationships with family and peers, psychological well-being and physical health (Brank et al., 2012). Arslan et al. (2020) found that individuals involved in bullying either as perpetrators or victims reported lower positive psychological orientations, lower subjective well-being, and higher emotional and behavioral problems compared to individuals who are not involved. According to Farrington and Ttofi (2011), involvement in bullying during adolescence predicts adverse outcomes later on, including self-reported violence, violence convictions, lower job status, drug abuse and dissatisfaction with life.

Emotional intelligence (EI) refers to the ability to accurately monitor the emotions of oneself and others, differentiate between them, and guide thinking and actions accordingly (Salovey & Mayer, 1990). EI has been conceptualized within two distinct models based on the measurement methods employed: trait EI refers to the self-perceptions of emotional abilities measured through self-report, and the ability EI is the emotion-related cognitive abilities measured through performance tests (Petrides, 2011). Self-perceptions of EI have a significant impact on peer relations, psychopathology, and overall psychological well-being. Higher levels of trait EI were associated with more adaptive coping styles whereas lower levels of trait EI were associated with depressive thoughts and somatic complaints (Mavroveli et al., 2007). Moreover, Moradi et al. (2011) revealed that there is a significant relationship between EI and various coping strategies including problem solving, social support seeking, cognitive evaluation, somatic inhibition, and emotional inhibition. In addition, EI was a significant predictor of these coping strategies (Moradi et al., 2011). These findings indicate that the ability to employ adaptive coping strategies, which are associated with EI, may serve as a protective mechanism against the negative psychological consequences of bullying. EI has direct implications for victimization. León-Del-Barco et al. (2020) found that individuals with higher levels of EI were less likely to be bullied, indicating that EI skills are a protective factor against victimization. Moreover, EI has been identified as a crucial factor in alleviating the detrimental effects of bullying on mental health. According to Quintana-Orts et al. (2018), bullying victims with higher levels of perceived EI exhibited lower suicidal ideation, fewer suicide attempts and better psychological adjustment.

Psychological distress refers to an emotionally discomforting state triggered by specific stressors or demands that cause temporary or permanent harm to the individual. It is characterized by perceived inability to cope effectively, shifts from a stable emotional baseline,

experiences of discomfort, the overt or subtle communication of discomfort and the potential for harm (Ridner, 2004). Psychological distress is commonly conceptualized as a state of emotional suffering in which depression and anxiety symptoms occur along a continuum of severity rather than distinct diagnostic categories (Mirowsky & Ross, 2002). Significant risk factors for psychological distress include stressful events, living conditions, and the absence of socially valued roles whereas inner resources like self-esteem and external resources such as income serve as protective factors (Drapeau et al., 2012). Barry et al. (2019) examined the effect of psychological distress on health outcomes of adults. Regardless of the population studied, the tool used to assess distress, or the specific health outcome examined, psychological distress had a detrimental effect, with higher psychological distress linked to increased mortality risk. Nielsen et al. (2011) demonstrated a reciprocal relationship between psychological distress and workplace bullying. It was found that while workplace bullying increased psychological distress, high levels of psychological distress increased the likelihood of being bullied as well. This reciprocal relationship suggests that psychological distress and bullying may reinforce each other, potentially exacerbating the circumstances. Additionally, in a study examining the relationship between EI and psychological distress, it was found that higher levels of EI were associated with lower levels of psychological distress (Alam, 2023).

The present study aims to examine the relationships among emotional intelligence (EI), bullying consequences, and psychological distress in adults and explore the role of EI as a mediating factor in the relationship between bullying consequences and psychological distress. EI, which involves the ability to understand, manage, and regulate emotions, may serve as a protective factor. It could prevent individuals from being bullied or help them cope more effectively. The significance of this study and what distinguishes it from previous studies is that it aims to examine emotional intelligence, bullying consequences, and psychological distress together, focusing on the potential mediating role of emotional intelligence. Additionally, bullying research typically focuses on children and adolescents or how being bullied earlier in life affects individuals in adulthood. However, studies that investigate the consequences of being bullied during adulthood are scarce. The findings of this study are expected to provide valuable insights into the potential role of EI in social environments where bullying frequently occurs for adults, such as universities, workplaces, and online settings. Rather than focusing solely on the harmful effects of bullying, this research highlights the importance of EI in understanding the mechanisms through which bullying leads to psychological distress. By exploring EI as a mediating factor, the study may support the development of educational

programs, workplace policies, and intervention strategies designed to enhance EI and reduce the negative impact of bullying on adults.

METHODS

Participants

An a priori power analysis was conducted using GPower 3.1 to determine the minimum sample size required for the planned analyses. For the Pearson product–moment correlation analyses among bullying consequences, emotional intelligence, and psychological distress (symptoms of depression, anxiety, and stress), assuming a small-to-moderate effect size ($r = .20$), $\alpha = .05$, and desired power ($1-\beta$) = .80, the required sample size was estimated as approximately $N = 194$. For the mediation analyses, each involving bullying consequences as the predictor, emotional intelligence as the mediator, and four separate outcomes (depression, anxiety, stress, and overall psychological distress), the linear multiple regression framework (fixed model, R^2 deviation from zero) was applied. Assuming a small effect size commonly observed in mediation research ($f^2 = .02$), $\alpha = .05$, and power = .80, the minimum required sample size for detecting small indirect effects was approximately $N = 395$. Therefore, to ensure sufficient statistical power across all four mediation models, a minimum total sample size of $N \approx 395$ is recommended. In this study, the final sample ($n = 403$) exceeded this threshold, providing adequate power to detect small effects. It consisted of 262 (65%) women and 141 (35%) men, aged between 18 and 62 years. Participants were recruited through universities and workplaces. The demographic characteristics of the participants are presented in Table 1.

Table 1. Sample characteristics and demographics ($N = 403$)

Variable	<i>n</i> (%)
Age group	
18-25	333 (82.6%)
26-40	65 (16.1%)
41-65	5 (1.2%)
Gender	
Female	262 (65%)
Male	141 (35%)
Number of Siblings	
0-2	86 (21.4%)
3-4	236 (58.6%)
5+	81 (19.9%)
Education Level	
Never attended school	1 (0.2%)
Middle school	2 (0.5%)
High school	22 (5.5%)
Bachelor's degree	329 (81.6%)
Postgraduate degree	49 (12.2%)

Marital Status	
Single	353 (87.6%)
Married	43 (10.7%)
Divorced	4 (1%)
Widowed	3 (0.7%)
Economic Status	
Low	4 (1%)
Low middle	75 (18.6%)
Middle	236 (58.6%)
Upper middle	79 (19.6%)
High	9 (2.2%)

Instruments

Demographic Information Form

This form was used to collect information about the participants' age, gender, number of siblings, education level, marital status, economic status, and history of psychological or psychiatric support.

Bullying Scale for Adults (BSA)

This scale was developed by Haidl and colleagues (2020) and measures individuals' bullying experiences. BSA is divided into three subscales: own bullying experiences, personal consequences of bullying, and own bullying behavior. In the present study, only the personal consequences of bullying subscale of BSA was employed as it aligns with the study's focus on psychological outcomes. The personal consequences of bullying subscale measures the effects of bullying on the individual and consists of 6 items rated on a 5-point Likert scale (0 = "never a problem", 4 = "always a problem"). In the original validation study, Cronbach's alpha reliability coefficient was .93, indicating a very good internal consistency. There was a highly significant correlation between bullying, and childhood adversities and trauma ($r = .645$, $p < .001$), demonstrating good concurrent validity.

Schutte Self-Report Emotional Intelligence Test (SSEIT)

This self-report scale, which was developed by Schutte and colleagues (1998) measures individuals' emotional intelligence based on the emotional intelligence model developed by Salovey and Mayer (1990), according to which EI encompasses three types of adaptive abilities: appraisal and expression of emotion, regulation of emotion, and utilization of emotions in problem solving. SSEIT consists of 33 items and is a 5-point Likert-type scale (1 = "strongly disagree", 5 = "strongly agree"). Items 5, 28, and 33 are reverse coded. Cronbach's alpha reliability coefficient was .90 for the 33-item scale. The cross-check of internal consistency showed a Cronbach's alpha of .87, demonstrating good internal consistency. Two-

week test-retest reliability was .78. Construct validity had been demonstrated by significant correlations with theoretically related measures, including measures that assess awareness and expression of emotion, outlook in life, depressed mood, emotion regulation ability, and impulsiveness.

Depression Anxiety Stress Scale (DASS-21)

This scale was developed by Lovibond and Lovibond (1995) and is a self-report measure of psychological distress. It has three sub-dimensions: depression, anxiety, and stress. DASS-21 is a brief version of the 42-item version of the DASS, and the 21 items were selected based on the highest loading items for each subscale. Test takers rated to what extent they experienced each symptom presented in the items over the past week using a 4-point Likert-type scale (0 = “did not apply to me at all”, 3 = “applied to me very much or most of the time”). The depression subscale consists of 7 items (3, 5, 10, 13, 16, 17, 21), anxiety subscale consists of 7 items (2, 4, 7, 9, 15, 19, 20) and stress subscale consists of 7 items (1, 6, 8, 11, 12, 14, 18). Cronbach’s alpha was .93 for the total scale, .88 for the depression subscale, .82 for the anxiety subscale, and .90 for the stress subscale, showing excellent internal consistency (Henry & Crawford, 2005). Construct validity had been demonstrated by moderate to strong correlations with other measures of depression, anxiety, and stress (Brown et al., 1997). Confirmatory factor analysis (CFA) supported a four-factor structure for the scale, consisting of the three subscales and a factor of general psychological distress represented by the total score (Henry & Crawford, 2005). Test-retest reliability over two weeks was found to be satisfactory, with coefficients ranging from .71 to .81 for depression subscale, .74 to .81 for anxiety subscale, and .81 to .89 for stress subscale (Antony et al., 1998).

Procedure

Before data collection, informed consent was obtained from all participants. Participants were recruited in Istanbul, Turkey. Recruitment strategies included distributing printed materials with QR codes and sharing the Google form survey link through universities and workplaces. Data were collected through self-administered questionnaires. Participants completed the Demographic Information Form, Bullying Scale for Adults (BSA), Schutte Self-Report Emotional Intelligence Test (SSEIT), and Depression Anxiety Stress Scale (DASS-21).

Data Analysis

A priori power analysis was conducted to determine the required sample size for the study. Following data collection, Pearson product–moment correlation analyses were performed to examine the strength and direction of the relationships among emotional intelligence, bullying consequences, and psychological distress (depression, anxiety, and stress symptoms). Tests of

normality, linearity, homoscedasticity, and multicollinearity were conducted to determine whether the data were suitable for statistical analysis, and the results indicated that the data met the necessary assumptions for parametric analyses. Subsequently, four mediation analyses were conducted to test whether emotional intelligence mediated the relationships between bullying consequences and depression, anxiety, stress, and overall psychological distress. All statistical analyses were performed using IBM SPSS, and mediation models were tested with PROCESS macro (Model 4) using 5,000 bootstrap resamples.

RESULTS

Pearson product-moment correlation analysis was conducted to examine the relationships among emotional intelligence, bullying consequences, and psychological distress dimensions (depression symptoms, anxiety symptoms, and stress symptoms). Descriptive statistics and correlations are presented in Table 2.

Table 2. *Pearson correlations among emotional intelligence, bullying consequences, DASS depression, anxiety, stress, and total scores*

Variables	1	2	3	4	5	6
1. EIS _{tot} ¹	-					
2. BSA _{con} ²	-.20***	-				
3. DASS _{dep} ³	-.39***	.47***	-			
4. DASS _{anx} ⁴	-.27***	.48***	.61***	-		
5. DASS _{str} ⁵	-.30***	.51***	.73***	.73***	-	
6. DASS _{tot} ⁶	-.36***	.55***	.88***	.87***	.92***	-

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

¹EIS_{tot}: Schutte Self-Report Emotional Intelligence Test total score; ²BSA_{con}: Bullying Scale for Adults bullying consequences score; ³DASS_{dep}: Depression Anxiety Stress Scale depression score; ⁴DASS_{anx}: Depression Anxiety Stress Scale anxiety score; ⁵DASS_{str}: Depression Anxiety Stress Scale stress score; ⁶DASS_{tot}: Depression Anxiety Stress Scale total score.

Four mediation analyses were conducted to test whether emotional intelligence (EI) mediates the relationships between bullying consequences and depression symptoms, anxiety symptoms, stress symptoms, and overall psychological distress (DASS total score). Bullying significantly predicted lower emotional intelligence ($a = -.20$, $p < .001$), and emotional intelligence significantly predicted lower depression ($b = -.31$, $p < .001$), anxiety ($b = -.18$, $p < .001$), stress ($b = -.21$, $p < .001$), and psychological distress ($b = -.26$, $p < .001$) while controlling for bullying. The indirect effect of bullying on depression through EI was significant, $ab = 0.061$, 95% CI [0.027, 0.097]. Although the direct effect of bullying on depression remained significant ($c' = 0.41$, $p < .001$), the reduction from the total effect ($c = 0.47$, $p < .001$) suggests that EI partially mediates this relationship. The full model explained 31.2% of the variance in

depression. Similarly, the indirect effect of bullying on anxiety through EI was significant, $ab = 0.036$, 95% CI [0.012, 0.064]. The direct effect of bullying on anxiety remained significant ($c' = 0.45$, $p < .001$), however the reduction from the total effect ($c = 0.48$, $p < .001$) indicates partial mediation. The overall model accounted for 26.5% of the variance in anxiety. For stress, the indirect effect of bullying through EI was also significant, $ab = 0.041$, 95% CI [0.016, 0.070]. Although the direct effect of bullying on stress remained significant ($c' = 0.47$, $p < .001$), it was reduced compared with the total effect ($c = 0.51$, $p < .001$), demonstrating that EI partially mediates the relationship. The overall model explained 29.7% of the variance in stress. Finally, the indirect effect of bullying on DASS total through EI was significant, $ab = 0.052$, 95% CI [0.022, 0.085]. The direct effect of bullying on DASS total remained significant ($c' = 0.50$, $p < .001$), and the decrease from the total effect ($c = 0.55$, $p < .001$) indicates partial mediation. The overall model accounted for 36.4% of the variance in total DASS scores. Mediation analyses are presented in Table 3.

Table 3. Mediation results in the effects of bullying consequences on DASS depression, anxiety, stress, and total scores through emotional intelligence

Dependent Variable	a (BS→EI)	b (EI→Y BS)	c (total)	c' (direct)	ab (indirect) [95% CI]	R^2	Interpretation
DASSdep ¹	-.20***	-.31***	.47***	.41***	.061 [.027, .097]	.31	Partial mediation
DASSanx ²	-.20***	-.18***	.48***	.45***	.036 [.012, .064]	.27	Partial mediation
DASSstr ³	-.20***	-.21***	.51***	.47***	.041 [.016, .070]	.30	Partial mediation
DASStot ⁴	-.20***	-.26***	.55***	.50***	.052 [.022, .085]	.36	Partial mediation

¹DASSdep: Depression Anxiety Stress Scale depression score; ²DASSanx: Depression Anxiety Stress Scale anxiety score;

³DASSstr: Depression Anxiety Stress Scale stress score; ⁴DASStot: Depression Anxiety Stress Scale total score.

As shown in Figure 1, emotional intelligence partially mediated the relationships between bullying consequences and depression, anxiety, stress, and psychological distress (DASS total).

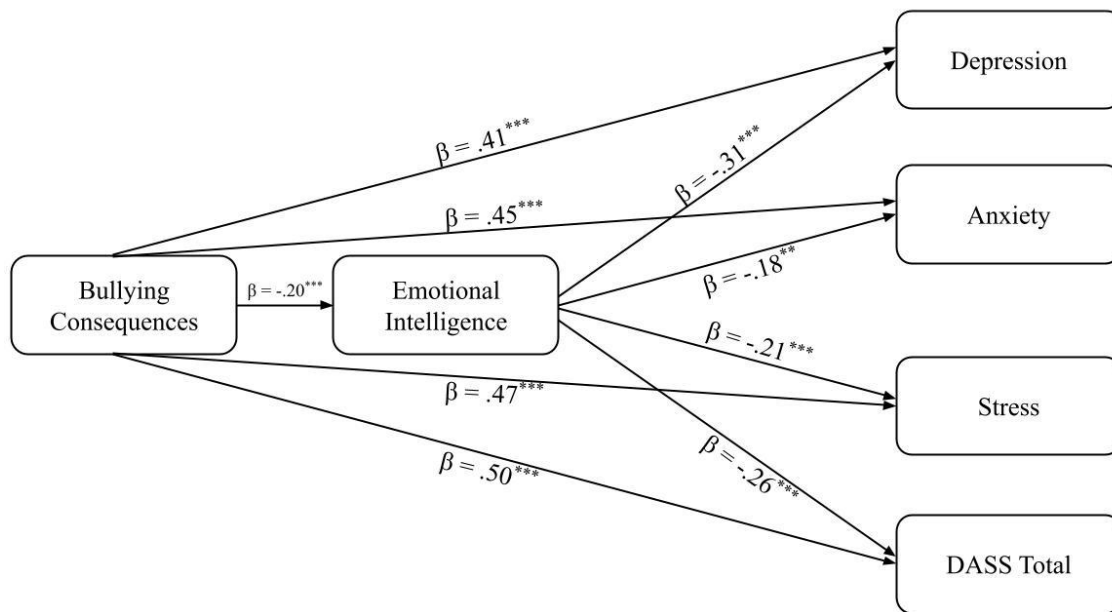

Figure 1. Mediation model illustrating the effects of bullying consequences on DASS depression, anxiety, stress and total scores through emotional intelligence

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

DISCUSSION AND CONCLUSION

The findings of this study revealed a negative correlation between emotional intelligence and bullying consequences, indicating that individuals with higher emotional intelligence reported fewer consequences of bullying. This suggests that emotional intelligence could serve as a protective factor against bullying consequences, either by reducing the likelihood of experiencing bullying or by helping individuals to cope better when they experience bullying. This is consistent with previous research by Öcal et al. (2021), who reported that employees with higher levels of emotional intelligence reported fewer cases of exposure to bullying. Similarly, Mavroveli et al. (2007) found that individuals with higher emotional intelligence tend to use more adaptive coping strategies whereas those with lower emotional intelligence are more likely to exhibit maladaptive coping styles. According to Nel (2019), there was a negative relationship between workplace bullying and high levels of well-being, and emotional intelligence protects individuals from the harmful effects of workplace bullying on well-being. Thus, to mitigate the negative consequences of bullying in adults, organizations could implement strategies to enhance emotional intelligence.

Emotional intelligence negatively correlated with depression, anxiety, stress, and overall psychological distress. These findings suggest that higher emotional intelligence may serve as a protective factor against psychological distress. The findings are consistent with prior research

examining the relationships between emotional intelligence and stress, anxiety, and depression which reported that emotional intelligence was negatively correlated with all three (Doyle et al., 2021; Wells et al., 2021). Similarly, in a study investigating the effects of a course aiming to enhance emotional intelligence levels of undergraduate students, it was found that higher emotional intelligence predicted higher subjective wellness and lower psychological distress before and after the intervention (Edara, 2021). This indicates that higher emotional intelligence may protect individuals against psychological distress and promote better subjective well-being, highlighting its importance on mental health. Moreover, this shows that emotional intelligence can be learned or enhanced through education and interventions targeting emotional intelligence may be effective in reducing psychological distress.

Bullying consequences were positively correlated with all psychological symptom dimensions, including depression, anxiety, stress, and overall psychological distress. This finding is consistent with previous research which suggested that bullying has a detrimental effect on mental health. In a study carried out on the victims of workplace bullying, Lo Presti et al. (2019) found that workplace bullying is positively correlated with anxiety, depression, and negative psychological symptoms. These indicate that bullying has mental health consequences across various domains. Einarsen and Nielsen (2014) investigated the long-term effects of workplace bullying on employees' mental health, specifically anxiety and depression, with a five-year follow-up study and found that workplace bullying is a significant risk factor for the mental health of the employees, particularly for men. In a meta-analysis, Verkuil et al. (2015) found that workplace bullying was positively correlated with depression, anxiety, and stress-related psychological complaints. Longitudinal studies showed that workplace bullying often leads to mental health problems in the long-term and that individuals with mental health problems on the baseline were more likely to experience workplace bullying (Verkuil et al., 2015). These show that bullying may have lasting impact on psychological wellbeing and having mental health issues may increase the likelihood of getting bullied. Moreover, Stevens et al. (2020) found that adult victims of cyberbullying experienced various negative mental health consequences similar to younger victims, such as anxiety, depression, suicidal thoughts, and panic attacks. Cyberbullying via social media was found to be related to psychological distress, reduced satisfaction in life, and suicidal thoughts (Giumetti & Kowalski, 2022). These findings highlight the negative and long-lasting consequences of bullying on the mental health of adults and the importance of preventive measures.

Emotional intelligence partially mediated the relationship between bullying consequences and depression, anxiety, stress, and overall psychological distress. This means that emotional

intelligence helps explain part of the impact of bullying on mental health. Similarly, Zhang et al. (2016) found that emotional intelligence mediated the relationship between negative life events and psychological distress among nursing students. This supports the findings of the present study, showing that emotional intelligence plays a meaningful role in reducing the effects of adverse experiences on psychological distress. Bullying significantly predicted lower emotional intelligence, and emotional intelligence significantly predicted lower depression, anxiety, stress, and overall psychological distress. Most previous studies examined emotional intelligence as a predictor of bullying and found that emotional intelligence negatively predicted bullying (Kokkinos & Kipritsi, 2011; León-Del-Barco et al., 2020; Van Rens et al., 2024). Even though the direction of prediction in the present study is the opposite, this pattern is conceptually consistent, because higher emotional intelligence decreases individuals' vulnerability to negative interpersonal experiences, including bullying. In other words, whether EI is positioned as a predictor or an outcome, the literature consistently supports a negative association between EI and bullying. Salguero et al. (2011) investigated the role of emotional intelligence in the psychological adjustment of adolescents and reported that emotional intelligence predicted psychological adjustment, specifically levels of anxiety, depression, social stress, and overall mental health. These findings show the protective role of emotional intelligence in reducing the negative effects of bullying in adults.

The limitations of this study should be addressed. Participants were recruited from universities and workplaces using convenience sampling. The age distribution was uneven, with younger adults disproportionately overrepresented. There was also a notable gender imbalance with more women participants in the sample. These limit the generalizability of the results. All three measures relied on self-report questionnaires which may have affected the validity of the findings. Participants may have answered untruthfully to seem more socially acceptable, introducing social desirability bias or they may have responded in a patterned way to the items, resulting in response bias. Additionally, the study assessed bullying consequences rather than specific bullying experiences and not all the participants were victims of bullying. Therefore, it is not possible to determine whether low scores on this variable reflect minimal impact on individuals who were bullied or indicate that some participants had not experienced bullying at all. The study used DASS-21 to assess psychological distress dimensions of depression, anxiety, and stress; however, this scale is a screening tool to detect symptoms, not a diagnostic instrument. Therefore, participants with high scores cannot be classified into diagnostic categories. This limits the possibility of making conclusions about the prevalence of clinical disorders among the sample, and the findings should be interpreted as reflecting symptoms.

In conclusion, bullying is a concerning problem for adults as it can lead to serious levels of psychological distress, and emotional intelligence serves as a protective factor by reducing psychological distress associated with bullying. Specifically, emotional intelligence mediates the relationship between bullying consequences and symptoms of depression, anxiety, stress, and overall psychological distress. The findings emphasize the significance of emotional intelligence and how it could be effective in prevention and intervention of bullying.

REFERENCES

- Alam, N. K. K. (2023). Emotional intelligence and anxiety, stress, and depression in first phase medical undergraduates. *Asian Journal of Medical Sciences*, 14(4), 234-240. <https://doi.org/10.3126/ajms.v14i4.51119>
- Antony, M. M., Bieling, P. J., Cox, B. J., Enns, M. W., & Swinson, R. P. (1998). Psychometric properties of the 42-item and 21-item versions of the Depression Anxiety Stress Scales in clinical groups and a community sample. *Psychological Assessment*, 10(2), 176-181. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.10.2.176>
- Arslan, G., Allen, K., & Tanhan, A. (2020). School bullying, mental health, and wellbeing in adolescents: Mediating impact of positive psychological orientations. *Child Indicators Research*, 14(3), 1007-1026. <https://doi.org/10.1007/s12187-020-09780-2>
- Barry, V., Stout, M. E., Lynch, M. E., Mattis, S., Tran, D. Q., Antun, A., Ribeiro, M. J., Stein, S. F., & Kempton, C. L. (2019). The effect of psychological distress on health outcomes: A systematic review and meta-analysis of prospective studies. *Journal of Health Psychology*, 25(2), 227-239. <https://doi.org/10.1177/1359105319842931>
- Brank, E. M., Hoetger, L. A., & Hazen, K. P. (2012). Bullying. *Annual Review of Law and Social Science*, 8(1), 213-230. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-102811-173820>
- Brown, T. A., Chorpita, B. F., Korotitsch, W., & Barlow, D. H. (1997). Psychometric properties of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) in clinical samples. *Behaviour Research and Therapy*, 35(1), 79-89. [https://doi.org/10.1016/s0005-7967\(96\)00068-x](https://doi.org/10.1016/s0005-7967(96)00068-x)
- Doyle, N. A., Davis, R. E., Quadri, S. S. A., Mann, J. R., Sharma, M., Wardrop, R. M., & Nahar, V. K. (2021). Associations between stress, anxiety, depression, and emotional intelligence among osteopathic medical students. *Journal of Osteopathic Medicine*, 121(2), 125-133. <https://doi.org/10.1515/jom-2020-0171>
- Drapeau, A., Marchand, A., & Beaulieu-Prevost, D. (2012). Epidemiology of psychological distress. In L. L'Abate (Ed.), *Mental illnesses - understanding, prediction and control* (pp. 105-134). InTech. <https://doi.org/10.5772/30872>
- Edara, I. R. (2021). Exploring the relation between emotional intelligence, subjective wellness, and psychological distress: A case study of university students in Taiwan. *Behavioral Sciences*, 11(9), 124. <https://doi.org/10.3390/bs11090124>
- Einarsen, S., & Nielsen, M. B. (2014). Workplace bullying as an antecedent of mental health problems: a five-year prospective and representative study. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 88(2), 131-142. <https://doi.org/10.1007/s00420-014-0944-7>
- Farrington, D. P., & Ttofi, M. M. (2011). Bullying as a predictor of offending, violence and later life outcomes. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 21(2), 90-98. <https://doi.org/10.1002/cbm.801>
- Giumetti, G. W., & Kowalski, R. M. (2022). Cyberbullying via social media and well-being. *Current Opinion in Psychology*, 45, 101314. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101314>
- Haidl, T. K., Schneider, N., Dickmann, K., Ruhrmann, S., Kaiser, N., Rosen, M., Seves, M., Lichtenstein, T., Upthegrove, R., Salokangas, R. K. R., Pantelis, C., Meisenzahl, E., Wood, S. J., Brambilla, P., Borgwardt, S., Lencer, R. L., Kambeitz, J., Koutsouleris, N., Schultze-Lutter, F., ..., & Piccin, S. (2020). Validation of the bullying scale for adults - Results of the PRONIA-study. *Journal of Psychiatric Research*, 129, 88-97. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2020.04.004>

- Henry, J. D., & Crawford, J. R. (2005). The short-form version of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS-21): Construct validity and normative data in a large non-clinical sample. *British Journal of Clinical Psychology*, 44(2), 227-239. <https://doi.org/10.1348/014466505x29657>
- Johansson, S., & Englund, G. (2020). Cyberbullying and its relationship with physical, verbal, and relational bullying: a structural equation modelling approach. *Educational Psychology*, 41(3), 320-337. <https://doi.org/10.1080/01443410.2020.1769033>
- Kokkinos, C. M., & Kipritsi, E. (2011). The relationship between bullying, victimization, trait emotional intelligence, self-efficacy and empathy among preadolescents. *Social Psychology of Education*, 15(1), 41-58. <https://doi.org/10.1007/s11218-011-9168-9>
- León-Del-Barco, B., Lázaro, S. M., Polo-Del-Río, M., & López-Ramos, V. (2020). Emotional intelligence as a protective factor against victimization in school bullying. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(24), 9406. <https://doi.org/10.3390/ijerph17249406>
- Lo Presti, A., Pappone, P., & Landolfi, A. (2019). The associations between workplace bullying and physical or psychological negative symptoms: Anxiety and depression as mediators. *Europe's Journal of Psychology*, 15(4), 808-822. <https://doi.org/10.5964/ejop.v15i4.1733>
- Lovibond, S. H., & Lovibond, P. F. (1995). Depression anxiety stress scales [Dataset]. In *PsycTESTS Dataset*. <https://doi.org/10.1037/t01004-000>
- Mavroveli, S., Petrides, K. V., Rieffe, C., & Bakker, F. (2007). Trait emotional intelligence, psychological well-being and peer-rated social competence in adolescence. *British Journal of Developmental Psychology*, 25(2), 263-275. <https://doi.org/10.1348/026151006x118577>
- Moradi, A., Pishva, N., Ehsan, H. B., Hadadi, P., & Pouladi, F. (2011). The relationship between coping strategies and emotional intelligence. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30, 748-751. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.146>
- Mirowsky, J., & Ross, C. E. (2002). Measurement for a human science. *Journal of Health and Social Behavior*, 43(2), 152-170. <https://doi.org/10.2307/3090194>
- Monks, C. P., Smith, P. K., Naylor, P., Barter, C., Ireland, J. L., & Coyne, I. (2009). Bullying in different contexts: Commonalities, differences and the role of theory. *Aggression and Violent Behavior*, 14(2), 146-156. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.01.004>
- Nel, E. C. (2019). The impact of workplace bullying on flourishing: The moderating role of emotional intelligence. *SA Journal of Industrial Psychology*, 45. <https://doi.org/10.4102/sajip.v45i0.1603>
- Nielsen, M. B., Hetland, J., Matthiesen, S. B., & Einarsen, S. (2011). Longitudinal relationships between workplace bullying and psychological distress. *Scandinavian Journal of Work Environment & Health*, 38(1), 38-46. <https://doi.org/10.5271/sjweh.3178>
- Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9(1), 751-780. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-050212-185516>
- Öcal, T., Şahin, İ., Kara, N. Ş., Yaşar, M. N., & Metin, S. N. (2021). Does emotional intelligence prevent workplace bullying? A research on sports institution employees. *Journal of Educational Issues*, 7(2), 439. <https://doi.org/10.5296/jei.v7i2.19225>
- Petrides, K. V. (2011). Ability and trait emotional intelligence. In *The Wiley-Blackwell handbook of individual differences* (1st ed., pp. 656-678). Blackwell Publishing Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781444343120.ch25>
- Quintana-Orts, C., Rey, L., Mérida-López, S., & Extremera, N. (2018). What bridges the gap between emotional intelligence and suicide risk in victims of bullying? A moderated mediation study. *Journal of Affective Disorders*, 245, 798-805. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.11.030>
- Ridner, S. H. (2004). Psychological distress: A concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 45(5), 536-545. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2003.02938.x>
- Salguero, J. M., Palomera, R., & Fernández-Berrocal, P. (2011). Perceived emotional intelligence as predictor of psychological adjustment in adolescents: a 1-year prospective study. *European Journal of Psychology of Education*, 27(1), 21-34. <https://doi.org/10.1007/s10212-011-0063-8>
- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination Cognition and Personality*, 9(3), 185-211. <https://doi.org/10.2190/dugg-p24e-52wk-6cdg>
- Schutte, N. S., Malouff, J. M., Hall, L. E., Haggerty, D. J., Cooper, J. T., Golden, C. J., & Dornheim, L. (1998). Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 25(2), 167-177. [https://doi.org/10.1016/s0191-8869\(98\)00001-4](https://doi.org/10.1016/s0191-8869(98)00001-4)
- Smith, P. (2014). *Understanding school bullying: Its nature and prevention strategies*. SAGE.

- Stevens, F., Nurse, J. R., & Arief, B. (2020). Cyber stalking, cyber harassment, and adult mental health: A systematic review. *Cyberpsychology Behavior and Social Networking*, 24(6), 367-376.
<https://doi.org/10.1089/cyber.2020.0253>
- Van Rens, S. M., Lemelin, C., Kloosterman, P. H., Summerfeldt, L. J., & Parker, J. D. A. (2024). Bullying in high school youth: Relationships with trait emotional intelligence. *Canadian Journal of School Psychology*, 40(1), 61-75. <https://doi.org/10.1177/08295735241311080>
- Verkuil, B., Atasayi, S., & Molendijk, M. L. (2015). Workplace bullying and mental health: A meta-analysis on cross-sectional and longitudinal data. *PLoS ONE*, 10(8), e0135225.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0135225>
- Wells, J., Watson, K., Davis, R. E., Quadri, S. S. A., Mann, J. R., Verma, A., Sharma, M., & Nahar, V. K. (2021). Associations among stress, anxiety, depression, and emotional intelligence among veterinary medicine students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(8), 3934.
<https://doi.org/10.3390/ijerph18083934>
- Zhang, P., Li, C., Zhao, Y., Xing, F., Chen, C., Tian, X., & Tang, Q. (2016). The mediating role of emotional intelligence between negative life events and psychological distress among nursing students: A cross-sectional study. *Nurse Education Today*, 44, 121-126.
<https://doi.org/10.1016/j.nedt.2016.05.025>

THE MEDIATING EFFECT OF SPORT MOTIVATION IN THE RELATIONSHIP BETWEEN TRANSMITTED PSYCHOLOGICAL TRAUMA AND MENTAL TOUGHNESS

Asst. Prof., Burcu BÜGE

Istanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Psychology, Istanbul, Turkey

ORCID ID: 0000-0001-5756-0891

Psyc., Beyza SARI

Istanbul Bilgi University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Psychology, Istanbul, Turkey

ORCID ID: 0009-0003-9115-7176

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between individuals' sport motivation, their mental toughness and transmitted psychological trauma, as well as to investigate the mediating effect of sport motivation on the relationship between intergenerational trauma and mental toughness. A total of 404 individuals, 181 women and 223 men aged 18-65, actively involved in sport participated in this quantitative study. Participants were administered the Sport Motivation Scale-6 (SMS-6), Transmitted Psychological Trauma Scale (TPTS), and Mental Toughness Scale (MTS). First, the findings of the Pearson correlation showed a strongly positive correlation between the sport motivation and mental toughness, a weak but significant negative correlation between the sport motivation and transmitted psychological trauma, and a weak but significant negative correlation between the mental toughness and transmitted psychological trauma. Second, regression analysis demonstrated that sport motivation was a strong positive predictor, explaining 25% of the variance in mental toughness, while transmitted psychological trauma contributed an additional 1% of the variance, showing a small but significant negative effect on mental toughness. Finally, according to the mediation analysis, while transmitted psychological trauma had a significant total effect on mental toughness, the inclusion of sport motivation in the model reduced the direct effect, thereby evidencing partial mediation. These findings highlight the important role of sport motivation as a mediating factor that enhances mental toughness while mitigating the adverse effects of transmitted psychological trauma. Therefore, higher sport motivation might be associated with greater mental toughness in individuals exposed to intergenerational trauma and may inform intervention strategies.

Keywords: Sport Motivation, Mental Toughness, Transmitted Psychological Trauma.

INTRODUCTION

Psychological trauma is considered a response that occurs when an individual experiences an extremely negative situation such as violence, natural disaster, accident, loss of trust,

helplessness, being trapped, losing someone or something important, and is unable to cope with this experience and the emotions that arise as a result (Starcevic, 2019). Individuals with psychological trauma have a less stable perspective on life, their personality centers are affected, and their daily lives may be disrupted (Spytska, 2023). The findings of the meta-analysis study present a close relationship between childhood trauma and mental disorders such as psychosis, anxiety, and depression (McKay et al., 2021). Zara (2018) argues that when psychological traumas are not recognized and the problems they cause are not resolved, they are likely to be transmitted intergenerationally. Intergenerational or transmitted psychological trauma describes the process by which traumatic experiences and their psychological and physiological consequences are transferred across generations (Franco, 2023). According to Ruppert (2014), the perspective of Carl Gustav Jung, who was a pioneer in evaluating the individual in the context of intergenerational transmission by introducing the concept of the collective unconscious, continues to be valid, and trauma researchers have a consensus on seeing trauma experiences as processual patterns that continue to have effects across generations. To elaborate on this transmission process, Kellermann (2001) offers a holistic perspective that incorporates the interaction of psychodynamic, sociocultural and socialization, family systems and communication, and genetic approaches. On the other hand, Kellermann (2013) argues that epigenetics may be more explanatory of this process than previously presented approaches, because it incorporates both hereditary and environmental factors. The recent systematic review focusing on the effects of this process and examining studies from various perspectives reveals significant negative effects of transmitted psychological trauma on mechanisms such as stress and emotional regulation, social identity, psychological health, and resilience (El-Khalil et al., 2025).

Mental toughness is defined as a psychological resource that enables individuals to effectively cope with and overcome pressure and challenge (Lin et al., 2017). It is often studied in highly competitive fields such as sport, where performance is the key to success (Roslan et al., 2022). In the sport context, it is characterized by enhanced resilience and confidence, stronger motivation and focus, and greater behavioral consistency (Jones et al., 2002). Various studies suggest that resilience and mental toughness, while different, have similar conceptual domains, and support that resilience is a subcategory of mental toughness (Coulter et al., 2010; Gucciardi et al., 2008). Trauma studies mostly focus on the concept of resilience; a meta-analysis study conducted by Watters and colleagues (2021) reveals that higher trauma exposure is associated with lower resilience, and Tedeschi and Calhoun (1996) show that resilience is a factor in post-traumatic growth and represents the ability to cope effectively with stressful events. The studies

also show that not only the negative effects of traumatic experiences but also the resilience and coping mechanisms developed in the process of overcoming these traumas can be passed down from generation to generation (Braga et al., 2012; Goodman, 2013). On the other hand, the recent study demonstrates that compared to resilience, mental toughness has a greater predictive value for good mental health (Naden et al., 2023). According to Van Niekerk and Roets (2017), some trauma issues, including flexibility and adaptability, goal setting, commitment, coping with stress and guilt, and facing adversity, are related to mental toughness. Furthermore, mental toughness greatly influences psychological resilience and mental well-being (Akoğlu et al., 2024), and when it is high, perceived stress, depressive symptoms, burnout, anxiety, and insomnia are lower (Haghighi & Gerber, 2019). In fact, while there is very little research on the relationship between psychological trauma and mental toughness, there is a large gap in the literature on the transmitted psychological trauma and mental toughness relationship.

Motivation is defined as an internal drive that causes activation along with the desire to perform an action, and it influences people's behaviors by initiating, guiding, and reinforcing their actions (Shang & Yang, 2021). According to Self-Determination Theory (Deci & Ryan, 1985), motivation is categorized based on the different reasons or goals that prompt an individual to act. The most fundamental distinction is the difference between intrinsic motivation (the most self-determined), which emphasizes that the individual aims for pleasure and entertainment, extrinsic motivation, which emphasizes that the individual aims to obtain material or social benefits or to avoid punishment, and amotivation (the least self-determined), which emphasizes that lack of intention or motivation (Vallerand & Losier, 1999). According to Ryan and Deci (2000), extrinsic motivation includes external regulation (to gain rewards or avoid sanctions), introjected regulation (to reduce guilt or boost self-worth), identified regulation (because the outcomes are personally valued), and integrated regulation (as it aligns with one's core values and identity), and integrated and identified regulation fall within the scope of high self-determined motivation (Ryan & Deci, 2000). Sport motivation is a complex concept that involves various elements, including intrinsic factors like personal fulfillment, and extrinsic motivators such as rewards, and social aspects like interactions within a team and coaching (Alkasasbeh & Akroush, 2025). According to Cowden and colleagues (2019), mental toughness not only shows a significant positive relationship with self-determined sport motivation but also partially mediates the link between personal standards perfectionism and self-determined sport motivation. Furthermore, the recent study shows an inverse and moderate relationship between psychological fragility and sport motivation (Büyükbasmacı et al., 2024).

Although there have been studies examining the relationship between sports motivation and mental toughness in recent years, more studies examining their direct relationships would be beneficial. Rodrigue and colleagues (2024) demonstrate intrinsic motivation as an important mediator between child maltreatment experience and psychological adaptation. Moreover, according to the recent study, high levels of intrinsic sport motivation are associated with increased well-being and decreased ill-being (Healy et al., 2020). Nevertheless, research directly examining the relationship between psychological trauma or transmitted psychological trauma and sport motivation is lacking.

The purpose of this study is to examine in detail the relationship between sport motivation, mental toughness, and experiences of transmitted psychological trauma in individuals actively participating in sport. Specifically, the study investigates whether sport motivation mediates the relationship between mental toughness and transmitted psychological trauma. Exposure to intergenerational trauma might negatively impact mental toughness, while sport motivation may increase mental toughness. Furthermore, sport motivation can mediate the relationship between mental toughness and transmitted psychological trauma. Investigating this mediation effect offers important insight into how the intergenerational transmission processes of trauma may be modulated by psychological resources in the sport environment. By identifying all these variables together for the first time, this study aims to fill an important empirical gap and to report that improving mental toughness in individuals exposed to intergenerational psychological trauma by increasing sport motivation can be an effective strategy. In this context, it is thought that this research can provide a theoretical basis for sport psychologists, coaches, therapists and other experts working with athletes to develop intervention programs, coaching strategies and psychological support systems that use sport motivation as a tool to increase toughness among athletes who carry the psychological traces of previous generations.

METHOD

Participants

An a priori power analysis was conducted using G*Power 3.1 to determine the minimum sample size required for the planned analyses. For the Pearson correlation analysis, assuming a small-to-moderate effect size ($r = .20$), $\alpha = .05$, and desired power $(1-\beta) = .80$, the required sample size was estimated as approximately $N = 194$. For the hierarchical regression analysis examining the incremental contribution of sport motivation to mental toughness, the linear multiple regression model with a small effect size ($f^2 = .02$), $\alpha = .05$, and power = .80 indicated a minimum required sample size of approximately $N = 395$. Using the same regression framework for the mediation analysis (PROCESS Model 4), which tests the indirect effect of

sport motivation in the relationship between transmitted psychological trauma and mental toughness, a small effect size ($f^2 = .02$) likewise required a minimum of approximately $N = 395$ participants. Accordingly, to ensure sufficient power across all statistical procedures, a minimum total sample size of $N \approx 395$ is recommended. Considering the potential for missing data, outlier removal, and responses that did not meet the assumptions, $N = 404$ participants were collected. The study sample consisted of Turkish adults aged 18-65 who volunteered to participate in the study and were actively involved in sport. The demographic characteristics of the participants are presented in Table 1.

Table 1. *Sample characteristics and demographics (N = 404)*

Variable	n (%)
Gender	
Male	223 (55.2)
Female	181 (44.8)
Age group	
18-25	236 (58.4)
26-40	156 (38.6)
41-65	12 (3.0)
Number of siblings	
0	2 (0.5)
1	31 (7.7)
2	159 (39.4)
3	133 (32.9)
4	43 (10.6)
5 and more	36 (8.9)
Education	
No formal education	1 (0.2)
Primary school	4 (1)
Secondary school	5 (1.2)
High school	67 (16.6)
Bachelor's degree	304 (75.2)
Master's degree	23 (5.7)
Relationship status	
Single	343 (84.9)
Married	50 (12.4)
Divorced	10 (2.5)
Widowed	1 (0.2)
Total income	
0 - 20.000 ₺	14 (3.5)
20.001 - 50.000 ₺	44 (10.9)
50.001 - 70.000 ₺	87 (21.5)
70.001 - 100.000 ₺	101 (25)
100.000 ₺ +	158 (39.1)
Perceived income	
Low	11 (2.7)
Low middle	34 (8.4)
Middle	211 (52.2)
Middle high	81 (20)
High	67 (16.6)

Instruments

Demographic Information Form

This form aims to collect information about participants' gender, age, number of siblings, education level, marital status, economic status, and previous or ongoing psychological support.

Sport Motivation Scale-6 (SMS-6)

This scale was originally developed by Mallett and colleagues (2007) and adopted into Turkish by Demir (2022). The scale consists of 24 items that aim to evaluate individuals' emotional reactivity to sport and sport processes, as well as their motivation towards the sport-related environment. It has 6 subscales consisting of integrated regulation, intrinsic motivation, identified regulation, external regulation, amotivation, and introjected regulation. It is a 5-point Likert-type scale (1 - Strongly disagree, 5 - Strongly agree) rated by participants who are interested in or participate in sport. The integrated regulation subscale contains 4 items (2, 9, 13, 21), intrinsic motivation subscale contains 4 items (1, 6, 14, 18), identified regulation subscale contains 4 items (3, 8, 15, 20), external regulation subscale contains 4 items (4, 11, 19, 24), amotivation subscale contains 4 items (5, 12, 17, 22), and introjected regulation subscale contains 4 items (7, 10, 16, 23). Intrinsic motivation refers to engaging in sport for inherent satisfaction; integrated regulation reflects the internalization of sport to the point that it aligns with one's identity; identified regulation denotes valuing sport as personally important; introjected regulation involves participation driven by internal pressure; external regulation relies on external rewards or demands; and amotivation indicates a lack of intention or motivation to participate in sport. T-test findings showed that there was a significant gender-related difference only in the amotivation dimension of the scale, and female athletes had higher levels of amotivation compared to male athletes. Cronbach's alpha coefficient ranges from .76 to .91 for all subscales. These coefficients showed that the reliability of the scale based on internal consistency was at a sufficient level.

Transmitted Psychological Trauma Scale (TPTS)

The study by Uslu (2021) advocated for a detailed examination of clinical studies and the necessity of intergenerational case follow-up to determine the hereditary transmission of individual traumas. Accordingly, as a result of this study, TPTS was developed to determine the consequences of psychological trauma transmitted to individuals. The scale, which initially consisted of 20 items, was reduced to 19 items by removing the 9th item due to its low factor loading. The 19-item scale has 3 sub-dimensions, including family functioning, emotion and behavior regulation, and past family traumas. It is a 5-point Likert-type scale ranging from

strongly disagree to strongly agree (1 - Strongly disagree, 5 - Strongly agree). For reverse items (3, 5), this scoring is considered the opposite. The family functioning sub-dimension consists of 3 items (3, 5, 7), emotion and behavior regulation sub-dimension consists of 11 items (8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20), and past family traumas sub-dimension consists of 5 items (1, 2, 4, 6, 17). The family functioning subscale assesses factors such as adaptive coping and social support within the family; the emotion and behavior regulation subscale evaluates issues including unexplained emotional reactions or exaggerated behaviors; and the past family traumas subscale examines aspects such as the intergenerational transmission of trauma and its influence on family-level communication patterns. Independent t-test findings showed that transmitted psychological trauma and sub-dimension scores did not differ in terms of gender. The Cronbach Alpha coefficient of the scale was .85 and it was considered highly reliable.

Mental Toughness Scale (MTS)

This scale was developed by Madrigal and colleagues (2013) and adopted into Turkish by Erdoğan (2016). The scale aims to evaluate and improve the psychological performance of athletes by measuring mental toughness, which is considered very important to achieve excellent performance. It is a 5-point Likert-type scale (1 - Strongly disagree, 5 - Strongly agree) rated by participants. Unlike the original scale with 4 factors, this scale has a single factor and 11-item structure. The items evaluate issues such as self-confidence, commitment to the goal, effective coping with difficulties and patience. Confirmatory factor analysis was conducted to test the single-factor structure of the scale and findings indicated that the single-factor structure of the MTS confirmed the factor structure of the original scale. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient of the scale is .87 and all items in the scale reliably measure the same factor. According to the test-retest findings, a high level of correlation was found between the first and second administrations of the scale, with a correlation coefficient of .79.

Procedure

Data were collected via surveys and conducted by surveyors in a controlled environment, either in-person or online using Google Forms, depending on what was preferable. In-person questionnaires were completed in a single session with breaks as required to accommodate participant comfort and interest. The recruits were screened for eligibility regarding active sport participation and age (18-65 years). Transmitted psychological trauma was assessed dimensionally using the TPTS; no specific clinical cutoff was applied as an inclusion criterion. They were provided with an informed consent form that described the reasons and procedures, and ethical concerns of the research. All the procedures were followed in terms of ethical

standards, and the participants were granted confidentiality and anonymity of their answers. The participants were also notified of their rights to withdraw from participation at any point in time without penalty. The Demographic Information Form, Sport Motivation Scale-6 (SMS-6), Transmitted Psychological Trauma Scale (TPTS) and Mental Toughness Scale (MTS) were utilized.

Data Analysis Methods

In this study, all analyses were conducted using SPSS v.25. Effect size assumptions were selected according to Cohen's (1988) classifications. A priori power analysis was applied to determine the required sample size. Participant data were first analyzed using Pearson correlation analysis to examine the strength and direction of the relationship between sport motivation, mental toughness, and transmitted psychological trauma variables. Subsequently, hierarchical regression analysis was used to investigate the predictive functions of sport motivation and transmitted psychological trauma for mental toughness. Finally, a mediation analysis was conducted using PROCESS Model 4 (Hayes, 2022) to determine whether sport motivation mediated the relationship between mental toughness and transmitted psychological trauma. This multifaceted analytical approach provided a more comprehensive understanding of the complex relationships between sport motivation, mental toughness, and transmitted psychological trauma.

RESULTS

Bivariate correlations were examined among all study variables, including the total scores and subdimensions of the Sport Motivation Scale-6, the Transmitted Psychological Trauma Scale, and the Mental Toughness Scale. The correlation coefficients for all variables included in the study are presented in Table 2.

Table 2. *Correlation coefficient values between variables (N = 404)*

Variables	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. SMS_IR ¹	-	.80** *	.81** *	.67** *	.06	.77** *	.86** *	-.16** *	-.26** *	-.14** *	-.25** *	.54** *
2. SMS_IM ²		-	.77** *	.67** *	.17** *	.73** *	.86** *	-.07	-.15** *	-.13** *	-.16** *	.52** *
3. SMS_IDR ³			-	.70** *	.18** *	.76** *	.88** *	-.10	-.16** *	-.12* *	-.17** *	.49** *
4. SMS_ER ⁴				-	.43** *	.56** *	.87** *	.02	-.21** *	-.07	-.17** *	.38** *
5. SMS_A ⁵					-	.05	.44** *	.10*	-.08	.01	-.05	-.04
6. SMS_INTRO ⁶						-	.80** *	-.10*	-.10*	-.11*	-.12*	.52** *
7. SMS ⁷							-	-.13	-.20** *	-.13*	-.20** *	.50** *

Variables	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
									*		*	
8. TPTS_F ⁸								-	.53** *	.77** *	.95** *	- .14**
9. TPTS_EB ⁹									-	.73** *	.95** *	- .17** *
10. TPTS_P ¹⁰										-	.77** *	- .13**
11. TPTS ¹¹											-	- .19** *
12. MTS ¹²												-

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

¹SMS_IR: Sport Motivation Scale Integrated Regulation score; ²SMS_IM: Sport Motivation Scale Intrinsic Motivation score; ³SMS_IDR: Sport Motivation Scale Identified Regulation score; ⁴SMS_ER: Sport Motivation Scale External Regulation score; ⁵SMS_A: Sport Motivation Scale Amotivation score; ⁶SMS_INTRO: Sport Motivation Scale Introjected Regulation score; ⁷SMS: Sport Motivation Scale score; ⁸TPTS_F: Transmitted Psychological Trauma Scale Family Functioning score; ⁹TPTS_EB: Transmitted Psychological Trauma Scale Emotion and Behavior Regulation score; ¹⁰TPTS_P: Transmitted Psychological Trauma Scale Past Family Traumas score; ¹¹TPTS: Transmitted Psychological Trauma Scale score; ¹²MTS: Mental Toughness Scale score.

Before conducting the hierarchical regression analysis, the correlations among all study variables were examined to determine the appropriateness of including each predictor in the model. Although both the Sport Motivation Scale-6 and the Transmitted Psychological Trauma Scale include several subdimensions, the intercorrelations among the subscales were found to be high, indicating a substantial risk of multicollinearity. The subdimensions of the Sport Motivation Scale-6 showed strong interrelationships with one another (correlations ranging from .56 to .88), suggesting that including all subscales simultaneously would lead to redundancy and statistical instability; therefore, only the total score of the Sport Motivation Scale-6 was retained for the regression analyses. Similarly, the subdimensions of the Transmitted Psychological Trauma Scale demonstrated very high correlations with the overall scale score (correlations ranging from .77 to .95), indicating that the total score adequately represents the construct at the scale level. For this reason, only the total score of the Transmitted Psychological Trauma Scale was included in the hierarchical regression model to maintain parsimony and to prevent multicollinearity. Hierarchical regression analysis was then conducted to examine the predictive functions of the Sport Motivation Scale-6 and the Transmitted Psychological Trauma Scale for the Mental Toughness Scale. Results are presented in Table 3.

Table 3. Hierarchical multiple regression predicting mental toughness

Model	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²	ΔR^2
Step 1						.25	-
SMS ¹	.25	.02	.50	11.48	< .001		
Step 2						.26	.01
SMS ¹	.24	.02	.48	10.89	< .001		
TPTS ²	-.06	.03	-.09	-2.07	.04		

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

¹SMS: Sport Motivation Scale score; ²TPTS: Transmitted Psychological Trauma Scale score.

A mediation analysis using PROCESS Model 4 (Hayes, 2022) was conducted to examine whether overall sport motivation mediated the association between transmitted psychological trauma and mental toughness. Results showed that transmitted trauma significantly predicted sport motivation ($a = -.24$), indicating that higher levels of transmitted trauma were associated with lower sport motivation. In turn, sport motivation significantly predicted mental toughness when controlling for transmitted trauma ($b = .24$, $p < .001$). The total effect of transmitted trauma on mental toughness was significant ($c = -.12$), whereas the direct effect decreased in magnitude and remained significant when sport motivation was included in the model ($c' = -.06$, $p = .04$), indicating partial mediation. The indirect effect was also significant ($ab = -.06$), demonstrating that reduced sport motivation partially explains how transmitted psychological trauma contributes to lower mental toughness.

Table 4. Regression coefficients for the mediation model with sport motivation as a mediator between transmitted trauma and mental toughness

Path	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
a path: TPTS → Sport Motivation	-.24	.06	-.20	-4.04	< .001
b path: Sport Motivation → Mental Toughness	.24	.02	.48	10.89	< .001
c path (Total): TPTS → Mental Toughness	-.12	.03	-.19	-3.79	< .001
c' path (Direct): TPTS → Mental Toughness (controlling for SMS)	-.06	.03	-.09	-2.07	.039
Indirect Effect ($a \times b$)	-.06	-	-	-	95% CI [-.11, -.02]

TPTS: Transmitted Psychological Trauma Scale score; SMS: Sport Motivation Scale score; MTS: Mental Toughness Scale score.

As shown in Figure 1, motivation partially mediated the relationship between transmitted trauma and mental toughness.

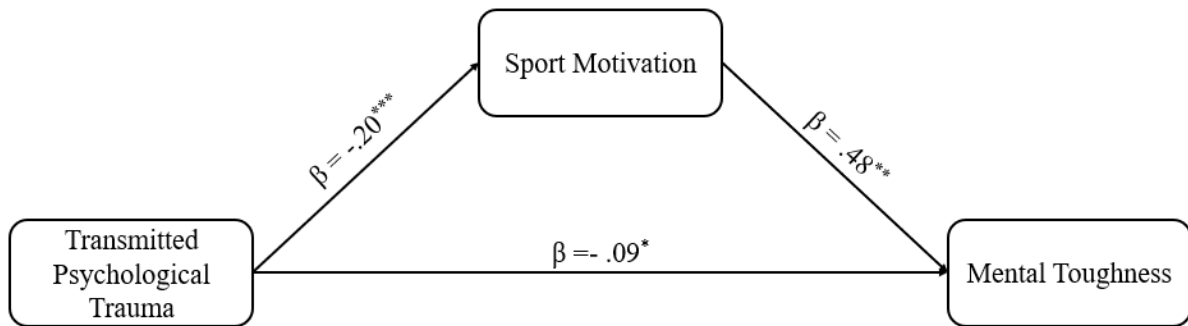

Figure 1. Mediation model illustrating the indirect effect of transmitted psychological trauma on mental toughness through sport motivation

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

DISCUSSION AND CONCLUSION

The goal of this study was to examine the relationships among sport motivation, transmitted psychological trauma, and mental toughness. Specifically, it was important to address the mediating role of sport motivation in the relationship between transmitted psychological trauma and mental toughness. The findings of the Pearson correlation, hierarchical regression, and mediation analyses provided significant insights into these objectives.

First of all, a strong positive relationship was found between sport motivation and mental toughness. Furthermore, mental toughness showed a strong positive relationship with integrated regulation, intrinsic motivation, and introjected regulation dimensions, and a moderate positive relationship with external regulation and identified regulation dimensions. Gucciardi (2010) reports that athletes with high mental toughness demonstrated higher levels of intrinsic motivation, external regulation, and identified regulation compared to athletes with moderate mental toughness, and scores on the other three forms of motivation were moderate in both mental toughness athlete groups. Despite the fact that this result is different from the finding regarding the sub-dimensions of the current study, it is consistent with the general relationship finding. Additionally, sport motivation was found to be the strongest predictor of mental toughness, explaining 25% of the variance in the regression analysis, suggesting that individuals who are more motivated in sport tend to exhibit greater mental toughness, which might increase their ability to effectively cope with challenges and adversity. According to Amiot and colleagues (2004), self-determined motivation is associated with athletes' greater use of task-oriented coping strategies rather than disengagement-oriented coping strategies in stressful situations. Similarly, Kiss and Nagy (2024) present that individuals with high extrinsic and intrinsic sport motivation exhibit lower anxiety and more effective coping mechanisms.

Overall, these findings highlight the crucial role that sport motivation plays in the development of mental toughness and the closely related concept of coping.

Secondly, the results indicated a weak but statistically significant negative correlation between mental toughness and transmitted psychological trauma, as well as all its subdimensions, especially emotion and behavior regulation dimension. In addition, the inclusion of transmitted psychological trauma in the regression analysis contributed an additional 1% of variance to the model, indicating a small but statistically significant negative impact of transmitted psychological trauma on mental toughness. These findings suggest that higher levels of transmitted psychological trauma are associated with lower mental toughness, and intergenerational traumatic experiences, even if the impact is relatively modest, can undermine an individual's capacity to cope effectively with adversity. According to Bulent and colleagues (2017), psychological well-being is significantly and positively related to mental toughness in sport. On the other hand, recent research reports that transmitted psychological trauma is associated with mental distress, emotional problems, anxiety, depressive symptoms, and somatization, placing it far from the domain of psychological well-being (El-Khalil et al., 2025; Heard-Garris et al., 2018). Apart from these studies, Nakano (1991) reveals that effective coping is associated with psychological well-being, and it is inversely associated with psychological distress, anxiety, and depression. That is, the existing research indirectly supports the finding of this study that transmitted psychological trauma is negatively linked with mental toughness.

Thirdly, a weak but significant negative correlation between sport motivation and transmitted psychological trauma was found, indicating that individuals with higher levels of sport motivation tend to experience lower levels of transmitted psychological trauma. The interaction of these variables' subscales revealed that specifically integrated regulation, the motivational form that expresses a deeply internalized sport, may mitigate the emotional and behavioral regulation difficulties associated with transmitted psychological trauma. These findings suggest that strong sport motivation can serve as a protective factor against psychological trauma passed down from previous generations. According to the results of Ağralı Ermiş and colleagues (2025), there is a positive correlation between participants' levels of sport motivation and their life satisfaction. The result of the recent study also reveals that the experience of post-earthquake trauma negatively affects life satisfaction (Çağatay, 2024). Furthermore, Kijewski (2020) shows that the trauma elicited by war experiences continues to be associated with lower levels of life satisfaction among subsequent generations long after the war ends. Therefore, sport motivation, known to increase life satisfaction, may play a

protective role against transmitted psychological trauma that negatively impacts life satisfaction.

Finally, according to the mediation analysis, transmitted psychological trauma initially exhibited a significant direct negative impact on mental toughness. When sport motivation was added as a mediator, this direct effect weakened but remained significant. The reduction in the impact of trauma on mental toughness via sport motivation indicates a partial mediation effect. These findings suggest that sport motivation may not eliminate the negative effects of trauma, but it may significantly mitigate them. Research specifically addressing the psychological healing effects of sport may support these results by emphasizing the buffering role of sport participation in post-traumatic growth and coping. Liu and colleagues (2024) reveal that individuals who engage in sport participation are more psychologically resilient, use positive coping styles more, and have fewer negative emotions. In addition, Guo and colleagues (2024a) demonstrate that sport participation level is significantly correlated with social support, subjective well-being, and self-efficacy. Another recent study shows that individuals who participate in sport activities have better mental resilience and subjective well-being after experiencing a traumatic event and are at lower risk of experiencing depression, anxiety, and PTSD (Wang et al., 2023). These studies can be particularly relevant to this research's finding because sport motivation has a significant positive correlation with sport participation and sport commitment (Guo et al., 2024b; Hu et al., 2025). The key factor in this point may be increasing sport motivation via some strategies such as cognitive restructuring, goal setting and imagination (Durović et al., 2020), which would increase sport participation, since the current study used individuals who were already involved in sport.

In conclusion, when all findings of this study are evaluated theoretically, it appears that sport motivation might be an important protective factor in individuals developing mental toughness despite the negative effects of intergenerational psychological trauma. While this relationship has not been directly investigated in the literature, various studies indirectly support this result. Sport motivation may provide individuals with a strengthening psychosocial framework via factors such as coping with adversity, challenges, and negative emotions, life satisfaction, self-efficacy, and social support. Therefore, the findings report that sport motivation is an important aspect not only in the performance context but also in its contribution to psychological well-being. Interventions aimed at increasing sport motivation in individuals with transmitted psychological trauma, which can be addressed by sport psychologists, therapists, and coaches working with individuals who actively participate in sport, may have an enhancing effect on mental toughness.

Despite these noteworthy implications and contributions, this study has several limitations. The entire sample consisted of Turkish adults, which may limit the generalizability of the findings to other cultural contexts, as cultural, economic, and geographic factors can influence people's experience of intergenerational psychological trauma, their sport motivation, or their mental toughness. The age imbalance, resulting from the smaller number of participants aged 41-65, may have also influenced some of the results. Furthermore, all data were collected via self-report questionnaires at a single time point, which may increase the risk of common method variance, and the information provided might have been influenced by individuals' desire to present themselves favorably or to conceal their identity, particularly given the sensitive nature of transmitted psychological trauma. In addition, the cross-sectional design of the study precludes causal inferences regarding the directionality of the observed relationships. Future research could address these limitations by using more diverse, cross-cultural, age-balanced samples and longitudinal or experimental designs.

REFERENCES

- Ağralı Ermiş, S., Dereceli, E., & Kaşka, F. (2025). Üniversite öğrencilerinin sporda motivasyon düzeyleri ile yaşam tatminleri arasındaki ilişki. *Uluslararası Bozok Spor Bilimleri Dergisi*, 6(1), 150-165.
- Akoğlu, H. E., Cengiz, C., Hazar, Z., Erdeveciler, Ö., & Balcı, V. (2024). The impact of mental toughness on resilience and well-being: A comparison of hearing-impaired and non-hearing-impaired athletes. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 34(4).
<https://doi.org/10.1002/casp.2841>
- Alkasasbeh, W. J., & Akroush, S. H. (2025). Sports motivation: A narrative review of psychological approaches to enhance athletic performance. *Frontiers in Psychology*, 16.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1645274>
- Amiot, C. E., Gaudreau, P., & Blanchard, C. M. (2004). Self-determination, coping, and goal attainment in sport. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 26(3), 396-411.
<https://doi.org/10.1123/jsep.26.3.396>
- Braga, L. L., Mello, M. F., & Fiks, J. P. (2012). Transgenerational transmission of trauma and resilience: A qualitative study with Brazilian offspring of Holocaust survivors. *BMC Psychiatry*, 12(1). <https://doi.org/10.1186/1471-244x-12-134>
- Bulent, O. M., Ugur, O., & Ozkan, B. (2017). Evaluation of sport mental toughness and psychological well-being in undergraduate student athletes. *Educational Research and Reviews*, 12(8), 483-487.
<https://doi.org/10.5897/err2017.3216>
- Büyükbasmacı, Y. E., Erdoğdu, M., & Öz, E. B. (2024). Effect of psychological fragility on motivation in sports. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 26(2), 329-336.
<https://doi.org/10.15314/tsed.1401666>
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Lawrence Erlbaum Associates.
- Coulter, T. J., Mallett, C. J., & Gucciardi, D. F. (2010). Understanding mental toughness in Australian soccer: Perceptions of players, parents, and coaches. *Journal of Sports Sciences*, 28(7), 699-716.
<https://doi.org/10.1080/02640411003734085>

- Cowden, R. G., Crust, L., Jackman, P. C., & Duckett, T. R. (2019). Perfectionism and motivation in sport: The mediating role of mental toughness. *South African Journal of Science*, 115(1/2). <https://doi.org/10.17159/sajs.2019/5271>
- Çağatay, A. (2024). Deprem sonrası travma, tükenmişlik ve yaşam doyumu üzerine bir araştırma. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1)-Deprem Özel Sayısı-, 724-745. <https://doi.org/10.54688/ayd.1412823>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Plenum Press. <http://doi.org/10.1007/978-1-4899-2271-7>
- Demir, H. (2022). Sporda Motivasyon Ölçeğinin Geçerlik Ve Güvenirliği: Türkçe Uyarlama Çalışması. *Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(4), 56-68. <https://doi.org/10.33689/spormetre.1062454>
- Durović, D., Aleksić Veljković, A., & Petrović, T. (2020). Psychological aspects of motivation in sport achievement. *Facta Universitatis, Series: Physical Education and Sport*, 18(2), 465. <https://doi.org/10.22190/fupes190515044d>
- El-Khalil, C., Tudor, D. C., & Nedelcea, C. (2025). Impact of intergenerational trauma on second-generation descendants: A systematic review. *BMC Psychology*, 13(1). <https://doi.org/10.1186/s40359-025-03012-4>
- Erdoğan, N. (2016). Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği (ZDÖ): Türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *International Journal of Sport Culture and Science*, 4(2), 652-664. <https://doi.org/10.14486/IntJSCS588>
- Franco, F. (2023). Intergenerational transmission of trauma. *Journal of Health Service Psychology*, 49, 185-190. <https://doi.org/10.1007/s42843-023-00096-7>
- Goodman, R. D. (2013). The transgenerational trauma and resilience genogram. *Counselling Psychology Quarterly*, 26(3-4), 386-405. <https://doi.org/10.1080/09515070.2013.820172>
- Gucciardi, D. F., Gordon, S., & Dimmock, J. A. (2008). Towards an understanding of mental toughness in Australian football. *Journal of Applied Sport Psychology*, 20(3), 261-281. <https://doi.org/10.1080/10413200801998556>
- Gucciardi, D. F. (2010). Mental toughness profiles and their relations with achievement goals and sport motivation in adolescent Australian footballers. *Journal of Sports Sciences*, 28(6), 615-625. <https://doi.org/10.1080/02640410903582792>
- Guo, S., Fu, H., & Guo, K. (2024a). Effects of physical activity on subjective well-being: The mediating role of social support and self-efficacy. *Frontiers in Sports and Active Living*, 6. <https://doi.org/10.3389/fspor.2024.1362816>
- Guo, T., Liu, L., Yang, Y., Shang, Y., & Chen, S.-P. (2024b). The relationship between live sports learning and exercise behavior in college students: A serial mediation model. *Behavioral Sciences*, 14(4), 266-266. <https://doi.org/10.3390/bs14040266>
- Haghighi, M., & Gerber, M. (2019). Does mental toughness buffer the relationship between perceived stress, depression, burnout, anxiety, and sleep? *International Journal of Stress Management*, 26(3), 297-305. <https://doi.org/10.1037/str0000106>
- Hayes, A. F. (2022). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. (3rd ed.). Guilford Press.
- Healy, L. C., Ntoumanis, N., & Arthur, C. A. (2020). Goal motives and well-being in student-athletes: A person-centered approach. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 42(6), 433-442. <https://doi.org/10.1123/jsep.2019-0125>
- Heard-Garris, N. J., Cale, M., Camaj, L., Hamati, M. C., & Dominguez, T. P. (2018). Transmitting trauma: A systematic review of vicarious racism and child health. *Social Science & Medicine*, 199, 230-240. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.04.018>

- Hu, H., Peng, B., Chen, W., Wang, H., & Yu, T. (2025). How psychological resilience shapes adolescents' sports participation: The mediating effect of exercise motivation. *Frontiers in Psychology, 16*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1546754>
- Jones, G., Hanton, S., & Connaughton, D. (2002). What is this thing called mental toughness? An investigation of elite sport performers. *Journal of Applied Sport Psychology, 14*(3), 205-218. <https://doi.org/10.1080/10413200290103509>
- Kellermann, N. P. F. (2013). Epigenetic transmission of Holocaust trauma: Can nightmares be inherited? *The Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences, 50*(1), 33-37.
- Kellermann, N. P. F. (2001). Transmission of Holocaust trauma - An integrative view. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes, 64*(3), 256-267. <https://doi.org/10.1521/psyc.64.3.256.18464>
- Kijewski, S. (2020). Life satisfaction sixty years after World War II: The lasting impact of war across generations. *Applied Research in Quality of Life, 15*, 1253-1284. <https://doi.org/10.1007/s11482-019-09726-z>
- Kiss, C., & Nagy, A. (2024). Motivation profiles, perceived motivational climate, coping perceptions and anxiety among elite young ice hockey players. *Physical Culture and Sport. Studies and Research, 105*(1), 65-81. <https://doi.org/10.2478/pccsr-2024-0025>
- Lin, Y., Mutz, J., Clough, P. J., & Papageorgiou, K. A. (2017). Mental toughness and individual differences in learning, educational and work performance, psychological well-being, and personality: A systematic review. *Frontiers in Psychology, 8*(8). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01345>
- Liu, M., Liu, H., Qin, Z., Tao, Y., Ye, W., & Liu, R. (2024). Effects of physical activity on depression, anxiety, and stress in college students: The chain-based mediating role of psychological resilience and coping styles. *Frontiers in Psychology, 15*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1396795>
- Madrigal, L., Hamill, S., & Gill, D. L. (2013). Mind Over Matter: The Development of the Mental Toughness Scale (MTS). *The Sport Psychologist, 27*(1), 62-77. <https://doi.org/10.1123/tsp.27.1.62>
- Mallett, C. J., Kawabata, M., Newcombe, P., Otero-Forero, A., & Jackson, S. A. (2007). Sport Motivation Scale-6 (SMS-6): A Revised Six-Factor Sport Motivation Scale. *Psychology of Sport and Exercise, 8*(5), 600-614. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2006.12.005>
- McKay, M. T., Cannon, M., Chambers, D., Conroy, R. M., Coughlan, H., Dodd, P., Healy, C., O'Donnell, L., & Clarke, M. C. (2021). Childhood trauma and adult mental disorder: A systematic review and meta-analysis of longitudinal cohort studies. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 143*(3), 189-205. <https://doi.org/10.1111/acps.13268>
- Naden, E., Schepman, A., Bilton, G., & Rodway, P. (2023). Resilience and mental toughness as predictors of anxiety, depression, and mental well-being. *Mental Wellness, 1*(1). <https://doi.org/10.4081/mw.2023.2>
- Nakano, K. (1991). The role of coping strategies on psychological and physical well-being. *Japanese Psychological Research, 33*(4), 160-167. <https://doi.org/10.4992/psycholres1954.33.160>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology, 25*(1), 54-67. <https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020>
- Rodrigue, C., Böthe, B., & Dion, J. (2024). Role of sports motivation and basic psychological needs in the relationship between child maltreatment and psychological adaptation in adolescents. *Child Maltreatment, 30*(2), 304-317. <https://doi.org/10.1177/10775595241267964>
- Roslan, N. S., Yusoff, M. S. B., Morgan, K., Ab Razak, A., & Ahmad Shauki, N. I. (2022). Evolution of resilience construct, its distinction with hardiness, mental toughness, work engagement and grit, and implications to future healthcare research. *Education in Medicine Journal, 14*(1), 99-114. <https://doi.org/10.21315/eimj2022.14.1.9>

- Ruppert, F. (2014). *Travma, bağlanma ve aile konstelasyonları: Ruhun yaralarını anlamak ve iyileştirmek* (F. Zengin, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Spytska, L. (2023). Psychological trauma and its impact on a person's life prospects. *Naukovij Visnik Mukačivs'kogo Deržavnogo Universitetu*, 9(3), 82-90. <https://doi.org/10.52534/msu-pp3.2023.82>
- Shang, Y., & Yang, S.-Y. (2021). The effect of social support on athlete burnout in weightlifters: The mediation effect of mental toughness and sports motivation. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.649677>
- Starcevic, A. (2019). *Psychological trauma*. IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/intechopen.89519>
- Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (1996). The posttraumatic growth inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 9(3), 455-471. <https://doi.org/10.1007/bf02103658>
- Uslu, B. (2021). *Aktarılan psikolojik travmaya dair ölçek geliştirme çalışması* (Unpublished master's thesis). Istanbul Aydin University. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.24324.60807>
- Vallerand, R. J., & Losier, G. F. (1999). An integrative analysis of intrinsic and extrinsic motivation in sport. *Journal of Applied Sport Psychology*, 11(1), 142-169. <https://doi.org/10.1080/10413209908402956>
- Van Niekerk, A. M. S., & Roets, H. E. (2017). The psycho-educational practice of mental toughness in dealing with trauma. *International Journal of Psychological Studies*, 9(4), 83. <https://doi.org/10.5539/ijps.v9n4p83>
- Wang, Z., Jiang, B., Wang, X., Li, Z., Wang, D., Xue, H., & Wang, D. (2023). Relationship between physical activity and individual mental health after traumatic events: A systematic review. *European Journal of Psychotraumatology*, 14(2). <https://doi.org/10.1080/20008066.2023.2205667>
- Watters, E. R., Aloe, A. M., & Wojciak, A. S. (2021). Examining the associations between childhood trauma, resilience, and depression: A multivariate meta-analysis. *Trauma, Violence & Abuse*, 24(1), 231-244. <https://doi.org/10.1177/15248380211029397>
- Zara, A. (2018). Collective trauma cycle: The healing role of reconciliation, forgiveness and restorative justice in collective traumas. *Journal of Clinical Psychiatry*, 21(3), 301-311. <https://doi.org/10.5505/kpd.2018.36449>

NATO’NUN EŞİT YÜK PAYLAŞIMI SORUNU

Doç. Dr. MESUT ŞÖHRET

Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
Gaziantep, Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-4052-9286

ÖZET

Kollektif bir savunma örgütü olarak NATO’nun mevcut yapısı, üye ülkelerin askeri kapasite ve mali sorumluluklarını paylaşarak ortak güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır “Yük paylaşımı” (burdensharing) ifadesi yalnızca mali yüklerin bölüşümünü değil, aynı zamanda askeri yetenekler, güvenlik taahhütleri, politika öncelikleri ve coğrafi konum gibi unsurları da kapsamaktadır. Adaletli ve etkili bir yük paylaşımı, ittifakın caydırıcılık gücünün sürdürülmesi, üye devletler arasındaki güven ve dayanışmanın pekiştirilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Ancak ülkelerin ekonomik güçleri, savunma bütçeleri, teknolojik altyapıları, operasyonel kapasitesi ve coğrafi konumları gibi faktörler arasındaki farklar, “eşit yük paylaşımı” hedefine ulaşmayı karmaşıktırmaktadır. Bu nedenle kuruluşundan beri Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) içinde adil yük paylaşımı sürekli bir endişe ve çatışma kaynağı olmuştur ve öyle görünüyor ki gelecekte de NATO’nun Stratejik Konseptinin odak noktası olmaya devam edecektir. İttifak üyelerinin zaman içinde artan ve/veya ortaya çıkan güvenlik talepleriyle ve siyasi kaygılarla nasıl başa çıkacakları, NATO’nun İttifak içinde ve çevresinde değişen koşullara göre yük paylaşımı konseptini güncellemesini gerektirmektedir.

Özellikle 2014 yılında Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesiyle başlayan süreç Avrupa’nın güvenlik sorunlarını arttırmış ve Şubat 2022 sonrasında Rusya’nın Ukrayna’ya saldırısı sonrası Büyük çaplı savaş ihtimali Avrupa’ya geri dönmüş ve Rusya ile zaten yüksek olan gerginliği daha da tırmandırmıştır. Bunun yanında Çin’in yükselişine paralel olarak ABD-Çin rekabeti artmış ve ABD’nin önceliği Kuzey Atlantik bölgesinden Asya-Pasifik bölgesine doğru kaymaya başlamıştır. Bu durum ABD ve Avrupalı müttefikler arasında bölgesel önceliklerin ve tehditlerin değişmesine neden olmuştur. Dahası COVID-19 salgını ve buna bağlı olarak artan devlet borçları, kamu harcamaları ve güvenlik öncelikleriyle ilgili kararları daha da zorlaştırarak NATO içinde adil yük paylaşımı konusundaki tartışmaları yeniden gündeme getirmiştir.

Bu çalışmada özellikle son on yıllık dönemde NATO içinde yaşanan adil yük paylaşımı konusundaki tartışmalarının sebepleri ve sonuçları ortaya konularak üye devletlerin bakış açılarında yer alan farklılıkları tartışılmaktadır. Bu noktada çalışma yöntem olarak belge analizi yöntemini kullanmaktadır. Belge analizi, araştırma konusuyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili yazılı, basılı ve dijital materyallerin sistematik biçimde incelenmesini içermektedir.

Anahtar Kelimeler: NATO, Savunma Harcamaları, Eşit Yük Paylaşımı, Avrupa – ABD Uyuşmazlığı

NATO'S EQUAL BURDEN SHARING PROBLEM

ABSTRACT

As a collective defence organization, NATO's current structure aims to ensure collective security by sharing the military capacity and financial responsibilities of member states. The term "burden sharing" encompasses not only the distribution of financial burdens but also elements such as military capabilities, security commitments, policy priorities, and geographic location. Fair and effective burden sharing is directly related to maintaining the alliance's deterrent power and strengthening trust and solidarity among member states. However, differences in factors such as countries' economic power, defence budgets, technological infrastructure, operational capacity, and geographic location complicate achieving the goal of "equitable burdens haring". Therefore, equitable burden sharing has been a constant source of concern and conflict within the North Atlantic Treaty Organization (NATO) since its founding and appears likely to remain a focal point of NATO's Strategic Concept in the future. How alliance members will cope within creasing and/or emerging security demands and political concerns over time requires NATO to update its burden-sharing concept in response to changing conditions within and around the Alliance. The process that began with Russia's annexation of Crimea in 2014 exacerbated Europe's security problems, and after Russia's attack on Ukraine in February 2022, the possibility of large-scale war returned to Europe, further escalating already high tensions with Russia. Furthermore, in parallel with China's rise, US-China rivalry intensified, and US priorities began to shift from the North Atlantic region to the Asia-Pacific. This situation has led to shifts in regional priorities and threats between the US and its European allies. Furthermore, the COVID-19 pandemic and the resulting rising public debt have further complicated decisions regarding public spending and security priorities, reviving debates within NATO regarding equitable burden-sharing.

This study specifically explores the causes and consequences of debates within NATO over the past decade regarding equitable burden-sharing, and discusses the differences in perspectives among member states. Document analysis is employed as a methodology. Document analysis involves the systematic examination of written, printed, and digital materials directly or indirectly related to the research topic.

Keywords: NATO, Defence Spending, Equitable Burden Sharing, Europe-US Conflict

GİRİŞ

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) 2. Dünya Savaşı sonrasında 1949 yılında kapitalist Blokta yer alan ülkelerin kurduğu ABD liderliğindeki bir kollektif savunma örgütü olarak günümüze kadar varlığını sürdürmektedir. Bu yönüyle modern tarihin en başarılı askeri ittifakını temsil eden örgüt aradan ve sonraki 76 yılda müttefik sayısını 12’den 32’ye çıkararak Kuzey Atlantik bölgesinde son derece başarılı ve sürdürülebilir bir güvenlik mimarisi oluşturmuştur.

NATO’nun kurucu metinlerinde açıkça tanımlanmamış olsa da, kolektif savunma normlarının doğası gereği yükün adil paylaşımı, ittifakın meşruiyeti ve operasyonel etkinliği için stratejik bir zorunluluk niteliği taşımaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamının çeşitlenmesi, ABD’nin giderek artan oranda yükün büyük bölümünü üstlenmesi ve Avrupa ülkelerinin savunma harcamalarında ciddi düşüşler yaşanması, bu sorunu yeniden görünür kılmıştır. Böylece yük paylaşımı, yalnızca mali bir tartışma alanı olmaktan çıkmış; siyasi, teknolojik ve stratejik boyutları da olan çok katmanlı bir meseleye dönüşmüştür.

NATO her ne kadar en başarılı savunma örgütü olarak kabul edilse de adil yük paylaşımı sorunu, ittifakın 1949’daki kuruluşundan bu yana temel bir zorluk olmaya devam etmektedir. Kuzey Atlantik Antlaşması’nın 5. Maddesi’ne dayanan kolektif savunma ilkesi, üye devletlerin güvenliğe adil bir şekilde katkıda bulunmasını varsaymaktadır. Ancak, bugüne kadar örgüt içinde adil bir yük paylaşımının sağlanması zor olmuştur. Örgütün Savunma harcamaları, operasyonel katkılar, askeri kabiliyetler ve siyasi taahhütlerdeki sürekli eşitsizlikler, üye devletler arasında, orantısızlıkları göstermektedir. Bu noktada ABD’nin, NATO savunma harcamalarının orantısız derecede büyük bir ödemesini üstlenmeye devam ederken, Avrupalı üyelerin birçoğu bütçe kısıtlamaları ve savunma harcamaları konusunda isteksiz davranarak örgüt çatısı altında farklı yapılanmalara neden olmaktadır. Özellikle son 10 yıllık dönemde Rusya’nın Kırım ilhakı ile birlikte ABD ve Avrupalı müttefikler arasında finansal konularda yaşanan görüş ayrılıkları giderek artmakta ve örgüt içinde ciddi krizlere neden olmaktadır.

Soğuk Savaş boyunca, liberal uluslararası düzeni kolektif olarak savunma sorumluluğunun paylaşılması ittifak politikalarının tutarlı bir özelliği ve 1950'den itibaren ABD'nin müttefikleri ve ortaklarıyla ilişkilerinde rutin bir konu olmuştur. Ancak bu dönemden başlayarak savunma harcamaları konusunda ABD, diğer müttefik devletlere göre hep daha fazla mali ve askeri sorumluluk yüklenerek NATO içinde liderlik konumunu hep korumuştur. Her ne kadar Avrupalı müttefikler finansal konularda bazı dönemlerde gerçekten ekonomik olarak zor durumda oldukları için (örneğin (1950-1960 arası dönemde ABD'den Marshall yardımlarını ve diğer askeri yardımları almış almışlardır) yeterince yük paylaşımına katılamamışlardır. Ancak 1960 sonraki dönemde gösterdikleri ekonomik büyümeye rağmen finansal olarak harcamalara bilinçli olarak katkıda bulunmadıklarını söylemek mümkündür. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında SSCB tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte Avrupalı müttefiklerin güvenlik harcamalarını azaltmaya gittikleri görülmektedir (Mallory, vd.,2024, s.1). Evette bu durum örgüt içinde yükümlülüklerini yerine getiren ve finansal olarak örgütün yükünü paylaşan üyelerle paylaşma konusunda isteksiz davranan ülkeler arasında zaman zaman bedavacılık (freerider), ittifak uyumu ve transatlantik güvenlik iş birliğinin uzun vadeli uygulanabilirliği konusunda endişelere yol açmaktadır.

NATO KAPSAMINDA YÜK PAYLAŞIMI SORUNUN EVRİMİ

NATO'nun kuruluşundan itibaren ittifak içindeki en tartışmalı konulardan biri, askeri maliyetlerin üye devletler arasında nasıl paylaşılması gerektiği olmuştur. Esas itibariyle yük paylaşımı sorunu, yalnızca ekonomik bir hesaplama olmaktan çok, aynı zamanda ittifakın dayanıklılığını, dayanışmasını ve stratejik uyumunu doğrudan etkileyen siyasal bir sorun olarak ön plana çıkmaktadır. Örgüt içinde yaşanan bu tartışmanın kapsamı ve yoğunluğu uluslararası güvenlik ortamında yaşanan değişikliklerle paralel biçimde farklılaştığı görülmektedir.

Soğuk Savaş döneminde NATO içinde yük paylaşımı tartışmalarının temel eksen, Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu askeri tehdit karşısında kolektif caydırıcılığın sürdürülebilirliğini sağlamak olmuştur. Bu dönemde mali yükümlülüklerin paylaşımı oldukça sınırlı bir çerçevede ele alınmış; NATO bütçesi ağırlıklı olarak komuta-kontrol altyapısı, karargâh giderleri ve belirli personel maliyetleriyle sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla ittifakın savunma kapasitesinin büyük kısmı, doğrudan ulusal savunma bütçeleri üzerinden yürütülmüş ve mali eşitsizlikler yapısal olarak görünmez kılınmıştır.

NATO'nun ilk yıllarında ittifak, üye ülkelerin hisselerini ekonomik güçlerine göre gruplandırarak bölmeyi ve ardından farklı gruplar içindeki üyelerin Birleşmiş Milletlere yaptıkları katkılara atıfta bulunarak eşit hisseler atamayı kabul etmişlerdir. 1952'de en büyük üç

üye devlet (ABD, Birleşik Krallık ve Fransa) bütçenin %22,5'ini öderken, diğer dokuz kurucu üye ülke (Şubat 1952'de katılan Yunanistan ve Türkiye ile birlikte) ödeme güçlerine (yani, görece GSYİH'lerine) göre değerlendirilmiştir. 1955'te NATO, her ülkenin gelecekteki katkısının sivil ve askeri bütçeler için geçmişteki ortalama harcamalarına dayanacağını belirlemiş ve ayrıca maliyet hisselerini yıllık olarak incelemeye devam etmemeyi kabul etmiştir. O zamandan beri, sivil hesabın görece payları değişmeden kalmıştır. (CRS Report, 2012, s.4-6).

İttifak, birkaç faktörü göz önünde bulundurarak NATO Güvenlik Yatırım Programı (NATO Security Investment Program - NSIP) maliyet paylarının adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu noktada genel olarak aşağıda yer alan hususların dikkate alındığı görülmektedir.

- Üyelerin ödeme kapasitesi
- Bireysel üyelere tahakkuk eden NSIP projelerinin kullanımının faydaları
- Üye ülkelerde NSIP projelerinin inşasının ekonomik faydaları
- Bireysel ülkeler tarafından yapılan altyapı dışı güvenlik katkıları
- Çeşitli siyasi ve ekonomik faktörler (CRS Report, 2012, s.5).

Bunun yanında yük paylaşımı yapılırken aşağıdaki gibi bazı ölçülebilir faktörlerin dikkate alındığını söylemek mümkündür.

- Aktif görevdeki, takviye ve yedek askeri personel sayısı
- Her üye devletin katkıda bulunduğu ekipman ve silah sistemlerinin miktar ve türleri
- Üye devletin muhtemel çatışma noktalarına coğrafi yakınlığı (Fiscarelli, 1990, s.2).

NATO'nun harcama yükümlülükleri zaman içinde değişmiştir. 1980'lerde ortalama GSYİH'nin %4,1'i savunmaya ayrılırken, 1990'lardan itibaren bu oran %2'nin altına düşmüş, Soğuk Savaş sonrası "barış temettüsü" anlayışı yaygınlaşmıştır (Güçyetmez, 2025, s.4).

Ancak Soğuk Savaş sonrasında uluslararası ilişkilerde ve güvenlik alanında yaşanan dönüşümle birlikte terörizm, bölgesel çatışmalar, siber tehditler ve hibrit saldırılar gibi asimetrik tehditler ön plana çıkmıştır. Bu tehdit çeşitlenmesi, NATO'nun kolektif savunma anlayışının yeniden tanımlanmasını ve mali yükümlülüklerin buna uygun biçimde güncellenmesini zorunlu hale getirmiştir (McInnisandFata, 2023, s.2). Bu dönemde üye devletlerin stratejik önceliklerinin farklılaşması, tehdit algılarının çeşitlenmesi ve ABD'nin giderek artan oranda mali yükün büyük kısmını üstlenmesi, yük paylaşımı tartışmasını yeniden merkezî bir konu hâline getirmiştir.

Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı yasadışı ilhak etmesi, Avrupa'daki stratejik koşulların kökten değiştiğini ve askeri gücün müttefikler için daha büyük bir öncelik haline getirmiştir. Bu kapsamda Avrupalı müttefikler savunma harcamalarını 2024 yılına kadar GSYİH'nın en az %2'sine çıkarma ve bu yatırımın %20'sini yeni tedariklere ve araştırma ve geliştirmeye ayırma sözü vermiştir. Ancak Avrupalı devletlerin verdikleri sözleri genel olarak yerine getirmedikleri hatta birçoğunun % 2 seviyesinin çok altında kaldıkları görülmektedir. Aşağıda Tablo 1'de görüldüğü 2014–2022 arası dönemde sadece ABD'nin harcamalarının istikrarlı bir şekilde % 3,5 üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 1: 2014-2022 Arası Dönemde NATO Üyelerinin Savunma Harcamalarının GSYH İçindeki Oranları

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022*
Greece	2.22	2.31	2.40	2.38	2.54	2.45	2.91	3.70	3.54
U.S.	3.72	3.52	3.52	3.31	3.29	3.51	3.64	3.48	3.46
Lithuania**	0.88	1.14	1.48	1.71	1.97	2.00	2.07	1.97	2.47
Poland**	1.87	2.22	2.00	1.89	2.01	1.98	2.23	2.22	2.42
U.K.	2.14	2.03	2.08	2.07	2.10	2.08	2.35	2.30	2.16
Estonia	1.93	2.03	2.07	2.01	2.01	2.05	2.30	2.02	2.12
Latvia**	0.94	1.03	1.44	1.59	2.06	2.02	2.15	2.07	2.07
Croatia	1.82	1.76	1.60	1.64	1.55	1.61	1.71	1.98	1.91
France	1.82	1.78	1.79	1.78	1.81	1.81	2.00	1.91	1.89
Slovakia	0.98	1.11	1.12	1.10	1.22	1.70	1.92	1.77	1.76
Romania**	1.35	1.45	1.43	1.73	1.79	1.84	2.01	1.86	1.75
Netherlands	1.15	1.13	1.16	1.15	1.22	1.32	1.41	1.38	1.64
North Macedonia	1.09	1.05	0.97	0.89	0.94	1.16	1.27	1.47	1.61
Norway	1.55	1.59	1.74	1.72	1.73	1.86	2.00	1.75	1.57
Albania	1.35	1.16	1.10	1.11	1.16	1.28	1.30	1.22	1.57
Bulgaria	1.31	1.25	1.24	1.22	1.45	3.13	1.59	1.52	1.54
Italy	1.14	1.07	1.18	1.20	1.23	1.17	1.59	1.57	1.51
Germany	1.19	1.19	1.20	1.23	1.25	1.35	1.51	1.46	1.49
Hungary	0.86	0.90	1.00	1.19	1.01	1.34	1.76	1.68	1.44
Denmark	1.15	1.11	1.15	1.14	1.28	1.30	1.38	1.32	1.38
Portugal	1.31	1.33	1.27	1.24	1.34	1.37	1.43	1.54	1.38
Turkey	1.45	1.38	1.45	1.51	1.82	1.86	1.86	1.61	1.37
Montenegro	1.50	1.40	1.42	1.34	1.37	1.33	1.73	1.55	1.35
Czech Rep.	0.94	1.02	0.95	1.03	1.10	1.18	1.30	1.39	1.34
Canada	1.01	1.20	1.16	1.44	1.30	1.30	1.42	1.28	1.29
Slovenia	0.97	0.93	1.00	0.98	1.01	1.05	1.06	1.24	1.26
Belgium	0.97	0.91	0.89	0.88	0.89	0.89	1.01	1.05	1.18
Spain	0.92	0.93	0.81	0.91	0.93	0.91	1.01	1.04	1.09
Luxembourg	0.37	0.42	0.38	0.50	0.50	0.55	0.58	0.47	0.62

Kaynak: (Bayer, 2023).

Yukarıda Tablo: 1’de görüldüğü gibi 2022 yılına gelindiğinde 30 NATO üyesinden sadece 7’si (Yunanistan, Polonya, Litvanya, Letonya, Estonya, Birleşik Krallık ve ABD) GSYH’sinin en az %2’sini savunmaya harcamıştır. Örneğin bu dönemde Almanya: %1,49. İtalya: %1,51. Fransa: %1,89, Türkiye: %1,37, Luxemburg ise sadece %0,62 oranında harcama yaparken ABD: %3,46 ve Yunanistan ise %1,37 oranında harcama yapmıştır (Bayer, 2023).

Yük paylaşımı konusunda ABD ve Avrupalı müttefikler arasında yaşanan bu ikilem pek çok siyasetçi ve akademisyen tarafından zaman zaman gündeme getirilse de bu konudaki en önemli çıkışlardan birini dönemin NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen şu şekilde dile getirmiştir.

“Soğuk Savaş’ın sona ardından Avrupa ülkeleri Gayri Safi Milli Hasıla’ları%55 oranında artarken bu ülkelerin savunma harcamalarının%20 oranında düşmüştür.” (Rasmussen, 2011, s.3)

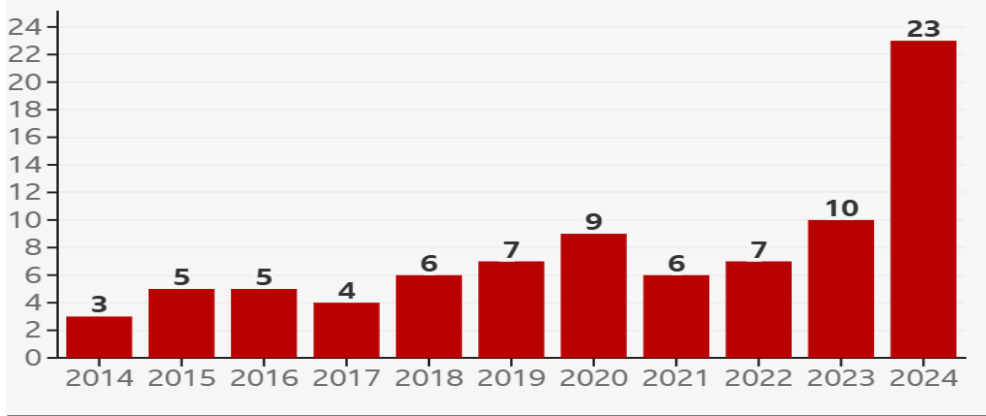
Bu veriler Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa ülkelerinin ekonomik olarak zenginleştikçe savunmaya daha az kaynak ayırdığını ortaya koymaktadır (Lindley-French, 2017). Gerçekten de Avrupa ülkelerinin harcamaları ABD ile karşılaştırıldığında bu orantısızlık daha belirgin hale gelmektedir. Zira Soğuk Savaş’ın bitiminde Avrupa ülkeleri NATO toplam savunma harcamalarının yaklaşık % 34’ünü karşılarken günümüzde bu oran % 21’e düşmüştür. Buna karşın ABD, NATO toplam harcamalarının yaklaşık yüzde 75’ini üstlenmekte ve Gayri Safi Milli Hasılası’nın yaklaşık %4.8’ini savunmaya ayırmaktadır (Bağbaşlıoğlu, 2016, s.215).

“Toplam NATO askeri harcama büyüklüğü içinde ülkelerin payına bakıldığında; NATO üyesi 32 ülke içinde ilk 10 ülkenin askeri harcamaların %93,39’unu karşıladığı görülmektedir. ABD’nin 2014 yılında %72,5 olan payının 2024 yılında %63,70’e düşmesine rağmen yine de ilk sırada açık ara önde olduğu, Türkiye’nin Polonya ile birlikte %2,27 ile aynı sırayı paylaştığı anlaşılmaktadır” (Elevli, 2025).

2014 yılında Rusya’nın Kırım’ı işgali sonrasında Avrupa’da güvenlik sorunları tekrar gündeme getirerek NATO’nun Rusya’ya karşı caydırıcılığının sorgulanmasına neden olmuştur. Daha sonra ABD’de Donald J. Trump’ın 2016 yılında Başkan seçilmesi örgüt içinde yük paylaşımı konusunu yeniden gündeme taşıyarak Trump açık bir şekilde Avrupalı müttefiklerin NATO’nun askeri harcamalara daha fazla katkı vermesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunun üzerine dönemin Almanya Şansölyesi Angela Merkel ve Fransa Cumhurbaşkanı Emanuel Macron’un ABD yönetimine yönelik olumsuz söylemleri özellikle Macron’un 2019 yılında Ekonomist dergisine verdiği bir mülakatta NATO’nun beyin ölümünün gerçekleştiğini söylemesi transatlantik ilişkilerin iyice gerilmesine neden olmuştur (İldem, 2022, s.2).

Şubat 2022’de Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik başlattığı savaş Avrupa ülkelerinde doğrudan bir tehdit olarak algılanmış ve NATO üyesi birçok ülkenin askeri harcamalarını arttırmasına neden olmuştur. Aşağıda Grafik 1’de görüldüğü gibi 2022’de % 2’lik harcama oranına ulaşan ülke sayısı sadece 7 olurken 2024 yılına gelindiğinde bu sayı 3 katlık bir artış göstererek 23 olmuştur.

Grafik 1: Yüzde 2’lik Harcama Hedefine Ulaşan NATO Üyesi Ülke Sayısı

Kaynak: (BBC, 2024)

Yukarıdaki Grafik 1’de görüldüğü gibi 2014-2024 arası dönemde NATO müttefiki devletler içinde % 2’lik harcama hedefine ulaşan ülke sayısı Rusya’nın artan tehdit algısı ile hızlı bir şekilde artma eğilimi içine girdiği söylenebilir.

2025’e gelindiğinde NATO’nun eski “barış döneminden” çıkıp yeniden “yüksek tehdit” rejimine geçtiği bir döneme girildiği açıktır ancak ekonomik yapı bu dönüşüme hemen uyum sağlayacak esneklikte değildir (Güçyetmez, 2025, s.4). 2025 yılı sonunda tüm NATO üyesi devletlerin % 2’lik harcama hedefine ulaşması beklenmektedir (NATO, 2025a). Dahası Lahey’deki 2025 NATO Zirvesi’nde Müttefikler, 2035 yılına kadar yıllık Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’larının %5’ini temel savunma gereksinimlerine ve savunma ve güvenlikle ilgili harcamalara ayırma taahhüdünde bulunmuşlardır. Buna göre 2035 yılına kadar NATO savunma harcamalarının, yıllık GSYİH’lerinin en az %3,5’ini temel savunma gereksinimlerine kaynak sağlamak ve NATO yetenek hedeflerini karşılamak için ayıracaklar. Ayrıca kritik altyapıları korumak, ağları savunmak, sivil hazırlık ve dayanıklılığı sağlamak, yenilik yapmak ve savunma sanayi tabanını güçlendirmek gibi amaçlar için yıllık GSYİH’lerinin %1,5’ine kadar bir pay ayırarak caydırıcılıklarını arttırmayı planlamaktadırlar (NATO, 2025b).

Son on yıldaki savunma harcama dinamiklerine bakıldığında, NATO Avrupa üyeleri ve Kanada açısından önemli bir dengesizlik göze çarpmaktadır. 2014 yılında NATO genelinde ortalama %1,40 civarında olan savunma harcaması oranı, 2024’te NATO’nun beklentisi doğrultusunda

ancak %2,61 seviyesine ulaşabilmiştir. Her ne kadar bu oran, 2014 Galler Zirvesi'nde belirlenen %2 hedefinin üzerinde gibi görünse de dağılım oldukça eşitsizdir ve büyük çoğunluk henüz bu hedefi yeni yeni karşılayabilmiştir (Güçyetmez, 2025, s.2).

Bu durum, bazı analistlerin ittifakın daha iddialı olan %5 hedefinin gerçekçi olup olmadığını sorgulamasına neden olmaktadır. Mevcut eğilimler göz önünde bulundurulduğunda, önümüzdeki on yılda savunma harcamasına ek 3 puan (GSYH'ya oranla) eklemek oldukça zor görünmektedir (NATO Watch, 2024).

Gerçekten de, Avrupa ve Kanada'nın toplam savunma harcaması 2024'te NATO'nun beklediği 506 milyar ABD doları civarındadır. Bu rakam, ittifakın eski %2'lik hedefiyle tutarlı olmakla birlikte, daha yüksek hedeflere geçiş için iki temel zorluğu ortaya koymaktadır. Birincisi, bu artışı finanse etmek için ya daha fazla borçlanmanın teşvik edilmesi gerekecek; ikincisi ise, kamu bütçeleri içinde yapılan harcama önceliklendirmesinin savunmaya doğru yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu seçenekler, mali sürdürülebilirlik ve politik kararlılık açısından önemli riskler taşımaktadır. Özellikle borçlanmanın artması uzun vadeli makroekonomik savunulabilirlik sorunlarını, kamu harcamalarının yeniden yönlendirilmesi ise sosyal harcamalarda potansiyel geri çekilmeyi gündeme getirebilir (Ekotürk, 2025).

Dolayısıyla, NATO'nun mevcut stratejik ve mali mimarisi içerisinde, savunmaya GSYH'nın %5'i düzeyinde sürekli katkı taahhüdü vermek hem ekonomik hem de politik açıdan güçlü bir sınamadır. İttifak, bu sınamayı aşmak için yalnızca nominal harcama artışına değil, verimlilik, altyapı dönüşümü, kapasite geliştirme ve mali inovasyon eksenlerinde de stratejik düşünmeyi zorunlu kılan bir dönüşüm sürecine girmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

Bu noktada Rusya Ukrayna Savaşının sona ermesinin ardından özellikle Avrupalı müttefiklerin tutumları belirleyici olacaktır. Zira savaş sonrasında Avrupalı devletlerin savunma harcamalarını %5 düzeyine çıkarma noktasında gösterecekleri kararlılık veya isteksizlik NATO'nun gelecek hedeflerine ulaşma noktasında belirleyici olacaktır.

NATO'DA EŞİT YÜK PAYLAŞIMI SORUNUNUN UNSURLARI

Eşit yük paylaşımı sorununun unsurları, NATO üyesi devletler arasında güvenlik maliyetlerinin adil, dengeli ve sürdürülebilir bir biçimde dağıtılmasını hedefleyen, ancak tarihsel, ekonomik ve stratejik nedenlerle karmaşılaşan çok boyutlu bir sorunu ifade etmektedir. Bu sorunun temelinde, özellikle mali sorumlulukların paylaşımında ortaya çıkan asimetrikler ve üye devletler arasındaki ekonomik kapasite farklılıklarının yarattığı dengesizlikler bulunmaktadır. NATO'nun kolektif güvenlik mimarisi gereği tüm üyeler aynı tehditlere karşı ortak savunma

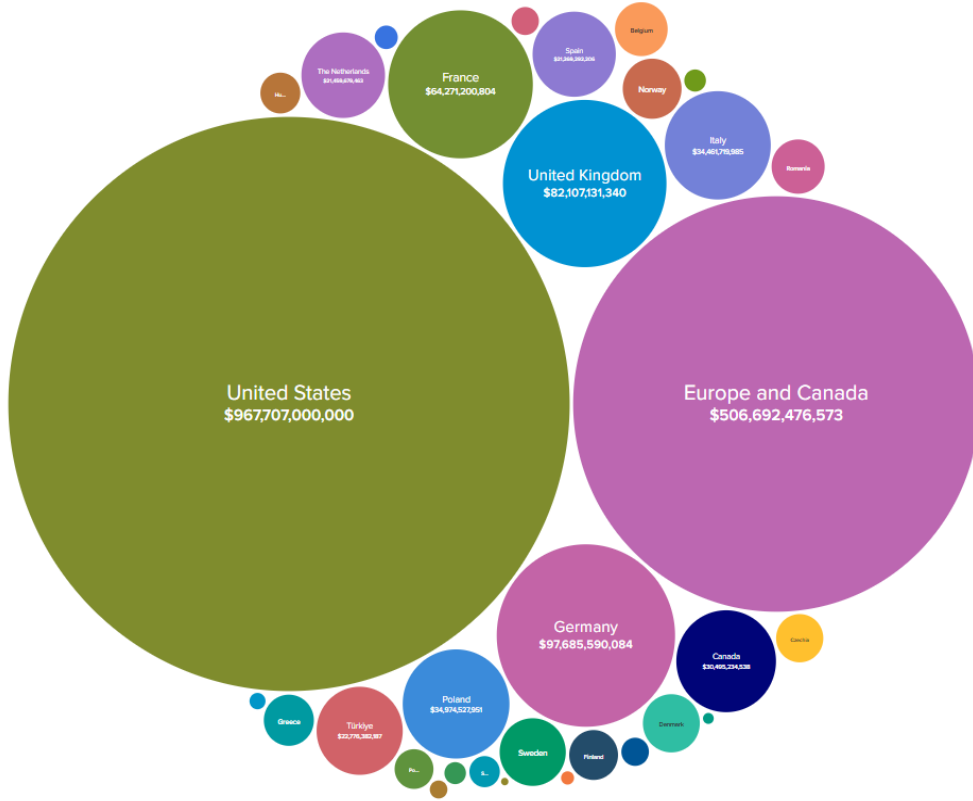
taahhüdünde bulunsa da bu taahhüdün maliyetlerinin nasıl ve hangi ölçüde paylaştırılacağı uzun süredir tartışmalı bir konu olmuştur.

Esas itibariyle Soğuk Savaş döneminde yük paylaşımı görece daha net olmuştur. Bu dönemde NATO'ya ABD liderlik ederken, Avrupa ülkeleri askeri personel ve konuşlu kuvvetlerle katkı sağlayarak destek olmuşlardır. Bu dönemde Sovyet tehdidi tüm üyeler için birleştirici bir çerçeve sunarak ortak bir tehdit algısı oluşturmuştur (Oneal,1990). Ancak Soğuk Savaşın Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte müttefikler arasında tehdit algısı değişmiş ve aşağıdaki farklılıklar kendini göstermeye başlamıştır:

- Avrupa ülkelerinin GSYH'si artarken savunma harcamaları düşmüş
- ABD'nin NATO içindeki mali yükü belirgin biçimde artmış
- Transatlantik tehdit algısı uyumsuzlaşmış
- NATO'nun görevleri kolektif savunmadan uzak alanlara (istikrar operasyonları, kriz yönetimi, terörizmle mücadele) kaymıştır (Lepgold, 1998, s.80-84).

Tüm bu gelişmeler, yük paylaşımı tartışmasını daha karmaşık ve çok boyutlu hâle getirmiştir (KimandSandler2024). Bu kapsamda NATO bünyesinde yük paylaşımı konusunda 4 unsurun öne çıktığını söylemek mümkündür.

- 1) **Mali ve Sayısal Yük Paylaşımı:** Savunma bütçelerinin büyüklüğü, GSYH'ye oranla yapılan savunma harcaması ve ittifakın ortak fonlarına yapılan katkılar üzerinden şekillenmektedir. Üyelerin ekonomik güçleri, siyasi öncelikleri, savunma sanayii kapasiteleri ve ulusal tehdit algıları birbirinden önemli ölçüde farklılık göstermekte; bu durum savunma harcamalarının dağılımını da doğrudan etkilemektedir. Örneğin, ABD'nin NATO toplam savunma harcamaları içindeki ağırlığının Avrupa müttefiklerine kıyasla belirgin derecede yüksek olması, uzun süredir süregelen “adaletsiz yük dağılımı” algısını beslemiş ve transatlantik ilişkilerde dönemsel gerilimlere yol açmıştır. Buna karşılık, bazı Avrupa ülkeleri ulusal ekonomik kısıtlar, toplumsal savunma kültüründeki değişim veya dış politika öncelikleri nedeniyle savunmaya daha sınırlı kaynak ayırabilmekte; bu da ittifak içinde katkı düzeylerinin uyumsuzlaşmasına neden olmaktadır.

Grafik 2: NATO Üyesi Ülkelerin 2024 Yılı Toplam Savunma Harcamaları

Kaynak: (Taylor and Schneider 2025)

Yukarıda Grafik 2’de görüldüğü gibi 2024 yılı içinde Toplam savunma harcamaları söz konusu olduğunda, yaklaşık 967 milyar \$ ile ABD açık ara lider konumundadır ve Avrupa ve Kanada’daki tüm müttefiklerinin toplamının neredeyse iki katı kadar yatırım yapmaktadır. Bu dengesizlik, NATO’nun siyasi bütünlüğü açısından da bir tehdit oluşturmakta, “bedavacılık”(free-riding) eleştirilerini beraberinde getirmektedir (Güçyetmez, 2025, s.3).

- 2) Operasyonel Katkılar ve Kapasite Paylaşımı:** Yük paylaşımı sadece maliyetle sınırlı değildir. Güvenlik taahhütlerinin yerine getirilmesi aşamasındaki eşitsizlikleri de kapsamaktadır. Bazı ülkeler, askeri katkılarını artırma konusuna önem ve öncelik verirken, diğer bazı ülkeler temel askeri sorumluluklarını yerine getirmekte yetersiz kalabilmektedir. Zira bazı üye devletler, mali taahhütte bulunmakla birlikte, operasyonel katkıda yetersiz kalabilir veya belirli kritik kabiliyetlerde ciddi boşluklar yaşayabilir. Bu durum, üye ülkeler arasındaki güven duygusunu zedeleyen bir etki oluşturmakta ve NATO’nun ortak savunma politikalarının etkinliği üzerinde olumsuz bir etkiye neden olmaktadır. Örneğin Afganistan ISAF, Kosova KFOR ve Irak Eğitim Misyonu gibi operasyonlar, ülkeler arasındaki katkı farklarını açık biçimde ortaya

koymuştur. Bu noktada Avrupa ülkelerinin çoğu, yüksek yoğunluklu muharebe kabiliyetlerinde ABD'ye bağımlı durumdadırlar. Ayrıca stratejik nakliye, hava yakıt ikmali, uzay ve istihbarat kabiliyetlerinde ABD'nin büyük bir ağırlığı bulunmaktadır (LópezandWolff, 2025).

3) Savunma Sanayi, Ar-Ge ve Teknoloji Paylaşımı: NATO'nun çağdaş tehditlere (Rusya'nın saldırganlığı, Çin'in teknolojik yükselişi, siber/uzay tehditleri ve hibrit/tedarik zinciri saldırıları) etkin yanıt verebilmesi sadece askeri taktiklerin değil, aynı zamanda savunma sanayi tabanının, Ar-Ge kapasitesinin ve teknolojik paylaşım mekanizmalarının güçlendirilmesine bağlıdır. (Hackett, andSchreer, 2024, s.27-29). Savunma teknolojilerinin hızla evrildiği bir ortamda yetenek inşa süreci, zaman, ölçek ve yüksek maliyet gerektirmektedir. Bunları bireysel ülke düzeyinde verimli ve uyumlu şekilde gerçekleştirmek zordur. Örgütün bu alanda yaşadığı sorunları şu şekilde özetlemek mümkündür.

- 1) ABD, savunma Ar-Ge'si ve büyük ölçekli üretim kapasitesi açısından ittifak içinde açık lider konumundadır; küresel savunma harcamalarındaki payı ve teknolojik yatırımları Avrupa'dan belirgin şekilde yüksektir. Bu durum hem yeteneklerde asimetri yaratmakta hem de müttefiklerin kritik sistemleri ABD tedarikçilerine bağımlı hale getirmektedir(Barrie, 2020, s.13-15).
- 2) Avrupa savunma sanayii, ulusal önceliklere ve endüstriyel politikaya dayalı olarak parçalanmış bir yapı göstermektedir. Örneğin FCAS/NGWS, Tempest, Eurofighter gibi büyük ortak projelerde yaşanan teknik, mali ve siyasi uyuşmazlıklar sık yaşanmaktadır. Bu tür projeler ortak kapasiteler yaratma potansiyeline sahip olmakla beraber, yürütme aşamasında maliyet artışları, ortaklık anlaşmazlıkları ve zamanlama riskleri ortaya çıkmıştır (Möhring, 2023, s.7).
- 3) Kritik alt bileşenlerde (yarı iletkenler, ileri malzemeler, yazılım ve uzay sensörleri) küresel tedarik zincirleri kırılganlaşmıştır. Avrupa'nın bazı kritik alanlarda dışa bağımlılığı (örneğin belirli elektronik ve uzay sistemlerinde) stratejik esneklik kaybına yol açmaktadır(NATO, 2025c).

Savunma sanayi, Ar-Ge ve teknoloji paylaşımı, NATO'nun kolektif caydırıcılık ve savunma kapasitesi için temel belirleyicilerdir. Avrupa-yönelimli kapasite inşası, tedarik zinciri dayanıklılığı ve ortak Ar-Ge mekanizmalarının hızla güçlendirilmesi, ittifak içindeki stratejik asimetriyi azaltacak ve operasyonel özerkliği artıracaktır.

4) Siyasi Yük Paylaşımı ve Tehdit Algılarının Uyuşmazlığı: Siyasi yük paylaşımı, NATO üyesi devletlerin yalnızca mali kaynakları değil, aynı zamanda stratejik öncelikleri, risk algılarını ve siyasi iradelerini de nasıl paylaştıklarıyla ilgilidir. Bu unsur, ittifak içi dengesizlikleri yalnızca “kim ne kadar harcıyor” sorusunun ötesine taşıyarak, hangi tehditlere öncelik verildiği, hangi bölgelerde sorumluluk üstlenileceği ve hangi kabiliyetlerin ortaklaşa geliştirileceği konularını içerir. 2022 Stratejik Konsept’in ilanıyla birlikte NATO, Rusya’yı doğrudan bir tehdit olarak tanımlamış; aynı zamanda Çin ve küresel bozulmaların ittifakın güvenlik ortamını etkilediğini kabul etmiştir (NATO, 2022, s.4-5). Ancak üye devletlerin bu tehditler karşısındaki algıları ve öncelikleri hâlâ birbirinden belirgin biçimde ayrılmaktadır

ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemden giderek daha fazla küresel rekabet ve özellikle Asya-Pasifik bölgesi bağlamında Çin’in meydan okumasına odaklanmıştır. Bu eğilim, Washington’un stratejik kaynaklarını ve dış politika menzillerini geniş tutma iradesiyle paraleldir ve ABD’den beklenen ittifak katkılarıyla ilgili taleplerde değişime yol açmaktadır: artık “NATO üzerinden sadece Avrupa güvenliği değil”, trans-bölgesel sorunlarda (ör. tedarik zincirleri, Çin’in teknolojik etkileri) müttefiklerin daha fazla sorumluluk alması beklenmektedir (Cha, 2025). Bu değişim, ABD’nin ittifak ortaklarından “küresel yük” paylaşımı taleplerini artırırken, aynı zamanda Avrupa ortaklarının öncelik profilleriyle tutarsızlık meydana getirdiğini söylemek mümkündür.

Avrupa ise coğrafi yakınlık ve deneyim gereği Rusya’yı birincil jeo-stratejik tehdit olarak algılamaya dönmüştür; NATO’nun doğu kanadında Rusya’nın saldırgan eylemleri (Kırım ilhakı, Ukrayna işgali, sınır ihlalleri, enerji baskısı iddiaları ve hibrit saldırılar) Avrupalı liderlerin güvenlik algısını derinden etkilemiştir (Barrie, 2020, s.1). Ayrıca Rusya kaynaklı enerji kesintileri ve altyapıya yönelik sabotaj iddiaları, Avrupa’nın enerji güvenliğini doğrudan bir savunma meselesi hâline getirmiştir (NATO Secretary General Annual Report, 2024, s.29).

Bu farklı tehdit algıları ABD ve Avrupalı müttefikler arasında bazı alanlarda somut politika farklılıklarını gün yüzüne çıkarmıştır. Bu alanlar:

- 1) Hangi kabiliyetlerin öncelikli olduğu konusunda görüş ayrılığı oluşmuştur. Bu noktada ABD daha çok deniz, hava üstünlüğü, ileri projeksiyon ve teknolojik rekabet (uzay, siber, yapay zeka) gibi küresel kapasiteleri vurgularken; birçok Avrupa ülkesinin önceliği kara kuvvetleri takviyesi, sınır güvenliği, enerji altyapısının korunması ve sivil dayanıklılıktır (Barrie, 2020, s.13-15).

- 2) Bu öncelik farklılıkları, harekât paylaşımında dengesizlik yaratır: bazı müttefikler belirli operasyonel rolleri üstlenmeye hızlıca hazırlanırken, diğerleri benzer düzeyde katkı vermeyi siyasi veya toplumsal nedenlerle reddedebilir veya geciktirebilir (McInnis&Fata, 2023).
- 3) Tehdit algılarındaki bu uyumsuzluk, yük paylaşımı söylemine yön verir: ABD'nin "daha fazla katkı talebi" ile Avrupa'nın "bölgesel önceliklerinize odaklanma" talebi, ittifak içi tartışmaları normatif bir boyuta taşır(Desmaele, 2024, s.29-30). Bu noktada kimin güvenlik sağlayıcısı olacağı, kimin ise destekleyici rol oynayacağı gibi sorular siyasi meşruiyeti sınamaktadır.
- 4) Birleşik bir stratejik yaklaşım eksikliği, NATO'nun krizlere karşı hızlı, koordineli ve çok boyutlu yanıt üretme kapasitesini sınırlandırır: Bu noktada hibrit saldırılar, enerji sabotajı veya siber operasyonlar gibi kesişen tehditler hem askeri hem de sivil aktörlerin ortak çabasını gerektirmektedir.(NATO Secretary General Annual Report, 2024, s.28-29). Fakat üyeler arasındaki farklı tehdit algıları bu ortaklığı zorlaştırmaktadır.

NATO'DA EŞİT YÜK PAYLAŞIMI İLE İLGİLİ ENSTRÜMANLAR VE POLİTİKA SEÇENEKLERİ

NATO içerisinde eşit yük paylaşımının sağlanabilmesi için kullanılabilecek politika araçlarının bütüncül ve kurumsal bir çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar, yük paylaşımı sorununu yalnızca mali katkıların miktarına indirgemen, maliyetlerin, risklerin ve operasyonel sorumlulukların bütünsel dağılımı şeklinde ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Ringsmose, 2010, s.327-328; Sloan, 2023). Bu bağlamda atılabilecek ilk adım, mali katkıların yeniden yapılandırılması ve ittifak üyelerinin ekonomik kapasiteleri ile güvenlik risklerine maruz kalma düzeylerini daha doğru yansıtan bir paylaşım mekanizması geliştirilmesidir. NATO bütçesinin yalnızca küçük bir bölümünün ortak finansmanla yürütüldüğü dikkate alındığında, mevcut sistemin paylaşımındaki adaletsizlikleri yapısal olarak yeniden üretebildiği görülmektedir (NATO, 2025a).

Bu çerçevede, pay oranlarının periyodik olarak güncellenmesi, ekonomik dalgalanmalara uyum sağlayabilen daha dinamik bir mali dağılım modelinin benimsenmesine olanak tanıyacaktır. Ayrıca, savunma harcamalarına ilişkin şeffaflık mekanizmalarının güçlendirilmesi, üye devletler arasındaki karşılıklı güvenin artmasına katkı sunacak ve yük paylaşımına ilişkin algısal farklılıkların azaltılmasına yardımcı olacaktır (Zyla, 2016, s.8-9). Özellikle savunma harcamalarının kapsamı, katkı kategorileri ve operasyonel yükümlülüklerin raporlanmasına

yönelik ayrıntılı standartların geliştirilmesi, mali ve askeri sorumlulukların daha ölçülebilir ve karşılaştırılabilir hâle gelmesini sağlayabilir.

Bunun yanı sıra, esnek yük paylaşım modelleri örneğin kapasite temelli katkı sistemleri, niş kabiliyet geliştirme programları ve risk-temelli katkı formülleri üyeler arasındaki farklı ekonomik, askeri ve stratejik profilleri dikkate alarak daha gerçekçi bir dağılım sunabilir (Sloan, 2023). Sadece mali katkıya dayalı tek boyutlu bir yaklaşım yerine, lojistik destek, istihbarat paylaşımı, konuşlandırılabilir kuvvet katkısı ve kritik teknolojilere yatırım gibi unsurların da yük paylaşımı içinde değerlendirilmesi önerilmektedir. (Aylin, 2023)

Esas itibarıyla ortak fon mekanizmalarının genişletilmesi ve savunma-güvenlik projeleri için çok yıllık bütçeleme uygulamaları, kolektif finansmanın güçlendirilmesine katkı sağlayabilir. NATO Güvenlik Yatırım Programı (NSIP) gibi araçların kapsamının genişletilmesi ve benzer çok taraflı fonların oluşturulması, hem küçük ekonomilerin sisteme daha adil bir şekilde katılımını kolaylaştıracak hem de ittifak genelinde mali yükün daha dengeli bir biçimde dağılmasına imkân verecektir (NATO, 2025b). Böylece, ekonomik kapasite farklarının yarattığı dengesizlikler azaltılarak daha sürdürülebilir bir yük paylaşımı mimarisinin inşası mümkün olabilecektir.

Yük paylaşımı tartışmalarının çözüme kavuşturulabilmesi için yalnızca mali oranların yeniden belirlenmesi yeterli değildir; aynı zamanda kurumsal ve yönetsel mekanizmaların güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, üyeler arasında düzenli, kurumsallaşmış bir diyalog ortamının oluşturulması, ortak tehdit algısının sürdürülmesi ve kolektif güvenlik hedeflerine yönelik sorumluluk bilincinin geliştirilmesi açısından kritik önemdedir (Colvin, 2024, s.61-67). Bu kapsamda, teşvik ve ödüllendirme mekanizmaları önemli politika araçları olarak öne çıkmaktadır. Savunma harcamalarını artıran, ittifak operasyonlarına sürekli katkı sağlayan veya kritik kabiliyet geliştirmeye yatırım yapan devletlerin uygun şekilde teşvik edilmesi, yük paylaşımını daha dengeli bir yapıya dönüştürebilir (Mallory, vd.,2024, s.23). Bu tür bir teşvik sisteminin, hem “adil katkı” beklentisini karşılamasını hem de operasyonel yükün sınırlı sayıda müttefik üzerinde yoğunlaşmasını engelleyebileceğini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Son dönemde uluslararası sistemde yaşanan jeopolitik kırılmalar, NATO üyesi devletlerin yük paylaşımındaki adil, dengeli ve sürdürülebilir bir zemin oluşturma çabalarını daha görünür ve acil hâle getirmiştir. Rusya’nın revizyonist dış politikası, Avrupa güvenlik mimarisinin kırılganlaşması, Çin’in küresel güç projeksiyonu ve hibrit tehditlerin artışı gibi gelişmeler, NATO’nun kolektif savunma kapasitesine yönelik talebi yükseltmiş ve üye devletleri savunma

harcamalarını yeniden değerlendirmeye zorlamıştır. Bu nedenle, ekonomik kaynakların nasıl kullanılacağı ve askeri yükümlülüklerin nasıl bölüşüleceği konusu, son yıllarda ittifak içi tartışmaların merkezine yerleşmiştir.

NATO üyesi devletler arasında eşit yük paylaşımı konusunda beklenen standartların sağlanması, İttifak'ın kolektif savunma mimarisinin işlerliği ve sürdürülebilirliği açısından kritik önemdedir. Yük paylaşımı yalnızca mali katkıların dağılımını değil, aynı zamanda operasyonel katılımı, kabiliyet geliştirme yatırımlarını ve stratejik sorumlulukların paylaşımını kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Bu nedenle, ülkelerin savunma harcamalarındaki farklılaşmalar, ulusal stratejik önceliklerindeki çeşitlilik ve siyasi irade düzeyindeki dalgalanmalar, ittifak içinde önemli yapısal gerilimlerin oluşmasına zemin hazırladığını söylemek mümkündür.

Son 10 yılda bazı üye devletler savunma bütçelerini artırarak NATO'nun belirlediği GSYİH'nin %2'si hedefini yakalamak veya bu çitayı aşmak için ciddi çabalar göstermektedir. Özellikle güvenlik ortamının Rusya'nın 2014'ten bu yana izlediği revizyonist politikalarla sertleşmesi, Baltık ülkeleri, Polonya ve ABD gibi müttefikleri savunma kapasitesini hızla genişletmeye yönelmiştir. Ancak bazı Batı Avrupa ülkelerinde ekonomik kısıtlar, iç siyasi öncelikler veya tehdit algısının farklılaşması nedeniyle savunma bütçelerinin daha sınırlı biçimde artırıldığı görülmektedir. Bu durum, NATO'nun yük paylaşımı tartışmasını salt ekonomik bir mesele olmaktan çıkarıp farklılaşan güvenlik kültürlerinin ve tehdit algılarının bir yansıması hâline getirmektedir. Öyle ki Avrupalı müttefikler açısından Rusya ve enerji güvenliği sorunu daha öncelikli bir sorun olarak ön plana çıkarken ABD açısından Asya-Pasifik bölgesi ve Çin'in yükselişi daha öncelikli bir sorun olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durum müttefikler arasında NATO kaynaklarının ve harcamaların nasıl yapılacağı veya yük paylaşımının eşit ve adil bir şekilde paylaşılması tartışmalarını alevlendirmektedir.

Müttefikler arasındaki bu görüş ayrılığının, iki temel sonucu olmaktadır. Birincisi, yükümlülüklerin fiilen üstlenilmesi konusunda bazı müttefikler üzerindeki baskı artmaktadır. Öyle ki ABD'nin uzun yıllardır NATO'nun operasyonel ve mali yükünün büyük kısmını karşılaması, kurumsal düzeyde sıkça dile getirilen bedavacılık (freeriding) eleştirilerini yeniden gündeme taşımaktadır. İkincisi, bu dengesizlikler ittifakın dayanıklılığına yönelik siyasi bir aşınma yaratmakta; özellikle kriz anlarında karar alma süreçlerinde uyum ve güven ilişkisini zayıflatmaktadır. Çünkü yük paylaşımındaki yapısal eşitsizlikler, müttefikler arasında adalet algısının zarar görmesine yol açarak politik bütünleşmeyi olumsuz etkileyebilmektedir. Dolayısıyla eşit yük paylaşımı tartışmaları, mali, operasyonel ve stratejik düzeylerde ortaya

çıkan çok boyutlu eşitsizlikleri içermekte; bu eşitsizlikler hem kurum içi uyumu hem de kolektif savunma kapasitesinin performansını etkilemektedir.

Diğer taraftan NATO üyesi devletlerin ittifak içindeki beklentileri, büyük ölçüde kendilerine sağlanan askeri, siyasi ve mali avantajların korunması ve stratejik konumlarının güçlendirilmesi etrafında şekillenmektedir. Bu bağlamda, yük paylaşımında daha adaletli ve dengeli bir yaklaşımın benimsenmesi talebi, özellikle dünyada artan jeopolitik belirsizlikler ve yükselen savunma maliyetleri nedeniyle giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Üyeler arasındaki beklenti farklılıkları yalnızca mali boyutla sınırlı olmayıp; askeri kabiliyet yatırımları, operasyonel sorumluluklar ve caydırıcılık stratejisinin yüklenilmesi gibi çok yönlü unsurları da kapsamaktadır.

Yük paylaşımına ilişkin girişimler, NATO içinde hem eşitlik ilkesinin korunması hem de kolektif savunma kapasitesinin sürdürülebilir bir şekilde güçlendirilmesi amacıyla geliştirilen çok boyutlu politika ve hukuk mekanizmalarını kapsamaktadır. Bu girişimlerin temelinde, üye devletlerin savunma harcamaları, operasyonel katkıları ve kabiliyet geliştirme yükümlülüklerinin daha dengeli bir çerçevede dağıtılması hedefi yer almaktadır.

Güncel uluslararası güvenlik gelişmeleri, ittifakın kolektif savunma mimarisinin yalnızca askeri kabiliyetler açısından değil, yönetim ve yükümlülüklerin adil paylaşımı bakımından da yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, yük paylaşımındaki yapısal dengesizlikleri giderecek reform girişimleri, hem NATO'nun stratejik uyum kapasitesini artırmak hem de üyeler arasındaki dayanışmayı pekiştirmek açısından kaçınılmaz bir yönelim olarak değerlendirilmektedir.

Süreç içerisinde, yalnızca mevcut kurumsal düzenlemelerin güncellenmesi değil, aynı zamanda yeni politika araçlarının entegrasyonu da tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Karşılaşılan zorlukların aşılabilmesi için, dinamik, uyarlanabilir ve bütünleşik bir politika yapısı geliştirilmesi öncelikli bir gereksinimdir. Bu çerçevede, NATO'nun geleceği açısından iş birliği ve dayanışma ruhunun güçlendirilmesi, yalnızca siyasi bir tercih değil, ittifakın kurumsal devamlılığı açısından stratejik bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Yapılan akademik ve kurumsal analizler, mevcut politikaların ve uygulamaların üye devletler arasında belirgin farklılıklara yol açtığını ve bu farklılıkların kolektif hareket kabiliyetini zayıflatma eğiliminde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ülkeler arasındaki ekonomik eşitsizlikler, stratejik öncelikler ve iç siyasi baskılar, ortak hedefler doğrultusunda uyumlu bir ilerlemeyi zaman zaman sekteye uğratmaktadır. Bu durum, yalnızca mali yükün değil, askeri ve

operasyonel yükün de belirli müttefikler üzerinde yoğunlaşmasına yol açmakta; ittifak içi dayanışmayı ve stratejik uyumu sınırlandırmaktadır. Ayrıca, uluslararası ortamda hızlı değişen tehdit dokusu, yük paylaşımında daha esnek, uyarlanabilir ve çok boyutlu mekanizmalara olan ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır. Teknolojik dönüşüm, sınır ötesi hibrit tehditler ve büyük güç rekabetinin yeni biçimleri, ittifakın mali ve askeri sorumlulukları yeniden kurgulamasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, hem mevcut yük paylaşımı araçlarının güncellenmesi hem de yeni kurumsal mekanizmaların tasarlanması, ittifakın kolektif etkinliğini koruması açısından kritik önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Bağbaşıoğlu, A. (2016). Güncelliğini Yitirmeyen Bir Sorun Olan Yük Paylaşımına Yeni Bir Çözüm Arayışı: Akıllı Savunma ve NATO, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 10 (19), ss.209-225.
- Barrie, D. vd. (2020). European defence policy in an era of renewed great-power competition, <https://www.iiss.org/globalassets/media-library---content--migration/files/research-papers/european-defence-policy-in-an-era-of-renewed-great-power-competition---iiss-research-report.pdf> (20.11.2025)
- Bayer, L (2023). Is there a war on? Big EU Powers still short of NATO spending targets, <https://www.politico.eu/article/is-there-a-war-on-big-eu-powers-miss-nato-spending-targets-again-allies/> (19.11.2025)
- BBC, (2024). NATO nedir, üye ülkeler savunmaya ne kadar harcıyor?, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c0353010d84o> (21.11.2025)
- Cha, V. (2024). Shared Threats: Indo-Pacific Alliances and Burden Sharing in Today's Geopolitical Environment, <https://www.csis.org/analysis/shared-threats-indo-pacific-alliances-and-burden-sharing-todays-geopolitical-environment> (24.11.2025)
- Colvin, N. (2024). Alliances and Partnerships in a Complex and Challenging Security Environment, (Eds. Karp, R. and Maass, R. W.), NATO Academic Conference, <https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2024/06/NATO-AC24-Compendium.pdf> (24.11.2025)
- CRS Report, (2012). NATO Common Funds Burden sharing: Background and Current Issues, https://www.congress.gov/crs_external_products/RL/PDF/RL30150/RL30150.13.pdf (26.11.2025)
- Desmaele, L. (2024) Burden Sharing for What? NATO Implications of Three US Visions, *The Washington Quarterly*, 47 (4), pp. 27-43, <https://doi.org/10.1080/0163660X.2024.2432808>
- Ekotürk, (2025). NATO'nun %5 Hedefi: Gerçekçi mi?, <https://www.ekoturk.com/analiz/natonun-5-hedefi-gercekci-mi/> (27.11.2025)
- Elevli, Ö. (2025). 3. Dünya Savaşı'nın Gölgesinde AB ve NATO'nun Savunma Harcamaları, <https://www.turkiyearchastirmalari.org/2025/11/08/yayinlar/ekonomi-politik/3-dunya-savasinin-golgesinde-ab-ve-natonun-savunma-harcamalari/> (25.11.2025)
- Fiscarelli, R. (1990). NATO in the 1990s: Burden Shedding Replaces Burden Sharing, Cato Institute Foreign Policy Briefing No. 1, <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/fpb001.pdf> (27.11.2025)
- Güçyetmez, F. (2025). NATO'nun Yeni Eşiği: %5 Gerçekçi mi? https://tasam.org/tr-TR/Icerik/73938/natonun_yeni_esigi_5_gercekci_mi (23.11.2025)
- Hackett, J., Schreer, B. (2024). Building Defence Capacity in Europe: An Assessment. https://www.iiss.org/globalassets/media-library---content--migration/files/publications---free-files/strategic-dossier/pds-2024/iiss_building-defence-capacity-in-europe-an-assessment_112024.pdf (24.11.2025)
- İldem, T. (2022). NATO Yeni Stratejik Konsepti Nedir, Ne Değildir? Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi (EDAM) Raporu, <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2022/07/NATO-YENI-STRATEJIK-KONSEPTI-1.pdf> (26.11.2025)

- Kim, W., & Sandler, T. (2024). NATO Security Burden Sharing, 1991–2020. *Defence and Peace Economics*, 35 (3), ss. 265–280, <https://doi.org/10.1080/10242694.2023.2230408> (27.11.2025)
- Lepgold, J. (1998). NATO's Post-Cold War Collective Action Problem. *International Security*, 23 (1), pp. 78–106. <https://doi.org/10.2307/2539264>
- Lindley-French, J. (2017). *NATO: The Enduring Alliance*. Routledge.
- López, J.M. and Wolff, G. B. (2025). Europe's dependence on US foreign military sales and what to do about it, https://www.bruegel.org/policy-brief/europes-dependence-us-foreign-military-sales-and-what-do-about-it?utm_source=chatgpt.com (26.11.2025)
- Mallory, M. Germanovich, G., Welburn, J.W., Smith, T. D. (2024). Burden sharing and Its Discontents Understanding and Optimizing Allied Contributions to the Collective Defense, RAND Corporation Research Report, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR4100/RR4189z1/RAND_RR4189z1.pdf (25.11.2025)
- McInnis, K. and Fata, D. (2023). From Burden Sharing to Responsibility Sharing, <https://www.csis.org/analysis/burden-sharing-responsibility-sharing> (23.11.2025)
- Matlé, A. (2023). A New Burden-Sharing Formula in the Making?: How the EU and NATO Can Organise Security Together, <https://dgap.org/en/research/publications/new-burden-sharing-formula-making> (24.11.2025)
- Möhring, J. (2023). *The FCAS and NGWS Weapon Systems: Challenges of Multinational Defence Projects*, https://www.ifri.org/sites/default/files/migrated_files/documents/atoms/files/ifri_mohring_fcas_mgcs_weapon_systems_2023.pdf (27.11.2025)
- NATO, (2025a). Funding NATO, <https://www.nato.int/en/what-we-do/introduction-to-nato/funding-nato> (26.11.2025)
- NATO, (2025b). Defence expenditures and NATO's 5% commitment, <https://www.nato.int/en/what-we-do/introduction-to-nato/defence-expenditures-and-natos-5-commitment> (19.11.2025)
- NATO, (2025c). NATO's role in defence industry production, <https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/natos-role-in-defence-industry-production> (22.11.2025)
- NATO. (2022). Strategic Concept 2022, <https://www.nato.int/content/dam/nato/webready/documents/publications-and-reports/strategic-concepts/2022/290622-strategic-concept.pdf> (20.11.2025)
- NATO Secretary General Annual Report, (2024). <https://asad.org.tr/nato-the-secretary-generals-annual-report-2024> (21.11.2025)
- NATO Watch, (2024). Trump2.0 and NATO: Implications for Ukraine, European security and military spending, Briefing Paper No.120, https://natowatch.org/sites/default/files/2024-11/nato_watch_briefing_120_trump_2.0.pdf? (22.11.2025)
- Oneal, J.R. (1990) 'The theory of Collective action and burden sharing in NATO', *International Organization*, 44 (3), pp. 379–402. <https://doi.org/10.1017/S0020818300035335>
- Rasmussen, A. F. (2011). "NATO After Libya", *Foreign Affairs*, 90 (4), ss.2-6
- Ringsmose, J. (2010). NATO Burden-sharing redux: Continuity and change after the Cold War. *Contemporary Security Policy*, 3 (2), pp. 319–338.
- Sloan, S. R. (2023). *Defense of the West: Transatlantic security from Truman to Trump*. Manchester University Press.
- Taylor, K. and Schneider, Z. (2025). NATO defense spending tracker: How are allies contributing to Collective defense, <https://www.atlanticcouncil.org/commentary/trackers-and-data-visualizations/nato-defense-spending-tracker/> (24.11.2025)
- Zyla, B. (2016). NATO Burden Sharing: A New Research Agenda, *Journal of International Organizations Studies*, 7 (2), pp.5-22

THE ROLE OF PHARMACIST IN MEDICATION SAFETY**Vanisri M., Dr. R. SRINIVASAN, Dr. R. SARAVANAN**

Bharath Institute Of Higher Education And Research, Tambaram, Chennai, India

ABSTARCT

Pharmacists play a crucial role in ensuring medication safety. They assist other healthcare professionals to prevent medication errors and adverse drug reactions. One of the main responsibilities of pharmacists is to verify and review prescriptions to ensure that the correct medication, dosage, and instructions are provided. They are trained to identify potential drug interactions, allergies, and contraindications that may pose a risk to patients. Pharmacists also play a significant role in medication reconciliation, which involves comparing a patient's current prescription to the prescribed medication information. Furthermore, pharmacists instruct patients about how to use medications properly, including how much to take, possible adverse effects, and how to store them. Patients can receive resources to help them remember to take their prescribed prescriptions on time, as well as counseling on medication adherence. When patients have queries or concerns about their prescriptions, pharmacists are available to assist them. Pharmacists work with healthcare organizations to ensure pharmaceutical safety in addition to their direct patient care obligations. In the process of reporting and analyzing pharmaceutical errors, they assist in identifying flaws in the system and putting preventative measures in place. Pharmacists ensure that best practices in medication management are followed by contributing to medication safety guidelines and regulations. Ultimately, by guaranteeing precise dispensing, educating patients, and actively taking part in pharmaceutical safety activities.

**BIOECONOMY: PROSPECTS FOR IMPLEMENTATION AT
PHARMACEUTICAL ENTERPRISES****Olena BUDIAKOVA**

PhD in Economics, Associate Professor of the Department Smart Economics, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, str. Nemirovicha-Danchenko, 2, 01011, Ukraine

ORCID ID: 0000-0001-6028-2650**Diana PRYHARSKA**

The Department Smart Economics, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, str. Nemirovicha-Danchenko, 2, 01011, Ukraine

ABSTRACT

The bioeconomy has a great potential to increase the productivity, innovation and competitiveness of the pharmaceutical industry, as well as to ensure the health and well-being of the population. It promotes the development of new medicines, vaccines, diagnostic tests, medical devices and services based on biological resources and biotechnology.

Pharmaceuticals are an industry that deals with the research, development, production and marketing of medicines for the diagnosis, prevention and treatment of diseases. However, it cannot exist without proper coordination in the business sector.

However, the bioeconomy also faces some challenges and disadvantages, such as limited availability and quality of biological resources, high research and development costs, complexity of regulation and standardisation of bioproducts, ethical and social issues related to the use of biological material and genetic information.

The bioeconomy in a pharmaceutical company is the ability to use biological resources, processes and principles to create innovative medicines, vaccines, diagnostic tests and other products and services that contribute to the preservation and improvement of human health. The bioeconomy in a pharmaceutical company is the ability to use biological resources, processes and principles to create innovative medicines, vaccines, diagnostic tests and other products and services that contribute to the preservation and improvement of human health.

Keywords: Economics, bioeconomy, bioeconomy, bioeconomy in pharmaceuticals, circular economy, Sustainable development, pharmaceutical businesses, biotechnology.

THE PROCESS OF TURNING VEGETABLE BIO-WASTE INTO ACTIVATED CARBONS AND USING THEM IN ENVIRONMENTAL APPLICATIONS

Djellouli AMIR

Université mohammed chérif mesaadia de Souk-Ahras, Algeria 2Badji Mokhtar-Annaba University, Algeria.

Center for Scientific and Technical Research on Arid regions CRSTRA, Biskra, 07000, Algeria
Laboratory of Physics of Matter and Radiation (LPMR)

Berredjem YAMINA

Center for Scientific and Technical Research on Arid regions CRSTRA, Biskra, 07000, Algeria

Hattab ZHOUR

Center for Scientific and Technical Research on Arid regions CRSTRA, Biskra, 07000, Algeria

Guesmia HADJER

Laboratory of Physics of Matter and Radiation (LPMR)

Mehenni MOKTHAR

Laboratory of Physics of Matter and Radiation (LPMR)

ORCID ID: 0000-0001-5092-2212

ABSTRACT

In this work, we prepared biochar from the organic residues of pepper stems from the Biskra region and studied its morphological and structural properties. Then, we tested its efficiency in the elimination of pharmaceutical residues in aqueous solutions; several parametric conditions were studied, including pH, contact time, initial concentration, and temperature to obtain optimal conditions. PS-biochar was a carbonaceous mesoporous adsorbent with well-developed textural properties ($SBET = 727.5 \text{ m}^2/\text{g}$ and $V_{Total} = 0.36 \text{ cm}^3/\text{g}$). The adsorption mechanism contributes to π - π interaction, pore filling, and hydrogen bonding. FTIR analysis showed both qualitative and quantitative decreases in the functional groups of the raw material after adsorption. The results obtained in this study demonstrate that PS-biochar is a very effective adsorbent for Diclofenac and Paracetamol adsorbates and has a high adsorption capacity for these contaminants in the single system. Moreover, a relatively higher capacity for Paracetamol and Diclofenac than for in the binary system. The nonlinear isothermal Temkin and Langmuir models adequately described the equilibrium adsorption data. Although the adsorption kinetics followed the pseudo-second-order model, the thermodynamic study revealed that the adsorption process was spontaneous and exothermic. The adsorption values for both sulfonamides indicated that the adsorption mechanism was physical in nature.

Keywords: Biochar, adsorption, isotherms, Binary system, single system, mechanism, pharmaceutical product.

EMPLOY INEXPENSIVE BIOADSORBENTS TO ELIMINATE COLORANTS, MEDICATIONS, AND HEAVY METALS

Djellouli AMIR

Université mohammed chérif mesaadia de Souk-Ahras, Algeria 2Badji Mokhtar-Annaba University,
Algeria.

Center for Scientific and Technical Research on Arid regions CRSTRA, Biskra, 07000, Algeria
Laboratory of Physics of Matter and Radiation (LPMR)

Berredjem YAMINA

Center for Scientific and Technical Research on Arid regions CRSTRA, Biskra, 07000, Algeria

Hattab ZHOUR

Center for Scientific and Technical Research on Arid regions CRSTRA, Biskra, 07000, Algeria

Guesmia HADJER

Laboratory of Physics of Matter and Radiation (LPMR)

Mehenni MOKTHAR

Laboratory of Physics of Matter and Radiation (LPMR)

ORCID ID : 0000-0001-5092-2212

ABSTRACT

The synthesis and production of biomaterials of the cationic and anionic types was the main goal of this investigation. These substances were employed as adsorbents in waters contaminated by various adsorbates that were probably found in the surrounding area. Several approaches (IRTF, DRX, MEB, BET, and ATG/DTA) will be used to characterize the various materials. The adsorption tests using these materials will be conducted by adjusting several parameters, including pH, mass, concentration, and temperature.

Elimination of effluents in aqueous media, with a focus on the adsorption technique, which appears to be particularly well-suited to remove pollutants due to its shown effectiveness and cost-effectiveness in using inexpensive adsorbents like industrial and agricultural wastes.

Keywords: Adsorption, bio adsorbents, water treatment, various materials, and characterization

A COMPREHENSIVE OVERVIEW OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS (IPR) AND DRUG REGULATORY AFFAIRS

K. DHANUSHA*, M. K. VIJAYALAKSHMI, Dr. R. SRINIVASAN

Faculty of Pharmacy, Bharath Institute of Higher Education and Research, Selaiyur,
Tambaram-600073

ABSTRACT

Legal safeguards for intangible works of human intellect are included in intellectual property rights, or IPR. There are various forms of intellectual property protection, including trademark, copyright, and patents. A patent is an acknowledgment for an invention that meets the requirements of worldwide uniqueness, non-obviousness, and practical use. Better invention or creative protection requires intellectual property rights (IPR) for identification, planning, commercialization, and rendering. Different industries should have different IPR policies, management styles, strategies, and so forth based on their areas of expertise. In the upcoming era, the pharmaceutical industry's evolving IPR strategy will need a stronger focus and approach. In a particular industry, regulatory affairs refers to the administration of protocols that ensure compliance with laws, regulations, and guidelines. Acquiring authorizations, permits, and certifications are among the things it entails. It also requires staying current with and adapting to regulatory requirements that change. In the food, technology, and pharmaceutical industries, among others, regulatory affairs specialists play a crucial role in navigating the intricate regulatory landscape and ensuring that products adhere to safety and legal requirements. In numerous industries, the amalgamation of Intellectual Property Rights (IPR) and Regulatory Affairs is imperative. While IPR protects intellectual property, regulatory affairs specialists make sure that processes and products adhere to legal requirements. All of them work together to protect innovations, guide companies through complex regulatory environments, and guarantee moral and legal standards are followed during the creation, licensing, and marketing of goods and services.

Keywords: Intellectual property, Patent, Drug Design, Trade Secrets and FDA

HEALTH, CLIMATE CHANGE, AND SUSTAINABILITY- A SYSTEMATIC REVIEW

Associate Professor, Dr. C. VIJAI

Department of Commerce and Business Administration, Vel Tech Rangarajan Dr. Sagunthala R&D
Institute of Science and Technology, India

ORCID ID: 0000-0003-0041-7466

Assistant Professor, Mr. M. ELAYARAJA

Department of Commerce, St.Peter's Institute of Higher Education and Research, Tamil Nadu, India

ABSTRACT

This systematic review explores the intricate relationships among health, climate change, and sustainability, acknowledging their interdependencies in shaping global well-being. The objectives of this review are to comprehensively analyze existing literature and synthesize findings to understand the multifaceted impact of climate change on human health, evaluate strategies for mitigation and adaptation, and examine the nexus between environmental sustainability and public health. A rigorous search strategy was employed, utilizing diverse databases and keywords to identify relevant studies. Inclusion criteria focused on various study designs, geographical regions, and time periods. Quality assessment was conducted to ensure the reliability of selected studies. The synthesis of findings reveals the direct and indirect health impacts of climate change, encompassing issues such as infectious diseases, food and water security, extreme weather events, and mental health. Strategies for climate change mitigation and adaptation were examined, including policies, technologies, and interventions contributing to sustainability and improved health outcomes. The review also delves into the relationship between environmental sustainability practices and public health, addressing concerns related to air and water quality, pollution, and the built environment.

Implications for policy development are discussed, evaluating existing policies and proposing recommendations for future endeavors. Gaps in the literature are identified, suggesting avenues for future research to enhance our understanding of the complex interplay between health, climate change, and sustainability. In conclusion, this systematic review provides a comprehensive overview of the current state of knowledge, emphasizing the need for integrated approaches to address the challenges posed by the interconnections of health, climate change, and sustainability. The findings underscore the importance of informed policymaking and continued research efforts to foster a resilient and sustainable global future.

Keywords: Climate Change, Air Quality, Mental Health, Water Scarcity.

Introduction

The 21st century is marked by unprecedented challenges that transcend traditional disciplinary boundaries, with health, climate change, and sustainability emerging as critical components of the global agenda. The intricate interplay among these domains necessitates a comprehensive understanding to address the complex and multifaceted issues shaping human well-being. This systematic review seeks to unravel the interconnected relationships between health, climate change, and sustainability, recognizing the urgency of examining their synergies and implications.[2]

The nexus between climate change and health is a pivotal concern, given the escalating frequency and intensity of extreme weather events, shifts in infectious disease patterns, and disruptions to food and water security. Understanding these direct and indirect health impacts is imperative for devising effective mitigation and adaptation strategies. Concurrently, the pursuit of sustainability, encompassing environmental, social, and economic dimensions, is recognized as a fundamental pathway to safeguarding global health. [1 As nations grapple with the consequences of a changing climate, the imperative for policy interventions becomes evident. This review aims to critically evaluate existing policies addressing the intersections of health, climate change, and sustainability. Additionally, it seeks to provide recommendations for future policy development, emphasizing the need for integrated approaches that recognize the synergies between environmental conservation and public health.[3] By synthesizing the current state of knowledge, this systematic review aims to contribute to a nuanced understanding of the intricate relationships between health, climate change, and sustainability. In doing so, it underscores the importance of informed decision-making, holistic policy frameworks, and collaborative research endeavors to navigate the challenges and opportunities that lie ahead in our pursuit of a healthier, sustainable, and resilient global future.[4]

Objectives of Health effects of climate change

The objectives of investigating the health effects of climate change are manifold, reflecting the imperative to comprehend the intricate connections between environmental shifts and human well-being. Firstly, this exploration seeks to identify and comprehend the direct health impacts arising from the changing climate. These impacts encompass a spectrum of issues, from the intensification of extreme weather events, such as hurricanes, heatwaves, and floods, to alterations in disease patterns and the spread of infectious diseases. Understanding the epidemiological consequences of climate change is crucial for healthcare systems to adapt and respond effectively to emerging health challenges.

Secondly, the review aims to assess the indirect health consequences triggered by climate-induced disruptions to ecological systems. Changes in food and water security, for instance, can have profound repercussions on nutrition and hydration, leading to increased susceptibility to diseases and malnutrition. Examining these indirect pathways is essential for devising strategies that address the root causes of health vulnerabilities.

Furthermore, the review seeks to analyze the differential impacts of climate change on vulnerable populations. Certain communities, such as those in low-income countries or marginalized groups, are disproportionately affected by climate-related health hazards. Understanding the social determinants of health in the context of climate change is crucial for developing equitable and inclusive interventions that prioritize the most vulnerable.

Beyond the examination of negative health outcomes, the review also aims to identify potential co-benefits and opportunities for health improvement through climate action. Certain mitigation and adaptation strategies, such as transitioning to cleaner energy sources and sustainable urban planning, have the potential to simultaneously improve environmental conditions and public health. In summary, the objectives of investigating the health effects of climate change encompass understanding direct and indirect health impacts, evaluating differential vulnerabilities, and identifying opportunities for positive health outcomes in the face of environmental challenges. This multifaceted approach aims to provide a comprehensive understanding that can inform policies, interventions, and public health strategies tailored to the complexities of a changing climate.

Health effects of climate change

Climate change has wide-ranging impacts on human health, both directly and indirectly. Here are some of the key health effects associated with climate change:

Heat-related illnesses: As global temperatures rise, heatwaves become more frequent and intense, leading to heat-related illnesses such as heat exhaustion and heatstroke. These conditions can be particularly dangerous for vulnerable populations, including the elderly, children, and individuals with pre-existing health conditions.[5]

Increased cardiovascular and respiratory problems: Climate change contributes to the degradation of air quality, primarily through the increase in pollutants such as ground-level ozone and particulate matter. Exposure to these pollutants can exacerbate cardiovascular and respiratory conditions, leading to an increased risk of heart attacks, strokes, asthma attacks, and other respiratory diseases.[9]

Spread of infectious diseases: Climate change influences the distribution and behavior of disease-carrying vectors such as mosquitoes, ticks, and rodents. Warmer temperatures and

altered precipitation patterns can expand the geographical range of vector-borne diseases like malaria, dengue fever, Lyme disease, and Zika virus. Changes in rainfall patterns can also lead to waterborne diseases, including cholera and other gastrointestinal infections.

Mental health impacts: Climate change can have substantial psychological and emotional effects on individuals and communities. Disasters triggered or intensified by climate change, such as hurricanes, floods, and wildfires, can cause significant trauma, loss of life, displacement, and disruption of social support networks. These factors contribute to increased rates of anxiety, depression, post-traumatic stress disorder (PTSD), and other mental health conditions.[10]

Food and water insecurity: Climate change disrupts agricultural systems, leading to reduced crop yields, changes in the availability and quality of food, and increased food prices. This can result in malnutrition, particularly among vulnerable populations. Additionally, altered precipitation patterns and rising temperatures can affect the availability and quality of water, leading to water scarcity and an increased risk of waterborne diseases.

Impacts on vulnerable populations: Climate change disproportionately affects vulnerable populations, including low-income communities, indigenous peoples, and those with limited access to healthcare resources. These populations often face greater exposure to climate-related health risks and may have less capacity to adapt or recover from climate-related events.[8]

Estimating the global burden of disease due to climate change

Estimating the global burden of disease attributable to climate change is a complex task that involves synthesizing data from various sources and employing sophisticated modeling techniques. While it is challenging to quantify the precise impact of climate change on specific diseases, several studies have provided valuable insights into the overall burden. Here are some approaches and findings regarding the estimation of the global burden of disease due to climate change:

Comparative Risk Assessment (CRA): The Global Burden of Disease (GBD) study, conducted by the Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME), utilizes the CRA framework to estimate the health effects of various risk factors, including climate change. By comparing the current burden of diseases with a hypothetical scenario without climate change, researchers can attribute a portion of the disease burden to climate-related factors.

Attribution studies: These studies employ statistical techniques to attribute the occurrence of specific climate events, such as heatwaves or extreme precipitation, to climate change. By linking these events to health outcomes, researchers can estimate the health burden associated with climate change.

Disease-specific studies: Researchers have conducted studies focusing on specific diseases that are known to be influenced by climate change. For example, studies on vector-borne diseases like malaria, dengue fever, and Lyme disease have explored the relationship between climate variables and disease incidence to estimate the impact of climate change.

Integrated assessment models: These models combine climate models with epidemiological data to project the future health impacts of climate change. They consider various factors, such as changes in temperature, precipitation patterns, and population vulnerability, to estimate the burden of specific diseases under different climate change scenarios.[6]

Findings from these studies suggest that climate change contributes to a substantial global burden of disease. For instance, the GBD study estimated that, in 2019, exposure to ambient particulate matter resulting from fossil fuel combustion and other factors related to climate change contributed to over 4 million premature deaths worldwide. The study also attributed a significant portion of the global burden of diarrheal diseases, malnutrition, and cardiovascular diseases to climate change-related factors.

It is important to note that estimating the global burden of disease due to climate change is an ongoing area of research, and the results can vary depending on the methodologies, data sources, and assumptions used in the studies. Furthermore, the burden of disease can vary across regions and populations, with certain groups being more vulnerable to climate-related health impacts.[7]

Despite the challenges, these estimation efforts provide valuable insights into the magnitude of the health burden posed by climate change. Such information can help inform policy decisions, guide adaptation strategies, and promote efforts to mitigate climate change, ultimately aiming to reduce the adverse health impacts associated with a changing climate.

Conclusion

In conclusion, this systematic review delves into the intricate relationships among health, climate change, and sustainability, uncovering a tapestry of interdependencies that necessitate comprehensive consideration. The exploration of direct and indirect health impacts of climate change underscores the urgency of implementing adaptive strategies to mitigate emerging challenges. From the intensification of extreme weather events to shifts in disease patterns, the vulnerabilities posed to global health demand immediate attention and concerted action.

The evaluation of policies addressing these interconnections reveals both progress and gaps in the current landscape. While some policies demonstrate a commitment to integrating health considerations into climate and sustainability agendas, there remains a need for more holistic and cross-sectoral approaches. The identified gaps highlight opportunities for refining and

developing policies that better encapsulate the complexities of these interwoven challenges. Moreover, the review emphasizes the importance of recognizing differential vulnerabilities, ensuring that interventions are tailored to address the unique needs of diverse populations. Climate change exacerbates existing health disparities, particularly affecting marginalized communities, making equity a central consideration in the pursuit of sustainable and resilient solutions. As we navigate an era defined by environmental uncertainties, this synthesis of knowledge calls for collaborative efforts across disciplines and sectors. Informed decision-making, innovative policies, and sustained research are essential for navigating the nexus of health, climate change, and sustainability. The findings presented in this review advocate for a paradigm shift towards integrated and proactive approaches that safeguard global health while advancing sustainability goals. Ultimately, the pursuit of a healthier, more resilient future necessitates a unified commitment to transformative action. By understanding the complex relationships outlined in this review, stakeholders can contribute to the development of policies and interventions that address the challenges posed by climate change while fostering global well-being and sustainability.

REFERENCES

1. Haines, A., & Ebi, K. (2019). The Imperative for Climate Action to Protect Health. *New England Journal of Medicine*, 380(3), 263-273. DOI: [DOI]
2. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2018). Special Report on Global Warming of 1.5°C
3. Watts, N., Amann, M., Arnell, N., Ayeb-Karlsson, S., Belesova, K., & Boykoff, M. (2019). The 2019 report of The Lancet Countdown on health and climate change: Ensuring that the health of a child born today is not defined by a changing climate.
4. Costello, A., Abbas, M., Allen, A., Ball, S., Bell, S., & Bellamy, R. (2009). Managing the health effects of climate change. *The Lancet and University College London Institute for Global Health Commission*, 373(9676), 1693-1733. DOI: [DOI]
5. Myers, S. S., Smith, M. R., Guth, S., Golden, C. D., Vaitla, B., & Mueller, N. D. (2017). Climate Change and Global Food Systems: Potential Impacts on Food Security and Undernutrition. *Annual Review of Public Health*, 38, 259-277. DOI: [DOI]
6. Frumkin, H., Hess, J., Luber, G., Malilay, J., & McGeehin, M. (2008). Climate change: The public health response. *American Journal of Public Health*, 98(3), 435-445. DOI: [DOI]
7. World Health Organization (WHO). (2016). Climate Change and Health: Fact Sheet
8. Adger, W. N., Arnell, N. W., & Tompkins, E. L. (2005). Successful adaptation to climate change across scales. *Global Environmental Change*, 15(2), 77-86. DOI: [DOI]
9. Watts, N., Adger, W. N., Agnolucci, P., Blackstock, J., Byass, P., & Cai, W. (2015). Health and climate change: policy responses to protect public health. *The Lancet*, 386(10006), 1861-1914. DOI:
10. Campbell-Lendrum, D., & Prüss-Ustün, A. (2019). Climate change, air pollution and noncommunicable diseases. *Bulletin of the World Health Organization*, 97(2), 160-161.

ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN NEUROLOGICAL DISORDERS**Gupta Swati SANJAYKUMAR*****Rishabha MALVIYA**Department of Pharmacy, School of Medical and Allied Sciences, Galgotias University
Greater Noida, Uttar Pradesh, IndiaDepartment of Pharmacy, School of Medical and Allied Sciences, Galgotias University, Greater
Noida, Uttar Pradesh, India.**ABSTRACT**

A significant area of computer science called artificial intelligence (AI) is successfully applied to the analysis of intricate medical data and the extraction of significant relationships from datasets for a variety of clinical purposes. AI technologies that analyse and extract features from the intrinsically complicated medical data are machine learning as well as deep learning, which can produce the required results. AI technologies that analyse and extract features from the intrinsically complicated medical data are machine learning as well as deep learning, which can produce the required results. Thus, the integration of sophisticated AI-based algorithms in the delivery of healthcare has great promise for enhancing healthcare, particularly in the areas of automated neurological problem diagnosis, evaluation, and therapeutic treatments. In order to test their theories and evaluate neuroimaging data, neuroscientists have benefited from AI-based systems. This has aided in early diagnosis and prediction of psychiatric diseases. In addition, these AI systems establish a brain-machine interface, retrieve neurological data. A number of artificial intelligence (AI)-assisted brain computer/machine interface (BCI) applications are being created to support individuals suffering from neuromuscular conditions such spinal cord injuries or cerebral palsy. AI-based methods utilising a variety of predictor factors, including neutrophils, lymphocytes, and the neutrophil-to-lymphocyte ratio (NLR) in cerebrospinal fluid (CSF), could accurately predict the type of meningitis. When used in neuro-oncology, AI is also linked to a number of advantages because it may offer accurate preliminary diagnosis and treatment alternatives.

THE ROLE OF ZAKAT IN ISLAMIC ECONOMIC AXIOLOGY**Intan Athiyatul MAULA****ORCID ID:** 0000-0001-6625-7026**Dian NOFITASARI****ORCID ID:** 0000-0003-3727-4251**Karina Atha NABILA****ORCID ID:** 0000-0009-1195-2289

Muhammad Sultan MUBAROK, M. E.

Fakultas Ekonomi Bisnis Dan Islam UIN K.H. Abdurrahman Wahid

ABSTRACT

Zakat has a very important role in the axiology of Islamic economics in the branch of philosophy that considers values and ethics, and zakat is one of the main principles of Islamic economics which deals with the provision of mandatory donations to help those in need. Therefore zakat is important in reflecting Islamic economic values and ethics such as social justice, community empowerment, poverty alleviation, social solidarity, and improving the quality of life. This research aims to explore, analyze, and examine the role and impact of zakat in the context of Islamic economics. This research is a literature study with a qualitative approach. The data sources in this research are obtained through the study of various references such as books, journal articles, the internet, and other sources relevant to the research topic. The data analysis in this research uses content analysis techniques from existing reference sources. The results of this study show that zakat not only has religious value, but zakat also has significant economic value.

Keywords: Zakat, Axiology, Economy, Islam

SYNTHESIS AND EVALUATION OF SILVER NANOPARTICLES FROM ETHANOLIC LEAF EXTRACT OF *Tridax Procumbens*.L

Professor, Dr. R. SARAVANAN

Faculty of Pharmacy, Bharath Institute of Higher Education and Research, Chennai, India 600 073

ABSTRACT

In recent science Nanotechnology is a burning field for the researchers. Nanotechnology deals with the Nanoparticles having a size of 1-100 nm in one dimension used significantly concerning medical chemistry, atomic physics, and all other known fields. Silver nanoparticles were synthesized using aqueous extract of *Tridax procumbens* leaves, and silver nitrate. XRD, SEM, FTIR, Optical absorption were measured and analyzed. The synthesized AgNps exhibits lowest energy absorption band at 400 nm. Synthesis of Nanoparticles may involve various routes including physical, chemical and biological approaches. Traditionally these are manufactured by wet chemical methods which require toxic and flammable chemicals. Nanoparticles thus formed are confirmed and characterized by using UV-Visible Spectroscopy, SEM, FTIR, Zeta Analysis, XRD measurements.

Further, these green synthesized Nanoparticles showed bactericidal activity against multidrug-resistant human pathogenic bacteria. The AgNps formed were found to have enhanced antimicrobial properties and showed zone of inhibition against isolated bacteria (*Escherichia coli*) from garden soil sample. In totality, the AgNps prepared are safe to be discharged in the environment and possibly utilized in process of pollution remediation. AgNps may also be efficiently utilized in agricultural research to obtain better health of crop plants as shown by our study.

Keywords: Silver nanoparticles; FTIR; SEM; Antimicrobial Activity ; *Tridax procumbens*.

EDIBLE BANANA VACCINE AGAINST CHOLERA**Dr. R. SARAVANAN**

Professor, Faculty of Pharmacy, Bharath Institute of Higher Education and Research, Chennai, India

ABSTRACT

Plant biotechnology was promoted to express the foreign antigen in plant tissues as edible vaccine. Vaccination was the best known and most successful application of immunological principles to human health.

In this present study CT-B antigen was prepared from *Vibrio cholera* (MTCC 3904). The size of the CT-B antigen (11.6 kDa) was confirmed by 12% SDS-PAGE. Then CT-B was eluted from SDS-PAGE and then used for vector construction. The CT-B cassette was digested with both Bam H1 and EcoR1 then recovered in pBLUESCRIPT SK+. The cassette was then excised and sub cloned gene between the Bam H1 and EcoR1 sites of pGEM-T to create a clone contains the CT-B sequence. The expression of CT-B antigen was confirmed by amplification of product by PCR. The triparental mating transformation experiment confirms the transfer of CT-B in *Agrobacterium tumefaciens* (LBA 4404) strain. The transformants containing CT-B antigen was used to confirm the expression of CT-B in the 3 month old callus culture of banana by microinjection.

After 4 months 5 mm size of callus segment were segregated from the mother culture and homogenized. The CT-B expressed product was prepared from homogenized mixer. The presence of CT-B expression in Banana culture was confirmed by western blot analysis. The result revealed the presence of 11.6 kDa CT-B antigen in constructed plasmid and experimentally confirmed. The transformed gene expression was used for the edible vaccine preparation in Banana Callus.

Keywords: CT B, Banana, Transgenic plant, Plasmid, Vector

BUBONIC PLAGU (BLACK DEAD)**V. SELVAKUMAR**

Bharath Institute Of Higher Educational And Research Faculty Of Pharmacy

Dr. SARAVANAN

Bharath Institute Of Higher Educational And Research Faculty Of Pharmacy

ABSTRACT

Bubonic plague is one of three types of plague caused by the bacterium *Yersinia Pestis*. One to seven days after exposure to the bacteria, flu-like symptoms develop. These symptoms include fever, headaches, and vomiting as well as swollen and painful lymph nodes. The dark discoloration of skin, is another symptom. Occasionally, swollen lymph nodes, known as “buboes”, may break open. The bubonic form of plague, the bacteria enter through the skin through a flea bite and travel via the lymphatic vessels to a lymph node, causing it to swell. Diagnosis is made by finding the bacteria in the blood, sputum, or fluid from lymph nodes. Diagnosis Laboratory testing is required in order to diagnose and confirm plague. Ideally, confirmation is through the identification of *Y. Pestis* culture from a patient sample. Confirmation of infection can be done by examining serum taken during the early and late stages of infection. To quickly screen for the *Y. Pestis* antigen in patients, rapid dipstick tests have been developed for field use. Gram-Negative *Yersinia pestis* bacteria. The culture was grown over a 72-hour time period. Several classes of antibiotic are effective in treating bubonic plague. These include aminoglycosides such as streptomycin and gentamicin, tetracyclines (especially doxycycline), and the fluoroquinolone ciprofloxacin. Mortality associated with treated cases of bubonic plague is about 1–15%, compared to a mortality of 40–60% in untreated cases.

Key Words: Bubonic plague, Buboes

REMOVAL OF TRIPHENYLMETHANE DYE FROM WATER BY SHELLS-PEELS BASED BIOSORBENT

Assistant Professor Dr. Rozina KHATTAK

Department of Chemistry, Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar 25000, Pakistan

ABSTRACT

The mixture-based biosorbent used in this study, which included powdered corncob, almond, pomegranate, walnut, and peanut peels-shells, was shown to be an effective and reasonably priced biosorbent for removing triphenylmethane dye from water. With a maximum removal of 98% at an adsorbent dosage of 0.3 g and a dye concentration of 300 ppm during 50 seconds of contact time, the maximum triphenylmethane dye adsorption was accomplished under optimized experimental parameters. This investigation showed that the mixed biosorbent has the maximum adsorption capacity for removing triphenylmethane dye. The chosen biosorbent is thus a cost-effective and easily accessible method for eliminating toxic pollutants i.e., dyes from industrial effluent and wastewater.

KINETICS OF THE BIOSORPTION OF BASIC VIOLET 10 DYE FROM WATER**Assistant Professor Dr. Rozina KHATTAK**

Department of Chemistry, Shaheed Benazir Bhutto Women University, Peshawar 25000, Pakistan

ABSTRACT

One of the synthetic organic dyes that is widely used in the textile, paper, leather, and several other industries is called Basic Violet 10 (BV10). In order to diminish or restrict the source of many illnesses, it is important to either remove it or reduce its concentration before releasing it into aquatic streams. Diverse physical and chemical techniques have been investigated to remove pollutants/dyes from wastewater; however, due to its high effectiveness and low cost, adsorption is one of the best methods currently in use. In this case, we used a plant-based biosorbent to remove BV10 from water and under ideal circumstances, BV10 adsorption reached over 86%. Biosorption occurs by pseudo-second-order kinetics, according to kinetic studies. The chosen biosorbent can therefore be used in its actual applications to remove BV10 from industrial effluents.

CURCUMIN APPLICATION IN CANCER TREATMENT**B. Pharm Student Sriram. R.**

Government College University Faisalabad Instead Of Bharath Institute Chennai, India

Associate Professor Mohamed Ashik Ali. M.

Government College University Faisalabad Instead Of Bharath Institute Chennai, India

Associate Professor Devi. R.

Government College University Faisalabad Instead Of Bharath Institute Chennai, India

ABSTRACT

Curcumin, a natural polyphenol derived from turmeric, has garnered considerable interest in the field of cancer treatment due to its potential anti-cancer properties. This abstract provides an overview of curcumin's application in cancer therapy, focusing on its mechanisms of action and the challenges associated with its use. Curcumin has been recognized for its antioxidant and anti-inflammatory activities, which contribute to its ability to protect cells from damage and reduce chronic inflammation, both of which are linked to cancer development. Moreover, curcumin has demonstrated its potential in inducing apoptosis, promoting programmed cell death in cancer cells, and hindering their uncontrolled growth and proliferation. Another significant aspect of curcumin's anti-cancer effects lies in its capacity to inhibit angiogenesis, the process through which tumors develop new blood vessels to support their growth. By impeding this critical process, curcumin may restrict tumor expansion and metastasis. Furthermore, research indicates that curcumin can enhance the effectiveness of certain chemotherapy drugs and radiation therapy, acting as a chemosensitizer. By sensitizing cancer cells to these conventional treatments, curcumin may improve therapeutic outcomes and potentially reduce treatment resistance. Despite these promising attributes, the clinical application of curcumin in cancer treatment faces challenges, primarily related to its limited bioavailability. The compound is poorly absorbed by the body, necessitating high doses to achieve therapeutic effects, which could lead to potential adverse effects. In conclusion, curcumin holds immense promise as a complementary approach in cancer treatment due to its multi-faceted anti-cancer properties, such as apoptosis induction, angiogenesis inhibition, and chemosensitization. However, further large-scale, randomized, placebo-controlled clinical trials are required to establish its efficacy and safety conclusively. Addressing issues related to bioavailability is crucial to harnessing the full potential of curcumin as a valuable addition to current cancer treatment strategies.

Keywords: Curcumin, cancer treatment, apoptosis, angiogenesis inhibition, chemosensitization, bioavailability

GENDER ANALYSIS OF RESOURCES-USE EFFICIENCY AMONG SESAME FARMERS IN AGRICULTURAL ZONE ONE AREA NIGER STATE, NIGERIA

**Shuaibu, U.
Abdullahi, A.
Jibrin, S.**

Department of Agricultural Extension and Rural Development,
Federal University of Technology, Minna, Niger State, Nigeria.

ABSTRACT

The study aimed at assessing gender analysis of resource-use efficiency of sesame production in Niger State, Nigeria. A purposive and multi-stage sampling procedure was used to select 76 male and 75 female sesame farmers and data collected through structured questionnaire were analyzed using descriptive statistics (frequency distribution, means, percentages) and inferential statistics (Cobb-Douglass production function and resource-use efficiency model). Results obtained shows that farmers in the study area were mostly in their productive age (40/39 years, averagely), married (56.6/54.7%) with formal education (85.5/86.7%) and household size of (6 persons, averagely). The efficient utilization of production inputs were influenced by fertilizers, seed and land with MVP to MPC ratios less than unity for land (0.15), labour (0.46) and Agrochemicals (0.63), equal to unity for seed (1) and greater than unity for fertilizer application (1.15). However, the cost and returns shows that sesame production in the study area is a profitable enterprise, which shows that for every ₦1.00 invested ₦4.41/4.32, was earned along gender line. More so, sesame farmers were restricted by; Weed pressure in sesame farms, inadequate capital start-up, difficulty in managing pest and diseases, difficulty in accessing loans and high cost of farm inputs. which ranked among the top five (5) prominent constraint in the study area. The production resources in the study area were found not to be efficiently utilized since most of the production inputs were either over or under-utilized. Hence, not to optimum economic advantage it is therefore recommended that for optimal use of resources in sesame production, quantities of fertilizer application should be increased while land, labour and Agrochemicals should be reduced.

Key words: Gender, Resource-use efficiency, Production, Utilization and Sesame

INTRODUCTION

Agriculture with its positive impact on the Nigerian populace is faced with myriad of problems, which is utilization of production resources by farmers. Agriculture is very important to the

nations of the world. In Nigeria, over 70% of the population earns their living through agriculture (Nwalem *et al.*, 2016). Agriculture is a dominant activity in the rural areas of Nigeria. Sesame (*Sesamum indicum*) is one of the world's oldest spice and oil seed crops grown mainly for its seeds that contain approximately 50% oil and 25% protein. The presence of some antioxidants (Sesamun, Sesamolin and Sesamol) makes the oil one of the most stable vegetable oils in the world. The world production is estimated at 3.66million tones with Asia and Africa producing 2.55 and 0.95 million tones, respectively (Umar *et al.*, 2015). In Nigeria, sesame is cultivated on over 80,000 ha across most of the Northern States for food and oil. Benue and Nasarawa States are the highest sesame producers in Nigeria with an annual output of not less than an average of 40,000MT each per annum (Umar *et al.*, 2015). The oil is used for cooking and as raw material for the production of some industrial materials including paints, margarine and varnishes, its protein content has a high desirable amino-acid profile and is nutritionally as good as soy bean protein (Ashaolu *et al.*, 2016). The oil is a rich source of lecithin and essential fatty acid. Nigeria has a great potential for production of beniseed for both domestic and export markets (Ashaolu *et al.*, 2016).

The cultivation of Sesame falls within the guinea savanna agro-ecological zone of Nigeria where the annual rainfall is usually below 1000 mm. Over the years, sesame production had extended to areas with annual rainfall above 1000 mm and the climatic factors are mainly temperature, rainfall and day length, soil types, and management practices such as plant densities, spacing, time of sowing, irrigation, fertilizers and herbicides influence sesame productivity (Agele, 2015). In particular, sowing dates, population density and plant spacing play significant roles as determinants of seed yield. Sesame (*Sesamum indicum* L.) otherwise known as benniseed or seamum, a member of the family *Padalaiaceae*, is one of the most ancient oil seed known to mankind which is now grown in a wide range of environment, extending from semi-arid tropics and sub tropics to temperate regions (Umar and Ibrahim, 2015).

Gender refers to socially assigned roles and behaviors attributable to men and women (Ayodele *et al.*, 2016) in most society's men and women have distinct roles within the farming system. Gender differences in rural farming households vary widely across cultures but certain features are common. Women tend to concentrate their agricultural activities around the homestead, primarily because of their domestic reproductive roles. They play a critical role in food production, post-harvest activities or livestock care, (Ayodele *et al.*, 2016). Household members have separate income and expenditure while in another area division of labor and specialization of tasks are less rigid and not skewed (Ayodele *et al.*, 2016). Gender has proven

to be an essential variable for analyzing the roles, responsibilities, constants, opportunities, incentive, cost and benefit in agriculture gender gap is manifest in various factors of life. In agriculture, this includes among others access to and control of resources, as well as division of labor at the household level and among farming activities. Utilization of production resources by sesame farmers is an obstacle to agricultural growth in Niger State.

METHODOLOGY

The study was conducted in Niger State, Nigeria. The area is located within the middle belt region of Nigeria between Latitude 8°20" and 11°20" North and Longitude 3°40" and 7°40" East. The total land area of the state is 76,363 square kilometres representing approximately 8% of the total arable land area of 62,992.30 square kilometres in Nigeria. The State is bounded on the West by the Republic of Benin, North by Zamfara State, North-West by Kebbi, South by Kogi State, South-West by Kwara, North -East by Kaduna and South-East by the Federal Capital Territory (FCT) Abuja (NBS, 2018). In this study Purposive, sampling technique was used to select 76 male and 75 female respondents from the study area. Data were collected using semi-structured questionnaire and analysis was conducted using descriptive statistics (mean, frequency distribution, and percentage) and inferential statistics (Farm budgeting, Cobb-Dauglass production function and Resource-use efficiency ratio) which were specified as follows:

Farm Budgeting Model

The farm budgeting model was used to analyzed the costs and returns of sesame production along gender line, the tools was widely use in farm management and production economics studies.it is an operation leading to the determination of costs and revenue for a given production period. The farm budgeting tool was employed for each farmer to determine the overall average net farm income per hectare derived from the enterprise in the area (profitability). Profit is made when returns are greater than the costs, while loss occurs when reverse is the case.

Gross margin is defined as:

$$M = GI - TVC \dots\dots\dots(2)$$

Net farm income is defined as:

$$NFI = GI - TVC - TFC \dots\dots\dots(3)$$

Where:

NFI = Net farm income (₦)

GI = Gross income (₦)

TVC =total variable cost (₦) (obtained by multiplying the quantity of each variable input by its unit price and summing up for all the inputs included in the model).

TFC =total fixed cost (₦) (refers to those costs of production that are fixed at least in the short run. They are usually written off over the years by depreciating them. They are cost which are incurred whether or not production take place.)

Gross ratio: This profitability ratio measures the overall financial success of the farm. It is defined as:

$$GR = TC / GI \dots\dots\dots(4)$$

Where GR = Gross ratio, TC = total cost and GI = Gross income.

Operating ratio: the operating ratio is directly related to the farm variable input usage. The lower the ratio, the higher the profitability of the farm business.it is defined as:

$$OR = TVC / GI \dots\dots\dots(5)$$

Where OR = operating ratio, TVC = Total variable cost and GI = Gross income.

Return on capital investment: this is defined as NFI divided by total cost.

RI = Return on capital invested, NFI = Net farm income, TC = Total cost.

Cobb-Douglas regression model

Factors influencing sesame production was analyzed using production function model (Cobb-Douglas). The implicit and explicit forms of the production function for sesame production are as follows:

$$Y = f(X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, +e) \dots\dots\dots (6)$$

$$\ln Y_i = \ln b_0 + b_1 \ln X_1 + b_2 \ln X_2 + b_3 \ln X_3 + b_4 \ln X_4 + b_5 \ln X_5 + e \dots\dots\dots (7)$$

Ln=Natural log

b_0 = Constant

$b_1 - b_5$ = regression coefficient

Y_i = Sesame output (kg)

X_1 = Quantity of seed used (kg)

X_2 = Farm size (hectares)

X_3 = Labour (Man-days)

X_4 = Quantity of fertilizers (kg)

X_5 = Agrochemicals (litres)

e = error term

Resource-use efficiency ratio

Objective IV resource-use efficiency was analyzed using efficiency ratio (r)

$$r = MVP/MFC \dots\dots\dots (8)$$

MVP = Marginal value product

MFC = Marginal factor cost

r = Efficiency ratio

The MVP was estimated as follows

$$MVP = MPP \cdot P_y \dots\dots\dots (9)$$

Where:

MPP = Marginal Physical Product

P_y = Price of Output

The MPP was estimated as follows

$$MPP = \frac{b\bar{y}}{\bar{x}} \dots\dots\dots (10)$$

Where;

b = Regression coefficient,

$\bar{y}$ = Mean of output

$\bar{x}$ = Mean of input

Decision rule for the resources-use efficiency ratio represents the following:

If $r = 1$...resource is optimally utilized

If $r > 1$...resource is under-utilized

If $r < 1$...resource is over-utilized.

RESULTS AND DISCUSSION

Socio-economic Characteristics of the respondents

Age of respondents: The results in Table 1 reveals that majority (64.4%) of the male respondents were between the ages of 31-50 years with an average age of 40 years while majority (61.4%) of the female respondent were between the age of 30-50 years with a mean age of 39 years. This implies that both the farmers are young and still in their productive age, thereby constituting readily available labour force for sesame production. This agrees with the findings of Ashaolu *et al.*, (2016) which state that the average mean age of the respondent were 45 years and they are in their active stage of production.

Marital status of respondents: Table 1 shows that more than half of the male (56.6%) and female (54.7) respondent were married and this comes along with responsibilities to the family. Therefore, additional responsibilities attached to marriage especially provision of nutrition may have been the motivation for venturing into sesame farming. This is in line with the findings of Ikwuakam (2016) who observed that (89.3%) were married. Which is peculiar to the northern populace that are known to marry early.

Educational level: The literacy level of the farmers was also appreciably high as about 85.5% male, 86.7% female respondents had formal education, and only few 14.5% and 13.3% of the respondent had non-formal education with an average mean of 10 and 11 years respectively. This implies that most of the respondents had secondary education level and the farmers is likely to increase the resource-use efficiency in sesame production. This result is in contrast with the work of Olowe *et al.* (2019) which show that majority (43.1%) of the respondent in the study area had no formal education.

Farming experience: The result of Table 4.1 shows the farming experience of the respondents with a mean of 16 years. The outcome shows that (77.6%) of male and (77.3%) female respondents have farming experience of 10-20 years. This implies that the farmers are quite experienced in sesame production. This substantiate with the findings of Umar and Ibrahim, (2015) which show that the average years of experience of the farmers in beniseed production was 20 years.

Table 1. Socio-economic characteristics of respondents

Variable	MALE Frequency	Percentage	Mean	FEMALE Frequency	Percentage	Mean
Age						
30 years and below	13	17.1	40	8	10.7	39
31-40years	28	36.8		38	50.7	
41-50years	21	27.6		15	20	
Above 50years	14	18.4		14	18.7	
Marital status						
Married	43	56.6		41	54.7	
Divorced	3	3.9		3	4.0	
Widow	8	10.5		6	8.0	
Single	22	28.9		25	33.3	
Formal education						
No	11	14.5		10	13.3	
Yes	65	85.5		65	86.7	
Years spent in school						
6 years and below	24	31.6	10	19	25.3	11
7-12 years	26	34.2		21	28.0	
Above 12 years	26	34.2		35	46.7	
Farming experience						
10 years and below	21	27.6	16	21	28	16
11-20 years	38	50.0		37	49.3	
Above 20 years	17	22.4		17	22.7	

Source: field survey, 2021.

Cobb-Douglass function for estimating the coefficients of production inputs

The Cobb-Douglass production function was employed to empirically analyze the cross-sectional data sampled from the sesame farmers. The Cobb-Douglass production function estimates the elasticity of the various inputs used in sesame production. The elasticities indicate

the scale of production of the various inputs. If the elasticity is greater than one, it indicates an increasing return to scale, if less than one, it indicates a decreasing return to scale. However, if it is equal to one the function is said to exhibit a constant return to scale. To this end, an increasing return to scale implies that when all other variables are held constant, a unit increase in one of them results in more than proportionate increase in output. On the other hand, a decreasing return to scale implies that a unit increase in one variable with the others held constant results in a less than proportionate increase in output. For a constant return to scale, with all other inputs held constant a unit increase in one will result in a proportionate increase in output.

Thus, the result from table 4.3 shows that R^2 of (0.6356 and 0.6545), implying that about (64% and 65%) of variations that occur in output were explained by the independent variables included in the models. while the remaining (36% and 35%) were due to an error in measurement of some variables among the male and female sesame farmers respectively. The Prob> F was significant at 1% level of probability thus, indicating the goodness of fit of the overall models. However, three (3) variables out of 6 were established to be influencing the output of sesame produced by the famers. In the study area; seed (0.532), fertilizers (0.049), and land (0.026) among the male sesame farmers while seed (0.166), fertilizer (0.056) and land (0.035) among the female sesame farmers were found to be positively significant in influencing the output of sesame in both genders. This implies that a unit increase in seed, fertilizer and land holding other variable inputs constant, will lead to (53.2%), (4.9%) and (2.6%) increase in the output of sesame male farmers respectively. While a unit increase in seed, fertilizer and land holding other variable inputs constant, will lead to (16.6%), (5.6%) and (3.5%) increase in the output of sesame female farmers respectively. This is in line with the result of Onyibo (2015) which shows the seed is positively significant 5% probability level implying that a unit increase in the quantity of seed used lead to (26%) increase in the output of sesame produced.

FEMAL E Variable	Production elasticity	MVP	MFC	Ratio (r)	Remark
Land	0.035	2658369.75	17368015.7	0.153061	Over Utilization
Labour	0.478	363.9015	315.3813	1.20	Under Utilization
Agro chemical	0.427	32082.75	51332.4	0.625	Over Utilization
Seed	0.166	124643250	1246433250	1	Optimal Utilization
fertilizer	0.056	4208436.75	3647311.85	1.15	Under Utilization
MALE					
Variable	Production elasticity	MVP	MFC	Ratio (r)	Remark
Land	0.026	19.41075	126.8169	0.15306	Over Utilization
Labour	0.032	24.10275	51.4192	0.469	over Utilization
Agro chemical	0.013	9.9465	15.9144	0.63	Over Utilization
Seed	0.532	703.5195	703.5195	1	Optimal Utilization
fertilizer	0.049	363.9015	315.3813	1.154	Under Utilization
Estimated of return to scale=1.814					

Source: Field survey: 2021.

Table 3. Cobb-Douglass function for the factors influencing sesame production

	Male			Female	
Variables	coefficient	Z-value		Coefficient	Z-value
Seed	0.532	7.06***		0.166	6.28***
Labour	0.032	1.60		0.477	1.39
Fertilizer	0.049	4.93***		0.056	4.24***
Agrochemicals	-0.013	-0.99		-0.427	-0.03
Farm size	-0.097	-1.65		-0.270	-0.41
Land	0.026	2.52***		0.035	2.57***
Constant	4.074	3.99***		-0.123	-6.12***
Prob>F	0.0000***			0.0000***	
R-square	0.6356			0.6545	
Adjusted R-square	0.6039			0.6240	

Source: Field survey: 2021.

Table 4; Resource use efficiency of efficient utilization of sesame production inputs

Resources-use efficiency ratio in sesame production

The estimated coefficients of the relevant independent variables were used to compute the marginal value products (MVP) and their corresponding marginal factor costs (MFC). The ratio of the MVP to MFC was used to determine the resources efficiency. The result in table 4; reveals that comparison of ratio of MVP to MFC shows resulting ratios to be less than unity for land (0.15), labour (0.47) and Agrochemicals (0.63) among the male sesame farmers. While less than unity for land (0.15) and agrochemicals (0.62) among the female sesame farmers. This implies that a unit increase in each input would reduce the value of output, indicating that the inputs were over utilized. Furthermore, the result reveals that comparison of ratio of MVP to MFC shows resulting ratios to be equal to unity for seed utilized (1) in both gender. This implies

that a unit increase in seed used would lead to an equal and proportionate increase in the value of output, indicating that the input was optimally utilized and fertilizer (1.15) greater than (1) among male sesame farmers, while fertilizer (1.15) and labour (1.20) greater (1) among female sesame farmers is under-utilized. Indicating that that a unit increase in each input would increase the value of output, as the inputs were under-utilized. This finding is in line with Ashaolu *et al.* (2016) who revealed that for beniseed farming, land, hired labour and Agrochemicals were under-utilized.

Cost and Return Analysis of Sesame Production

Cost and returns analysis is an attempt to show how profitable the sesame production was in the study area. In the production system, costs are usually incurred on input just as returns and income are generated from the sales of output produced. Production cost consists of fixed cost and variable cost. Table 5 shows the costs and returns to sesame production along gender line. The result shows that, the variable costs constituted the highest share of costs of production (₦1,382,700.00) and fixed cost is (₦733,242.00) for male respondent while variable cost (₦1,525,650.00) and fixed cost (₦675,567.50) for female respondent. Where cost of fertilizer accounted for the highest share (43.18%) male and (46.93%) female, of variable cost in sesame production, this is followed by the cost of hired labour (17.18%) male and (16.81%) female. The gross margin and net farm income were (₦10,060,800 and ₦9,327,558) and (₦10,183,350 and ₦9,507,782.5) for male and female respondents respectively. This implies that sesame production is highly profitable in the study area. While the return per naira invested, was ₦4.41 and ₦4.32 for male and female sesame farmers. This implies that for every ₦1.00 cost incurred on sesame production, ₦3.41/3.32 was earned. This result substantiates with the finding of Nwalem *et al.*, (2016) which show that sesame production is a profitable enterprise among the respondents in Benue State, Nigeria.

Table 5. Cost and return of sesame farming

Variables	Male		Female	
Variable cost	Amount (₦)	Percentage (%)	Amount (₦)	Percentage (%)
Labour	237550	17.18	256400	16.81
Transportation	105450	7.63	94150	6.17
Seed	221800	16.04	193150	12.66
Herbicides	39000	2.82	43850	2.87
Insecticides	22900	1.66	24100	1.58
Fertilizer	597000	43.18	716000	46.93
Cost of hiring machinery	159000	11.49	198000	12.98
Sub total	₦1,382,700	100	₦1,525,650	100
Fixed cost				
Land	198900	27.13	134900	19.97
Storage facility	9000	12.27	66000	9.77
Cost of hoe	14800	20.18	162750	24.09
Cost of cutlass	90450	12.34	95250	14.10
Cost of rake	30550	4.17	29900	4.43
Cost of van	79700	10.87	98650	14.60
Depreciation	63750	8.69	58745	8.70
Interest (loan)	31880	4.35	29372.5	4.34
Sub total	₦733,242	100	₦675,567.5	100
Total cost	₦2,115,942		₦2,201,217.5	
Returns				
Sales of sesame seed	11277000	98.5	11459000	97.9
Sales of grass	166500	1.50	250000	2.10
Sub total	₦11,443,500	100	₦11,709,000	100
Gross margin	₦10,060,800		₦10,183,350	
Net farm income	₦9,327,558		₦9,507,782.5	
Return per variable cost	6.75		6.23	
Return per naira invested	4.41		4.32	

Source: Field survey, 2021.

Constraint associated with sesame production along gender line

The result in Table 5. Show that weed pressure in sesame farm ($\bar{X}$ =2.96), inadequate capital starts up ($\bar{X}$ =2.89) and difficulty in managing pest and diseases ($\bar{X}$ =2.87) were the major constraint faced by female respondents in the study area while inadequate capital starts up ($\bar{X}$ =2.96), weed pressure in sesame farms ($\bar{X}$ =2.91) and difficulty in accessing loan ($\bar{X}$ =2.87) were also the major constraint faced by male respondents in sesame production. This because weed pressure is a very serious problem in the farms and tends to compete with nutrient uptake with sesame seed which also hinder the growth of the seed thereby reducing it productivity. It most intensive constraint in female respondents because it labour intensive to control weeds pressure which is not in male respondents because they are in their active productive state and were able to control it. While inadequate capital starts up were more significant problem in sesame production among male respondents. This as a result of vigorous nature of sesame farming system which required more capital for land preparation, herbicides, insecticides and fertilizer application including the post-harvest management practices which required much more capital than any other cereal crop hinder it production in the study areas by the male

respondents. This result disagrees with the research of Ikwuakam *et al* (2016) which reveals that inadequate extension agent was the major constraint faced by sesame farmers in the study area. Umar *et al.* (2015) also reported that high cost of inorganic fertilizer, poor extension services and poor road network to be the major constraint associated with sesame production in the study area.

Table 4.6.0 Constraint associated with sesame production

Constraint	SC	NSC	NC	WM	Rank
Female					
Weed pressures in sesame farms	73(97.3)	1(1.3)	1(1.3)	2.96*	1 st
Inadequate capital starts up	68(89.3)	8(10.7)	0(0)	2.89*	2 nd
Difficulty in managing pest and diseases	65(86.7)	10(13.3)	0(0)	2.87*	3 rd
Difficulty in accessing loans	65(86.7)	9(12.0)	1(1.3)	2.85*	4 th
High cost of farm inputs	66(88.0)	9(12.0)	0(0)	2.76*	5 th
Inadequate extension contacts	63(84.0)	3(4.0)	9(12.0)	2.72*	6 th
Problem of land tenure system	62(82.7)	5(6.7)	8(10.7)	2.72*	6 th
High cost/diversion of fertilizer to other crop	57(76.0)	13(17.3)	5(6.7)	2.69*	8 th
Inadequate credit facility	54(72.0)	13(17.3)	8(10.7)	2.61*	9 th
Constraint	SC	NSC	NC	WM	Rank
Male					
Inadequate capital starts up	73(96.1)	3(3.9)	0(0)	2.96	1 st
Weed pressures in sesame farms	70(92.1)	5(6.6)	1(1.3)	2.91	2 nd
Difficulty in accessing loans	67(88.2)	8(10.5)	1(1.3)	2.87	3 rd
Difficulty in managing pest and diseases	61(80.3)	15(19.7)	0(0)	2.80	4 th
Inadequate credit facility	62(81.6)	11(14.5)	3(3.9)	2.78	5 th
High cost of farm inputs	65(85.5)	5(6.6)	6(7.9)	2.78	5 th
Inadequate extension contacts	61(80.3)	11(14.5)	4(5.3)	2.75	7 th
Problem of land tenure system	57(75.0)	10(13.2)	9(11.8)	2.63	8 th
High cost/diversion of fertilizer to other crop	53(69.7)	17(22.4)	6(7.9)	2.62	9 th
Lack of storage facility	46(60.5)	24(31.6)	6(7.9)	2.53	10 th

Source: Field survey, 2021. SC= severe constraint, NSC= not severe constraint and NC= not a constraint

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

Based on the above findings, the study concludes that significant economic inefficiency exists in sesame production in the study area. These are related to the inadequate access of the farmers to appropriate physical and human capital like fertilizer, credits, extension contact, as well as appropriate marketing channel and associated technologies for harvest, storage and preservation as to enable them to sell their products at reasonably high prices. It is recommended that Sesame farmers should be properly informed on the market price through media and this will be achieved by setting a price control. Access to credit affected the resources-use efficiency of sesame producers positively. Hence, policy makers should devote a great effort to create more access to credit services for farmers in the study area. In addition, investment on physical infrastructure (road network, warehouse) should be done in remote areas in other to increase their profitability and reduce the cost of production.

REFERENCES

- Agele, S.O., Oladitan, T.O. & Olarewaju A.T., (2015). Growth and yield performance of sesame (*Sesamum indicum* L.) in the rainforest and derived savanna agro-ecologies of Nigeria. *International Journal of Agricultural Policy and Research* 3(6), pp. 279-286,
- Ashaolu, O.F., Momoh, S., Ayinde, A. & Ugalahi, U.B., (2016). analysis of resource-use efficiency in beniseed production in obi and doma local government areas of nassarawa state, Nigeria. *Journal of Humanities, Social Sciences and Creative Arts*, 2010.
- Ayodele, O.V., Fasina, O.O., & Awoyemi, A.O., (2016). Gender Analysis of Cocoa Farmers' Access to Production Resources in Ekiti State, Nigeria. *Applied Tropical Agriculture Volume 21, No. 3, 131-137, 2016*
- Ikwuakam, O.T., Iyela, A., & Sangotegbe, N.S., (2016). Information Needs of Sesame Farming Households in Selected Agricultural Zones of Katsina State, Nigeria. *Mediterranean Journal of Social Sciences. Vol, 7(1) pp 45-46, 2016.*
- National Bureau of Statistics (NBS), (2018). Available online: Retrieved from <http://nigeria.opendataforafrica.org/xspplpb/nigeria-census>: Last updated: Tuesday, 31 May 2016.
- Nwalem, M.P., Ukpe, U.H., Djomo, R.F., & Dzever, D., (2016). Factors Influencing Market Participation among Sesame Producers in Benue State, Nigeria. *International Journal of Research Studies in Agricultural Sciences (IJRSAS) Volume 2, Issue 5, 2016, PP 1-5*
- Olowe, V.I.O., Adeyemo, Y.A., & Adeniregun, O.O., (2019). Sesame; the under exploited Sesame Production as Panacea for Poverty Alleviation in Nigeria organic oilseed crop. *Journal of Sustainable Agriculture*, 2(3): 19-25.
- Onyibo, J.E., Tologbonshe, E.B. & Ubi, E.O. (2015). Beniseed Production and Utilization in Nigeria. National Agricultural Extension and Research Liaison Services. Extension Bulletin No. 154, Horticulture Series No. 5, 23 pp.
- Umar, H.S. & Ibrahim, H.Y., (2015). Energy use and gross margin analysis for sesame production in organic and inorganic fertilizer user farms in Nigeria. *African Crop Science Journal, Vol. 20, No. 1, pp. 39 – 45.*
- Umar, H.S., Okoye, C.U. & Mamman, B.D., (2015). Resource Use Efficiency in Sesame (*Sesamum indicum* L.) Production under Organic and Inorganic Fertilizers Applications in Keana Local Government Area, Nasarawa State, Nigeria. *Research Journal of Agriculture and Biological Sciences*, 6(4): PP, 466-471.

SCREENING OF TRADITIONALLY USED MEDICINAL PLANTS FOR POTENTIAL ANTIBACTERIAL / ANTIFUNGAL / ANTIOXIDANT ACTIVITY

Shubha SINGH

Amity Institute of Biotechnology, Amity University Uttar Pradesh, Lucknow

Dr. Chitranshu PANDEY

MRD Lifesciences Pvt. Ltd. Lucknow

ABSTRACT

Plants have been utilized for a number of purposes for ages, including the treatment of infectious diseases, food preservation, and the creation of fragrances. Cinnamon (*Cinnamomum zeylanicum*), a tropical tree belongs to the Lauraceae family, is indigenous to Sri Lanka and the Malabar coast of India. It is also known by various names including dalcini in Hindi, cannelle in French, kaneel in German, canella in Spanish, and yookgway in Chinese, are given to it in many languages. From ancient times, oregano (*Origanum vulgare* L.) has been used as a herbal cure. It is a well-known medicinal, culinary, and essential oil herb. Rosemary is one of the world's most widely used spices and medicinal herbs. It is also considered to be one of the most antioxidant-active spices of all natural antioxidants. The number of diseases caused by various microorganisms is increasing day by day. Phytochemicals and phytoalexins are compounds that are beneficial to the body that are found in medicinal plants. These include polyphenols and flavonoids, as well as carotenoids and vitamins A, C and E. Because of their antibacterial and antioxidant properties, numerous studies have shown that medicinal plants have been used to treat human diseases for thousands of years. A wide range of diseases like cancer, cardiovascular, inflammatory, neurological, and digestive system illnesses and many more can be treated by medicinal plants. They also lower oxidative stress in cells. The medicinal plants may be used as an antibiotic in combination with other drugs or they may be used on their own. Alternatively, we can say that they are the best alternative to synthetic antibiotics used today. According to this study, Rosemary and Oregano shows a high efficacy against different microorganisms but cinnamon is not so effective as compared to oregano and rosemary. On the other hand cinnamon has a very good antioxidant properties while Rosemary and Oregano lack this.

LIVING CONDITION OF WORKERS IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW AND BIBLIOMETRIC ANALYSIS

Dung Rondong MANGAI
Rasheed Babatunde ISA
Abdulkabir Opeyemi BELLO

Department of Building, Federal University of Technology, Minna, Nigeria

ABSTRACT

The construction industry is the backbone of global development, providing essential infrastructure and shaping the urban landscape. However, amidst this progress, the living conditions of construction workers have become a pressing concern. This study presents a systematic literature review and bibliometric analysis to shed light on the current living conditions faced by construction workers globally. The research adopts a systematic approach to identify relevant studies published in peer-reviewed journals and conference proceedings using the SCOPUS database. A robust search strategy, *"living AND condition AND of AND workers AND in AND the AND construction AND industry,"* is employed to collect a wide range of publications related to the living conditions of construction workers. The bibliometric analysis complements the systematic review, quantitatively assessing keywords, article sources, and citation patterns. The review encompasses a diverse array of factors impacting the living conditions of construction workers, including housing conditions, wages, working hours, occupational safety, healthcare access, and social support systems. The study uncovers several critical issues affecting construction workers' living conditions. Inadequate housing facilities emerge as a prevalent concern, with substandard accommodations often leading to health hazards and reduced productivity. Low wages and irregular payment systems perpetuate financial instability, adversely affecting workers' overall quality of life. Unsafe working conditions and insufficient access to healthcare services contribute to increased accident rates and occupational health risks. Cultural and societal norms also play a significant role in shaping the treatment of construction workers, with some societies lacking the necessary legal protections and social support mechanisms. The findings of this study highlight the urgent need for comprehensive policy reforms, industry-wide initiatives, and collaborative efforts from stakeholders to improve the living conditions of construction workers. Enhanced regulations, provision of affordable and safe housing, fair wage structures, and improved access to healthcare are among the suggested measures to address the identified challenges.

Keywords: Construction industry, Healthcare access, Living conditions, Workers, Wages

1.0.INTRODUCTION

1.1.Background to the Study

The construction industry is a fundamental pillar of modern society, providing essential infrastructure and contributing significantly to economic growth and development. However, behind the towering skyscrapers and bustling cityscapes lies an often-overlooked aspect: the living conditions of construction workers. These labourers form the backbone of the industry, working tirelessly to shape the urban landscape. However, they frequently face challenging circumstances that affect their well-being and quality of life. The living conditions of construction workers have long been a concern for policymakers, labour rights advocates, and researchers (Celik & Budayan, 2016; Mathew et al., 2016). As construction activities continue to expand worldwide, the significance of this issue becomes even more pronounced. Several studies have explored aspects of the living conditions of construction workers in various contexts. Existing research has investigated housing conditions, wages, working hours, access to healthcare, and social support systems (Adsul et al., 2011; Kumar, 2013; Mathew et al., 2016). However, the vast body of literature on this topic lacks coherence, potentially leading to gaps in understanding the situation.

Workers' performance in the construction industry is intricately linked to their living conditions, as these conditions significantly influence their physical and mental well-being (Ge et al., 2022), job satisfaction, and overall productivity. Firstly, inadequate housing conditions Pérez-Hernández et al. (2018) can lead to physical discomfort, lack of restful sleep, and increased stress among construction workers. Overcrowded or substandard living spaces may exacerbate health issues, impacting their ability to perform physically demanding tasks (Varshney et al., 2022). Additionally, long commuting hours from distant and affordable housing options can result in fatigue and reduced energy levels, ultimately hampering their on-site efficiency and focus (HBR, 2021). The financial strain caused by low wages and irregular payment systems can negatively affect workers' morale and motivation HBR, 2021. Financial instability may lead to stress and anxiety about meeting daily living expenses, further diverting their attention from work-related tasks (Ryu & Fan, 2023).

Consequently, construction workers may feel demotivated and less committed to their jobs, leading to decreased job satisfaction and a decline in overall performance. Moreover, occupational safety is a critical aspect impacted by the living conditions of construction workers (Mathew et al., 2016). When housing facilities lack proper sanitation and hygiene, the risk of illness and infections increases, potentially affecting workers' ability to work regularly (WHO, 2018). Unhealthy living conditions can weaken their immune system, making them more susceptible

to workplace accidents and injuries (Techera et al., 2016). Furthermore, living near construction sites or hazardous areas without adequate protective measures can lead to occupational health hazards and exposure to harmful substances, compromising worker safety and performance. Access to healthcare services is another vital factor influencing the performance of construction workers (WHO, 2010). Limited access to medical facilities and healthcare resources can delay the diagnosis and treatment of health issues, leading to prolonged absences from work. Workers who cannot access timely medical care may be less productive on-site due to illness or untreated health conditions (Zhang et al., 2015).

Moreover, living conditions that lack basic sanitation and hygiene facilities can increase the risk of infectious diseases spreading among workers, resulting in absenteeism and reduced overall workforce efficiency. Social support systems foster a positive work environment and enhance worker performance. Inadequate living conditions isolating construction workers from their families and communities can contribute to loneliness and disconnection (Celik & Budayan, 2016). Lack of social support can lead to increased stress and mental health issues, ultimately affecting concentration and focus on the job. Conversely, when workers have access to supportive living environments that foster community and camaraderie, they are more likely to experience higher job satisfaction and perform better on construction projects. This study on the living conditions of workers in the construction industry aims to contribute to the existing body of knowledge, highlighting the importance of worker well-being in the construction sector. The primary objectives of this study are as follows:

- i.** Conduct a systematic literature review to gather and synthesise existing research on the living conditions of workers in the construction industry.
- ii.** Examine the critical factors affecting the living conditions of construction workers.
- iii.** Identify keywords and citations patterns using a bibliometric technique
- iv.** Propose policy recommendations and industry-wide initiatives aimed at improving the living conditions of construction workers

This research endeavours to provide valuable insights for policymakers, industry stakeholders, and researchers by conducting a systematic literature review and bibliometric analysis. Ultimately, the findings and policy recommendations seek to foster a construction industry that prioritises the welfare and dignity of its workforce, paving the way for sustainable and equitable development.

2.0.METHODOLOGY

This study adopts a mixed-methods approach, combining a systematic literature review and a bibliometric analysis to comprehensively examine the living conditions of workers in the construction industry. The systematic literature review allows for an in-depth synthesis of existing research. At the same time, the bibliometric analysis offers a quantitative assessment of publication trends and their impact on the academic discourse. The systematic literature review follows the guidelines proposed by Tranfield et al. (2003) and PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) (Moher et al., 2009). The bibliometric analysis was conducted using the software VOSviewer (Van Eck & Waltman, 2010). This analysis identifies keywords trends, article sources, and countries' contributions to the living conditions of construction workers. The article selection process is shown in Figure 1.

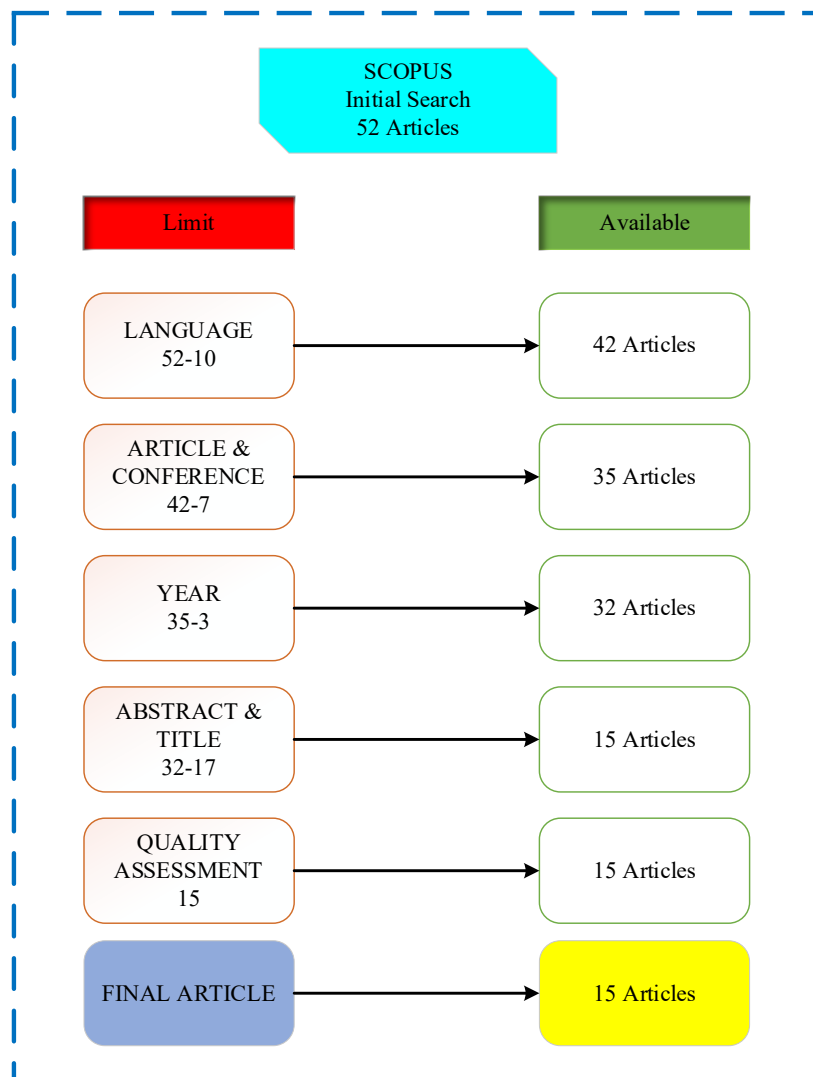

Figure 1: Article selection process

3.0.ANALYSIS

3.1.Bibliometric Analysis

The bibliometric analysis of all keywords provides insights into the distribution and link strength of various keywords in the study. The minimum number of keywords occurrence was set at 2, with 24 keywords meeting the threshold out of the 172 keywords result. Among the most frequently occurring keywords, "construction industry" appears seven times, while "human" appears six times. Both keywords have a high link strength, with "human" having 50 and "construction industry" having 26, indicating their significant influence and interconnectedness in the research. "Adult," "India," and "male" occur five times each, with link strengths of 43, suggesting their relevance in the study. Keywords related to construction workers are also prominent, with "construction workers" appearing four times and having a link strength of 16. Other relevant keywords include "construction worker," "cross-sectional study," "female," "humans," "questionnaire," "building industry," "occupational disease," "occupational health," "prevalence," "quality of life," "statistics and numerical data," and "trade unions," each appearing two times with varying link strengths. Some keywords, such as "construction," "employment," "human experiment," "living conditions," "migrant construction workers," and "article," occur two times but have relatively lower link strengths. The keyword "migrant construction workers" has the lowest link strength of 1, indicating limited connections in the research.

The bibliometric analysis highlights the key themes and concepts in the study, with "construction industry" and "human" being the most prevalent and influential keywords, reflecting the central focus of the research on the construction industry and its impact on human workers.

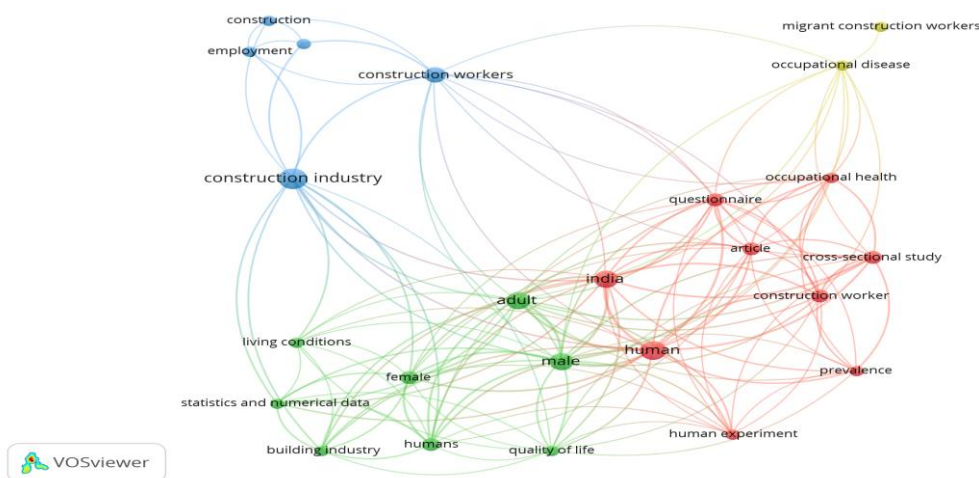

Figure 2: Keywords

3.2.Citations Source by Countries

The bibliometric citation by country result shows the study's distribution of documents and citations across different countries. A minimum number of documents of a country (1), the minimum number of citations of a country (1), and among the seven countries, only 5 meets the threshold. India has the highest number of documents (7) and citations (28), indicating a substantial contribution to the research in this field. The United States and the United Kingdom also have notable contributions, with 2 and 1 document(s) and relatively high citation counts (19 and 9, respectively). Portugal follows with two documents and six citations. China has 1 document with two citations. Since the total link strength is 0 for all countries, it indicates no direct connections or citations between the documents from different countries. This means that the publications from different countries in this bibliometric analysis have not cited each other or established direct collaborative links. The lack of link strength suggests that this field's research is currently less interconnected or that the publications from different countries have not yet established strong citation relationships.

Table 1: Ranking of countries based on citation

ID	Country	Documents	Citations	Total link strength
1	India	7	28	0
2	United States	2	19	0
3	United Kingdom	1	9	0
4	Portugal	2	6	0
5	China	1	2	0

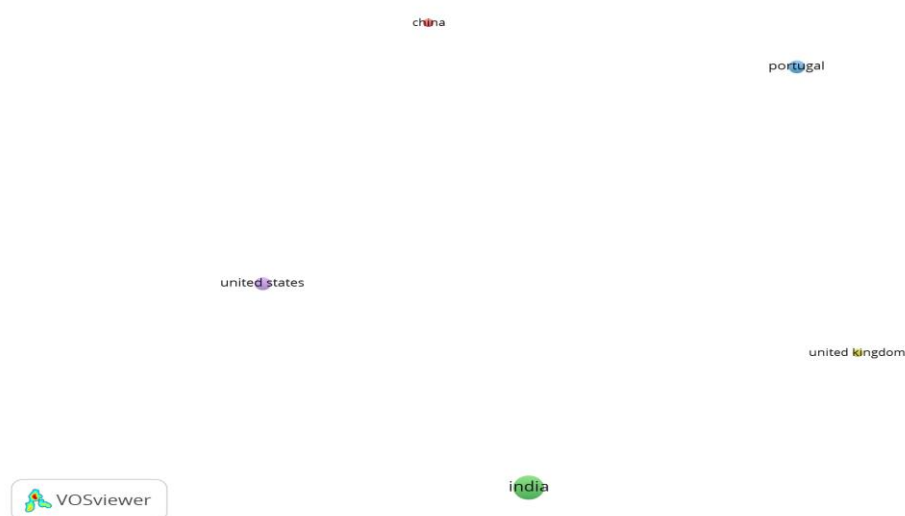

Figure 3: Countries' citation

3.3.Citation by article source

The bibliometric citation by source result provides an overview of the study's distribution of documents and citations across various academic sources. Out of the 15 sources, 11 meets the threshold with a minimum number of document and citation set at 1. Each source is represented by one document, and they have received citations ranging from 2 to 10. Notably, "Geoforum" and "Journal of Construction Engineering and Management" are the most cited sources, with ten citations each, suggesting their significant influence in this research area. "BMC Public Health" follows closely with nine citations. Several other sources, such as the "Indian Journal of Occupational and Environmental Medicine," "Mobilities," and "Gender and Development," have received 6 or 5 citations, indicating their relevance in the field. The remaining sources have received four or fewer citations. Despite the variation in the number of citations, all sources have a total link strength of 0, which implies that there are no direct connections or citations between the documents from different sources. Further analysis of the individual documents and their citation patterns may shed light on the specific contributions and collaborations among the sources in this field.

Table 2: Citation by source

ID	Source	Documents	Citations	Total link strength
1	Geoforum	1	10	0
2	Journal of construction engineering and management	1	10	0
3	BMC public health	1	9	0
4	Indian journal of occupational and environmental medicine	1	6	0
5	Mobilities	1	6	0
6	Gender and development	1	5	0
7	Journal of clinical and diagnostic research	1	4	0
8	Work (reading, mass.)	1	4	0
9	Journal of environmental and public health	1	2	0
10	Management and labour studies	1	2	0
11	Social change	1	2	0

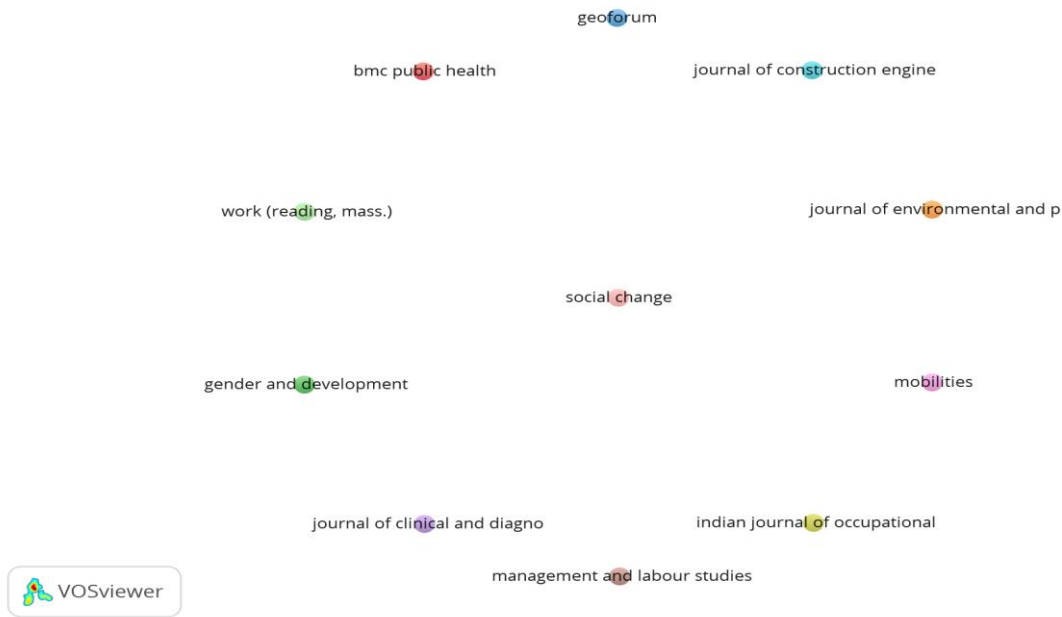

Figure 4: Citation by source

4.0. Discussion of Literature

4.1. Living Conditions of Workers in the Construction Industry

Singh (2016) examines the living conditions of construction workers in Gandhinagar City, revealing a slight improvement in their economic situation. However, their demographic, social, and living conditions remain distressing and vulnerable. Migrant workers play a significant role, managed through a contract system. The industry is predominantly male, with female workers occupying unskilled roles. The Harris-Todaro model partially applies to the rural-to-urban migration process. Unlike government employees, construction workers lack social security and other benefits. Achieving decent work for migrant workers remains a significant challenge in the industry. Another study by Marques et al. (2021) examines the political economy of posting in the European Union, focusing on Portuguese construction workers' working and living conditions posted to other EU Member States. The study uncovers abusive and exploitative practices involved in posting, contributing to the (de)regulation of labour in the construction sector. Despite the goal of a free labour movement, posted workers face limited social rights in the host country. The research, conducted as part of the 'EU Post Lab' project, utilises document analysis and interviews to shed light on the challenges posted workers face and aims to promote cooperation and awareness in the posting field.

The study of Menzil (2016) aims to understand the health status and habits of 200 male construction workers in Bangalore. Most workers (90.5%) are migrants, and 26.5% engage in smoking and alcohol consumption, potentially increasing their vulnerability to accidents and

health issues. Respiratory infections (16%) and musculoskeletal problems (9%) were prevalent. Improving safety measures at construction sites and providing better housing away from the sites are recommended to address these issues. A cross-sectional study was conducted among 404 male construction workers to assess their QOL and probable psychological distress (Mathew et al., 2016). The study used the World Health Organization (WHO) QOL-BREF and the 12-Item General Health Questionnaire (GHQ-12). The results revealed poor QOL scores in the environmental domain, highlighting the need for better living conditions, healthcare access, and recreational facilities for these workers. Additionally, a significant prevalence of probable psychological distress was observed, warranting attention to the mental well-being of construction workers.

Dhar (2014) focuses on low-income construction workers from a small construction company in eastern India, particularly from Jharkhand. Ethnography, photo elicitation, and in-depth interviews were used to collect qualitative data from twelve families residing at the construction site. The research identified four themes: Daily Rituals, Living Conditions, Quality of Food, and Health and Hygiene. The findings revealed pitiful living conditions attributed to acute poverty among the workers. The study emphasises the need for policymakers and philanthropists to use research findings to improve low-income construction workers' status and quality of life. Similarly, Rahaman & Rahman (2021) focus on the quality of work-life (QWL) of construction workers in Bangladesh, given the inhumane working conditions and living standards they endure while contributing significantly to the country's economic development. Employing a mixed-method approach, the researchers conducted one-to-one interviews, focus group discussions, and structured questionnaires. The findings indicate high dissatisfaction among construction workers regarding their working conditions, pay, accommodation, food, education, health, and safety. The study emphasises the need for policies to improve workers' well-being. It highlights its significance in enhancing academic literature related to the current condition of construction workers in Bangladesh's construction industry. This study is noted as the first of its kind in Emerald Insight publishers, shedding light on the overall inhuman work-life of construction workers in Bangladesh.

Nivedita et al. (2019) conducted research with women construction workers in Ahmedabad, Gujarat, one of the world's fastest-growing cities, representing India's exclusionary economic growth. The study involves collaboration with a migrant construction workers' union to shed light on the experiences of female migrants in the city. The women members of the union utilise a method to bring visibility to their struggles as migrants, facing challenges with men, local authorities, and employers. They aim to draw attention to the additional burdens they endure

due to a neglectful state and industry, advocate for improved working and living conditions, and raise awareness of gender inequalities that should be incorporated into the demands of the workers' union. Berseneva et al. (2019) focus on the methods used to select personnel for work shifts in extreme conditions of the Far North at a construction enterprise. The study suggests ways to provide psychological support to candidates during the selection process. The paper proposes methods and means of psychological support for the adaptation period of shift workers based on the analysis of changes in efficiency and the psycho-functional state of staff in the severe northern region. Recommendations are given to improve the adaptation process to extraordinary living conditions at different stages of a shift work period. The research investigates the correlation between personnel efficiencies and various factors, such as adaptation time to shift work, temperament, physical qualities, psycho-emotional state, and age of candidates. Additionally, the paper proposes teaching personnel self-control skills and highlights the main components of psychological support for staff adaptation. In conclusion, the paper identifies the main risk groups when selecting candidates for senior positions of personnel working shifts in the conditions of the Far North.

Dhal (2020) explores the labour process of these unique informal construction workers' assemblies, comprising around 15,000 labourers daily. It investigates their employment conditions, labour relations, and the role of trade unions and the government in regulating this employment relationship. The study is based on a field study involving observation, interactions with 84 migrant construction workers, and 118 photographs. The findings reveal the precariousness experienced by these labourers due to irregular work, food shortages, significant family burdens, living in slums, and harassment from goons and contractors, with minimal support from trade unions and the government. Employers often neglect their legal obligations. Ge et al. (2022) study focuses on the impact of a knowledge-based employee incentive mechanism (EIM) on innovation performance in Shihezi, Xinjiang Uygur Autonomous Region. Through a questionnaire survey of knowledge-based workers (KBWs) in typical enterprises, the research explores the relationship between psychological capital (PsyCap), EIM, and employee innovation performance (EIP). Results reveal a high overall score of KBWs on PsyCap, EIM, and EIP scales. Knowledge-based EIM significantly influences EIP and PsyCap, with PsyCap positively impacting EIP. The study highlights the importance of innovative management practices for KBWs in Shihezi enterprises. It provides valuable insights for enhancing collaborative innovation performance in the region.

Fei (2020) investigates the compound labour regime (CLR) in Chinese construction projects in Africa, focusing on the spatial dynamics of management and workers' agency. It examines the

unique form of "living at work" experienced by Chinese workers in African mining compounds and dorms, shaped by transnational, national, and local factors. A case study of a Chinese infrastructure project in Ethiopia reveals internal fragmentation within the seemingly integrated CLR due to subcontracting, outsourced labour, and the employment of expatriate and local workers. This fragmentation leads to negotiated despotism for expatriate workers and cautious precarity for local recruits, highlighting the complexity and contradictions of Chinese investment in Africa. Betancourt et al. (2013) investigate the challenges faced by India's estimated 40 million migrant workers and their children in the construction industry. Despite the country's economic growth, child protection issues persist for this vulnerable population. Using a rights-based model of child protection called the SAFE model. The research combines case study methods and interviews with stakeholders, experts, and focus group discussions with workers and their children. The findings reveal complex stressors, including limited access to healthcare, education, and unsafe living conditions, impacting the health and well-being of migrant families. The study emphasises the need for enhanced corporate and government accountability and child-focused policies to safeguard the rights and protection of this invisible and highly mobile population. Mohankumar et al. (2018) investigated morbidity among 312 urban construction workers in Kancheepuram District, India. Around 80.1% had health-related issues, with musculoskeletal problems being the most common (71.5%), followed by skin, eye, abdominal, respiratory problems, and external injuries. Significant associations were found with smoking, alcohol consumption, other tobacco use, work type, marital status, and diet. The study underscores the need for awareness about health and safety issues in construction work, health insurance coverage, and health screening services to enhance worker well-being and productivity. Akram's (2014) cross-sectional study from western Uttar Pradesh examines the occupational diseases, treatment patterns, and public health concerns of MCWs in urban areas. Data is collected through semi-structured interviews and ethnographic observation using multi-stage cluster sampling. The findings show that 35% of MCWs reported injuries, and 70% reported diseases in the last year. Public health facilities are lacking on most construction sites, exacerbating the burden of occupational diseases on migrant workers. Policy interventions are needed to improve the conditions of MCWs and reduce disparities in economic and social development among regions and states, thereby regulating unproductive migration. Construction workers face numerous critical issues that significantly impact their living conditions. Poor working conditions expose them to hazardous and challenging environments, leading to occupational hazards and health problems. Lack of access to proper health facilities exacerbates their vulnerability to occupational diseases and injuries. At the same time,

inadequate living spaces, especially for migrant workers, resulting in overcrowding and unsanitary conditions. The absence of basic facilities like clean water and sanitation on many construction sites compounds these challenges. Additionally, the disparities in economic and social development between regions and states contribute to unproductive migration, further affecting the health and well-being of workers. Low wages are another pressing concern, as many construction workers earn meagre incomes despite arduous labour. These issues collectively highlight the urgent need for improved safety measures, better access to healthcare and public health facilities, fair wages, and policies that address the living conditions and overall welfare of construction workers in the industry.

5.0.CONCLUSION

This study delves into the living conditions and challenges construction workers face in the construction industry, specifically focusing on their well-being and overall quality of life. The research findings have shed light on the critical issues impacting these workers, highlighting the urgent need for policy interventions and improved working conditions. The study revealed that construction workers are confronted with numerous health hazards and occupational risks due to their work and the often-poor living conditions they experience. The prevalence of self-reported injuries and diseases among workers underscores the urgent need for enhanced safety measures and access to proper healthcare facilities at construction sites. Furthermore, the lack of public health facilities in many sites exacerbates the burden of occupational diseases on migrant workers, who often face additional challenges due to their migratory status. The presence of disparities in economic and social development among regions and states further compounds the challenges construction workers face, leading to unproductive migration and contributing to the overall vulnerability of these workers. The issue of low wages also emerged as a significant concern, as many construction workers are earning meagre incomes despite their hard work and contributions to the industry. Addressing these disparities and improving wage structures are essential to creating a fair and equitable working environment for all workers. The study also found that the living conditions of construction workers, especially migrant workers, are inadequate. The narrow and unhygienic living spaces contribute to the prevalence of health issues among workers and their families. There is a pressing need to create awareness among workers about their health and safety at the workplace and to provide improved living conditions and access to basic facilities. One of the crucial findings of the research is the lack of linkages and collaboration between documents and sources, as indicated by the total link strength of 0. This suggests room for improvement in research collaboration and knowledge-sharing among researchers and institutions. Encouraging more collaboration

and exchange of ideas could lead to enhanced research outcomes and a more robust understanding of the challenges faced by construction workers. This study serves as a vital contribution to understanding the living conditions and well-being of construction workers in the construction industry. The research findings underscore the urgent need for policy corrections and measures to improve the conditions of these workers. Creating awareness about health and safety, providing access to proper healthcare facilities, and addressing the issue of low wages are essential steps in enhancing the quality of life and overall well-being of construction workers. Moreover, promoting research collaboration and knowledge-sharing among institutions can lead to more comprehensive and effective interventions to address the critical issues facing construction workers.

5.1. Policy Recommendations and Industry-Wide Initiatives

i. Raise Awareness and Sensitisation: Conduct awareness campaigns and sensitisation programs to educate employers, workers, and the public about the rights and well-being of construction workers. Building a culture of empathy and understanding can lead to positive changes in the industry.

ii. Improving the living conditions of construction workers requires a multifaceted approach involving policy interventions, industry-wide initiatives, and collaborative efforts between the government, employers, and relevant stakeholders. Below are some key policy recommendations and industry-wide initiatives that can significantly impact.

iii. Enforce and Strengthen Labour Laws: Governments should enforce existing labour laws and introduce stricter regulations to ensure fair wages, safe working conditions, and reasonable working hours for construction workers. Penalties for violations should be stringent to deter non-compliance.

iv. Provide Access to Healthcare Facilities: Establishing and maintaining healthcare centres at construction sites will ensure prompt medical attention to injured or sick workers. Regular health check-ups and vaccination programs should also be implemented to prevent the spread of diseases.

v. Affordable Housing Schemes: Governments and private construction companies can collaborate to provide affordable housing options for construction workers near their worksites. Access to proper housing with basic amenities will significantly improve their living conditions and reduce the burden of long commutes.

vi. Safe and Hygienic Living Spaces: Employers should ensure that the temporary living spaces for migrant construction workers meet minimum safety and hygiene standards. Adequate sanitation facilities, proper ventilation, and clean drinking water should be provided.

vii. Skill Development and Training: Invest in skill development and training programs to enhance the skills and capabilities of construction workers. This will improve their employability and contribute to their overall well-being.

viii. Social Security Measures: Implement social security schemes, including health insurance, disability benefits, and pension plans, to provide financial support and stability to construction workers and their families.

ix. Promote Mental Health Support: Address construction workers' mental health challenges by offering counselling services and support networks. Occupational stress and the transient nature of their work can take a toll on their mental well-being, necessitating proactive measures.

x. Encourage Industry Collaboration: Foster collaboration among construction companies, trade unions, and non-governmental organisations to collectively address the living conditions of construction workers. Joint initiatives can pool resources and expertise for a more significant impact.

xi. Promote Worker Participation: Encourage participation in decision-making through workers' committees or councils. Their involvement can provide valuable insights and adequately address their needs and concerns.

5.2. Future Studies Focus

i. Investigate the long-term impact of policy and industry-wide initiatives on the living conditions of construction workers. Analyse how implementing various measures has influenced their well-being, safety, and job satisfaction over time.

ii. Conduct comparative studies across different countries and regions to understand the variations in living conditions and challenges construction workers face. Identify successful practices and learn from best practices implemented in other contexts.

iii. Explore the potential of technology in enhancing the living conditions of construction workers. Investigate the adoption of digital solutions, smart construction sites, and automation in promoting safer and more efficient working environments.

iv. Impact of COVID-19: Analyse the impact of the COVID-19 pandemic on construction workers' living conditions and work arrangements. Study the measures taken to ensure their safety during the pandemic and identify strategies for building resilience in the post-pandemic era.

v. Study the link between social and economic empowerment of construction workers and their living conditions. Explore how access to education, skill development, and financial inclusion can uplift their standard of living.

vi. Study the role of worker voice and participation in decision-making processes. Analyse how involving construction workers in decision-making can lead to improved policies and better outcomes for their living conditions.

REFERENCES

- Adsul, B. B., Laad, P. S., Howal, P. V., & Chaturvedi, R. M. (2011). Health problems among migrant construction workers: A unique public–private partnership project. *Indian Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 15(1), 29.
- Akram, M. (2014). Occupational disease and public health concerns of migrant construction workers: a social epidemiological study in western Uttar Pradesh. *Social change*, 44(1), 97-117.
- Berseneva, M., Vasilovskaya, G., & Danilovich, E. (2019). Psychological support of fly-in/fly-out labour for construction companies working in Far North. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Vol. 687, No. 4, p. 044009). IOP Publishing.
- Betancourt, T. S., Shaahinfar, A., Kellner, S. E., Dhavan, N., & Williams, T. P. (2013). A qualitative case study of child protection issues in the Indian construction industry: investigating the security, health, and interrelated rights of migrant families. *BMC public health*, 13, 1-12.
- Celik, T., & Budayan, C. (2016). How the residents are affected from construction operations conducted in residential areas. *Procedia engineering*, 161, 394-398.
- Dhal, M. (2020). Labor stand: Face of precarious migrant construction workers in India. *Journal of construction engineering and management*, 146(6), 04020048.
- Dhar, R. L. (2014). Understanding working class lives: An examination of the quality of life of low income construction workers. *Work*, 49(1), 87-105.
- Fei, D. (2020). The compound labor regime of Chinese construction projects in Ethiopia. *Geoforum*, 117, 13-23.
- Ge, Y., He, Y., Huang, Z., & Sun, X. (2022). Influence of knowledge-based employee incentive construction on innovation performance using psychological capital. *Journal of Environmental and Public Health*, 2022.
- HBR (2021). Retrieved from <https://hbr.org/2021/05/that-dreaded-commute-is-actually-good-for-your-health>
- Jayaram, N., Jain, P., & Sujatha Sugathan, S. (2019). No city for migrant women: Construction workers' experiences of exclusion from urban governance and discrimination in labour markets in Ahmedabad. *Gender & Development*, 27(1), 85-104.
- Kumar, M. (2013). Inimitable issues of construction workers: Case study. *British Journal of Economics, Finance and Management Sciences*.
- Marques, J., Veloso, L., & Oliveira, C. S. (2021). Free mobility, locked rights: the posting of construction workers from Portugal. *Mobilities*, 16(3), 404-422. <https://doi.org/10.1080/17450101.2020.1863552>
- Mathew, G., Ramesh, N., Shanbhag, D., Goud, R., Subramanian, S., Lobo, C., ... & Dasari, P. (2016). Quality of life and probable psychological distress among male workers at a construction site, Kolar district, Karnataka, India. *Indian Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 20(1), 54.
- Menzil, M., Anand, A. K., & Puttaswamy, M. (2016). Study of Morbidity Pattern among the Male Construction Workers. *Indian Journal of Public Health Research & Development*, 7(4).
- Mohankumar, P., Gopalakrishnan, S., & Muthulakshmi, M. (2018). Morbidity Profile and Associated Risk Factors among Construction Workers in an Urban Area of Kancheepuram District, Tamil Nadu, India. *Journal of Clinical & Diagnostic Research*, 12(7).
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G., & PRISMA Group. (2009). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA statement. *PLoS Medicine*, 6(7), e1000097. doi:10.1371/journal.pmed.1000097
- Pérez-Hernández, B., Lopez-García, E., Graciani, A., Ayuso-Mateos, J. L., Rodríguez-Artalejo, F., & García-Esquinas, E. (2018). Housing conditions and risk of physical function limitations: a prospective study of community-dwelling older adults. *Journal of Public Health*, 40(3), e252-e259.

- Rahaman, M. S., & Rahman, M. M. (2021). Life of the Bangladeshi construction workers: an insight observation from the reality of the quality of an isolated community. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 16(5), 829-847.
- Ryu, S., & Fan, L. (2023). The relationship between financial worries and psychological distress among US adults. *Journal of Family and Economic Issues*, 44(1), 16-33.
- Singh, G. P. (2016). Plights of migrant construction workers. *Management and Labour Studies*, 41(3), 181-198.
- Techera, U., Hallowell, M., Stambaugh, N., & Littlejohn, R. (2016). Causes and consequences of occupational fatigue. *Journal of occupational and environmental medicine*, 58(10), 961-973.
- Tranfield, D., Denyer, D., & Smart, P. (2003). Towards a methodology for developing evidence-informed management knowledge by means of systematic review. *British Journal of Management*, 14(3), 207-222. doi:10.1111/1467-8551.00375
- Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538. doi:10.1007/s11192-009-0146-3
- Varshney, K., Glodjo, T., & Adalbert, J. (2022). Overcrowded housing increases risk for COVID-19 mortality: an ecological study. *BMC Research Notes*, 15(1), 1-4.
- WHO Housing and Health Guidelines. Geneva: World Health Organization; 2018. 1, Introduction. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK535298/>
- World Health Organization. (2010). *Increasing access to health workers in remote and rural areas through improved retention: global policy recommendations*. World Health Organization.
- Zhang, W., Sun, H., Woodcock, S., & Anis, A. (2015). Illness related wage and productivity losses: Valuing 'presenteeism'. *Social science & medicine* (1982), 147, 62-71. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.10.056>

ROLE OF SCIENTIFIC INNOVATIONS FOR WOMEN EMPOWERMENT IN PAKISTAN 1947-1977

Dr. Mansoor AHMED

Assistant Professor, Department of History, government College University, Faisalabad

ABSTRACT

Pakistan is a country situated in south Asia that got its independence in 1947 from Britain. It is predominantly Muslim society, according to its last official censuses it has more than more of fifty percent of women population. However it remains a patriarchal society since centuries, although now there are few visible changes in the polity of the country as girls can be seen driving motorcycles and studying in considerable number at university along with boys. this study by taking interviews of the females in the age bracket of 18-30 will attempt to analyse the ongoing wave of women empowerment through the pages of history. statistical tools will be used to conclude the study. It will conclude that the present changes in the Pakistani polity related to women rights are not result off short term struggle instead these are the result of struggle done by women since long.

AMBITION TO MAKE INDONESIA A CENTER FOR HALAL COSMETICS**Muhammad Umar ANDREANTO**

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan

ORCID ID: 0000-0003-4177-9949**Jihan Mifta SABILA**

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan

ORCID ID: 0000-0002-2030-8841**ABSTRACT**

The demand for and users of cosmetics in Indonesia is getting higher, which has spurred growth in the number of cosmetic industry players. With this condition, the cosmetic association hopes that Indonesian cosmetics can step up to foreign countries and even become the world's center for halal cosmetics. Overall, from 2020-2022 the cosmetic industry has developed quite rapidly even though it was hit by a pandemic. Now, in the middle of 2023, there are already 1,080 cosmetics industry companies, with a composition of 90 percent of local MSMEs. The purpose of this research is to find out the ambitions of cosmetic entrepreneurs to make Indonesia a center for halal cosmetics. This research method uses a literature review approach. The results of the literature review found that one day Indonesia must be able to become the world's center for Halal cosmetics. Halal is not only a matter of religion, because the halal product ensures that the product is healthy and certainly good for the body, and does not contain harmful ingredients. The Indonesian Cosmetics Association has started educating the public that halal is healthy. So to be accepted abroad anything for non-Muslim consumers who emphasize halal is healthy. Meanwhile in Indonesia, where the population is predominantly Muslim, the goal of halal cosmetics is not only to protect consumers but also to spiritualize, the point is that halal is a good thing. The Indonesian Cosmetics Association hopes to make Indonesia the world's center for halal cosmetics.

Keywords: Cosmetics Entrepreneur, Indonesia, and Halal Cosmetics.

EXPLORING CUTTING-EDGE APPROACHES FOR JERDON'S COURSER CONSERVATION AND RESEARCH

Murugan SHANTHAKUMAR

Department of Zoology, Bangalore University, Bangalore, India

ORCID ID: 0000-0002-6132-6288

Vidya PADMAKUMAR

Department of Zoology, Bangalore University, Bangalore, India

ORCID ID: 0000-0002-3830-4232

ABSTRACT

Jerdon's Courser (*Rhinoptilus bitorquatus*) is an endangered bird species endemic to the Eastern Ghats of India. Despite its critical status, there is a dearth of scientific literature on innovative approaches for conserving and studying this species. This paper aims to address this gap by presenting groundbreaking strategies and highlighting crucial research priorities that can contribute to the preservation of Jerdon's Courser. The initial section of this abstract underscores the pressing need for pioneering conservation approaches tailored to this species. Given Jerdon's Courser's unique ecological requirements and limited range, targeted conservation efforts are essential. Implementing innovative methods, such as habitat restoration, protected area establishment, and landscape-level conservation planning, can help combat threats like habitat loss, fragmentation, and human disturbance. The subsequent section focuses on unexplored research directions that demand immediate attention. Cutting-edge research techniques, including bioacoustics, camera trapping, and satellite telemetry, can provide invaluable insights into the species' behavior, population dynamics, and habitat utilization. Furthermore, genetic analyses and molecular studies can unravel the species' evolutionary history, genetic diversity, and connectivity. Engaging citizen scientists and local communities in monitoring programs, capacity building, and awareness campaigns can foster a deeper understanding of the species and promote its long-term survival. The final section emphasizes the significance of stakeholder engagement in conservation and research endeavors. Collaborative partnerships among researchers, local communities, government agencies, and non-governmental organizations are pivotal for the effective implementation of innovative strategies. Involving local communities in monitoring activities, empowering them through education and training, and raising awareness can instill a sense of ownership and encourage sustainable conservation practices. In conclusion, this abstract highlights the paramount importance of pioneering approaches for the conservation and research of Jerdon's Courser. By embracing innovative strategies and addressing research gaps, we can enhance our knowledge

of the species and develop effective conservation measures. Prioritizing stakeholder engagement and community participation will ensure the long-term success of these groundbreaking initiatives. Adequate resources and support must be allocated to safeguard the critically endangered Jerdon's Courser and its unique ecosystem for future generations.

Keywords: Jerdon's Courser, Endangered Species, Innovative Conservation Strategies, Research Priorities, Stakeholder Engagement

CONSUMPTION ETHICS IN THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC ECONOMIC PHILOSOPHY

Rokhmatus SOLEKHA

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH Abdurrahman Wahid
Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: 0000-0003-4954-3148

Fara LUSTIANI

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH Abdurrahman Wahid

ORCID ID: 0000-0003-1039-1335

Winata PRASETYO

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH Abdurrahman Wahid

ORCID ID: 0000-0002-3352-9205

Muhammad Sultan MUBAROK

Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University KH Abdurrahman Wahid

ORCID ID: 0000-0002-6168-0439

ABSTRACT

Purpose: This paper aims to explain the ethics of consumption in terms of Islamic economic philosophy. The formulation of the problem in this paper includes: first, what is the philosophical view regarding consuming food that is not yet clear on the law?, second, how is the manners or ethics when eating according to Islamic teachings? And the third is what is the philosophical view of excessive consumption?

Design/methodology/approach: This paper uses a qualitative descriptive method, with a data source (library research), namely a literature review that originates from several related literature, both from articles and books. Inductive data analysis by constructing a theory based on the data obtained.

Findings: First, Islam is a religion that really maintains balance. What we get is also what we have to give to nature so that the ecosystem is maintained. Second, Islam is a religion that prioritizes cleanliness, when the level of public consumption increases, the level of environmental pollution also increases, including the waste generated from these consumption activities. Third, Islam is a religion that pays attention to health and safety, therefore it must be able to ensure that something consumed is one that has guaranteed health and cleanliness. Fourth, Islam is a religion that respects each other and is socially sensitive. If freedom in consumption is not accompanied by ethics, then humans will be greedy and not think of anyone other than their own satisfaction. Then the last one, namely Islam does not like extravagant and excessive behavior, Islam teaches to live simply and in moderation.

Originality/value: This paper discusses some ethics in consuming, whether it meets the criteria of halal and toyyib, and whether it is in accordance with Islamic ethics.

Keywords: Philosophy, Consumption Ethics, Halal, Islamic Economic Philosophy

ASSESSMENT OF FARMERS' ADAPTATION STRATEGIES TO FLOOD RELATED LOSSES IN ZONE ONE AREA OF EKITI STATE, NIGERIA

Abdullahi A., Shuaibu U.

Muhammad H.U., Ahmed I. I., Jibrin S.

Department of Agricultural Extension and Rural Development, Federal University of Technology,
Minna, Niger State, Nigeria

ABSTRACT

This study assesses farmers' adaptation strategies to flood related losses in zone one area of Ekiti State, Nigeria. A multistage sampling technique was adopted in the selection of 147 crop farmers. Data obtained were analyzed by the use of descriptive statistics and inferential statistics tool used was the Poisson regression model. The results indicated that crop farmers in the study area have the average age of 43years, dominated by males and were married. Majority about 79.7% of the crop farmers were educated in formal institutions and have a mean household size of 5 people. Also the respondents had the mean of 18years of farming experience and 59.9% owned their land with the mean of 1.4 hectares of land. The study revealed that respondents strongly perceived flood effects of loss in farm produce, loss in quality of yield, loss of farm infrastructure, causes soil degradation, pest challenges. The study findings show that common adaptation strategies adopted by the crop farmers include change in planting date, crop rotation, mixed cropping, planting of cover crops and mulching. Furthermore, the Poisson regression result of the determinants of adaptation strategies to flood showed that age, level of education, farming experience, extension visit, credit, compatibility and cost of practice were statistically significant in making decisions. However, the major severe constraints perceived by the respondents include: poor access to adaptation strategies information, high cost of improved crop varieties, lack of access to weather forecast technology by crop farmers and government irresponsiveness to risk management. Therefore, it was recommended that Extension agencies should provide adequate information on various adaptation strategies to farmers, which was one of the major constraints they face, relevant stakeholders and concerned organization should provide farmers with weather forecast technology, financial institutions should make access to credit facilities to farmers to enable them adopt adaptation strategies.

Key words: Adaptation, Strategies, Flood, Crop Rotation, and Perceived

INTRODUCTION

Agriculture has contributed immensely to the economies of most Africans countries including Nigeria where it constitutes about 40% of the countries' Gross Domestic Product (GDP) and about 70% of the population depends on it as a source of their livelihood (Food and Agricultural Organization of the United Nations (FAO) 2015). Flood threatens agricultural production,

which adversely affects crop yield and soil fertility on farms thereby putting countries' food security in jeopardy. Floods are the most common natural disasters, which caused loss of life and economic damage in various parts across the globe. The effect of flood on crop farmers is likely to be increasing through time because of climate change. In agricultural economies where rain is relying upon, erratic rainfall causing unexpected floods can create a laying waste on crop farmers and their livelihoods. They result in loss of property, destruction of the environment and many times lead to loss of life (Ramakrishna *et al.*, 2015). Flood is a global problem and its strong influence especially in the agricultural sector is made visible where it has strongly affected production in most developing countries (Elum *et al.*, 2017), Which has resulted to highly food insecurity to the citizens of most of these countries. Flood is the most common type of disaster causing serious economic losses in various part of the world (Ramakrishna *et al.*, 2015).

Flood is expected to disproportionately affect smallholder crop farmers by further worsening the risks that farmers face. Flood has negatively affected crop farmers' well-being through its adverse effects. Crop farmers have been experiencing low agricultural productivity, crop failure, shortage of agricultural based food items at a household level and food insecurities. Those effects have caused a huge threat to food security and farmers livelihoods around the world compromising the well-being of crop farmers, because majorly crop farmers depend on natural climatic sensitive resources such as agriculture for their livelihood (Ubisi *et al.*, 2017). Adaptation to flood measures, farmers must first notice that the climate has changed, and then to establish useful adaptations and put them into practice (Fatuase and Ajibefun 2015). Common adaptation methods include the use of new crop varieties, increased use of soil and water conservation techniques, changed use of capital and labour (Obayelu *et al.*, 2015). It is important for small-scale farmers to be aware of and have access to information on seasonal weather forecasts in order to cope and adapt to changing weather patterns. The goal of adaptation is neither the prevention of all negative impacts from variable and changing flooding, nor merely clean up after each flood disaster. Rather the goal of adaption is long-term resilience, to create the conditions in which society and managed ecosystems are largely able to absorb the impacts from flood variability and change such that any residual impacts beyond their coping capacity remains within acceptable limits of risks.

It is displeasing to note that, urban areas in Nigeria are particularly vulnerable to flooding due to inadequate drainage system, replacement of natural and absorptive soil cover with concrete and deforestation of hillsides, which has the effect of increasing the quantity and rate of runoff and the silting of drainage channels. In Ekiti State, cases of flood was experienced severally in

some areas especially where the flood plains have been abused due to illegal erection of buildings and other structures as well as unhealthy habit of dumping refuse and solid wastes in open channel drainage system are particularly prone to flood disasters. In view of the above, the study seeks to assess the farmers' adaptation strategies to flood related losses in zone one area of Ekiti State, Nigeria. To achieve this, the study seeks to achieve the following objectives: describe the socioeconomic economic characteristics of farmers in the study area, examine the perceived effects of flood on crop production in the study area, examine the adaptation strategies used to flood related losses by farmers in the study area, analyze the determinants of the adaptation strategies to flood related losses in the area and examine the constraints associated with the adaptation strategies to flood in the study area.

METHODOLOGY

This Study was conducted in Ado, Irepodun/Ifelodun, and Ekiti west local government area of Ekiti State, Nigeria. It is in Southwest region of Nigeria, Ekiti was declared a state on 1st October 1996. It is located between longitude 4°45' and 5°50' East of the Greenwich meridian and latitude 7°25' and 8°05' north of the equator. Ekiti State border Kwara and Kogi States to the north, Osun State to the west and Edo State to the East and Ondo State to the South; with a total land area of 5887.890 square kilometers. Ekiti state has 16 Local Government Areas (LGAs). The 2006 Population Census by the National Population Commission put the population of Ekiti State has 2,398,957 people. But, going by the annual population growth rate of 3.5 percent in Nigeria, the population of Ekiti State was projected to be 3,270,800 people (NPCN, 2016) in the year 2016. The apex of the administrative areas is the capital, Ado Ekiti. The State enjoys tropical climate with two distinct seasons. These are the Rainy season (April - October) and the Dry season (November - March). Temperature ranges between 21° and 28°C with high humidity. The Southwesterly winds and the Northeast Trade winds blow in the raining and dry (Harmattan) seasons respectively. Tropical forests exist in the south, while Savannah occupies the northern peripheries. The mean annual total rainfall in the south is about 1800mm while that of the northern part is hardly over 1600mm.

In order to obtain a sample size for this study, multistage sampling technique was adopted for this study area. In the first stage, one out of the three operational agricultural zones in Ekiti State was selected purposively due to the extent of flood. The second stage involves a random selection of (3) Local Governments from the zone (Ado, Irepodun/Ifelodun, Ekiti West). The third stage involves the selection of 3 villages from each LGAs. Thus, a total of 147 registered crop farmers were randomly selected as respondents for this study based on Yamane equation for appropriate sample size determination as used by Abdullahi *et al.*, (2018). Data were

collected using a structured questionnaire complimented with interview schedule and analyzed using frequency distribution, percentages, mean and Poisson regression analysis.

Poisson regression was used to analyze the determinants of the adaptation strategies to flood related losses farmers which was specified below:

The model is expressed in implicit form as:

$$Y = f(X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, X_6, X_7, X_8, X_9, X_{10}, X_{11}, X_{12}, X_{13}, X_{14}) \dots\dots\dots(1)$$

The functional form is expressed in the explicit form as:

$$Y = b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + b_4X_4 + b_5X_5 + b_6X_6 + b_7X_7 + b_8X_8 + b_9X_9 + b_{10}X_{10} + b_{11}X_{11} + b_{12}X_{12} + b_{13}X_{13} + b_{14}X_{14} + U \dots\dots\dots (2)$$

Where:

Y = Adopted strategies (count variable)

$b_1 - b_{14}$ = Regression coefficient

$X_1 - X_{14}$ = Independent variable

X_1 =Age (in years), X_2 =Gender (male=1, female=0), X_3 =Level of education (in years), X_4 =Land ownership (owned=1, otherwise=0), X_5 =Farm size (in hectares), X_6 =Farming experience (in years), X_7 =Household size (number of people), X_8 =Extension visit (in number), X_9 =Farm income (in naira), X_{10} =Credit (amount received ₦), X_{11} =Loss due to flooding (expressed in naira value of output lost during the last flooding event in the farming season), X_{12} =Compatibility (Yes/No), X_{13} =Relative advantage (Yes/No), X_{14} =Cost of practice (₦), b_0 =Constant, U = error term.

RESULTS AND DISCUSSION

Socio-economic Characteristics of the respondents

Age of the respondents: The results shows that majority (59.8%) of the respondents was middle age (31-50 years) with an average age of 43years and this indicate a potential for active labour participation in crop production. Ages of farmers has direct bearing on the availability of able-bodied manpower for farming and also ease the adoption of flood adaptation strategies. The older the farmer, the more experienced he/she is in farming and more experience he/she had to the past and present flood losses over long period of time. This finding is similar to the results obtained by Arimi (2017) who reported that the majority of agricultural labour force in Nigeria falls between 35-50years.

Gender: Gender plays a critical role in farming decision making which is an important variable affecting adoption decision of farm level. Most (74.8%) of the respondents were male while. This signifies that male gender dominated farming sector in the study area. It was belief that a woman should not own a farm of her own when she still has a living husband, she is expected to work with her husband on his farmland. The low participation of women could be attributed to core cultural value, which place more household responsibilities on women than men. Examples of such responsibilities include housekeeping and child upbringing. There was indication that woman were somewhat involved in agricultural production in order to support their family needs. This is in line with the study of Adeagbo *et al.* (2021).

Marital status: The result further reveals that (72.8%) were married. Majority being married could also be explained by African tradition which frowns at singlehood immediately a man or woman attains a particular age. The family demands on married respondents may not only arouse their curiosity about flood losses and the consequent impacts, but also cause them to seek measures to address these negative impacts, which will influence positively their income generating capacity than others (single, divorced, widowed) because they share their ideas on how to mitigate flood related losses and increase their efficient adaptation measures to flood. This finding is similar to the results obtained by Arimi (2017).

Household size: Majority of the respondents fell within (48.3%) having a household size of 5 people and below. The mean household size of the respondents was 5 persons. This implies that large household size might have positive impact in the improvement of crop production especially if members fully participate in farming activities and those households are more likely to adopt to flood adaptation strategies. This is in line with the study of Ezeh *et al.* (2015).

Education level: Education is one of the factors influencing adoption decisions. The education level of farmers may be helpful in sourcing information from various sources on flood adaptation strategies and disseminating it is an important policy measure for stimulating local participation in various developments as (79.7%) of the respondents had formal education ranging from primary to tertiary level. Arimi (2017) posited that vulnerability and adaptation of a nation to flood impact depends on level of education of its citizens.

Farming experience: About (37.4%) of the respondents showed that they have a farm experience of more than 10 years. This indicated that the respondents are more experienced in farming, and assumed to have a better knowledge and information on flood related losses. This finding is in line with the study of Onyeneke (2018).

Land ownership: This shows that (59.9%) of the respondent owned their land. The farm size indicated that majority (75.5%) of the respondents cultivate from 1.5 ha and below each

cropping season. This implies that the farmers are small-scale of operation since. However, putting more land into cultivation may not really translate into increased productivity, especially when farmers have to face climate change outcomes. This finding agrees with the study of Akintode *et al.* (2016).

Table 1: Socioeconomic characteristics of the farmers

Variables	Frequency	Percentage (%)	Mean
Age(years)			
20-30years	29	19.7	43years
31-40years	49	33.3	
41-50years	39	26.5	
Above 50years	30	20.4	
Gender			
Male	110	74.8	
Female	37	25.2	
Marital status			
Married	107	72.8	
Single	21	14.3	
Divorce	10	6.8	
Widow	9	6.1	
Household size			
5 people and below	71	48.3	5 persons
6 – 10 people	60	40.8	
Above 10 people	16	10.9	
Formal education			
Non-formal	30	20.4	
Primary	21	14.3	
Secondary	37	25.2	
Tertiary	30	20.4	
Adult education	29	19.8	
Farming experience			
10years and below	55	37.4	18years
11-20years	49	33.3	
Above 20years	43	29.3	
Land ownership			
Owned	88	59.9	
Otherwise	59	40.1	
Farm size			
1.5ha and below	111	75.5	1.4ha.
1.6-3.0ha	34	23.1	
Above 3.0ha	2	1.4	

Source: field survey, 2021.

Perceived effects of flood on crop production

Flooding has effects on production activities of farmers. Based on the mean score from table 2 it shows that loss in farm produce ($\bar{X} = 4.57$), loss in quality of yield ($\bar{X} = 4.41$), loss of farm infrastructure ($\bar{X} = 4.37$) has the highest perceived effects. All this lead to reduction of farmers' productivity hence reducing the revenue of the farmers specifically and the nation as a whole. This implies that farmers must find ways of adapting to flood strategies in the zone to sustain their production and socio-economic status. This finding is in agreement with the work of

Musah *et al.* (2016). Similarly, the respondents reported that flood eroded their farm produce, which in turn resulted in low quality, and low harvest, which could further pose a negative impact on the income of the household. This is in line with Ibrahim *et al.* (2018) who reported that flood disasters had impacts on agriculture by destroying crops and all other produce.

Table 2: perceived effects of flood on crop production

Perceived effects	SA	A	U	D	SD	Mean	Rank
Loss in farm produce	93(63.3)	49(33.3)	1(0.7)	4(2.7)	0(0)	4.57	1 st
Loss in quality of yield	71(48.3)	70(47.6)	2(1.47)	4(2.7)	0(0)	4.41	2 nd
Loss of farm infrastructure	65(44.2)	75(51.0)	4(2.7)	2(1.4)	1(0.7)	4.37	3 rd
Increased weed growth	60(40.8)	59(40.1)	17(11.6)	7(4.8)	4(2.7)	4.12	5 th
Soil erosion	39(26.5)	75(51.0)	25(17.0)	7(4.8)	1(0.7)	3.98	6 th
Loss of soil nutrients	33(22.4)	82(55.8)	25(17.0)	6(4.7)	1(0.7)	3.95	7 th
Low farm income	50(34.0)	62(42.2)	14(9.5)	16(10.9)	5(3.4)	3.93	8 th

Source: Field Survey, 2021.

Farmers lost their infrastructure as a result of flood; this implies that flood destroyed properties whenever it occurred in the area. This agrees with Aluko *et al.* (2019) who identified flood as a threat to lives and property. In line with this finding one of the respondents reported that “flood has rendered him homeless and sources of livelihood has been completely destroyed and collapsed without hope of surviving”. Floodwater flow was massive which caused soil erosion as water took the nutrients portion along through leaching.

Adaptation strategies to flood related losses

The result in table 3; shows that the farmers adopted the practice of change in planting date, crop rotation and mixed cropping as the major flood adaptation strategies with the mean ($\bar{X} = 3.22$), ($\bar{X} = 3.03$) and ($\bar{X} = 3.01$) respectively. This implies that the various strategies adopted are not expensive to practice and farmers have various crops at their disposal to plant, which may be the reason for greater adoption of these strategies. While the use of drainage system ($\bar{X} = 2.49$) and change in use of chemicals ($\bar{X} = 2.55$) was the least practice the farmers adopted because it is expensive to practice. This finding is in line with Oselebe *et al.* (2016) in the study of strategies employed by rice farmers in southeastern Nigeria in adapting to climate change and Onyeneke (2018) in the study of challenges of adaptation to climate change by farmers Anambra State, Nigeria.

As could be observed from the result the farmers used different flood adaptation strategies to mitigate different effects of flood on crop production in the area, the strategies used include change in planting date, crop rotation, mixed cropping, planting of cover crops, mulching. This

implies that farmers combined different flood adaptation strategies to guide against its effect on crop production. The variation in the type of strategies used may be due to differences in the access to capital, information on the use of different flood adaptation strategies and type of crop grown by the individual farmers. This is in line with the study of Akintonde *et al.* (2016).

Table 3: Level of the adaptation strategies to flood related losses

Adaptation strategies	NA	AW	I	E	T	A	Mean	Rank
Change in planting date	21(14.3)	11(7.5)	24(16.3)	15(10.2)	11(7.5)	65(44.2)	3.22	1 st
Crop rotation	7(4.8)	30(20.4)	22(15.0)	16(10.9)	36(24.5)	36(24.5)	3.03	2 nd
Mixed cropping	11(7.5)	31(21.1)	26(17.7)	11(7.5)	14(9.5)	54(36.7)	3.01	3 th
Planting of cover crops	12(8.2)	37(25.2)	18(12.2)	8(5.4)	18(12.2)	36(24.5)	2.99	4 th
Mulching	17(11.6)	39(26.5)	10(6.8)	11(7.5)	15(10.2)	55(37.4)	2.90	5 th
Use of farm yard manure	14(9.5)	50(34.0)	11(7.5)	3(2.0)	6(4.1)	63(42.9)	2.86	6 th
Planting of trees	24(16.3)	44(29.9)	7(4.8)	0(0)	3(2.0)	69(46.9)	2.82	7 th
Zero tillage	13(8.8)	36(24.5)	22(15.0)	12(8.2)	28(19.0)	36(24.5)	2.78	8 th
Soil conservation	20(13.6)	41(27.9)	19(12.9)	9(6.1)	21(14.3)	37(25.2)	2.55	9 th
Use of drainage system	10(6.8)	53(36.1)	24(16.3)	7(4.8)	21(14.3)	32(21.8)	2.49	10 th
Change use of chemicals	25(17.0)	50(34.0)	16(10.9)	8(5.4)	15(10.2)	33(22.4)	2.25	11 th

Source: Field survey, 2021

Determinants of adaptation strategies to flood related losses

The results of the Poisson regression model are discussed in table 4; It shows that R^2 of (0.9601), implying that about (96%) of variation that occur in adoption were explained by the independent variables included in the model. While the remaining (4%) was due to an error in measurement of some variables. The $\text{prob} > \chi^2$ was significant at 1% level of probability thus indicating the goodness of fit of the overall model. The result discussion focuses on the significant variables, which are age, level of education, farm experience, extension visit, credit, compatibility and cost of practice.

The result shows that the age of respondent had negative and significant effect on crop farmers' probability to adopt flood strategies. This implies that younger farmers are likely to adopt strategies than the older farmers indicating that younger farmers have a longer planning ability to cope with flood strategies. The probability of adoption of flood related strategies decrease by 6% increase in the age of crop farmers in the study area. This result is in contrast with the study of Adeagbo *et al.* (2021). As shown in table 4 level of education of the crop farmers was

significant and positive influenced the adoption of flood related strategies. In other words the level of education of crop farmers increased the probability of adopting strategies related to flood by 0.0214, this implies that the level of education has exposed farmers to different adaptation measures and has allowed them to have a significant understanding of what flood losses is and the likely things they can do to cushion its effects. This is in line with the study of Fatuase and Ajibefun (2015).

Table 4 also indicated that the farming experience of respondents in the study area had a positive and significant effect on crop farmers' probability to adopt to flood adaptation strategies. This probability of adoption of flood related strategies increases by 7%, this implies that the respondents had useful information and experiences of flood with coping strategies as it affects their farming practices. They must have witnessed and exposed to significant variations in flood over the years. This is in line with the work of Onyeneke (2018). Extension visit, credit and compatibility were all shown to have positive influenced on the crop farmers' adaptation strategies of flood. The number of extension visit, credit and compatibility increased the probability of adopting strategies related to flood by 0.028, 1% and 0.2% respectively. This implies that the more number of contact farmers have with extension personnel and services the more access to adaptation strategies and information and level of their adaptation strategies to flood improves farmers' awareness as well as the better implementation of the strategies. The positivity of credit implies that farmers with access to credit are more likely to use different flood adaptation strategies and allocate the credit for purchasing it.

Also the compatibility implies that the crop farmers' existence practices are compatible with the adaptation strategies which made the probability of adopting it positive. This is in line with the study of Fatuase and Ajibefun (2015). Table 4.4 also indicated that the cost of practice of the strategies by the respondents had a negative and significant effect on crop farmers' probability to adopt flood related strategies. This probability of adoption decreases by 0.099, this implies if the practice is costly, and there is low probability of adopting it. This finding is in line with the study Arimi (2017).

Table 4: Poisson regression analysis on determinants of adaptation strategies to flood related losses

Explanatory variables	Coef.	Std. Err.	Z value	p> z
Age	-.0066992	.0020003	-3.35***	0.001
Gender	.0389414	.0377567	1.03	0.302
Land ownership	.0972777	.1139436	0.85	0.393
Level of education	.021417	.010472	2.05**	0.041
Farm size	.0129469	.0103532	1.25	0.211
Farm experience	.0073353	.0023398	3.14***	0.002
Household size	-.0073947	.0290937	-0.25	0.799
Extension visit	.028249	.0129293	2.18**	0.029
Farm income	-1.19e-07	9.15e-08	-1.31	0.192
Credit	1.01e-06	2.00e-07	5.04***	0.000
Loss due to flood	-3.97e-08	2.80e-07	-0.14	0.887
Compatibility	.2204492	.0565947	3.90***	0.000
Relative advantage	.0733252	.0484915	1.51	0.131
cost of practice	-.099682	.0335543	-2.97***	0.003
Cons	2.982538	.1120157	26.63***	0.000
Log likelihood	622.99005			
LR chi2(14)	132.27			
Prob> chi2	0.0000***			
Pseudo R2	0.9601			
Number of obs	147			

Source: field survey, 2021. *** and ** significant at 1%, 5% respectively

Constraints associated with the adaptation strategies to flood

The analysis of the study table 5; indicates that the major severe constraints perceived by the respondents based on the mean score include: poor access to adaptation strategies information ($\bar{X} = 2.52$), high cost of improved crop varieties ($\bar{X} = 2.51$), lack of access weather forecast technology by crop farmers ($\bar{X} = 2.46$) and government irresponsiveness to risk management ($\bar{X} = 2.43$). Other constraints in the study area include poor agricultural extension services ($\bar{X} = 2.39$), lack of access to supporting institutional facilities ($\bar{X} = 2.33$), poor information on early warning system ($\bar{X} = 2.33$). This result agrees with the findings of the study of Ozor *et al.* (2016) also in line with the findings of the study of Amusa (2018).

Among the crop farmers in the zone, constraints include poor access to adaptation information, poor information on early warning system. In the present information age, problem could pose serious challenges to farmers' adaptation strategies, as they may not be aware of recent development regarding flood adaptation and the necessary adjustments needed. The lack of adaptation due to constraints on the lack of access to weather forecast creates serious gaps between the farmers and useful information that help them in their farm. Weather forecasts are supposed to guide farmers on flood losses so that they can make informed decisions and useful farm plans. However, the absence of this facility will undoubtedly make the farmers become ignorant of the weather situations and hence become vulnerable to effects of flood and weather. Ozor *et al.* (2016) noted that poor change information and farmers lack of access to weather forecast technologies as major barriers to climate change adaptation among farming households in Southern Nigeria.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The study concluded that flooding has effects on production of crop farmers in the study area, which lead to losses in their output hence reducing their income specifically and the nation as a whole. Farmers must find ways of adapting to flood strategies in the zone to reduce their losses in order to sustain their production and socio economic statuses. Also farmers' socio economic characteristics were found to significantly influence the determinants of adopting strategies to flood related losses. There were various constraints associated with the adaptation strategies to flood, which poor access to adaptation strategies, high cost of improved crop varieties, lack of access to weather forecast technology by crop farmers and government irresponsiveness to risk management were the major severe constraints. Therefore, it was recommended that Extension agencies should provide adequate information on various adaptation strategies to farmers, which was one of the major constraints they face, relevant stakeholders and concerned organization should provide farmers with weather forecast technology, financial institutions should make access to credit facilities to farmers to enable them adopt adaptation strategies.

REFERENCES

- Abdullahi, A., Salihu, I.T., Umar, I.S. & Hassan, S. (2018). Adoption of Organic Farming Practices Among Rural Maize Farmers in Niger State, Nigeria. *Journal of Rural Sociology*, vol. 18 (2), 14-19.
- Adeagbo, O.A., Ojo, T.O. & Adetoro, A.A. (2021). Understanding the Determinants of Climate Change Adaptation Strategies among Smallholder Maize Farmers in South West, Nigeria. *Journal of Helyon* eo6231.
- Akintode, J.O., Lwasa, S. & Purnamita, D. (2016). Assessment Level of Use of Climatic Change Adaptation Strategies among Arable Crop Farmers in Oyo State and Ekiti State, Nigeria. *Journal of Earth Science and Climatic Change*. 7:369.

- Aluko, O.J., Bobadoye, A.O. & Adejumo, A.A., (2019). Perceived Effects of Damage Caused by Flood on Change in Livelihood Security along Gender Line in Ido Local Government Area of Oyo State, Nigeria. *Journal of Sustainable Environment Management*. vol. 11, 47-55.
- Amusa, T.A. (2018). Contributions of Women to Household Farming Decisions among Cocoa Based Agro forestry Households in Ekiti State, Nigeria. Unpublished M.Sc. dissertation, Department of Agric. Economics, University of Nigeria, Nsuka.
- Arimi, K. (2017). Determinants of Climate Change Adaptation Strategies used by Rice Farmers in Southwestern, Nigeria. *Journal of Agricultural and Rural Development in the Tropics and Subtropics*. vol. 115 (2) 91-99.
- Elum, Z.A., Modise, D.M., & Marr, A. (2017). Farmer's Perception of Climate Change and Responsive Strategies in Three Selected Province of SouthAfrica. *Climate Risk Management*, 16, 246-257.
- Ezeh, A.N. & Eze, A.V. (2015). Effects of Seasonal Erosion and Floods on Agricultural Production among Farm Households in Ebonyin State, Nigeria. *European Journal of Scientific Research*. vol. 135 114-120.
- FAO, WFP & IFAD. (2015). The State of Flood Insecurity in the World 2012. Economic growth is necessary but not sufficient to accelerate reduction of hunger and malnutrition. Rome. <http://www.fao.org/docrep/016/i3027e/i3027e.pdf>.
- Fatuase, A. & Ajibefun, G. (2015). Perception and Adaptation to Climate among Farmers in Selected Communities of Ekiti State, Nigeria. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpasa University*, 31 (3), 101-114.
- Ibrahim, M.K., David, A.M. & Okpanachi, G.U. (2018). Climate Change, Agriculture and Food Management in Nigeria. *Journal of Environmental Issues and Agriculture in Developing Countries*. vol. 2, 2-3.
- Musah Baba, A.N., Mumuni, E., Abayomi, O., & Jibrel, M.B. (2016). Effects of Flood on the Livelihoods and Food Security of Households in Tolon/Kumbungu District of the Northern Region of Ghana. *American Journal of Research Communication*, vol. 1 (8).
- National Population Commission of Nigeria (NPCN) (2016). Available online: Retrieved from <https://www.citypopulation.de/php/nigeria-admin.php?admlid=NGA027>: 21 March, 2016.
- Obayelu, O.A., Adepoju, A.O. & Idowu, T. (2015). Factors Influencing Farmers Perceptions of Climate Change in Ekiti State, Nigeria. *Journal of Agricultural & Environment for International Development*. 108 (1), 3-16.
- Onyeneke R.U. (2018). Adaptation Measures By Crop Farmers in the Southeast Rainforest Zone of Nigeria to Climate Change. *Science World Journal*. 5(1):32-34.
- Oselebe, H. O., Nnamani, C.V., Efisue, D. O., Eze, S. O. & Ogunji, J. O. (2016). Perceptions of Climate Change and Variability, Impacts and Adaptation Strategies by Rice Farmers in South East Nigeria. *Our Nature* 14 (1): 54-63.
- Ozor, N., Madukwe, M.C., Enete, A.A., Amaechina, E.C., Onokola, P., Eboh, E.C., Ujah, O. & Garforth, C.J. (2016). Barriers to Climate Change Adaptation among Farming Households of Southern Nigeria. *Journal of Agricultural Extension*, 14(1).
- Ramakrishna, G., Gaddam, S.R. & Daisy, I. (2015). Impact of Floods on Food Security and Livelihoods of IDP Tribal Households: The case of Khamman Region of India. *International Journal of Development and Economics Sustainability*. 2 (1), 11-24.
- Ubisi, N.R. (2017). Smallholder Farmers Perceived Effects of Climate Change on Crop Production and Household Livelihoods in Rural Limpopo Province, South Africa. *Change Adaptation Socio-Ecological Sytems*. 3, 27-38.

MODELING GROUNDWATER POTENTIAL USING NOVEL GIS-BASED MACHINE-LEARNING ENSEMBLE TECHNIQUES CHICHAOUA, MOROCCO

Hanane TOUDAMRINI

Laboratory of Geosciences, Geotourism, Natural Hazards and Remote Sensing, Department of Geology, Faculty of Sciences Semlalia, Cadi Ayyad University, Marrakesh 44 000, Morocco.

Ahmed ALGOUTI

Abdellah ALGOUTI

Laboratory of Geosciences, Geotourism, Natural Hazards and Remote Sensing, Department of Geology, Faculty of Sciences Semlalia, Cadi Ayyad University, Marrakesh 44 000, Morocco.

ABSTRACT

Groundwater aquifers play a vital role in ensuring sustainable management of freshwater, especially in arid regions where water is scarce. Recharging these aquifers is therefore of utmost importance. In this context, the use of machine learning algorithms (MLAs) can be particularly useful in understanding the different aspects of groundwater recharge. One such MLA that has shown promising results is the Extreme Gradient Boosting algorithm.

The XGBoosting algorithm was used to generate maps of groundwater recharge potential (GRPM) by utilizing a water inventory database. This database was divided into two parts, with 75% used for training and 25% for validation testing. The map was generated based on various factors that are relevant to groundwater recharge, such as elevation, slope angle, topographic wetness index, fault density, valley floor planarity, curvature, precipitation, lithology, drainage density, distance to rivers, vegetation index, and water index.

The generated map of groundwater recharge potential was validated using the ROC-AUC (Receiver Operating Characteristic-Area Under Curve) method. The results showed that the XGBoosting algorithm achieved excellent accuracy, with an AUC score higher than 0.93. This high accuracy is reflected in the ROC curve threshold. Finally, a verification method was used to determine the feasibility of the map, which was based on the flow rate of wells and sources in the study area. The results were highly satisfactory and the model was found to be very accurate, making it a valuable tool for professionals and society in general.

In conclusion, recharging groundwater aquifers is crucial for the sustainable management of freshwater, particularly in arid regions. The use of MLAs such as XGBoosting has proven to be a useful tool in generating maps of groundwater recharge potential, and the results have shown that this algorithm can provide excellent accuracy and feasibility. This makes it an important resource for professionals and society as a whole in managing and conserving freshwater resources.

Keywords: Chichaoua, Groundwater, Machine Learning, Algorithm, Extreme Gradient Boosting

EXPERIENCE IN CREATING DIGITAL TWINS OF ROPE MACHINES FOR LOGGING ON STEEP SLOPES

Prof. Dr. Igor LAGEREV

Academician I.G. Petrovskii Bryansk State University, Physics and Mathematics Faculty,
Bryansk, Russia

ORCID ID: 0000-0002-0921-6831

Prof. Dr. Alexander LAGEREV

Academician I.G. Petrovskii Bryansk State University, Institute of Fundamental and Applied
Research, Bryansk, Russia

ORCID ID: 0000-0003-1618-3844

ABSTRACT

Logging operations on steep slopes with the help of traditional wheeled or tracked vehicles often turns out to be impossible due to its insufficient cross-country ability and the danger of overturning. In these conditions, rope forest machines moving along steep slopes with the help of a system of retaining steel ropes are promising. Currently, research is underway to create scientific foundations for the design of rope machines with the support of grant No. 22-29-00798 of RSF. The digital twin of the forest machine was developed on the basis of a complex mathematical model that takes into account the complex interaction between all components of the system under study "Deformable support base – base chassis – outrigger system and fasteners – rope system – supports and mechanical equipment – working body – tree (cargo)". It is intended for further research and design work and implementation into production. The active use of digital twins at the stage of operation of the rope machines will solve two key tasks. The operational task is to take into account possible abnormal and emergency modes that need to be avoided in operation. The project task is focused on the creation of new designs and algorithms for software control, taking into account the array of statistical data and mathematical models formed during operation. At the same time, an important role is played by the constant updating of the digital twin of the forest machine in operation. The developed approach, which provides for the use of developed high-precision digital twins at all stages of the life cycle of an industrial product, is the most promising and requires further development.

Keywords: Logging, Rope Machine, Digital Twin, Design, Operation

UX STUDY ON HANDHELD AUGMENTED REALITY GAMES BY APPLYING SPRADLEY'S NINE DIMENSIONS DESIGN PRINCIPLE

Pushkar PANDEY

Indian Institute of Technology, Department of Design, Kanpur 208016, India.

ORCID ID: 0000-0002-5894-1036

Renu KUNDU

Indian Institute of Technology, Department of Design, Kanpur 208016, India.

ORCID ID: 0000-0002-5894-1036

ABSTRACT

The first step in researching augmented reality was making a head-mounted three-dimensional display at the beginning of 1968. The idea behind a three-dimensional display is to show the user a perspective image from a different point of view that changes as the user moves. Since that time, the majority of growth in augmented reality has been driven by technology. The researcher's emphasis on AR's technological aspects, such as its hardware and software, has resulted in very few initiatives directed toward user experience and exploration studies. To address the transition of the notion of augmented reality from research/laboratories to the general user, it is necessary to approach the technology in a more user-friendly, user-centric manner. In this study, we focus on handheld augmented reality (HAR) gaming applications and propose to employ Spradley's nine dimensions to investigate components of handheld augmented reality experience so that designers may comprehend the human-centric design approach. we posted a questionnaire to a diverse sample of 215 individuals. After the questionnaire, we select 35 individuals and provide them with our iPhone11 to play AR Games for direct observation.

In the result, we found out 61.9% of users know about HAR games, and 8.1% of users played the AR game without understanding that it is known to handle augmented reality implying that even after utilising augmented reality, many are unaware of it. 28.2% (strongly agree) and 32.5% (agree) on the issue that it is easier to get skilled at AR games. We conclude our research by finding out there are 4 insights related to the HAR games. The detail of these insights is discussed in context with the human-centric design in HAR games.

Keywords: handheld augmented reality (HAR), user-centric, Spradley's nine dimensions, human-centric design

THE INFLUENCE OF THERMAL RADIATION AND CHEMICAL REACTION ON MHD MICROPOLAR FLUID IN THE PRESENCE OF HEAT GENERATION/ ABSORPTION

Dr. Binyam ZIGTA

Wachemo University, College of Natural and Computational Science, Department of
Mathematics, Ethiopia

ABSTRACT

Numerical and theoretical analysis of mixed convection flow of MHD micropolar fluid with stretching capillary in the presence of thermal radiation, chemical reaction, viscous dissipation and heat generation/ absorption have been studied. The governing non linear partial differential equations of momentum, angular velocity, energy and concentration are converted into ordinary differential equations using similarity transformations which can be solved numerically. The dimensionless governing equations are solved by using Runge Kutta fourth fifth order along with shooting method. The effect of physical parameters viz., micropolar parameter, unsteadiness parameter, thermal buoyancy parameter, concentration buoyancy parameter, Hartmann number, spin gradient viscosity parameter, microinertial density parameter, thermal radiation parameter, Prandtl number, Eckert number, heat generation or absorption parameter, Schmidt number and chemical reaction parameter on flow variables viz., velocity of micropolar fluid, microrotation, temperature and concentration has been analyzed and discussed graphically. MATLAB code is used to analyze numerical and theoretical facts. From the simulation study it can be concluded that an increment of micropolar parameter, Hartmann number, unsteadiness parameter, thermal and concentration buoyancy parameter results in decrement of velocity flow of micropolar fluid; microrotation of micropolar fluid decreases with an increment of micropolar parameter, unsteadiness parameter, microinertial density parameter and spin gradient viscosity parameter; temperature profile of micropolar fluid decreases with an increment of thermal radiation parameter, Prandtl number, micropolar parameter, unsteadiness parameter, heat absorption and viscous dissipation parameter; concentration of micropolar fluid decreases as unsteadiness parameter, Schmidt number and chemical reaction parameter increases. Furthermore, computational values of local skin friction coefficient, local wall coupled coefficient, local Nusselt number and local Sherwood number for different values of parameters have been investigated.

Keywords: Thermal radiation, chemical reaction, viscous dissipation, heat absorption/ generation, similarity transformation.

IMPACT OF DIETARY MODULATIONS ON GUT HEALTH IN COMMERCIAL BROILER BIRDS

Najeeb Ullah KHAN, Usman HAIDER, Wania NASIR,
Rehan SAJID, Saad TARIQ, Bilal ASLAM, Muhammad Naeem FAISAL
Institute of Physiology and Pharmacology, University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

ABSTRACT

The gastrointestinal tract performs a major role in the digestion and absorption of nutrients. There are more chances of a breach in the epithelium of the digestive tract due to its continuous exposure to foreign pathogens and toxins. Broiler feed contains all the essential ingredients required for the better growth performance of commercial broilers. The current study was designed to elucidate the impact of dietary modification on the gut health of commercial broiler birds. The experimental trial was divided into two groups, with fifty birds in each group. The negative control group (G1) was fed on corn and soybean meal-based commercially available broiler feed while the treatment group (G2) was given experimental feed containing a 100% one-year-old wheat-based diet. Experimental birds were slaughtered on the 21st and 35th days. Blood serum samples were collected for biochemical analysis while tissue samples of liver, pancreas, kidney, and ileum were collected for histology. The microbiota was isolated from the cecum and colon for microbiota dysbiosis indexing. The treatment group showed significant improvement in body weight ($p < 0.0001$) and feed intake ($p < 0.001$) and reduced FCR. Serum TAC values were significantly ($p < 0.05$) higher while the change in the values of TOS remained non-significant in the treatment group. The gene expression analysis through qRT-PCR revealed that *Bifidobacterium* ($p < 0.0001$), *E. coli* ($p < 0.05$), *Firmicute* ($p < 0.05$), and *Lactobacillus* ($p < 0.001$) count were significantly higher in the treatment group as compared with the control group in finisher phase. There were no remarkable infiltrations of the inflammatory cells in kidney, liver, pancreas, and thymus tissues. In conclusion, the inclusion of wheat in the diet of broiler improves the growth performance and intestinal microbiota composition in broiler birds.

Keywords: Wheat, Digestive Tract, gut Physiology, Broiler, Feed Intake.

THE FIN EFFICIENCY IN A FORCED HEAT CONVECTION AND NATURAL HEAT CONVECTION

**Foudil KHELIL*, Fatima BENAOU, Khaldi MOKHTAR,
Baltache ABDELGHANI, Zengah SAHNOUN**

Mechanical engineering, Faculty of science and technology, University of Mascara, Algeria

ABSTRACT

The objective of this project is to discover the thermal fins, their operation and their use. This will require understanding the associated thermal phenomena, such as conduction and convection in order to then be able to determine the equations necessary for the analysis of the thermal fins (temperature curves, etc.). Once the familiarization has been made with the different types of fins, a more concrete approach will have to be taken, allowing the fin yields to be improved in order to optimize their use.

In the experiments carried out in the laboratory, we are interested in the behavior of this paraffin under various temperatures. The experiments are first made with a plate without fins. Then the plate was equipped with a fin and two types of fins. For each experiment, we analyze the phenomenon of free convection and forced convection, and we evaluate the surface fraction. We also make a comparison of the different temperatures. After the study of the cases of the plate without fins, we do the same work for the plate equipped with fins, and we compare the two cases thereafter, to check which one gives a better profitability.

Keywords: conduction ; forced convection ; sizing; fin ; tube bundle; efficiency ; free convection; Nusselt.

MEASUREMENT OF THE HEAT TRANSFER CHARACTERISTICS OF WATER FLOW IN HEAT EXCHANGERS

**Foudil KHELIL*, Fatima BENAOU, Khaldi MOKHTAR,
Baltache ABDELGHANI, Zinelabidine HARCHOUCHE**

Mechanical engineering, Faculty of science and technology, University of Mascara, Algeria

ABSTRACT

This study aims to experimentally study the effect of the length and the exchange surface on the improvement of the heat transfer inside the double and multi-tube heat exchanger at variable temperature and inlet flow. The Geothermal copper tube with a thermal conductivity of $386(\text{W/m.K})$ was used at different inlet temperatures. The experimental setup consisted of a baffle heat exchanger with shells on the cold side was used in turbulent regime. The results of the study show that the heat transfer increases with the increase in the length and the exchange surface. A significant improvement over water is observed with a maximum increase in the Nusselt number.

Keywords: Tubular exchanger; . Fluid: heat transfer enhancement; double tube heat exchanger; Nusselt.

ANALYSIS OF A MIXED SEQUENTIAL CAPUTO FRACTIONAL BOUNDARY VALUE PROBLEM

Ahlem ADOUI

University of Badji Mokhtar-Annaba, Faculty of Sciences, Department of Mathematics, Annaba, Algeria

ORCID ID: 0000-0002-8462-4667

Rabah KHALDI

University of Badji Mokhtar-Annaba, Faculty of Sciences, Department of Mathematics, Annaba, Algeria

ORCID ID: 0000-0002-6462-4424

Assia GUEZANE-LAKOUD

University of Badji Mokhtar-Annaba, Faculty of Sciences, Department of Mathematics, Annaba, Algeria

ORCID ID: 0000-0002-5280-2633

ABSTRACT

In this talk we discuss a nonlinear boundary value problem consisting of a sequential [1] Caputo fractional differential equation associated with Zaremba fractional boundary conditions. By virtue of the Banach contraction principle we develop sufficient conditions on the nonlinearity which guarantee existence and uniqueness of solutions. The existence result is established by employing Krasnoselskii's fixed point theorem.

Keywords: Boundary Value Problems, Existence-Uniqueness, Sequential Caputo Fractional Derivatives

REFERENCES

[1] Miller K.S., Ross B. (1993). An Introduction to Fractional Calculus and Fractional Differential Equations. Wiley, New York.

MECHANICAL PROPERTIES OF CONCRETE REPLACING FINE AGGREGATE WITH MARBLE POWDER AND COARSE AGGREGATE WITH RECYCLED AGGREGATE

Subhashish DEY

Civil Engineering Department, Gudlavalleru Engineering College, Gudlavalleru, Andhra Pradesh, India

Abstract

The main goal of this study is to check the properties of concrete when the recycled aggregate & marble sludge powder is used as a partial replacement of aggregates. It ultimately helps to evaluate recovery and reuse of byproducts coming from destroyed buildings & marble processing industries. This study aims to characterize the properties of concrete which is partially replaced by recycled aggregates and marble powder as coarse aggregate and fine aggregate respectively. In this study compressive strength, flexural strength and tensile strengths are evaluated. The percentage of Recycled aggregate as a partial replacement of coarse aggregate are 45%, 50% and 55% and fine aggregate are 10%, 20% and 30%. M30 grade of concrete is prepared to check mechanical properties of OPC concrete. The test on concrete cubes is compressive test, on cylinders is tensile test and on beams is flexure test. The curing of cubes, cylinders and beams is 7-days, 28-days and 90 days and durability for 28 days. Marble powder is a byproduct from marble processing industry; it has a good micro filling ability and recycled aggregates control waste coming from demolished buildings. The strengths compared with different percentages of recycled aggregate and marble powder as a replacement of coarse aggregate and fine aggregate respectively for 7 days, 28 days and 90 days and durability conditions also.

Key words: Concrete, Marble powder, Recycled aggregate, Sand, Coarse aggregate, Recycled concretes.

NANO FLUIDS

AKASH KUMAR.G.

Bharath Institute Of Higher Education And Research Chennai, India. Faculty Of Pharmacy

SARAVANAN. R.

Bharath Institute Of Higher Education And Research Chennai, India. Faculty Of Pharmacy

SRINIVASAN.R.

Bharath Institute Of Higher Education And Research Chennai, India. Faculty Of Pharmacy

ABSTRACT

Nanofluids are another class of nanotechnology-based heat move liquids designed by scattering and steadily suspending nanoparticles with run of the mill length on the request for 1-50 nm in customary intensity move liquids. For as far back as decade, spearheading researchers and designers have made sensational revelations that a tiny sum (<1 vol %) of visitor nanoparticles can give emotional upgrades in the warm properties of the host liquids. For instance, some nanofluids display unrivaled warm properties, for example, oddly high warm conductivity at low nanoparticle fixations, solid temperature-and size-subordinate warm conductivity, a nonlinear connection between warm conductivity and focus, and a triple expansion in the basic intensity transition at a little molecule grouping of the request for 10 ppm. Nanofluids are of extraordinary logical interest on the grounds that these uncommon warm vehicle peculiarities outperform the crucial furthest reaches of traditional plainly visible hypotheses of suspensions. Subsequently, various instruments and models have been proposed to represent these surprising, captivating warm properties of nanofluids. These revelations likewise show that nanofluids innovation can give energizing new chances to foster nanotechnology-based coolants for an assortment of inventive designing and clinical applications. Subsequently, the investigation of nanofluids has arisen as another field of logical examination and creative applications. Thus, the subject of nanofluids is of incredible interest overall for fundamental and applied research. This paper features ongoing advances in this new field of exploration and shows future headings in nanofluids research through which the vision of nanofluids can be transformed into the real world.

Keywords: Nanoparticles,nanofluids,nanomaterial

FACILITATING CROSS-DISCIPLINARY RESEARCH EDUCATION: PROSPECTS AND CHALLENGES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN MODERN CLASSROOM SETTINGS

Research Scholar Fr. Baiju THOMAS

Ramakrishna Mission Vivekananda Educational and Research Institute, Faculty of Disability Management and Special Education, Vidyalaya Campus, SRKV Post, Coimbatore – 20

ABSTRACT

The current study facilitates cross-disciplinary research education prospects and challenges for SD in modern classroom settings. The positive effect of cross-disciplinary methods on sustainable development curricula is widely recognized. The effect of cross-disciplinary methods on research education has received little attention despite the large body of literature on the subject. Researchers who work across disciplines modify their standard methods to meet the demands of each investigation. The formal and informal components of research education are included in this study's examination of the investigator's intellectual development in the early years. A vital component of research and practice in higher education is collaborating with experts from diverse domains. Collaboration with experts from other domains is commonplace in learning and teaching research. The prospects and challenges of teaching SD in modern classrooms, as well as the efforts of academics to enhance students' diagnostic competency through cross-disciplinary investigation, are excellent examples of SD. Academic fields may find common ground through research. Although there is a lack of a research component, many educational and training programs are cross-disciplinary, and cross-disciplinary thinking is common in real-world problem-solving settings. In light of the growing ecological, resource, and human rights challenges, we must rethink our approaches to social responsibility and sustainability teaching in higher education. In addition to enhancing value, sustainability, and risk reduction, novel products and designs made possible by collaborations across organizations and disciplines may also reduce expenses. Today, curricula that bring together subjects from different fields are more important, and one way to meet this demand is through cross-disciplinary teaching. The study's primary purpose was to provide educators with the tools they need to have a life-changing professional development experience that would allow them to educate students about topics that span disciplines, which is essential for the effective implementation of cross-disciplinary teaching strategies in schools.

Collaboration and creativity in SD involve numerous individuals. Utilizing cross-disciplinary methodologies in technical product development has several advantages, including improved product quality and SD in modern classroom settings.

Keywords: Facilitating, Cross-Disciplinary, Research, Education, Prospects, Challenges, Sustainable Development, Modern, and Classroom Settings

**ASSISTING MICRO, SMALL, AND MEDIUM ENTERPRISES IN INCREASING
BUSINESS PRODUCTION IN PEKALONGAN****Muhammad SHULTHONI****ORCID ID: 0000-0002-3470-4335****Ferida RAHMAWATI****ORCID ID: 0000-0002-6826-5393****Hendri Hermawan ADINUGRAHA****ORCID ID: 0000-0002-8394-5776****Wahid Wachyu Adi WINARTO**

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: 0000-0002-0212-503X**ABSTRACT**

This study aims to describe in depth the commitment of Pekalongan city to assisting micro, small, and medium enterprises (MSMEs) to increase production in the region. The method used is qualitative with a comprehensive literature study approach. This study concludes that the Regional National Craft Council of Pekalongan City, Central Java is committed to assisting MSMEs to increase their business production. MSMEs have an important role to play in supporting and advancing the local economy, so it is trying to add a variety of activities with business actors to increase their productivity and progress. Currently, the Pekalongan government is discussing several programs that require input of inspiration, and bright ideas from all administrators to be more varied to improve product quality and promote MSMEs products. Some inputs or ideas for activities carried out by the Pekalongan government to advance MSMEs such as through “Goes to School” training and exhibitions to introduce them to the younger generation, as well as competitions to create typical Pekalongan souvenirs. All strategies are carried out to advance and bring the Pekalongan government closer to the community, as well as MSMEs that have not yet joined. The Pekalongan government opens opportunities for micro, small, and medium enterprises to join the Regional National Craft Council. With the increase in the number of micro, small, and medium enterprises in the Regional National Craft Council, he believes that micro, small, and medium enterprises in this area will continue to develop and advance. The Pekalongan government continues to open opportunities for MSMEs players who want to join so that the Pekalongan government can truly accommodate all MSMEs in the Pekalongan area.

Keywords: Assistance, MSMEs, and Pekalongan.

COOPERATIVE BASED ON CORPORATE WAQF SHARES: A CASE STUDY IN SUKABUMI, WEST JAVA – INDONESIA

Baratadewa SAKTI PERDANA

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: 0009-0001-5831-2221

Hendri Hermawan ADINUGRAHA

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: 0000-0002-8394-5776

SUSMININGSIH

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: 0000-0002-2670-6138

Ali MUHTAROM

UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

ORCID ID: 0000-0002-3070-8638

ABSTRACT

The sustainability of cooperatives' businesses in Indonesia is generally influenced by issues related to the trustees' trustworthiness, turnover of personnel, and the majority of the cooperative membership in the voting process, which can affect business decisions.

This research aims to explain the potential for sustainable business through a cooperative strategy based on corporate waqf shares.

This research uses the systematic literature review method. The data sources for this study are from books, journals, and other literature related to cooperatives and corporate waqf shares. The research data analysis uses Nvivo.

The findings of this literature review suggest that in Sukabumi, West Java, Indonesia, a cooperative appointed as a nazhir of waqf shares in a corporation can make the corporation's business sustainable. This can happen because the cooperative as a nazhir cannot change the business strategy that has been a requirement stated in the waqf deed, regardless of whoever is appointed as its management and whatever increase in the number of its members. The sustainability of business through this waqf share strategy also offers greater opportunities for the cooperative to expand its business scale.

Keyword: cooperative, corporate waqf shares, and nazhir

SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF PSYLLIUM HUSK GRAFTED CO-POLYMERS FOR THE APPLICATION AS BIO-ADSORBENT OF HEAVY METALS

Kazi Araf SAYEED
A.K.M Abirul HAQUE
Md. Iqbal HOSSAIN*

Department of Chemical Engineering, Bangladesh University of Engineering and Technology, Dhaka
– 1000, Bangladesh.

ABSTRACT

Heavy metal contamination in the food chain is one of the largest concerns of twenty-first century. A bio-adsorbent which can be produced from plant extracts which are already used for health benefits can provide a nutraceutical solution to this problem. Psyllium husk (Isobgul) is already consumed as a natural remedy for the treatment of constipation and other health purposes. The objective of the present study was to modify the surface morphology of Psyllium Husk and use it for adsorption of heavy metals from aqueous solutions. A binary grafted co-polymer of Psyllium mucilage was successfully synthesized using Acrylic Acid and Acrylonitrile under both UV and microwave irradiation. The grafting was characterized by FTIR spectroscopy which confirmed the formation of new functional groups in both the cases. The synthesis process was optimized by varying synthetic parameters such as monomer concentration, reaction time, temperature, initiator concentration etc. to obtain the maximum yield of the grafted product. Batch adsorption tests were conducted using this grafted polymer to analyze its adsorption efficiency of Pb(ii) ion. Atomic Absorption Spectroscopy confirmed up to 79% removal of the Pb(ii) ion from the sample solution. Grafted co-polymer powder was characterized by FTIR both before and after the treatment of aqueous solution of metal ion and the spectroscopy showed no significant difference. More experiments were carried on synthesized powder to characterize its degradation in aqueous solution at different temperatures and pH. It showed no significant degradation in FTIR analysis. This outcome primarily proves the safety of use of this binary grafted co-polymer as a nutraceutical product.

Keywords: Psyllium, Grafted co-polymer, Heavy metal, Nutraceuticals

DIVERSITY AND COMMUNITY STRUCTURE OF MICROALGAE AND CYANOBACTERIA IN OGLET EDDAIRA WETLAND (SOUTH-WESTERN ALGERIA)

Karima SENNOUR

Laboratory of biotoxicology, Department of Biology, University of Sidi Bel Abbes, 22000, Algeria

Khadidja Chiali-CHARIF

Laboratory of biotoxicology, Department of Biology, University of Sidi Bel Abbes, 22000, Algeria

Sabrina BOUCETTA

University 20 August 1955, Department of Biology, Skikda, 21000, Algeria

Laboratory of Ecobiology of Marine and Coastal Environments (EMMAL), Annaba University, 23000, Algeria

Faiza BENABI

Ahmed KERFOUF

Laboratory of eco- development of spaces, University of Sidi Bel Abbes, 22000, Algeria.

ABSTRACT

This study aimed to identify the microalgae and assess their seasonal distribution in Oglat Eddaira lake (south western Algeria), integrating ecological evaluation through diatom and phytoplankton-based indices (EPI-D and Q Index). Sampling was carried out monthly from October 2023 to August 2024 using a plankton net for microalgae, with three fixed points for seasonal assessments. A total of 32 microalgal species were recorded, belonging to six classes: Bacillariophyceae, Chlorophyceae, Cryptophyceae, Conjugatophyceae, Cyanophyceae, and Euglenophyceae. Seasonal heatmaps revealed clear clustering patterns, with nutrient-related parameters (NO_3^- , PO_4^{3-} , NH_4^+) exerting the strongest influence on microalgal assemblages, followed by physical factors (temperature, turbidity) and mineralization parameters (conductivity, salinity). The Q Index proved particularly sensitive to detecting bloom-forming species and early eutrophication signals, while the EPI-D index provided a more integrative perspective on long-term diatom community shifts. Notably, cyanobacteria exhibited higher abundances during warmer periods, indicating their role as early indicators of ecosystem imbalance. Additionally, we successfully developed a new ecological mapping of Oglat Eddaira, providing a visual representation of its environmental gradients and biological patterns, which constitutes a valuable tool for wetland management and monitoring.

Keywords: Microalgae, Cyanobacteria, Oglat Eddaira lake, EPI-D, Q Index, Ecological Mapping

THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF NORMAL PHYSIOLOGICAL BLOOD PARAMETERS IN HEALTH ASSESSMENT

TASKEEN Fatima
Adnan SARWAR
Hajvery University

ABSTRACT

Blood parameters are vital indicators of physiological and pathological processes in the human body. Normal physiological values serve as reference ranges that guide clinical interpretation of laboratory results, aiding in the diagnosis, monitoring, and management of various diseases. These parameters, including hemoglobin concentration, white blood cell count, platelet count, glucose levels, electrolytes, renal and liver function markers, provide crucial insights into the functional status of different organ systems. This study aims to highlight the importance of maintaining and understanding normal ranges of key blood parameters in clinical practice. It also explores how deviations from these normal values can signal early signs of systemic diseases such as infections, anemia, metabolic disorders, organ dysfunction, and hematological abnormalities. The research emphasizes the variability of normal ranges based on age, sex, physiological state, and geographical or ethnic differences, underscoring the need for context-specific interpretation. Accurate interpretation of blood test results depends not only on identifying abnormalities but also on understanding what constitutes “normal.” Misinterpretation of these values can lead to misdiagnosis, delayed treatment, or unnecessary interventions. Therefore, this paper advocates for increased awareness among healthcare professionals and students regarding the physiological significance of these reference values. In conclusion, normal blood parameter values are foundational to evidence-based medicine. Recognizing their role enhances diagnostic accuracy, supports early detection of diseases, and promotes better clinical outcomes.

Key Words: Blood parameters, Health assessment, clinical Outcomes, Laboratory results

TEACHERS AND THE TEACHING PROFESSION IN NIGERIA: AN ASSESSMENT OF STATUS

GANYA, Adamu Hauni

Usmanu Danfodiyo University, Sokoto, (Nigeria). Faculty of Physical and Computing Sciences,
Department of Statistics,

ORCID ID: 0000-0002-7173-2909

DAUDA, Hauwa

Usmanu Danfodiyo University, Sokoto, (Nigeria). Faculty of Adult Education and Extension Services,
Department of Adult Education

ORCID ID: 0000-0002-8319-1484

ANGO, Monica

Shehu Shagari University of Education Sokoto, (Nigeria). School of Vocational and Technical
Education Department of Business Education

ORCID ID: 0000-0001-7860-8292

ASABE Ibrahim

Federal University of Agriculture Department of Physics

ABSTRACT

The study attempted to obtain empirical evidence on the status of teachers and the teaching profession in Nigeria. This situation has resulted in the low esteem and status of the teachers and the teaching profession in the society. Findings also revealed that poor conditions of service, wider negative influences and teachers' negative personal and professional behaviour are critical factors responsible for teachers' low status. Recent events in Nigeria show that the traditional respect and prestige enjoyed by teachers in the society have been eroded quite considerably and indeed, there has been a loss of interest in and attraction to the teaching profession. Consequently this situation, occasioned by low enrolment of teachers in preparation institutions, has become a source of worry to teacher trainers. Some teacher trainees in the College of Education did not appear to be particularly enthused by the training goal of teaching as they indicated that the teaching profession was really not an attractive profession to them, the cause of this problem is traceable to the low status accorded the Nigerian teacher by the Nigerian public. The teaching profession had gone down on the scale of respectability and that was causing a number of teachers to drift into what were perceived to be more respectable forms of employment. The attrition rate of teachers, particularly secondary school teachers, was attributable to the general poor attitude to the teaching profession. Similarly the university graduates who form the bulk of the teaching staff in the post-primary institutions were leaving the profession at an alarming rate, the crisis in Nigerian education system is traceable to lack of interest and low morale due to poor social status. Equally problematic the fact that teachers themselves were experiencing low morale and poor self-esteem. It is observed that the standing of the teaching profession is affected by social background, adding that the low status constitutes a problem in recruiting competent people into the profession. Therefore, one of the

challenges facing the profession and teaching is to raise the status of the profession. The teachers, have become a shadow of themselves, having lost out in professional competence and social regard. The difficulty in recruiting and training teachers has been traced to the low status accorded the Nigerian teachers and the apparent loss of interest in and attraction to the profession. Therefore, the present study sought to obtain empirical evidence on the status of teachers and the teaching profession in Nigeria and propose a way to enhance the image of the Nigerian teacher and the profession. Some recommendations to enhance the image and status of the Nigerian teachers and the teaching profession were made

Keywords: Assessment, Status of teachers, and Teaching profession.

Copyright © Liberty

Date: 20.12.2025

Liberty Publishing House

Water Street Corridor New York, NY 10038

www.libertyacademicbooks.com

+1 (314) 597-0372

ALL RIGHTS RESERVED NO PART OF THIS BOOK MAY BE REPRODUCED IN ANY FORM, BY PHOTOCOPYING OR BY ANY ELECTRONIC OR MECHANICAL MEANS, INCLUDING INFORMATION STORAGE OR RETRIEVAL SYSTEMS, WITHOUT PERMISSION IN WRITING FROM BOTH THE COPYRIGHT OWNER AND THE PUBLISHER OF THIS BOOK.

© Liberty Academic Publishers 2025

The digital PDF version of this title is available Open Access and distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits adaptation, alteration, reproduction and distribution for noncommercial use, without further permission provided the original work is attributed. The derivative works do not need to be licensed on the same terms.

adopted by Mariam Rasulan

ISSUED: 20.12.2025

ISBN: '979-8-89695-253-4'

INTERNATIONAL CONFERENCE NETWORK